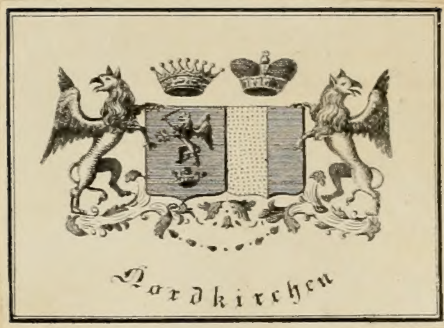
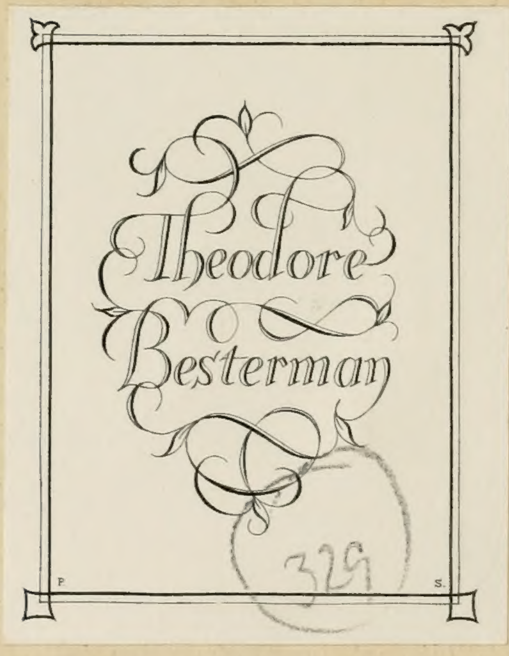

Nordkirchen

Theodore
Besterman
P S.

SACRORVM
ELAEOCHRISMATΩN
MYROTHECIVM
SACROPROPHANVM.

In quo ex antiquis Græcis, ac Latinis Scriptoribus quidquid ad Nomina, Antiquitatem, Vſum, & Abuſum Oleorum, & Vnguentorum, ex Sacris habetur litteris, dilucidè explicatur.

AETERNITATI VRBANI VIII EX SACRIS ORACVLIS EXPLICATA ARCANA ·D·D·

ALIT. ARTES. VITTATA LAVRVS ET SVPLICIS ARBOR OLIVAE

AVCTORE

F. FORTVNATO SCACCHO

Ordinis Eremitarum S. Auguſtini,

APOSTOLICI SACRARII PRAEFECTO.

Opus non tantum ſacrarum rerum antiquitate, verum etiam Græcorum, & Latinorum conſuetudinibus, ac ritibus vndequaque refertum.

IN HOC SIGNO VINCES

yhs

Romæ Apud Haeredem Bartolomei Zannetti M.DCXXV.

BEATISSIMO PATRI
VRBANO VIII.
PONT. OPT. MAX.

MYROTHECIVM Sacro-prophanum, quem titulum, libro nunc primum in ora hominum prodeunti, feci: multis ſanè nominibus B.V. debitum, qua par eſt vti humillimum clientulum obſeruantia, eidem reuerenter oblatum venio: vel quia in laudatiſsimo hoc vniuerſalis Eccleſiæ, quem modeſtiſsime exerces, Principatu, ad omnia bona, Chriſtique fidelibus ſalutaria B.V. ſe ducem præbet, omnique conatu, & ſtudio agit; vt liberalium artium ſtudia, loco ſint, quantum fieri poteſt, optimo: vel quia ſcriptionem hanc qualemcumque, ab vna Barberini nominis beneficentia, primos hauſiſſe ſpiritus, atque publicationem adeptam fuiſſe omnino conſtat. Quapropter nullius alterius nomine, quam B.V. inſigniri, nec alio quam

eius ſub patrocinio,lucem aſpicere debuit.Illud certè doleo: ea nequaquã dicendi elegantia,aut eruditione perpolitum publicari, quæ B.V.oculos,& aures decuiſſet.Cuius poſt grauiſsimas,& adminiſtrationi omnium maximè vtiles diſciplinas, in amænioribus litteris rara eruditio, dicendi lepor, ac ſuauitas, adeo vbique lecythizat,ſingularibuſque animi dotibus ornatur; vt omnium bonorum animos, totiuſque matheſeos animam in ſe rapuerit. Difficillimum ſanè, ac arduum fuit, homini per triginta tres annos,& eo amplius, in ſcholaſticis ſtudijs verſato, elegantiores demum repetere Muſas, dicendique ſtylum immutare. Scholaſtica enim, quam hodie dicunt Theologiam, quæ in Maceratenſi Academia, haud ita pridem me profitentẽ agnorat, proprijs vocabulis publicam ingreditur diſputationum palæſtram; ſuiſque certat armis. Vnguentaria verò hæc noſtra ſacrorum ELÆOCHRISMATΩN officina, ad quam defecimus, & in quam toti, ex quo in Sacrarium Apoſtolicum adſciuiſti, incubuimus; vt ſuauiorem fragrantiam expiraret; politiori certè di-

tè di-

tè dicendi phraſi indiguiſſet. Nec eſt cur audaciæ, aut impudentiæ nomine B.V. me accuſet: quod grauioribus Eccleſiæ, & Orbis negotijs occupatum, mearum vigiliarum, ac ſtudiorum Patronum conſtituerim: cum neceſſe ſit ædificijs his; quibus ex Architecti lineis, laus non eſt; ſtatuis aliquibus, externiſque ſculpturæ ornamentis, ex Patroni quoque dignitate, atque auctoritate, admiratores conciliare. Quæ cum optimè à me intelligantur; nec me lateat, plurimas in hoc Myrothecio expoſitiones, plurimas quoque veterum Monumentorum illuſtrationes, curuas atque diſtortas nonnullis viſum iri; (cum non omnia videre poſsit vnus) doctiores fortaſſe vna B.V. afflati aura, humaniſsime ad rectam reuocabunt lineam: reliqui pariter, quibus non tam ſana mens, maledicentiæ, atque procacitatis luto incruſtare verebuntur, quæ B.V. nomine, BARBERINÆQVE Familiæ ornamentis, ac egregijs factis, inſculpta cognouerint. Quamobrem quos dicendi elegantia, rerum antiquarum varia cognitio, peregrinarum quæſtionum nouitas, aromatum fra-

grantia, vnguentorum, ac oleorum denique ſuauitas, non trahet; B.V. apibus, ac nomine, quo nullum maius ornamentum haberi poteſt, pertrahentur. Accipe ergo Clementiſſime Chriſtiani Orbis Princeps,(quem ob ſingularia in me collata beneficia, raramq. omnibus mundi ſæculis doctrinam, tacito amoris adfectu ſubmiſsè, ac reuerenter iam dudum colo) veteris, ac religioſæ obligationis, ſi non pro debito pignus, at confeſſoriam ſaltem eiuſdem obligationis tabellam. Meumq. ſubmiſſum, officioſiſsimæ pietatis, ſtudium, erga B.V.celſitudinem,fauoris,atque clementiæ aura Clementiſsime foue. Dum fauſta cuncta, ac fœlicia B.V. opto, & ad oſcula ſanctiſsimorum pedum prouolutus à Deo Opt. Max. libens voueo. Dat Romæ viij. Kalen. Aprilis M.DC.XXV.

Beatitudinis Veſtræ

Humillimus & deuotus ſeruus

F. Fortunatus Scacchus Apoſt. Sacr. Præfect.

Cum ad Sacrorum Elæochrismatωn argumentum, totiusque operis cognitionem, hæ duæ epistolæ conducant; & inscriptioni quoque deseruiant; gratum lectori futurum existimauimus, hic eas adferre.

PERILL. ATQVE PRÆSTANTISS. D.

ERYCIO PVTEANO
IN ACAD. LOVANIENSI
Publico bonarum litterarum profess.

F. FORTVNATVS SCACCHVS
Ord. Erem. S. Augustini. S. P. D.

SPLENDOR *tui nominis ex varia litteratura tibi comparatus, Clarissime Vir, cum hucusque iamdiù peruenerit: tam mirabiliter me cepit; tamq. magna voluptate affecit; vt quinque libros, quasi totidem vascula Sacrorum oleorum, ex aromatibus, tam Veteris, quam Noui Instrumenti, a me nuper imbutos; illi ipsi exhibendos constituerim: vt sic ipsis non parua dignitas adijciatur. Etenim cum ad sacra studia, vt muneri meo satisfacerem, aliquando animum appulißem; & Vulgata exemplaria, Græca, atque Hebraica diuinorum voluminum peruoluißem; tunc maximè, cum Biblicum opus varys translationibus congestum publicaui; tam in Veteri, quam Nouo Instrumento, de oleis, & vnguentis, plurimis in locis mentionem honestissimam fieri; il-*

lisq. tum ad prophana, tum ad ſacra miniſteria, veteres vſos fuiſſe comperi. Quinimo nihil frequentius in ſacro Canticorum libro, quam odores vnguentorum, areolæ aromatum, & olea ipſa aromatibus condita; paſsim in libro Pſalmorum; non raro in libro Iob, in libris Regum, Eſther, Iudith, & in vaticinijs Prophetarum ſexcenties olea & vnguenta occurrunt His ſacerdotes conſecrabãtur. His Reges inaugurabantur. Præſtantiſſimo vnguento, non ſemel peccatrix mulier, Vindicem, ac Reſtitutorem humanæ libertatis Chriſtum perunxit; eundemq. iam mortuum, in illa ferali pompa, inter aromata, atque vnguenta in ſepulchro, pij Viri Ioſeph & Nicodemus condiderunt. Quamobrem cum nihil de iſtorum omnium vſu, de ritibus, deq; circumſtantijs, quibus veteres Iſraelitæ ijſdem vtebantur, ſcriptores monumentis ſuis nobis aperuerint; & ipſe plurima in Apuleio, Plutarcho, Xenophonte, & ceteris ordinis iſtorum, nonnulla cognouerim, accomodata ſanè ad prædicta explicanda; Deo auſpice, pro meis viribus, id facere mihi propoſui: Non ſolum declarando, quibus aromatibus vnguenta illa, & olea conficerentur; ſed etiam de vſu illorum plurima diſſerendo. Quæ omnia, innumerabiles pene locos Sacræ Scripturæ inuolutos, euoluere mihi poſſe videntur. Hæc verò aromata, atque olea in libros quinque ea methodo digeſſi, ac diſpoſui; vt vniuerſaliora, & communiora ad ſacros, & prophanos vſus, primo commendauerim libro. Alteri ea, quæ ad Sacerdotum, & ſacrorum vtenſilium conſecrationem pertinebant, commiſerim. Tertio, Regum inaugurandorum

ſacræ

sacræ vnctionis materiam, & ritus scripserim. Quarto, peccatricis mulieris vnguentum, & oleum nuptiale docuerim. Postremo denique, Iesu Christi Redemptoris nostri depositionem in monumento, & si quæ alia sunt in sacris litteris ad funerum cæremonias, ibidem tradiderim. Sed tamen omnia & singula ea lege, vt ex Romanorum, atque Græcorum monumentis, qui ab Hebræis illa acceperunt, explicarentur. Verum quis titulus, huic meæ vnguentariæ officinæ sit apponendus, ambigo; vel (vt verius fatear,ignoro. Nam de sacris Oleis, & Vnguentis Veteris, ac Noui Instrumenti illam inscribere, rusticitatem quamdam, atque barbariem sapere videtur. Propterea Sacra Chrismilæa *illi adhibendum titulum cogitaui.* ἀπὸ τὸ χρίσμα, καὶ τὰ ἔλαια. *duabus his in vnam coeuntibus dictionibus, prout in more est apud Græcos: & α finalis, prioris dictionis* χρίσμα, *nec non ε in principio posterioris* ἔλαια *per synæresim, in η mutatis, formare vocem* Chrismilæa. *Cui dictionem* Sacra *addendam duxi; quod hi quinque libri ad explicationem Sacrarum Litterarum, ex quarum Oraculis aromata, & olea accepi, à me fuerint lucubrati: & ad vsum in primis illorum, qui sacris litteris operam dant; & ab homine sacris mysterijs initiato sint euulgandi. At cum græcam linguam, vix ego à limine salutauerim; multa in eo titulo me torquent: dictionum nimirum illarum coniunctio & Synæresis: quæ si cohæreant; ambigo an verbum illud per simplex I latinum scribendum sit* Chrismilæa, *an vero græco* H *retento* Chrismηlæa; *quemadmodum de* ω *litterariæ Reipublicæ*

Principem Lipsium tuum, in dictione Poliorceticωn fecisse perspicimus: an denique secundæ latinorum declinationi dictionem Chrismilæa *sine reprehēsione adscribere possimus. Implicita explices precor, Vir Optime, Eruditissime, pro ardente quam habes voluntate, de Republica benemerendi, pro tua in studiosos omnes humanitate, pro mea in te demum obseruantia. Nisi enim eum probaueris titulum, nec mihi probatū volo. Et supplex oro, vt animi tui sensum super hac re, quā primum mihi aperire non dedigneris. Futurum est enim, vt in nutrimentū luminis tui exhibita olea; nominis pariter tui, splendor augeatur; & vnguenta odorem suauiorem sint diffusura. Calore enim, & lumine, vnguenta odorem spargunt: & lumen oleo adhibito latius micat. Quapropter boni omnes, plurimum tibi debere intelligent; & ego iam pridem tibi ex animo addictus, in futurum pro hoc ingenti beneficio, in dies singulos, magis addicar: & affirmatè polliceor, me ex intimis votis, vota in quotidiano* AVGVSTO SACRIFICIO *pro tua salute, ac fœlicitate interpositurum. Vale Ripatransonæ idibus Ianuarij* MIↃCXIX.

V. D. F. FORTVNATO SCACCHO AVG.

Erycius Puteanus. *S. D.*

M*Era profectò fragrantia, Vir Doctissime, epistola tua fuit, suauissimam humanitatis auram spirans. Graui oppressus morbo iacebam, & ecce tanquam subito adflatus, vigorem hausi. Verba tua, vt verè dicam, aromata fuere; eloquium velut oleum; ita scribis, vt* le-

legentis animum occupes, certe meum, facilem ab elegantijs capi. Exopto igitur, in ipso Volumine, quod promittis, in horto, quem adornas, versari quam primum; laborumq; tuorum dulcedine vsquequaque frui. Circa tituli elegantiam non frustra curiosus es. Decet pulchrum corpus, venusta facies, magnificam domum, insigne vestibulum. Legi liber debet, vel priusquam legitur, vt qua industria scriptus sit, in limina innotescat. Dixerim magnam voluminis partem ἐπίγραφον esse; sed quæ plenè, & eleganter totius argumenti imaginem representat. Tantus enim debet esse titulus, quantus liber est; tantū nomen, quantum opus; isthic breuitas, hic maiestas. Quarè ἀπὸ τοῦ χρίσματος, καὶ ἐλαίου formari possent χρισματελαία, vel rectius ἐλαιοχρίσματα latinè ELÆOCHRISMATA. Quia autē ad explicationem imprimis Sacrarum Litterarum faciunt; rectè SACRA inscribentur. Expressi opinionem meam, quæ omnino tuam sequitur. Sed expressi serius, partim morbo, qui diuturnior fuit, partim itinere, morbi leuandi caussa instituto, impeditus. Accessit etiam tertia caussa: quia reuera, quo missurus essem litteras, ignorabam. Eximio LANCILOTTO gratiam, à quo monitus sum, & vt verè dicam, beneficio affectus. Etenim tam amicè ab humanitate tua compellatum me esse, & ad silentium redigi, graue profecto erat. Si permittis Vir Summe, ostendam, quam inuitus tacuerim: scribam deinceps litteras, quas in præteritum computes; sed nomen tuum, doctrinam, pietatem solemni pergam officio venerari. Louanij in Arce, decimo Kal. Decemb. M DC XIX.

Lectori meo S.

VNguentariam hanc officinam ingressus, Amice Lector, ex præcedentibus duabus epistolis, quem nostra aromata expirent odorem, quam habeant suauitatem vnguēta, in vasculis adhuc custodita, saltem ex parte, cognouisse te arbitror. Reliquum est, primum *Myrothecium*, quod *Sacroprophanum* inscripsimus, breuiter aperire.

Myrothecia quidem, quod vnguentorum repositoria latinè interpretantur, libros singulos *Sacrorum Elæochrismaton* diximus; ad vnguētarias officinas respicientes, & vt generi partes responderent. Illæ enim ideo pluribus vasculis exornantur; vt cuiusque ingredientis arbitrio, satisfieri possit; cum aliud vnguentum vni, aliud alteri placeat; & ex aromatibus, quod vni bene olet, alteri fortasse non est gratum: officina nihilominus ipsa, omnibus grata erit, ab vnguentorum, & aromatũ discrimine, nouitate, ac multiplicitate; quod cuiq; quod libet in promptu habere liceat. Quamuis autem *Myrothecium* vnguenta solũmodo, & non olea complecti videatur: si tamen vera loqui volumus; nihil eo titulo oleis aromatibus cōditis detrahitur, de quibus in Sacris Litteris agitur: illa enim ipsa olea, aromatum causa, voce μύρα bene comprehendũtur; oleumq. ipsum Sacrarum lucernarum, quod materiam Sacris Vnguentis ministrauit; proptereaq. vna cum aromatibus eodem vasculo cōprehen-

hensũ,à Myrothecij nomine,ac vaſculo minime reij-cietur. Quia verò vaſcula officinæ,lemmatibus notari ſolent; vt & artifici ad opus quæſita præſtò ſint;& officinã ingredientibus,vno mentis,& oculorum intuitu,patere poſſit,quid in quoque clausũ reperiatur; & ad quid pertineat,quod tanta diligentia cuſtoditũ, eo inſcribitur nomine : *Sacroprophanum* noſter hic primus liber dicitur. Quia Sacra,& Prophana tam olea, quam vnguenta,in diuinis expreſſa oraculis(ſed quæ proprio alicui hominũ generi deſtinata non fuerint) in eo explicantur . Et huic quaſi reliquorũ librorum veſtibulo,ſiue Myrotheciorũ primo, nõ ſolum Oleorum , & Vnguentorum veneranda antiquitas , ritus, vſus,& nomina commẽdantur:ſed etiam cũ lege ſancitum fuerit,ad mundum muliebrem vnguenta pertinere;de vnguẽtis,quæ ad hunc mundum muliebrem ſpectant,in hoc agitur: quorum vſus ex conſuetudine antiquiſſimi ſæculi fuit penès Sarah vxorẽ Abrahæ, Iuditham,Eſtherem,Susãnam, & reliquas ſanctas Sacrarum Litterarũ mulieres, in hoc Primo *Myrothecio* reconduntur;vna cum oleo Sacri Cãdelabri,& eo quo Prophetas inunctos coniectant aliqui. Vt Sacra hac ratione, Prophanis commixta, ex fertiliſſimo Sacrorum Oraculorum paradyſo,diligẽtiſſime lecta,& in hoc volumine coniecta,tibi Lector fortaſſe vſui,ac voluptati futura proponantur. Cæterum cum Sacra Oracula natiua quadam maieſtate inſignita ſint,ſimplicitati coniuncta; ab interpretis in dicendo ſuauitate,elegantiam expirare cõſueuerunt: quapropter ſuble-

lædet, opinor emunctas alicuius aures, minus elegans dicendi genus, quod vsurpauimus: & qui vnguentorũ fragrantia, vasculorum ornamentis, aromatum præstantia, odoris suauitate ad vnguentariã hanc officinam pertrahendi fuissent, fortasse longius propellẽtur. Enimuero cogitet is velim, ad sacros cum primis nos homines scribere; qui quidẽ non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in simplicitate sermonis, veras Oraculorũ interpretationes amãt, ac quærũt: propterea abstrusiores dicendi phrases ex Hebraicis formulis, in sacris litteris petitæ, historiarũ antiquitas, ingeniosa in eisdem breuitas, ac deniq; occultiores adlusiones, simpliciori stylo explicãdæ fuere à nobis: ne dum dicendi elegantiam affectaremus; his, quibus nostra laborauit industria, obscuriores videremur. Tu igitur, Candide Lector, in hanc vnguẽtariam tabernam admissus, *Primi* nunc *Myrothecij* exploraturus interna, appensam tabulam, series rerũ, aromatum pretium simplex & nullo verborũ lenocinio dicendi genus, attendas precor; singulorum ordinem, numerum, dispositionemq. considera: vt quæ in his deformata visuntur, rudiori stylo explicata intelliguntur, impressorum oscitantia, minus purgata conspiciuntur; auctoris imperitia parum perpolita dantur; tua ipsius humanitate, atque animi candore venustatem, decorem, grauitatem, correctionem, fragrantiam denique omnem recipiant. Vale.

VIRIS CLARISSIMIS
SALMANTICENSIS COLLEGII
Magiſtris,& Doctoribus,omnium Bonarum Litterarum, & Scientiarum Promis Condis.

F. FORTVNATVS SCACCHVS
Eremita Auguſtinianus, Sacrarij Apoſt. Præfectus.

S. P. D.

SVccumberet profectò hæc epiſtola V.C. Hiſpaniæ, Salmantinæq; Academiæ laudibus,ac meritis,ſi eam his ipſis onerare tentaſſem. Hoc enim veſtrum ſacrarum Litterarum Emporium, non tantum doctiſsimis in omni litterarum genere viris ſemper refertum claruit; qui ingentium voluminum numero,& doctrina, omni tempore Eccleſiam exornarent; ſed quod potius eſt, ſanctioribus quoque, qui militantem, triumphantemq; Dei ſedem, ſcriptis & virtutibus illuſtrare ſtuduerint; per plures ſæculorum ætates enituit. Satis hæc me incitare valuiſſent; vt hac epiſtola Veſtras Dominationes venerabundus accederem, à laudibus tamen mihi abſtinendum duxi; vt in Hiſpaniam grati animi notam,quoquomodo potuit,aperirem. Hæc enim ſola ratio Salmantinum Collegium me adire compulit. Nam ſi quid in me ingenij aliquando fuit, aut ſacræ Theologiæ guſtus, ſiue ſacrarum Litterarum cognitio,Hiſpanis Academijs,Complutenſi præſertim, & Salmantinæ, cuncta me debere profiteor. Tenebar fortaſſe elapſis iam annis, huic veſtro celeberrimo Collegio mearum lucubrationum monumentum aliquod offerre, cum Sacrorum Bibliorum à me ex varijs tranſlationibus, labore non modico, congeſta volumina, prodiere. Tunc tamen vos V.C. veritus ſum adire; quod illa ipſa volumina, veſtri conſpectus, ac ingenij minus digna à me

cenſe-

censerentur. Plus enim olei, quam operis; plus laboris, quam ingenij in illis conspiciebatur. Potiusq; in commodum concionatorum, re vera, quam de re literaria bene merendi de causa, illa ipsa publicaueram. Quamobrem cum iam ex quinque sacrorum Elæochrismatωn Myrothecijs, in quibus olei, & operis non minimum insumpsi; primum quod SACROPROPHANVM inscribitur, Reipublicæ litterariæ scenam ingrediatur; vlterius minimè differendum putaui, quo minus vestro Collegio illud offerrem. Progreditur sanè S. D. N. Vrbani VIII. insignitum nomine; cuius benignitate, ipse Apostolico sacrario præfectus, opus publicare valui; quod aliter fortaßè in latebris iacuisset: mihi vero, & operi, omnibus numeris bene actum putauero, cum vobis quoque hoc grati officij signum, gratum fuisse cognouero: & vnguentariæ huic officinæ vestris calculis dignitatem non minimam conciliatam iri perspexero. Cum enim parentes, prolis suæ vitia, atque distorta membra difficile agnoscant; & ea sit humani ingenij conditio, vt sua semper supra meritum æstimet; propterea hac epistola vos V. C. compellare constitui; vt vestris ingeniosissimis doctrinæ floribus, Vnguentariæ huic officinæ, ac Myrothecio suauitatem, ornamentum, auctoritatemq; conciliare dignemini. Et quas in Sacris Oraculis sum emolitus interpretationes, vestræ humanitatis, ac benignitatis subeant limam: ac, si meritus fuero, iudicij vestri eruditissimo radio mea nox illustretur: propterea namq;, librariorum officinas occupaturum Myrothecium hoc, Salmantinum omnium scientiarum Emporium primò petijt; quod eius Collegij Viri, prima Doctiorum hodie occupent subsellia. Sic enim fiet, vt obligationis, & affectus erga vos mei testimonia, Orbi toto

Votiua veluti pateant depicta tabella.

Valete Dat. Romæ vij. Kal. Aprilis M. DC. XXV.

Imprimatur, si videbitur Reuerendissimo Patri Magistro sacri Palatij Apostolici.

A. Episc. Hieracen. Vicesg.

EX præscripto Reuerendissimi Patris Magistri Nicolai Rodulfij sacri Apostolici Palatij Magistri. Ego Fr. Paulus Ciera Venetus Ordinis Eremitarum S. Augustini Theologiæ Doctor, ac in Romano Gymnasio eiusdem Ordinis Regens, Vidi, & legi librum cui titulus est. *Sacrorum Elæochrismatων myrothecium primum Sacroprophanum. Auctore Reuerendissimo Domino Fr. Fortunato Scaccho eiusdem Ordinis sacræ Theologiæ Mag. & Sacrarij Apostolici Præfecto.* Opus sanè, doctrina, ingenio, & eruditione plenum, ad intelligenda quamplurima sacræ Scripturæ loca, ad abstrusissimos eorumdem sensus habendos, ad multos ritus, & cæremonias veterum pernoscendas, mirum in modum accommodatum. Et in eo nihil animaduerti, quod, aut Catholicæ veritati, aut Christianæ pietati aduersetur. In quorum fidem, &c. Romæ in monasterio S. Augustini Kal. Octobris 1624.

Ego qui supra Fr. Paulus Venetus.

OPus, quod summa voluptate perlegimus, mira eruditione, ac doctrinæ varietate refertum: in publicum commodum imprimi posse concedimus. Romæ in Palatio Apostolico die 18. *Martij* 1625.

Fr. Nicolaus Rodulfius Ord. Præd. Sac. Pal. Magister.

NOMINA AVCTORVM tam Græcorum, quam Latinorum, quorum implorato teſtimonio, diſcuſſa in hoc Myrothecio primo, aſſeruntur.

A

AChæus Athenei.
Albertus Magnus.
Alexander ab Alexandro.
Alfonſus Abulenſis.
S. Ambroſius.
Ambroſius Calepinus.
Anacreon.
Andricomius.
Andreas Matthiolus.
Apollodorus.
Apuleius.
Ariſtoteles.
Arrianus.
Ariſtophanes.
Artemidorus.
Athenæus.
S. Auguſtinus.
Auicenna.
Aulus Gellius.

B

BAronius.
Benedictus Arias montanus.
Beroſus.
Biblia Sacra.
Briſſonius.
Britannicus.
Brodeus.

C

CAlderinus.
Caſaubonus.
Cato.
Cælius Rodiginus.
Chaldaica paraphraſis.
Chriſtoforus Landinus.
Clemens Alexandrinus.
Claudianus.
Cicero.
Columella.
Complutenſis Biblia.
Cornelius Ianſenius.
Cornelius Celſus.
Cornelius Fronto.
Cornutus.

D

DAuid Chimchi.
Demoſthenes.
Diodorus.
Dio.
Dioſcorides.

E

EVripides.
Euſebius Cæſarienſis.
Euſtathius.

F

FEneſtella.
Feſtus.
Florus Plutharchi.
Florilegium Græc. epigr.
Franciſcus Ribera.
Franciſcus Toletus.
Franciſcus Barbarus.

G

GAlenus.
S. Gregorius.
Grutterus.

Ro-

SERIES CAPITVM.

CAP.

CAP.

Auctor, qui suas omnes in re litteraria vigilias, atque lucubrationes, iam olim votis nuncupatis, sacrauit Picenæ Virgini, quæ Laureti pia fidelium deuotione colitur; id hoc Epigrammate testatum voluit.

Esto Ducum, Regumque alijs vaga nomina libris,
Vel si quid nostro clarius orbe nitet.
Ipse patrocinium Cœli longè altius Almæ
Reginæ, titulis conciliabo meis.
Hæc tu Diua, precor, pacata suscipe fronte
Munera; detque obitus te mihi, Virgo, labor.

SACRO-

SACRORVM ELAEOCHRISMATΩN MYROTHECII PRIMI SACROPROPHANI

CAPVT PRIMVM.

Sacra oleorum vocabula aperiuntur.

Ad loca Cant. 3. *Oleum effusum nomen tuum, ideò adolescentulæ dilexerunt te: trahe me post te, curremus in odorem vnguentorum tuorum*. Luc. 7. *Oleo caput meum non vnxisti, hæc autem vnguento vnxit pedes meos*.

A SACRARVM Scripturarum explicationem, nostrorum Elæochrismatωn, oleorum nimirum, & vnguentorum tractatio cum spectet; earumdemq; plurima perobscura loca illustrare præ oculis cum habeat; in eruendo è latebris oleorum, & vnguentorum vsum ac compositiones, de quibus diuina oracula, tam in veteri, quam in nouo B testamento meminere; ab ipsismet oleorum, & vnguentorum nominibus, ac vocabulis, ex sacris oraculis, vigiliarum nostrarum exordia auspicabimur: & veteres has quasi toto orbe fugientes, pro viribus sequemur literas; quarum intelligentias multoties licet non assequemur; secutos eas fuisse suam habebit laudem. *Oleum*, & *Vnguentum* latinè hæc, de quibus à nobis agitur, dicuntur: μύρον, & ἔλαιον, eadem à Græ-

cis ſortita ſunt nomina: שֶׁמֶן & בְּשָׂמִים & סוֹכֵךְ necnon etiam A
מִשְׁחָה ab Hebræis eadem appellata cognouimus. his enim oleis atque vnguentis, Latini, Græci, ac veteres Hebræi, in balneis, in ſacris, in cœnaculis, ac in ſepulchris, voluptatis, ac neceſſitatis cauſa vtebantur. Quod verò hæc Hebræa vox שֶׁמֶן *ſcemen* oleum, ac quamcumque pinguedinem in ſacris ſignificare ſoleat litteris; norunt quidem linguæ ſanctæ periti. hæc namque vox ſuam trahit originem à verbo שָׁמַן *ſciamen*, quod pingueſcere ſignificat: à quo participio, necnon etiam B Hebræorum more, nomine formato, dictio illa שֶׁמֶן *ſcemen* habetur. qua dictione, communi ferè vocabulo oleum cum primis, vt diximus, ſignificatur: quod omnium pinguedinum pinguiſſimum; quin etiam totius pinguedinis fons, & origo exiſtat; adeò vt illa tantummodo pinguia dicere conſueuerimus, quæ oleoſitatem aliquam ſeruant. Quia verò vnguenta omnia, quibus veteres Hebræi, potiſſimum in ſacris inſtitutis cuſtodiendis ex Dei præſcripto, quoquo modo vtebantur; aromatibus, ac oleo componebantur; & præter naturalem oleoſitatem, olei de cauſa cum primis vel pingueſcerent, hinc ipſa quoque ſacra vnguenta in diuinis noſtris oraculis, hac dictione שֶׁמֶן *ſcemen* ſignificantur: eamdemq; non immerito noſter vulgatus interpres, oleum interpretatum fuiſſe cognouimus. C

Vt verò quæ de vocabulis his dicenda veniunt, clariora fiant: tria in ſacris literis oleorum genera, ad vnctionum vſum D diſtinguere nos oportet. ſimplex nimirum oleum; alterum, quod aromatibus condiebatur; & denique tertium, quod ſolis aromatibus confectum, propriori vocabulo vnguentum dici ſolet. Primum, quod ex ſolis oliuarum baccis exprimitur; cùm arbor ipſa oleæ זַיִת *zaith* hebraicè appelletur; & dictio שֶׁמֶן *ſcemen* pinguedinem, vt diximus, ſignificet; ad accuratiorem ſermonis expreſſionem, quoties in ſacris literis de

ſim-

A ſimplici oleo ſermo eſt, שֶׁמֶן זַיִת *ſcemen zaith*, ſacer textus illud appellare conſueuit. At oleum, quod aliquibus aromatibus condiebatur; ad vſum, vel pugilum in arena, vel purificationum in balneis, ſine ad gaudium, & hilaritatem, nuptiarum, vel conuiuiorum occaſione, ſignificandam parabatur; שֶׁמֶן רוֹקַח *ſcemen roqheachx*, ad diſtinctionem ſimplicis olei, multoties appellatur. Quæ denique aromatum compoſitiones apud latinos vnguenta dicuntur; quorum vſus ad vo-
B luptates, penes molliores, cum primis exiſtebat, בְּשָׂמִים *beſamim*, & סוּכְךָ *ſochechu*, ſacræ hebræorum literæ appellare ſolent: quamuis non raro, tam hæc vnguenta, quam priora, & media olea, à ſacro ſcriptore ſimplici vocabulo שֶׁמֶן *ſcemen* dicta appareant; pariq; modo à ſacro noſtro interprete, eadem, olei nomine appellantur.

Sed fortè aliquis non deerit, qui vocabulorum abuſum, ſacrum hoc loquendi genus putet: ſacrumq; interpretem, ac
C etiam ſcriptorem reprehendere minimè vereatur; quòd olei nomine vnguenta aliquando nominauerit. Dubitationi tamen facilè occurremus; cùm duo apud veteres vnctionum genera, duplici vſui accommodata extitiſſe aduertemus: atque vtrumque genus, oleorum nomine ſignificari, veterum ſcriptorum auctoritate, veterisq; vſus teſtimonio monſtrabimus. Aliter enim in Gymnaſio palæſtritæ ad luctam, & alij ad coërcendos ſudores liniebantur; aliter in conuiuio, ac ſtratis
D ad voluptates ijdem veteres vngebantur. hæc mollium, illa verò virorum erat vnctio: quam ob rem iſta laudabilis, & probata, illa vituperabilis, viriſqs interdicta conſpicitur. nam licet in triclinio, iacentes in ſtratis, in thermis lauantes, & cœnaturi quoque, veteres vnguento vterentur; in Gymnaſio tamen, vt in plurimum, oleo non ſimplici, ſed aromatibus condito vngebantur. vt præclarè docuit Mercurial. lib. 1. Gymnaſt. cap. 8. & hoc compoſitum odoratum, licèt ex aro-

matibus, & oleo confectum foret; communi vocabulo oleum dicebatur. Palæstritæ enim interdum simpliciori, interdum odoratiori, pro dignitate personarum, oleo vtebantur; exercitato tamen iam corpore, cùm ad cœnam properarent, & de more iterum reungendi fuissent; suauiori quidem, ac odoratiori vtebantur oleo. Is vnguenti, oleiq; odorati vsum, ac distinctionẽ apud Athenæũ lib. 15. Dipnos. cap. 10. Socrates præclarè docuit, dicens: ὥσπερ γὰρ τοὶ ἐσθὴς ἄλλη μὲν γυναικεία, ἄλλη δὲ ἀνδρεία· καλὴ ὅτω καὶ ὀσμή. ἄλλη μὲν ἀνδρὶ, ἄλλη δὲ γυναικὴ πρέπη. καὶ γὰρ ἀνδρὸς μὲν δὴ τοῦ ἕνεκαν οὐδεὶς μύρῳ χρίεται. αἵγε μὴν γυναῖκες, ἄλλως τε ἂν, καὶ νύμφαι τύχωσιν οὖσαι, &c. idest, *Nam vt alia vestis mulierem decet, alia virum; sic odor fœminis alius conuenit, alius viris. nullum ego equidem viri causa vnguento delibutum iri existimo; at fœminæ, præcipuè sponsæ si fuerint,* (supple, *vnguento vtuntur.*) & infra: ἐλαίου δὲ τοῦ ἐν γυμνασίοις ὀσμὴ, καὶ παροῦσα ἀνδρῶν ἢ μύρου γυναιξὶν ἡδίων, καὶ ἀποῦσα ποθεινοτέρα· καὶ γὰρ δὴ μύρῳ μὲν ἀλειψάμενος δοῦλος, καὶ ἐλεύθερος εὐθὺς ἅπας ὅμοιον ὄζει. αἱ δ' ἀπὸ τῶν ἐλευθερίων μόχθων ὀσμαὶ ἐπιτηδευμάτων τε πρῶτον χρηστῶν, καὶ χρόνου πολλοῦ δέονται, εἰ μέλλουσιν ἡδεῖαί τε, καὶ ἐλευθέριοι ἔσεσθαι. idest: *Oleo verò, quo vtimur in Gymnasiis, & suauior est præsens odor: & cùm abest, optabilior: vnguento namque seruus, ac ingenuus madeat, odorem confestim vterque planè eumdem spirat; at qui liberali, & exercitatione odor conciliatur; & optimis institutis, & multo spatio temporis opus habet; liberalis vt sit, atque iucundus.* Quibus equidem Socratis dictis, teste Athenæo, licet oleum ab vnguento distinguatur; vtrumque tamen odoratum ostenditur. & vnctionem illam fluxibilem, cui aromatibus conciliabatur odor, ad vsum gymnicum; cuius vsus ingenuis tantum viris concessit Socrates; ratione pinguedinis; non immeritò oleum ab eodem dictam fuisse constat, ἔλαιον græcè.

Erit fortasse, cui non arrideat nostra hæc ratio, quam ex Athenæo emendicauimus: nimirum qui Tullianum

lepo-

A leporem in ſacris codicibus expetens, vnguenta, & olea aromatibus condita, ſimplici olei nomine ſignificari non probabit: proinde magis, ac magis ſacrum fortaſſe ſcriptorem de vſu vocabulorum, nos, ſacrumq; interpretem adhuc reprehendere non verebitur: nec ab inceptis quidem deſiſtet; quouſque alicuius prophani ſcriptoris authoritate, aromatibus condìta olea, ac parata vnguẽnta, olei nomine appellata oſtendantur. Accedant igitur Græci, ſuoq́ue

B τῶ ἐλαίῳ (quod eſt *oleum* Latinis) aromatibus conditum oleum ſignificari, necnon etiam vnguentum, cum Athenæo, & Socrate iam allatis, probent Homeri auctoritate. ſapiens enim ille ſenex Poëtarum Princeps, non ſolum, teſte Athenæo loco citato, vnguentorum vſum agnouit; verum etiam olei nomine vnguenta appellauit. quamuis interdum ad maiorem expreſſionem vnguenti, de quo loquebatur, Epitheton addiderit; Roſeum oliuum appellando illud vnguen-

C tum, quod nimirum ex Roſis pararetur. Plurima eiuſdem Poëtæ omittantur loca, vnumq́; tantum vel alterum adferatur. is enim lib. 3. Odyſſ. cum peregrinorum ad iura hoſpitij ingreſſum ſcribit; quibus non ſolum pedes, ſed etiam reliqua corporis membra, pro veterum more abluebantur, præſtantiſſimoq́; vnguento vngebantur; ait.

Αὐτὰρ ἐπὶ λοῦσαν τε, καὶ ἔχρισε λιπ' ἐλαίῳ.

Nam cum iuſſu Neſtoreo bouem Mineruæ ſacrum feciſſent

D miniſtri; vt conuiuio bonos, & gratos hoſpites, Telemachum nimirum, ac ſocios exciperent: Telemachum à iuniori filia Neſtoris, Polycaſte nomine, lotum & vnctum cum Homerus aperuiſſet: genus vnguenti, quod magnificentia regia pretioſiſſimum extitiſſe pro comperto eſt, explicare volens; illud oleum nominat, dicens:

Verum poſtquam lauit, & vnxit pingui oleo.

Quod verò non ſimplex oleum, ſed aromatibus conditum,

 lotio-

lotionem sequeretur in balneo, probatione non indiget: A nosq; infra apertissimè monstrabimus ex Athenæo, alijsq; antiquissimis scriptoribus: vt propterea de illo, deq; vnguento Homerus intelligendus sit: ac propterea allato iam testimonio alterum eiusdem scriptoris adiungatur ex lib. 4. desumptum, in quo Menelaum ad iura hospitij Telemachum, & Pysistratum admisisse scribit. hi verò præclarissimas Menelai ædes postquam non sine admiratione conspexissent, ad balnea, ac thermas denique pro more illius seculi deducun- B tur; vt ante cœnam ab Ancillis, & aqua abluerentur, & aromatibus vngerentur. hoc autem vnguenti genus ἔλαιον, idest *oleum*, Homerus appellat, dicens:

Τοὺς δ' ἐπεὶ οὖν δμωαὶ λοῦσαν, καὶ χρῖσαν ἐλαίῳ.

Quæ verba Latinè interpretata, sic reddenda erunt:

Hos autem postquam Ancillæ lauerunt, & vnxerunt oleo.

Verùm ne Græcis Latini desint; stet pro Latinis nostris Martialis, qui illud compositum, quo Palestritæ vtebantur, oleum C appellat. Quis verò inficias iuerit, illud aromatibus conditum fuisse, & inter vnguentorum species reponendum? nos aperiemus suis locis. interim Mercurialem adeat lib. 1. Gymnast. c. 8. de hoc enim oleo Martialis sic habet lib. 3. Epigram. 57. ad Bassum de Villa Faustini, cuius villulæ delicias palæstritis quoque peraccommodas cum scribat, ait:

Nec perdit oleum lubricus palæstrita.

Martiali adiungantur pro nobis litterati lapides, testes om- D ni exceptione maiores. hi enim olei nomine appellant odoratas compositiones, quæ ad vnctiones adhibebantur. habemus illos apud Brisson. lib. 7. formul. & sit lapis Comensis.

L. CAECILIVS. L. F. CILO. IIII. VIR. A. P
QVI. TESTAMENTO. SVO. HS. N. XXX
MVNICIPIBVS. COMENSIBVS. LEGAVIT

QVO-

A QVORVM. REDDITV. QVOTANNIS. PER NEPTVNALIA. OLEVM. IN. CAMPO. ET IN. THERMIS. ET. BALNEIS. OMNIBVS QVAE. SVNT. COMI. POPVLO. PRAEBERETVR T. F. L. ET. CECILIO. L. F. VALENTI ET. L. CECILIO. L. F. SECVNDO. ET BVTVLAE. F. CONTVBERNALI.

B Vbi autem legeris oleum in balneis, ac thermis datum: & hic non nisi aromatibus condita olea, ac vnguenta darentur; lapis noster, vnguenta, olei vocabulo significata apertè demonstrat. Est etiam apud eumdem scriptorem eiusdem rationis lapis alter Hispanus, quo oleum in Thermis legatur. Adscribantur ex illo tantum, quæ ad rem nostram faciunt.

C R. P. BARCI. C. TAL. DO. LEGO. DARIQ VOLO. ✶ VI. EX. QVORVM. VSVRIS SEMISSIBVS. EDI. VOLO. QVOTANNIS SPECTACVL. PVGILVM. DIE. IIII. IDVVM IVNIAS. QVEAT. XCCI. ET. EADEM. DIE LXXX. CC. OLEVM. IN. TMIS. PVBL POPVLO. PRAEBERI. FESTA. &c.

D Quod si prophanis scriptoribus tam Græcis, quàm Latinis, composita, in vsum vnctionum, aromatibus condita, olei nomine licuit appellare; non erit vnde sacros scriptores, ac interpretes quis carpat; quod olei nomine vnguenta appellauerint: aut sacrum scriptorem Hebræum reprehendat, quod vocabulo *scemen* שֶׁמֶן tam simplex oleum, quam præstantissima quæq; vnguenta expresserit. Sacris in litteris passim id occurrit; vt ex pluribus earum locis liquido constat. nam

cap. 1. Cant. Sponſa perdilectum, quem deperibat ſponſum, laudat; quod ſolo nomine, puellas quaſque in ſui amorem pertraheret; pertraheret inquam, vt & deperirent. *Oleum*, inquit, *effuſum nomen tuum, ideò adoleſcentulæ dilexerunt te.* Vt verò non de ſimplici oleo, ſed de oleo aromatibus condito locutam fuiſſe aperiret: illud idem oleum, vnguentum ſtatim nominauit, dicens: *Trahe me poſt te, curremus in odorem vnguentorum tuorum.* Eodem ſimiliter vocabulo, ſacerdotale vnguentum, præſtantiſſimis aromatibus conditum; cuius compoſitio cap. 29. Exodi traditur; ſæpiſſimè in ſacris appellatum conſtat. id probare congerie locorum, ſuperfluum, ac vanum exiſtimaui; cùm plura, quàm deſiderari liceat, habeantur.

A

B

Noua veteribus reſpondeant; oleiq; nomine, vnguentorum quaſdam ſpecies ſignificari, quarum vſus veteribus in delicijs erat, pleniori argumento ex cap. 7. Luc. Seruatoris noſtri teſtimonio probabitur. Is enim Phariſæum Simonem redarguens, qui mulieris peccatricis pœnitentiam ægrè cum ferret, pium eiuſdem erga Christum obſequium irridebat; ardentesq; eiuſdem lacrymas carpebat: *Oleo*, inquit, *caput meum non vnxiſti.* Oleum appellat vnguentum, quod in ingreſſu cœnaculi conuiuis præbere conſueuerant veteres; præſtantiſſimis aromatibus componi ſolitum. Quod autem hoc oleum, ſiue mauis vnguentum, conuiuis ad delicias præberetur, non ſolum hoſpitij, ac cœnaculi iura ex veterum inſtituto demonſtrant: ſed etiam Lucas aperuit, mulieris peccatricis irruptionem in conuiuio ſcribens. meminit enim attuliſſe alabaſtrum vnguenti; quo ſolo nomine, veterum deliciæ exprimuntur.

C

D

CAP.

A

CAP. II.

Sacrorum vnguentorum vocabula illuſtrantur.

Ad loca Amos 6. *Veh qui opulenti eſtis in Sion, bibentes vinum in phyalis, & optimo vnguento delibuti.* Matth 6. *Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua.* & ad alia.

B

VT pleniſsima ſacrorum vocabulorum cognitio, pro noſtri inſtituti ratione habeatur: quid vnguenti nomine ſacris ſignificetur in literis, ex his, quæ in promptu ſunt, nobis aperiendum ſupereſt; ab alijs reconditiora deſideramus. Non enim oleum, quod aromatibus condiebatur, odoris tantum conciliandi gratia, vnguentum appellare conſueuimus: C nec veteres in more id habuerunt, niſi proprietate vocabuli extenſa ad ea ſignificanda, quæ pinguia cum ſint, pinguedini etiam ſuauitatem habent adiunctam. Sacris verò in interpretandis oraculis, in quibus rerum proprietates quæruntur, verborum quoque proprietas expetenda, etymonq; pro inſtituti noſtri ratione expendendum erit; vt eorumdem intimum, ac germanum ſenſum eruere, & abdita penetrare valeamus.

D Illa igitur aromatibus compoſita, quæ olei vocabulo nequaquã exprimuntur; & vnguenta Latinè dicuntur; eadem ἄλειμμα, ἄλειφα, μύρα, & χρῖσματα dixerunt Græci. At verò מִשְׁחָה & etiam סוּכַךְ, vel בְּשָׂמִים generali quodam vocabulo, illa eadem compoſita Hebræi appellarunt. & licet illa etiam compoſitionum genera, quæ valetudinis gratia parari ſolent; vnguenta communiori vocabulo hodie appellentur: de quibus Dioſcor. Meſue, Matthiolus, & Medici, ac Chirurgi ex munere

nere agunt: quin & Pompon. Iuriſconſ. l. in Argumento, ff. de auro & argento legatis: non tamen de his noſter futurus eſt ſermo. hæc enim potius medicamenta, ſiue Myracopa, vt vult Bauh. in cap. 41. lib. 1. Dioſc. quam vnguenta dicenda videntur. quamobrem apud veteres καταπάσματα nominabātur. Secluduntur pariter ab vnguenti vocabulo, illa compoſitionum genera; quæ conflata ex ſiccis odoribus, ad ſudores compeſcendos, ſiue ad cutem ſcarificandam, ſiue etiam ad pruritum commouendum, aut ad aliam quamcumque corporis digeſtionem faciendam corpora apud veteres inſpergebantur. ſtat pro his apud Athenæum Oribaſius, ex Antillo harum vocum diſcrimina aperiens, quod ἐμπάσματα, & διαπάσματα dicerentur. horum meminit Turnebus lib. 9. aduerſ. cap. 27. Si verò, & verborum, & vocum iſtarum vim penetrare velimus, à verbo πάσσω, vel Atticè πάττω, quod eſt, *inſpergo*, dicta ideo exiſtimabimus, quòd ad inſpergendum corpora ſiccis odoribus in balneis veteres vterentur. Quamobrem de Roſâ Plinius ait, *diapaſmata inde fiunt ad ſudores coercendos*: qui plura deſideraret, Plin. lib. 21. cap. 19. conſulere poterit: de his Martialis lib. 1. Epigram. num. 88. ad Feſcenniam, ait:

Quid quod olet grauius mixtum diapaſmate virus.

In cuius loci expoſitione Calderinus audiendus non erit, qui diapaſmata interpretatus eſt *vnguenta*. Stemus cum Radero, qui eo nomine puluiſculos odoratos, & paſtillas odoratas, diapaſmata à Martiale dictas rectè exiſtimat: de quibus nihil ad nos niſi obiter.

Vnguenti igitur nomine, quatenus ab oleo vnguentum re ipſa, necnon etiam voce ſecernitur; craſſiora quæque aromata, ac pinguia compoſita ſignificantur: cuius craſſitudinis ratione Plutar. Sympoſ. 5. q. 3. quærens cur Pinus Neptuno ſacra ſit: picem ac reſinam ἀλειφὼ, hoc eſt *vnguentum* nominauit,

nauit,

A nauit, dicens: *καὶ γὰρ αὐτὴ, καὶ τὰ ἀδέλφα δένδρα πεῦκαι, καὶ στρόβιλοι, τῶν τε ξύλων παρέχει τὰ πλοϊμώτατα, πίτυός τε, καὶ ῥητίνης ἀλειφὴν, ἧς ἄνευ τῶν συμπαγέντων ὄφελος οὐδὲν ἐν τῇ θαλάττῃ.* hoc eſt. *Ipſa enim*, ſupple Pinus, *& cognatæ ei arbores*, inquit, *picea, ac larix, cum ligna nauigijs aptiſſima ſuppeditant; tum picis, ac reſinæ vnguentum, ſine quibus compactorum lignorum nullus erat futurus in mari vſus.* Hæc Plutarch. qui craſſas harum arborum gummas, pingueſq; lacrymas, vnguentum appellauit. Ve-

B rum ad rem noſtram, vnguenti nomine, illa potius compoſita ſacrarum literarum appellantur; quæ vel varijs aromatibus, ac pulueribus odoratis, oleo commixtis in hominum vſu, odoris cauſa parabantur; auctore Galen. lib. 6. ſimpl. medicamen. Dioſcor. lib. 1. & Matthiol. ibidem cap. 42. vel pinguioribus, ac craſſioribus aromatibus, in vſu, & corporum, & ſacrorum conficiebantur, à Græcis dicta *ἀλείφατα* à verbo *ἀλείφω*, quod eſt *vngo*, ſiue *χρίσματα* à verbo *χρίω*, quod eſt *linio*.

C Dicuntur etiam à Græcis *μύρα*, generaliori quodam vocabulo, non quidem à Myrrha Nympha nota ex fabulis Poetarum; neque ſic dicuntur *παρὰ τοῦ μύρεσθαι*, quod eſt gemere; prout ineptiſſimè Grammatici nonnulli dixerunt. ſed *μύρον* dictum fuit vnguentum *ἀπὸ τοῦ μετὰ πολλοῦ μόρου, καὶ ματαίως γίνεσθαι*, *à multo labore, & quod inani ſtudio fiat*, vt dicit Cryſippus *θαυμασιότατος* apud Athen. lib. 15. cap. 29. vel quaſi *μύῤῥον* ab Aeolica voce *μύῤῥα*, quæ myrrham ſignificat. Quia enim

D pleraque vnguenta, mixta myrrha componuntur; quædam etiam ſola myrrha conſtant; illa nimirum, quæ ob præſtantiam *Stactes* appellantur; vſus obtinuit vt *ἀπὸ τῆς μύῤῥας*, omnia vnguenta *μύρα* nominarentur. & is eſt ſenſus Athenæi lib. 15. cap. 11. cùm ait: *μύῤῥα γὰρ ἡ σμύρνα παρὰ αἰολεῦσιν, ἐπειδὴ τὰ πολλὰ γὰρ ἡ σμύρνης ἐσκευάζετο*, ideſt, *Aeoles quidem vnguenta vocant, & myrrham, & ſmyrnam, μύῤῥα, καὶ σμύρνα, quia multa conficiuntur è myrrha*; addidit etiam *καὶ ἥ γε στακτὴ καλουμένη διὰ μό-*

ης ςάκτης, quia & myrrha ſtacte per ſe vnguentum eſt. quo loco illuſtratur Plautus in Moſtel. apud quem Philematium meretrix iam in ſtrato cœnatura, cum ſuo Philolache iocatur. dixerat Philolaches.

> *Age, accumbe igitur. cedo aquam manibus, puer, appone hic menſulam*
> *Videtũ, an vbi ſint vnguenta*. Phil. *Quid opus eſt? cum ſtacte accumbo*.

Ita amatoriè meretrix; ſtactemq́;, ſuum amaſium dixit: vt ex ipſo tantum ſtacte vnguentum præſtantiſſimum, quin etiam reliquis præſtantius ſolitum parari aperiat.

Sacri ſcriptoris vnguentorum nomina in medium iam aſferantur. Eius etenim gratia noſter hic labor inſtituitur. Nam licet interdum communi vocabulo שֶׁמֶן *ſcemen*, quod eſt *oleum*, vnguenta ipſa, vt capite præcedenti oſtendimus, in ſacris oraculis dicantur: ſi tamen rigoroſè ipſi loqui vellent, מִשְׁחָה *miſchxah* à verbo מָשַׁח, quod eſt *vnxit*, vel etiam סוֹכֵךְ *ſochex* à verbo סָכַךְ quod eſt *liniuit*, vnguenta nominari deberent. hæc tamen vocabula in vſu ſacrorum Codicum in nominum generibus nunquam leguntur; quin potius ſemper in genere verbali vſurpata reperiuntur. quoties verò de craſſioribus vnguentis ſacris in literis eſt ſermo, toties prædictis vocabulis ad rei ſignificatæ expreſſionem, additur dictio *ſcemen*; vt 4. Reg. cap. 4. illa mulier ſic prophetam alloquitur כִּי אִם אָסוּךְ שָׁמֶן ideſt, *niſi parum olei, quo vngar*: vt habet noſter interpres; vel ad verbum, *niſi linitionis oleum*. Quod oleum fuiſſe vnguentum liquido conſtat; vel ex eo maximè, quod mulier illa ad muliebrium vnctionum vſum reſpexit: ad quas non niſi præſtantioribus vnguentis mulieres vtebantur.

Similiter etiam, quoties ſermo eſt in ſacris literis de vnctione ſacerdotali; ad quam Iſraelitæ vnguento vtebantur præſtan-

A ſtantiſſimo; illud vnguentum vt in plurimum שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה *ſcemen hamiſcha* appellatur. id etiam fieri ſolet, cum voce בְּשָׂמִים *beſamim*, quæ genericè omnia aromata ſignificat. Nos ſi rigoroſam huius vocabuli etymologiam, ac ſignificationem retinere vellemus, diceremus *in ſamim*, ideſt compoſitum aliquod, cui his aromaticis pulueribus; quæ *ſamim* appellantur; odor conciliatur: ſiue id oleo aromatibus admixto fieret; ſiue naturali pinguedine referta aromata coniungerentur; B vt ad liniendum corpora hominibus eſſent in vſu. Nam quæ בְּשָׂמִים *beſamim* in cap. 30. Exodi ſacer textus Hebraicus dixit, ἡδύσματα *idyſmata* Septuaginta Interpretes appellarunt. Qua quidem voce, ſi Plinio fides habenda eſt lib. 13. cap. 1. illa vnguenta ſignificantur, quæ ex ſuccis aromatum conficiebantur; ſuaq; natura liquida erant: vt propterea etiam oleo commixtis facilius concorporarentur, oleiq; pinguedinem attraherent.

C Nec prætereundum duxi, nequaquã vnguenta, ſed VNGENTA hæc compoſita, nonnunquã à veteribus dicta fuiſſe: quod auctoritate literati lapidis affirmabimus. habetur apud Manutiũ in Ortograph. ſub dictione, *Vnguentarius*, per hæc verba.

CLAVDIO. PHI
LARGYRO. VN
GENTARIO
D ISQ. FAMILIAM
SVAM. MANVMISIT
PECVNIAMQ
LEGAVIT.

Quin etiam, *Vnguedo*, vnguentum dictum comperimus ab Apul. lib. 3. Metamor. dicens: *De queis vnius operculo remoto, atque indidem egeſta vnguedine, diuq; palmulis ſuis adfricta.* VNGVEN illud idem dixit Perſ. Sat. 6.

Fœni-

Fœnisecæ crasso vitiarunt vnguine pultes, A

Subscribunt Virg.lib.4.Georg. Lucil.sat.lib.4.Cato.cap.79.& alij ex veteribus: hæc tamen omnia vocabula, & si quæ alia sunt his similia; vt obsoleta poëtis relinquenda erunt.

Ne verò aliquid desiderandum supersit ex his, quæ ad vnguentorum nomina spectant: obseruandum censui, cum Athenæo lib.15.cap.10. ex testimonio Icesij, vnguentorum duplex genus, alia namque χείσματα, alia verò ἀλείμματα dicebantur. Ἰκέσιος δ' ἐν δευτέρῳ, inquit Athenæus, περὶ ὕλης τῶν μύρων φησίν· τὰ μέν ἐστι χρίσματα, ἃ δ' ἀλείμματα, idest, *Icesius libro secundo de materia vnguentorum,* inquit, *Aliqua quidem dicuntur Chrismata, aliqua verò dicuntur Alimata.* Quarum vocum discrimen est; quod Alimata à verbo ἀλείφω, quod est *linio*, dicitur; quæ verò Chrismata à verbo χρίω, quod est *vngo*, nominantur. B

Et quamuis difficile sit horum vocabulorum, & vnguentorum distinctionem, scriptorum auctoritate comprobare: vt Casaubonus in suis ad Athenæum obseruationibus docuit; quod scriptores Græci promiscuè his vtantur vocibus; distinctionem tamen aliquam, eamq; non minimam, vt dixit Casaubon. inter illa duo agnoscere cogimur; de qua sic ipse scribit. *nam* ἀλείφεσθαι *voluptuariorum est, ac mollium;* χρίεσθαι, *etiam sobrijs interdũ, & ex virtute viuentibus conuenit.* Pro vnguentorũ istorum ex vocibus discrimine stat Clem. Alex. lib.2. Pædag. his verbis: διαφέρει δ' ὅλως τὸ μυραλοιφεῖν τοῦ μύρῳ χρίεσθαι. τὸ μὲν γὰρ θηλυδριῶδες. τὸ δὲ χρίεσθαι τῷ μύρῳ, καὶ λυσιτελεῖ ἔσθ' ὅτε. hoc est: *Differt autem omninò vngere se vnguento, ab eo quod est liniri vnguento; illud enim fœmineum; liniri verò vnguento, & iuuat aliquando.* Itaque vsus illorum vnguentorum, quæ Chrismata dicuntur, sanctioribus quibusque viris permittebatur; vt non immeritò de his intelligamus Spiritum sanctũ dixisse: *Omni tempore vestimenta tua sint candida, & oleum capiti tuo non deficiat.* Et Ioan. C D

epist.

A epist. 1. can. cap. 2. de vnctione sacra, quæ Confirmationis sacramentum apud Latinos in Ecclesia dicitur, dixit, καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου, καὶ οἴδατε πάντα. Et parum infra in eamdem sententiam similiter ait: καὶ ὑμεῖς τὸ χρίσμα, ὃ ἐλάβετε ἀπ᾽ αὐτοῦ, ἐν ὑμῖν μένει. idest, *Et vos Chrisma habetis à sancto, & nostis omnia.* Et infra: *Et vos Chrisma quod accepistis ab eo, maneat in vobis.* In eadem similiter sententia sumpta metaphora, Seruator noster à Deo vnctus dicitur. Quam ob rem & Luc. cap. 4.
B id scribens, nequaquam vtitur verbo ἀλείφω, sed verbo χρίω, dicens: καὶ ἀναπτύξας τὸ βιβλίον εὗρε τὸν τόπον, οὗ ἦν γεγραμμένον. πνεῦμα κυρίου ἐπ᾽ ἐμὲ οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με, &c. idest, *Et aperiens librum inuenit locum, cui erat scriptum: Spiritus Domini super me, cuius causa vnxit me.*

De illis verò vnguentis, quæ Alimata dicta fuisse, & viris sanctioribus interdicta affirmauimus; intelligendus erit Amos cap. 6. cùm ait: *Væ qui opulenti estis in Sion, bibentes vinum in*
C *phyalis, & optimo vnguento delibuti.* De his pariter sceleratiores loquebantur: *Vino pretioso, & vnguentis nos impleamus.* Et si quæ alia sunt loca in sacris literis ad vsum prophanorum, vel sanctorum, quæ de vnguentis loquantur, in ea distinctione accipienda erunt. Quin & Christus Seruator noster, pulcherrima vsus antithesi, hypocrisim in ieiunio declinandam, cum Discipulos hortaretur, Matth. cap. 6. σὺ δὲ, *inquit*, νηστεύων, ἄλειψαί σου τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸ πρόσωπόν σου νίψαι. id est, *Tu autem*
D *ieiunans, vnge caput tuum, & faciem tuam laua.* Et in vnctione, verbo ἀλείφω vtitur: quasi his vnguentis, suos vti vellet; quæ alimata dicebantur, & mollium, vt diximus, erant: vt in ieiunio suorum discipulorum, externus hominum plausus tegeretur; atque in cœlo meritum augeretur.

CAP.

A

CAP. III.

Olei simplicis munera ac dignitas, ex sacris & prophanis aperitur.

Ad loca Exodi 35. *Principes verò obtulerunt lapides onychinos, & gemmas ad superhumerale, & rationale, aromataq. & oleum ad luminaria concinnanda, & ad præparandum vnguentum.* Iud. 9. *Nunquid possum deserere pinguedinem meam, qua & Dij vtuntur, & homines, & venire vt inter ligna promouear?* Et ad alia. B

VNGVENTORVM, oleorumq; vocabula duobus præcedentibus capitibus illustrauimus. Res ipsas vocabulis, ac vocibus significatas aggrediendas ratio postulat: & vt ab ouo res inquiratur, à simplici oleo narrationis nostræ initia exordiemur: opportunum ad rem capientes locum; quod diuino præcepto ad vsum candelabri sancti, ac tabernaculi, Israëlitæ in deserto oleum præstiterint. Licet enim spectata huius simplicis olei natura, illud nequaquam inter sacra reponendum videretur; à nobis tamen inter ea, diuinis fultis oraculis, reponitur; iureque, & merito sacrum in præsentiarum dicendum videtur hoc oleum; tum quia Exod. cap. 25. & 27. & 35. necnon etiam Leuit. 24. in sacris reponitur histo-rijs; tum quia Dei iussu ad ministerium sacrorum à populo præbebatur; tum denique quod diuino cultui consecratum existeret. Quam ob rem nobis, qui sacra olea, ac vnguenta pertractanda suscepimus; à simplici oleo, de quo in sacris agitur, abstinendum nequaquam erit. C D

Oleum autem tanti fecere semper homines; vt eius vsus Deorum

A rum inuentioni, Mineruæ nimirum, ab eis ſit attributus: quemadmodum frumenti, ac vini vſus in Cererem, ac Ianum, ſiue Bacchum antiquitas venerata eſt. Sanctiùs Pluth. in Alexan. ἔλαιον ἀνθρώποις ἀπὸ τοῦ θεοῦ δέδοται, *Oleum hominibus à Deo datum fuit*. Quod verò in Terpſichore Herodotus ſcribit: quibuſdam nimirum temporibus, nullas apud nationes, niſi apud Athenienſes oliuam inuentam; fundamento carere arbitror: licet illud petere videatur, ab eo quod Epidaurij ad

B Deorum ſtatuas fabricandas ex olea, eam ab Athenienſibus petierint: ἐδέοντο, inquit, ὧν οἱ Ἐπιδαύριοι Ἀθηναίους ἐλαίην σφι δοῦναι ταμέσθαι ἡμερωτάτας, δεῖ κείνας ἱερὰς νομίζοντες εἶναι: λέγεται δὲ ὡς ἐλαῖαι ἦσαν ἄλλοθι γῆς οὐδαμεῖ κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἢ Ἀθήνῃσι, hoc eſt, *Rogarunt igitur Epidaurij Athenienſes, vt ſibi oliuam cædere permitterent; cum maximè ſacras illas arbitrarentur; ferunt enim quod per id tempus nullibi niſi apud Athenienſes erant oliuæ*. Debile ſanè fundamentum: quia Epidaurij Athenienſes adierunt

C cædendarum oliuarum cauſa, igitur nullibi erant oliuæ? nullibi fortè adeò proceres; nullibi adeò cultæ; nullibi ſanctiores; id permitti poſſet: quod verò nullibi omnino eſſent; ferendum minimè cenſeo. Quod item Plin. lib. 15. cap. 1. ex auctoritate Feneſtellæ, ac Theophraſti affirmat: Oliuam nimirum Italiam non habuiſſe, nec Hiſpaniam, nec totam Aphricam tempore Tarquinij Priſci Romanorum Regis, anno nimirum ab Vrbe condita CLXXIII. alieniſſimum à ve-

D ro exiſtimo.

Notiſſimam enim extitiſſe oliuam, quid dixerim ætate Moyſis, Iobi, aut Abrahæ? apud quos, & de oleo, ac de oliua non ſemel ſermonem haberi conſtat? etiam ante diluuium ſacra teſtantur Oracula, oliuam notiſſimam fuiſſe plantam. Columba enim placati numinis ſignum, eiuſdem plantæ ramuſculo attulit his, qui cum Noe ſeruati à cathacliſmo in arca claudebantur. Cum igitur oliua pacis nota tunc fuerit; oleum

quin notum eo sæculo dixerim? *Suus quidem oliuæ succus, oleum est*, vt cum Plinio loquamur. Quamobrem Atheniensibus nequaquam olei vsum referemus primum; quemadmodum auctoritate Apollodori in Theologumenis, & Demosthenis affirmat Rhodig. lib. 18. cap. 25. quod αὐτόχθονες sint appellati: quod primi terram colere sint adorsi. ad tempora Noë hæc referantur; illi quoque vsum olei nos debere fatebimur. A

Tantæ etiam Religionis fuisse oleam constat: vt in prophanis vsibus hanc pollui fas non esset. quid dicam? prophanis vsibus fas non fuisse olea vti? ne propitiandis quidem numinibus, accendi ex his altaria, aræve licitum erat. Nec minori Religione cultum oleum legimus, apud eosdem veteris Religionis superstitiosos homines. nam in lustrationibus, quod adhiberetur aliquando oleum, aqua marina conspersum sulphure, ac bitumine, hisq; sic præparatis homines expiarentur; scribit Alexander ab Alex. gen. dier. lib. 5. cap. 27. B

Nec mirum; sunt enim qui putent vocem Græcam ἔλαιον, quæ Latinè *oleum* valet, à diuino nomine אֵל deriuatam; & ab oleo etiam Latinam vocem *adolere* factam, quæ cultum numinis significat; accensis videlicet Aris, odoribus ac libationibus in igne fusis, vt exurantur. inde noster Varro: *Cum intestina*, inquit, *adoleuissent, partem dijs obtulerunt, partem ipsi consumpserunt*. Et Virg. C

> *Verbenaq; adole pingues*, inquit, *& mascula thura*.

Adole, idest combure. & idem 1. lib. Æneid. ignem in Aris accendere, dixit *adolere*. D

> *Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo*
> *Thura Pœnùm struere, & flammis adolere Penates*.

Dictum verò videtur cultum sacrorum *adolere* non tantum ab oleo; sed à ritu olei fundendi. Quod enim oleo fuso diuinam veteres coluerint mentem, quæ cuncta hæc in terris alit; illud probat, quod sacra facturi Plutoni inferorum Regi, qui

mens

A mens diuina putabatur; quæ in vniuersam terræ molem diffusa, omnia gubernando penetrat; nouimus auctore Natali Comit. Mythol. lib. 1. cap. 12. in eius enim sacris oleum adhibebatur pro vino; hunc sacrificandi ritum lucidissimè Virgil. lib. 6. aperuit, dicens:

Tum Regi Stygio nocturnas inchoat Aras,
Et solida imponit taurorum viscera flammis,
Pingue superq; oleum fundens fumantibus Aris.

B Sed ne à sacris, ac institutis nostris recedamus. Oleum tanti fecit Deus, vt inter primitias præstantissimas, quas sibi primum à populo, muneris ratione in deserto, ad cultum tabernaculi offerri voluit, oleum enumerauerit; & se illud accepturum declarauerit Exod. 25. *Hæc sunt autem quæ accipere debetis*, (dixit Deus Moysi & Aaron Ducibus populi) *Aurum & argentum & æs, hyacinthum, & purpuram, coccumq; bis tinctum, & byssum, & pilos caprarum, & pelles arietum rubricatas, pellesq;* C *ianthinas, & ligna setim, oleum ad luminaria concinnanda, aromata in vnguentum, & thymiama boni odoris*. Oleum tanti fecit Deus, vt die noctuq; in sacro tabernaculo, oleo ignem fouere, septem continuis lucernis iusserit. Oleum tanti fecit Deus, vt oblationem quamcumque similagineam oleo conspersam in 2. Leuit. se accepturum, & non aliter asseruerit.

Quinimmo tanti fecit Deus oleum, vt id quoque super Altare, vna cum thure igne comburi, sibiq; litari præceperit. D Tam frequens autem erat in sacris olei vsus, vt cap. 9. lib. Iudic. Cum arbores conuenissent oliuam inauguraturi reginam: sceptrum, ac coronam respuit, dicens: *Nunquid possum deserere pinguedinem meam, qua & Dij vtuntur, & homines; & venire vt inter ligna promouear?* Cuius verò vsus, oliua dijs esset; dictio Hebraica יְכַבְּדוּ quæ honorare, & glorificare cultu sacrificiorum significat, maximè aperit; illumq; frequentissimum tam apud sacros, quam penes

falsæ Religionis sectatores ostendit. Oleum tanti fecit Deus, A oleum, inquam hoc, de quo loquimur; vt cura illius, penes primarium sacerdotem reposuerit, qui in culmine Pontificatus successor Aaronis iam fuerat declaratus. Liquet enim Eleazaro filio Aaronis patri successori, iam designato à Deo, olei huius curam demandatam fuisse Num. 4. *Ista sunt onera filiorum Cahat*, inquit textus (hi enim sanctiora tabernaculi deducebant; nimirum Arcam fœderis, Altare aureum, candelabrum, & reliqua) *super quos erit Eleazar filius Aaron sacer-* B *dotis, ad cuius curam pertinet oleum ad concinnandas lucernas, & compositionis incensum, & sacrificium, quod semper offertur, & oleum vnctionis*. Ex quibus medius fidius liquet, quanto cultu in sacris veneraretur hoc oleum; quod ad vsum candelabri sancti in tabernaculo fœderis insumebatur.

Fuerunt etiam veteres adeo superstitiosi in vsu olei; vt lapides, aras, instrumenta ad sacra, militares aquilas, scuta, signa ipsa puluerulenta, & custodijs horrida, festis diebus inunge- C rent, saltem vel oleo: hinc illud prophetæ, *Vngite clypeum*, sollicitantis ad arma. Reges quoque, sacerdotes, & quæcumque propitio numine habere cuperent; oleo inungebant: de quibus omnibus infra redibit sermo.

Duplex autem huic oleo, de quo agimus, à Deo munus præscribitur: aliud enim candelabrum sanctum; aliud vnguenti sancti compositionem, respicit: eo enim hoc fluxibilius redditur; illud splendidius; ibi oleum lumen nutrit; oleum in D vnguento, aromata commiscet. Deus enim Exod. 35. cum munerum, quæ ab Israëlitis oblata fuerant, præsertim à Patriarchis, dignitatem referret: loquitur de oleo, tum sacri tabernaculi fabrica spectata; quod erat vnguento consecrandũ; tum etiam diuini cultus in candelabro, in lucernas oleo nutriendas, & de oblationibus similageneis oleo condiendis rationem habens. Quamobrem ait, *Principes verò obtulerunt lapides*

pides

A *pides onychinos, & gemmas ad ſuperhumerale, & rationale, aromataq; & oleum ad luminaria concinnanda, & ad præparandum vnguentum*. Quo in loco duplex vſus olei, duplex etiam vſus aromatum innuitur. illius vſus luminaria, & vnguentum, vt diximus, ſpectat: aromatum ſimiliter vſus, non tantum compoſitionem Thymiamatis comburendi in ſanctum ſanctorum, & in oblationibus ac ſacrificijs, ſed etiam condimentum olei in miniſterium ſacrorum reſpicit. quamobrem

B ſic Moyſes populum alloquitur ibi, ac cap. 35. *Hæc ſunt autem quæ accipere debetis, aurum & argentum, & æs, hyacinthum, & purpuram, coccumq; bis tinctum, & linum, & pilos caprarum, & pelles arietum rubricatas, pellesq; ianthinas, & ligna ſethym, oleum ad luminaria concinnanda, aromata, vnguenta, & thymiamata boni odoris*. Ideſt, offerendum eſt oleum, vt nutriantur lumina in candelabro Domini; offerenda ſunt aromata, vt oleum in vnguentum ſanctæ vnctionis condia-

C tur; & thymiama boni odoris præparetur; ita ex Hebraico habetur שֶׁמֶן לַמָּאוֹר בְּשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים hoc eſt, *Oleum ad lumen, & aromata ad oleum vnctionis, & ad thymiama boni odoris*. quem etiam præſtantiſſimorum aromatum vſum, nonnulla exemplaria Græca habent his verbis: καὶ ἔλαιον εἰς τὴν φαῦσιν, θυμιάματα εἰς τὸ ἔλαιον τῆς χρίσεως, καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ θυμιάματος, ideſt, *Oleum ad illuſtrationem, & thymiamata ad oleum vnctionis, & ad compoſitionem thymiamatis.*

D Itaque viciſſim in ſacris literis oleum, & aromata ſe reſpiciunt. hæc ſunt ad conditur am illius: illud verò ad compoſitionem vnguenti ſancti. Et hinc etiam duplex genus olei hauritur; nimirum conditi aromatibus, de quo infra, & ſimplicis. Quam ob cauſam dictio שֶׁמֶן in ſuperiori textu bis reperitur in Hebraico exemplari, primo, cum dicit שֶׁמֶן לַמָּאוֹר ſecundo cum dicit שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה: nunc nobis de priori tantum agendum erit, de altero in ſequenti libro ſermo redibit.

Oleum hoc, de quo agimus, quodq́; duplici decorabatur munere, proprio quoque nomine in ſacris inſignitur litteris, nam שֶׁמֶן הַמָּאוֹר dicitur. Eſt autem *ſcemen hamahor*, idem quod *oleum luminis* : illa enim dictio לַמָּאוֹר venit à verbo אוֹר *hor*, quod eſt *illuceſcere*, & lumen præbere ſignificat. Eſt verò lumen, vt cum Auicenna in Metheorologicis, cum Alberto in lib. de ſomno, & vigilia, & Rhodig. lib. 20. cap. 5. loquamur, *Cæleſtium virtutum, & quidem omnium veluti vehiculum, per quod ad nos illa omnia adferuntur*. Vtq́; perdoctè non contemnendus auctor obſeruat; hæc dictio אוֹר eſt nota mutationis à peiore in melius; nimirum nota tranſitus tenebrarum in lucem, triſtitiæ in lætitiam, frigoris in calorem : adeò vt lux, & lumen, caloris, refocillationis, gratiæ, lætitiæ, vitæ, & denique totius boni ſint notæ; inde vetus apud Græcos adagium, refert Rhodiginus lib. 15. cap. 15. quo veteres vtebantur, cum lumen immittebatur, φῶς ἀγαθὸν, ideſt, *lumen bonum*, quod omnium bonorum, lumen, fons, & origo eſſet.

Hoc igitur oleum, quod candelabro Dei deſeruiebat, & à filijs Iſrael ſibi offerendum Deus præcipiebat, שֶׁמֶן הַמָּאוֹר appellatum videtur; quaſi oleum gaudij, lætitiæ, caloris, refocillationis, gratiæ, vitæ, & denique bonorum omnium, quæ homines à Deo expetere, ac expectare valent. Erat enim ſacrum illud candelabrum, in cuius obſequium præſtabatur oleum, ſeptem diſtinctum lucernis : quamobrem nonnulli in his repræſentationem quamdam ſuperiorum orbium, eorumq́; influxuum agnouerunt : vt quemadmodum planetæ ſuo circulari motu, ac lumine in his inferioribus, plantis videlicet, animalibus, & omnibus, quæ in terra ſunt, bona cuncta influunt; ipſi vitam, ipſi fœcunditatem, ipſi propagationem, ipſi pulchritudinem, & ſi quæ ſunt alia, quibus inferiora indigeant; ſingulis horis ac momentis porrigunt : ita pariter in candelabro illo prope Sanctum Sanctorum collocato,

A locato, coram Propitiatorio conſtituto, bonorum omnium fontem ac venam agnoſceremus; tam ſcilicet ſpiritualium, quæ in animis noſtris Dei gratia infunduntur; vt fidei, ſpei, charitatis, & reliquorum donorum Spiritus ſancti; quam etiam corporalium, vt vitæ, ſanitatis, plenitudinis annorum, fœcunditatis, prolis, vbertatis, reliquorumq; aliorum; ſi quæ ſunt alia bona, quæ ad corpus ſpectent. hoc oleo ſeptem illa lumina alebantur; vt omnia illa bona ex Dei munere oleum B porrigentibus promitterentur.

Nec quemquam, in ſacris exemplaribus diuerſitas lectionum perturbet, aut moueat; quod nimirum in noſtra vulgata tranſlatione, ſacra Oracula de lumine in plurali loquantur; & oleum hoc, dicatur oleum ad luminaria; in hebraico verò textu, oleum luminis in ſingulari appelletur. quam etiam locutionum diuerſitatem, inter tranſlationem Septuag. & Chald. paraphraſim intueri licet. Hæc enim paraphraſis C legit לְאַנְרוֹתָ מִשְׁחָא hoc eſt, *oleum ad lumina*: græca verò trãſlatio in ſingulari, ἔλαιον εἰς τὴν φαῦσιν; ideſt, *oleum in lucem*, illud appellat. Illi enim textus, qui ſingulariter loquuntur, cum hebraico codice totius candelabri rationem, ſeptem lucernis compoſitum reſpexerunt. quæ quidem ſeptem lucernæ, ac lampades nil aliud, quam vnicum candelabrum conſtituebant; & quodammodo vnicum efficiebant lumen, quale lucerna Martialis, de qua ipſe lib. 4. Epigrammaton D dixit:

Illuſtrem cum tota meis conuiuia flammis,
Totq; geram mixos, vna lucerna vocor.

At verò tranſlationes, quæ in plurali loquuntur, ad ſeptem lucernas, ſuis diſtinctas, ex Dei præſcripto, virgulis, lilijs, nec non & amygdalis reſpexere: quæ ſeptem habent diſtincta lumina, ex quibus iuxta præſcriptum à Deo ordinem, candelabrum vnum, ſeptem diſtinctum lucernis emergebat. Quam

B 4 ob

ob cauſam, oleum hoc, oleum ad luminaria concinanda appellarunt. A

Myſticè ludere in his quodammodo ſi velimus, Candelabro virum perfectum ſignificari affirmabimus: nec id à diuinis oraculis abhorret. Etenim Chriſtus Seruator noſter de Ioanne Baptiſta teſtimonium perhibens, dixit; *Inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta*. Eiuſdem ſplendidiſſimam ſanctitatem lucernæ comparans: *Ipſe erat*, inquit, *lucerna ardens, & lucens ante Dominum*. Ante Dominum dixit, ad candelabrum reſpiciens, quod erat prope Sanctuarium in tabernaculo: quaſi diceret, ipſe erat Candelabrum ardens ante Dominum, ac lucens. Sed & Spiritus ſanctus in eodem ſenſu per Ioannem in Apoc. de Elia, & Enoch loquitur. & à Zacharia de Zorobabel, & Ioſue Summo Sacerdote dictum accepimus. *Iſti ſunt duo oliuæ, & duo candelabra lucentia ante Dominum*. Quæ tamen candelabra niſi fota fuerint oleo, in nutrimentum luminis nullatenus ſplendent: Oleo, inquam, miſericordiæ. Eſt enim ἔλεος *miſericordia* apud Græcos, ἔλαιον verò *oleum*; vt nullum ſit oleum in ſplendorem, & nutrimentum luminis in viro perfecto, niſi ἐλεημοσύνην. Charitas quoque in Deum, luminis ad inſtar tunc ſplendeat; cum hæc proximis hæſerit; oleoq; miſericordiæ, ac eleemoſynæ charitatis ignis nutrietur; vt communiter docent Sancti, & acceperunt à Chriſto. nam omnia opera bona in ſola charitate ſolidantur. Inde Greg. hom. 17. in Euang. *Vt enim multi arboris rami*, inquit, *ex vna radice prodeunt; ſic multæ virtutes ex vna charitate generantur*. Charitatis autem lapidem Lydiũ, eleemoſynam, definiuit Iacobus in ſua Canonica, dicens: *Qui viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, & clauſerit viſcera ſua, quomodo charitas Dei eſt in illo?* quaſi dicat, nullo modo. Offeramus & nos oleum; vt ſplendeant, quas profitemur, Euangelicæ virtutes.

B C D

CAP.

A

CAP. IV.

Arborum genus ad lucernas pro candelabro Domini, & oliuandi ritus monſtrantur.

Ad loca Exod. 27. *Præcipe filijs Iſrael, vt offerant tibi oleum de arboribus oliuarum puriſsimum*. Leuitic. 24. *Præcipe filijs Iſrael, vt offerant tibi oleum de oliuis puriſsimum*. Deut. 24. *Si fruges collegeris oliuarum: quicquid remanſerit in arboribus, non reuerteris vt colligas*. Et ad alia loca.

B

NVTRITVR ignis, alitur flamma, quocunque humido; pinguedine aptius; aptiſſimè, defæcata ſi fuerit: propterea oleum ad lumina nutrienda accommodatiſſimum experientia comprobatum eſt. Quare Deus quoque optimus maximus cultum lucernarum in ſuo ſacro tabernaculo cum ſtatuiſſet; illarum lumen oleo nutriri iuſſit. *Præcipe filijs Iſrael*, inquit Exod. 35. cum munera ſibi offerenda in apparatum ſacrorum enumeraret, *vt offerant tibi oleum ad luminaria concinnanda, & ad præparandum vnguentum*. Cùm verò ex quocumque genere ferè fruticum atque plantarum, cum primis verò ex his, quæ baccæ producunt, oleum extrahi poſſit: meritò nobis ſupereſt inquirenda natura eius olei, quod Deus ſibi parari, atque offerri iuſſerat: eo enim lucernas in tabernaculo perpetuo accenſas ſeruari decreuit.

C

D

Et quidem talis natura olei erit, qualis à planta eidem communicata fuerit. videamus igitur, quibus ex plantis hoc oleum ſacri candelabri exprimendum foret. nam ex nucibus iuglandibus,

dibus, ex amygdalis, ex pino, lauro, lino, ex alijsq; pluribus A ſeminum, ac fructuum generibus extrahi, indubitata res eſt. quin Plinio, Dioſcoride, Theophraſto, Meſue auctoribus, ac ipſa experientia probat, etiam ex nonnullis præſtantiſſimis nucum generibus, oleum antiquitus habitum, auctore Amynta in lib. de manſ. Perſic. Cteſia in Caramania. Theophraſt. in lib. de odor. & Amphidei. Omnes apud Athen. lib. 2. cap. 25. dicentem: Ἀμύντας ἐν σταθμοῖς περσικοῖς φησὶ. φέρει τὰ ὄρη τερμίνθον, καὶ σχῖνον, καὶ κάρυα τὰ περσικὰ, ἀφ' ὧν ποιοῦσι τῷ βασιλεῖ ἔλαιον πολὺ. id eſt, *Amyntas in ſtationibus Perſicis*, hoc eſt in libro B qui ſic inſcribitur, *dicit, fert mons terminthum, & lentiſcum, & nuces perſicas, ex quibus faciunt Regi oleum multum:* & quidem præſtantiſſimũ oportebat id eſſe, quod erat Regi tantũ in vſu. Cteſias olei quoque meminit, quod fiebat ex ſpinis; à qua verò ſpina illud fieret, non explicat. Græci enim ἀκάνθινον, ſpinã vocant: fuiſſe verò inter ſpinas aliquod peculiare genus, quod ἀκάνθης, vel ἀκάνθου diceretur, colligitur ex Plinio lib. 24. cap. C 12. qui de ſpina alba ſcribit. *Huius ſimilis eſt ſpina illa, quam Græci acanthinon vocant*. Quonam verò ex genere ſpinarum Caramani oleum conficerent, incertum eſt; ſatis eſt ex ſpinis conſici, & ita Athen. parum infra: κτήσιας δὲ ἐν καρμανίᾳ φησὶ, γίνεσθαι ἔλαιον ἀκάνθινον ᾧ χρῆσθαι βασιλέα, ideſt: *Cteſias autem in Caramania dicit fieri oleum acanthinon, quo vtitur Rex*. Sunt quidam qui œnantinum pro Achantinum legendum putant. viderint alij lectionem; nos verò Achantinum legendum pu- D tamus. Libet hic adnotaſſe Arianæ ſpinæ meminiſſe Theophraſt. lib. 4. cap. 15. è qua cum Sol illuxit ſtillant lacrymæ myrrhæ ſimiles. meminit Euſtathius quoque huius loci, & olei Achantini ex auctoritate Cteſiæ, ait enim de pretioſis oleis loquens, ὧν πολυτελῶν ἐλαίων, ἐγίνετό τι, καὶ ἐξ ἀκάνθης. ὡς δηλεῖ, ὁ γράψας τὸ ἐν καρμανίᾳ ἱστορεῖ κτήσιας, ideſt, *Ex pretioſis oleis, quidam etiam fit ex acantho*, ideſt ſpina: niſi ſit ſpecificum nomen,

A men, *vt ostendit Ctesias in Historia Carmanica*, & refert eadem quæ Athenæus, qui parum infra olei *omotribis* dicti meminit ex auctoritate Theophrasti, dicens: ἐλαίου δὲ τοῦ ὠμοτρίβου καλουμένου μέμνηται Θεόφραστος ἐν τῷ περὶ ὀδμῶν φάσκων αὐτὸ γένεσθαι ἐκ τῶν φαυλιῶν ἐλαιῶν, καὶ ἐξ ἀμυγδάλων, hoc est, *Olei autem quod dicitur Omotribes, meminit Theophrastus in libro de Odoribus, tradens illud fieri ex oliuis phaulijs, & ex amygdalis.*

Ceterum ad tollendam quamcumque ambiguitatem à filijs B Israel; neve ipsi ambigerent, cuius nam generis oleum sibi parari vellet Deus ad vsum Candelabri sancti; aut ex qua planta extrahendum foret; sacer textus præclarè id aperuit Exod. 27. dicens: *Præcipe filijs Israel, vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum, purissimum, piloq; contusum, vt ardeat lucerna semper in tabernaculo testimonij.* Quod quidem genus olei, à planta sumens denominationem, apud Hebræos שֶׁמֶן זַיִת id est, *oleum oliuæ* appellatur.

C Nec prætereundum arbitror, quod si rigorosè nobis loquendum in his foret; distinguenda essent, arbor oliuæ, fructus, & succus. idq; more veterum, qui si credimus Nonio lib. de propr. rer. *Oliuitatem, fructus oleæ*, inquit ille, *Varro in Gliperiton*, & citat locum. *Denique omnes cum lucerna combusta est in lucubrando, oliuitasq; consumpta est.* idem de Repub. lib. 10. *non modo integra eximi, sed etiam maior quam in arbore vnquam pependerit; de Oliuitate oleastri optimè condi scribit Cato.* Hæc pau- D ca Nonius: at mendi plures. Oleum enim dixit Varo oliuitatem: in posteriori loco de Oliuis in oleo ad mensam conditis. Sed & Colum. lib. 1. cap. 1. *Largissimis*, inquit, *oliuitatibus, liberiq; vindemijs exuberent.* Oleo nimirum, & vino: & per hos auctores, oliuitas erit oleum, fructus dicetur olea; ipsa arbor, oliua. Sed me iudice, rectius de hac re loquitur Fest. lib. 13. vbi affirmat collectionem ipsarum oliuarum, oliuitatem dictam fuisse; ex veterum phrasi. *Oliuitatem*, inquit ille,

dice-

dicebant antiqui, quando olea colligebatur; vt messem quando frumenta, aut vindemiam quando vuas: quod vocabulum potius frequentari debebat. Nos Itali recentiores cum Perotto nostro Sipontino in suo Cornucopia ad Martia. lib. 1. Epigram. 7. inter plantam, fructum, & oliuæ succum, ita distinguamus vocabula. *Oliua*, inquit, *fructus oleæ, propriè enim olea arbor ipsa est; oliua fructus, oleum succus, qui ex oliua exprimitur*. Hæc autem omnia à Græcis sumpta sunt, qui ἐλαίαν, *oleam*, ἐλάαν, *oliuam*, ἔλαιον, *oleum* dicunt. hebraicè עֵץ זַיִת *arbor oliuæ*, זַיִת *oliuæ fructus*, שֶׁמֶן זַיִת *oleum oliuæ*. Eo tamen deducta res est, vt olea, & oliua confundantur, sumanturq; tam pro fructu, quam pro arbore: nam oleam fructum dixit Colum. lib. 11. cap. 2. cum ait, *Olea distringenda est, ex qua velis viride oleum configere*. Oliuam Virgil. arborem dixit Eglog. 8.

Incumbens tereti Damon sic cepit oliuæ.

Similiter etiam in sacris litteris vocabulum זַיִת, quod arborem oliuæ significat; sæpissimè tam pro arbore, quam pro fructu in sacris Hebræorum litteris ponitur. Vt verò explicaret Deus in libro Exodi; quodnam sibi ad vsum Candelabri vellet parari oleum; & ex qua planta exprimi; id per שֶׁמֶן זַיִת idest, *oleum oliuæ* aperuit.

Varia olearum genera scriptores tradiderunt; quamobrem quod nam magis accommodatum ad oleum Candelabri ex Dei præscripto, censeretur; quærere non erit præter rem. Pollux lib. 1. c. 12. nu. 14. ita scribit de varijs olearũ generibus: ἡ δὲ ἀγριελαία κότινος καλεῖται· εἰ δὲ ἐμφυτεύσας τῷ κοτίνῳ ἥμερον, αἱ τοιαῦται ἐλαῖαι, κοτινάδες. ἡ δὲ ἱερὰ ἐλαία, μορία· ἡ δὲ ἐν ὀλυμπίᾳ, καλλιστέφανος. πάντα δὲ τὰ ἐμφυτευόμενα ἥμερα τοῖς ἀγρίοις ἐμβλήματα καλεῖται. idest, *Olea syluestris, oleaster appellatur; si autem inserueris ramo domesticam, tales oleæ cotinades*, supple dicuntur; *sacra verò olea moria*, supple dicitur; *quæ verò in Olimpia*, supple habetur, *coronata dicitur, & omnes oleæ domesticæ insertis*

A *tis syluestribus calami vocantur*. Sic reddi possent latinè illa verba, *ex quibus habentur plantæ, Oleaster, Cotinades, Moria, Coronata & Calami.* Græcè appellantur κότινος, κοτινάδες, μορία, καλλιστέφανος, ἐμβλήματα, dicebantur coronatæ, quibus victores coronabantur in Olympia. Sacram verò existimo appellatam oleã, qua vtebantur fæciales, cum pacis, ac fœderis causa alicubi mitterentur. Noster Perottus Sipont. in Mart. cuius merita nunquã satis laudantur, de generibus olearum ita loquitur, ex

B Plinio quidem lib. 15. cap. 1. *Olearum genera tria Virgilius posuit, Orchiten, Radium, Posiam: alij Liciniam, Sergiam, Cominiam.* harum meminit Plin. *Meuia, Contia, Albicera.* item alia genera addunt alij. *Sergiam* Sabini Regiã vocant, vt tradit Plin. lib. 15. cap. 3. Andræas Matthiol. in lib. 1. Dioscor. cap. 12. decem olearum genera recenset; dimittamus illa, & cum his, ea quoque quæ à Columel. lib. 5. cap. 8. in numero posita fuere.

C Tria tantum olearum genera ad rem nostram faciunt. Primum genus humilis; & illarum, quæ minimè proceritatis plantas habet; licet oliuæ quam maximè ex his producantur; quæ quamuis suauissimè ad cibum condiantur, ac parentur, ad oleum tamen præstandum ineptæ omnino censentur: quapropter hæ nullo erunt apud nos in numero; non enim oliuam, sed oleum quærimus; candelabri lucernas, non mensarum fercula apparare intendimus. Aliud olearum genus

D nobis Italis, alijsq; nationibus commune tradit Matthiol. mediocris quidem proceritatis, & sufficientissimæ pinguedinis; necnon etiam tum ad condimenta ciborum; tum ad olei expressionem aliquo in pretio. Tertium tandem olearum genus Matthiolus affert, & proceritate plantæ, & ramorum amplitudine quam maximè extensum; quod quamuis baccas prioribus à nobis positis, quam longissimè inferiores gignat; ad exprimendum nihilominus oleum, oleæ huius bac-

cæ,

cæ, cæteris tam ratione copiæ, quam etiam excellentiæ, ac A ſuauitatis præferuntur, auctore Andræa Matthiolo: quod oleum præſtent dulce, clarum, aurei coloris, ſaporisq; excellentiſſimi. Cum igitur oleum ex præcepto Domini, ad vſum Candelabri ſancti parandum, præſtantiſſimum quæreretur; vtique ab his poſtremis olearum generibus diſcedendum non licuiſſet: quin potius, vt ſentio, ab hoc tertio tantum genere olearum erat exprimendum: magis enim præcepto conformat, quod habetur Leuit. 24. his verbis: *Præcipe filijs Iſrael,* B *vt afferant tibi oleum de oliuis puriſſimum, ac lucidum.* Et præcepto etiam, quod habetur Exod. 27. *Præcipe filijs Iſrael, vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum puriſsimum.*

Habemus oleas: oliuandi methodum in re ſacra quærere neceſſe eſt: colligendarum nimirum oliuarum rationē. Hæc in ſacris litteris nullibi, quod ſciam, præſcribitur. illud enim tantummodo Deus præſcripſit: Oleum nonniſi puriſſimum, ac pellucidum ſibi à filijs Iſrael ad vſum Candelabri, & Lu- C cernarum in tabernaculo offerri debere. quod vt habeatur, colligendarum oliuarum rationem cognoſcere oportet: hæc autem ad duplex hominum genus pertinet; ad *legulos* nimirum, & ad *ſtrictores*, vt cum Catone cap. 144. & Turnebo lib. 10. cap. 18. loquamur. Leguli enim, caducam oliuam, aut verbere decuſſam colligunt: at ſtrictores digitabulis, & manu decerpunt. ad ſacrum autem Candelabri oleum, legendarum olearum cura, legulis ne, an ſtrictoribus commit- D tenda erit? Varronem audiamus lib. 1. de Re Ruſt. cap. 55. Is enim habet, & oleum purum, & oliuandi methodum: *De olineto oleam,* inquit, *quam manu tangere poſsis è terra; ac ſcalis legere oportet potius, quam quatere.* Varronem, ad duo illa genera olearum reſpexiſſe, de quibus diximus, perſpicuum eſt: aliud namque ad mediocrem proceritatem ſurgere, quam manu è terra tangere poſſis, dixit Varro; aliud in ſublime

ſcan-

A ſcandit; cuius oliua ſcalis iuxta Varronem manu, non verbere legenda erit: rationem affert. Quod *ea quæ vapulauit marceſcit; nec dat tantum olei, quam quæ manu ſtricta; melior ea, quæ nudis digitis legitur; quam illa quæ cum digitabulis: durities enim eorum non ſolum ſtringit baccam, ſed etiam ramos glubit; ac relinquit ad gelicidium detectos*. Ita ex Varrone de legendis oliuis; ne nimirum compreſſæ citius ac promptius marceſcerent, plusq́; amurcæ, ac impuri ſecum adferrent. Quapropter B oleum puriſſimum, atque lucidiſſimum, ſibi parari cum iuſſerit Deus; oliuantibus certè illa antiquiſſima lex, cuius Plinius meminit, indicenda fuit. *Oleam ne ſtringito, neve verberanto*. Ita enim tum lucidiſſimum, tum puriſſimum oleum exprimebatur.

Ex baccis oliuarum varia oleorum genera commendata, apud veteres ſcriptores, qui ſcripſere de hac re, reperiuntur. Commendationem verò ſuſcipiunt oleorum genera, non C tam à methodo parandi illa; quam à regionibus, in quibus gignuntur oleæ: & hoc aëris clementia, ſoli vbertate, atque cœlorum influentia; ab his enim bonitatem, ac excellentiam oleum capit. Et quamuis ex Plinio lib. 15. cap. 2. principatum in hoc Italia obtinuerit, vt nulla Regio, & oleo, & optimo oleo magis abundet; nihilominus ſolum proprium, cuique optimum, vt puto, videtur. Commendatur apud Athen. lib. 2. cap. 25. oleum Samium. ab Antiphane, & Alexi, σαμικοῦ D ἐλαίου, inquit Athenæus, μέμνηται Ἀντιφάνης καὶ Ἄλεξις.

οὑτοσὶ δέ σοι
τοῦ λευκοτάτου πάντων ἐλαίου σαμικοῦ.
hic autem tibi
Candidiſsimum omnium oleum Samium.

Et ex auctoritate Amphidis parum infra oleum Thurium commendatur, dicens: τοῦ δὲ ἐν Θουρίοις γινομένου ἐλαίου ὡς διαφόρου μνημονεύει Ἄμφις.

ἐν

ἐν Θουρίοις ἔλαιον, ἐν Γέλᾳ φακῆ. A

Hoc eſt: *Illius autem olei præſtantiſsimi, quod fit in Thurijs, meminit Amphides*. Supple, *ita dicens in carmine*.

In Thurijs oleum, in Gela lenticula.

Caſſinatem celebrauit oleum Alexand. ab Alex. lib. 5. cap. 21. *Reliquum certamen*, poſt Italum nimirum, *inter Iſtriæ terram, & Bæoticæ par eſt vicina bonitas Prouincijs, excepto Aphricæ frugifero ſolo*, inquit Plinius loco iam citato; ita tamen vt communi omnium conſenſu ſcriptorum, Venafrano oleo primas B daretur, *eiusq; agri*, addit Plin. *qui Licinianum fudit oleum, vnde & Liciniana gloria præcipua oliuæ*, rationem affert, *quod ad parandum vnguenta, & ad guſtum delicatius cæteris videatur, quamuis nulla auis eius veſcatur baccis. Vnguenta hanc palmam dedere accommodato ipſis odore, dedit & palatum delicatiore ſententia*. hæc Plinius. Cæterum Venafranum nunquam ſatis laudatum. De eo Martial. lib. 13. Xenia 98.

Hoc tibi Campani ſudauit bacca Venafri C
Vnguentum quoties ſumis, & iſtud olet.

De eo Iuuen. Satyr. 5. reprehendens in parandis eſcis extremam aliquorum curam, & ſtudium in plaudendo gulæ, ait:

Ipſe Venafrano piſcem perfudit oliuo.

Ita vt nomen *Venafranum*, oleum ſubaudiret. Sed & Horat. lib. 2. ſer. ſatyr. 4. in eandem ſententiam dixit,

inſuper addes
Preſſa Venafranæ quod bacca remiſit oliuæ. D

Et alias lib. 2. carm. ode 6. & ſerm. lib. 2. ſatyr. 8. quin & Strabo, & alij ſæpe olei meminere Venafrani. Verum Chananæorum Regio, & tota ipſa terra, quam Deus Iſrael ſpoponderat in Patribus, poſſidendamq; tradidit filijs, copioſiſſimam oleo extitiſſe, ex diuinis oraculis conſtat, in quibus nulla falſi ſuſpicio. Nam 4. Reg. cap. 18. Rabſaces ſummus militiæ Aſſyriorum imperator aſcenderat ad oppugnandum Ieruſalem;

A lem;& in ea obſidione Ieroſolymitas ab Ezechia Rege alienare tentabat; vt ſecum in Aſſyriam abirent, hos pari fœcunditate, ac vbertate Aſſyriæ,atque Iudeæ inuitans,oliuarum meminit. *Veniam & transferam vos in terram, quæ ſimilis eſt terræ ve-ſtræ*, inquit, *in terram fructiferam, & fertilem vini, terram pa-nis, & vinearum, terram oliuarum, & olei, ac mellis*. Et Deuter. 24. *Si fruges collegeris oliuarum*, inquit Dominus Iſraeli, *quicquid remanſerit in arboribus, non reuerteris vt colligas*. Et B cap. 28. dicit Deus ad tranſgreſſores legis, *Oliuas habebis in omnibus terminis tuis*.Copiam igitur olearum,oliuarum,ac olei in terra Iſrael ex his agnoſcemus: vt Iſraëlitæ ad oleum parandum ac offerendum ad vſum Candelabri, nec Venafrano, nec alibi illud quærere indiguerint; ſed in proprijs Regionibus copioſiſſimè illud habere potuerint. Quamuis dum in deſerto verſarentur,non niſi ex Ægypto, ex Cananea,vel aliunde ad eos allatum oleum, Iſraëlitas habuiſſe perſpicuum ſit.

C

CAP. V.

Sacra olearia ars ad oleum ſacri Candelabri præparandum docetur.

Ad loca Leuit. 24. *Præcipe filÿs Iſrael, vt afferant tibi oleum de oliuis puriſsimum, ac lucidum.* Exod. D 27. *Præcipe filÿs Iſrael, vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum puriſsimum, piloq; contuſum, vt ardeat lucerna ſemper in tabernaculo teſtimonÿ.*

DECVMANO oleo ad vſum Candelabri ſancti minimè indigemus; quin potius vetitum in ſacris affirmamus; quod hoc deterrimum omnium ſit, ſi credimus

dimus Turnebo lib. 12. cap. 16. deterrimum, inquam, quia decemnalis. nam *vetuſtas olei tædium affert*, inquit Plinius lib. 15. cap. 12. & ideò non aptum candelabro cenſebitur, dicente Deo cap. 24. Leuit. *Præcipe filijs Iſrael, vt afferant tibi oleum de oliuis puriſſimum, ac lucidum*. Quamobrem lectis iam oliuis, ritum apparandi hoc oleum, quod ad vſum Candelabri ſibi deſtinarat Deus, quærere neceſſe eſt. A

Et licet à tabernaculo Dei, & ab hoc ſacro Candelabro cuiuſcumque generis fœtor arcendus eſſet; non tamen, vt ſentio, licebat oleo aromatibus condito vti. Veteres enim Gentiles eò profuſi ſunt libidinis, vt non ſolum corpora, ſed etiam lucernam, ſuarum libidinum ſpectatricem, odoribus conſpergerent. ita Martial. lib. 10. num. 38. fœliciſſimum quindecim annorum, cum ſibi dilecta vxore coniugium commemorans, lucernæ meminit vnguentis fotæ, dicens: B

O quæ prælia, quas vtrinque pugnas
Fœlix lectulus, & lucerna vidit,
Nimbis ebria Nicerotianis. C

Nimbos Nicerotianos vnguenta dicit. erat enim Nicerotes vnguentarius celebris Romæ, de quo ſæpius Poëtæ, cum primis verò Martialis ſcribit. Lucernam igitur Nicerotianis nimbis ebriam dixit ob copiam olei odorati, quo lucernam odoris cauſa veteres nutriendam duxere optimum. hunc vnguentorum in lucernis vſum non vidiſſe, nec obſeruaſſe alios ſcriptores miror. Locus Pollucis lib. 19. cap. 26. hinc illuſtratur, agens enim de lucernarum ſpeciebus, ad lucernam, quæ σίλβη à Græcis dicebatur, ſermonem transferens, ait: καὶ μὴν εἰ μύροις ἐπὶ τούτῳ χρηστέον, ὅτι μὴν καὶ μυρείδιον εἴρηκε τὸ μύρον. ideſt, *Et quidem ſi vnguentis in his vtendum eſt, quod quidem & vnguentulum dixit vnguentum*. ſupple Ariſtophanes. ideſt, oleũ vnguentatũ ad lucernas, appellauit *vnguentulum*. Illud enim ἐπὶ τούτῳ refertur ad lucernas, & candelabra, de quibus eò vſ- D

que

A que loquutus fuerat Pollux. Cum igitur veteres lucernis quoque aromata infundere consueuerint, suauitatem oleo conciliandi gratia, & hic quoque cultus conuenientissimus Candelabro Dei ratione suauitatis, ac fragrantiæ videri posset. nihilominus sacris Scripturis conuenientius censetur, simplex Deum voluisse sibi parari oleum.

Verum de methodo parandi hoc simplex oleum ad vsum diuini Candelabri, non contemnenda controuersia esse posset.

B Quo quidem in negotio doctissimum illum virum Alphonsum Abulensem deceptum puto. Is enim cap. 27. Exodi in illo loco: *Præcipe filijs Israel vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum purissimum, piloq; contusum, vt ardeat lucerna semper in tabernaculo testimonij*, ex baccis oliuarum olei extrahendi, iuxta Dei præscriptum methodum inquirens, docet ex his triplex olei genus extrahi. Primum, quod sponte ex oliuis iam in torculari positis fluit, nemineq; comprimente de-

C currit; & purissimum hoc oleum fore affirmat. *Aliud*, inquit ille, *ex eisdem baccis in torculari compressis, piloq; contusis exprimitur: & licet hoc olei genus satis vtique purum, ac defæcatum existat, prioris tamen olei, quod sponte emanat, perfectionem ac puritatem nequaquam attingit. Aliud denique tertium genus olei, oliuis prius lapide molari contusis, ac in torculari positis exprimitur*. His ita constitutis, quærit, quod nam ex his tribus olei generibus ex Dei præscripto ad vsum sacri Candelabri

D adhiberi liceret. Rabbiq; Salomonis sententiam reijcit, quæ oleum tantum prioris generis in sacro Candelabro concedebat, nequaquam verò alterius, nec postremi generis. Reijcit hoc assertum Abulensis; quod in textu, oleum extrahendum ex oliuis pilo contusis dicatur. Cum igitur ad prioris generis oleum, nequaquam oliuæ contunderentur; sed oleum sua sponte ex ipsis flueret; hoc minimè ad vsum Candelabri aptũ arbitratur. Quamobrem ipse in seipso implicatus, prioris, ac

ſecundi olei generis licuiſſe vſum, nequaquam verò de po- A
ſteriori vſum admittendum exiſtimat.

Qua verò ratione hæc ab Abulenſe affirmentur, non video: timeo quidem ne pugna conſilia ſcindat; velitq; contra retiarium, vt in prouerbio dicitur, vti ferula. Negauerat Abulenſis vſum prioris generis olei Rabbi Salomoni: illud idem ſibi admitti vult, quamobrem baculo percutitur, quo alterum percutere nitebatur. Quæ verò ipſe Rabbi Salomoni obiecerat, quatenus pro ratione dubitandi contra ipſum B militant, ea ratione eluere conatur, quod nimirum vis præcepti diuini non eſſet, oliuas contundendas, niſi vt oleum purum, ac defæcatum haberetur. *Quamobrem eo habito in priori, ac ſecundo olei genere, diuini præcepti obſeruantia retinetur,* inquit ille. oblitus fortaſſe, quod oleum ſecundi generis, prioris puritatem non attingebat. Dicamus igitur in Abulenſem pro Rab. Salom. quòd puriſſimum oleum admittatur; nequaquam verò minus purum, quale eſt, quod pilo exprimitur. Non C igitur concedendum erit Abulenſi, vſum olei ſecundi generis, in ſacro Dei tabernaculo, ad ignem ſacrarum lucernarum fouendum, quod hoc puriſſimi olei rationem minimè ſeruet. Quo etenim argumento occurret Abulenſis Rabbi Salomoni neganti, in ſacro textu haberi, oliuas pilo tundendas fore? in textu enim hebraico dictio tantum כָּתִית habetur, quæ *contundere* tantum ſignificat. Vtrum verò pilo, an mola contuſio fieri deberet; in hebraico textu, quem ſolum admittunt Ra- D bini, non exprimitur. Ipſis equidem ab hebraico exemplari recedere, ad latitudinem vnguis, religio eſt. Abulenſi verò non cum Latinis, ſed cum Hebræo certandum ibi eſt. Quamobrem licet in noſtro vulgato exemplari ſermo ſit de oleo expreſſo ex oliuis pilo contuſis; nihili tamen hæc Rabbini faciunt: qui quamcumque tranſlationem reijciunt, & quacumque in difficultate illico ad hebraica exemplaria ſe conferunt.

No-

A Nobiſcum igitur, qui eodem vulgato exemplari vtimur, ſtet in gradu Abulenſis. vulgati enim exemplaris auctoritatem cũ Romana Eccleſia libenter admittimus, ac veneramur; doctrinæ tamen, aut ſententiæ Abulenſis, nequaquam nomen damus. cum enim ſuo, cuique iudicio vtendum ſit; & omnis ſacrorum oraculorum cognitio multis ſit obſtructa difficultatibus; eaq́; ſit & in ipſis rebus obſcuritas, & in iudicijs noſtris infirmitas; vt non ſine cauſa & doctiſſimi, & antiquiſſimi, in-
B uenire ſe poſſe quod cuperent, diffiſi ſint, noſtra tamen cum Abulenſe cauſa facilior & clarior eſt. Equidem oliuis non expreſſis, aut minimè cõtuſis, oleum ſponte in torculari emanare, ac fluere potuiſſe; à quonam Abulẽſis acceperit, aut didicerit, non video. qua etiã in regione oliuæ eius ſint pinguedinis, vt ſponte oleum præſtent; nullibi me legiſſe memini. Enimuero niſi oliuæ conterantur; & aliquo inſtrumẽto contundantur; ac denique expreſſorio comprimantur; vel omnino are-
C ſcant, aut putreſcant neceſſe eſt. Audiamus Varronem lib. 1. de re ruſtica. cap. 55. *Hæc*, ſupple oliua, *de qua fit oleum*, inquit ille, *congeri ſolet aceruatim per dies ſingulos in tabulata, vt ibi mediócriter fraceſcat: ac primus quiſque aceruus demittatur per ſerias, ac vaſa olearia ad trapeta: in qua eam terent molæ oleariæ in duro, & aſpero lapide. Olea lecta ſi nimirum diu fuit in aceruis caldore, fraceſcit, & oleum fœtidum fit*. Audiatur etiam Plin. lib. 15. cap. 6. *Oleum in tabulato*, congeſta nimirum oliua, in-
D quit, *minui, deteriusq́; fieri: item & in amurca & fracibus: hæc ſunt carnes & inde fæces*. Igitur oliuis non compreſſis haberi oleum nequit; quin potius oliuæ putreſcant, neceſſe eſt, quibus corruptis amurcæ plus, quam olei exprimetur: olei inquam fæculenti, impuri, ac ſordidi, à lucernis ſacri Candelabri ex Dei præſcripto omnino reſpuendi. Quæ igitur Abulenſis de oleo ex ſe fluẽte excogitauerat, doctrina omnino ruit. Si verò oliuæ cõmuni more in trapetis ex ratione artis oleariæ,

mola tundantur, atque in torculari expreſsæ fuerint; vna cum oleo, amurcam quoque fluere neceſſe eſt; ac propterea nequaquam puriſſimum, lucidum, clarum, defœcatum, & ab omni macula alienum, exprimetur oleum; quale Deus præceperat ad vſum ſacrarum lucernarum ſibi parari. Quamobrem ex tribus oleorum generibus, ab Abulenſe inſinuatis, nullum illorum Dei candelabro accommodatum erit.

A

Noſtra verò de hac re ſententia, oliuas non quaſcumque; ſed ſub ipſa maturitate ex olea lectas, modo quo capite præcedenti docuimus, contundendas vtique fuiſſe affirmat: quia alias oleum haberi nequiuiſſet. Hoc apertè Deus locis iam citatis aperuit hebraica dictione כָּתִית: quam dictionem explicantes Septuaginta dixerunt, *καθαρὸν κεκόμμενον εἰς φῶς*, ideſt, *purum, contuſum in lumen*. Et in Vaticano exemplari cap. 27. Exodi legimus, *defæcatum, purum, contuſum*: quod etiam vi dictionis eiuſdem, probare poſſumus; quæ cum à radice כָּתַת formetur; hæc autem *contudit, minutiſsimè contriuit*, & *diligentiſſimè attriuit*, ſignificet; oliuas ad parandum oleum pro Candelabro omnino contundendas fuiſſe inde liquido conſtat.

B

C

Quo autem inſtrumento oliuæ iſtæ, molanè, an pilo conterendæ forent, ſub iudice minimè cenſetur. Interpretes enim, & expoſitores omnes, communi quodam conſenſu, cum exemplari vulgato, pilo in mortarijs oliuas conterendas affirmant. à quo communi ſenſu, vulgati exemplaris accedente authoritate, nunc mihi nequaquam recedendum putaui. Chaldaicus Paraphraſtes habet דְּכִיָא כְּתִישָׁא. Qui locus, me iudice, non rectè ab interprete illius paraphraſis in regijs interpretatur his verbis: *Mundiſsimum de oliuis contuſis*. Sed dicendum fuiſſet, *contuſum, & mortario quaſſatum*. Prior enim dictio דְּכִיָא *contundere* ſignificat: poſterior כְּתִישָׁא *conterere in mortario* valet. Quamobrem vocabula illa quaſi ſynonima repetuntur cap. 27. Exodi, ad oſtendendam diligentiam, ac ſtudium,

D

A dium, quod in contundendis, ac conterendis oliuis, nec non etiam in præparando illud genus olei adhiberi oportebat. Nam & ex Rabbinis M. Marin. in dictione כָּתִית docet, Oleum hoc ex baccis oliuarum fieri ſolitum, in mortario baccas conterendo; ea tamen lege, quod priores tantum, ex ea materia, olei guttas ad Candelabri lucernas aſſumerentur. Non enim longius contritio protrahebatur; ne cum oleo, aliquæ etiam profluerent fœces; neve aliquid impuri oleum B haberet. Eapropter ſanctus Hieron. methodum parandi hoc oleum præ oculis habens: *Oleum* cum ſacro noſtro Interprete *pilo contuſum*, hoc appellauit. Vt enim verè docet Carthuſ. in cap. 25. Exod. hoc mundius eſt, quam quod mola exprimitur.

Verum non quæcumque oliuæ, vt tunderentur in hoc mortario, aſſumebantur; ſed vt diximus, quæ potius eſſent ſub ipſa maturitate; nigredine nondum inchoata, *incipiente enim* C *nigreſcere, minimum amurcæ*, inquit Plin. loco iam citato cap. 1. *ante eam nihil*. igitur ad exprimendum oleum, quod omni careret amurca, pro Dei candelabro; non erat expectanda nigredo, ſed nec ad tabulata oliuæ deferebantur; vt hic maturitatem, quam ſub dio non receperant in arbore, in tabulato expectarent: quin potius tundebantur antequam matureſcerent, vt oleum perfectius, lepidius, ac defœcatius haberetur: quanto enim maturior bacca, tanto pinguior ſuccus, minusq; D puri in oleo, ex Plin. c. 15. Oleũ quã acerbiſſima oliua optimũ fieri dixit ibidem, & cap. 3. dixerat, *Suus quidem oliuæ ſuccus oleum eſt; idq; præcipuè ex immaturis intelligimus*. Hoc enim nobiliſſimum illud oleum eſt, quod Omphacinum ab auctoribus communiter appellatur. De eo Dioſcor. lib. 1. cap. 8. Eſt enim ὄμφαξ immatura vua. Hinc à ſimili oleum ex immaturis oliuis Omphacinum dicitur. Sed ex Omphacinis oleis illud, quod nouum, odoriferum, ac non mordax fuerit;

hoc cæteris excellentius erit ex doctrina Dioſcor. ibidem. Cum igitur Deus opt. max. pro ſuo ſacro Candelabro oleum ſibi puriſſimum, ac lucidum, quiq; præſtaret cæteris omnibus, parari iuſſiſſet: vtique de oleo hoc Omphacino, quod ex oliuis adhuc immaturis, maturitati tamen vicinis, exprimebatur, ac extrahebatur; diuinum præceptum in ſacris libris accipiendum fuit. Hoc etiam non obſcurè colligitur ex Hebraica dictione זַךְ *zachx*, quæ correſpondet dictionibus *lucidiſsimum, ac puriſsimum*; quæ in noſtro vulgato habentur. Illa enim hebraica vox, ſiue à radice זָכָה *zachah* deriuetur, vt nonnulli putant; ſiue à radice זָכַךְ *zachahx*, vt alij arbitrantur; vtrobique oleum defæcatum, purum, ſine labe, ſine fæce, & ſine quacumque alia macula ſignificabit; oleum nimirum omnino purgatum, & clariſſimũ. Quamobrem Septuaginta in Regijs Biblijs habent ἔλαιον ἐξ ἐλαιῶν ἄτρυγον κάθαρον, ideſt, *Oleum ex oliuis defæcatum, dilucidum*. quæ omnia de Omphacino tantummodo oleo accipi poſſunt: quo quidem oleo, ex diuino præcepto, ſolummodo vti licebat, tam Sacerdotibus ad ſacri Candelabri lucernas, quam filijs Iſrael in oblatione olei *ad luminaria concinnanda, & ad præparandum vnguentum:* vt in ſacris pertractandis rebus, ſacris quoque vtamur verbis.

A B C D

CAP.

A

CAP. VI.

Lucernarum cultus & religio ex ſacris & prophanis oſtenditur.

Ad loca Num. 4. *Iſta ſunt onera filiorum Cahat in tabernaculo fœderis: ſuper quos erit Eleazar filius Aaron Sacerdotis, ad cuius curam pertinet oleum* B *ad concinnandas lucernas.* Baruch. 6. *Lucernas accendunt illis, & quidem multas, ex quibus nullas videre poſſunt.* Matth. 22. *Non dico tibi ſepties, ſed ſeptuagies ſepties.* Et ad alia plura.

MVNERA Eleazari filij Aaron cap. 4. Numerorum recenſentur; in his illud vnum ad lu- C cernæ vſum, quod oleum pro concinnandis, & apparandis lucernis eius eſſet curæ. *Iſta ſunt onera filiorum Cahat in tabernaculo fœderis*, dicitur in ſacro textu, *ſuper quos erit Eleazar filius Aaron ſacerdotis, ad cuius curam pertinet oleum ad concinnandas lucernas*. Nos de oleo dum agimus, vſum inquiramus ad lucernas, & lucernarum religionem; ita tamen vt ſecernamus lucernas à lampadibus; non enim pro eodem accipienda ſunt. Quòd autem D latinè *lampas* dicitur, לַפִּיד *lapid* hebraicè explicatur; græcè λαμπὰς appellatur. quæ vox licet promiſcuè ſumatur apud authores maximè Poëtas, nimirum pro face, tæda, aut lucerna: propriè tamen ſignificat inſtrumentum in vaſe ſuſpenſum; accenſum igne, & oleo fotũ ad nutrimentum luminis. quamobrem non niſi de vitreo vaſe propriè dicitur; quod vndique fulgeat, ac ſplendeat; quales ſunt faces, quæ in cœlo ardent. Lampades dictæ, teſte Plinio lib. 2. cap. 26. & in iure pro illo

genere

genere vasorum, de quibus loquimur, sunt lampadarij scriniorum. De lăpadibus nihil nunc ad nos attinet, de illis infra lib.4. redibit sermo. De lucernis quæ הַנֵּרוֹת hebraicè vocătur in plurali, & נֵר in singulari, λύχνος grecè: de his sermo est in sacris oraculis; cum de præparatione olei, & eiusdem vsu agitur: quæ cum à lampadibus distinguantur, & lucerna propriè dicatur instrumentum aliquod metallicũ, in quo posito oleo, & parato lychno nutritur ignis; vt omnes qui ingrediuntur, lumen videant; de hac, quæ ad Religionem spectant, cognoscere tentabimus.

Mentitur Athenæus lib.15.cap.20. dicens: οὐ παλαιὸν δ᾽ εὕρημα λύχνος, *lucernam non fore perantiquum inuentum*. nam Æropus Macedoniæ Rex subtiles mensulas, & lucernulas vbi vacabat, fabricando tempus traducebat; auctore Plutar. in Demetrio. Quamobrem nisi fortè Athenæus loquatur de lucerna pensili, siue de lanterna, non erit audiendus. nam vsus lucernarum, ac olei in nutrimentum ignis, apud veteres tam sacræ, quam prophanæ Religionis sectatores apertissimis, pluribusq; monumentis vetustissimus apparet; nec non etiam frequentissimum fuisse ex earumdem vsu perspicuum est.

Sacrum verò aliquod portendisse lucernă tam Grecis, ex testimonio Suidæ; quă Latinis ex auctoritate Senecæ de vita beata cap.27. certum est: præsertim ex monumentis Ægyptiorum, penes quos adeo frequens hæc consuetudo fuit; vt sola lucerna Ægyptiæ Religionis hieroglyficum teneret; teste Beroaldo in lib.11. Apulei. ea fortasse de ratione, quod ipsi ad cultum idolorum cum primis lucernis vterentur: vel quia lucernarũ vsus ab Ægyptijs, ad reliquas translatus nationes sentiant plurimi. In quo quidem fuerunt adeò superstitiosi Romani apud Plutar. lib.7. sympo.14. vt lucernam extinguere religio esset. quamobrem oleo posito inextinctam lucernam dimittebant; quousque ignis oleum consumpsisset, & deficiente

nutri.

A nutrimento, ipsa quoque deficeret flamma. siue id reuerentia sacri ignis facerent, vt dicebat apud Plutar. Cesernius, siue vt Lucius ibidem, ne viderentur necem inferre elemento quodammodo animato; siue denique ne lucernam extinguentes; lucem alijs inuidere existimarentur; quod ibidem affirmabat Florus. Quæcumque autem ratio ex illis verior sit, parum nostra interest: sufficiat, cultus gratia, lucernam inextinctam dimittere, veterum fuisse consuetudinem.

B Verum ad Ægyptios redeamus, in lucernis colẽdis cæteris religiosiores. Herodotus enim, suam ob antiquitatem apud Græcos Historiarum Pater appellatus, in medium ex Aegyptiorum antiquitatibus aliquid pro lucernis afferat. Is enim cuiusdam diei festi solemnissimi apud Aegyptios meminit; qui festus dies, Accensio lucernarum dicebatur; quod noctu sub dio per vniuersam Aegyptum lucernæ sale imbutæ, oleo plenæ, elychno quam optimè instructæ accenderentur: eaq́;

C luce lucifer, solemq́; orientem attingerent. De hoc die festo, illiusq́; significatione aliter, atque aliter authores censent. Sunt qui putent lucernas has, ab Aegyptijs accendi solitas in honorem Vulcani, quem ignis inuentorem esse cũ existimaretur; & in Aegyptũ regnasse sacerdotes illius Regionis apud Apuleium crederent; de quibus Lipsius consuli poterit lib. 1. elect. lucernas accendere; & festum diem solemnissimum illius gratia institutum concelebrabãt. Sed vnde lamenta, eiu-

D latus, & lacrymæ, de quibus Lactan. Firm. lib. 1. diuin. inst. cap. 21. quid nam hæc cum Vulcano? certè nihil.

Arbitrantur alij, ad inquirendum cum Iside, Osyridem lucernas accendere consueuisse Aegyptios; huiusq́; gratia lacrymabilem festum diem ab ipsis institutum. Hunc Iouis filium crediderunt; Isydemq́;, vt placet Lactantio ibidem, habuisse matrem, seu vt alijs placet, vxorem fabulantur. Quod verò vterque beneficijs maximis Aegyptum affecisset; diuinos ab il-

lis

lis populis promeriti ſunt honores. Iſidem namque litteras, litterarumq; vſum excogitaſſe, Aegyptijsq; tradidiſſe affirmant: Oſyridem verò varias artes ad vitam excolendam à ſe inuentas eos docuiſſe. tamq. religioſum Iſidis numen habebatur, vt morti obnoxius crederetur, qui illius aditum penetrare auderet. Pauſanias id ſcribit, dicens: τότε οὖν τὸν ῥωμαῖον ἄς ἐπιτέτραπτο Αἴγυπτον ἄνδρα ἔφη χρήμασιν ἀναπείσαντα ἐς τὸ ἄδυτον καταπέμψαι τῆς ἴσιδος τὸ ἐν κόπτῳ. καὶ ὁ ἐσπεμφθεὶς ἀνέστρεψε μὲν ἐκ τοῦ ἀδύτου διηγησάμενον δὲ ὁπόσα ἐθεάσατο, καὶ τοῦτον αὐτίκα ἐπυνθανόμην τελευτήσας. hoc eſt: *Tunc igitur cum Romanus quidam gubernaret Aegyptum, hominem mercede conductum miſiſſe in aditum Iſydis, quod eſt in Kopto: & rediſſe quidem; ſed mox vt narrauit, quæ vidit, & hunc ſubito mortuum fuiſſe.*

Quærebant verò Oſyridem Aegyptij inter nocturnas tenebras, quod ab Antiphone Aegyptio, vel vt Seruius ait, à Theſiphone fratre aliquando occiſus, non modico tempore ab Iſide lacrymis comitata, ac eiulatibus quæſitus fuerit. Cumq; Aegyptij permutatis nominibus, Solem Oſyridem dicerent; vt tradit Euſeb. lib. 10. de præparatione Euang. & Iſidem Lunam, vt etiam apud Apul. lib. 11. ipſamet Luna affirmat; quæ quidem diuerſarum gentium, diuerſas ibi de ſe afferens opiniones, & nomina: tandem ait: *Et qui naſcentis Dei Solis inchoantibus radijs illuſtrantur Aethiopes, priſcaq; doctrina pollentes Aegyptij, cæremonijs me propriam, proprijs percolentes appellant vero nomine Reginam Iſidem.* Quamobrem in plenilunio ſub dio inter tenebras nocturnas, quaſi Lunam, ideſt Iſidem, comitarentur; lucernis accenſis magno cum luctu perditum Oſyridem requirebant. Credebant enim hoc cultu, & hac religione arua fœcundari, Nilumq; excreſcere: ſcribit id Pauſanias ſe accepiſſe à quodam Phœnice. ἄγειν τῇ ἴσιδι αἰγυπτίους τὴν ἑορτὴν, ὅτε αὐτὴν τὸν ὄσιριν πενθεῖν λεγοῦσι τινὶ καὶ ταῦτα δὲ, καὶ ὁ Νεῖλος ἀναβαίνειν σφίσιν ἄρχεται, καὶ τῶν ἐπιχωρίων πολλοῖς ἐστὶν εἰρημένα

ὡς

A ὡς τὰ αὔξοντα τ̃ ποταμὸν, κ̀ ἀρδῶντας ἀρ̃ουρας ποιοῦντα δάκρυα ὄντι τῆς ἰσίδος.
hoc eſt: *Agere Iſidi Aegyptios feſtũ; quando ipſa Oſiridem lugere dicunt, & illis quidem diebus Nilũ incipere creſcere dicũt, & multi incolarum dicunt augmentũ fluminis, & inundationẽ agrorum, lacrymis Iſidis fieri.* Quamobrẽ, vt puto, plurimũ lamentabantur, & copioſis lacrymis feſtũ hunc cõcelebrabant; vt plurimum excreſceret Nilus agriq́; fœcũdarẽtur. Inde dixit Stat. lib. 1. Theb.

> . . . . *melius votis Mareotica fumat*
> B *Coptos, & æriſoni lugentia flumina Nili.*

Lugentia flumina dixit, ſiue propter Oſirim, quem ſuſpirijs & eiulatibus quærunt; ſiue quia irrigationem Nili, Aegyptij vſque ad veros planctus efflagitant.

Nam ſacerdotes Aegyptiorum, deglabrato corpore, ſua pectora tundebant; quemadmodum Iſidem, cum Oſiridem amiſit, feciſſe putabant. quot annis illum perdebant, quot annis eumdem quærebant. Inde dixit Lucan.

> C . . . . . *numquamq́; ſatis quæſitus Oſiris.*

Sole mox oriente inuentum Oſiridem cum gaudio excipiebant, ac plauſu proſequebantur.

At ſi mihi diuinare liceret, & ex ſacris oraculis de hoc feſto lucernarum Aegyptiaco coniectari poſſem; dicerem profecto feſtum hunc lucernarum apud Aegyptios; Feſtum, inquam infeſtum, ac nefaſtum, lacrymis, atque ploratu ab ipſis proſequutum extitiſſe, in memoriam illius necis, quam Deus D ad abducendos filios Iſraël, debacchando in Aegyptum, primogenita quorumcumque, tam hominum, quam brutorum morte mulctauit. Tunc enim Pharao Rex ſub media nocte, totaq́; Aegyptus, luctu, ac lacrymis conſperſa, è ſtratis ſurgentes, accenſiſq́; lucernis necatos filios lamentabantur, filiosq́; Iſraël exire cõpellebant de terra Aegypti. Ita de hac re ſacra loquuntur oracula. Exod. cap. 12. *Factũ eſt autem in noctis medio; percuſſit Dominus omne primogenitũ in terra Aegypti à primogenito Pha-*

Pharaonis, qui in solio eius sedebat; vsque ad primogenitũ captiuæ, quæ erat in carcere, & omne primogenitũ iumentorũ; surrexitq́ Pharao nocte, & omnes serui eius, cunctaq́ Aegyptus, & ortus est clamor magnus in Aegypto, neq. enim erat domus, in qua nõ iaceret mortuus. Nec sua id caret coniectura; potuit enim fieri, vt primogenitus is Pharaonis, qui mortuus est, Osiris appellaretur: nam de Osiride Aegyptio loquitur Diodor. Berosus, & in eo Anian. Pharaonis verò appellatio pronomen erat, siue nomen dignitatis, ac Imperij Regum Ægyptiorũ. Auorũ igitur memoria, qui Osirides dicti fuerant, primogenitum quoque illũ à Deo interfectum, qui Osiris dici potuit, deplorasse illos puto. Nam de Osiride, qui vna cũ sorore vsum frumenti, aratrum, & alia ad humanæ vitæ cultũ Aegyptios, aliasq; gẽtes docuit, loquitur Berosus Babylonicus, & cũ Diodoro Anianus. Quod verò conuenientia nominis errorem afferre potuerit, & vni recentiori Osiridi tribueretur, quod alteri antiquiori debebatur, in rebus adeo perantiquis, mirum nequaquam esse debet. Quod si vni coniecturæ alia addatur; apertiora fient, quæ de hoc festo lucernarum, cum nece Aegyptiorum ex diuinis oraculis tradidimus. Nam quod festus hic lucernarum in plenilunio celebraretur, testis est Apuleius lib. 11. qui *circa primam fermè noctis vigiliam*, inquit, *experrectus, pauore subito præmicantis lunæ, candore nimio completum orbem, commodum marinis emergentem fluctibus*. Quemadmodum & exitus filiorum Israël ex Aegypto plenilunij tempore in Martio contigisse, sacra tradidere oracula. Quod etiam de Nili inundatione circa ea tempora fieri solita, scriptores communiter affirmant; nec male nos coniectasse, nec omninò diuinasse ostendet: quin potius veram infausti lucernarum festi apud Aegyptios nos rationem tetigisse, perspicuum faciet.

Quæcumque verò fuerit accendendarum lucernarum apud Aegyptios ratio, pompæ Isidis apparatus intueamur, vt in ea pom-

A pompa lucernarum cultum & religionem agnoſcamus. Eius pompæ meminit Apuleius lib. 11. dicens: *Magnus præterea ſexus vtriuſque numerus, lucernis, tædis, cereis, & alio genere facium, luminis ſyderum cæleſtium ſtirpem propitiantes.* Infra verò Antiſtitum illius Religionis apparatus ſcribens: qui quidem ſacratiora, ac venerabiliora in pompa deferebant, lucernam venerabiliorem ac præſtantiorem, tum ratione materiæ, tum Religionis, in manibus dignioris Antiſtitis collocat, dicens:
B *Quorum primus* (ſupple Antiſtitum) *lucernam præmicantem, claro porrigebat lumine, non noſtris conſimilem, quæ veſpertinas illuminant epulas, ſed aureum cymbium in medio ſui patore flammulam ſuſcitans largiorem.*

Fueruntq; adeò ſuperſtitioſi Idololatræ, tam Ægyptij, quam aliarum nationum in vſu lucernarum, & lucernario cultu idolorum, teſtibus Clem. Alexan. lib. 1. Strom. Euſeb. lib. 10. de præparat. Euang. vt quamplurimas, non vnam, aut alteram
C illis appenderent lucernas. Quamobrem Lactant. lib. 6. diuin. inſtit. Idololatriam redarguens, multitudinem hanc lucernarum irridet. *Num igitur mentis ſuæ compos,* inquit, *putandus eſt, qui auctori & datori lumini candelas offert pro munere?* Et infra. *Vel ſi cæleſte lumen, quod dicimus ſolem, contemplari velint; iam ſentiant, quod non indiget lucernis eorum Deus; qui in vſum hominum tam claram, tam candidam lucem dedit.* Tertullianus quoque temporibus Apoſtolorum viciniſſimus,
D ex modeſtia Chriſtianorum, ſacra Gentilium irridens, lucernarum meminit, dicens: *Cur die læto non laureis poſtes obumbramus, nec lucernis diem infringimus?* Quaſi dicat, quemadmodũ apud vos Idololatræ in morem habetur. Quin & diem ſacrum, lucernis cum primis indictum de more Romanorum aperuit Seneca epiſt. 95. Gentilium ſuperſtitionem irridens: *Accendere aliquam lucernam ſabbatis prohibemus,* inquit, *quoniam nec lumine dij egere, & nec hominis quidem delectantur*

fuli-

fuligine. Ab hoc cultu est illud Poëtæ Lucretij, vt puto, & est apud Stuch. de sacrificijs. A

Tecta lucernantur florentia Numina sertis.

Lucernari dixit obsoleto verbo Apuleiano, pro disponere, & ordinare lucernas, *florentia Numina sertis*: tunc nimirum, quando diebus festis, idola floribus de more ab idololatris coronabantur. Hinc Ieremias propheta Dei in epistola, quam dedit ad illos Israëlitas, qui captiui in Babylonem abducendi erant: cauendum sibi à falso cultu idolorum apud Babylonios admonet: Et hac occasione lucernarum meminit, dicens Baruch. 6. *Lucernas accendunt illis, & quidem multas, ex quibus nullam videre possunt*. Et quidem multas, ait, ob illarum multiplicem numerum: cum tamen Deus optimus maximus septem tantum lucernas in candelabro vno, intra Tabernaculum oleo apparandas iusserit. Exod. 25. *Facies & lucernas septem, & pones eas super candelabrum, vt luceant ex aduerso*. Et illud idem de numero lucernarum dicit Exod. 38. vbi de operibus, & tabernaculo, opere Beseleelis completo sermo est. *Fecit & lucernas septem cum emunctorijs suis*, inquit textus, *& vasa, vbi quæ emuncta sunt, extinguantur*. Quid autem sibi velint lucere ex aduerso, sequenti capite aperietur. B C

Prætereundum nequaquam censeo, quod vbi Dei cultus sub Salomone augeri cœpit, lucernarum quoque numerum auctum legimus 3. Reg. cap. 3. his verbis: *Fecitq; Salomon omnia vasa in domo Domini: Altare aureum & mensam super quam ponerentur panes propositionis; & candelabra aurea quinque ad dexteram, & quinque ad sinistram contra oraculum, ex auro puro, & quasi lilij flores, & lucernas desuper aureas, & forcipes aureos, &c.* Quod si decem candelabrorum aureorum opus, eam seruauit formam, quam habebat Candelabrum ex Dei præscripto constructum à Moyse pro tabernaculo, septuaginta D

ginta

A ginta iam lucernæ in templo Domini ſub Salomone conſtructo, accendendæ fuere; rectius, & vt puto verius, ſeptuaginta ſeptem fuere lucernæ templi Salomonitici, tum ſacratioris numeri gratia; tum quia numquam legimus Salomonem conſumpſiſſe, aut vaſa aurea deſtruxiſſe, quæ ex præſcripto Dei conſecerat, ac ſacrauerat Moyſes: auxit vaſorum numerum, illa minimè diruit. Quamobrem mihi perſuadeo Candelabrum à Moyſe conſtructum, Salomonem repoſuiſſe in
B templo; huic verò auguſtioris cultus gratia, decem alia à ſe nouiter constructa addidiſſe; vt ſeptuaginta ſeptem die, noctuq; arderent lucernæ in templo Dei.

Hinc lux hauritur loco ex Matth. 22. in quo Petro requirente à Seruatore noſtro, quoties ſibi dimittenda foret culpa peccanti in ſe proximo; ſufficeret ne ſepties dimiſiſſe? reſpondit Chriſtus: *Non dico tibi ſepties, ſed ſeptuagies ſepties*. ideſt, in infinitum: eſt enim numerus ſeptenarius ſacer, & hiero-
C glyficum infinitatis; quapropter beati dicuntur *Terq; quaterq; beati*, vt incomprehenſibilem illorum beatitudo indigitetur. Infinitus verò numerus, in denarium conuerſum ſeptuagies; & per denarium multiplicatum, magis infinitus redditur: & hoc ſignificat ſeptuagies ſepties. Vt igitur indicaret Salomon diuinam gloriam in cælo infinitam fore, quæ in tabernaculo, & templo repræſentabatur; & infinita luce frui, qui cum Deo ſine fine in gloria victuri erant, ſeptuagies
D ſepties in templo repoſuit lucernas.

A

CAP. VII.

Sacrarum lucernarum forma oſtenditur.

Ad loca Exod. 25. *Facies & lucernas ſeptem, & pones eas ſuper Candelabrum, vt luceant ex aduerſo.* Baruch 6. *Lucernas accendunt, & quidem plures quam ſibi ipſis, quarum nullam videre poſ-* B *ſunt, ſunt enim velut trabes in domo.*

FORMAM harum, aliarumq; veterum lucernarum cognoſcere, non erit, me iudice, iniucundum. Inter quæ, lucernam qua quærebatur Oſiris in pompa Iſidis, attendentes; ſub hac forma, illam nobis proponit Apuleius. *Quorum primus*, ſcilicet Antiſtitum, *lucernam præmicantem claro* C *porrigebat lumine, non adeo noſtris illis conſimilem, quæ veſpertinas illuminant epulas: ſed aureum cymbium medio ſui patore flammulam ſuſcitans largiorem.* Et quidem rectè Apuleius, ait, hanc Iſidis lucernam, quam deferebat Antiſtitum omnium primus; nec omnino diſſimilem fuiſſe, nec omnino ſimilem illis, quibus more Romano, ac Græco veſpertinæ illuminabantur epulæ. Licet enim iſtarum quoque vas Cymbium appellari poſſet, Cymbæq; formam ſeruaret, ſi tamen mono- D lychnis lucerna, vel ad ſummum bilychnis fuiſſet; in eo tamen hæ differebant ab ea; quod iſtæ, quibus vtebantur in cœnis, penſiles eſſent, ſuis ad trabes catenulis in laquearibus ſuſpenſæ. Quamobrem Poëta Didonis Regiam deſcribens, cum Aeneam ad conuiuium excepiſſet, ait:

. . . . . . dependent lychni laquearibus aureis
Incenſi, & noctem flammis funalia vincunt.

Sido-

A Sidonius pariter ad eum antiquorum ritum reſpiciens lib. 9. in carmine; quod eſt ad Tonantium ſub epiſtola 13. dixit:

Petat alta tecta fumus
Veniente nocte: nec non
Numeroſus exigatur
Laquearibus corruſcis
Cameræ in ſuperna lychnus.

Et alter dixit, vt alibi iterum retulimus ex eodem Poëta:

B *Tecta lucernantur florentia Numina ſertis.*

Vt autem ad ſacra nos recipiamus. Licet enim quoties lucerna, aut lychnus ſumitur ab antiquis ſcriptoribus, de penſilibus illi intelligendi ſint. quemadmodum illud Statij lib. 1. Thebaid. occaſione ſacrificiorum.

Aſt alij tenebras, & opacam vincere noctem
Aggreſſi, tendunt auratis vincula lychnis.

Vincula legis tenſa aureis lychnis: candelabrorum autem C apud veteres nullus in cœnis vſus. tunc de lucernis penſilibus vincula intellige: è quibus dependebant, tectiſq; ſuſpendebantur; *tecta* ille dixit *lucernantur*; *laquearia* Virgilius, & Sidonius, dixere; *tendunt vincula*, ait Statius; quia è trabibus ſuſpenſæ, tam in cœnaculis, quam in tectis ordinabantur lucernæ.

Huius quoque cultus in Idolis, lucernarumq; æratarum, quales ſunt, quas expreſſimus, meminit Plinius lib. 34. cap. 3. D *Placuere & lychnuchi penſiles*, inquit, *in delubris, aut arborum modo mala ferentia lucentes, qualis eſt in templo Apollinis Palatini, quòd Alexander Magnus Thebarum expugnatione captum, in Gime dicauerat eidem Deo*. Qui lychnuchi ac lucernæ à laquearibus, ac trabibus ſuſpenſæ in templis Idolorum, ſtatuarum facies illuſtrabant.

Hinc Ieremias in epiſtola, quam ſcripſit ad eos, qui captiuos abducendi erant in Babylonem: loquens de lucernis in cultu

D 2 ido-

idolorum accensis: cum dixisset, *lucernas accendunt, & quidem plures quam sibipsis.* habita ratione insensibilitatis non minoris in idolis, quam in trabibus lucernarijs, quodq; lucernæ non magis trabes, quam idola illustrabant; nec vni potius, quam alteri vsui erant, subintulit: *Quarum nullam videre possunt; sunt enim veluti trabes in domo.* A

Tribus verò catenulis suspendebantur hæ lucernæ, si fuissent bilychnes, vel plurium elychnorum: quin etiam, cui nam Deo lucerna dicata foret, ad tergũ earumdem sculptura, siue celatura alicuius imaginis, aut hieroglyfici declarabatur. Moueor duabus lucernis æneis perantiquis, quæ Romæ habentur in Museo antiquitatis, perillustris Domini Francisci Gualdi Patritij Ariminensis, Equitis sancti Stephani, & ad familiaritatem Cubiculariam quattuor Summorum Pontificum adsciti, Leoni quidem XI. ad intima cubiculi, Pauli verò V. & Gregorij XV. necnon etiam D. N. Vrbani VIII. ad extima cubiculi familiaris; viri ob plurima monumenta veterum conquisita, domiq; seruata, de re antiquaria optimè meriti. Harũ lucernarum altera initia nascentis Ecclesiæ ostẽdit. Christi enim charactere insignita est: eo nimirũ, quod in labaro vsum fuisse Constantinum, ex nummis antiquis cognouimus. Est apud me vnum Constantis Augusti, hac icone insignitum. B C

D

In cuius labaro Christi nomẽ hieroglyfice insculptum cernitur; vt victoriam, quam in re nauali potitus fuerat Constans, Seruatoris ope illam se adeptum fateretur. nam Christiani quidem omnes, etiam Latini, à Græcis characteribus mutuatis, per multos annos eisdem vtebantur, vt hieroglyficè Christi

Ser-

A Seruatoris nomen fidelibus venerandum, atque colendum exhiberēt: hoc nimirum ☧ quod primarias Chriſti nominis literas, quæ ſunt χ, & ρ, ſibi vendicat. quo ſanctiſſimo nomine galeas, clypeos, ſigna quoque ornaſſe Conſtantinum Magnum, reliquosq; illius ſucceſſores numiſmata plurima, aliaq; illius ſæculi antiquiſſima monumenta paſſim teſtantur. quamobrem lucernæ pariter ſacris vſibus deſtinatæ, ſacra illa nota ſignabantur, ad inſtar huius, quam hac icone contem-
B plandam proponimus.

C

D

Nec quemquam admirari oportet, quod Chriſtiani ſuis in Oratorijs, vbi conuenire ſolebant, his tunc vterentur lucernis. paulatim enim idololatriæ ritus, qui Fidei non repu-

gnabant, nec doctrinæ, aut maiorum institutis; (quod & Paulus in epistolis sæpè docet) à prophano ad sacrũ vsú transferentes, nostri maiores expiabant: & quæ apud Idololatras ratione cultus impia erant; pietatem sacro vsu induebant apud fideles. Alia eiusdem omnino formæ prophana lucerna bilychnis, testatur, quæ de prophanis diximus lucernis; iacentem Venerem à tergo, è regione elychniorum habet; vt vel Veneri dicata lucerna censenda sit; vel etiam (quod verius existimo) lucerna hæc, vna ex his fuerit, quarum vsus erat penes prostitutas in lupanaribus. Mos enim fuit apud Romanos lucernas in lupanaribus accensas, ad lupanaris notam in fornice suspendere. cuius prophani & lasciuientis sæculi vsus testem habemus antiquissimum Tertul. lib. 2. ad Vxorem: vbi de Christiana muliere à pessimis idololatris pertentata, & ad libidines prouocata, ait, *Procedit de ianua lacerata, & lucernata, vt de nouo consistorio libidinum publicarum*. Quibus Tertullianus innuit, quantis irritamentis sanctas Christi famulas impij gentiles prostituere conarentur.

A B C

Lucernarum in lupanaribus rationem eruditissimus Lipsius lib. 1. elector. cap. 3. eam affert; quod sub vespera, & non ante, hora diei nona & vltra, copiam sui facere prostitutis mulieribus liceret. Argumento ex his consuetudinibus sumpto in Apologet. Tertullian. Idololatrarum superstitionem in sacris redarguens; vsum lucernarum accendendarum diebus festis in proprijs domibus irridens, *Honesta res*, inquit, *solemnitate publica exigente, inducere domui tuæ, habitum alicuius noui lupanaris*. Hoc autem inclamabat Tertullianus, quia diebus festiuis, non solum in pompa lucernis, lampadibus, tædis, ac facibus vtebantur idololatræ; vt ex Apuleio vidimus; verum etiam singuli ianuas, ac ædæs, pensilibus lucernis ornabant. hinc à lucernis argumentatur Tertullianus, & ex illorum institutis, instituta eorumdem reprehendit.

D

Illa-

A Illarum lupanarium lucernarum vnam, hanc fuisse à Venere iacēte, ac lasciuiente, sumpta coniectura, existimo. in his enim quæ Idolis sacrabantur lucernis, stans idolum conspiciebatur. Venerem stantem, lucerna Veneri ad vsum altaris, ac tēpli dicata, monstrasset; colendam ac venerandam Venerem exhibuisset; non verò nudam, non lasciuientem, non iacentem, ad luxuriæ libidinisq; incitamentum Veneris simulachrū conspiceretur. cum igitur in hac nostra lucerna lasciuiens Ve-
B nus exhibeatur; propterea ad lupanaris vsum hanc constitutam lucernam censuimus, quam hic delineatam exhibemus.

C

D

In sacris verò Oraculis, in quibus verus Dei cultus docetur, A candelabra legimus, non pensiles lucernas. *Candelabrum*, supple, faciant, *ad luminaria sustentanda vasa illius & lucernas*, inquit Moyses Exod. 35. quale etiam Græci, Thebis suo Apollini dicauerant, arboris formam præferens, vt tradit Plin. lib. 34. cap. 3. quā Candelabri formā à diuinis oraculis, Moysisq; libris, vt puto, emendicauerant. Candelabri enim vsum & formam è cœlo delapsam cognouimus: nam & Verbum ipsum filium Dei, ambulantem in gloria; cuius typus erat tabernaculum Mosaicum, ac Templum; in medio septem B candelabrorum, ambulasse Ioannes affirmat; nequaquam verò in medio septem lucernarum. Verum quia candelabra hæc, quæ vidit Ioannes in cœlo; quæq; Salomon in Templo à se constructo reposuit; quorum vnus in tabernaculo erexit ex Dei præscripto Moyses, septem illustrabantur lucernis: harum formam inquirere pergratum futurum spero. quod quidem studium eo gratius, & diligentia eo iocundior, quo obscurior, quove difficilior. C

Nihil de hac re doctissimus Ribera lib. 2. de Templ. cap. 12. vbi agit de Candelabro Domini. Torniellus diligentissimus scriptor sub anno Mundi 2544. agit de Candelabro. *Cæterum forma lucernarum*, inquit, *quemadmodum & emunctoriorum, & vasorum item, in quibus emuncta extingui absque vlla maleolentia possent; neque in sacris libris, neque à Iosepho descripta inuenitur; forte quia ad formas talium rerum eo tempore vsitatas, hæc facta fuerint. quales vero essent certo sciri non potest.* D Sacer verò textus Exod. 25. ita de his: *Facies & lucernas septem, & pones eas super Candelabrum, vt luceant ex aduerso.* Ratio difficultatis est ob situm elychnij in ipsa lucerna, quæ figuram scyphi acuminati, seu clarius cymbæ potoriæ cum retineret, nucis nimirum amygdalinæ: in his verò elychnium, vel in altera extremitatum haberi, vel in medio statui possit:

hinc

A hinc de forma lucernarum ratio dubitandi exurgit. Illa enim, quam omnium Antiſtitum primus deferebat, *aureum erat Cymbium*, inquit Apuleius. Erat autem Cymbium poculi genus, ad modum nauigij, non quidem ad nauigationem, ſed ad piſcationem accommodati. eſt enim Cymba, vnde Cymbium dicitur, nauis piſcatoria, ſiue tranſitoria, vtraque extremitate anguſta, in acutum tantiſper deſinens; cuius medium latius ſeſe aperit. Quod ipſe quoque Apuleius expli-
B cuit, dicens: *Sed aureum Cymbium medio ſui patore flammulam ſuſcitans largiorem*. Itaque hæc lucerna Apuleiana, quamuis in extremis ſuis partibus anguſta, & lychnis in his extremitatibus peraccommoda foret: quia tamen ab ea parte nec lychni aderant, nec flãma excitabatur, bilychnis non fuit appellanda; ſed potius monolychnis: quia medio ſui patore, vbi latius expandebatur, flãma ſurgebat: flamma, inquam, largior, largiori lychno parata, largiori fota oleo, propria etiam, vt puto, ſub-
C ſtentata baſi, vt & manibus ab Antiſtite deferri, & per ſe ſtare poſſet: ad inſtar poculi, quod Cymbium à veteribus dicebatur. quam lucernam hac icone exprimendam duximus.

D

Non ita lucernæ Candelabri ſancti, quæ licet monolychnæ eſſent, non tamen Ægyptiacæ Iſidis lucernam ex Apuleio imitabantur; quia ſi flammam in illarum medio excitaſſent,
fru-

fruſtra adderentur illa verba in ſacro textu: *Et pones eas ſuper Candelabrum, vt luceant ex aduerſo.* Quorum verborum ſenſus, vt apertior fiat, afferantur verba ex Hebræo textu: וְהֶעֱלָה אֶת־נֵרֹתֶיהָ וְהֵאִיר עַל עֵבֶר פָּנֶיהָ idest: *Et impones lucernas eius ſuper Candelabrum, & facies lucere ſuper latus faciei illius.* Cum igitur Candelabrum vnius, eiuſdemq; eſſet proſpectus ac formæ, tam ab vno, quam ab alio latere, ſex prodeuntibus ex vno ſtipite ramis eiuſdem omnino operis, quocumque verteris Candelabrum, eiuſdem facies diceretur, vt hac icone patet.

A Nam excitata flamma in medio lucernarum æquè luceret, ac micaret Candelabrum ab vno quam ab alio latere, nec facies & tergum illi adſcribi poſſet: quamobrem fruſtra additum à Deo fuiſſet in textu, ad explicandam ſituationem Candelabri, *Et facies lucere lucernas illius ſuper*, ideſt ad latus, verſus quem vertitur *facies illius*, ſupple Candelabri. Excitata igitur flamma in lucernis, facies Candelabri inquirenda remanet. Paraphraſtes Vatablus: *Vt luceant ad latus faciei eius*. illum B locum interpretatur, & addit, *Hebraiſmus eſt, prout verſus eam partem lumen emittant, ad quam verſum erat Candelabrũ*. Vt igitur difficultas tollatur, videndum eſt, quæ dicenda ſit facies Cãdelabri. id ex forma colligi nequit; quod ea eſſet omnino ſimilis, & æqualis ab vtroque latere. Igitur ab elychnio lucernæ in medio ſtipite conſtitutæ, quæ ſit facies Candelabri, me iudice, colligenda eſt. quo enim illud verteretur, Candelabrum faciem vertiſſe, certè dicendum fuit: & reliquæ lucernæ C ſuo elychnio, in eam partem vertendæ erant. Quamobrem *& imponent lucernas, & lucebunt ab vna facie*, dixere Septuaginta in exemplari Vaticano, & rectè quidem: nam illud relatiuum *illius* noſtri vulgati, quod hebraicè per affixum הָ exprimitur, in illa dictione פָּנֶיהָ, cum ſit generis fœminini, non poteſt referri ad menſam, quæ hebraicè שֻׁלְחָן dicitur, & eſt generis maſculini. Igitur neceſſario refertur ad Candelabrum, quod hebraicè מְנֹרָה dicitur, & eſt generis fœminini. Cum igitur D facies Candelabri nulla dici queat, niſi illa, verſus quam flamma lucernarum excitatur, ad quam elychnium conuerſum conſpicitur; reliquæ quoque lucernæ illò dirigendæ erant, quò medij ſtipitis lucerna dirigebatur: ſicq; Candelabri facies, ac lucernarum forma perſpicua fiet, vt Candèlabri hic delineati icone conſpicitur.

Quod

A

B

C

Quod autem monolychnæ essent istæ lucernæ Cādelabri sancti, apertissimo ostenditur argumento: sumpto tum à forma amygdalina lucernarum, in quam cōsentiunt scriptores omnes: tum quia si bilychnes fuissent lucernæ Candelabri sancti, nulla appareret diuersitas in lateribus ipsius, atque propterea eadē quæ supra rediret difficultas de illis verbis, *vt luceant ex aduerso*, siue cum Hebræo legamus, *vt luceant ad latus faciei ipsiusmet Candelabri*, quæ omnino superuacaneè textus sacer apposuisset. Quod ne contingat, ea debet retineri forma harum

D

rum

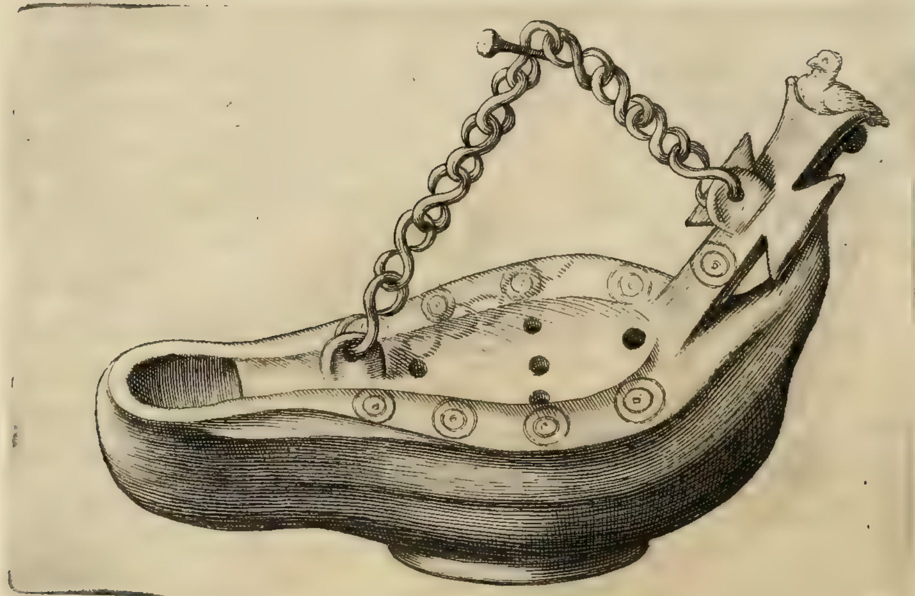
A rum lucernarum; vt ab vna tantum parte elychnum, & flammam admittere valeat; & quo media vertitur ſuis flammis, conuertantur & reliquæ Candelabri lucernæ.

Cum verò ex Scripturis ſacris has lucernas fuiſſe amouibiles à Candelabro, manifeſtum ſit: dicitur enim Leuit. 24. *Ponetq; eas*, ſupple lucernas, *Aaron à veſpere vſque in mane coram Domino, cultu rituq; perpetuo in generationibus veſtris. Super Candelabrum mundiſsimum ponentur ſemper in conſpectu Domini*. Si-
B militer ex cap. 25. Exodi, in quo agebatur de constructione tabernaculi, & illorum quæ ad Dei, ſacrificiorumq; cultum pertinebant; certum eſt lucernas ſeorſum à Candelabro fuiſſe conſtruendas. dicitur enim. *Facies & lucernas ſeptem, & pones eas ſuper Candelabrum, vt luceant ex aduerſo*. Sic etiam Exod. 27. dicitur: *Et collocabunt eam Aaron, & filij eius, vt vſque mane luceat coram Domino*. Igitur lucernæ opere ipſo diſtinguebantur à Candelabro; & in Candelabro ſero atque
C mane collocandæ cum eſſent, amouibiles fuiſſe indubitatum erit.

Forma igitur mobilitati lucernarum peraccommoda inquirenda ſupereſt, ne quid intactum remaneat. Vel enim binis catenulis in vnũ coeuntibus ſuſpenſa lucerna dimoueri, hinc inde aſportari, collocariq; poterat in ipſomet lilio; hoc enim non tantum in ſummitate medij cernebatur ſtipitis; verum etiam lilia in ſingulis conſpiciebantur ramuſculis, atque bra-
D chiolis, quæ è medio Candelabri ſtipite erumpebant. nemo igitur eſt, qui non videat catenulis ſuſpenſam lucernã imponi Candelabro, deponiq; potuiſſe. Eſt apud me lucerna ænea exorientis Eccleſiæ, Spiritui ſancto ſub columbæ ſpecie dicata; vt ex aduerſo roſtri lucernæ à tergo conſpicitur: catenulis quoque in ſupera parte aptatis ſuſpenditur; quibus quidem catenulis hic collocari, hinc dimoueri, inde aſportari, vbique appendi poſſe icon ipſa, quam hic tibi damus, aperit.

Mini-

A

B

Minimè tamen probamus lucernas Sanctuarij, huius extitiſſe formæ; quodq́; ea catenula vel ſimili, ſacro Candelabro ſacræ lucernæ ſuperimponerentur, aut ab eodem dimouerentur. incongruum enim atque periculoſum, me iudice, cenſeretur; quod hinc inde penderent catenulæ, dum in Candelabro Dei lucernæ arderent: vereor namque, ne forte niſi ſubmouerentur catenulæ, adeo inflammentur, vt difficiles contactui redderentur; vel etiam caloris virtute, molleſcente auro, minus aptæ fierent ad onus ſubſtentandum, in deponendis atque apparandis lucernis: ac Sacerdos dum lucernas dimoueri putaſſet; vel ignito auro catenularum, eas dimoueri nequaquam valuiſset; vel perfractis catenulis, lucernæ, præter fas, ſolum peterent.

C

D

Magis verò ad rem facere puto, ſi forma amygdalina in ſacris lucernis retineatur, manubriolumq́; illis à tergo adſcribatur: non quidem à ſupera parte, ne ad oleum immittendum infundibulis impedimento foret; ſed vel ad latera, vel à tergo, vt diximus. nam ſi manubriola hæc ſacrarum lucer-

narum

A narum annulis quibuſdam appoſitis ad digitos intromittendos deſcripſerimus; vereor ne liliorum folia in ſummis ſtipitibus lucernas excipientia, Sacerdoti collocanti, aut lucernam ſemouere volenti, impedimento eſſet. Quamobrem à tergo lucernæ, lamina per modum ligulæ protenſa ſi fuerit, ſimulq́; ſuauiter erecta, gibboſa curuitate, vt digitis infra poſitis his ſubſtentata lucerna collocari, atque dimoueri poſſit; peraccōmodam hanc extitiſſe formam putarem, & quam ſimilem ad

B eam, quam quærimus in Dei Sanctuario.

Vidi enim Maceratæ, dū publicè ſacrā ibi Theologiam profiterer, in ea forma lucernam æneam antiquiſſimam; quæ fuit quondā Card. de Carpio; vtq́; litteræ & notæ peruetuſtæ inſinuabant, à Iulio Cæſare Ioui ſacra iā fuerat. cælaturæ erat veteris admodum inſignis; vt nihil ſupra excogitari, aut deſiderari poſſet. Nolui propterea poſteros, antiquitatisq́; ſtudioſos huius lucernæ iconem deſiderare: ideò hic eius lucernæ non ſolum

C integram delineandā curauimus cælatam iconem; verum etiā ſingulas illius partes, atque latera, vt in illius delineatam formam, perfectæ celaturæ opus admireris. Erat lucerna hæc ad nouem digitos longitudinis extenſa; & tres tantùm in medio latitudinis: opus, vt puto, à quouis excellente Artifice noſtri ſeculi nulla ratione imitabile. totam hic delineatam vides.

D

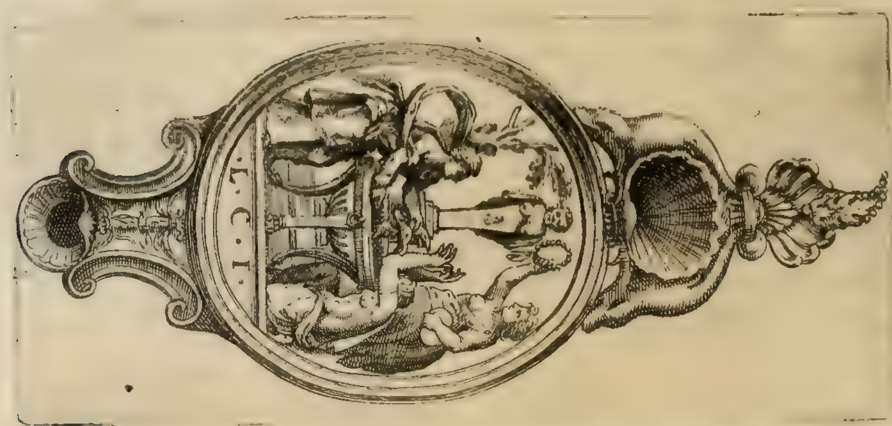

Inqui-

Inquire nunc hic infra eiusdem lucernæ partem superiorem, in qua mira, ac subtilissima celandi arte, mulieres sacrum Deo Priapo facientes ad ritus superstitiosos illius seculi cernimus, Tripodem, & Gallum Gallinaceum, mulierem quoque fere nudam euocantem Numen; alia coronata Numen coronat, sacerdos alia Gallo gallinaceo iugulato, supposita, arbitror, patera; sanguinem accipit; quæ verò capite demisso inter brachia, genibusq; positis medio indice ac pollice dextræ sinistræ pollicem contrectare videtur; si diuinare liceret, digitum intinctum antea in sanguine ad conspergendum idolum; ea ratione comprimere putarem; Numinis propitiandi causa. Adsunt in infima parte circuli hæ notæ L. C. I. quid sibi velint, aliorum iudicium esto, viso schemate, quod hic delineatum habemus.

A

B

C

D

Tantisper lucerna inferius constringitur, atque in circulum ouatum proportionatæ formæ ad superiorem descendit; ita tamen vt longitudo inferioris ouati, duorum digitorum cum dimidio non excedat quantitatem, latitudo verò vix ad duos pertingat digitos. latera illa, quæ hinc inde lucernam cingunt, calaturis pariter ornantur, quas infra videbis. clauduntur denique medio in inferiori ouato hæ litteræ. C.I.C.I.O.M.S.

quæ

A quæ ſi fides habenda eſt his, qui de notis ſcripſerunt, hanc interpretationem recipiunt : Caj Iulij Cæſaris Ioui Opt. Max. ſacrum .

B

Reliquum eſt, vt eius latera intueamur, quibus inferior circulus ſuperiori coniungitur: in his enim lateribus luſus Naiadum C atque Tritonum flautis, tubis, cytharisq́; colludentibus, conſpicitur, ita ſubtiliter, & excellentiſſimè cuncta expreſſa, atque cælata, vt diligentius multo in ænea iſta cælata conſpiciãtur, quam his lineamentis exprimere valeamus. Quia verò ſiniſtrum latus in totius lucernæ icone, delineatum viſitur ſuperius; dextrum pari ratione cælatum intelligere oportet, vt & partes, & tota lucerna conſpici poſſit, nihilq́; in hac antiquiſſima lucerna deſiderandum remaneat; cuius forma, D & opus cælaturis nobiliſſimis exornatum, peraccommodum, & congruentiſſimum cenſeri poteſt, ſacris illis lucernis, quarum vſus ex Dei præſcripto erat in Moſayco tabernaculo: dũmodo, prophanis inde ſublatis imaginibus, pro his ſacri Seraphim, ac palmæ vndique ſculpantur; ad inſtar eorum, quæ Deus in tabernaculo, velamine, & arca ſculpenda mandauit. Lucernæ roſtrum à parte ante, ad duorum digitorum longitudinem protenditur, in cuius extrema parte foramen ad oleũ

E & ad

& ad mixum ſufferendi luminis cauſa conſpicitur : præclariſſimis pariter cælaturis, non tam ad latera, quam ſusq; deq; effigiatum. A

At à tergo illius è regione elychnis manubrium ad tres vſque digitos extenditur; in quo marina concha duobus Delphynis hinc inde eam complectentibus videbatur : tantaq; arte vterque delphynus ad lucernæ ouatum ſuperiorem extendebatur, vt caudis in nodum coeuntibus, extrema earumdem iterum iungerentur, iterumq; erumperent, ac folijs & ſiliquis inſimul conglobatis, marinæ conchæ dorſum ita perornarent, vt in extrema parte vuæ botrus tantiſper inclinatus cernatur; quantum ſat eſt, vt conchæ ſuppoſito indice, ac ſuperpoſito pollice, extremaq; manubrij compreſſa, lucerna commodè ſubſtentetur, dimoueatur, hinc inde tranferri, atque in Candelabro collocari, quam commodè poſſit. B

Diligentius deſcribendam, ac delineandam hanc lucernam cenſui, tum venerandæ antiquitatis gratia, & operis perfectiſſimi, tum etiam vt explicaremus formam lucernarum ſacri Candelabri, quas huic perſimiles arbitramur. has enim aureas dixit Scriptura; optimis quoque cælaturis cælatas fuiſſe, non eſt quod ambigatur; necnon etiam ratione vſus illarum in Candelabro, manubriò perſimili, ad tergum ligula erumpente, neceſſario lucernæ ſacræ affici debebant; vt liliorum floribus quam optimè adaptarentur. C

In tota verò hac lucerna, nullibi foramen aliud viſitur, per quod oleum infundatur, præter id, in quo mixus accenſus erumpit. Religione enim tactos veteres exiſtimo, vt toties in lucernis renouarēt mixos, quoties oleum infundebant: ac propterea in his ſacris lucernis vno, eodemq; foramine, & ad oleum, & ad mixum fuiſſe vſos. Quod etiam puto de lucernis Candelabri: nam alias infundibula, quæ in ipſis lucernis vidit Zacharias cap. 4. de quibus infra agemus, non adeò neceſſaria D

ceſſaria

A cessaria putarentur. Si enim in superiora lucernæ sacræ saltem vel vno foramine fuissent apertæ, à vase oleario anterior erumpens fistula, & in arctum desinens, ad instar rostri, oleo effundendo, atque infundendo suffecisset; nec infundibulis opus in sacris fuisset. Quamobrem non alia de ratione infundibula necessaria, me iudice, in tabernaculum ad Candelabri vsum putantur; nisi quia vnde flamma erumpebat, ad flammæ nutrimentum oleum in lucernas immittebatur. Quæ dicta volo, quousque meliora alij viderint, quibus
B & ego subscribam.

CAP. VIII.

Ignis ad accendendas lucernas Candelabri sancti vnde haustus ostenditur.

C Ad loca Exod. 35. *Candelabrum ad luminaria sustentanda, vasa illius, & lucernas, & oleum ad nutrimenta ignium.* Exod. 38. *Fecit & labrum æneum cum basi sua de speculis mulierum, quæ excubabant in ostio tabernaculi.* Et ad alia plura.

D AD ignem qui oleo nutriebatur in tabernaculo ex Dei præscripto, nostra conuertitur oratio. Sic enim Exod. 35. dicitur: *Candelabrum ad luminaria substentanda, vasa illius, & lucernas, & oleum ad nutrimenta ignium.* Cum enim ignis natura & vis tota in actione posita videatur, quapropter inter naturalia agens efficacissimum à physicis censetur, deficiente passo in quo ignis agere possit, ignem extingui necesse est. vidimus de oleo, quo ignis nutritur. Reliquum est co-

gnoſcere vnde nam primo ſacrum hunc ignem hauſerint A homines, quo ſacra faciente hoſtias cremarent, numen placarent; illoq; iam ſibi conciliato, propitium quoque redderent.

Pindi cuidam filio Cilicis, primum è ſilice ignem excuſſum tradunt, auctore Plin. lib. 7. cap. 16. Idem ignis ferula aſſeruatus, Prometheo aſcribitur. At nobis, qui ſacris initiati ſumus, à Deo & ignem, & vſum illius homines accepiſſe, indubitanter affirmabimus. In Inſula Delos ignem primo traditum B præfabulati ſunt veteres; nimirum Delphis, vbi Templum præclarum & inſigne Apollini dicatum habebatur. Quamobrem Pyrpidem appellatam eam terram ſcribit Plin. lib. 4. cap. 12. Aliter Rhodig. lib. 7. cap. 20. Ignem delatum primo in Ætoliæ ciuitatē docuit, quam eo argumento dictam Pyreniam voluit. Sunt ex Græcis, qui in agrum Argiuum è cælo primum delapſum ignem ferant, diuq; in Apollinis Lycoctoni Templo ſeruatum; quod in Argiuo viſebatur foro. C

At nos, quibus cum ſacris oraculis ſtandum eſt, tunc primo homines ignem accepiſſe affirmabimus; cum Abel ſtatim à principio orbis naſcentis, ſacrificium Deo optimo max. obtulit. ſic enim communiter Doctores interpretantur verba illa Gen. 3. *Reſpexit Dominus ad Abel, & ad munera eius; ad Cain autem, & munera eius non reſpexit.* Et meritò quidem, nam quoties legimus in ſacris oraculis Deum manifeſtare voluiſſe, ſacrificium aliquod ſibi gratum eſſe; toties per ignem id fe- D ciſſe cognoſcimus. nam 1. Paralip. cap. 21. Dauid ad aream Ornan Iebuſæi Dominum deprecabatur, vt ceſſaret peſtilentiſſima lues, quæ ob peccata illius & populi, in ſubditos ſæuiſſimè graſſabatur; quamobrem Dauid erecto Altare obtulit holocauſta ad placandum numen, quod culpa irritauerat; gratum hoc ſibi ſacrificium per ignem Dominus oſtendit. ſic enim legimus: *Et ædificauit ibi Altare Domino, obtu-*

litą

A *litáq; holocausta, & pacifica, & inuocauit Dominum, & exaudiuit eum in igne de cælo super Altare holocausti*. Similiter etiam 2.Paralip. cap.7. ædificato Templo à Salomone, erectoq; Altari, ac impositis super eo victimis, igne de cœlo descendente, ac victimas deuorante, grata sibi sacrificia Salomonis, Deus ostendit. Idem legitur 2.Machab. cap.2. & 3. Reg. cap.18. Elia agente de cultu veri Dei cum sacerdotibus Baal. Cum igitur his in locis, Deus sibi grata sacrificia igne de cælo dato

B manifestauerit; & sacrificium quoque Abel respexisse, sibiq; gratum fuisse affirmetur in sacris litteris, meritò igne de cælo dato id factum Doctores arbitrantur: & nos tunc primum ignem allatum ad homines certo affirmabimus.

Cauerat autem Deus. Leuit. 6. ne aliquando sacer eius ignis extingueretur. *Ignis autem in Altari meo semper ardebit, quem nutriet Sacerdos, subijciens ligna mane per singulos dies,* inquit sacer textus, *& imposito holocausto desuper adolebit adipes pacifico-*

C *rum*, nimirum ad nutriendum ignem diurnum in Altari. Iam enim de vespertino holocausto dixerat, *Cremabitur in Altari tota nocte vsque mane ignis ex eodem altari erit*. tandem concludit, *Ignis est iste perpetuus, qui nunquam deficiet in altari*. Perpetuus igitur ignis dicebatur; non quidem, quod extingui non posset; sed quod perpetuo nutriretur. extinctum tamen legimus aliquando, cum in captiuitate Babylonica filij Israël deducti fuere. Ignis verò sacri extinctio, prodigiosa,

D nec non ominosa putabatur, totiq; Reipublicæ nefasta. Quamobrem apud Persas in funere Regis, cum is diem clausisset extremum, sacrum quoque apud eos ignem extinguere mos fuit; alias haud quaquam, nisi tum, cum subactis ab Alexandro Persis, totam Asiam sacrum ignem extinguere iussit; quod Hephestioni amico pergrato funus sibi celebrandum foret. scribit id Rhodig. lib. 15. cap. 14. Apollo quoque iubente, vt scribit Plutar. in Aristid. quicumque ignis per re-

gionem Plateensium sacer habebatur, tunc extinctus fuit; A
cum Græci victores de Persis, in bello contra Xersem apud Plateas extitissent; cumq; iam hostium spolia in trophæum erexissent, gratiasq; acturi ob tam insignem victoriam, Oraculum de sacro faciendo consuluissent, Pythia respondit: *Ioui, in cuius tutela libertas est, Aram dicanto: nec prius rem diuinam faciunto, quam vniuersæ Regionis huius ignem, quasi à barbaris violatum extinxeritis. tum purum ex Delphis, velut à communibus laribus accensum, capiunto.* B

Adeò tamen in cultu ignis cæteris Nationibus superstitiosiores fuere Romani; vt si talis ignis, qui sacer, ac religiosus habebatur, negligentia Virginis custodientis aliquando extinctus fuisset: id inter non minima prodigia habitum, magna semper mercede expiatum fuiert: quippe qui ex eo formido, & non mediocris terror, religioq; Senatui, Populoq; incussa erat: illisq; prodigijs non procuratis, aut Dijs non propitiatis, à rebus agendis, grauioribusq; negotijs, haud secus abstinebant; quam si dira, tetraq; prodigia, ac portenta calamitosa prædicta forent. Ita Liuius lib. 8. Decad. 3. & merito quidem, nisi superstitione acti, id egissent Romani: nec enim minoris portenti ignis sacri extinctio Israëlitis extitisse sacræ aperiunt litteræ, qui nunquam aliàs in sacris extinctum cognouimus, nisi cum in captiuitate, vel Babylonica, vel Ægyptiaca filij Israël retinendi, vel abducendi fuere. Quod si sacro igne filij Israël de Ægypto egressi caruere; quonam igne Moyses vsus est in die erectionis tabernaculi, cum sacri Candelabri lucernæ fuere incensæ? cui nam igni oleum hoc, de quo loquimur, ad nutrimentum fuit? hæc quidem minimè contemnenda sunt, eaq; inuestigare, atque cognoscere iniocunda non erunt; tum sacrorum oraculorum intelligentia id postulante, tum rerum nouitate, quæ hanc consequuntur difficultatem. C D

Ve-

A Verũ vt iſta intelligantur, ac cognoſcantur, quęramus oportet, quo igne Moyſes ſuper Altare obtulerit ſacrificiũ pro peccato; necnon etiã holocauſtum, in die erectionis ac cõſecrationis tabernaculi, & Sacerdotũ. Oblatum quidẽ primo die erectionis tabernaculi in deſerto fuiſſe ſacrificiũ, liquet ex verbis Leuit. 8. quæ ſic habent: *Qui poſtquam leuauerunt ea corã Domino*, ſcilicet hoſtias immolatas, *rurſum ſuſcepta de manu eorũ adoleuit ſuper Altare holocauſti; eo quod conſecrationis eſſet oblatio in odorẽ ſua-* B *uitatis ſacrificij Domini.* Dicamus Hebraicè: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֹתָם מֵעַל כַּפֵּיהֶם וַיַּקְטֵר הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֹלָה מִלֻּאִים הֵם לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה הוּא לַיהוָה idest, *& ſumpſit Moyſes illa*, ſupple, ſacrificia mactata, *de manibus eorum*, ſcilicet Aaronis & filiorum eius, qui ſacris initiabantur, *& incenſauit altare ad holocauſtum*, ideſt impoſuit incenſum cum carnibus ſuper altare ad offerendum holocauſtum. & rationem præſcribit, dicens: *Conſecrationis ſunt illa ad ſuauiandum odorem ſacrificij; ignitum eſt illud Domino.* Si C ergo ignita erant; hoc eſt combuſta igne, vt clarè aperit dictio אִשֶּׁה igitur & ignis quoque in Altari allatum fuit. tunc cum ſacrabantur tabernaculum, altaria & vtenſilia ſacrificiorum: tunc cum ſacerdotes ſacris initiabantur. dictio enim מִלֻּאִים *miluhim*, de ſacerdotali initiatione tantum dicitur; nequaquam verò de tabernaculo, illiusq; vtenſilibus, licet omnia tunc conſecrarentur.

Sacer verò ignis de cœlo à Deo non niſi die octauo conſecra- D tionis immiſſus legitur cap. 9. Leuit. cum ex præſcripto Moyſis dies feſtus agebatur à populo. *Facto autem octauo die, vocauit Moyſes Aaron & filios eius, ac maiores natu Iſrael.* & infra in fine capituli: *Apparuitq; gloria Domini omni multitudini, & ecce egreſſus ignis à Domino deuorauit holocauſtum, & adipes qui erant ſuper altare: quod cum vidiſſent turbæ, laudauerunt Dominum, ruentes in facies ſuas.* Affirmat quoque Ioſephus lib. 3. antiquit. Iudaic. dicens: *Octaua autem die feſtum indixit, & ſa-*

crificare vnumquemque pro facultatibus imperauit: & illi dicto parentes certatim, & ambitioſe victimas offerebant; quibus ſuper aram impoſitis ſubito ſponte ſua ex illis, ignis fulguris in morem emicuit, & inſpectante populo, omnia flamma abſumpſit. Sacrificia igitur in altari, ſeptem præcedentibus diebus, cæleſti, ac miraculoſo minimè igne abſumpta fuere; & tamen igne ſacrum fiebat, cum non niſi igne, ſacrum fieret Deo, & dictio אִשֶּׁה in ſuperiori textu allata, ſacrificium ignitum ſignificans, quod dicimus planè aperit. Igne igitur ſacra cum acta tunc fuerint, & quidem non communi, aut prophano, igitur cæleſti excitato aliqua ratione igne in altari, Moyſen ſacra feciſſe, & Candelabri lucernas incendiſſe arbitramur.

Verum qua ratione Moyſes ſacrum illum ignem excitauerit, hoc opus, hic labor. Dicam quod ſentio breuiter; doctiorum virorum erit verius aliquid excogitare. pro more enim veterum ex antiquiſſimo Noë (ſi credimus Ioanni Annio) victimæ quæ erant in altari, ſolari abſumebantur igne; vt ſic purum, & non prophanum, cæleſte, & non terrenum ad vſum ſacrificiorum haberetur ignis; non quidem prodigioſus, aut miraculoſus, ſed humana excitatus induſtria; quam à Dijs accepiſſe homines profitebantur. & ne videamur ſomnia narrare, ritus excitandi ignes ſacros requirantur. Etenim ſi ſermo de igne ſit, qui à Veſtalibus Romæ religioſo cultu aſſeruabatur; eius ſuſcitandi rationem ſcribit Alexander ab Alexan. lib. 5. cap. 12. in hunc modum: *Vas æneum pellucidum trium angulorum ad Solis iubar obijciebant, ita vt vndique accenſum in orbem coiret; illudq; vſque adeò diuerberaret, donec conceptum ignem arida materia clybano in ædem ferret.* Et vbi audis vas æneum pellucidum trium angulorum, caue ne putes externam ſuperficiem, conuexamq; formam vaſis triangularem fuiſſe. de interna id accipe concauitate, hæc enim diſpoſita per modum ſpeculi, aptaq; ad radios concipiendos, ſoli expoſita, ignem exci-

A excitabat. duplici enim calore calefacto aëre, vasis nimirum radiorum solis ex directo, necnon etiam calore, qui è reflexu radiorum à tribus faciebus vasis specularij concipiebatur; vbi radij conuenissent, adeò inflammabatur aër, vt arida materia ei apposita, igniq; concipiendo apta, illicò ignesceret. Speculorum siue vitreorum, siue alterius cuiuscumque materiæ, forma concaua in orbem digesta, siue triangulari forma dispositorum, ignem accendi tradit Plinius lib. 2. cap. 107.
B quotidieq; experimur. Hunc igitur ignem ex Solis iubare cõceptum, veluti sacrum, ac religiosum, Romani colebant. Quia verò Iuppiter aliquando hominibus iratus ignem abstulit, Prometheum Mineruæ auxilio in cælum ascendisse fabulabantur veteres; & ferula ad Solis currum admota, ignem rursus in terras detulisse affirmabant. Quod Horatius in primo carminum explicuit, dicens:

Audax Iapeti genus
C *Ignem fraude, mala gentibus intulit,*
Post ignem ætheria domo
Subductum, &c.

Ea fortasse de ratione ita fabulabantur; quod sua sapientia & ingenio Prometheus ignis concipiendi artem, speculis ad Solis iubar oppositis, primus excogitauerit: cuius rei veritas suos penes auctores maneat.

Vt verò à fabulis ad veriora, eaq; sacra, nos transferamus: ars
D concipiendi ignis per speculum ex radijs solaribus ad vsum sacrum, Frater Ioãnes Annius Viterbiensis in suis ad Berosum Commentarijs Noë adscribit; quin & ad Christi Ecclesiam inde ex veteri ritu deductam tradit. vt, licet modo ex ritu Romanæ Ecclesiæ, ex silice tantum liceat nouum ignem in Sabbato sancto excitare, antiquitus tamen quot annis solis speculis in Sabbato sancto nouus ignis accenderetur. Sic enim lib. de cognomin. scribit: *Christianis eadem Religio est*, nimirum sa-

crum

crum seruandi ignem, *qui vti Noa apposito crystallo, vel phyala aquæ, plena radio solari, ignem cælestem ex parte opposita conceptum, vti sacrum in Sabbato sancto excipiunt, & ex eo ignem accendunt; quem sacrant, & ex eo cereos accendunt, & iugem pro toto anno lampadem ante corpus sanctissimum Christi nutriunt. Quod iam fermè quinquaginta annis in hoc Templo sanctæ Mariæ ad gradus, & Conuentu meo Viterbiensi obseruatum vidi, & à maioribus traditum audiui.* Nec præterire licet, ritum hunc excitandi ignem à Christianis, tempore quoque annuali, quodammodo cum Idololatriæ ritibus conuenisse. Quod enim nos in plenilunio Martij ex instituto Ecclesiæ agimus, in memoriam igneæ columnæ, qua filij Israel ducebantur per desertum; illi Calendis Martij superstitiosè in Vestæ honorem, quot annis nouum ignem excitari curabant; Ouid. lib. 3. Fastorum auctore, sic dicente:

A

B

Adde quod arcana fieri nouus ignis in æde
Dicitur, & vires flamma referta capit.

C

Lux hinc hauritur difficillimo sacrarum Scripturarum loco Exod. 38. sermo est ibi de vase æneo, quod ex præscripto Moysis, fudit Beseleel, & ad seruandam aquam parauit in ablutione pedum Sacerdotum; quoties ingressuri essent tectum fœderis, vt incensum Domino offerrent. *Fecit & labrum æneum cum basi sua de speculis mulierum, quæ excubabant in ostio tabernaculi*, inquit sacer textus. Nunc qua ratione intelligatur, illud *excubabant*, parum nostra interest, siue dixeris cum aliquibus, *quæ militabant*, idest deseruiebant tabernaculo, siue cum alijs, *quæ ministrabant, orabant, &c.* nihil ad nos. In eo sita est difficultas, qua ratione fieri potuerit labrum hoc æneum de speculis mulierum, quæ ad ostium tabernaculi excubabant; cum labrum, & vas istud æneum, antequam erigeretur tabernaculum, vna cum reliquis vtensilibus ad Dei cultum spectantibus factum fuisse, ex sacris perspicuum sit litteris;

D

A teris; & ratio manifeſta ex oraculis petita id ſuadeat? niſi aliud quodpiam tabernaculum comminiſci velimus, cui ſacræ contradicant litteræ. Quonam igitur pacto fieri potuit, vt ex æneis ſpeculis mulierum, quæ vigilabant & orabant, & Deo inſeruiebant ad oſtium Tabernaculi, nondum erecti, vas illud ad ſeruandam aquam conſtructum fuerit? equidem rationi id repugnare, res eſt manifeſta.

Vera vt agnoſcamus, hebraica lectio adferatur, intelligentiaq́;
B requiratur וַיַּעַשׂ אֵת הַכִּיּוֹר נחֹשֶׁת וְאֵת כַּנּוֹ נְחֹשֶׁת בְּמַרְאֹת הַצֹּבְאֹת אֲשֶׁר צָבְאוּ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד idest, *& fecit labrum æneum, & baſim illius æneam cum ſpeculis militantium mulierum, quæ militauerunt ad portam tabernaculi teſtimonij*. Vbi notandum eſt verbum צָבָא *zauah*, quod ſignificat exercere ſe more militari: quia verò iuxta naturam huius vocis, & phraſim linguæ ſanctæ, ingredi in militiam, eſt ſacris rebus operam dare; egredi verò ad militiam, eſt arma capere: ea propter de rebus ſa-
C cris hic ſermonem haberi, deq́; mulieribus, quæ diuino cultui ſe mancipabant, res eſt aperta. Quamobrem Græca exemplaria ieiunij meminere, & ſic habent: *ἐκ τῶν κατόπτρων τῶν νηστευσασῶν αἳ ἐνήστευσαν*, idest, *ex ſpeculis ieiunantium mulierum, quæ ieiunauerunt* ad portam tabernaculi Teſtimonij. Textus quoque hebraicus loquitur in præterito צָבְאוּ *militarunt* ad portam tabernaculi Teſtimonij. Vrget adhuc difficultas, in ſyrtiſq́; hæſimus: nondum erectum fuerat Tabernaculum, quan-
D do fuſa fuit concha ænea in vſum ablutionis pedum Sacerdotalium; non igitur vas illud ex ære illarum mulierum, quæ orauerant, ac vigilauerant, & ieiunauerant ad portam Tabernaculi teſtimonij, vas illud fundi, fieriq́; potuit.

Verum è ſyrtibus noſtra carina ſurget, feliciſſimeq́; adnauigabit, ſi attenderimus ad quid ſpecula hæc ſuper baſim & concham à Moyſe appoſita fuerint; miſſiſq́; ſomnijs Rabbinorũ de ſpeculis vitreis, aut aliorum auctorum de ſpeculis æneis,

voti

voti cauſa,ratione nimirum muliebris mundi contemptus,la- A
bro æneo appenſis,quæ omnia irridenda ſunt potius certè,quã
admittenda. Cur nam, precor, ſpecula potius quam torques?
quam monilia? quam reliqua pretioſiora? nihil certè ad rem;
me iudice, ſpecula faciunt: ſcopus ab his non attingitur: at-
tingetur ex phraſi hebraica allati iam loci,& vi verborum lin-
guæ ſanctæ; illã enim dictionem בְּמַרְאֹת *bemaroth*,quam aliqui
in ſpeculis interpretantur, alij *de ſpeculis*, alij *ex ſpeculis*, ego
potius interpretandam reor *cum ſpeculis*. adeo vt littera ב *beth* B
prępoſita illi dictioni מַרוֹת *maroth*,quòd præpoſitionis vim ob-
tineat, valeat *cum* latinorum, ſicuti aliàs in ſacris litteris valere
certo ſciri poteſt: videant qui cupiunt Theſaurum linguæ
ſanctæ Sanctis Pagnini, Arcam Noë, & alios auctores Dictio-
nariorum, & quod dicimus apertè cognoſcent. Senſus igitur
illius loci talis, me iudice, erit: *Fecit*, ſupple Beſeleel, *concham
æneam, & baſim æneam cum ſpeculis mulierum, quæ exercebant
ſe ad portam tabernaculi Teſtimonij*. Non igitur concha illa fuit C
facta ex ære illorum ſpeculorum; ſed fuſa iam concha ex
ære oblato à filijs Iſrael, prout dicitur Exod. 35. ſuper baſim
illius ac concham, ſpecula illarum mulierum ſuperpoſita fue-
re; quæ religionis cauſa in die erectionis Tabernaculi, &
per integros ſeptem dies, ieiunijs orationibusq; tabernaculi,
ac miniſtrorum conſecrationem proſequebantur. Nunc ra-
tio eſt aperta, cur exemplaria Græca nonnulla, ad ea quæ
iam poſuimus ſupra, addant ἐν ᾗ ἡμέρᾳ ἔπηξεν αὐτὴν, *in quo die* D
erexit illud; quæ nequaquam ſuperfluè addita ſunt, vt dicebat
Eugubinus in recognitionibus, ſed neceſſariò ad textus intel-
ligentiam: & ſenſus eſt, tunc impoſita illa ſpecula ſuper ba-
ſim,& concham illam æneam fuiſſe à Moyſe,quando erectum
Tabernaculum fuit; eo die,& non antea.

Specula verò iſta nõ fruſtra ſuper baſim,& concham æneam
adaptata fuere, ſed vt in altari ſolaribus radijs ignis excitare-
tur.

A tur. Ea enim de ratione, & non frustra concham hanc inter Tabernaculum atque Altare à Moyse in recta linea, ac debita distantia collocatam legimus; cum tamen in Templo Salomonis, quando iam filij Israel sacrum ignem receperant, atque custodierant, nec in recta linea, nec inter Templum & Altare holocausti, sed inter Altare, & portam atrij in angulo, labrum hoc, quod mare æneum appellatur, locatum fuisse legamus. In tabernaculi autem erectione concha excipiens B orientem solem respiciebat Altare; & in eo latere conchæ mulierum orantium specula, vt arbitror, disposita ad varios angulos fuere; vt solis radios excipiendo, eosdemq; coeuntes reflectendo ad Altare, materia igni excipiendo disposita, ad consumendum sacrificium accenderetur; atque ita primo die erectionis Tabernaculi excitari ad vsum sacrorum ignis potuit. Nec mirum videri debet, nam alias quoque in Scripturis sacris solaribus radijs ignem excitatum legimus in C 2. Machab. licet miraculosè, non speculorum industria. Illo igitur igne industria Moysis sic excitato in Altari celebrata fuit consecratio Tabernaculi, & Sacerdotum, per septem continuos dies, quousque die octaua, ignis de cælo descendit. quamobrem eodem vsum fuisse Moysen igne primis septem diebus ad vsum Candelabri, indubitatum erit.

Postquam verò ignis de cælo, in die octauo consecrationis Tabernaculi & Sacerdotum descendit, vt dicitur Leuit. 9. & D adfuit ignis miraculosè datus, præceptumq; de igne illo perpetuo in Altari per manus Sacerdotum nutriendo; tunc & lucernæ Candelabri, igne, qui descenderat de cælo, accensas fuisse reor: non enim licuit Sacerdotibus inferre alium ignem in tabernaculo, quam qui de cælo descenderat, vt ex cap. 10. lib. Leuit. in morte filiorum Aaron perspicuum est: quorum acerbissimus casus ex dictis illustratur; quidq; ignis alieni intelligatur nomine ostenditur, sacro affirmante textu, Nadab,

& Abiu

& Abiu ignem alienum obtuliſſe Domino; quæ dum audis, caue ne prophanum ignem, hos tunc initiatos ſacerdotes, in Tabernaculum fœderis immiſiſſe putes; non enim tale quid dicitur in ſacro textu, ſed ignem alienum eos obtuliſſe: ignis verò alieni nomine, is ignis ſignificatur; qui excitatus ſolaribus radijs & ſpeculis, per ſeptem antecedentes dies in vſu ſacrorum,& incenſi deſeruierat: propterea additur in textu, *Obtulerunt ignem alienum, quod eis præceptum non fuerat*, ideſt, illo igne vſi ſunt ad cremandum incenſum, qui quamuis ad ſacra fuiſſet, totis præcedentibus diebus; qua de cauſa fortaſſe Nadad & Abiu licitè in vſum incenſi eo igne vti poſſe exiſtimarunt; illo tamen vti fas non erat;cum de eo nutriendo, tamquam ſacro,nequaquam lata fuiſſet à Domino lex,quam certè de igne ſolummodo, quem è cælo immiſerat, latam fuiſſe conſtat. Quamobrem hoc, & non illo Nadab & Abiu in offerendo incenſo vti debuiſſent.

Quod ſi quando ſacrum hunc ignem è cœlo allatum in Iſrael extingui contigiſſet; vel eo Iſraelitæ indiguiſſent ad ſacra; orationibus tantum, & non alia ratione illum excitare conabantur. Extinctus iacuerat ignis in puteo, cum filij Iſrael ducti fuerunt in captiuitate Babylonica; vt legitur 2. Machab. 1. orationibus excitatus eſt. Indiguit igne ſacro Dauid, 1. Paralip. cap. 21. in Area Ornan Iebuſei, vbi erecto altari ad placandum Numen iratum,illud idem hoſtijs onerauerat,ignem alienum verebatur apponere; deprecabatur Dominum, *& exaudiuit eum in igne de cælo ſuper Altare holocauſti*, ſacer inquit textus. Quin etiam 2. Paralip. cap. 7. quamuis adhuc apud Iſraelitas ſeruaretur, vt diximus, ignis è cælo allatus in conſecratione Tabernaculi; tamen vt nouo Templo omni magnificentia à Salomone extructo, nouus etiam de cælo ignis concederetur, *Cumq; compleſſet Salomon*, inquit textus, *fundens preces, ignis deſcendit de cælo, & deuorauit holocauſta, & victimas.*

A *mas.* Similiter 3. Reg cap. 18. de cultu veri Dei Elia cum ſacerdotibus Baal diſceptante, & extructo altari, impoſitiſq; hoſtijs cùm igne indigeret, eo orante, *cecidit ignis Domini*, ait textus, *& vorauit holocauſtum, & ligna, & lapides, pulverem quoque, & aquam, quæ erat in aquæductu lambens*, vt nulli iam omnino foret vſui, humana induſtria, ad ignem ſacrum; ſed ſanctitas omnis ignis ad ſacra facienda, è cælo, & à Deo hauriretur.

B

CAP. IX.

Sacri ignis cultus, & Religio explicatur.

Ad loca Leuit. 6. *Ignis in Altari ſemper ardebit, quem nutriet Sacerdos, ſubijciens ligna mane per ſingulos dies. Et impoſito holocauſto deſuper adolebit adipes pacificorum: ignis eſt iſte qui nunquam deficiet in altari.* Exod. 27. *Vt ardeat lucerna ſemper in tabernaculo teſtimonij extra velum, quod oppanſum eſt teſtimonio, & collocabunt eam Aaron & filij eius, vt vſque mane luceat coram Domino.* Et ad alia plura.

C

D

OBLATO à populo oleo, lucernis & vnguento vſui futuro, iubebat Deus lucernarum ſacrum ignem perpetuò nutriri: reliquum eſt igitur ſacri huius ignis religionem, cultum, venerationemq; aperire. Nec enim ab hac πυρολατρείας Græci alieni fuere; quin potius ſub nomine ἥφαιστου, non carbones ignis, ſed eiuſdem flammam, vt puto, venerabantur. nam ἀπὸ τῆς ἑστίας, ſi more Græco voci ἑστία adiungatur præpoſitio ἀπὸ, & mutata π, in φ, iuxta regulas linguæ

linguæ Græcæ ob succedentem vocalem aspiratam fiet ἥφαιστος, *flamma*, cum *focus* ἑστία appelletur à Græcis, sub vtroque nomine ignem colentibus. A

Elementorum enim omnium nobilissimum ignem censuerunt omnes. Quamobrem licet Peripatetici tantummodo locum superiorem reliquis elementis igni attribuerint; vicinum nimirum, ac coniunctissimum cælo; quod ipsi quintam quandam essentiam rerum corporalium fore voluerunt: Pythagorei tamen medium locum totius Orbis veluti honorabiliorem, non terræ, sed igni adscribebant, teste Arist. lib. 2. de cælo, tex. 73. Quin etiam tantum diuinitatis igni tribuére Pythagorei; vt Iouis carcerem, ignem dicerent. *Amplius autem Pythagorei quidem*, inquit Aristot. *propterea quod maximè conuenit id seruari, quod est principalissimum ipsius vniuersi: medium autem esse tale, (quem Iouis carcerem nominant) hanc habere regionem ignem dixerunt*. vt enim recentiores nonnulli cum Keplero asseruere; nullum alium ignem agnouere Pythagorei, nisi solis sphæram, quam in mundi medio collocantes, hanc ignis sedem decernebant. Verum de his non est nunc nobis dissertatio, nec à decretis sanctæ Romanæ Ecclesiæ nobis ad latitudinem vnguis recedendum erit: suos apud auctores doctrinæ illius veritas remaneat. Sufficiat nobis nobilitatem, cultumq; ignis ex Pythagoreis agnouisse. B C

Chaldæi quoque & Assyrij ignem coluerunt sub nomine Vr. Est enim nunc אור siue אור hebræo vocabulo (cui proxima & affinia sunt Chaldæa nomina) *lumen, lux*, idem quod *illustratio* penes Latinos. Quamobrem quod in sacris Scripturis legimus, liberatum Abraham de Vr Chaldæorum; communi consensu sacrorum interpretum, intelligitur de liberatione Abrahæ à fornace, & igne, in quem Chaldæi de igne diuina sentientes, illum nolentem ignis diuinitatem comprobare, iniecerunt. Persæ quoque ignem putabant Deum, & אַרְקְשְׁרָה D

illum

A illum appellabant. Siue vt corruptè dicitur, *Vrimasda*, quod ignem sanctum significat: cui tantum Diuinitatis tribuerunt, vt sacrificijs colere non verentur, vota quoque eidem nuncupantes, ac religiosè soluentes. scribit id Herodotus in Thalia, Alexand. ab Alex. lib. 6. cap. 4. & 26. repetit Tiraq. comment. de nobilitate cap. 31. num. 18. addit quoque Rhodig. lib. 15. cap. 15. historia proditum, Darium Regem Persarum cum Ducibus, proprijsq; familiaribus agmina in armis B stantia circuisse, Solem, & Martem, sacrumque, & æternum ignem comprecatum, vt illis dignam, vetere memoria, fortitudinem inspirarent. de quo etiam Procop. lib. 2. vbi de bello Persico, ait: *Hic magnum Pyræum est, quod Persæ Deorum Maximum venerantur, vbi ignem perpetuum custodiunt Magi; ac alia quidem diligenter sacrificantes cum vaticinio in rebus maximis vtuntur.*

Persis, Chaldæis, atque Assyrijs in cultu ignis consenserunt C Magi, teste eodem Herodoto: Magorum verò nomine vereor ego, ne illi accipiendi sint, qui Magoam regionem habitarunt; & Magi apud hos auctores sint ijdem, qui populi Magoæ dicebantur: vt optimè Baronius etiam sensit; de his qui Christum adoraturi infantulum, Bethleemiticum stabulum adierunt; nequaquam verò Magorum nomine, sapientes in his historijs intelligendos reor: ne quod de gente, & regione scribitur, hominum conditioni, paucisq; tribuatur; præsertim D cum de religione in his agatur. his quoque consenserunt Ægyptij auctoribus Porphyr. lib. de abstin. carn. & Euseb. lib. 3. præp. Euang. cap. 2. Et hunc fuisse putant nonnulli, Ægyptiorum numen, sub nomine SERAPH veneratum; quem Latini corrupto vocabulo Serapidem appellarũt. Est enim Seraph vox à שָׂרַף *saraph* dictione hebraica, cui affinis est, vt diximus, Chaldæum, Aegyptiacumq; idioma. vox verò illa *ardere*, atque *comburere* significat; vt propterea non male Serapidis no-

mine ignem cultum coniectari liceat. *Ignem verò præcipuum*; A
ſupple Deum, *Aegyptij dixerunt*, inquit Alexan. ab Alexan. & tam religiosè coluerunt, vt cremare corpora nefas ducerent; ne contagio cadaueris Deorum maximum violarent: cuius rei fides ſuos apud auctores remaneat. At vbi alij ſaniora ſentire videbantur, animatum ignem dixerunt: quā opinionem Aegyptijs tribuit Herodot. lib. 3. nec propterea opinio de diuinitate ignis ex hoc deſtruitur. Deos enim cum animatos putarent, id quoque de igne crediderunt; eo ducti argumento, B quod moueretur à ſeipſo; quod voces nonnullas ederet aliquādo, ac ſic loqueretur; quod moriturus, & clamet, & quantum fieri poteſt mori reluctet: ita Lucius Flori filius apud Plutarchum Sympoſ. 7. q. 4. ſub his verbis: οὐδὲν γὰρ ἄλλο μᾶλλον ἐμψύχῳ προσέοικεν, ἢ πῦρ κινούμενόν τε καὶ τρέφομενον, δι' ἑαυτοῦ, καὶ τῇ λαμπρότητι δηλοῦν ὥσπερ ἡ ψυχὴ, καὶ σαφηνίζον ἅπαντα· μάλιστα δὲ ταῖς σβέσεσιν αὐτοῦ, καὶ φθοραῖς ἐμφαίνεται δύναμις οὐκ ἀμοιροῦσα ζωτικῆς ἀρχῆς, βοᾷ γὰρ καὶ φθέγγεται, καὶ ἀμύνεται, καθάπερ ἔμψυχον ἀποθνῆσκον βίᾳ, C καὶ φονευόμενον. hoc eſt, *Nihil enim magis animato ſimile eſt, quam ignis, mouetur enim & nutritur per ſeipſum, ſuoq; ſplendore manifeſtat, quemadmodum anima aperit omnia: maximè autem vim non experti vitalis principij oſtendit, dum extinguitur, ac perit: voces enim emittit & reluctat, quemadmodum animatum moriens, & vi necatum.* Verum in ſapientia deſipiebant iſti, nec aduertebant, vt video, ignis diuinitatem deſtruxiſſe, dum mortalem ignem dicebant. D

Conſentiebant his, qui ignem animatum putabant, alij qui lucernam inextinctam relinquendam docebant, apud eundē Plutarch. ibidem: ne hi qui hominem interficere, ac naturæ iura violare nequaquam verebantur; animal occidiſſe viderentur, dum lucernam extinxiſſent. Quod enim religiosè ex præſcripto Dei in cultu ignis ſacri Iſraëlitæ ſeruabant; cum quocumque igne, à religione & cultu Dei, Gentes ſuperſtitio-

nibus

A nibus addictæ, ſeruandum duxerunt. Præceperat quidem Deus Leuit. 6. Sacerdotem ſingulo quoque mane mundare altare holocauſti; ſublato ab eo quicquid cineris, aut carbonum ex nocturno holocauſto remanſiſſet: & *efferet eos extra caſtra, & in loco mundiſſimo vſque ad fauillam conſumi faciet*, inquit ſacer textus. Quamobrem non licebat Sacerdoti extinguere carbones ignitos, qui ſuperfuiſſent de nocturno ſacrificio; ſed ſublatos de altari carbones, expectare iubebatur, quouſ-
B que conſumerentur. Id gentes idola colentes, ſacra verò nequaquam cognoſcentes, cum omni igne faciendum voluere: auctorem habemus Cæſernium apud Plutarch. loco citato, cuius ſententiam his verbis refert ille: καὶ ὁ μὲν γαμβρὸς αὐτοῦ καισέρνιος ᾤετο τῇ πρὸς τὸ ἄσβεστον, καὶ ἱερὸν πῦρ συγγένεια παντὸς φθορὰν πυρὸς ἀφοσιώσασθαι τοὺς πρεσβυτέρους. ideſt, *& Cæſernius quidem, qui erat Flori gener, ſenſit illud inextinctum,* ſupple ſeruandum, *quia antiqui propter cognationem ad ignem ſacrum, omnis ignis interitum*
C *abominati ſunt.* Quamobrem dum nimia religione arctantur; in ſuperſtitionem prolabuntur: ignem animatum faciunt; diuinitate eumdem donant; & in Deorum numerum primas quoque eidem dare non verentur.

Somnijs his miſſa faciamus. ignem anima, aut diuinitate donare, nobis Religio ſit. inanimem, puramq; creaturam corpoream, ignem affirmamus à Deo, tam ſingulare donum ad hominum tantum vſum eiſdem tributum, ad immortali-
D tatis argumentum, quia ignis è cælo eſt: ad homines & materialia purificanda hominibus conceſſum, vt dicit Iamblic. in lib. de myſter. in cap. de ratione ſacrif. *Noſter ignis*, inquit, *actionem diuini ignis imitans, quicquid materiale reperit in ſacrificio, deſtruit, & admota purificat, & à vinculis materiæ ſoluit, ac propter naturæ puritatem ad Deorum communionem idonea facit*. hæc ille de igne, cuius natura quoniam mobilis eſt, & ſurſum nititur, vitæ continet rationem. Cæteris namque ab ho-

mine animalibus, cum tota sint mortalia, tantummodo aquæ vsus conceditur, quod est elementum corporale, atque terrenum; cuius natura licet mobilis sit, quia tamen deorsum vergit, mortis figuram ostendit; quia verò nec cælum pecudes suspiciunt, nec religionem sentiunt; ab his ignis vsus alienus est. A

Videbatur siquidem tanta religione in cultu ignis tactos fuisse veteres, vt spem omnem salutis in summis rerum discriminibus, in eo omnino collocarent. nam Persæ cum ad bella procederent, & progredi iam cœpisset agmen; ignem, quem ipsi sacrum, æternumq; vocabant, argenteis altaribus præferebant: sicuti etiam Vates in prima Græcorum acie stabat, quem ipsi *pyrophorum* vocabant: vt scribit Rhodig. lib. 8. cap. 2. à ferendo igne sic appellatus: quemadmodum vocabuli vis aperit; quod lampadem nimirum præferret, dixit Suidas. itaque manum cum hoste conserere, igne non ante perlato, nefas illis erat; sicuti etiam pyrophorum, iure belli, violasse summũ scelus censebatur. Persarum ignem sacrum, insequebantur Magi; ad numerum verò dierũ anni, trecenti sexaginta quinque iuuenes puniceis vestiti amiculis, Magos comitabantur, siue sequebantur: non alia de causa, aut ratione, nisi sacri ignis gratia, quem propitium habere contendebant. A quo etiam cultu ignis in bello, licet sub alia ratione, Hebræos alienos minimè extitisse, sacræ manifestant litteræ: nam & ipsi cum hoste congressuri, ignem sacrum secum deferri consueuisse textus 1. Reg. cap. 7. declarat: *Factum est autem cum Samuel offerret holocaustum, Philisthijm iniere prælium contra Israel*, inquit textus. Cum igitur in initio certaminis holocaustum offerretur; quod non nisi sacro igne licebat offerri; sacrum quoque ignem castra apud Israëlitas præcessisse affirmandum erit. quod idem cap. 13. contigisse nouimus, cum Saul prælium cum Philistæis initurus, sacris Dominum placare B C D

præter

A præter fas conabatur; ſacra verò fieri abſque ſacro igne, lege ſub mortis pœna vetitum erat.

Quam verò ſuperſtitiosè apud Gentes omnes ignis coleretur: Græcorum Prytanea, Latinorum Veſtales, ac Veſtæ templa indigitant. non enim vno, aut altero tantum Prytaneo Græci fuere contenti; ni plura, eaq; magnificentiſſima excitaſſent. nam & de Syracuſano Prytaneo meminit noſter Tullius contra Verrem: *Altera autem Vrbs Syracuſis*, inquit, *cui nomen* B *Achradina eſt, in qua forum maximum, pulcherrimæ Porticus, ornatiſſimum Prytaneum*. D. Chryſoſt. orat. quinquag. inter ſanctiora loca Græcarum Vrbium, Prytanei meminit, dicens: ἀγορὰν, πρυτανεῖον, βουλευτήριον, καὶ τὰ ἄλλα ἱερὰ, ideſt, *plateam, Prytaneum, Senatorium, & alia templa*. Fuit & Corinthi Prytaneum, fuit Epheſi, fuit Rhodi, fuit Mileſio, quorum meminit Ariſt. in Polit. Fuere & alia plura Prytanea à doctiſſimo Cauſabon. in Comment. ad Athen. lib. 15. cap. 19. re- C cenſita. Prytanea verò nil aliud, niſi templa æterno igni dicata erant. dicebantur autem Prytanea ἀπὸ τοῦ πυρὸς, καὶ ταμεῖον, ideſt, *ab igne, & perpetuitate*; quaſi dicas, ignis perpetuus, continuatus, conſeruatus in lampade, aut in altari, quem defeciſſe aliquando ominoſum putabatur: & propterea inextinctum ſeruare illum ſummopere veteres cauebant. Hinc huius ignis reuerentia Dionyſius Iunior Siciliæ Tyrannus in Tarentinorum Prytaneo Candelabrum penſilem, perpetuo D igni dicauit; tot lucernis compactum, quot anni vnius dies eſſent. ταραντίνοις ἐς τὸ πρυτανεῖον ἀναθεῖναι λυχνεῖον δυνάμενον, καίειν τοσούτους λύχνους, ὅσος ὁ τῶν ἡμερῶν ἐστὶν ἀριθμὸς εἰς τὸν ἐνιαυτὸν, inquit Athen. lib. 15. cap. 19. vt omnino inextinguibilis, ignis ille, tot lucernis alitus, permaneret.

Is eſt ille ignis, quē ſub nomine Veſtæ tanta religione Romani colebant, vt Alethes apud Virg. lib. 9. nullo maiori ſacramēto ſemet deuinxerit Eurialo, atq. Niſo, quā Veſtę diuinitate, dicēs:

. . . . . . Per magnos Nise penates,
Assaraciq; larem, & caræ penetralia Vestæ
Obtestor. . . . . .

Nec immerito quidem, cum ab hoc numine factum fuerit, vt ἀνέστιος pro impio acciperetur, & iniusto à Græcis, qui nimirum tamquam execrabilis incertis sedibus vagabatur: quasi talis censendus videretur, qui Vestæ numen non coleret. in tanto quidem cultu habitum hoc numen, vt dicat Pausan. lib. 5. Θύουσι δὲ Ἑστίᾳ μὲν πρώτῃ, δευτέρῳ, δὲ Ὀλυμπίῳ Διΐ. hoc est, *Sacrificant quidem Vestæ primum, deinde verò cælesti Ioui.* quod nimirum Deorum omnium antiquissimam putarent Vestã, ac propterea Ioui illam præferrent; & canam eandem dixerit Virgilius loco iam citato. qui etiam sæpe alibi Vestæ religione tactus, pro more corrupti sæculi, hoc obtestatur numen; quoties de grauioribus ea ratione agitur negotijs; vt iuramenta, atque obtestationes afferendæ sint.

Est enim Vestæ nomen ab hebraico vocabulo אֵשׁ *haes* deductum, quod ignem significat. consensit his Berosus lib. de cognomin. vbi de Tythea vxore Noë agit. *Neque minus Tytheam,* inquit, *quæ mater omnium erat, Aretiam,* idest, *terram vocabant.* Est enim הָאָרֶץ *haharez*, hebraicè terra. subdit, *& Estam, idest ignem, post mortem cognominauerunt: quia ipsa Regina sacrorum fuerat, & puellas docuerat sempiternum ignem sacrorum, inextinctum seruare.* Virginem dicebant Vestam; quia incorruptus ignis est; & nullius rei generationem in se admittit. Quamobrem & à Virginibus ignis iste summa religione, atque cultu custodiebatur. huius etymologiæ rationem Ouid. lib. 6. Fastor. aperuit similiter, dicens:

Nec tu aliud Vestam, quam puram intellige flammam,
Nataq; de flamma, corpora nulla vides.
Iure igitur Virgo est, quæ semina nulla remittit;
Nec capit, & comites virginitatis habet.

Troia,

A Troia, ſacrum hunc ignem aduectum, cum Palladio, dijsq; Penatibus arbitrabantur Romani Æneæ pietate. quod etiam Virgilius in 2. Æneid. inſinuat, Hectore Æneam in ſomnis admonente, vt vna cum Penatibus ſacrum hunc ignem aſportaret illò, vbi nouæ ſibi ſedes quærendæ, ac prouidentia Deorum figendæ forent. de his ita ille apud Virgil.

Sacra, ſuosq; tibi commendat Troia Penates,
Hos cape fatorum comites, his mœnia quære;
B *Magna pererrato statues, quæ denique Ponto.*
Sic ait, & manibus vittas, Veſtamq; potentem,
Aeternumq; adytis effert penetralibus ignem.

Quamobrem in penetralibus Veſtæ ea omnia cum ſacro igne aſſeruabantur Romæ; auctore Plutar. in Camil. & paralel. 135. Pauſan. in Att. Alex. ab Alexan. lib. 5. cap. 12. Strabo. lib. 6. & alijs. cuius Templi formam hac ratione ſcribit Chriſtophor. Landin. in lib. 2. Æneid. vbi Hector Æneæ ſacra commendat:
C *Templum,* inquit, *erat ſanè magnum, in cuius medio erat altare, in quo ignis vtraque ex parte ardebat, cuius cuſtodiæ binæ Veſtales præerant: in Templi culmine Virgo erat effiсta, quæ vlnis infantem continebat.* Quid voluerint ſignificare hoc ſimulachro veteres illi, me latet; ſi tamen Chriſtianè coniectare liceret homini Theologo, ſacrisq; addicto, dicerem ſimulachrum fuiſſe ſanctiſſimæ Deiparæ Virginis noſtræ, quæ Saluatorem edidit, Dei filium, Dei Verbum, Deum de Deo, lumen de
D lumine; de quo verè dicitur: *Deus noſter ignis conſumens eſt.* Multa enim Gentiles illis ſub inuolucris, & enigmatibus propheticè acceperunt à diuinis oraculis, quæ ne in vulgus fœdarentur, aut contaminarentur, inuoluta fabulis, colenda populis tradebant. Si verò illi Veſtæ ſimulacrum nequaquam ea ratione venerati fuerint, in eo Deiparæ Virginis ſimulacrum colere nos minimè verebimur.

Huius πυρολατρείας, hoc eſt, *ignis cultus*, Græci in Delphico

Templo, mulieribus matrimonio ſolutæ, cuſtodiam demandarunt. Atticos verò in Templo Palladis, vna cum Palladio, ideſt, *Palladis ſimulacro,* lychnum ignis inextincti, Virginum opera, ac miniſterio ſeruaſſe, ſcribit Guther. ſecus Plutar. in Numa, qui viduis hoc tribuit.

Verum in hoc quoque, ſicut etiam in omnibus alijs ſuperſtitionibus, reliquis quibuſcumque nationibus primatum abſtulere Romani; ſub nomine Veſtæ à Græco ἀϊστείας, ignem colentes: cuius cultus penes Virgines Veſtales erat; quæ græcè ἑστιάδαι, ab ἑστία dictæ fuerunt, inſtitutæ à Romulo, vt dicunt nonnulli; vel vt alijs placet, à Numa, vt in Plutarchi Romulo, & Numa videre eſt.

In his ſeligendis Virginibus mirum eſt, quam ſuperſtitioſi Romani fuerint; attendentes genus, pudicitiam, mores, & alia plura, quæ apud auctores Romanæ hiſtoriæ habentur. Pudicitiam, Veſtalem proſtituiſſe, non ſolum pœnæ ſibi vltimi ſupplicij erat; vt viua defoſſa Veſtalis, ſibi neceſſario moriendum ſciret; ſed & toti Reipublicæ illius incontinentia ominoſa credebatur, ac prodigij loco habebatur. In penetralibus, ſacroq́; receſſu templi Veſtalis, veluti in ſanctiori aditu, ſolis Veſtalibus, Pontificique, ſeu ἱεροφάντῃ, & ἱεροφύλακι introire fas erat. Pontifici, inquam, non Maximo, ſed Pontifici Veſtali, quem merito agnoſcit Iacob. Guth. lib. 1. de vet. iur. pont. cap. 5. Fuerunt autem hæ Virgines, lictoribus, faſcibus, ſecuribus, Magiſtratibus, ſummisq́; in Republica honoribus, à Senatu donatæ, quin etiam inſignitæ Pontificatus honore, ac nomine. Habuerunt & Tiburtes ſuas Virgines Veſtales, non tantum Romani. Eſt lapis Romæ in hortis Mediceis, quem ego excepi, & loquitur ſic.

SAV-

A SAVFEIAE. ALEXANDRIAE
V. V. TIBVRTIVM
CAPLATORES. TIBVRTES
MIRAE. EIVS. INNOCENTIAE
QVAM. VIBA. DECREVERANT
POST. OBITVM. POSVERVNT
L. D. S. C

Illi enim duo V. V. ſonant Virgini Veſtali, Tiburtium, ideſt
B Tiburtinæ. Nec minori religione ſacri ignis tenebantur Hebræi: immò eo maiori, quo & ſanctiorem è cælo ignem habebant; & diuinarum legum præſcripto, in eius cultum arctabantur. Nec enim ſacri ignis cura apud Hebræos; mulieribus viduis in cœlibatu viuentibus, aut virginibus demandata fuit; ſed ex Dei conſtituto, ipſiſmet Sacerdotibus. de eo dixit Deus Leuit. 6. *Ignis in altari meo ſemper ardebit, quem nutriet Sacerdos, ſubijciens ligna mane per ſingulos dies, & impoſito*
C *holocauſto deſuper adolebit adipes pacificorum: ignis eſt iſte perpetuus, qui nunquam deficiet in altari.*

Similiter & de illius vſu in Candelabro, nil minus ſtatuit Deus; ſed omnimodam curam, & cultum ignis in lucernis Candelabri Sacerdotibus demandauit. ita dicitur Exod. 27. *Ardeat lucerna ſemper in tabernaculo teſtimonij extra velum, quod oppanſum eſt teſtimonio; & collocabunt eam Aaron, & filij eius, vt vſque mane luceat coram Domino. perpetuus erit cultus*
D *per ſucceſſiones eorum coram filijs Iſrael.* Summus ipſe Pontifex tenebatur lucernas has componere, oleo implere, vt nutriretur ignis, ordinare illas in Candelabro, ac denique accendere. Quod ſi quando id nequiret Summus Sacerdos & Pontifex, filijs quoque Aaron hoc munus Deus indulſit: vt autẽ aperiat ſtatutum hoc indiſpenſabile haberi, addit, חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ideſt, *Statutum perpetuum eſt in generationibus illorum*, nimirum Sacerdotum filijs Iſrael. ac ſi diceret, ſciat

omnis

omnis Israel, ad Aaron & filios eius pertinere cultũ sacri ignis A in obsequium lucernarum: ita vt nemo audeat se in cura illarum immittere, quicumque ille sit, & in quacumque dignitate constitutus. Quamobrem nec Regibus, nec Ducibus, nec Patriarchis, aut quibuscumque alijs licebat ad lucernas has contrectandas accedere.

Hunc ignem sacrum tanti fecit Deus, vt filios Aaron Nadab, & Abiu, ea de ratione extinxerit; quod illi incensum offerre cum igne non sacro ausi sint, Leuit. 10. Quin etiam Aaron B placaturus Dominum, igne deuorante exercitum Israëliticum, ob querelas, quas in Deum, Deiq; ministros impij homines effutierant; *hausto igne de altari*, inquit textus, non aliunde, *cucurrit in medio conflagrationis, & Dominum placauit.* Occisioniq; fuit à Deo remissa manus, vi sacri ignis & odorati incensi.

Et adeò religiosi fuere semper cuiuscumque religionis homines in cultu sacri ignis; vt sacra facere in sacris litteris mini- C mè auderent, nisi sacro igne victimas, atque hostias in altari consumpsissent. Quamobrem cum aliquando sacer ignis defuisset Hebræis in Babylonicam seruitutem actis, conuersumq; in aquam ignem sacrum conspexissent, cum reuerterentur; vt legitur 2. Machab. cap. 1. ea aqua iussit Neémias conspergi victimas, & holocausta imposita super altare. *Vtq; hoc factum est,* dicit textus, *& tempus affuit, quo Sol refulsit, qui prius erat in nubilo, accensus est ignis magnus, ita vt omnes mirarentur.* & D Gen. 22. Abraham immolaturus (Deo sic iubente) filium suum dilectissimum Isaac, in monte Moriah, trium dierum itinere longè à proprio tabernaculo, non nisi sacro id fuisset ausus facere igne, quem ipsemet tamquam Sacerdos deferebat in manibus. *Tulit quoque ligna holocausti*, inquit textus, *& imposuit super Isaac filium suum, ipse verò portabat in manibus ignem & gladium.* Cum igitur religione tacti veteres Israëlitæ

A raëlitæ non nisi sacro igne, sacra facere auderent, liquido constat quanta religione tenerentur in cultum cælestis ignis. Noẽ quoque statim egressus de Arca, post diluuium, sacra fecisse dicitur Genes. 8. *Aedificauit autem Noë altare Domino, & tollens de cunctis pecoribus, & volucribus mundis, obtulit holocausta super altare.* Igitur vel secum ignem sacrum ab Abel per proauorum manus traditum in Arca illa detulit; duranteq́; diluuio apud se religiosè, ac piè retinuit, atque seruauit; vel speB culis & iubaribus solaribus excitauit; vel denique orationibus ac precibus à Deo obtinuit; cui statim sacra facere intendebat. vt propterea placato Numini gratum se præbere volens, non nisi sacro id fieri posse igne intelligeret; cum statim vt pedem ex Arca extulit, de altari erigendo, deq́; sacris faciendis cogitauit.

C

D

CAP.

A

CAP. X.

Sacra, ſacrarum lucernarum infundibula in miniſterium olei, & luminis explicantur.

Ad loca Exodi 35. *Facies & lucernas ſeptem, & pones eas ſuper Candelabrum, vt luceant ex aduerſo. Emunctoria quoque, & vbi quæ emuncta ſunt* B *extinguantur, fiant ex auro puriſsimo.* ad perdifficilem locum Zach. 4. *Vidi; & ecce Candelabrum aureum totum, & lampas eius ſuper caput ipſius; & ſeptem lucernæ eius ſuper illud; & ſeptem infuſoria lucernis.* Et infra: *Quid ſunt duæ ſpicæ oliuarum, quæ ſunt iuxta duo roſtra aurea, in quibus ſunt ſuffuſoria ex auro?* Et ad alia plu- C ra loca.

SACRA vaſa, in quibus oleum ad ſacri Candelabri cultum miniſtrabatur, cognoſcere, perquam vtile, ac periucundum arbitror: vt abſolutè, atque perfectè olei, de quo agimus, vſum, ex ſacris oraculis, nobis intelligere liceat. Etenim aurea fuiſſe illa omnia liquido conſtat ex ſacris litte- D ris. cuius generis, formæq; eſſet, hæc in abdito ſunt. ferè nihil in ſacris habetur litteris. Apud ſcriptores cum primis veteres inter vaſa olearia crateres, & infundibula recenſentur. Infundibula ad rem oleariam refert Pollux lib. 6. cap. 18. infra recitandus à nobis. Cato etiam de Re ruſt. ait: *In cella olearia hæc opus ſunt: dolia olearia, & opercula, ſectarium, olearium vnum, labellum vnum, infundibula duo, ſpongiæ duæ, &c.*

Cra-

A Crateris meminit Nonius in tract. de gener. vaſ. & poculorũ, vbi nec immerito quidem, diſcrimen agnouit inter Crateram primæ declinationis, & Craterem tertiæ declinationis; Crateram primæ declinationis inter vaſa vinaria, quorum vſus erat in menſa, ad potum & libamina reponendam fore, oſtenditur per illud Virg. Aeneid. 1.

Crateras læti ſtatuunt, & vina coronant.

Erat autem Cratera poculum magnum; quamobrem cum B alia pocula in menſa allata minora eſſent; Cratera vna in primis magnitudine celebrabatur, & ſemper capaciſſimus fuit: inde Virg. lib. 1. Aeneid.

Poſtquam prima quies epulis, menſæq; ſemotæ,
Crateras magnos ſtatuunt, & vina coronant.

Valerius quoque Flaccus in eadem ſententia lib. 5. Argonau. magni Crateræ meminit, dicens:

Fertq; grauem Phrygius circum Cratera miniſter.

C Et Theocrit. Idil. 5. ſimiliter crateræ magni meminit, dicens:

Στάσω δὲ κρατῆρα μέγαν λευκοῖο γάλακτος. ideſt,
Statuam autem crateram magnum albi lactis.

Vt propterea omittendum non ſit, quod de cratere maximo ſcribit Arrian. lib. 7. de expedit. Alexand. dicens: καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ κρατῆρος αὐτός τε, καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν ἀρυόμενοι, ἔσπενδον τὰς αὐτὰς σπουδὰς, καταρχομένων τῶν τε ἑλλήνων μάντεων, καὶ τῶν μάγων, εὔχετο δὲ τοί τε ἄλλα ἀγαθὰ καὶ ὁμόνοιάν τε, καὶ κοινωνίαν τῆς ἀρχῆς τοῖς τε Μακεδόσι, D καὶ Πέρσαις. εἶναι δὲ κατέχει λόγος τοὺς μετασχόντας τῆς Θοίνης ἐννακισχιλίους, καὶ τούτους πάντας μίαν τε σπονδὴν σπεῖσαι, καὶ ἐπ' αὐτῇ παιανίσαι. hoc eſt, *Et de eodem Cratera ipſe, & qui circa ipſum accumbebant, libarunt eadem libamina, vota nuncupantibus Græcis vatibus, & Magis; precabantur autem, & alia bona, & vnitatem, & communionem principatibus Macedonibus, & Perſis. Fuiſſe autem in eo epulo dicunt nouem millia, & omnes eamdem libationem libaſſe, & de eodem Pæana ceciniſſe.* hæc Arrianus, vt magni-

magnitudinem Crateræ liquido conſtet à numero conuiuantium, vixq; tanta magnitudo Crateræ fidem habeat. A

Loquendo verò de Cratere tertiæ declinationis, hunc inter olearia vaſa reponit Nonius, dicens: *Crateres vaſa olearia.* Virgil. Bucol.

Crateresq; duos ſtatuam tibi pinguis oliui.

Item Aeneid. 6. . . . *fuſo crateres oliuo.*

Erunt fortaſſe aliqui, quibus minimè probatum videbitur, ex his locis, Craterem vas olearium extitiſſe; illiusq; vſum B potius ad ſacra, ad aras, ad numina propitianda, quam ad menſam concedendum. Quamobrem nulla facta diſtinctione crateræ, atque crateris: viciſſim hæc vaſa accipient ad promiſcua libamina ſacrificiorum, tam vini, quam olei, aut cuiuſcumque alterius materiæ fluidæ. ita communiter Calepini, & doctiſſimus quoque Turnebus lib. 21. cap. 13. Nobis tamen quam maximè doctrina Nonnij arridet, & fauent Græci. nam libatorius calix σπονδεῖον dicebatur; id ve- C rò quo oleum libabatur λοιβεῖον appellabatur. videatur Pollux lib. 10. cap. 18. qui hæc duo diſtinguit. Nam quod foramen illud Aethnæ, è quo ignis, ac flamma erumpunt, Crater dicatur à ſimilitudine deſumpta à forma vaſis, non aſſentior Turnebo; quin potius dictum reor ab effectu, & miniſterio, ad quod Cratere vtebantur tunc in ſacrificijs idololatræ; nimirum ab hauſto igne; vt moris eſt olearij vaſis libantis oleum in altari. inde Ouid. D

Et pronos currus medio cratere recepit.

A ſimilitudine verò Crateræ, ſinum illum Campanum à Myſeno, Athenæum vſque extenſum, appellatum Cratera ex Strabone lib. 8. duobusq; promontorijs incuruatum, non inficior. verum iſta, magis ne prætermitterem, quam quod inſerere vellem, adnotaui: nihil enim ad nos.

Vaſa ad ſacrificia, & libamina olearia, ad ſacri Candelabri vſum,

A vſum, ac miniſterium quærimus. Quid de his habeant ſacræ litteræ, diuinaq; oracula, quibus inhæremus, attendamus. ſic enim loquuntur Exo. 25. *Facies & lucernas ſeptem, & pones eas ſuper Candelabrum, vt luceant ex aduerſo; emunctoria quoque; & vbi quæ emuncta ſunt extinguantur, fiant ex auro puriſsimo*. In eodem lib. cap. 39. opera ad Dei cultum deſcribuntur: & Candelabri quoque ſacræ meminere litteræ, his verbis: *Candelabrū*, ſupple obtulerunt, *lucernas, & vtenſilia eorum cum oleo.*

B Zacharias quoque Propheta cap. 4. loquitur de lucernis Candelabri ſancti, deq; infuſorijs, dicens: *Et ſeptem lucernæ eius ſuper illud*, nimirum ſuper Candelabrum, *& ſeptem infuſoria lucernis, quæ erant ſuper caput eius*. Ex quibus locis quatuor nobis ſuperſunt vocabula, quibus vaſa in miniſterium olei, ac lucernarum explicantur. Alterum illorum genus ſignificat, quod omnia comprehendat in vniuerſum vaſa: illud ſcilicet VTENSILIA. reliqua vocabula partes reſpiciunt, & ſin-

C gula tangunt, quorum alterum EMVNCTORIA, alterum EXTINCTORIVM dici poteſt, & denique poſtremum ex Zacharia INFVSORIVM appellabitur. Emunctoria, quæ hebraicè מַלְקָחַיִם appellantur; non ſunt ad rem noſtram. Sunt enim forcipes, quibus mixa præcidebantur è lucernis, igne conſumpta; & elychnia mundabantur, vt clarius micarent, ſuauiusq; ſplenderent. nec etiam extinctoria ſunt nobis in negotio, quæ hebraicè מַחְתּוֹתִים dicuntur,

D ſiue מַחְתּוֹת ab igne recipiendo; quod fauillas mixi incenſi, & forcipibus præciſi in ſe reciperent. Hæc duo nihil habent commune cum oleo, ſed tantum cultum ignis ſacri oſtendunt; quem non niſi auro tangi, præſcindi, atque extingui licebat, ac proinde neque apud nos illa erunt in numero.

De reliquis videndum eſt; quorum alterum ſub generali nomine vtenſilium comprehendebatur, Exod. 39. & alibi כֵּלִים hebraicè dici poſſunt. Alia verò enumerantur à Zach. cap. 4.

& quæ-

& quædam מוּצָקוֹת dicuntur, alia צַנְתְּרוֹת, & alia denique הַמְּרָקִים, quorum inueſtigatio adeò difficilis eſt; vt tot habeat interpretationes, quot interpretes, tot ſententias quot capita; adeamus Prophetam, & quid ipſe dicat audiamus. ſic enim loquitur: *Vidi, & ecce Candelabrum aureum totum, & lampas eius ſuper caput ipſius, & ſeptem lucernæ eius ſuper illud, & ſeptem infuſoria lucernis, quæ erant ſuper caput eius.* Hæc de forma Candelabri, quod in tabernaculo ex Dei præſcripto conſtruxit Moyſes. Quamobrem non poſſum aſſentiri Riberæ, qui in hunc locum Zachar. alterius formæ ab eo, quod conſtruxit Moyſes, Candelabrum comminiſcitur. de his ſuo loco dicetur.

A

B

Nunc vaſa olearia inquiramus; quæ nimirum erant ad vſum olei. Hæc autem, de quibus hìc Propheta loquitur, non ad ſeruandum oleum, ſed ad immittendum oleum in lucernis deſeruiebant: cuius vaſis diſtinguentes partes & vocabula, totum dicetur infundibulum; illa verò pars, quæ inter ſuperiorem & inferiorem mediat, infundibuli retis dicatur; poſtrema verò & infima, infundibuli collum appellanda erit, vt infra in iconibus perſpicuum fiet. Eius enim erant formæ lucernæ Candelabri, vt nulla ex parte oleo aditum præberent; niſi vnde & flamma ſuo mixo nutriebatur; vt diximus cum de lucernis ageretur: quod & Villalpandus videtur agnouiſſe in opere ad Ezechielem, vbi hanc Zachariæ viſionem interpretari contendit. licet enim comminiſcatur rotam in ſuperiori lucernarum, è qua ſtillet oleum in eodem lucernarum elychno, in lucernis tamen foramen aliud à mixo minimè agnouit. Quamobrem neceſſario requirebantur inſtrumenta aliqua, per quæ oleum intromitteretur: eius, vt puto formæ, qualia ſunt, quæ Latinè *infundibula,* Italicè *Pitriæ* dicuntur. ita ſentire omnes illi coguntur, qui locum Zachariæ interpretantur: propterea Vatablus in adnotat. explicans quæ nam

C

D

eſſent

A essent ista infusoria, ait: *Ista infusoria pertinebant ad lucernas; per illas enim influebant oleum ex lenticulis in ipsas lucernas.* Quod verò ad lucernas pertinerent infundibula; vt probetur adeamus sacrum Candelabrum: & nobiscum sit Pollux. lib. 6. cap. 18. qui loquens de lucernis, & lychnis, meminit infundibuli olearij, dicens: τὸ δὲ ὀβελισκολύχνιον παρὰ Θεοπόμπῳ τῷ κωμικῷ ἐστὶ μὲν χεῦος στρατιωτικὸν, τὸ δὲ ὄνομα ὑπομόχθηρον. idest, *illud autem obeliscolychnium apud Theopompum Comicum, est quidem*
B *instrumentum militare, & nomen quidem perdurum.* Ipsum verò Obeliscolychnium à Theopompo dictum arbitror infundibulum, vt forma eiusdem aperit: quam vocem non adeò probat Pollux, nec reijcit; videtur tamen magis assentiri Eupoli: quamobrem statim sequitur: ἡ μὲν τοὶ ἐλαίου ἐπίχυσις χαλκεῖν ἐστὶ μακρὸν, ἣν χάλκιον Εὔπολις ὠνόμασε. idest, *Infundibulum quidem olei est æreum oblongum, quod Calcium Eupolis nominauit.* Sed quicquid sit de vocabulis, sufficiat infundibula ad lu-
C cernas in vsu olei pertinuisse. Loquebatur autem Pollux de lychnis, & infundibulo olei in lucernis; vt in textu liquet. & de his Propheta. Iconem apponemus, vt infundibulorum sacrorum forma pateat.

Sed difficultas in textu non minima sese offert in visione Zachariæ. quod nimirum septem lucernas, quatuordecim infundibula ad vsum lucernarum se vidisse Propheta affirmet. Enimuero infundibulum vnum non septem tantum lucernis,
D sed quingentis & pluribus satis esse potest, si sigillatim adhibeatur: si autem vnicuique lucernæ proprium attribuatur infundibulum, quod tot numero infundibula, quot lucernæ forent, permittendum videbatur: at duplicantur in visione Prophetæ. ita enim ille: שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת לַנֵּרוֹת, idest, *Septem, & septem infundibula lucernis*, ita vt singulis lucernis bina adscripta essent infusoria. ex vulgati interpretis lectione ruit difficultas, cum infundibula apud illum minimè dupli-

centur, ſed ſeptem lucernis, ſeptem tantum infundibula adſcribantur. Verum illi ſeptem æquiualent quatuordecim infuſorijs hebraici exemplaris: quamobrem vt omnibus ſatisfaciamus, difficultas minimè declinanda erit. A

Nodus Gordius exiſtimaretur certè difficultas allata; niſi diuina oracula ex lege & ritibus Hebræorum, nobis præſto eſſent. Nam Iſraëlitæ in obſeruanda lege ſibi à Deo data, fuerunt adeò ſtudioſi ex veterum traditionibus: vt occurrere tranſgreſſioni illius ſtuduerint, ſemper aliquid aliud addendo, quod legis obſeruantiam iuuare poſſet. exemplis quæ diximus apertiora fient: v. g. iuſſit Deus ad menſtruatam non accedendum: Iſraëlitæ ne legem tranſgrediantur, à propria vxore abſtinent diebus aliquot ante menſtruum ſanguinem; & poſtquam fluxus ſanguinis in muliere ceſſauerit, abſtinent ſimiliter; ne forte cum vxore coeuntes, ſanguine contaminarentur menſtruo. Iuſſit Deus diem Sabbati cuſtodiendum; diei feſtus præludium ſeruant, ac propterea exordiuntur feſtum diem hora vigeſima tertia diei præcedentis, ex præcepto ſeniorum; ac vſque ad primam noctis horam diei ſequentis, legi de obſeruantia feſtorum ſeipſos adſtringunt. B C

Pari ratione in cultu lucernarum cum ſe geſſerint Hebræi; illorum in his fouendis ſtudium, Zachariæ viſionem nobis aperit, nodumq; difficultatis facillimè ſoluit. iuſſerat Deus Leuit. 24. parandum ſibi oleum puriſſimum. *Præcipe*, inquit, *filijs Iſrael, vt afferant tibi oleum de oliuis puriſſimum, ac lucidum ad concinnandas lucernas iugiter*. Adhibebant religioſiſſimum ſtudium in eo parando ab omni fœce; vt omnino puriſſimum, lucidiſſimum, atque mundiſſimum extraheretur; vt in ſuperioribus iam diximus: vt autem neque à foris, dum lucernis infundebatur, aliquid impuri contraheret oleum; binis infundibulis illud in lucernis immittendum curabant. hac ratione infundibula parantes, vt illorum alter in D

altero

A altero immiſſo collo; oleum ab vno ad aliud infundibulum deſœcatius, ac purius tranſiret; & ab inferiori pariter infundibulo oleum deſœcatius adhuc, ac purius in lucernis infunderetur: iuxta hanc, quam hic proponendam ac delineandam duximus iconem.

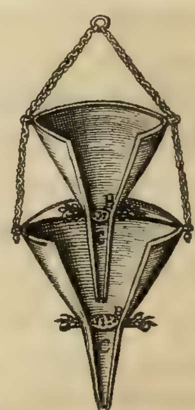
B

Nec ſine probabili ratione, ac coniectura ad hæc moueor; C ſed id mihi perſuadeo vi hebraici exemplaris, & verborum in illo loco prophetæ: nam dictio מוּצָקוֹת à verbo יָצַק venit; quod optimè interpretatur *infudit*; hinc totum illud inſtrumentum eo vocabulo appellatur, de quibus in principio capituli egit Zachar. Vidit igitur propheta bina infundibula vnicuique lucernæ ſacri candelabri adſcripta, ad oleum in lucernis immittendum, ad quod cum alterũ tantum ſufficeret, fruſtra duo adhiberentur, niſi quærendæ puritatis gratia in oleo ad D nutrimentum ignis ſacri immiſſum adferrerentur.

Vrgent tamen adhuc efficacius difficultatem verba difficillima eiuſdem Prophetæ in fine capituli; affirmantis, ſe vidiſſe duas ſpicas oliuarum, ideſt botros ex baccis oliuarum, iuxta roſtra aurea, & ſuffuſoria ex auro. *Quid ſunt duæ ſpicæ oliuarum*, inquit, *quæ ſunt iuxta duo roſtra aurea, in quibus ſunt ſuffuſoria ex auro?* Locus eſt adeò difficilis, vt nullum adhuc agnouerim expoſitorem, qui non labatur, vel non hæreat.

Adeamus diuinum auxilium, quo implorato audiamus hebraicum exemplar. מַה שְׁתֵּי שִׁבֲּלֵי הַזֵּיתִים אֲשֶׁר בְּיַד שְׁנֵי צַנְתְּ רוֹת הַזָּהָב הַמְּרִיקִים מֵעֲלֵיהֶם הַזָּהָב vt horum verborum intelligentia habeatur, erit considerandum, quod olearij, qui vendunt oleum, vt ab externo puluere illud non commaculetur, cum per infundibulum in vas aliquod immittitur; medio in gutture infundibuli, vbi collum principium habet; interponere aliquam laminam consueuere, pluribus minutisq; foraminibus perforatam, vt oleum delicatius, ac defœcatius in vas descendat. Hæc lamina medio in gutture perforata צַנְתְּרָה *zantherah* hebraicè appellatur. Interior pars infundibulorum hac icone ostensa, quæ diximus aperit, & lamina media perforata in ambobus B, in icone signatur.

Reliquum est probare dictione *zantherah* צַנְתְּרָה significari laminam illam; vis verò & radix dictionis id probat. Est enim à radice צִנּוֹר, quæ significat *canales* è quibus defluit aqua, vt pluuia; & à radice חוֹר, quæ *rotundum* interpretatur, quasi dicat, lamina perforata rotunda. nam dictio צִנּוֹר in hoc sensu ac significatione canalis pluuialis, sumitur in Psal. 42. צִנּוֹרִים *zinorim*, in fœminino verò interponitur littera ה, & fit צַנְתְּרָה *zantherah*, & in plurali צַנְתְּרוֹת *zantheroth*, sic appellata lamina illa; quia ex illius minutis foraminibus defluit, siue pluit oleum,

A oleum, veluti per tot canales, ad modum pluuiæ. Inferior verò pars infundibuli, canalis nimirum ille, per quem defluit oleum in inferiori infundibulo, à quo oleum in lucernis immittebatur, & à sui vacuitate dictum puto מְרִיק *merich*, in icone signatur C. Est enim רִיק vacuum, de quibus in plurali loquitur textus; tum ratione numeri septennarij duplicati; tum etiam, quia duo ex his instrumentis, cuilibet lucernæ adscripta erant. Reliquum est videre quid sibi velit illud בְּיַד *beiad*,
B quod communiter interpretatur *in manu*. verum si aduertissent expositores nomine manus significari etiam latus, nequaquam dixisent *in manu*, sed cognouissent duo illa brachiola quæ aurea erant, & substentabant superius infundibulum, illudq; inferiori coniungebant, cælata extitisse ad modum vnius ramusculi oliuarum pluribus referti baccis, vt in icone posita monstrauimus. quæ quidem duo ramuscula hinc inde ad latera infundibulorum apposita visebantnr vbi collum iungi-
C tur superiori parti infundibuli; infundibulumq; lamina illa perforata diuidit: & quia duo erant, vt diximus, infundibula singulis lucernis, duæ quoque erant laminæ illæ, quæ principium colli tenebant, & infundibula mediabant.

His intellectis dictionibus, facilis nunc erit interpretari verba hebraica sic, *Quid sunt duæ spicæ oliuarum, quæ sunt in latere duarum laminarum perforatarum*, (dicemus ita; desunt enim vocabula) *aurearum, canalibus aureis interpositarum?* quia ni-
D mirum infundibula hæc tota aurea erant, canalis aureus, media lamina aurea; botri etiam oliuarum, in manubrijs hinc inde ad collum infundibulorum aurei, conspiciebantur à Propheta; cui datum fuit ex munere in illa visione nobis delineare formam infundibulorum; quorum vsus erat in lucernis sacri Candelabri. viderint alij quæ diximus, & meliora consulant. Licet hæc cognouisse non pigeat, nam & hoc instrumentum oleo deseruiebat ad vsum lucernarum sacri Cande-

labri, ne quid impuri, aut minus de fœcati adhiberetur in nutrimentum ignis ſacri, cum lucernæ ex munere ſacerdotali parabantur, atque Candelabro imponebantur. Quia verò illa manubriola infundibulorum, in quibus cælati viſebantur ramuſculi oliuarum, tantiſper in circulum plicabantur ad inſtar naris, ſiue roſtri aquilini, dixere Septuaginta interpretes. τὶ οἱ δύο κλάδοι τῶν ἐλαιῶν οἱ ἐν ταῖς χερσὶ τῶν δύο μυξωτήρων τῶν χρυσῶν, τῶν ἐπιχεόντων, καὶ ἐπαναγόντων τὰς ἐπαρυστρίδας τὰς χρυσᾶς. hoc eſt: *Quid duo rami oliuarum in manibus duorum narium aureorum infundentium, & retrahentium infundibula aurea?* nam illis manubrijs infundibula aptabantur & remouebantur à lucernis: quibus fauet etiam vulgatus interpres, cum hæc manubria roſtra aurea dixit. Ex quibus & perfecta infundibulorum forma cognoſcitur, & Zachariæ quoque ſenſus in tam ſublimi viſione intelligitur.

CAP.

A

CAP. XI.

Olei aſſeruandi in tabernaculo, locus demonſtratur.

Ad loca Exodi 39. *Candelabrum, lucernas, & vtenſilia earum cum oleo.* Numeri 4. *Sument & pallium hyacinthinum; quo operient Candelabrum* B *cum lucernis, & forcipibus ſuis, & emunctorijs, & cunctis vaſis olei; quæ ad concinnandas lucernas neceſſaria ſunt.*

SVMMVM ſtudium, ſummamq́; curam, & meritò quidem, voluit Deus adhiberi ab Iſraëlitis circa ea, quæ ad cultum Tabernaculi pertinebant: quamobrem à ſacro Candelabri C oleo, fœtoris, atque impuri, quæcumque ſuſpicio auerruncari iuſſit. Satis, vt puto, de vaſculis, deq́; inſtrumentis egimus, per quæ oleum in lucernis infundebatur: remanet inquirendum vaſis olearij locus, in quo intra Tabernaculum aſſeruabatur. Primo verò ſtatim exordio dubitandum occurrit, vtrum vas olearium hoc, connumerandum ſit inter ea vtenſilia, quæ ad vſum Candelabri in ſacris litteris D reponuntur, atque in ipſo Tabernaculo aſſeruabantur. ſic enim de his agitur Exodi 39. *Candelabrum, lucernas, & vtenſilia earum cum oleo.* ſupple parauerunt. Duplicem hic locus interpretationem patitur: priorem, quod Iſraëlitæ iuxta præceptum Domini offerentes vaſa in cultum Tabernaculi, & Candelabri, inter hæc etiam vaſa olearia, vna cum oleo ad cultum, & nutrimentum ignis Candelabri obtulerint. Admittunt illa verba & alteram interpretationem, nimirum

quod Iſraëlitæ offerentes vtenſilia ad vſum Candelabri, atque lucernarum, oleum quoque obtulerint; ſeorſum tamen hoc à vaſculis, quæ ad Candelabri vſum recenſentur. itaque iuxta hanc interpretationem, hi qui obtulerunt donaria; ſeorſum ab his, quæ erant ad Candelabri cultum; obtulerunt etiam aliqua vaſa cum oleo; quæ vaſa inter ea, quæ ad vſum Candelabri ſpectabant, nequaquam recenſeantur. A

Verum ſi ad hebraicum textum, à quo vulgata editio ſuam accepit originem, ceu ad fontem, nos conferre voluerimus; ex quo in ambiguis vulgatæ editionis, verus eiuſdem ſenſus inueſtigatur: poſterior vtique interpretatio reſpuenda non erit. Illa poſtrema verba, *cum oleo*, à præcedentibus ſeparata leguntur ſic: אֶת הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה אֶת־נֵרֹתֶיהָ נֵרֹת הַמַּעֲרָכָה וְאֶת כָּל־כֵּלֶיהָ וְאֵת שֶׁמֶן הַמָּאוֹר ideſt, *Candelabrum mundum*, ſupple obtulerunt *lucernas illius, lucernas ordinationis*, ideſt, quæ per ordinem Candelabro imponebantur. Eſt enim traditio Hebræorum, ſeptem Candelabri lucernas ſuis fuiſſe nominibus ſignatas; nominibus, inquam, ſeptem Angelorum, qui aſtare coram Domino dicuntur; ac propterea nequaquam promiſcuè Candelabro lucernæ imponebantur, ſed ſuo ordine, & ſuo cuique in loco aptabantur: propterea appellantur *lucernæ ordinationis*, quæ in erectione Tabernaculi fuere à filijs Iſraël oblata. ſubdit textus, *& omnia vaſa illius, & oleum luminis*. Nam diuiſio ſententiæ in dictione כֵּלֶיהָ, quæ interpretatur *vaſa illius*, perſpicuè cernitur. afficitur enim accentu hebraico *Athanach*, qui valet duplicatum punctum Latinorum; diuiditq; ſententiam à ſubſequentibus verbis שֶׁמֶן הַמָּאוֹר, quæ *oleum luminis* interpretantur. cui hebraici textus diſtinctioni, Chaldaica, ac Græca exemplaria conſentiunt; hæc poſtrema verba, in quibus de oleo agitur, ab antecedentibus diſtinguendo; in quibus de vaſis ſermo eſt. Quamobrem ex hoc loco Exodi, efficax argumentum minimè videtur ſumi poſſe, ad B C D

pro-

A probandum nomine vtenſilium, vaſa quoque olearia accipi debere; in quibus ad vſum Tabernaculi, ac Candelabri oleum aſſeruaretur.

Priori tamen interpretationi inhærentes; affirmandum certiſſimè putauimus, vocabulo כֵּלִים interpretato per *vtenſilia*, à vulgato interprete, comprehendi debere vaſa; in quibus oleum ad vſum Candelabri aſſeruabatur. Huic interpretationi conſentit Abulenſis; & ea ratione intentum ſe probaſſe putat, quod in textu dicatur, Iſraëlitas obtuliſſe lucernas, & deinde ſubinferatur; *& vtenſilia earum cum oleo.* Quia igitur τὸ *cum oleo* iungitur ſuperioribus, nimirum τὰ *vtenſilia*; hinc argumentum Abulenſis ſumit; quod vaſa pro aſſeruando oleo, ad vſum Candelabri, nomine vtenſilium in eo textu ſignificentur. at accentus diſtinctiuus ſententiæ, de quo iam ex hebraico textu diximus; fundamentum Abulenſis omnino ſubuertit. Sed quamuis illa ratio ruat, non tamen interpretatio innixa ſummæ auctoritati vulgati interpretis, cui nec hebraicum exemplar ex aliquo capite contradicit, aliquo modo ruit. Hic enim vulgatus interpres legendo, *& vtenſilia earum cum oleo*, eidem ſententiæ, quæ affirmat vaſa hæc olearia inter ſacri Candelabri vaſa recenſenda fore, ſubſcripſiſſe cenſetur; cui nos quoque nomen damus.

Quod enim vaſa olearia, vna cum oleo Iſraëlitæ in deſerto apparârint, & obtulerint in cultum Tabernaculi, & Candelabri; & hæc vaſa inter vtenſilia Candelabri in ſacris litteris recenſeantur; efficaciſſima ratione ſuadetur. non enim oleum aliter quam in vaſe aliquo Iſraelitæ offerre potuerunt. Præſtantia verò olei, præſtantiſſimum requirebat vas, ad Candelabri, Tabernaculi, diuiniq; tandem cultus decentiam. Cumq; hoc vas oleo plenum in Tabernaculo vna cum Candelabro, lucernis, forcipibus, & conchis ad recipiendum, quæ emuncta forent, reponendum eſſet, ad matutinum, ac veſperti-

ſpertinum Candelabri vſum, iuxta diuinum conſtitutum. Igitur inter Candelabri vtenſilia, vaſum quoque hoc olearium enumerandum fuit, atque in Tabernaculo reponendum, in quo reliqua pariter vaſa ad Candelabri vſum, forcipes nimirum & emunctoria repoſita fuiſſe, certiſſimum eſt.

Nec deeſt locus ex ſacris litteris, quo id demonſtrare poſſimus. nam cap. 4. Numer. vniuerſali vocabulo vaſis, cum ſermo eſt de Candelabro, perſpicuum eſt, intelligi etiam ea vaſa, in quibus oleum aſſeruabatur. Agitur ibi de mutandis Iſraeliticis caſtris, deq; copiarum progreſſu ex Dei præſcripto. Proficiſcentibus enim militibus, tabernaculum quoque fœderis deferendum fuerat à Leuitis: hac occaſione munus Cahatitarum in tribu Leuitica aperitur in ſacro textu: ipſorum enim erat Leuitarum, de transferendo fœderis Tabernaculo alibi cogitare. Ad Cahatitas autem ſpectabat ea omnia deferre, quæ intra Tabernaculum habebantur; menſam panum propoſitionis, altare aureum thymiamatis, & etiam Candelabrum à Sacerdotibus aulæo iam cooperta. De his ita loquitur textus ſacer: *Tabernaculum fœderis, & Sanctum Sanctorum ingredientur Aaron & filij eius, quando mouenda ſunt caſtra.* Cumq; iam de operienda Arca, & panibus propoſitionis cum menſa loquutus ſit textus, de Candelabro his loquitur verbis: *Sument & pallium hyacinthinum, quo operient Candelabrum cum lucernis, & forcipibus ſuis, & emunctorijs, & cunctis vaſis olei; quæ ad concinnandas lucernas neceſſaria ſunt.* Et quia hic ſermo eſt de his, quæ intra ſacrum Tabernaculum aſſeruabantur; hæc enim tantum hyacinthino aulæo operiebantur; igitur vaſa quoque olearia ibi enumerata, & aulæo cooperta à minoribus Sacerdotibus, intra Tabernaculum aſſeruata fuiſſe, perſpicuum eſt. hebraicè ſic ad maiorem claritatem legimus, וְאֵת כָּל-כְּלֵי שַׁמְנָהּ, ideſt, *& omnia vaſa olei illius.* In quo quidem textu vniuerſali vocabulo כֵּלִים non ſolum forcipes, emũctoria,

A ctoria, & ea quæ emuncta recipiebant, exprimuntur; sed olearia quoque vascula significantur. Igitur & cap. 36. Exodi, vbi dicitur à filijs Israël oblata fuisse vtensilia Candelabri cum oleo; quæ vasa, siue vtensilia dictione כֵּלִים exprimuntur; de vasis quoque olearijs illa dictio accipienda erit; hæcq; vasa vna cum oleo ab Israelitis in deserto oblata, & apparata fuisse, in Dei, & sacri Tabernaculi cultum, fit perspicuum.

B

CAP. XII.

Forma vasis olearij ad vsum Candelabri sancti monstratur.

Ad loca Zachar. 4: *Vidi, & ecce Candelabrum aureum totum, & lampas eius super caput ipsius.* Et infra: *Et duæ oliuæ super illud, vna à dextris lampadis, & vna à sinistris.* Numer. 7. *Filijs autem Cahat non dedit plaustra & boues, quia in Sanctuario seruiunt, & onera proprijs portant humeris.*

C

D

GENVS, siue formam sacri huius olearij vasis quærere oportet; quæ nonnisi à veteribus expiscare possumus. Veteres scriptores cados, hemicadios, dolia, atque lenticulas inter vasa olearia recensuerunt. horum meminit Isid. lib. 2. c. 7. hæc habet in numero Perottus noster in suo cornucopia verbo Vas in epigram. 2. Mart. ad Domit dicens: *Vel olearia,* supple vasa, *vt cadi & dolia, & hemicadij, idest dimidij cadi, & lenticulæ parua vasa, ex quibus paulatim & leniter oleum fluit.* Vlpianus quoque Dig. locati. l. 19. §. illud. inter vasa olearia

olearia de dolio meminit. Cato etiam de re Ruſt. ait: *In cella olearia hæc opus ſunt, dolia olearia, & opercula, &c.* Verum hi in cella verſantur: nos intra Tabernaculum, & ad ſacri Candelabri vſum olei vas quærimus. Quamobrem nec dolium, nec cadus, nec hemicadius faciunt ad rem. placeret lecythus, niſi vas eſſet ad vnguenta potius, quam ad ſimplex oleum. lecythum, vnguentarium fuiſſe vas ſacræ, & prophanæ teſtantur paginæ; & nos quoque alibi aperiemus, cum de eo ſermo redibit. Noſtra de forma huius vaſis ſententia, lenticulæ adhæret. Et in lenticula proculdubio aſſeruatum hoc oleũ, quod ad cultum Candelabri deſtinabatur, affirmamus. quam lenticulam, vna cum Candelabro, intra Tabernaculum repoſitam, eidemq; Candelabro ſuſpendi ſolitam, exiſtimamus. numen iratum habeam, niſi ab ipſomet numine, vna cum forma vaſis, locum quoque hauſerim.

A

B

Expendamus locum Zachariæ cap. 4. cuius loci tanta eſt obſcuritas, vt poſt varias expoſitiones, ſcribat Magnus ille Hieronymus in fine capituli: *Hæc vt quiuimus, & vt mei ingenioli vires ferre potuerunt, loquuti ſumus, & Hebræorum, & noſtrorum varias opiniones breuiter perſtringentes. Si quis melius, immo verius dixerit, & nos libẽter melioribus aquieſcimus.* hæc ibi de loci prophetici obſcuritate, in quo formá vaſis olearij nos agnouiſſe putamus. viderint alij meliora: litteralem quærimus ſenſum. *Vidi, & ecce Candelabrum aureum totum,* inquit Propheta, *& lampas eius ſuper caput ipſius, & ſeptem lucernæ eius ſuper illud.* רָאִתִי וְהִנֵה מְנוֹרַת זָהָב כֻּלָּהּ וְגֻלָּהּ עַל־רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ אָלֶיהָ. ita in textu hebraico. tota autem difficultas poſita eſt in dictione גֻּלָּה; *lampas* interpretatus eſt noſter vulgatus; quin etiam videtur legiſſe גֻּלָּהּ cum affixo fœminino; idcirco dixit *lampas eius.* Ribera de ſacris litteris optimè meritus, hic labitur, & octauum comminiſcitur lumen, atque lucernam octauam in Candelabro hoc à Propheta viſo. nam interpre-

C

D

tando

A tando verba illa: *Et lampas eius ſuper caput ipſius*, ait: *Super hoc Candelabrum, præter illam maximam, erant ſeptem lucernæ minores, videlicet lampades ardentes*. Deinde ad myſtica ſe confert. Propterea affirmat, Candelabrum hoc viſum à Zacharia, nequaquam fuiſſe eiuſdem formæ cum Candelabro; quod in Tabernaculo, Moyſes ex Dei præcepto collocauit. Quamobrẽ nu. 31. quærẽs an verba prophetæ intelligi poſſint de templo Hieroſolymitano, quod à Zorobabele excitabatur,

B ſic ait: *At falſum eſt, quod aſſumunt de Candelabro; diſſimile hoc eſt Candelabro Tabernaculi, & ideò aliud ſignificat: illud habuit ſeptem ſolum lucernas, hoc iuxta planum litteræ ſenſum habet octo*. At ſi Ribera præ oculis habuiſſet, prophetam loquutum in 2. & 3. capitulo de reædificatione ciuitatis Hieruſalem, atque Templi, de conſecratione Sacerdotis Ieſu, quod tamen me iudice, negare non debuiſſet; vtique vidiſſet in viſione hac Candelabri, aliud à Candelabro Tabernaculi, pro-

C phetam nequaquam vidiſſe.

Quod verò dicit Propheta ſe vidiſſe lampadem illius ſuper illud, duplicem interpretationem patitur: vel enim vt quidam dicunt, poſitum fuit ſingulare pro plurali, & lampadem pro lampadibus, ſeu lucernis; vel etiam iuxta phraſim ſacræ Scripturæ, & linguæ ſanctæ, dicitur *lampas eius ſuper illud*, ad inſinuandum, Candelabrum viſum à Propheta accenſum fuiſſe, non autem extinctum; quod noſtrum vulgatum voluiſſe

D interpretatione allata monſtratur. hoc enim ſignificat, *& lãpas eius ſuper caput ipſius*, quod hebraica lectio minimè tenuit. Verum ſi hebraicam velimus vocem גֻּלָּה attendere, ſignificari aliquid rotundum intelligemus, vt omnes interpretes, & dictionariorum auctores fatentur: ad quam rotunditatem, noſter interpres, qui interdum potius myſteria, quam verba præ oculis habet, non reſpexit; ſed tantum quod lucernæ illius erant accenſæ: quamobrem dixit: *Et lampas eius ſuper*

per

per illud. græca in hoc ſequutus exemplaria, quemadmodum vt in plurimum conſueuit. A

Reliqui expoſitores omnes vocem גֻּלָּה attendentes, ex vi vocis rotundum aliquod vas ſignificari agnoſcunt, aliter, atque aliter iuxta ſententiarum diuerſitatem. Qui quidem omnes prophetici loci difficultate preſſi in illius expoſitione, quodammodo delirare videntur. Ex quibus irridendus ſanè eſt Iſidorus Clarius, vir alias doctus in Scripturis ſacris: comminiſcitur enim Candelabrum vnius ſtipitis, in cuius ſuprema B parte, & ſtipitis cacumen, rotundus diſcus, ſeu peluis collocata eſſet, & in eiuſdem peripheria ſeptem arderent lucernæ. quam quidem, ab ipſo excogitati candelabri formam, cœnis, atque cœnaculis peraccommodam fatemur; nunquam verò Scripturis ſacris, vbi de tabernaculo, aut templo, aut de ſacris initiationibus ſermo fuerit: quemadmodum in hoc Zachariæ loco contingit. à qua quidem interpretatione alieni omnino non videntur, qui in ea voce גֻּלָּה rotundos agnouerunt C diſcos, tot ſuſtinentes lucernas, quot lucernas comminiſcuntur; quibus fauet tranſlatio Septuaginta ſic habens: ἑώρακα, καὶ ἰδοὺ λυχνία χρυσῆ ὅλη, καὶ τὸ λαμπάδιον ἐπάνω αὐτῆς. ideſt, *Et vidi, & ecce Candelabrum aureum totum, & lampadium ſuper illud*. Dicitur autem lampadium, vas cui ſuperimponitur lucerna ad illam ſuſtentandam, figuræ ac formæ rotundæ: quamuis hoc rotundum cũ ſacro Candelabro, eiuſq; fabrica præſcripta à Deo in lib. Exodi videatur pugnare. Quid verò excogitauerit D Villalpandus in Ezechiel. lib. 4. cap. 58. in interpretatione huius loci Zachariæ, non mirari non poſſum, de viro alias ingenioſiſſimo. Comminiſcitur enim quoddam Candelabrum ſeptem lucernis diſpoſitum, ita vt immineat Candelabro rota quædam rotunda, ex qua per ſeptem foramina ſtillat oleũ perpendiculariter ad flãmam lucernarũ. rotundæ huic molæ ſuperimponit duo cornua, quibus ſupereminẽt arbores, oliuarũ

baccis

A baccis vndique refertis ad ſubminiſtrandum oleum in cornibus, vt per foramina ſtillet in lucernis. à ſolo verò arbores illæ exurgunt, tenduntq; in ſuperiora Candelabri. hoc ipſe delineauit, nos ab ipſo delineatam hic curauimus apponi.

B

C

D

Demum inſcribit figuram his verbis: *Candelabrum Templi aureum, quod vidit Zacharias, perenni oliuarum oleo depaſci, quo etiam Sacerdotes & Reges inungebantur*. Deinde poſtmodum in explicatione, & id cap. 62. illa interpretatur de copioſa gratiæ vnctione, qua Chriſtus vnctus fuit: & in fine capituli addit:

dit: *Quæ omnia oſtenſa Zachariæ, eius viſione, quam propoſita* A *oſtendimus figura, prope indicantur; in qua ſeptem Eccleſiæ ſanctæ lucernæ aſtantibus vtrimque oliuis, atque ſponte inſtillantibus, olei perennem copiam depaſcuntur, pleno in primis duplici cornu, quo Regnum indicatur & Sacerdotium*. hæc Vilalpandus.

Verum quot aliena à diuinis oraculis nemo non videt. nam eodem oleo vnctos fuiſſe Reges & Sacerdotes, infra Myrothecio tertio reijcietur à nobis; eodem oleo vnctos fuiſſe Sacerdotes, quo ſacri Candelabri lucernæ fouebantur, diuina B oracula negant cap. 30. Exodi, in quo forma vnguenti præſcribitur ex varijs aromatibus ad Sacerdotum cõſecrationem; vt propterea mirari non deſinam, virum doctum in his lapſum fuiſſe. Quod attinet demum ad Candelabri formam à Zacharia viſam, rotam illam, ex qua defluat oleum in lucernas per ſeptem foramina, à diuinis oraculis non accepit. Forma illa in ſuperiori rotæ, quæ ex eius interpretatione, Regnum & Sacerdotium ſignificat, ipſe commentus eſt: Zacharias non C vidit. propriam igitur viſionem interpretandam ſuſcepit, nequaquam verò Zachariæ viſionem nobis propoſuit. Duas hinc inde oliuas poſuit, Candelabrum in medio oliuarum collocauit: non ita ſacer textus, ſed dixit: *Et duæ oliuæ ſuper illud, vna à dextris lampadis, & vna à ſiniſtris eius*. A dextris, & ſiniſtris lampadis, non Candelabri, vt placuit Vilalpando, de cuius ſententia iam ſatis.

Sunt alij qui Zachariæ locum, quantum attinet ad vocis in- D terpretationem, magis attingunt: nam lenticulam eam vocem גֻּלָּה interpretantur M. Marin. in Dictionar. & Pagnin. verbo גלל qui etiam affirmat D. Hieron. ita interpretatum hunc locum verſ. 2. & 3. quam interpretationem Pagninus in Biblijs quoque retinuit; conſentit Arias Montan. qui duo ſic interpretantur locum prophetæ: *Vidi, & ecce Candelabrum aureum totum illud, & lenticula ſuper caput eius*. Vatabl. quoque

in

A in ſua marginali paraphraſi eidem interpretationi ſubſcribit, dicens: *Vidi, & ecce Candelabrum totum aureum, in ſummitate ſua habens lenticulam.* & addit: *(Vel eſt ſingulare pro plurali lenticulas) ſeptemq; lucernæ eius erant ſuper illud, ideſt in ſummitate ſtipitis, & ſeptem calamorum erant ſingulæ lenticulæ, & in lenticulis lucernæ.* Hæc Vatablus. Quid verò velit, quod in lenticulis eſſent lucernæ, viderint alij; nobis ſatis ſit גֻּלָּה *gulah* lenticulam interpretatum fuiſſe. Vim huius vocis, interpreta-
B tionisq; à ſe allatæ veritatem, probat Pagnin. ex alio loco Eccleſiaſtes cap. 12. in quo eadem vox גֻּלָּה *gulah lenticulam* communiter interpretantur expoſitores.

Huic interpretationi nos quoque ſubſcribimus, quia dictioni hebraicæ innititur, & vulgatæ interpretationi non contradicit. Eſt autem vis vocis hebraicæ ſignificare aliquid rotundum, non quidem rotam aliquam in ſuperiora Candelabri ad fumum elychniorum cum Vilalpando excipiendum; ſed rotun-
C dam lenticulam dicimus, quale erat vas olearium. Nec quidem mirum eſſe debet hac voce à forma deſumpta, lenticulam ſignificari; multoties enim ex phraſi ſacræ Scripturæ, plurima à forma potius, quam à proprio vocabulo denominantur. Eſſent ne lenticulæ quot lucernæ, dubitauit Vatablus, affirmandum cenſuit. nobis ſufficiat ſingularis lenticula, atque ſenſum prophetæ attigiſſe; quod nimirum viderit Candelabrum, cui lenticula olearia appenſa aderat. Dicitur autem
D hæc lenticula ſuper caput Candelabri; ſic enim in hebraico exemplari וְגֻלָּה עַל־רֹאשָׁהּ hoc eſt, *& lenticula ſuper caput eius.* Quia *ſuper* in Scriptura ſacra multoties ſtat pro *iuxta*, vt in Pſal. 133. *Super flumina Babylonis, illic ſedimus*, ideſt, *iuxta flumina*. ita hic à propheta dicitur lenticula ſuper caput Candelabri, quia iuxta caput, hoc eſt in medio Candelabri ſtipite, appenſa, vt puto, viſebatur: non quidem in infima, ſed potius in ſuperiori parte ſtipitis, vbi duo ſupremi ramuſculi, è ſtipi-

te medio emergebant. hìc vas olearium ad Candelabri, ac lucernarum vſum appenſum extitiſſe vidit propheta; iuxta rationem illius, quod in Tabernaculo collocauerat Moyſes. Ratione id ſuadetur. nam cap. 4. Numer. ſcribitur, vt vidimus, Caathitarum munus fuiſſe, Candelabrum, & omnia vaſa illius portare per deſertum; quoties alibi filijs Iſraël caſtra metanda ac mutanda forent. Ferebant autem illud non equo, aut curru; ſed proprijs humeris, vt habetur cap. 7. Numer. *Filijs autem Caath*, dicit textus, *non dedit*, ſupple Moyſes, *plauſtra & boues, quia in Sanctuario ſeruiunt, & onera proprijs portant humeris.* Si igitur Caathitæ proprijs humeris Candelabrum portabant cum omnibus vtenſilibus, quæ ad cultum illius inſeruiebant; interq; vtenſilia, vaſa etiam olearia recenſentur; igitur vaſa olearia proprijs ab his portabantur humeris. *Sument*, ſupple filij Aaron, *& pallium hyacinthinum*, inquit textus, *quo operient Candelabrum cum lucernis, & forcipibus ſuis, & emunctorijs, & cunctis vaſis olei*. ideſt, cum infundibulis & lenticula. Nec licebat Caathitis ſub pœna mortis, manibus iſta deferre, vaſa olearia contrectare, aut aliquid aliud, quod ad Candelabrum pertineret, vt ibi in textu dicitur. Igitur affirmandum erit, vaſa olearia ab ipſomet ſtipite Candelabri pependiſſe, dum Candelabrum portaretur: necnon etiam intra parietes Templi, atque Tabernaculi, ea ratione aſſeruatum vas olearium, vt nec terram contrectaret. cumq; rotunditatis de cauſa, olearia hæc vaſa lenticularis formæ, aliam quam ſuſpenſionis ſituationem non admitterent; ideò dixit Zacharias ſe vidiſſe lenticulam in capite illius: hoc eſt pendentem à ſuprema ſtipitis parte, & hinc inde à lenticula duas oliuas. Sic enim legitur: וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִימִין הַגֻּלָּה וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ ideſt, *& duæ oliuæ ſuper illud*, hoc eſt ſuper Candelabrum, *vna à dextris lenticulæ illius, & vna ad ſiniſtram illius*. Non igitur oliuæ erumpebant è terra, vt in arbores

A bores ſurgentes ſupera Candelabri peterent; ſed dicuntur extitiſſe ſuper Candelabrum, quia duo ramuſculi aurei ad modum oliuarum, ſiue duæ oliuæ aureæ ex baſi Candelabri erũpebant: quarum vnam à dextris lenticulæ, quæ pendebat è medio Candelabri ſtipite, aliam à ſiniſtris eiuſdem, propheta vidit: quas hac icone ad maiorem explicationem prophetici loci, delineandas curauimus.

B

C

D

Cognouimus prophetici loci viſionem, ſignificationem inueſtigent alij; nos olearij vaſis nomen cum cognouerimus, à

H 2 no-

nomine formã eiusdem, inuestigabimus. nam nomina rerum à forma externa aliquando, interdum à ministerio sumuntur. A ministerio lenticulã apud hebræos nomẽ sumpsisse videtur: proprio enim nomine hebraicè פַּךְ dicebatur; quemadmodũ habetur 1. Reg. cap. 10. cum agitur de vnctione Saulis in Regem, Dei iussu à Samuele Propheta designatũ, וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל פַּךְ *& accepit Samuel lenticulam*. quam dictionem deriuatam aliqui volunt à פָּקַח, quod est *fluere*; alij fortasse rectius à פּוּךְ, quod *muliebre pigmentum* significat 4. Reg. cap. 9. nos ab vtroque eo nomine lenticulam hebræorum dictam arbitramur: quia nimirum erat vas ad vnguenta fluxibilia; verius dicemus ad oleum, quod cum odoratum tunc temporis esset, rationem vnguenti seruabat. At si forma externa spectetur, & lenticulæ etymon requiratur, à liniendo à Latinis dictum hoc vas, docet Isidor. lib. 20. origin. cap. 7. *Lenticula*, inquit, *medium vas, æneum, vel argenteum quadrangulum in latere apertum, quod & lychitum. est enim vas olei, quo Reges & Sacerdotes vngebantur, à liniendo dictum.* ita Isidor. qui tamen in multis decipitur, dum lenticulam non distingui à lecytho putat. decipitur etiam, quod asseruaretur in lenticula oleum ad vngendum Sacerdotes, & Reges, de quibus in sequentibus multa dicentur. Rectius, me iudice, à nomine lentis, lenticulæ formam sumi ratio postulat: auctore enim Plin. lib. 27. cap. 12. figura rotunda pressa ex se, dicitur figura lenticularis: itaque à forma, ea vasa olearia dicta lenticulas in dictione φακὴ scripsit quoque Scapula. apertissimè verò, & formam lenticulæ, & vsus deferendi illas cum oleo, aperuit Apuleius lib. 2. Florid. cuiusdam Philosophi, qui dicebatur Hyppias, habitum referens, his verbis: *Ampullam quoque oleariam quam gestabat, lenticulari forma tereti ambitu pressula rotunditate, &c.* cuius verba examinantes, hanc lenticulæ iconem delineandam censuimus. Ex qua lenticulæ oleariæ forma, dictionis גֻּלָּה *gulah*, vim, quæ ro-

A rotundum ſignificat, aperietur; & ſenſum Prophetæ Zachariæ, optimè perſpiciemus.

B

Materia lenticulæ ſacræ, aurum extitiſſe non erit in ambiguo. Sic enim legimus Exo. 25. *Omne pondus Candelabri cum vniuerſis vaſis ſuis habebit talentum auri puriſſimi.* Cumq; inter olearia vaſa, etiam lenticulæ connumerentur, has quoque aureas extitiſſe certiſſimum erit. Licet enim apud Porphyr. legeris: διὰ τοῦτο, καὶ τοῖς κεραμεοῖς ἀγγείοις, καὶ τοῖς ξυλινοῖς, καὶ πλεκτοῖς ἐχρῶντο, καὶ μᾶλλον πρὸς τὰς δημοτελεῖς ἱεροποιίας τοιούτοις χαίρειν

C πεπεισμένοι τὸ θεῖον. hoc eſt, *ideò & fictilibus vaſis, & ligneis, & plectilibus vtebantur, & præſertim ad ſacrificia publica: his enim delectari intelligebant numen.* Quod etiam & Romanos feciſſe in ſacrificijs, & ex Numæ inſtitutis, vſos ligneis, fictilibusq; patinis, ac vaſis cognouimus, authore Varr. lib. 4. & Cicer. in paradoxis, cum ait: *Quid aut Numa Pompilius: minus ne grat as Dijs immortalibus capedines, & fictiles vrnulas, quam filicatas aliorum pateras arbitramur?* Et Plin. quoque in

D lib. de vir. Illuſtrib. refert; cum M. Curius Dentatus interuerſæ pecuniæ argueretur; cadum ligneum, quo vti ad ſacrificia conſueuerat, in medium protuliſſe, iurando ſe nihil amplius de præda hoſtili in domum ſuam conuertiſſe. & rectè quidem, me iudice, in cultu Deorum ligneorum, lapideorum atque fictilium, dicemus illos veteres, fictilibus vſos vaſis, quibus etiam Hebræos vſos in ſacrificijs comedendis exiſtimo; non enim allati auctores in laudem Romanorum ea re-

cenſentes, de his, quæ erant intra Templi parietes, ſeu in adytis loquuntur; ſed de catinis, patinis, paropſidibus, ac vaſculis, in quibus idolothyta manducabant. De quibus vaſculis nihil ſtatuit Deus Iſraëlitis. Cùm verò egit de menſa panum propoſitionis, de Arca teſtamenti, de Altare thymiamatis, deq; Candelabro, & alijs, quæ intra ſanctum repoſita erant; deq; vaſculis aureis, aureiſq; inſtrumentis in cultu tabernaculi; deq; his, quæ in Sancta Sanctorum, & in adyto ſanctiori Tabernaculi Dei ad cultum illius recondebantur, aurea cuncta ſtatuuntur. æquum enim erat, vt pro Dei maieſtate, cuncta auro onuſta cernerentur.

CAP.

CAP. XIII.

Non ſolius Pontificis, ſed inferiorum quoque Sacerdotum erat, lucernas Candelabri oleo nutrire.

Ad loca Exodi 27. *Et collocabunt eam Aaron, & filÿ eius, vt vſque mane luceat coram Domino.* Illuſtrantur loca 1. Reg. 3. *Factum eſt ergo, in die quadam Heli iacebat in loco ſuo, & oculi eius caligauerant, nec poterat videre lucernam Dei antequam extingueretur.* Ad Hebr. cap. 9. *In priori quidem Tabernaculo ſemper introibant Sacerdotes ſacrificiorum officia conſummantes; in ſecundo autem ſemel in anno ſolus Pontifex.*

CVIVS eſſet muneris, oleum in ſacro Tabernaculi Candelabro miniſtrare, prætereundum non erit. Apud Gentiles, atque idololatras, cultus ſacri ignis, penes quos eſſet diximus, cap. 6. & 8. Noſtrum de quo agimus ignem ad Sacerdotes pertinuiſſe, ex diuinis oraculis perſpicuum eſt; qui tum lignis in Altari, tum oleo in lucernis, diligentiſſimè ignem ſacrum nutrire tenebantur. Verum cum Sacerdotum ordines, ac gradus diſtinguerentur, quorum aliqui minores dicebantur; ſupra quos Pontifex, ſiue Summus Sacerdos, ſummum tenebat apicem; dubitandum occurrit, ſolius ne Summi Sacerdotis, an minorum quoque munus foret, concinnare lucernas, eaſdem ſacro igne accendere, oleoq; perfundere. Statim enim à prima Tabernaculi erectione, Moſayciq; cul-

tus, inſtitutione, Aaron in Summum Sacerdotem, Nadab verò, Abiu, Eleazar, & Ithamar filij eius, minorum Sacerdotum munus, atque officium ſuſcipientes, nonnullis ritibus, ac ceremonijs, de quibus in ſequenti Myrothecio agetur, ex Dei præſcripto, conſecrati fuerunt. Hos verò minores Sacerdotes, à cultu ſacri Candelabri, ac lucernarum ſemotos fuiſſe, ſuſpicari poterat ex cap. 24. Leuit. in quo ſermo eſt de lucernis: cuius enim muneris eſſet illas perfundere oleo, ſcribitur his verbis: *Ponetq́ eas Aaron à veſpere, vſque in mane coram Domino, cultu rituq́ perpetuo in generationibus veſtris.* Soli igitur Aaroni, minimè verò filijs eius, reliquisq; minoribus Sacerdotibus, ſacrarum lucernarum cura demandata à Deo, vigore huius textus, cenſendum videtur. Et ne alia quoque loca deeſſe quis putaret, adeſt pro hac parte textus ex cap. 3. lib. 1. Reg. in quo de Samuelis vocatione agitur, & ſacra Scriptura meminit de Summo Sacerdote Heli; qui in atrio Tabernaculi Domini, non longè à fœderis tabernaculo dormiebat. quia verò iacebat intra aulæa Atrij eiuſdem tabernaculi; hac de cauſa in textu, iacuiſſe in Tabernaculo dicitur. quod adnotaſſe libuit ad intelligentiam diuinorum oraculorum in pluribus ſacræ Scripturæ locis, in quibus de Tabernaculo agitur. *Factum eſt ergo in die quadam*, inquit textus, *Heli iacebat in loco ſuo; & oculi eius caligauerant; nec poterat videre lucernam Dei antequam extingueretur.* Vt quid igitur textus refert Summum Sacerdotem Heli, lucernam Dei videre non potuiſſe, cum extingueretur? non alia certè de ratione fuiſſe hæc relata in ſacris Codicibus videntur; niſi vt Heli adeò inſenuiſſe inſinuaretur, vt à Sacerdotis munere, publicoq; officio ſibi vacandum foret; honeſtaq; miſſione meritò amandandus cenſeretur: eius enim cum cenſeretur officij, lucernas Candelabri concinnare, atque incendere, quod minimum quidem inter reliqua ſacerdotalia munera locum occupat; tamen

eo

A eo ætatis peruenerat, vt nec illud ritè obire poſſet. Lucernarum enim extinctionem obſeruare nequibat. Quid ergo valeret in extis victimarum? quid in earumdem munditia? quid in panibus propoſitionis? quaſi dicat; nihil omnino. Cum igitur Heli Sacerdotij Moſayci ſummum teneret apicem; illiq́; obijciatur lucernas Candelabri in extinctione nũquam poſuiſſe: Summi Sacerdotis tantum, non autem Sacerdotum inferiorum, fuiſſe lucernarum cultum, ex hoc quoque B loco probatum videbatur.

Vereor tamen, ne horum locorum interpretatio à ſcopo aberret. Nam textus ex primo Reg. proximè allatus, diuinæ apparitionis factæ Samueli, determinatum tempus potius aperire voluit, vt arbitror; quam oſtendere, ad munus Pontificium cultum ſacrarum lucernarum pertinuiſſe; aut quod olei pro Candelabro Domini cura Summi foret Pontificis. Apertius res explicetur; verusq́; diuinorum oraculorum ſenſus, ex C eiſdem textibus, collatis inter ſeſe tranſlationibus demonſtretur. In exemplari enim Vaticano Septuag. Interpr. aliter interpungitur, ac ordinatur idem textus, quam in Latinis, atque vulgatis exemplaribus: ſub hac enim verborum forma in Vaticanis legitur: *Et factum eſt in die illa, & Heli dormiebat in loco ſuo, & oculi eius cæperant grauari, & non poterat videre.* Et hic habetur periodi finis ac punctus. ſicut etiam in hebraico textu eſt ibi, *ſoph paſuch*, ideſt, *finis verſiculi*, hoc mo- D do: וַיְהִי בַּיּוֹם הַהוּא וְעֵלִי שֹׁכֵב בִּמְקוֹמוֹ וְעֵינָיו הֵחֵלּוּ כֵהוֹת לֹא יוּכַל לִרְאוֹת׃ hoc eſt: *Et fuit in die illa* (eſt enim phraſis hebraica, qualis eſt illa apud Latinos & Græcos, *in illo tempore*. ſequitur) *& Heli iacens in loco ſuo, & oculi eius elanguerant, ita vt non poſſet ad videndum*. & hic eſt finis verſus. Quamobrem quæ ſequuntur non pertinent ad eandem ſententiam, ſed ad alia ſacer textus vertitur. quin etiam in vulgatis Biblijs noſtris, in quibus nõnullis notis arithmeticis communiter capita, & verſiculi

ſiculi ſacrorum librorum diſtinguuntur, in dictione *videre*, adeſt finis antecedentis verſiculi, & initium ſubſequentis. Scribitur deinde in textu Septuag. Interpr. Samuelis vocatio, his verbis: *Et lucerna Dei antequam eſſet inſtructa, & Samuel dormiebat in templo, vbi Arca Dei. & vocauit Dominus Samuel: Samuel*: hæc ibi. ita etiam in hebraico, *& lucerna Dei nondum extincta, & Samuel iacebat in palatio*. hoc eſt in tabernaculo. Dicitur verò *nondum extincta*, non quod ex ſeipſa extingueretur lucerna, ſed quia non poterat apparari, oleoq; impleri, niſi prius lucernæ Candelabri extinguerentur.

His ita ex ſacris textibus allatis, perſpicuum eſt, me iudice, priora illa ſacrorum codicum verba: *Et non poterat videre*. ad lucernas, aut ad Candelabrum nulla ratione fore referenda; quin potius ad annos, in quibus facta eſt viſio illa; qui quidem anni per decrepitam Heli Summi Sacerdotis ætatem inſinuantur. quapropter cum Heli vixerit annos octo ſupra nonaginta, & Samuel tunc quadragenarius circiter eſſet, Deum loquutum Samueli putant ſeptuageſimo ſecundo anno vitæ Heli, qui erat decimustertius eiuſdem Samuelis annus. Ad annos igitur ſeptuagintaduos Heli referuntur illa verba textus: *Oculi eius caligauerant, & non poterat videre*. Poſteriora verò verba, illa nimirum, *lucernam Dei antequam extingueretur*, iuxta noſtrum vulgatum, ſiue vt in exemplari Vaticano Septuag. Interpr. habetur: *Et lucerna Dei antequam eſſet inſtructa*: quæ ſunt initium alterius verſiculi: ad horam, locum, tempusq; diuinæ apparitionis factæ Samueli referenda exiſtimo. Horam quidem ac tempus in his, *& lucerna Dei antequam eſſet inſtructa*: locum autem in ſubſequentibus: *Et Samuel dormiebat in Templo, vbi Arca Dei*. Vbi verò noſtrum exemplar habet, *Et lucerna Dei antequam extingueretur*, וְנֵר אֱלֹהִים טֶרֶם יִכְבֶּה וּשְׁמוּאֵל שֹׁכֵב בְּהֵיכַל יְהוָה hoc eſt, *& lucerna Dei priuſquam extingueretur, & Samuel iacebat in palatio Domini*.

nulla

A nulla poſita particula diſtinctiua ſenſus, aut verborum. Nec prætereundum erit dictionem טֶרֶם *therem*, cui correſpondet in noſtro exemplari dictio *antequam*, ex vi hebraicæ linguæ non ſemper id ſignificare, ſed multoties valere *nondũm*, quemadmodum in eodem capitulo parum infra num. 7. in illis verbis: *Et Samuel nondum ſciebat Dominum*. hebraice habetur: וּשְׁמוּאֵל טֶרֶם יָדַע אֶת יְהוָה *Et Samuel nondum cognoſcebat Dominum*. Hac igitur huius vocis retenta ſignificatione, ſic cum

B Græcis exemplaribus, ac Theodoreto illum textum interpretabimur: *Et lucerna Dei nondum erat inſtructa*: vel cum hebraico textu, *Et lucerna Dei nondum extinguebatur*. ſiue vt Symmach. οὔπω ἐσβέσθη, *nondum extincta erat*. His etiam conſentit Complut. dicens, πρὶν ἢ κατασβεσθῆναι, ideſt, *priuſquam illa*, nimirum lucerna, *extingueretur*: niſi nominaliter infinitiuum velimus accipere, dicendo, *ante extinctionem*. vel cum Aquila, καὶ λύχνος τοῦ Θεοῦ πρὶν σβεσθῆναι, ideſt, *Et lucerna Dei priuſquam*

C *extingueretur*. Quæ omnia allata ſunt; vt in ea interpretatione, communis conſenſus agnoſcatur Interpretum: qui omnes ad tempus, & horam diuinæ apparitionis, illa verba retulerunt. his enim quodammodo noctis hora inſinuatur, in qua Dominus Samuelem vocauit. Vt enim placet Theodoreto quæſt. 11. media nocte oleo lucernæ Candelabri ſancti apparabantur. quod niſi placuerit, dicemus cum ſacro textu, Leuit. 24. *Ponetq; eas Aaron à veſpere vſque in mane coram Domi-*

D *no*. *In mane*, ideſt ſummo mane, illuceſcente iam aurora, lucernas Candelabri apparari morẽ fuiſſe. nam dictio hebraica בֹּקֶר *bocher*, ſignificat matutinum tempus, quod eluceſcit ante Solis ortum, atque opponitur in Scripturis ſacris dictioni *hangharuaim* הָעַרְבַּיִם, quæ ſignificat veſpertinum tempus poſt ſolis occaſum. Senſus igitur allati textus ex 1. Reg. erit, poſt mediam noctem, aurora iam illuceſcente, cum nondum lucernæ ſacri Candelabri forent apparatæ, dormiente adhuc

Heli,

Heli, ac Samuele, hunc à Deo excitatum, atque vocatum fuisse; nulla igitur ratione admittendam putamus allatam interpretationem; quæ docebat sacrum interpretem, ac textum voluisse ostendere, cultum Candelabri, atque lucernarum, & curam olei ad luminis nutrimentum, Summi Pontificatus fore muneris.

A

Nec validioris est roboris locus alter ex cap. 24. Leuit. nam quamuis dicatur de lucernis: *Ponetq; eas Aaron à vespere vsque in mane coram Domino cultu, rituq; perpetuo in generationibus vestris:* tamen dissonantiæ scripturarum, ex alijs locis expendendæ atque interpretandæ sunt; cum omnia in his consona, nihil dissonum excogitare liceat. Igitur quia c. 27. Exo. cultus lucernarum in sacro Candelabro, tam ad Sacerdotem Summum, quam ad alios minores Sacerdotes refertur; pari modo locus ex cap. 24. Leuit. intelligendus erit. accedente etiam Septuag. Interp. auctoritate, qui ita in Leuitico legunt: καὶ καύσιν αὐτὸν Ααρὼν, καὶ αὔτου ὑίοι, idest, *& accendant illud*, supple lumen supra Candelabrum *Aaron, & filij eius.* Quemadmodum etiam in Exod. dicitur: *Et collocabunt eam Aaron, & filij eius, vt vsque mane luceat coram Domino.* Quod autem in Leuit. scribatur, Lucernas ponendas ab Aarone, neminem turbet: erat enim Aaron sacrorum omnium præfectus. quamobrem Aarone iubente parandæ, ac concinnandæ fuerunt lucernæ in sacro Dei Candelabro: ea propter dicitur ab Aarone lucernas ponendas in Candelabro. nam & apud Romanos, quamuis custodia sacri ignis penes Virgines Vestales esset, his tamen præficiebatur Pontifex; penes quem proculdubio, prout de more sacrorum, Vestæ cura reposita erat. Est Romæ lapis de hoc Pontificatu in hac forma.

B

C

D

AGO-

A AGORII
VETTIA. AGORIA. PRAETEXTATA
PONTIFICI. VESTAE. QVESTORI
PONTIFICI. SOLI CANDIDATO
QVINDECIM.VIR.PRAETORI. VRBANI
AVGVRI.

Nostra igitur ſententia perpetua erit ac ſtabilis, ſacrarum nimirum lucernarum cultum, & curam ad Pontificem Summum; veluti ad ſacrorum præfectum, pertinuiſſe in Tabernaculo Dei; vt eius eſſet authoritatis præſcribere minoribus Sacerdotibus, tempus, horam, cultum, atque ceremonias retinendas in lucernis accendendis, ac in oleo parando; ſicuti etiam à ſacris arcere, qui negligentiores extitiſſent: minorum verò, inferiorumq; Sacerdotum officium fuiſſe, iuxta præſcriptos à Summo Pontifice ritus, lucernas oleo munire, ſacroq; igne incendere. In quo etiam Abulenſem quæſt. 3. in cap. 24. Leuit. ex parte patronum habemus; quod ipſe quoque filijs Aaron lucernarum curam concedat.

Sunt verò pro hac ſententia loca apertiſſima in ſacris litteris. nam Exo. cap. 27. de miniſterio lucernarum pro Dei Candelabro agitur his verbis: *Et collocabunt eam Aaron, & filij eius, vt vſque mane luceat coram Domino.* Et Num. cap. 4. vbi de depoſitione Tabernaculi occaſione caſtrorum mouendorum eſt ſermo; deq; inſarciendo Candelabro, vt commodè à Caathitis per deſertum deferri poſſet: *Ingredietur Aaron & filij eius quando mouenda ſunt caſtra*, dicit ſacer textus. Et infra: *ſument & pallium hyacinthinum, quo operient Candelabrum cum lucernis, & forcipibus ſuis, & emunctorijs, & cunctis vaſis olei; quæ ad concinnandas lucernas neceſſaria ſunt: & ſuper omnia ponent operimentum ianthinarum pellium, &c.* Igitur Candelabrum apparare, cum proficiſcendum eſſet, non ſolum Aaronis erat, ſed etiã ad inferiores Sacerdotes ſpectabat: & ex conſequen-

ſequenti, ratione cultus, cura quoque eiuſdem Candelabri, ac lucernarum, ad eoſdem pertinuiſſe liquido conſtat. A

Si verò à pari, pro hac ſententia argumentum ſumere liceret: efficaciſſimum à miniſterio Tabernaculi in ſancto exteriori, vt puto, ſumetur. nam panes propoſitionis offerre, & eoſdem ſuper auream menſam è regione Candelabri collocare, ſanctum quoque, & fragrantiſſimum thymiama ſuper Altare aureum igni ſuperimponere, atque in ipſo ſtatim ſacri Tabernaculi ingreſſu, Deo opt. max. offerre, minoribus etiam Sacerdotibus, ex Dei præſcripto, concedebatur. ita enim Leuit. cap. 21. dicitur: *Loquere ad Sacerdotes filios Aaron, & dices ad eos.* Et infra: *Sancti erunt Domino, & panes Dei ſui offerunt, & ideò ſancti erunt.* Amplius ibidem: *Quia conſecratus eſt Deo ſuo, & panes propoſitionis offert.* Igitur & lucernas accendere, & oleum ad nutrimentum luminis in Candelabro miniſtrare, eiſdem minoribus Sacerdotibus licuiſſe, inficias eundum non erit. Nam ſacrum Dei Tabernaculum, ea ratione medio velo diuidebatur, vt adytus ipſe, ſiue oraculum, Sanctum Sanctorum diceretur: quod verò extra velum relinquebatur, ſanctum tantummodo appellaretur: iuxta quam ſacri Tabernaculi partitionem, Sacerdotum quoque munera diſtinguebantur. Nam Sanctum Sanctorum ingredi, ibiq; cum Deo agere, ſolius erat Pontificis, Summiq; Sacerdotis: at verò ſacrum illud miniſterium, quod in ſancto tantum agebatur; oblatio nimirum incenſi, renouatioq; panum propoſitionis, non ſolius Pontificis, ſed inferiorum, ac minorum quoque Sacerdotum munus erat: igitur & cultus Candelabri, lucernarumq; cura, ad eoſdem pertinebat: cum & Candelabrum in ſancto extra velum, vna cum menſa panum, & Altare incenſi collocatum exiſteret. B C D

Quamplurimis poteſt argumentis noſtra fulciri ſententia: propterea à quotidiano cultu Tabernaculi Moſayci ratio pro

ea

A ea tantum ſumatur, Apoſtoli quidem authoritate communita. Quotidie enim mane, & ſero, vt vidimus, ex cap. 24. Leuit. ſancti Candelabri lucernæ parabantur, atque incendebantur. Perſpicuum eſt autem ſacris ex litteris, quotidiana Tabernaculi miniſteria, ex munere, ad minores pertinuiſſe Sacerdotes; ſunt in veteri Teſtamento loca plurima: nobis id probare ſufficiat, vel auctore Paulo ad Hebr. cap. 9. *In priori quidem Tabernaculo*, inquit, *ſemper introibant Sacerdotes, ſacrificiorum officia*
B *cia conſummantes; in ſecundo autem ſemel in anno ſolus Pontifex*. Ita Paulus, apud quem prius Tabernaculum dicitur exterior pars Tabernaculi, quæ Sanctum, vt diximus, appellabatur; & à Sancto Sanctorum velo interpoſito diſtinguebatur. Erat ibi menſa, ſuper quam propoſitionis panes ſingulo quoque Sabbato collocabantur: erat & Candelabrum cum lucernis; aderat quoque altare thymiamatis; quod & Paulus Apoſtolus in principio eiuſdem capituli iam citati oſtendit. Tabernaculum
C autem ſecundum appellat interiorem illam partem, quæ Sanctum Sanctorum dicebatur; vbi Altare, & ſuper illud Arca fœderis ſuperpoſita videbatur; cum propitiatorio, à duobus Cherubim ſubſtentato; vbi benigniſſimus Deus conſulenti Sacerdoti reſpondere dignabatur.

In hoc igitur interiori, ſacratiorique Tabernaculi adytu, ſolus Pontifex ſemel in anno admittebatur: εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς, inquit Paulus. At in priori parte
D Tabernaculi, quod ſanctum dicebatur, διαπαντὸς εἰσίασιν οἱ ἱερεῖς, *ſemper introibant Sacerdotes*, ait ille. Ibi ſolus & ſemel Pontifex, hic Pontifex & minores quoque Sacerdotes ſemper: quoniam quotidie ſero, & mane incenſum offerebatur in Altari; lucernæ Candelabri oleo implebantur; lumina iam extincta incendebantur; vel extinguenda fouebantur, ne extinguerentur; & quauis hora diei pro cultus opportunitate eò ingrediebantur, ſacrificiorum ritus conſumantes, atque perficien-

ficientes: non quidem quod in ea anteriori Tabernaculi parte, victimæ mactarentur, aut comburerentur; aut quod nomine prioris Tabernaculi pars etiam exterior atrij, in quo erat Altare victimarum, comprehenderit in illis verbis Apostolus, vt Ribera deceptus docuit in epist. ad Hebræos; sed quia cultus thymiamatis, oleiq; in lucernis ibi Deo exhibebatur; nec non etiam quia sanguis victimarum, quæ in Altari comburebantur priusquam cremarentur; in sancto extra, contraq; velum aspergebatur; & eodem sanguine Altare aureum nonnunquam tingebatur; vt in Leuitico habetur. quam ob rationem textus Græcus dicit, τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες, hoc est, *cultus consummantes*, siue, *latrias perficientes*, siue, vt dixit noster interpres, *sacrificiorum officia consummantes*; non dixit sacrificia offerentes, sed *sacrificiorum officia consummantes*. Est autem cultus, siue sacrificiorum officia consummare, sanguinem victimarum in sanctum inducere, iuxta præscriptos Dei ritus, lucernas componere, lumina nutrire oleo, aromata super Altare incensi imponere comburenda; & panes propositionis singulis Sabbatis renouare: quæ de mandato Dei optimi maximi, iuxta præscriptas à Deo regulas, & à Pontifice ritus, ac ceremonias, ad inferiores spectabat Sacerdotes.

CAP.

A

CAP. XIV.

Olei offerendi nulla Iſraelitas teneri lege falſo exiſtimauit Abulenſis.

Ad loca Exodi 25. *Loquere filijs Iſrael, vt tollant mihi primitias ab omni homine, qui offert vltroneus, accipietis eas. Hæc ſunt autem quæ accipere debetis, aurum, & argentum, & æs, hyacinthum, & purpuram, coccumq; bis tinctum, & byſſum, pilos caprarum, & pelles arietum rubricatas, pellesq; Ianthinas, & ligna Setim, oleum ad luminaria concinnanda, aromata in vnguentum.* Et ex cap. 35. *Omnis voluntarius, & prono animo offerat eas Domino, &c.* Et ad alia plura loca.

B C

GRATISSIMVM Deo benedicto cultum olei in lucernis ſancti Candelabri extitiſſe, ſacra oracula vbique prædicant. Cum primis verò vbi de hoc oleo, deq; eo offerendo à filijs Iſraël loquuntur. non enim tantum cap 35. Exo. iuſſit Deus offerri ſibi oleum, & cap. 24. Leuit. ſed & Exo. cap. 25. inter primitias, quas ſibi à filijs Iſraël offerri voluit; inter aurum, argentum, æs, hyacinthum, purpuram, coccum, byſſum, & aromata, inter lapides onychinos, & gemmas, oleum quoque recenſuit. Quamobrem inquiramus oportet; quæ nam illius legis vis ſit; quam obligationem in Iſraëlitas intulerit: hinc enim notum fiet, an Iſraëlitæ ex vi præcepti, hoc genus olei oliuarum lucidiſſimum, mundiſſimum, & purum Deo offerre, tum ad vſum lucernarum, tum

D

etiam ad compositionem vnguenti sancti tenerentur, necne: A
siue potius, publicatis iam edictis, de offerendo oleo, deq; alijs iam enumeratis, Israëlitis nihilominus à præcepto absolutis, in eorum arbitrio offerre, vel non offerre oleum positum esset: adeò vt qui oleum offerre omnino contempsissent, nulla criminis labe ex vi eius edicti afficerentur. disputatio quidem satis copiosa, sed paulò abstrusior.

Pro Israëlitis quidem extat sententia doctissimi, celeberrimiq; viri Alphonsi Episcopi Abulensis; cuius quidem animi sensus B in difficultatibus sacræ Scripturæ, velut à recondita Arca diuinorum oraculorum erumpens, apud viros doctos maximæ auctoritatis semper extitit. Is igitur in cap. 27. Exo. Filios Israël nulla legis, aut præcepti vi obligatos extitisse affirmat, ad oleum, aut ad aliquid eorum, quæ Exo. 25. filijs Israël offerenda à Deo præcipiuntur, sub hac verborum forma: *Loquere filijs Israel, vt tollant mihi primitias ab omni homine, qui offert vltroneus, accipietis eas. hæc sunt autem quæ accipere debetis,* C *aurum & argentum, & æs, hyacinthum, & purpuram, coccumq; bis tinctum, & byssum, & pilos caprarum, & pelles arietum rubricatas, pellesq; Ianthinas, & ligna Setim, oleum ad luminaria concinnanda, aromata in vnguentum, &c.* Animi sui sensum probare Abulensis argumentis non contemnendis nititur: nimirum quod Deus illa omnia à Moyse acceptanda iusserit ab his, qui sponte illa obtulissent: quod quidem ex ipso saltem contextu apertissimum videtur. Dixerat enim Deus: *Ab om-* D *ni homine qui offert vltroneus, accipietis eas*; quasi verò apertius id explicare vellet, in eodem capitulo infra, sic ait: *Separate apud vos primitias Domino: omnis voluntarius, & prono animo offerat eas Domino.* Quanta verò animi alacritate, ac promptitudine omnia filij Israel obtulerint; sacer textus aperuit, dicens: *Egressaq; omnis multitudo filiorum Israel de conspectu Moysi, obtulerunt mente promptissima atque deuota primitias Domino,*

A *ad faciendum opus Tabernaculi testimonij*. Parum infra in eodem capitulo de his quæ à mulieribus oblata fuerunt, his verbis agitur. *Sed & mulieres doctæ quæ texuerant, dederunt, hyacinthum, purpuram, & vermiculum, ac byßum, & pilos caprarum, sponte propria cuncta tribuentes*. Et infra: *Omnes viri & mulieres mente deuota obtulerunt donaria, vt fierent opera, quæ iusserat Dominus per manum Moysi*. Si igitur cuncta accipienda fuerunt ab his, qui sponte, qui voluntariè, qui prono animo, qui mente promptissima obtulissent; nullo præcepto tenebantur Israelitæ, inquit Abulensis, sed sponte filij Israel, cum recensita à Deo obtulerunt; in eorum videbatur potestate illa offerre, vel non offerre positum fuisse; ac propterea nullam criminis, aut culpæ labem contraxissent, qui oleum, aut aliud ex iam enumeratis in cultum Tabernaculi minimè obtulissent.

B

Verum enimuero dictio Latina PRÆCIPE, qua sacer textus cap. 27. Exo. & cap. 24. Leuit. ad fauorem olei vtitur, Abulensi negotium affert. nam verbi illius efficacia, atque energia, sententia Abulensis non solum in dubium reuocatur, sed quodammodo omnino eneruatur: accedente etiam authoritate dictionis hebraicæ צַו, quæ Latino verbo PRÆCIPE cum correspondeat, imperij actum repræsentat. Huic verò vocabulo ipse occurrendum existimauit, docens, nil aliud eo significari, quam *Commenda, Admone, Hortare*, & alia similia, quæ nullum imperij actum dicunt; neque aliquam inducunt obligationem. itaque iuxta mentem Abulensis idem erit dicere, *Præcipe filijs Israel*, atque hortare filios Israel. Ne verò gratis, aut ex capite Abulensem fuisse loquutum censeretur; contendit ille apud Latinos verbum PRÆCIPE, nullum actum imperij aliquando dicere. probat, quod litterarij ludi magistri *Præceptores* appellantur; cum tamen (vt Abulensis docet) nullum imperij ius habeant. Stare

C

D

etiam pro se existimat loca Prouerb. cap. 6. & 7. sunt enim verba patris ad filium dicentis: *Conserua fili mi præcepta patris tui*. & cap. 7. eiusdem ad eundem dicentis: *Fili mi, custodi sermones meos, & præcepta mea reconde tibi*. Quibus quidem in locis, ex sententia Abulensis, præceptum nulla ratione pro lege, aut statuto accipitur, quod obligandi vim habeat; sed pro doctrina, & consilio, vt sensus sit, *fili mi, conserua consilia patris tui*. Cui interpretationi etiam Michael Medina in Apolog. pro Ioan. Fero aduersus Dominicum Soto subscribit. Pro eadem Septuag. Interp. stare videntur in Vatic. exemplari cap. 27. Exo. vbi enim nos cum vulgato legimus *Præcipe*, illi, *Dic filijs Israel*, habent; qua certè lectionis, ac interpretationis diuersitate à Septuag. Interp. insinuatum videtur, ex vi dictionis PRÆCIPE, imperium nequaquam significari; quo obligationem aliquam in subditos inferatur. Quibus sanè fundamentis, mens Abulensis ac placitum, tum ad resistendum obiectis, tum ad persistendum, stabile, ac firmum censetur. Sententia hæc, locorumq; sacrorum interpretationes, quamuis eruditissimi hominis, deq; sacris litteris optimè meriti, auctoritati innitatur: nihilominus nec rationibus, nec locorum allatorum auctoritate firma omnino, atque inconcussa, me iudice, censeri debet. Mens enim adhuc dubia pendet, cum ab Abulensi allata iam loca, veriores pati interpretationes videantur. etenim inficias iri nequit; vim legis atque præcepti Deum adhibuisse, dũ agit de oblationibus in cultum Tabernaculi. Ad trutinam sacrorum oraculorũ reuocetur mens. sic enim cap. 31. Exo. legimus: *Iste est sermo, quem præcepit vobis Dominus dicens, Separate apud vos primitias Domino*. Dominus igitur præcepit: vbi verò adest ratio præcepti & auctoritas præcipientis, vim quoque obligatiuam in his agnosci necesse est: ni velimus media in luce cæcutire. Nec quemquam moueat, quod cap. 25. Exo. dicatur à Moyse: *Omnis volunta-*

rius,

A *rius, & prono animo offerat eas Domino*. neque quod ſacer textus affirmet; populum ea donaria mente promptiſſima, atque deuota obtuliſſe, nec denique quod mulieres ſponte propria in cultum Tabernaculi cuncta præſtiterint, quæ ad opus textrinum pertinebant. Hæc enim omnia, & ſi quæ alia pro Abulenſe fundamenta adſint, nequaquam præcepti vim eneruant, aut legis obligationem tollunt. Nam & tributa quæ ſubditi ſuis Principibus pendunt; & Onera, & Munera quoque
B appellantur. Onera, quia debentur ex vi legis, & imperij iuris. Munera, quia hilari fronte exhibenda ſunt.

Quamobrem quod ſponte populum in ſacro textu obtuliſſe dicatur, quæ Deus iuſſerat; ſolum indigitat filios Iſraël alacri animo, hilariq; fronte, & nequaquam coactè cuncta obtuliſſe, quæ ad Tabernaculi cultum ſpectabant; Sponte, nimirum, quatenus diſtinguitur à coactione, vt loquamur cum Scholaſticis; minimè verò tollit, filios Iſrael præcepto obligari; aut
C quod ad ea offerenda, quæ Deus iuſſerat, lege non adſtringerentur. Num quia Deus patrem, & matrem honorandos iubet: hac lege libertas fuit ſublata filijs, quo minus Dei amore, menteq; deuota præceptum illud ſeruare poſſent; aut ſtante præcepto, ſponte patrem, ac matrem diligere nequeunt filij? Præcipit lex, Deum diligere, Deum vnum colere, vult ne Deus diligi coactè? nequaquam certè. Hoc idem igitur verbum *Præcipe*, in reliquis diuinæ legis præceptis locum habeat
D neceſſe eſt. *Non pareo Deo*, inquit Seneca ad Lucill. epiſt. 96. *ſed aſſentior, ex animo illum, non quia neceſſe eſt, ſequor*.

Explicentur apertius loca ex ſacris litteris iàm allata; aperiaturq; vis illius dictionis, SPONTE, quæ Abulenſem decepit: in his enim quæ Deus offerenda pro cultu Tabernaculi mandauerat; quantitatem à qualitate ſpecifica rerum, numeroq; earumdem diſtinguere oportet. De qualitate, ac rerum offerendarum genere, ita ſacer textus Exodi 25. *Hæc ſunt autem*

quæ accipere debetis, aurum, & argentum, & æs, hyacinthum, & purpuram, coccumq́; bis tinctum, & byſſum, pilos caprarum, & pelles arietum rubricatas, pellesq́; ianthinas, & ligna ſethim: Oleum ad luminaria concinnanda, aromata in vnguentum, & thymiama boni odoris, lapides onychinos, & gemmas ad ornandum ephod ac rationale. De quantitate, nimirum de pondere auri, argenti, æris, aromatum, ac reliquorum, deq́; menſura, exempli gratia, olei, byſſi, purpuræ, lignorum ſetim, & ſimilium, nihil decreuit, aut ſtatuit Deus. Cum igitur non omnes Iſraelitæ, qui erant in deſerto, illa omnia poſſiderent, ſed vnus argentum, & æs, non autem aurum, aut oleum habere potuerit; alter oleum, & aromata, non verò metalla poſſideret; quin etiam alter altero auri, argenti, æris, & reliquorum maiorem copiam, alter altero minorem haberet; fieri nequaquam potuit, vt omnes omnia, ac ſingula, de quibus lex habebatur, in cultum Tabernaculi obtulerint. qui etiã ex rebus à Deo præſcriptis aliquid obtulerunt, nequaquam eos æquali menſura, ac pondere illa obtuliſſe putandum eſt: quæ omnia in ſequenti capite ex ſacris textibus à nobis apertiora fient. Cũ igitur Deus rerum offerendarum ſpecies, ac qualitatem decreuiſſet: & nihil de quantitate auri, verbi gratia, aut de menſura olei: nec etiam iuſſerit vnumquamque ſingulas res de ſingulis ſpeciebus offerre debere; ſed potius deuotioni, pietati, atque arbitrio cuiuſque id reliquiſſet; propterea ſponte, mente promptiſſima, prono animo, deuoto affectu, à filijs Iſrael ea omnia oblata fuiſſe meritò affirmabimus.

Patebunt iſta adhuc, ſi ab ouo negotium inueſtigantes, verba cap. 25. Exodi, & ex verbis ſenſum attenderimus. Cum primis ex hebraico textu, cuius ſenſum vulgatus interpres exprimere voluit. Vbi enim nos legimus: *Loquere filijs Iſraël, vt tollant mihi primitias, ab omni homine qui offert; vltroneus accipietis eas*. hebraice his verbis dicitur: וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה מֵאֵת

A מֵאֵת כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי׃ Quorum verborum ſenſus quamuis difficilè per verba Latina exprimatur, propter vocem נָדַב *nadau*, vt tamen illorum vis aperiatur; Obſeruetur dictionem hebraicam אֲשֶׁר relatiuam eſſe, atque eidem in eo textu præponi accentum regium; qui accentus diſtinguit ſententiam, quemadmodum comata apud nos Latinos. itaque is erit ſenſus: *Et accipietis mihi oblationem ab omni homine*. Hæc dicta ſunt quantum ad ſpecies rerum offerendarum; deinde ad quantitatem illarum reſpiciens, quam quiſ-

B que offerre debebat, ſubintulit: *Quicquid placuerit ſibi accipietis oblationem mihi*. Quamobrem non ſolum relatiuum אֲשֶׁר, ſed etiam dictio illa נָדִיב, quæ *vltroneus*, ſiue *ſpontaneus* interpretatur; non reſpiciunt antecedentem partem periodi, ſed ſubſequentem. quantitatem videlicet & menſuram rerum offerendarum, quamobrem cogi nequibant filij Iſrael ad libram auri, vel vnciam, aut dimidiam, neque ad olei cadum, ſiue

C ſemicadium offerrendum, ſed id erat in voluntate, ac poteſtate vniuſcuiuſque poſitum; quamuis vnuſquiſque ex vi præcepti aliquid offerre cogeretur. quam quidem interpretationem reliqua etiam allata pro Abulenſe loca admittunt; vt iam liquido appareat dictionem, SPONTE, præcepto vim obligatiuam nequaquam tollere, aut legem abrogare. Quæ adhuc pro Abulenſe afferuntur, in ſequenti capitulo elucidanda tranſmiſſimus, ne lectori tædium afferretur.

D

A

CAP. XV.

Iure præcepti Israelitæ offerri oleum, ad vsum Candelabri tenebantur.

Ad loca Exodi 27. *Præcipe filijs Israel, vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum.* Leuit. 24. *Præcipe filijs Israel, vt afferant tibi oleum de oliuis.* Prouerb. 6. *Conserua fili mi præcepta patris tui.* Et ad alia loca.

B

NON erit in dubio reuocandum, eas rationes priora occupare subsellia in interpretatione sacrarum Scripturarum, & recta earumdem intelligentia, quæ diuinis ipsis oraculis innituntur; quibus proculdubio rationibus stantibus, auctoritas cuiuscumque viri (ipsius etiam Abulensis) cedere cogitur. Existimabat ipse, vt vidimus, Israelitas, ad offerendum, quæ Deus iusserat in cultum Tabernaculi, nulla pręcepti vi obligari: verum quo pacto intelligi debeat, SPONTE, in locis allatis, iam aperuimus; iureq; legis Israelitas obligatos extitisse ostendimus. sed quamuis vera esset sententia Abulensis de auro, argento, ære, deq; reliquis, quorum vsus ad excitandum Tabernaculum necessarius censebatur: reijcienda tamen omnino erit, cum de oleo ad cultum Candelabri, & ad luminaria sacrarum lucernarum fouenda agitur; certumq; debet esse, quod oleum ministrare vi legis, atque præcepti filij Israel omnino cogebantur. apertissimè id ostendunt loca plurima. nam cap. 27. Exodi habetur: *Præcipe filijs Israel, vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum.* similiter Leuit. 24.

C

D

dici-

A dicitur: *Præcipe filijs Israel, vt afferant tibi oleum de oliuis.* Quamobrem in verbo PRÆCIPE, vim legis agnoscere cogimur. Vis enim, ac energia verbi huius PRÆCIPE, quam maxima est: quamobrem in eo insistendum erit; vt diuini statuti de oleo offerendo germanus eruatur sensus. Solius enim superioris auctoritatem habentis fore præcipere perspicuum est: & ideò eos ad quos dirigitur illud verbum, obligatione deuincit; obligatione, inquam, quæ iure legis liget eos, ad quos

B dirigitur. adeò vt Summus Pontifex licet verbo *Mandamus*, ius commune nequaquam abroget; si tamen verbo, *Præcipimus* vsus fuerit, ius commune vtique frangere, ac rumpere, sentiunt Doctores. & est doctrina Hostien. in cap. capitulum, de rescript. quia enim in inuestiganda vi legis versamur; ad iura, leges, legumq; interpretes, & Iurisconsultorum placita confugere licet: intelligentiam enim verbi PRÆCIPE, quærimus; quod vt diximus, irritat ius commune; de quo etiam

C est notabilis glossa in l. sæpe, de offic. Præsid. hic namque dicitur. Quod si Princeps rescriptum fecerit ad Præsidem Prouinciæ, aliquam causam ei remittendo, & vsus fuerit verbo *Præcipimus*, non licebit Præsidi causam illam alteri delegare; & facit authent. vt nulli iudicum, §. & hic verò iubemus. cum tamen ex regula communi Iurisperitorum, delegatus à Principe possit delegare. Quid plura? verbum PRAECIPIO, habet vim legis, habet vim sententiæ, obligatorium est, vt

D habetur in cap. in his, de verborum significat. vbi Cælestinus Tertius ex auctoritate Gregorij: *Quod præcipitur imperatur*, inquit, *& quod imperatur necesse est fieri; & aliquando si non fiat pœnam habet*. Est etiam textus l. in summa, ff. de re iudic. 14. quæst. 1. cap. quod præcipitur. Igitur si quod præcipitur à superiore obligationem inducit, & necessitatem affert, quod præcipitur à Deo in sacris litteris, & per verbum PRAECIPE, exprimitur, dum de oleo ad vsum Candelabri agitur:

legis

legis vim profecto habebit; obligationem Iſraelitis afferet. A
Eſt præterea tanta huius verbi PRAECIPIO vis, atque energia, iuxta doctrinam legum peritorum; vt peccati obligationem ſemper inducat, tranſgreſſoresq; præcepti in facinore manifeſto deprehendat. Licet enim de ſe, ſuaq; originaria ſignificatione lethalis culpæ tranſgreſſores nequaquam contaminet; vt præclarè docuit Nauar. in Manu. cap. 23. num. 50. & 51. nihilominus ſaltem venialis noxæ labe ex ſua naturali, & originaria ſignificatione illos coinquinat, ex doctrina eiuſdem Nauarri. B Vt plurimum verò ex communi ſententia peritorum virorum, decreta, atque conſtitutiones ſuperiorum, per verbum *Præcipio*, mortalis peccati obligationem ſecum annexam habent. Hinc enim in Clement. exiui, de verb. ſignif. §. cum autem, Summus Pontifex ſanctum Franciſcum oſtendit voluiſſe in ſua Regula, aliquando Fratres Minores ad mortale obligare, aliquando verò non: quia in aliquibus capitibus vtitur verbo *Præcipimus*, & non in alijs. Confirmantur C iſta, atque magis ſtabiliuntur per Clem. fin. §. quod ſic. quibus ſubſcribit etiam Card. in Clement. 1. §. ideoque, de reliq. & venerat. Sanctorum. Nec enim negari poteſt Latini idiomatis phraſi, verbum *Præcipio*, mandandi, atque iubendi propriè vim retinere, hancq; ſignificationem ſibi germaniſſimam fore, quatenus mandatum, & iuſſio eſt actus ſuperioritatis, prouenitq; ab illo, qui vel natura, vel iure aliquo præcipiendi, atque mandandi auctoritatem habet. Cum igitur Deus D benedictus de oleo Candelabri agens cum Iſraelitis, non ſemel in cap. 27. Exodi; ſed iterum etiam in cap. 24. Leuit. vſus ſit verbo PRAECIPE, non video qua ratione defendi, aut ſuſpicari, ne dicam affirmari poſſit, præceptum hoc nullam obligationem induxiſſe in populum, aut Iſraelitas nequaquam ex vi præcepti oleum aliquod ad Candelabri vſum debuiſſe.

Ve-

A Verum ab oraculis ſacris, prout de more, nobis recedendũ nõ eſt. ſed omnem noſtram rationem, quęcumque noſtri animi ſenſum, eorũ inniti auctoritati volumus: qui vt validiori manu perſiſtat, vis, & energia textus hebraici conſideranda erit. ſic enim noſtri interpretis in his locis ſenſus apertius cognoſcatur. ille enim Leuitic. 24. ſic habet: צַו אֶתבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, in quo textu dictio צַו, quæ interpretatur PRAECIPE, à verbo צִוָּה venit; quod iubendi, ſeu mandandi ſignificationem retinet. B non quidem quamcunque, ſed quæ authoritati, ſeu poteſtati præcipientis innitatur. Hanc ob rationem, quidam etymon vocum græcarum obſeruatores, ab illo hebraico verbo, ἄξια, & ἀξιότης dictiones græcæ, quæ poteſtas & authoritas interpretantur, deriuatas putant. quod ea, quæ præcipiuntur, nullam omnino vim habeant; nec præcepti rationem ſeruent, niſi poteſtate, auctoritateq; ſuperioris fulciantur. Quidam etiam doctiſſimi viri in dictionario linguæ ſanctæ Pagnini, doctiſ-C ſimè adnotarunt; quæcumque ſignificata illius verbi צִוָּה ad mandandi, ac præcipiendi ſignificationem pertinere; vt etiam de verbo latino PRAECIPIO, nos hic proximè probauimus. nam ſi aliter verbum *Præcipio*, in ſacris exponeretur litteris; non ſolum verbi huius vis, atque energia deſtrueretur; ſed etiam, quod maximè verendum eſt, infinita penè ſacrarum Scripturarum loca, & locorum ſenſus peruerterentur. quid ni peruerterentur? funditus ruerent. ne igitur diuinorum ora-D culorum germani ſenſus labantur, neve cognitio veri turbetur, retineatur naturalis verbi *Præcipio* vis, quæ obligatione afficit eos, quos reſpicit.

Oraculis, oracula coniungantur. hebraicis exemplaribus pro iuſtiſſima cauſa, adſint quoque græca exemplaria. Fauẽt enim verbo *Præcipe*; fauent denique obligationi, quam intendimus ex vi illius verbi. tranſlatio græca Septuaginta Exodi 27. & Leuitici 24. Exodi, vbi nos legimus, *Præcipe filijs Iſrael, vt*

affer-

afferant tibi oleum, sic habet: καὶ σὺ σύνταξον τοῖς υἱοῖς ἰσραὴλ, A
quo in loco dictio σύνταξον, à verbo græco συντάσσω deriuatur. quod licet interdum per τὸ ordinare, instituere, instruere aciem, aliaq; huiusmodi interpretetur: iubendi quoque ac imperandi significatum cum summa proprietate admittit. instituere enim, instruere aciem, & alia, quæ ad significatum illius verbi pertinere diximus; vbique actum innixum superioris auctoritati commonstrat: cum non nisi ad Principem, & superiorem, instituere, instruere aciem, & ordinare perti- B
neat. tunc tamen verbum συντάσσω, apertius hanc admittit significationem, vimq; imperij retinet, necnon etiam subditos lege deuincit, & debitores constituit, cum in imperatiuo modo illi actus exprimuntur. Quod si vis græci verbi σύνταξον, contra omne fas negaretur; accedit dictio ἔντειλαι, quæ tam à vocis significatione, quam etiam ab imperatiuo modo, non solum imperij actum præfert; sed etiam subditos à constitutis recedere prohibet. liquet id ex cap. 24. Leuit. vbi in C
eadem olei materia ἔντειλαι τοῖς υἱοῖς ἰσραὴλ, inquit textus. Dictio ἔντειλαι, quæ correspondet verbo PRAECIPE, nostræ translationis; deriuaturq; à græco verbo ἐντέλλω, propriè, ac germanè significat imperare: imperare, inquam, aliquid ab eo, cui parendum sit. ita vt hoc verbum nec rimam patiatur; per quam transgressores à scelere, & à crimine absolui queant. Hæc ex Herodiano, alijsq; græcis auctoribus perspicua sunt. Cum igitur vocabula hebraica, latina, ipsa quoque græca, D
non tam ratione significationis; quam etiam ratione modi, in quo loquuntur; ac denique ratione diuinæ auctoritatis, penes quam rerum omnium suprema auctoritas posita est; constituta de oleo stabiliant; vimq; obligatoriam inferant; eamdem cum Abulense à locis allatis auferre, minus tutum puto. quamobrem filios Israel obligatos omnino extitisse ex vi illorum locorum ad oleum offerendum pro Candelabro Taberna-

A bernaculi, mihi affirmandum videtur: nam quod legibus factum est, rescindi nequit.

Argumentis desumptis à significatione verborum rem egimus. ab auctoritate mandantis, veritas ante oculos ponatur. ac propterea quæro, Deus ne oleum à filijs Israel, ad Candelabri vsum sibi parandum constituat, vel non? postremum dici non potest: primum ergo affirmari oportet. sacra volumina id testantur. Igitur illi, ad quos Dei mandatum di-
B rigitur, aliquo genere obligationis vinciuntur. nam ipsa quoque diuina consilia, quamuis ex sua natura mortalis reatus laqueo minimè transgressores ligent; vt communiter Theologi omnes docent: omittere tamen illa, diuinisq; consilijs per contemptum non acquiescere, mortalis reatus labe contemptorem afficit. hoc verissimè plurimi ex Theologis constituunt. Caiet. 2.2. quæst. 109. art. 2. Siluest. verbo Contemptus, num. 2. & verbo Lex, num. 8. Tolet. instruct. Sacerd. lib.
C de sept. peccat. mortal. cap. 19. num. 5. & alij cum his. Multo igitur rationabilius videtur; quod ea, quæ à Deo constituuntur, non per modum consilij, sed potius verbo PRAECIPE, transgressores liget, atque criminosos constituat. Cumq; Deus oleum à filijs Israel sibi offerendũ statuat verbo PRÆCIPE, propterea filios Israel, sub pœna mortalis reatus, ad oleum in cultum lucernarum, & vsum Candelabri offerendum, extitisse obligatos dicendum erit. Erat enim Moyses Princeps de-
D legatus à Deo; & ideo dicitur illi, *& tu præcipe,* idest meo nomine iube filijs Israel, oleum pro Tabernaculi Candelabro offerre. quæ autem diuina auctoritate fulciuntur, rata sunt, vim legis habent, obligationemq; inducunt.

Effugium autem ab Abulense, & ab alijs in præcedenti capitulo excogitatum, vt propriam tueantur sententiam, de verbo PRAECIPE, nobis in negotium nequaquam erit. quamuis enim ex iam dictis satis illa præclusa censeri possent: tanti

tamen

tamen viri, qualis eſt Abulenſis, doctrina, & auctoritas plurimi æſtimanda cum ſit; omnis merito ſcrupulus à nobis tollendus erit; ne quis in illum aliquando impingeret. Ludi litterarij magiſtros dici Præceptores Abulenſi concedimus: hoc autem nomen non tam à doctrina ſumendum, quam ab auctoritate ſumi affirmamus. iocetur tantiſper. nonne faſces ludi litterarij magiſtri præferunt? baculo enim & virga armantur; cædunt diſcipulos; flagellant auditores: hæc autem lictorum, an imperatoris ſint, viderint alij: nos à cæde abſtinentes, præceptorum auctoritatem videamus. Quis audeat negare præſcribendi regulas, canones, atque præcepta illius, quam profitentur diſciplinæ, in auctoritate magiſtrorum poſitum eſſe? tanta enim eſt præceptorum auctoritas, vt omnis tollatur diſciplina, ſublatis eorumdem præceptis, ac regulis. Auctoritatis enim, atque imperij ratio ex vniuſcuiuſque munere penſanda eſt: Regis nimirum in gubernanda Republica; Præceptoris verò auctoritas ad Muſicæ directionem, ac ſuauitatem dirigitur: Litterarij ludi magiſtri auctoritas, in docendo, doctrinamq; diſcipulis communicando conſtituitur: quamobrē præceptores merito appellantur. Patris quoque in filium auctoritatem negare quis audeat? Filium patri obedire debere, quis non videat? vident certè omnes. Satisq; iſta forent ad eneruandas rationes pro Abulenſe allatas ex locis Prouerbiorum. Ne quid verò inelucidatum abeat; Græcorum exemplarium auctoritate, verus illorum locorum ſenſus inueſtigetur. cap. namque 6. ſic habent: υἱὲ φύλασσε νόμους πατρός σου. ideſt, *Fili cuſtodi, ſiue obſerua leges patris tui*. an verò conſilia iuxta interpretationem Abulenſis, dicenda ſint præcepta latine; τοὺς νόμους græcè, viderint alij. quod ſi viderint, agnoſcent profectò, quam inſulsè per conſilia, atque exhortationes illa vocabula interpretentur. Quod magis adhuc cap. 7. perſpicuum eſt in illis verbis: υἱὲ φύλασσε ἐμοὺς λόγους τὰς δὲ ἐμὰς ἐντολὰς, ideſt, *Fili cuſtodi*

A *custodi meos ſermones: at verò mea præcepta, &c.* vbi aduertat lector, obſecro, ſermonum, qui λόγυς dicuntur, quæ patris in filium ſuperioritatem nequaquam oſtendunt; ſed tantum beneuolentiam amantis, conſulentis, atque exhortantis, diſtinctionem; à ſtatutis, atque præceptis, quæ ἐντολὰς, appellantur, & ſuperioritatem dicunt; ex qua certè diſtinctione, dictionis PRAECIPE vim, roburq; intelliget: & quam friuolè his locis, ex ſacris litteris deſumptis, Abulenſis innitatur doctrina,
B intelliget.

Nec verbũ DIC, quod ex textu Septuag. Interp. cap. 27. Exo. pro Abulenſe afferre poſſet, eſt illi ad præſidium: non enim aliquid officit his, quæ à nobis dicta ſunt: aut debilitat vim verbi PRAECIPE. quia illud idem verbum *Dico*, à ſuperiore ſupremam habente auctoritatem prolatum præcepti vim ſeruat. Nam & Seneca epiſt. 95. ad Lucil. inquirens in quo differant deſcriptio, atque etymologia circa virtutes, ait. *Hæc res*
C *eamdem vim habet, quam præcipere; nam qui præcipit, dicit.* Itaque noſter bonus Seneca, eamdem vim tribuit verbo *Dicendi*, quam habet verbum *Præcipio:* alter alteri parem facit. Sed ne longius diuagemur, Chriſtus Seruator noſter de diligendo inimico, Matt. 5. audiatur. illius enim verba argumentum ſufficiens nobis præſtabunt, cum ait: *Ego autem dico vobis, diligite inimicos veſtros.* Quis nam verò tantam ſibi auctoritatem arrogare auſus fuerit? quis tantæ erit impietatis, vt di-
D ctioni DICO, in eo Euangelij loco vim præcepti neget? impium enim id eſſet. quod ſi impius in hoc; iniquè certè negabitur eadem vis eidem verbo, in loco de quo agitur. Nam illud DIC, in Exodo non tantum à Deo imperante, non tantum ab energia verbi, ſed etiam à modo imperatiuo, præcepti vim habere perſpicuum eſt. Quamobrem vis præcepti in dictione PRAECIPE agnoſcat Abulenſis, & qui eum ſequuntur, neceſſe eſt; & ab oleo offerendo in cultũ Tabernaculi, atque lu-

cer-

cernar ũ ex vi præcepti Iſraelitas abſoluere nequaquã audeant. A
Quæret fortaſſe aliquis, quid eſſet agendum his, qui oleo caruiſſent. cogebantur fortaſſe oleum emere, vt illud offerrent, nec ne? Negatiuam defendimus cauſam. hoc enim præceptum ad eos Iſraelitas, qui oleum apud ſe habuiſſent, tantum extendi, perſpicuum eſt ex ſacris litteris. nam cap. 35. Exo. numerans ſacer textus, quæ fuerant oblata in cultum Tabernaculi, primo in vniuerſum loquitur, dicens: *Quicquid ad cultum, & ad vestes ſanctas neceſſarium erat; viri cũ mulieribus præbuerunt;* B
oleum autem non niſi à Principibus populi, & tribuum vna cũ gemmis, lapidibusq; pretioſis oblatum fore ſcribitur. adeamus textum, & hæc apertiora fient: *Si quis habebat hyacinthum, & purpuram, coccumq; bis tinctum, byſſum, & pelles caprarum, pelles arietum rubricatas, & hyacinthinas, argenti, ærisq; metalla obtulerunt Domino,* inquit textus, *lignaq; Setim in varios vſus.* nõ dixit ſacer textus; omnes Iſraelitas iſta obtuliſſe, aut quod quiſque ex his rebus aliquid in Tabernaculi cultum attulerit; ſed C
ſi quis habebat; ille nimirum de populo, qui aliquid horum habuit; aliquid attulit; qui verò non habebat, minimè attulit, nec afferre ex vi præcepti cogebatur. eadem ratione de mulierum oblatione ſermo eſt. *Sed & mulieres,* inquit, *doctæ, quæ texuerant, dederunt hyacinthum, purpuram, & vermiculum, ac byſſum, & pilos caprarum:* non quidem omnes mulieres iſta obtuliſſe ſcribitur, ſed doctæ, & quæ texuerant, ille nimirum quæ textrinæ operam dabant, & hæc domi apud ſe habebant. D
quæ verò nec texuerant, nec nouerant opus textrinum, diuino præcepto nequaquam cõpellebantur; ſed quiſque ad opus, & cultum Tabernaculi offerre compellebatur, ex his tantum quæ apud ſe domi habuiſſet: vt propterea idipſum etiam de oleo affirmare oporteat. hacq; ratione intelligenda, atque interpretanda ſit vis illius verbi, PRAECIPE *filijs Iſrael, vt afferant tibi oleum.*

CAP.

A

CAP. XVI.

Vnguentorum exordia à primis ferè temporibus oſtenduntur.

Ad loca 1. Reg. 8. *Filias quoque veſtras faciet ſibi focarias, & vnguentarias.* 2. Reg. 14. *Lugere te ſimula, & induere veſte lugubri, & ne vngaris oleo.* Iob 41 *Feruéſcere faciet mare ſicut cum vnguenta bulliunt* Et ad alia plura Scripturarum loca.

B

DVABVS præcipuè de rationibus, ſuis Deus oraculis iuſſerat, Iſraelitas oleum offerre: vt lucernarum nimirum in Tabernaculo ſacra lumina fouerentur; & vnguentum quoque ad conſecrationem ſacrorum conficeretur. habetur hoc cap. 15. Exodi, vbi agitur de oblationibus ad fabricam Tabernaculi. *Principes verò obtulerunt lapides onychinos, & gemmas ad ſuperhumerale, & rationale, aromataq́, & oleum ad luminaria concinnanda, & ad præparandum vnguentum.*

C

D Cum igitur vſque modo priora olei munia conſiderauerimus; ad vnguentorum compoſitiones, eorumdem antiquitatem, vſus, & naturas ſermo noſter conuertitur: quatenus hæc ad ſacra intelligenda deſeruire poſſunt. Sunt enim hæc omnia obſoleta iam, atque in arcanis antiquitatis adeò recondita, vt vix ſubodorari queant.

Vnguentorum vſus quo tempore cœperit, quibus in regionibus, & quorum fuerit inuentum, perobſcurum eſt. Luxum

illorum Belgis ignotum auctoritate Cæsaris, Textorius in sua Officina affirmat. Habet enim Cæsar Belgas esse fortissimos, quod ad eos non commeent Mercatores, qui illuc deportent, quæ ad animos effæminandos pertinent, vnguenta videlicet. Hæc enim ad militum, hominumq; omnium animos effæminandos, maximè conducere arbitrabantur veteres.

Plinius longius se à Cæsaris sæculo contulit: nimirũ ad Iliaca tẽpora, quando Troia bello à Græcis arctabatur. hoc cõtigisse putatur sub anno mundi quadragesimo nono, supra bis millesimum & octingentesimum, si Torniello standum erit in suis annalibus; sub Ducatu Iapheti Galaaditis, de quo scribitur Iudic.cap. 11. De hac tamen temporum supputatione tantillum dubito: cum captam Troiam affirmet, sub anno septuagesimo secundo, supra bis millesimum, & octingentesimum, bellumq; Troianum iuxta hanc supputationem, tres & viginti annos perdurasse oporteret; cum tamen ad decem tantum annos protractum bellum Troianum, communis Græcorum & Latinorum sententia ex Homero tradat. Sed quicquid sit de supputatione temporum; saltem circa id tempus, Plinius vnguenta, illorumq; vsum extitisse negabit, lib. nat. hist. 13.cap. 1. *Iliacis*, inquit, *temporibus non erant*, (supple vnguenta, de his enim loquitur ibi) *nec thure supplicabatur. Cedri tantum, & citri, suorum fruticum in sacris fumo conuolutum, nidorem verius, quam odorem nouerant.* At quo tempore vnguenta cognosci cœperint, adeò est obscurum, vt omnino lateat. Plinius ibi hoc fatetur, & quamuis se vnguentorum exordia ignorare scribat; in eam tamen iuit sententiam, vt Persarum inuentum vnguenta arbitretur: non alio innixus fundamento, quam quod Persæ cum primis vnguento madeant: & penes Darium Regem Persarum vnguentorum scrinium inuentum, cùm, eo fugato ac victo, Alexander castra eiusdem potitus est: tunc enim Græcis vnguentorum luxum inno-

A innotuiſſe affirmat. *Quis primus,* inquit, *inuenerit non traditur.* Et infra: *Perſarum eſſe debet gentis inuentum: illi madent eo, & accerſita commendatione, ingluuie natum virus extinguunt. Primum, quod equidem inueniam, caſtris Darij Regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexander cæpit ſcrinium vnguentorum. Poſtea voluptas eius à noſtris quoque inter laudatiſſima, atque etiam honeſtiſſima vita bona admiſſa eſt.* Contigiſſe verò hæc arbitror, cum Alexander Iſſum inſignem Ciliciæ vrbem, ter-
B rore iniecto recepit, & in anguſtioribus locis manum cum hoſte Dario conſeruit: quod fuit Regni eius anno tertio, ab orbe verò condito fuit annus vigeſimus ſupra ter milleſimũ, & ſeptingenteſimum: hoc enim anno Alexander Darium ad ſe cum validiſſimo exercitu accedentem, memorabili admodum prælio deuicit; eiuſdemq́; cæſo ad Iſſum exercitu, & tota eius familia capta, in Babylonem fugauit. Fuit autem adeò celebris hæc Alexandri victoria, quam hic apud Iſſum de
C Perſis eſt potitus, vt vndique Perſarum cladis recordentur auctores. eſt de hac re pulcherrimum Antipatri epigramma, quod ob elegantiam afferendum duxi, quamuis à noſtro inſtituto longè abeamus. ſic enim ait:

Ἰσσοῦ ἐπὶ προβολῇσιν, ἁλὸς παρὰ κῦμα Κιλίκης
Ἄγριον, αἱ Περσῶν κείμεθα μυριάδες,
Ἔργον Ἀλεξάνδρου Μακηδόνος· οἵ ποτ' ἄνακτι
Δαρείῳ πυμάτην οἶμον ἐφεσπόμεθα.

D hoc eſt, *Iſſi in proiectu, maris iuxta fluctuum Cilicis*
Turbidum; Perſarum iacemus myriades
Opus Alexandri Macedonis, qui olim Regi
Dario vltimam viam ſequebamur.

Verum relicto bello, ad prædam nos conferamus; interq́; illius ſpolia vnguentum quæramus. de quo ita Plutarch. in Alexandro: τὴν δὲ Δαρείου σκηνὴν ἐξῃρηκότας ἐκείνῳ, θεραπείας τε λαμπρᾶς, καὶ παρασκευῆς, καὶ χρημάτων πολλῶν γέμουσαν. εὐθὺς οὖν

ἀποδυσάμενος τὰ ὅπλα πρὸς τὸ λουτρὸν ἐβάδιζεν εἰπών· ἴωμεν ἀπολουσόμενοι τὸν ἀπὸ τῆς μάχης ἱδρῶτα τῷ Δαρείου λουτρῷ. καί τις τῶν ἑταίρων, μὰ τὸν Δία (εἰπὼν) ἀλλὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. τὰ γὰρ τῶν ἡττωμένων εἶναί τε δεῖ καὶ προσαγορεύεσθαι τοῦ κρατοῦντος. hoc eſt, *Tabernaculum autem Darij reſeruantes* (ſupple milites ex præda) *illi* (ſupple Alexandro) *ſplendidis ſeruitijs, inſtrumento regio, & pecuniarum multarum refertum. Confeſtim igitur arma exuta ad balneum proceſſit, dicens: Eamus lauaturi aqua ſudorem pugnæ, balneo Darij. Sed quidam amicorum, per Deum (dixit) potius Alexandri. quæ enim ſunt illorum, qui victi; oportet vt pertineant ad victores.* Deinde ſubdit Plutarchus: ὡς δὲ εἶδεν μὲν ὅλκια, καὶ κρωσσοὺς, καὶ πυέλους, καὶ ἀλαβάστρους, πάντα χρυσοῦ ἠσκημένα περιττῶς, ὠδώδει δὲ θεσπέσιον, οἷον ὑπὸ ἀρωμάτων, καὶ μύρων, ὁ οἶκος. hoc eſt. *Vt autem vidit holcia & croſſos, & ampullas, & alabaſtros, omnia auro fabrefacta, domumq́; flagrans odore ſuauiſſimo propter aromata & vnguenta.* hæc Plutarchus de aromatibus, & vnguentis in Darij impedimentis repertis. Quamobrem nequaquam cum Plinio vnicum tantum vnguentorum ſcrinium Alexandrum in caſtris Darij reperiſſe dicemus? Sed potius multo plura, vt ad quadraginta vnguentarios in exercitu Darij captiuos duxiſſe Alexandrum Parmenionis teſtimonio, ſcribat Athen. lib. 13. cap. 9. μυροποιοὺς τεσσαράκοντα. Is enim potita Damaſco anno ſequenti à fuga Darij, & cum ciuitate omnium quoque Darij impedimentorum, vaſorum, ac ſarcinum Dominus factus, litteris ad Alexandrum datis quadraginta vnguentariorum meminit.

Plinium ſequutus videtur Horat. libro 1. Carminum ode 38. cum ait:

Perſicos odi puer apparatus.

Non enim de alio apparatu hic loquebatur Poeta, quam de vnguentis, vt præclarè adnotauit Leuin. Torrent. Nam & Spartianus de Ælio Cæſare, deq́; eius luxu verba faciens, Per-

ſicis

A ſicis meminit odoribus. *Lectum*, inquit, *imminentibus quatuor anacliterijs fecerat; minuto reticulo vndique incluſum, eumq́; folijs roſæ, queis demptum eſſet album replebat: iacensq́; cum concubinis velamine de lilijs facto ſe tegebat, vnctus odoribus Perſicis.* Quam ob rem Poëta, & Spartianus tum ad frequentiſſimum illius gentis vnguentorum vſum; quo perpetuo madebant, reſpicientes; tum ad communem illius ſæculi opinionem, quæ Perſis cum Plinio vnguentorum inuentum adſcribebant; vn-
B guenta Perſicos apparatus appellarunt. his pariter adiungamus Polydorum Virgil. lib de inuent. rerum, qui terminos à Plinio firmatos de vnguentorum prima origine tranſilire nefas exiſtimauit.

Vitium hoc negligentiæ in eruenda vnguentorum antiquitate in Polydoro Virgilio noſtri ferè ſeculi auctore, excuſare nequeo, eoq́; magis, quo rerum inuentores inueſtigandos ex inſtituto ſuſceperit; excuſandus tamen Plinius, quod Athe-
C næum fortaſſe non viderit, aut Plutarchum: potuiſſet quidem horum ſcripta Polydorus legere; quæ ſi legiſſet, vnguentorum ad delitias vſum multo antiquiorem certè cognouiſſet. Plutarchus enim in Alexan. illius in Darium expeditionem parantem cum ſcribit, Helleſpontum Alexandrum traieciſſe affirmat; quod fuit anno eius regni ſecundo, ab orbe condito decimonono ſupra ter milleſimum ſeptingenteſimum: inde Ilion cum veniſſet; Græcorum manibus, qui in expeditione
D Troiana occubuerant, parentaſſe, ac ſacrificaſſe refert: ἀναβὰς δὲ εἰς Ἴλιον, inquit, ἔθυσε τῇ Ἀθηνᾷ, καὶ τοῖς ἥρωσιν ἔσπεισε. τὴν δὲ Ἀχιλλέως στήλην ἀλειψάμενος λίπα, καὶ μετὰ τῶν ἑταίρων συναναδραμὼν γυμνὸς (ὥσπερ ἔθος ἐστὶν) ἐστεφάνωσε. hoc eſt, *Aſcendens autem in Ilium ſacrificauit Mineruæ, & Heroidibus libauit, Achillis autem cippum vna cum ſocijs vnguento delibutus vnxit, nudusq́; de more circumcurrens eam coronis ornauit.* Quod ſi expeditionem in Darium Alexander parans vnguento madidus, manibus eſt

parentatus, antequam Darium aggrederetur, atque impedi- A
menta illius cũ vnguentis potiretur: horum profectò vſus nequaquam à Dario ad Græcos permeauit; ſed multo antequam Darij vaſibus potiretur Alexander; vnguentorũ luxus Græcorum vrbes, ac gentem penetraret: licet fortaſſe Alexander ipſe illorum multitudine, aut vſu nequaquam diſſolueretur.
Minimè verò mirum; quod auctores allati in his cæcutierint; ac vltra Darium vnguentorum vſum non agnouerint? vel ſi agnouerunt, vix Darij ſeculum exceſſerint: ſacras enim non B
perlegerant literas; quas vtique ſi cognouiſſent, multo antiquiora Dario, Alexandro, ac Illiaco Regno, vnguenta, illorumq; vſus intellexiſſent. Nam Darius, de quo ibi Plinius, is fuit ex ſacris literis, qui Eſdræ Scribarum ſummo apud Hebræos, Hebreisq; ipſis, reditum in patriam, ac ciuitatis Hieruſalem reædificationem indulſit: cum tamen tercentum circiter ante annos, dum adhuc captiui ſub Nabuchodonoſore tenerentur Hebræi; Suſannam fœminam nobiliſſimam, C
ſimulq; caſtiſſimam inter hebræas, vnguẽta lauacro adhibere conſueuiſſe legamus apud Dan. cap. 13. contigiſſe verò iſta anno trigeſimo octauo ſupra ter milleſimũ & quadringenteſimum, oſtendit Torniellus inſuis annalibus. Et adeò quidem commune erat vnguentorum vſus, vt ſub eadem Monarchia, in ſequentibus temporibus mulieres ad Regem Aſſyriorum ingreſſuræ, nuptiarum cauſa; ſex menſibus oleo myrrhino cutem excolere in conſuetudinem habuiſſe, ex ſacris cogno- D
uerimus literis.
Longius, quæſo, abeamus ad mulierem illam, cui lib. 4. Reg. cap. 4. precibus ſuis Heliſæus propheta multiplicauit oleum vnctionis, (vnguentum dicemus verius) vt ſibi creditoribus ſoluendo eſſet. id vero Ioramo filio Achabi regnante in Iſrael contigit; qui annis tercentum Babylonicam captiuitatem præceſſit. Nam & Amos Propheta, qui floruit tempore Oziæ

Regis

A Regis Iuda, & Ieroboam filij Ioas Regis Iſrael, ſuis in concionibus cap. 5. redarguens diuitum laſciuiam, vnguentorum etiam luxum reprehendit his verbis: *Veh qui opulenti eſtis in Sion*. Et infra: *Bibentes vinum in phyalis, & optimo vnguento delibuti*. vel hebraizando dicemus *præſtantiſſimis, optimiſq; vnguentis inuncti*. Salomonis verò ſeculo adeò viguiſſe hunc vnguentorum vſum ex ſacris literis liquido conſtat; vt nil frequentius in ſacro Canticorum libro legatur; hieroſolymitanis puellis paſſim ad ſponſum circum clamantibus: *In odorem vnguentorum tuorum currimus*. Et alibi: *Oleum effuſum nomen tuum*. Ioab verò ſummus Regiæ militiæ Præfectus in Iſraëlitico Regno Dauid regnante Salomonis patre, ab exilio Abſalonem reuocare volens, anno mundi primo ſupra ter millesimum, mulierem Thecuitem quæſiuit; quæ Regem adiret, & capto in ſermone Rege, Abſaloni paternam reconciliaret gratiam: eam verò mulierem his armis Ioab muniuit: *Lugere te ſimula, & induere veſte lugubri, & ne vngaris oleo, vt ſis quaſi mulier multo tempore lugens mortuum*. Non eſt autem hic ſermo de oleo ſimplici; ſed de vnguento, cuius vſus erat in delitijs; quo perfuſo homines, ac mulieres animi hilaritatem, feſtum diem, cordis lætitiam indicabant, & à quo luctus cauſa abſtinebantur.

Adeò peruetuſtum vnguentorum vſum fuiſſe, ex ſacris habemus literis: vt inter iura Regis enumerarentur vnguenta. D Cum enim ex Dei præſcripto ſub anno mundi quinquageſimonono ſupra nongenteſimum & bis milleſimum filijs Iſrael Regem deſignaturus acceſſiſſet Samuel 1. Reg. cap. 8. Ius Regis populo prænuntians, *Filias*, inquit, *quoque veſtras faciet ſibi vnguentarias*. Quamobrem ab eo ſeculo vnguentorum vſus abfuiſſet, & vnguentarias abfuiſſe neceſſe erat: ius quoque illud Regis populo minimè innotuiſſet, & fruſtra inter Regia iura enumeraretur à Samuele.

Longius adhuc à Dario, & à Dauide recedamus: ad Moyſen, ad prioraq; illa ſæcula nos conferamus. non quando filij Iſraël Ægyptios terminos vix egreſſi fuerant; atque in deſerto Synai agebantur; tunc etiam ad conſecrandum Summum Sacerdotem Aaron, & reliquos eius ſucceſſores, ſub anno ab orbe condito quadrageſimoquarto ſupra bis milleſimum quingenteſimum, iuſſit Deus parari vnguentum præſtantiſſimum: de quo in ſequenti agemus libro. hoc autem vnguentum, vnguentaria arte parandum præſcribitur à Deo Exod. cap. 3. *Facieſq; vnctionis oleum ſanctum, vnguentum compoſitum opere vnguentarij*, inquit ſacer textus. huius operis vnguentarij cognitio, diuiniq; mandati intelligentia omnino tolleretur; ſublato ab eo ſæculo vnguentorum vſu. Quin etiam ducentos ante annos in vſu cadauerum vnguenta legimus, cap. 50. Gen. Iacob enim mortuo, Ioſephum ſeruis ſuis medicis, vt aromatibus, atque vnguentis condirent patrem, præcepiſſe legimus. id autem præſtantiſſimis vnguentis fieri ſolitum, lippis notum eſt, ac tonſoribus. Nec puto cõtemnendum Ioſephi teſtimonium, qui lib. 2. antiquit. cap. 3. filiorum Iacobi profectionem in Ægyptum, rei frumentariæ cauſa ſcribens, muneraq; Principi allata recenſens, vnguenti quoque balanini meminit, dicens: *Addit & dona ferenda Ioſepho ex prouentu Chananeæ, balaninum vnguentum, ſtactem, terebintum*, &c. Iam igitur vnguenta eo ſæculo, vſum & æſtimationem habebant: cum Ioſepho primo poſt Regem Pharaonem; qui tunc in Mundo, & Regnis primam occupabat ſedem, vnguenta in munus mitterentur.

Retro abeamus. illud oleum, quo Iacob lapidem ſacrauit in Bethel, de quo ſcribitur Gen. 28. genus vnguenti extitiſſe opere vnguentario, & aromatibus conditum, affirmare verebimur? nequaquam certè. nam præter quam quod oleum ſic ſumptum in ſacris literis, & dictio שֶׁמֶן *ſcemen*, apud hebræos

paſſim

A passim vnguenta significat; vt in primo huius operis capite ostendimus; satis nobis in argumento est, quod eo oleo consecrandi lapidis causa, Iacob vsus sit: ad quam lapidum & altarium consecrationem vnguento præstantissimo tantum, veteres vsos fuisse, & sacræ, & prophanæ testantur literæ: quod nos quoque infra latius monstrabimus. hæc autem contigere anno septuagesimo sexto supra bis millesimum, & ducentesimum. quo etiam seculo, vel parum vltra, nimirum anno no-
B nagesimo nono supra bis millesimum, & tercentesimum, adeò frequens erat vnguentorum vsus; vt Iob suas inter calamitates, quæ circa hoc tempus contigerunt, potentiam Leuiathan considerans, de ea per comparationem ad vnguentariam artem loquatur cap. 41. dicens: *Feruescere faciet quasi ollam profundum maris, & ponet quasi cum vnguenta bulliunt.* Aromatum verò ebullitione parari vnguenta innuit etiam Seneca epist. 90. damnans enim hominum luxus, rerumq; abu-
C sus, ait: *Hinc textorum, hinc fabrorum officinæ sunt; hinc odores coquentium, hinc molles corporis motus docentium, mollesq; cantus, & infractos.* Quorsum igitur illa Spiritus sancti comparatio efferuescentis mari ad vnguenta cum bulliunt respiceret? quo pacto loci illius sensus intelligeretur? nisi artem vnguentariam in commiscendis, ac concoquendis aromatibus, ab eo vsque tempore hominibus notissimam & frequentem dixerimus? & ne quis hic sermonem haberi de vnguentis ad medicamen-
D ta putaret; tollatur scrupulus hebraico exemplari, quod habet sic; יָם יָשִׂים כַּמֶּרְקָחָה *mare ponet sicut vnguentum*, siue dixeris, *sicut compositio odorata*. id enim significat dictio רָקַח, vt infra ostendetur: quæ quidem vox nulla ratione conuenit aromatibus in odoribus, sed ijs tantum, quibus odoris conciliandi gratia vnguenta parabantur; quamobrem Septuaginta, ξύλιον μύρου, idest, *trulla vnguentaria* dixerunt: aliter alij; qui tantum non recedunt ab vnguentaria comparatione.

Quod

Quod ſi coniectari licet, vnguẽtorum vſum frequentiſſimum A dicemus etiã ætate Abraham. etenim cum Sarah vxor Abrahæ deſcenderet in Ægyptum, eius erat pulchritudinis; vt Abraham vitam ſibi in diſcrimine poſitam, illius pulchritudinis cauſa intelligeret: quapropter ad illam dixit: *Noui quod pulchra ſis mulier, & quod cum viderint te Aegyptij, interficient me, & te reſeruabunt.* Deſcendit autem Abraham in Aegyptum anno decimoquarto. ſupra bis milleſimum, & centeſimum; at vnde nam pulchritudo tanta Saræ conciliabatur; B quæ tunc habita ratione temporum, ſaltem annum ſexageſimumquartum agebat? quodq; adhuc magis mirandum remanet, cum iterum deſcenderet in Geraris, & ageret annum octuageſimum nonum, tantæ erat pulchritudinis, vt ſtatim vrbem ingreſſa in Palatio Regis Abimelech, nuptiarum cauſa raperetur: & tamen iam illi deſierant eſſe muliebria menſtrua: non aliunde certè tanta ei conciliata fuerat pulchritudo, niſi vnguentorũ vſu, quibus cutis exculta, & caro conſolidata, C rugas non patitur. id infra fuſius probabitur, cum de mundo muliebri noſter erit ſermo; & de vnguentis, quibus Eſther, Iudith, Suſanna, aliæq; ſanctæ ſacrarum literarum mulieres vtebantur. vi enim balſami, myrrhæ, & aliorum vnguentorum, is conſeruatur in muliere color, quem primo vnguenta inuenerint, quando cuti adhibita fuerunt. Quamobrem mirum, me iudice, non eſt; quod Sarah nouagenaria eam retineret pulchritudinem, ac oris ſpeciem, quam adhuc puella, D naturali vi acceperat.

Quamuis igitur quarumnam gentium vnguenta fuerit inuentum, res ſit incerta; & quando ceperint omnino ignotũ. ſi tamen diuinare in his mihi licet: Chaldæorum, ſiue eorum qui è proſapia Sem filij Noë deſcendentes Regionem vltra Euphratem habitabant; vnguentorum vſum inuentum fuiſſe affirmarem. Cum enim innumerabiles in Ægypto forent

mulie-

A mulieres, adoleſcentulæ, puellæ, ac virgines, ſolius tamen Saræ ſexagenariæ vxoris Abraham pulchritudo, totius Ægypti oculos in ſe conuertit. Ægyptiorum Regis cor impulit ad raptum. nec ſolius Regis Ægypti, verum etiam Regis Geraris, pulchritudo Saræ nonagenariæ rapuit cor, & oculos. Vna Dina Iacobi filia, ita Sichemi animum ſibi addixit, vt eam deperiret; deperiendo, ſibi totiq; ſuæ genti exitio fuerit: cum tamen innumeras virgines, & Ciuitas illa, & Regio tota B haberet. non alia, vt puto, de cauſa, niſi ob cultum muliebrem, naturali elegantiæ adiūctum: cum igitur hebrææ reliquis mulieribus venuſtiores apparerent, & cultiores eſſent; nullo negotio, animum facilem ab elegantia capi, in ſe rapiebant. Chaldæorum enim Regio, Meſopotamia nimirum, quæ & Arabia fœlix appellata eſt, aromatum feraciſſima, eorumdem quoque cultum, & vnguentorum vſum homines docuit. Quam ob rem ab hebræis vna cum Abrahamo, & fortè etiam antea, C comportata aromata, ad Ægyptios, ac Chananæos, vſum vnguentorum hominibus aperuerunt: vt iam cum mundi primordijs, ni mauis dicere cum pueritia, quadam continuata annorum ſerie, vnguentorum vſum extitiſſe apud homines liquido conſtet.

D

CAP.

A

CAP. XVII.

Vnguenta quanta fuerint in æstimatione apud veteres.

Ad loca 4. Reg. 4. *Non habeo Ancilla tua, nisi parum olei quo vngar.* 3. Reg 17. *Et paululum olei in lecytho.*

B

VNGVENTORVM dignitas, atque æstimatio nequaquam à contemptu illorum, qui erat penes temperatiores homines, sed à communi illius temporis consuetudine nobis sumenda erit. Vsus enim iste vnguentorum, adeò valuit in hominum opinione; tantæq; semper dignitatis fuit; vt à Romanis inter laudatissima, atque etiam honestissima vitæ bona admissus fuerit; vt cum Plinio loquamur lib. 13. C Quamobrem apud Romanos gratissimum munus erat præstitisse vnguenta populo in publicis solemnitatibus. ad quam consuetudinem Persius respexit Satyr. 6. dicens:

> . . . . *centum paria ob res*
> *Egregie gestas, induco: quis vetat? aude*
> *Vna nisi conniues; oleum, artocreasq; popello*
> *Largior: an prohibes?*

Epulum enim publicum à ditioribus aliquando ex hilaritate D dabatur, non tamen sine vnguento. quod muneris genus præstantissimum censebatur; ita vt viri nobilissimi, summisq; muneribus decorati, qui in Republica lapidibus literatis donabatur, in enumerandis honoribus, ac muneribus, illud etiam recensebatur, quod vnguentum publicè dederit populo. est de hac re lapis Romanus apud Manut. in dictione Hilarus, num. 18. sub hac verborum forma:

T. FLA-

A T. FLAVIO. T. L. HILARIONI
DECVR. COLL. FABR. EX. LVSTRO. XV.
VNGVENTO. AD. PVB. FRAG. LVSTRO. XVI.
MAG.QVINQ.COLL.FABRVM. TIGNARIORVM
LVSTRO.XVII.HONORAT.ET.LVSTRO.XVIII.
CENSOR.BIS.AD.MAG.CREANDOS.LVSTRO.XIX
ET.XX. IVDEX. INTER. ELECTOS. XXI.AB. OR-
DINE. LVSTR. XXII. CLODIA. TI. F
B PRISCA. VIRO. OPTIMO. ET. FLAVIA. T. F
PRISCILLA. PATRI. OPTIMO.

Nec propterea omnino vſus iſte improbandus videtur. his enim veteres non ſolum voluptatis, ſed etiam valetudinis conſeruandæ, ac recuperandæ cauſa vtebantur. quamobrem Romani Medicos habebant vnctores; qui ἰατραλεῖπται dicebantur voce græca, dixeris latinè *Medicus vnctor*. nam ἰατρὸς *medicus*, ἀλείπτης *vnctor eſt*. qui vnctionibus, & perfricationi-C bus corpora curabant. Eſt pro quodam Harpocrate Iatralipta, epiſtola 6. Plin. lib. 10. ad Traianum, quem rogat concedere ciuitatem Romanam Harpocrati: *Proximo anno Domine*, inquit, *grauiſſima valetudine vſque ad periculum vitæ vexatus, iatraliptem adſumpſi, cuius ſollicitudini & ſtudio, tuæ tantum indulgentiæ beneficio, referre gratiam parem poſſum: quam rogo des ei, ciuitatem Romanam*. hæc ibi Plinius de medico, qui vnguenta ſanitatis, ac neceſſitatis de cauſa tantum habebat in D vſu, non voluptatis. Verum ad vtrumque vnguentorum vſum voluptarium, & neceſſarium reſpexerunt veteres Iuriſconſulti in l. argumen. ff. de auro & arg. legatis, de muliebribus vnguentis verba facientes. Legatumq; de his à teſtatore factum nequaquam accipiendum fore de vnguentis, quæ voluptati, ac de his quæ valetudini deſeruiunt, nomine mundi muliebris docent: ſed eo nomine muliebria tantum vnguenta, quibus mulieres vtebantur ad cutis curam, intelligenda affirmant.

mant. *Mundus muliebris est, quo mulier mundior fit,* dicit lex. A *Continentur eo specula, matulæ, vnguenta, vasa vnguentaria, &c.* infrà verò in fine dictæ legis dicitur: *Vnguenta, quibus valetudinis causa vngimur, mundo non continentur.* Et Pomponius eodem titulo, l. in argento. *Vnguentis legatis, non tamen ea legata videntur, quibus vtimur voluptatis causa, sed & valetudinis, qualia sunt, &c.* nonnullis ibi enumeratis vnguentis. nam contra aëris inclementias vngentis, cum primis vsos Græcos, in extremo vitæ periculo constitutos, Xenophon lib. 4. de Cyr. B min. exped. scribit. referens enim quam grauiter afflicti fuerint Græci illi, qui in Armenia occidentali Cyrum sequebantur in ea expeditione, & hoc niuium de causa: vnguentis se recreatos affirmat. *Ea verò,* inquit, *nocte, cum in agro castra locassent; è cœlo ingens niuis vis effusa est: quæ res effecit, vt cum illuxisset, &c.* infra verò: *Cum verò sub diuo, quod res ita postulare visa fuerat, pernoctassent; tam ingens è cælo nix demissa est; vt non homines modo iacentes, & arma, sed ipsa etiam iumenta* C *contegerentur. Hinc se homines præ torpore tollere non poterant. iacentes verò miserabile erat niue sepultos videre: tum torpentibus quidem cæteris, primus Xenophon surrexit, lignaq; findere cœpit; tunc alius quidam, & ipse surrexit, atque à Xenophonte illud sibi munus depoposcit; mox alij se erexerunt, accensisq; ignibus, omnes vngebantur: multum autem eo in loco liquaminis suilli, cesamini, amigdalini, triticei, terebinthini, quo pro oleo vtebantur; vnguenta etiam ex eisdem rebus confecta repererunt.* hæc Xenophon. Vt D iam milites enecti, & cœli inclementia ferè extincti; vnguentis recreati reuixerint.

Nec minori, vt puto, argumento à loco aromatibus destinato, ab officinis, & numero vnguentariorum probatur, quo in pretio apud Romanos, Græcos, & Israelitas vnguenta fuerint. adeo enim his delectabantur; vt non vnam, aut alteram haberent in Ciuitatibus vnguentariam officinam; sed plures,

pluresq;

A pluresq; artifices, qui parandis vnguentis operam darent. hi dicebãtur myropolæ à græco μυροπώλης. hãc materno generi Octauij Augusti obijciebat M. Antonius Octauio, vt scribit Sueton: in Octauio. quorum officinæ, in quibus vnguenta vendebantur myropolia dicebantur. frequentissima quidem apud Plautum, & alios rerum antiquarum Scriptores: ex illarum in Vrbe frequentia, ac multitudine, in quibus etiam hominum habebatur concursus maximus. Hinc apud Plautum B dicit Amphitruo querens Naucratem in Amph. act. 4.

Nam omnes plateas pereptaui, gymnasia, & myropolia.

Horum enim meminit locorum, in quibus homines frequentius conueniebant. Quamuis vero Cicero noster lib. 1. de offic. seruilis animi censuisse videatur vnguentariã artem; scribens nihil ingenuum posse habere officinas & artes blandas, quæ ministræ sunt voluptatum: inter quas vnguentariam connumerat: sicuti etiam Plin. lib. 2. epist. 11. quæ est ad Arrianum C de Martiano hanc obijciat artem, dicens. *ipse præterea accepisse sestertium decem millia fœdissimo quidem titulo, nomine vnguentarij, qui titulus à vita hominis compti semper, & pumicati non abhorrebat.* fuisse tamen tempora aliquando diuersa à veterum luxu, alienum nequaquam videtur. quo sane tempore, vel quod homines vnguentis moderate vterentur, vel quod pauciores haberentur vnguentarij, hos in aliquo numero habitos Aromatariorum dignitas declarat. Enimuero Aromata-D ria subordinabantur vnguentariæ, huius enim gratia aromata parabantur. ad infimam verò hominum plebem pertinuisse eos, qui in aromatibus negociabantur, censendum nequaquam erit. Est enim lapis apud Manutium ad illorum fauorem, verbo Pollio, nobilitatem, dignitatemq; illorum indigitans, qui sic habet.

L. IV-

L. IVNIO. L. F. SABATI A
NA POLLIONI AV
ROMATARIO. A. VIC
PVBLIC. VIX. ANN.
XL. VIII
L IVNIVS. L. F. SYN
AVIVS. AROMAT
FRATRI OPTIMO. PI
ENTISSIMO FEC. B

eſt enim AVROMATARIVS, diues in aromatibus ab αὐρὸς, quod eſt diues, & ἄρωμα. vel prior illa dictio AV. eſt emphatica, & AVROMATARIVS valet maximus aromatum negotiator. Verum in lapide dum legis VIC. PVBLIC. hoc eſt VICTORI PVBLICO. cogimur in eo agnoſcere viro, de quo lapis loquitur, nobilitatem, ac dignitatem. Parem dignitatem in Pigmentario lapis alter in dictione, Sacra via, apud eumdem aperit. eſt enim pigmentaria ars, miniſtra vn- C guentariæ, illiq; ſubordinatur quemadmodum aromataria; vt propterea à dignitate vtriuſque, dignitas etiam vnguentariæ non minimo argumento liceat expiſcari. citati à nobis lapidis, hæc ſunt verba.

ÆMILIA. C. ATTI.
M.C.L. STEPANI. PIGMENT.
AVCTA. DE. SACRAV.

Illa enim vltima dictio lapidis SACRAV. valet SACRA D VIA. Erat autem ſacra via Romæ omnium nobiliſſima, in qua ictum fuit fœdus inter Romulum, & Tatium Sabinatem: extendebatur autem à Domo Regis ſacrificuli vſque ad Templum Syreniæ; & rurſus à Regia, vſque in arcem, dicit Sext. Pom. de hac enim ita ille. *Quod ne eatenus quidem, vt vulgus opinat, ſacra appellãda eſt à Regia ad Domum Regis ſacrificuli, ſed à Regis Domo ad ſacellum Syreniæ, & rurſus à Regia*

vſque

A *vſque ad arcem*. Erat autem hæc via eius æſtimationis, vt ex Senatusconſulto tantum alicui in ea domo habere concederetur. nam & Pompon. Iuriſconſ. lib. 2. ff. de orig. iuris ait: *Fuit autem Scipioni Naſicæ, qui optimus appellabatur, Domus publicè in ſacra via tradita, quo facilius conſuli poſſet.* Quamobrem mulierem pigmentariam auctam de ſacra via, dum legitur in lapide, quacunque de ratione id factum ſit; nobilitatem illius inde cognoſci præſtat. à quorum etiam nobilita-

B te ſacras litteras minimè abhorruiſſe agnouimus. nam lib. 2. Eſdræ cap. 3. agitur de reædificatione ciuitatis ſanctæ Ieruſalem. Interq; Principes, qui ædificationi Ciuitatis ſanctæ operam dabant, conſtruxerantq; palatia principaliora ad portam veterem, filius quoque cuiuſdam pigmentarij habetur in numero, his verbis: *Et iuxta eum ædificauit Eziel filius Araia aurifex; & iuxta eum ædificauit Ananias filius pigmentarij, & dimiſerunt Ieruſalem vſque ad murum plateæ latioris.*

C Nec minori puto fuiſſe dignitate habitos apud Romanos, qui vnguentariam exercebant; vt lapis Manutianus in dictione Vnguentarius ex Venuſia Apuliæ tranſmiſſus oſtendit. in quo ita ſcribitur.

CLAVDIO. PHI
LARGYRO. VN
GENTARIO
ISQ. FAMILIAM
D SVAM. MANVMISIT
PECVNIAMQ.
LEGAVIT.

At ſi Hebræorum mores ſacris ex oraculis, ac litteris attendere voluerimus; vnguenta tanto in pretio habita apud hos cóperiemus; vt his quæ ad victum neceſſaria erant, non ſolum præferrentur; verum etiam ſummum vitæ bonum in vn-

ctionibus, aromatibus, & vnguentis ab his collocaretur. Hi nāque omnes, teste Athen. lib. 5. qui Syriā incolunt, ob vbertatem ipsius regionis, aromatum feracissimæ, & balneis, & compotationibus, & vnguentis operam dant. Quid dico operam dant? vnguentis caruisse infœlicissimum putabatur. conuincitur hoc ex loco 4. Reg. cap. 4. nam cum mulier illa pauperrima, cuius vir è viuis defecerat; ad Eliseum clamaret; vt sibi præsto esset; ne sibi, quæ viri iam defuncti causa, ære alieno præmebatur, filius pro pecunia, quæ à defuncto viro debebatur auferreretur ab eo, qui in tabulis viri nomen habebat. interrogauit illam Eliseus Propheta, quid nam in domo secum bonorum haberet: *Non habeo ancilla tua quicquam in domo mea, nisi parum olei quo vngar*, respondit. non erat hoc oleum ad vsum ciborum, aut ad condiendas escas; sed ad vsum corporis muliebris. erat vnguentum, quo ad vngendum corpus vtebatur. hoc oratione Prophetæ multiplicato, mutuatisq; vasis à vicinis iam impletis, eodem vendito, viduæ mulieri creditori soluendo fuit. Ne verò pro vnguento dubitandi sit locus; atque ibi de eo sermonem haberi perspicuum sit, legitur hebraicè וַתֹּאמֶר אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹל בַּבַּיִת כִּי אִם אָסוּךְ שָׁמֶן *Et dixit non ancilla tua*, supple, *est*, more hebræo, *in omnibus quæ sunt in domo, nisi vas vnguenti*: apertè verò de vase vnguentario loquutam mulierem constat ex voce אָסוּךְ, quæ *lecythum*, siue vas ad vnguenta, & non aliud significat: quapropter noster vulgatus interpres addidit, *quo vngar*, & Complutensis habet: ἀλλ' ἢ ἀγγεῖον ἔλαιον ἐν τῷ οἴκῳ ᾧ ἀλείψομαι. hoc est, *sed vasculum olei in domo*, supple, *habeo quo vngar*.

Duo hinc argumenta ad rem nostram habentur, alterum à necessitate mulieris, alterum à venditione vnguenti sumitur. Si enim mulier vidua in tanta rerum omnium egestate constituta, vt nihil omnino in domo haberet, quo ab ære alieno leuari, suoq; creditori satisfacere posset; vnguento tamen carere

rere

A rere nolebat; eo certè caruiſſe infœliciſſimum hebræos exiſtimaſſe perſpicuum eſt. Quod verò eo vendito æs alienum tam graue diſſoluerit, vt ſibi in ſeruitutem filios redigendos timeret; nec ſolum diſſoluerit; quin etiam de pretio, ſibi, ſuisq; filijs ſupererit ad victum: ſic enim ait Propheta: *Vende oleum, & redde creditori tuo: tu autem & filij tui viuite de reliquo.* Quam optimum foret illud vnguentum; quantoq; in pretio vnguenta apud Hebræos haberentur, apertè demonſtrat.

B Quid plura conferam? eo inſaniæ deducti homines videbantur; vt nec beatitudinem heroibus tributam ſine vnguentis arbitrarentur. Eſt locus Luciani lib. 2. de vera hiſtoria. deſcribit enim beatorum inſulam, & in inſula vrbem, vrbisq; delitias, quibus beati fruuntur. nec ab illis delitijs deſunt vnguenta. περὶ δὲ τὴν πόλιν, *inquit*, ῥεῖ ποταμὸς μύρου τοῦ καλλίστου· τὸ πλάτος πηχέων ἑκατὸν βασιλικῶν· βάθος δὲ, ὥστε νεῖν εὐμαρῶς. adeò enim ad felicitatem conducere putabant vnguenta; vt non vnum,

C aut alterum vnguentorũ vas beatitudini adſcriberent; ſed fluuium latum, & profundum, in quo beati natare poſſent. ita ibi Lucianus, *Circa ciuitatem*, inquit, *fluit amnis vnguenti opptimi, cuius latitudo centum eſt cubitorum regiorum, altitudo ad natandum commoda.* Et apud Athen. lib. 5. cap. 5. qui præſtantiſſimis oblectabantur vnguentis, quorum vſus erat apud Antiochum Epiphanem, in hæc erupit verba: μακάριοι ἐστὲ ὑμεῖς οἱ βασιλεῖς, οἱ καὶ τούτοις χρώμενοι, καὶ ὀδωδότες ἡδύ. *Felices eſtis vos*

D *reges, qui his*, ſupple vnguentis, *delibati olentes ſuauiter*. Vt propterea terrenæ, cæleſtisq; fœlicitatis ſedes, in vnguentis omnino veteres collocarent.

Æſtimatio vnguentorum apud veteres humanum captum ſuperauit; fidem exceſſit. Locus qui habetur cap. 17. lib. 3. Reg. id teſtatur: hic enim Elia in Sarephta Sidoniorum ex Dei mandato abeunte, vidua Sarephtana ei occurrit, cuius res omnes annonæ caritatis cauſa, eo deductæ erant in diſcrimine,

 vt ni-

vt nihil iam ſupereſſet ad victum ; ſibi filioq; ſuo fame omnino moriẽdum eſſet. teſtis ſit ipſa, quæ Prophetæ ab ea eleemoſynam poſcenti, ita reſpondit: *Viuit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, niſi quantum pugillus capere poteſt farinæ in hydria*, quantum nimirum farinæ, manus in hydria iniecta, contractis digitis extrahere ex hydria valeat. in tanta rerum egeſtate, & vltimo vitæ ſpiritu conſtituta; vt dixerit hæc mulier prophetæ Dei. *En colligo duo ligna, vt ingrediar, & faciam illum mihi, & filio meo, vt comedamus, & moriamur*. Licet verò eo deducta hæc vidua eſſet, vt animam ageret; oleo ſiue vnguento quo vngeretur, carere nefas exiſtimabat: ſubintulit enim, cum de farina loqueretur ad prophetam, *& paululum olei in lecytho*, ſupple, *habeo*. & dum audis oleum in lecytho, ſiue cum hebræo ומעט שמן בצפחת, ideſt, *Et parum olei in lenticula*, quocumque nomine appellandum ſit vas, de vnguentario intelligendum hunc ſacrarum litterarum locum, manifeſta res eſt. Quo quidem argumento ſumpto ab vnguento mulieris in vltimo vitæ periculo conſtitutæ, tantiq; facientis vnguentũ, apertiſſimè conuincitur, non ſolum vnguentorum frequentiſſimus vſus, verum etiam quantæ felicitatis, ac boni arbitrarentur Hebræi, his vnguentis liniri, atque vngi; ſicut etiam infœlicitatis putabatur his caruiſſe, quando etiam moriendum fuiſſet.

A

CAP. XVIII.

Forum aromatarium inſigniores vrbes habuiſſe videntur.

Illuſtrantur loca ex Cantic. 1. *Genæ illius ſicut areolæ aromatum*. Eccli. 24. *In plateis ſicut cinnamomum, & balſamum aromatizans odorem dedi, quaſi myrrha electa dedi ſuauitatem odoris*. Et alia plura.

B

PERANTIQVVS huc aromatum, & vnguentorum vſus, antiquioribus ſæculis frequentiſſimus, adeò obſoleuit, & antiquatus eſt; vt vix ſubodorari poſſint, quæ ad compoſitiones vnguentorum pertinent; quæq; ad genera vnctionum ſpectent: quamobrem niſi hæc attigerimus; ſuſpicaſſe ſaltem nonnulla ad veriora inueſtiganda, lucem doctioribus præſtabit. Iam ergo ab vnguentarijs, aromatarijs, & ab vnguentaria taberna, transferamus nos ad loca in inſignioribus vrbibus, his negotijs, aromatibus, hiſq; hominibus deſtinata. Erant enim fora ad hæc ſolummodo negotia: quorum maxima erat dignitas. Quæ quidem fora, myropolia ἀπὸ τοῦ μύρου, καὶ πωλέω, ideſt, *à vendendis vnguentis*, me iudice, dicebantur, ſiue ἀπὸ τοῦ μύρου, καὶ τῆς πόλεως. quaſi ciuitas vnguenti, myropolia appellarentur: quod verius arbitror. Non enim officina vnguentaria, primario myropolium dictam exiſtimo; ſed potius à myropolio, ideſt forum vnguentarium, eo nomine officinam quoque vnguentariam, poſtmodum denominatam arbitramur.

C

D

Dicebantur etiam hæc loca, Seplasiæ, in quibus frequens virorum concursus erat. de his ita Non. *Seplapsium generis neutri Varro ἀνθρωπόπολι, περὶ γενεθλιακῆς. Doti dato insulam Chium, agrum Cæcubum, Seplasia Capuæ, Macellum Romuli. Seplasia fem. Varro Synephebo περὶ ἐμμονῆς. Hic narium Seplasiæ, hic hedycus Neapolis. Pomponius Quinquatribus. Venit, inquit, rogatum nos, quando nostræ essent Seplasiæ.* Et in eodem genere feminino, atque de eodem foro aromatario loquitur Cicero orat. 2. pro lege Agrar. dicens: *Iam verò qui metus erat tunicatorum illorum? & in Albana, & Seplasia, quæ concursatio percunctantium quid Prætor edixisset? vbi cœnasset? quid enuntiasset?* ita ibi. Meminit huius fori Pomp. Adelphis allatus à Festo, dicens: *Dij te perdant inferi Antipho. quia vnde hoc sit vnguentum quæris: atque lepidum vnguentum, nisi ex Seplasia est.* Meminit & Cicero in orat. pro Sextio, viri grauitatem describens: *Vestitus asperè*, inquit, *nostra hæc purpura plebeia, ac penè fusca: capillo ita horrido, vt Capua, in qua ipse tunc imaginis formandæ causa Duumuiratum gerebat, Seplasiam sublaturus videretur:* vsum nimirum aromatum & vnguentorum. Meminit etiam in l. Pison. de Capuana Seplasia. erat enim celeberrimũ vnguentorum, ac aromatum forum Capuæ; cuius delitijs fractam fuisse Punicam ferociam, Valer. Maxim. lib. 19. scribit, de quo etiam Seneca epist. 51. ad Lucill. ait: *Vna Annibalem hyberna soluerunt. & indomitum illum viribus, atque alpibus, virum eneruauerunt fomenta Campaniæ.*

Tantæ verò dignitatis erant loca hæc aromatũ, atque vnguentorũ negotijs destinata, vt mœnijs circumdata essent proprijs, dupliciq; quodammodo muro custodita, quasi minor ciuitas intra maiorem clausa, vt duplici seruaretur custodia; eius nimirum, quæ sibi esset propria; & alterius, qua communis vrbs tuebatur. Quamobrem ab hoc foro, siue ab hoc genere negotiationis, qui his præficiebantur, siue custodiæ, siue iuris dicun-

A dicundi cauſa, quod mihi ignotum eſt, Seplaſiarij appellabantur. Extat de hoc lapis perantiquus in oppido Grationis Montis Ferratenſis: quem ponit Manut. in Ortograph. dictione Vettius num. 7. in hac verborum forma.

V. F.
T. VETTIVS. T. L.
HERMES
SEPLASIARIVS
B MATER. GENVIT. MATER. RECEPIT
HI. HORTI. ITA. VTI. OPT. MAXIMIQ. SVNT
CINERIBVS. SERVIANT. MEIS.

Reliqua quæ in lapide habentur, dimittenda duxi; quod huic loco minus deſeruiant; & alibi in hoc eodem opere, Myrothec. 5. magis ad rem iterum reuocanda erunt. Satis ex his nobis liquet, quanta fuerint in æſtimatione apud veteres, qui vnguentis operam dabant. Ab his verò aromatum foris, & Seplaſijs Hebræi nequaquam abhorruere; quin potius ab ipſis hanc conſuetudinẽ, conſtituentibus vnguentis peculiare forũ, reliquas accepiſſe nationes, veluti ab antiquioribus arbitror. Sunt loca ex Canticis pro hac re non contemnenda: dicitur enim Cant. 3. à Spõſa ſe noctu ſurrexiſſe ad inquirendũ Sponſum, quem deperibat: quapropter ad ſemetipſam conuerſa dixit: *Surgam, & circuibo ciuitatem: per vicos & plateas; quæram quem diligit anima mea*. hebraicè בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחֹבוֹת, ideſt, *per viam* ciuitatis, *& per fora:* ſignificat enim poſtrema dictio hebraica loca ampla, & lata ratione negotiationis & mercimoniæ. ſubdit Sponſa: *Inuenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt ciuitatem: num quem diligit anima mea vidiſtis? paululum cum pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima*. iterum cap. 5. eodem deſiderio Sponſa afficitur, rapiturq; noctu ad inquirendum Sponſum; quem dum quærereret, cuſtodes ciuitatis, necnon etiam cuſtodes murorum ſe reperiſſe affirmat: ab his

ſe lacerata, percuſſa, atque ſpoliata dolet, ab illis nequaquam. A
ſic enim ait: *Inuenerunt me custodes, qui circumeunt ciuitatem:* deinde ſequitur: *Percuſſerunt me, & vulnerauerunt me, tulerunt pallium meum mihi custodes murorum.* Itaque duplici vigiliarum ordine ciuitatem Hieroſolymitanam cuſtodiri ſolitã indicat Sponſa; alij dicebantur vigiles, qui circumdabant ciuitatem, mœniaq; cuſtodiebant: de quibus dixit Propheta Pſal. 126. *Niſi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam.* alij erant cuſtodes, qui murum ſeruabant: his B occurrit Sponſa cap. 5. nequaquam cap. 3. ab his plagas accepit & verbera, ab his ſpoliata fuit, qui murum cuſtodiebant; murum, vt arbitror, fori aromatarij, quod noctis tempore portis claudebatur, diligentiſſimeq; ſeruabatur. à reliquis enim cuſtodibus, qui humaniſſimè cum Sponſa ſe geſſerant, mœnia vrbis Hieroſolymitanæ cuſtodita videntur, non murũ Seplaſiæ. Hac duplici murorum fabrica in vrbe Hieroſolymitana, explicantur loca nonnulla Prophetarum, diuinorumq; C oraculorum. nam Iſai. 22. dicitur, Hieroſolymitas feciſſe piſcinam inter duos muros. Murum, vt puto, ciuitatis, & murum Seplaſiæ. eſt & locus Zachar. cap. 2. quo hæc ſententia de duplici muro ſuadetur. Dicitur enim Prophetæ ab angelo, *Abſque muro habitabitur Hieruſalem*; deinde ſubditur: *Et ego ero*, ait Dominus, *murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius.* ita textus. Quamobrem reſpiciens Dominus ad decorem futurum Hieroſolymitanæ ciuitatis, dixiſſe reor, abſ- D que mœnijs Hieruſalem habitandam, præ multitudine ciuium. Quia verò Seplaſiæ ſummo erant in pretio apud homines, & propterea digniora vrbium tenebant loca: ab his ſumpta metaphora dixiſſe Dominum videtur: *Ego ero ei murus ignis, & in gloria ero in medio eius.* viderint alij meliora.

Verum pro his foris Hieroſolymitanis ſtat locus ex Cant. 5. vbi

A vbi Sponſa ſacra ſui dilectiſſimi Sponſi genas, his verbis commendat: *Genæ tuæ ſicut areolæ aromatum conſitæ à pigmentarijs*. Non enim eſt hic ſermo de areolis plantarum in prædijs, in quincuncem, ſiue aliquo alio ordine diſpoſitorum; neque de minutioribus plantis, à quibus aromata producuntur; atque in hortis per areolas ordinantur. Perſpicuum eſt hoc, tum quia tenuiores hæ plantæ, quæ his areolis diriguntur, inter plantas aromatiferas minimè referendas cenſeantur; cùm præſtantiora B aromata ex arboribus tantum, vel ex radicibus gignantur, quæ per areolas minimè diriguntur, aut artificiosè collocantur. Eſto verò ita diſponerentur aromatiferæ plantæ: colere illas, ſuo ordine diſponere per areolas, nequaquam pigmentariorum, ſed hortulanorum foret muneris: cum tamen in loco ex ſacris Canticis allato Sponſa hoc pigmentarijs demandarit, dicens: *Genæ tuæ ſicut areolæ aromatum conſitæ à pigmentarijs*. Loquitur igitur Sponſa de areolis aromatum, quæ in vnguen-C tarijs tabernis pigmentariorum arte, præſtantioribus aromatibus, pixidibus, & vnguentarijs vaſculis ad oculiferam parantur. ex Hebræo id colligi videtur, לְחָיו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם מִגְדְּלוֹת מֶרְקָחִים quæ Latinè ad verbum interpretata ſic ſonant: *Genæ illius ſicut areolæ aromatis in turribus pigmentariorum*. ideſt, pixidibus, & vaſculis vnguentariorum refertis. nam dictio מִגְדָּל quæ ſignificat aliquid eleuatum, & turrim, non poteſt aliter interpretari in allato loco, quam per pixides, & vnguentario-D rum turrita vaſcula. Forum igitur aromatariorum præ oculis proculdubio habuit Sponſa in illa cõparatione genarum rubicundarum ſui perdilecti Sponſi; quas cum illa contemplaretur vnguentis madidas, odorem ſpirantes, fuco perpolitas, colorum elegantiam, & aromatum ſuauitatem in areolis pigmentariorum agnouit; quales ſunt quæ in foro ad oculiferam exponere negotiatores conſueuere; in forum inquam confertũ pluribus tabernis aromatum, ac vnguentorũ, quæ ibi venduntur.

tur. quæ quidem fora varietate colorum, aromatum odore, pixidum diſpoſitione, hortorum ſanè pręſtantiſſimorum imaginẽ præferunt; in quibus aromatiferæ plantæ plures, necnon etiam flores odorati, varijsq; coloribus depicti conſpiciantur. Quorſum verò ſermo reſpicit Sponſæ commendantis, Sponſi pulchritudinem, ex areolis odoratis? non alibi certè, quam ad forum vnguentarium, quod Hieroſolymis, me iudice, habebatur. Eſt de hac re locus apertiſſimus in cap. 24. Eccl. vbi in proprijs laudibus, ac præconijs diuina ſapientia erumpens, non tantum præſtantiſſimis arboribus aromatiferis, verum etiam aromatibus ipſis, ſeipſam præponderat, ac confert. his quidem, ea ratione, qua ab aromatum negotiatoribus parantur in foro aromatario: illis verò, vt in agro, & ſub dio naturali pulchritudine, & odore culti exiſtunt, dicens: *Quaſi cedrus exaltata ſum in Libano, & quaſi cypreſſus in monte Sion*. legit Græcum exemplar, ἐν ὄρεσιν ἀερμῶν, ideſt, *in montibus Ermon*. dixit verò noſter vulgatus, *in monte Sion*, quia iungebantur hi montes. ſequitur Sapientia: *Quaſi palma exaltata ſum in Cades, quaſi plantatio roſæ in Hierico, quaſi oliua ſpecioſa in campis, quaſi platanus exaltata ſum iuxta aquas*. quæ poſtrema verba ἀφ' ὕδατος, hoc eſt, *ab aqua*, ſiue iuxta *aquas*, non habentur in omnibus Græcis exemplaribus, ſed nobis ſatis eſt ea retinuiſſe vulgatum interpretem. Quia verò Sapientia locum ſuæ ſedi deſtinatum, Hieroſolymis demonſtrarat, dicens: *In Sion firmata ſum, & in ciuitate ſanctificata ſimiliter requieui, & in Hieruſalem poteſtas mea*; à plantis aromatiferis, & ab his, quæ in agro præſtantiora habebantur; ad ea quæ præſtantiſſima in ciuitate Hieroſolymitana cenſebantur, ſe conuertit, nimirum ad forum aromatarium, in quo aromata, ac vnguenta præſtantiſſima vendebantur: & ideò ſubintulit: *In plateis ſicut cinnamomum, & balſamum aromatizans odorem dedi*. licet verò illa verba *in plateis*, minimè habeantur

in Græ-

A in Græcis exemplaribus, quæ circumferuntur, ea tamen habuisse exemplaria nonnulla antiqua, cum primis illud quo vſus eſt noſter interpres, certiſſimum eſſe debet; alias nequaquam appoſuiſſet verba illa, *In plateis:* vel ſi non aderant in exemplaribus, & ipſe appoſuit, non alia ratione id feciſſe reor; niſi quia de Seplaſijs, in quibus aromata negotiabãtur, Sapientiam loquutam intelligebat. Quamobrem in illo textu, periodi terminus ac finis, puncto ſignari non debet poſt illa verba, *in* B *plateis*, ſed ante, nimirum poſt illa, *iuxta aquas*. Iuxta quem ſenſum retinuit textum illum ab antiquiſſimis vſque temporibus Romana Eccleſia in Officio Beatæ Virginis, incipiendo lectionem ſic: *In plateis ſicut cinnamomum, & balſamum aromatizans, &c.* Quibus allatis à Spiritu ſancto, ad alia quoque aromata, quæ ibi vendebantur, reſpiciens, ſubdit: *Quaſi myrrha electa dedi ſuauitatem odoris, & quaſi ſtorax & galbanus, & vngula, & gutta, & quaſi libanus non inciſus vaporaui* C *habitationem meam*. Et proſequitur diuina Sapientia, enumerando alia plura aromata, quibus vnguenta parabantur in Seplaſijs; officinæq́; ornabantur, odor conciliabatur aëri, nareſq́; tranſeuntium per Seplaſias, ſiue foros vnguentarios nutriebantur. Hæ autem comparationes diuinæ Sapientiæ ad aromata odorata in plateis, omnino præter rem eſſent, niſi Hebræis nõ tam vnguentorum vſus frequentiſſimus fuiſſet, quam etiam Seplaſiæ, & fora aromatum, notiſſima forent: corruerent tan- D dem omnia, quæ à Spiritu ſancto allata ſunt in laudem Sapientiæ: comparationis quoque vis eneruaretur, quoties à Ciuitate ſancta Hieruſalem forum vnguentarium ſubmoueretur. Licet enim ſingula quæque recenſita aromata odoratiſſima ſint; odoratiora tamen videbantur in foro illo, vbi multitudine, & mixtione aliorum aromatum, cælum ipſum putabatur odoratum, quod ab officinis ipſis aëri conciliaretur, vndique fragrantia ſuauiſſima.

CAP.

A

CAP. XIX.

Vnguentorum profuſus vſus, & abuſus oſtenditur.

Ad loca Cant. 5. *Surrexi, vt aperirem dilecto. manus meæ diſtillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatiſsima.* Et infra: *Genæ illius ſicut areolæ aromatum conſitæ à pigmentarijs.* Et ad alia plura loca.

B

HVMANAE naturæ procliuitas ad malum inſerta, peccati noſtrorum protoplaſtorum vis, quæ omnia prophanauit; vnguentorum vſum humanæ naturæ ſatis peraccommodum, ac ſalubre perdidit: vt propterea rectè dixerit ille apud Athenæum, *Malè ſit effæminatis iſtis, qui rem tam bonam*, vnguentum ſcilicet, *perdiderunt*, infamia nimirum affecerunt. Non enim aromatum, ac vnguentorum odor, & ſuauitas omnino ableganda erit: quinimò cum gratiarum actione complectenda. quod etiam Clem. Alexand. lib. 2. pædag. cap. 4. affirmat. *Sunt enim ſuaues quidem odores*, inquit, *qui neque torporem afferunt, neque ad amores impellunt, neque impudicam coniunctionem, ac meretricium contubernium redolent, ſed ſunt vna cum temperantia ſalubres, & cerebrum quidem alunt, quando male affectum fuerit, & ventriculum corroborant; non eſt enim vſus eorum omnino ablegandus, ſed vnguento tamquam medicamento & auxilio vtendum.* Hæc ibi Clemens: Horum tamen odorum adeò delectati ſunt homines, vt voluptatibus onerati omnino ſuccubuerint: non tantum laſciuiores,

C

D

A uiores, qui beatitudinem in vnguentis collocarunt, vt vidimus ex Luciano lib. 2. de vera Hist. in cap. 17. verum etiam frugaliores, ſaniorisq; mentis homines, Spartani ipſi vnguentis deuicti videntur: εἰς τὴν προειρημένην τρυφὴν ἦλθον ποτήρια τε ἐκθέσεις πολλῶν, καὶ βρωμάτων παντοδαπῶν πεποιημένων παραθέσεις, ἔτι δὲ μύρων ἐξηλλαγμένων, ὡς δ' αὐτὼς οἴνων, καὶ τραγημάτων, inquit Philarch. lib. 15. histor. apud Athen. lib. 4. cap. 9. hoc eſt, *Eo luxus ipſi*, ſupple Spartani, *proceſſerunt, vt multa pocula apponerent,*

B *& eſcarum lautiſſimarum facerent apparatum, ſimiliter etiam vnguentorum exoticorum, tum etiam vinorum, atque bellariorum.* Quin etiam Pythagoricos ipſos vnguentorum luxu deceptos agnouimus ex Athen. lib. 4. cap. 18. qui id refert ex Soſicrate lib. 3. de Phyloſ. ſucceſſione, vbi de antiquis Pithagoreis, Πυθαγορεικῶν, inquit, λαμπρά τε ἐσθῆτι ἀμφιεννυμένων, καὶ λουτροῖς, καὶ ἀλείμμασι, &c. hoc eſt, *Pythagoricis conuolutis veſte ſplendida, & balneis, & vnguentis, &c.* Quaſi admiretur illos, qui tempe-

C rantiam, & modeſtiam profitebantur, vnguentorum tamen conſuetudinem habuiſſe. Diogenem ipſum, qui in contemptu voluptatum omnium, forma ac norma extitit Chriſtianis, ille qui vnico dolio contentus, Magni illius Alexandri faſtum, atque diuitias ſpreuit, non tamen ab vnguentis abſtinuiſſe videtur aliquando. Sic enim Antipater illum cum Caronte loquentem facit de his, quibus in mundo vſus fuerat.

Ὄλπην, καὶ σκίπωνα φέρω, καὶ διπλόον εἷμα,

D Καὶ πήρην, καὶ σοὶ ναυτιλίης ὀβόλον,

Καὶ ζωὸς τὰ δὲ μουνᾶν, ἃ καὶ νέκρος ὧδε κομίζω,

Εἶχον· ὑπ' ἠελίου δ' οὔτι λέλοιπα φάος. hoc eſt:

Lecythum, & ſcipionem fero, & duplicem veſtem,

Et peram, & tibi pro naulo obolum,

Et viuus hæc ſolum, quæ & mortuus hic porto,

Habebam: ſub ſolis nihil reliqui luce.

Habetur hoc Epigramma Antipatri in Florilegio Græcorum

Epi-

Epigrammatum lib. 3 cap. 33. num. 15. vt propterea minimè mirum ſit, poſtmodum vnguentorum luxu molliores adeò fuiſſe corruptos, nimiaq́; odorum voluptate captos, vt oleo ac aromatibus abuſi ſint. Quamobrem non immeritò hunc vnguentorum vſum Socratem illum modeſtiæ ac temperantiæ notam imaginem, improbaſſe ſcripſit Athen. lib. 3. cap. 35. vnguentarios ſuis Solon eſt execratus legibus; hos pariter primis illis temporibus Sparta non admiſit: ſcribit id Athenæus lib. 15. cap. 10. Λακεδαιμόνιοι τε ἐξελαύνουσι τῆς σπαρτῆς τοὺς τὰ μύρα κατασκευάζοντα ὡς διαφθείροντας τοὔλαιον. Et infra parum: Σόλων τε ὁ σοφὸς διὰ τῶν νόμων κεκώλυκε τοὺς ἄνδρας μυροπωλεῖν. Affirmat id etiã Rhodig. lib. 27. cap. 24. Athen. lib. 1. cap. 4. laudat Homerum, quod frugalitatis ſtudioſus, Deos in conuiuium deſcribat non coronatos, aut ſuffimentis delectatos, nec etiam vnguentis madidos. enimuero abuſus & ſuperfluus vnguentorum vſus, omnibus ſemper execrabilis viſus eſt. Et veteres quidem apud Plinium lib. 12. vnguentorum, ac oleorum vſum & abuſum ad cutem expoliendam iure damnarunt: ea maximè de ratione, quod omnium rerum vnguentorum abuſus ſuperuacaneus cenſeatur. Nam auri, argenti, pretioſorum lapidum, gemmarum, margaritarum, aliarumq́; rerum pondera, quæ plurimi apud homines æſtimantur; ad hæredes denique quæcumque illæ ſint, tranſeunt; veſtimentorum pariter vſus, præter commoda, quæ nobis per aliquod tempus affert, ad poſteros tranſmittitur; vnguentorum verò vtilitas ac delectatio ſuis emoritur horis, & illico expirat. Expirat quidem vnguentorum odor, nequaquam verò infamiæ nota, quam præferebat vnguentorum vſus profuſus. Quamobrem Clem. Alexan. lib. 2. pædag. cap. 8. dicebat: *Voluptas artem vnguentorum reperit, cui nulla accedit vtilitas, ſed meretriciorum eſt morum opprobrium, & medicamentum ad prouocandum.* Quodq́; magis adhuc in vnguentis ridiculum eſt: ipſa vnguenta,

A guenta, & odorata aromata, cum ex odore tantum voluptatem afferant, hac de ratione vsui potius sunt his, qui ad vnguentatum accesserint; quam illi ipsi, qui vnguento madent. quapropter merito vnguentorum abusus, necnon etiam profusus vsus improbandus apparet.

Cum primis verò Christianis, à sanctis Patribus oriente iam Ecclesia, vnguentorum interdicebatur vsus. ita habemus Clemen. Alexand. auctore, lib. 2. pædag. cap. 8. dicente: *Quamo-* B *brem rectè mihi videntur nonnullos,* (supple sentire) *cum ægrè ferunt tantum studij in vnguenta conferri, vt vtilitatem ipsam effœminarent. eorum artifices, nempe vnguentarios à Ciuitatibus, quæ bonis legibus, & institutis reguntur, expellere, atque adeò ipsos etiam floridarum lanarum infectores: nefas enim est vestes dolosas, & vnguenta in ciuitatem veritatis ingredi: oportet autem in primis apud nos, viros vnguenta non olere, sed vitæ probitatem.* Et max. ille Hieron. ad Demetriadem de virgin. seruan. *Cincin-* C *natulos pueros,* inquit, *& calamistratos, & peregrini muris olentes pelliculas, de quibus illud arbitri est, non bene olet, qui bene semper olet, quasi quasdam pestes, & venena pudicitiæ virgo deuitet.* Vnguenta namque illa illius ætatis in profusione, libidinis notam habuisse manifestum est. *Nam sicut boues anulis,* inquit Clem. Alexan. lib. 2. cap. 8. *& funibus, ita etiam intemperans suffitibus, & vnguentis, & suaue olentibus coronarum odoribus trahitur.* Noster quoque Seneca damnatæ voluptatis an- D trum venaturus ad vnguenta refugit, dicens lib. de vit. beat. cap. 7. *Inuenies voluptatem latitantem sæpius, ac tenebras captantem circa balnea, ac sudatoria, ac loca ædilem metuentia, mollem, eneruem, mero, atque vnguento madentem, pallidam, fucatam; ac medicamentis pollinitam.* His quoque eruditissimus Clemens in eadem metaphora subscripsit, dicens loco citato: *Quemadmodum autem qui naribus sunt sagacibus canes, feras odore inuestigant, ita ex nimis curiosa vnguentorum fragrantia,*

qui

qui moderati ſunt, & temperantes venantur intemperantes. A
Tanto quidem luxu corruptos fuiſſe molliores conſtat; vt in vnguentis conuoluerentur, auctore Athen. lib. 5. cap. 5. Antiochi enim, qui Epiphanes dictus eſt, meminit, qui cum beatus à quodam exiſtimaretur, eo quod vnguentis præſtantiſſimis, ac ſuauiſſimis vteretur: μηδὲν τὸν ἄνθρωπον, inquit Athen. προσειπὼν, ὅπου κεῖνος τῇ ἑξῆς ἐλούετο ἐπεισελθὼν, ἐποίησεν αὐτοῦ καταχυθῆναι τῆς κεφαλῆς μέγιστον κεράμιον πολυτελεστάτου μύρου τῆς στακτῆς καλουμένης· ὡς πάντας ἀναστάντας κυλίεσθαι λουομένους τῷ μύρῳ, καὶ διὰ τὴν γλισχρότητα καταπίπτοντας γέλωτα παρέχειν, καθάπερ, καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα. B hoc eſt, *Nihil* reſpōdiſſe Antiochum *homini, ſed poſtridie ingreſſus vbi plebeius ille lauabatur, fecit profundere capiti eius magnum vas pretioſiſſimi vnguenti, eius qui dicitur Stactes, vt omnes lauaturi aſſurgentes volutarentur in illo unguento, & cadentes ob lentorem unguenti, ad riſum excitarent ipſum quoque Regem.* Viſus eſt quidem Rex profuſus in profundendo præſtantiſſimo vnguento; profuſi vltra quam credi poteſt in voluptatibus illi, qui aſſurgentes à ſolio in vnguento illo tanta auiditate C conuoluebantur.

Apud Euripidem quoque in Cyclope Satyrorum ſemichorus, in beatorum numerum Bacchantes reponit, quod vnguentis madidis venere, ac voluptate fruantur. dicit enim:

Μακάριος ὃς εὐιάζει. Et infra:
Ἐπὶ δεμνίοις τε ξανθὸν Χλιδανῆς ἔχων ἑταίρας
Μυρόχριστος λιπαρὸς βόστρυχον. hoc eſt, *Beatus qui bacchatur.* D

Et infra: *Et in lecto flauum delicatæ tenens amicæ*
Vnguentis delibutus, ac nitens cincinnum.

Sed eo, quæſo, in reprehendendo veterum vnguentorum profuſum vſum argumento vtamur, quo vtitur Athen. lib. 15. cap. 11. Improbat enim illius ætatis luxum, & vnguentorum abuſum, quod pro ſingulis humani corporis membris ſingula excogitauerint vnguenta. hanc appellat Athen. diligentiā,

& an-

A & antiquorum curioſitatem, nos luxum profuſum, damnabile abuſum appellabimus. ὅτι δὲ δὴ σπουδῆς ἦν τοῖς παλαιοτέροις, inquit Athen. ἡ τῶν μύρων χρῆσις, δῆλον ἐκ τοῦ, καὶ ἐπίστασθαι, ποιοῦντι ἑκάστῳ τῶν μελῶν, ἡμῶν ἐστὶν ἐπιτήδειον. Ἀντιφάνης γοῦν ἐν τοῖς θορικίοις ἢ διορύττοντι φησι.

> λοῦτ' αἰδὺ ἀληθῶς ἀλλά τι
> ἐκ χρυσοκολλήτου δὲ κάλπιδος μύρῳ,
> αἰγυπτίῳ μὲν τοὺς πόδας, καὶ τὰ σκέλη,
> B φοινικίνῳ δὲ τὰς γνάθους, καὶ τιτθία
> σισυμβρείῳ δὲ τὸν ἕτερον βραχίονα,
> ἀμαρακίνῳ δὲ τὰς ὀφρῦς, καὶ τὴν κόμην
> ἑρπυλλίνῳ δὲ τὸ γόνυ, καὶ τὸν αὐχένα.

Et præter hoc alia quoque affert nonnulla loca noſter Athen. quibus probet ex vetuſtioribus Comicis, ac Poëtis ſtudium, ſiue potius luxum veterum in ſingulis humani corporis vngendi membris. locus verò allatus hanc recipit interpretatio-C nem. *Quoniam ſtudium erat antiquis, & diligentia unguentorum. & hoc eſt indicium, quod priuatim unicuique parti corporis adhiberent, quæ ſcirent idonea vnguenta. Antiphanes quidem in Vinoſis, aut foſſore dicit.*

> *Lauatur autem rectè aliquis*
> *In aureo quodam ſolio unguento*
> *Aegyptio pedes linit, & crura:*
> *Phœnicino buccas, & ubera:*
> D *Siſſimbrino uerò utrumque brachium:*
> *Amaracino ſupercilium, & comam,*
> *Serpillino ceruicem, atque genua.*

Nec ab vnguentis immunes fuerunt pedes, vt pluribus proſequitur ibidem auctor, & lib. 13. Cor quoque ſedem animæ ſuauibus odoribus recreari exiſtimabant veteres; vt propterea illos potius in vnguentis nataſſe, quam vnguentis vſos fuiſſe, dicendum ſit. Sed vnde nam Græci peſſimum hunc luxum

hauſerunt? vt ſingulis humani corporis membris, ſingula A excogitarent vnguenta? ab Hebræis mehercle: aliter alij ſentiant.

Ad ſacras igitur redeamus literas, & ex varijs illarum locis ab Hebræis vnguentorum profuſum vſum, alias accepiſſe gentes intelligemus. non recedamus à ſacro Cant. libro; ibi enim Sponſa vnguentorum vſum ad manus perfundendas monſtrauit, dicens: *Surrexi vt aperirem dilecto meo, manus meæ diſtillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatiſſima.* B cap. 9. de genis, ac facie Sponſi in eodem capitulo, *Genæ tuæ,* inquit Sponſa, *ſicut areolæ aromatum conſitæ à pigmentarijs.* mammas ac pectus Sponſæ commendat Sponſus, dicens: *Meliora ſunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis.* vbi comparantur pectus & mammillæ perfuſæ vnguentis optimis, prout de more illius ætatis, vino præſtantiſſimo. Capitis vngendi conſuetudinem, Spiritus ſanctus aperuit, munditiam legalem ſuadendo Hebræis, dicens, *Oleum de capite tuo non deficiat.* C Illud etiam, quod de vngendo corde dicebatur ex Athenæo, frequentiſſimum fuiſſe apud Hebræos liquido conſtat, Spiritu ſancto Prouerb. 27. dicente: *Vnguento & varijs odoribus delectatur cor.* Et denique mulier illa, quæ peccata defleuit in domo Phariſæi, totiesq; ad Chriſti pedes in conuiuio acceſſit, eoſdem vngendi cauſa, nequaquam tunc primo pedum gratia id excogitauit vnguentum; ſed quod ſæpè ipſa fecerat ex conſuetudine illius ætatis, & ab alijs quoque fieri didicerat; D amoris, honoris, ac pietatis ergo faciendum in Seruatorem noſtrum putauit.

Quid plura congeram? in vnguentorum vſu adeò profuſi ſunt veteres, vt parum cenſeretur ſemel in die ſumpſiſſe vnguentum; ni bis, terq; renouaretur; ne à corpore odor euaneſceret. *Quid? quod odore tamquam ſues gloriantur?* dixit Seneca epiſt. 86. vtebantur enim his ad Venerem excitandam, & excita-

A citatam etiam fruendam. Excitari affirmat Clem. lib. 2. pædag.cap.8.dicens: *Coronarum autem & vnguentorum vsus non eſt nobis neceſſarius: ad libidines enim & voluptates impellunt: maximè cum nox prope eſt.* Frui venere ſolitos molliores corrupti illius ſæculi in vnguentis, oſtendit Plutarch. Sympoſ.lib. 3.quæſt.4. apud quem diſputatur in conuiuio, corpora ne virorum, an mulierum denſiora forent: & pro denſitate corporis muliebris ſtat Florus, dicens ibi: ὅτι δὲ εἰσὶ πυκνότεραι τῶν ἀν-
B δρῶν ὦ φίλε Ἀτρυίλατε, πύθου παρὰ τῶν ἔπι συναναπαυομένων γυναιξὶν ἢ μύρον ἀληλιμμέναις ἢ ἔλαιον. ἀναπίμπλανται γὰρ αὐτοὶ τοῦ χρίσματος ἐν ῷ συγκαθεύδειν, καὶ μὴ θίγωσι μηδὲ προσάπτωνται τῶν γυναικῶν, διὰ θερμότητα, καὶ μανότητα τοῦ σώματος ἑλκόντος. hoc eſt: *Quoniam autem ſunt denſiores virorum, ò amice Atrijlate, conijce à concubentibus cum mulieribus perunctis vnguento, aut oleo. Opplentur enim eodem vnguento in ipſo concubitu, etiam ſi non contrectent, neque attingant mulierum*, ſupple corpora, *propter colorem, & raritatem*
C *tem corporis attrahentis*. Mulier quoque illa apud Apuleium lib. 10.Metam. aſinini concubitus auida, vnguentis venerem excitaſſe, ac fruitam ſcripſit ille. *De ſtamneo vaſculo multo ſeſe perungit oleo; balſamo, meq; indidem largiſſimè præficat; ſed multo tanta impenſius cura etiam nares perfudit meas.* Et in eadem ſententia Lucian. μύρον ἔκ τινος ἀλαβάστρου προχεομένη, τούτῳ ἀλείφεται· ἔνθεν μάλιστα τὴν ῥῖνα μου μύρῳ ἐνέπλησε. *Vnguentum*, ideſt, *ex alabaſtro promens vngitur illo. indidem nares meas vnguento reple-*
D *uit*. Eumolpus quoque Petronij ita Licæ in naui ſatisfacit, cum de his, qui ſecum erant conqueritur. *Inter cætera apud communem*, inquit, *amicam conſumpſerunt pecuniam meam, à qua illos proxima nocte extraxi, mero, vnguentiſq; perfuſos. ad ſummam adhuc patrimonij mei reliquias olent.* Prudenter igitur, & ſalſe Diogenes, cuidam adoleſcenti calamiſtrato, qui capillos vnguento delibutos deferre minimè verebatur. *Caue*, inquit, *ne* τῆς κεφαλῆς εὐωδία τοῦ βίου δυσωδίαν *adducat*. hoc eſt,

ne capitis bonus odor, vitæ dissolutionem afferat. Quod certè veteribus illis strenuissimis quoque militibus attulisse omnium historiarum scripta clamant. his Annibalis ferociam fractam affirmant scriptores; ferociā illam nimirum, quæ in vltimo rerum discrimine Romani Imperij maiestatem adduxerat. his Græcos eneruatos, Spartanos, Persas, & si quæ fuere gentes aliæ, qui vnguentis vterentur, aut debilitatas, aut omnino in dissolutionem prostratis viribus abijsse perspicuum est. Romanum quoque Imperium vnguentorum, ac Veneris luxu prostratum iacuisse norunt quotquot Imperatorum vitas, atque Imperij illius historias legerunt.

CAP. XX.

Vngentarij, ac Vnguentarij, quæ sint discrimina.

Ad locum Ecclesiastes cap. 10. *Muscæ morientes perdunt suauitatem vnguenti*. Et ad alia plura.

NOBIS, qui sacra profitemur interpretari oracula, in vnguentis pertractandis, commiscendis, atque componendis, à sacris nequaquam recedendum erit literis. Licet enim aliquando inter prophana versemur, nobisq; negotium esse videatur cum Græcis, & Romanis, cum illorum poëtis, aut historijs, id agimus, vt illorum consuetudines & mores, sacris oraculis lucem afferant. Vt verò genus materiæ, de quo agitur, suis partibus, de quibus sermo erit in sequentibus, præficiatur, oleum pigmentarij, siue compositionis, cuius in cap. 10. Ecclesiastes sacra meminere oracula, nobis primo

A mo considerandum occurrit. Omnium enim oleorum, quæ aromatibus condiebantur; at vnguentorum, de quibus agitur in sacris literis, vniuersali quadam ratione, primam sacrorum vnguentorum occupat sedem: sic enim ibi loquitur Spiritus sanctus: *Muscæ morientes perdunt suauitatem vnguenti.* Sensum enim potius quam verba noster Interpres attendens, per illud substantiuum suauitatis expressit; quod per commune quoddam vnguẽti nomen hebraicus textus aperuerat, dicens:
B זְבוּבֵי מָוֶת יַבְאִישׁ יַבִּיעַ שֶׁמֶן רֹקֵחַ hoc est, *Muscæ mortuæ faciunt euanescere suauitatem olei aromatizantis*. ita pro nunc locus iste explicabitur. Quale verò sit, & quo nomine propriè hoc vnguentum appellari debeat, hoc opus, hic labor. *Oleum suauitatis*, Septuaginta Interpretes Vaticani exemplaris illud appellant. *Oleum compositionis* sanctus Hieronymus dixit: μυιῶν θάνατος σήψει ἔλαιον εὐῶδες μυρεψοῦ. Scholiastes reddidit, idest, *Muscarum mors putrescere facit oleum suaue olens myropolæ*: siue verò,
C *Oleum suaue olens* dixeris illud; siue *Oleũ compositionis* appellaueris; siue denique *Oleũ suauitatis*, aut *Oleum aromatibus conditum* fueris interpretatus; hoc genus compositionis, quocumque nomine significetur; omnibus vnguentis atque oleis, de quibus à nobis agitur in hoc Myrothecio & reliquis, adiectiua illa præclarè conuenire perspicuum est: & istud, de quo Ecclesiastes loquitur, generis locum tenere, illa ipsa vocabula, quibus Interpretes ad locum explicandum vtuntur, manife-
D stè aperiunt. quamobrem à nobis primo loco de eo pertractari debere, ratio ipsa postulat.

Verum quodnam genus vnguenti illis vocibus significetur, difficultatem habet, totiusq; difficultatis vis in explicatione illius vocis רקח *rocheahx* posita est. hanc Sanctes Pagninus, per *Aromatarium* explicauit, Arias Montanus *Pigmentarium* dixit; Vatablus *Pharmacopola*; *Vnguentarius* alij interpretantur: ex quibus vocabulis illa tria, *Vnguentarius, Pigmentarius*,

& *Aromatarius*, quòd magis ad rem noſtram faciant, diligentiori indagine perpendenda à nobis, enucleandaq́; erunt: tum vt genuinam loci allati interpretationem attingamus, tum vt diuerſæ ſacrorum vnguentorum, & oleorum ſpecies, de quibus noſter futurus eſt ſermo, lucidiores appareant. A

Vnguentariam enim non niſi ex infima plebe homines exercuiſſe plurimi non contemnendæ auctoritatis ſcriptores arbitrantur, *quod vnguentum luxus eſſet ſuperuacui*, inquit Cataneus apud Ioannem Roul. quamobrem Cæſare cenſuram Vrbis agente prohibiti ſunt vnguentarij, exotica, ideſt peregrina vnguenta, Romæ adferre: peregrina non domeſtica, alibi inuenta, non quæ Romæ excogitata fuiſſent. neſcio an in hoc Cæſar laude dignus ſit: potuit enim fieri, vt corruptus pecunia ab vnguentorum negotiatoribus, ad lucrum illis conciliandum, ſibiq́; pecuniæ ſummam acquirendam, exotica prohibuerit vnguenta, vt Romana in lucrum mercatorum carius venderentur: dignus certè laude Cæſar fuiſſet, ſi vnguenta ab Vrbe omnino ablegaſſet, ac vnguentarios inhoneſta miſſione amandaſſet; vt ipſimet vnguentariam tabernam clauſiſſent; vel ea ſaltem de cauſa, quod muſcis plurimis, vt reor, ſupra modum vnguentarij cum vexarentur: dum alijs fragrantiam parabant, ſibi ipſis moleſtiam ac fœtorem, contemptumq́; conciliabant. proptereaq́; vnguentariam ad homines infimæ plebis pertinuiſſe aliqui non immeritò ſuſpicentur. Nam muſcæ morientes perdere ſuauitatem vnguenti, experientia docet: affirmat etiam Spiritus ſanctus, teſtis omni exceptione maior. B C D

Videtur etiam ſtare pro ignobilitate vnguentariorum Sueton. in Octauium Cæſarem. Stat quoque lapis etiam Manutianus in dictione Vnguentarius, ſub hac verborum forma.

FAVSTVS PO . . . . .
INSTITOR VNGVENT.

Quem

A Quem ſic ſupplendum exiſtimo FAVSTVS POLINCTOR INSTITOR VNGVENTARIVS . in quo dum legimus vnguentarium artificem polinctoriam exercuiſſe, hominem inter cadauera verſantem intelligas, ac propterea non niſi de infima plebe. At niſi illud placuerit, lege POLINTOR; qui farinam facit, polimarioq; cribro eiuſdem florem, qui pollis dicitur, à reliqua ſeparat farina. ſtat igitur ſuppleta lacuna, cum materna Auguſti Octauij origine, quam illi in contemptum B M. Antonius obijciebat. proauum enim Octauij Auguſti Afro genere fuiſſe, & modo vnguentariam tabernam, modo piſtrinũ Ariciæ exercuiſſe M. Antonius dicebat; vt ſubditos Imperij, Romanosq; ciues in Octauij odium pertraheret. dum igitur Polintorem legimus in lapide, homo cenſeatur ex infima humo: vt dixerit Cato lib. 5. de re ruſt. *Operarium mercenarium polintorem diutius eumdem ne habeat diem*. Sed recté ne lacuna ſuppleta fuerit, aliorum iudicium eſto. cum C enim inſtitor dicatur ille, qui vendendis mercibus, vel emendis operam dat, tabernæq; quorumcumque negotiorum, ac mercium alieno calculo præficiebatur; vt ex Iuriſconſultis liquido conſtat lib. 37. ff. de adminiſt. tut. lapidem ſupra allatum loqui, non de eo qui vnguenta parabat, aut olea aromatibus condiebat; ſed de aliquo, qui vnguentariæ tabernæ ad vnguenta vendenda ſuam locaſſet operam, perſpicuum erit: quem ex infima hominum plebe fuiſſe non dubitarem.

D At non ita ſentiendum putarem de his qui vnguentariam ex arte aromatiſera exercerent; vnguenta nimirum componendo, ſiue olea aromatibus condiendo: hos enim in pretio habitos iam ſupra aperuimus ex antiquis lapidibus, & Vrbis muneribus, quibus à Senatu donatus ille, de quo lapis, videbatur. Quapropter hinc fortaſſe lucem haurire licebit, vt inter VNGENTARIVM, & VNGVENTARIVM diſcrimen agnoſcatur. hæc enim duo vocabula quamuis indiſcrimi-

natim ab auctoribus paſſim ſumantur, pro his qui vnguentis conficiendis, vel vendendis operam dant: quorum etiam vocabulorum priorem tantum retinendum Seruius putat; (rectè nec ne dictum, viderint alij) quia tamen qui vnguenta ex arte aromatifera conficiebant, ac componebant; munere diſtinguebantur ab his qui eadem vendebant; nomine quoque eoſdem diſtingui eo præſertim ſæculo neceſſe erat. Fecerunt enim id Græci, ſic enim de his Pollux lib. 7. cap. 33. loquitur: Μυρεψὸς Κριτίας γὰρ οὗτος ὠνόμασε, μυροποιὸς δὲ ἀνάκρεων. μυροπωλεῖν δὲ ἀριστοφάνης ἔφη. ideſt, *Kritias enim, qui vnguenta conficit* μυρεψὸς *nominauit.* Μυροποιὸς *Anacreon. Ariſtophanes autem* Μυροπώλης *dixit vnguenta vendere*, ideſt, illum qui vnguenta vendit ſic nominauit. Itaque alio nomine vnguenti venditor, alio qui vnguenta conficiebat, atque componebat, dicebatur: hic *Myrepſos*, & *Myropios*, ille *Myropola* à Græcorũ ſcriptoribus, ijsq; grauioribus appellabatur. Ita pariter ratione munerum apud Latinos hos diſtinguendos cenſeo; vel ſaltem ex munere artis, nomina quoque diſtinguere non erit à recta ratione alienum; vt qui vnguenta vendebat, ex lapide iã allato, VNGVENTARIVS diceretur; VNGENTARIVS verò vnguentorum ex regulis artis confector, & apparator appellaretur: vt diſtinctis in hoc genere hominum muneribus, diſtincta pariter ſortirentur nomina, qui etiam dignitate diſtinguebantur. hoc poſtremum genus hominum nobiliorum in re aromatifera à prioribus diſtingui ex lapide litterato non obſcurè colligitur, quem habet Manut. loco citato, ſub hac verborum forma.

CLAV-

A

CLAVDIO. PHI
LARGYRO. VN
GENTARIO
ISQ. FAMILIAM
SVAM. MANVMISIT
PECVNIAMQ
LEGAVIT.

B Vngentarius ex lapide pecuniam legauit, familiam ſuam manumiſit: dignitatem, nobilitatemq́; hominis in his agnoſce. Quamobrem vngentarium ab vngendo dictum exiſtima; quod corporum vngendorum gratia, vnguenta conficeret. ab vnguedine verò, quo nomine vnguenta iam parata, veteri vocabulo nominabantur; vnguentorum inſtitores, vnguentarios appellatos fuiſſe exiſtimo.

Reliquum eſt nos conſiderare quid in Eccleſiaſte loco allato C à Spiritu ſancto ſignificetur dictione רֹקֵחַ Vnguentarius ne, Pigmentarius, an verò Aromatarius. Aromatarius namque ille dicitur; vt hinc exordiamur; qui tam ad componendum vnguenta, quam in condimentum ciborum, atque etiam ad ſuffumigationes, & quoſcumque alios vſus, aromata vendit. Sunt autem aromata plantarum fructus boni odoris, & ſaporis admodum grati, quibus vtimur. & licet aroma in ſingulari non habeatur apud Latinos; ac propterea, qui aromata D vendit, apud meliores ſcriptores Latinos aromathites à Græco ἀρωματίτης dicendus videatur: nobis tamen à Latina voce *Aromatarius*, diſcedendum nequaquam erit. nam & literati lapides, antiquitatis certiſſima monumenta, illam retinent. extat lapis Romanus apud Manutium in dictione Pollio, ſub hac verborum forma.

L. IVNIO. L. F. SABATI
NA. POLLIONI. AV
ROMATARIO. A. VIC
PVBLIC. VIX. ANN.
XL. VIII
L. IVNIVS. L. F. SYN
AVIVS. AROMAT
FRATRI. OPTIMO. PI
ENTISSIMO. FEC.

A

B

Qua verò de ratione hoc in lapide dictio *Aromatarius*, priori loco cum litera V ſcribatur ſic, AVROMATARIVS, poſteriori verò exploſa V, ſcribatur AROMATARIVS, me quidem latet, licet ſuſpiciones nonnullæ iam à nobis allatæ ſint cap. 17. pro explicatione huius vocis. ne forte velimus ſuſpicari errore, vel impreſſoris in libro, vel imperitia lapidicinæ in lapide exarando, id fortaſſe contigiſſe. Certum ſit tamen in explicatione loci allati ex cap. 10. Eccleſiaſtes dictionem רֹקֵחַ nequaquam aromatarium interpretari à nobis poſſe. Eſt enim ibi ſermo de re aliqua, cuius contactu, & muſcæ, & odor eiuſdem rei extinguuntur. aromatum verò fragrantia, atque odor, quorum aromatarij officina eſt referta, & aër vndique in ea ſuauitate maxima afficitur; exiſtenteſq; muſcas nec inficit, nec muſcæ eò aduentantes aromatum ſolo contactu expirant; nec denique odor aromatum, muſcarum aduentantiũ cõcurſu minuitur, ſed ſpiritum odoratorum exalatione. Pigmentarium Arias Montanus, vir de lingua ſancta optimè meritus, dictionem רֹקֵחַ interpretatur, dicens: *Muſcæ mortuæ fœtere facient, vaporare facient oleum pigmentarij*. Eſt autem pigmentum, ſi rigoroſam vocabuli ſignificationem retinere velimus, vnguentum, quo mulieres ad faciem venuſtandam, gratiamq; ori conciliandam vtuntur. Quamobrem faciem fucare, inungere etiam ſolet latinè, & græcè, dici ex

C

D

Polluc.

A Polluc. lib. 5. cap. 15. ἔφης δὲ, inquit, καὶ καπηλείαν ἀσκεῖ προσώπῳ, τὸ προσώπον ἐγχρίει. ideſt, *Dicis autem & fucum adhibes faciei, faciem inungit*. quæ dicendi phraſis ſumpta eſt ex Platone de legibus. Nec oſcitanter prætereundum erit in verbis Pollucis ſcriptorem verbo χρίω vſum fuiſſe, quod propriè inungere vnguento ſignificat; (coloribus id fieri à mulieribus ſolet) quapropter fucum ipſum *Pigmentum*; quaſi *Pingimentum* dictum arbitror; per ſincopen N, & I, ſublatis à dictione *Pin-*

B *gimentum*. Vnguenta enim, quibus cumprimis corrupto illo ſæculo molliores vtebantur; non ſolum ſuauitatem odoriferam, ſed colore quoque cutem decorabant, vt infra oſtendemus: quapropter colores etiam, quibus pictores vtebantur, pigmenta aliquando dicta fuiſſe comperimus. vſu tamen receptum eſt, vt pigmentum pro ſuaui etiam, & odorata compoſitione, varijs aromatibus condita accipiatur: ea forte ratione, quod in his conficiendis, aromata puluerizentur, &

C contuſa, ac commixta more colorum, in vnum commiſceantur. Quia verò ad corporis mollitiem his vti ſolent mulieres, ſiue ad faciem venuſtandam, ſiue ad quodcumque aliud corporis membrum conſolidandum, purgandum, excarificandum, ſiue delectandum; ea propter ille qui hanc artem exercet, & pigmenta componit, aut vendit, Pigmentarius communi vocabulo appellatur. Quantum verò ad interpretationem loci ex cap. 10. Eccleſiaſt. allati ſpectat; nequaquam de

D pigmentarijs, aut pigmentaria compoſitione, ibi ſermonem haberi reor. eamdem ob rationem, quam, cum de aromatario nobis ſupra eſſet ſermo, attulimus. Horum enim pigmentorum contactu, quæ odoratis aromatibus componuntur, nec muſcæ pereunt, nec illorum ſuauitas euaneſcit.

Noſtra verò in hac re ſententia ſit, oleum רֹקַח *rocheahx*, generaliſſimè vnguentum, & oleum aromatibus conditum ex vi vocis *rocheachx* ſignificari à Spiritu ſancto arbitramur. di-

ctio

ctio namque illa רֹקֵחַ *rocheachx*, participium eſt verbi hebraici רָקַח, quod propriè actum illius artis ſignificat; quæ circa aromata odorata verſatur: vt propterea *oleum rocheachx*, hebraicè שֶׁמֶן רֹקֵחַ id ſignificet, quod ἔλαιον homericum, quod quidẽ oleum odoratũ, ſiue vnguentum valet, ex obſeruationibus etiam Athenæi. nobis *ſcemen roqheachx* שֶׁמֶן רֹקֵחַ erit omnino idem quod oleum odoratum. hoc certè Scholiaſte biblico, nemo melius explicuit ἔλαιον εὐώδης μυρεψοῦ illud appellãs, ideſt oleum ſuaue olens vnguentarij. Dixeris igitur rectè שֶׁמֶן רֹקֵחַ oleum aromatibus conditum. nec minus rectè, ſi communi veterum vocabulo, *vnguentum* illud idem nominaueris. Hæc enim vnguenta, ſiue olea aromatibus condita, muſcarum concurrentium morte, duplici damno afficiuntut. altero quidem corruptionis; altero demum, quod corruptis odore, & fragrantia deſtituantur; quæ duo, binis hebraicis dictionibus יַבְאִישׁ *iauis* nimirum, & יַבִּיעַ *iabiangh* præclarè expreſſit Spiritus ſanctus. priori enim, quæ fœtorem inducere ſignificat; quid concurſu, & morte muſcarum corruptionis adferatur vnguento oſtenditur. poſteriori verò, quæ eructare interpretatur, odoris euanidam innuitur. vt ſenſus loci ex cap. 10. Eccleſiaſt. allati ſit; quod muſcæ morientes, vnguenta putreſcere faciunt, atque ſuauitatem euaneſcere olei odorati: ſiue oleum aromatibus conditum hoc appellare libeat, ſiue denique vno verbo oleum vnguentarij hoc idem dixerimus.

Illuſtratur iam ex his, locus ex cap. 16. lib. 2. Paralip. vbi ſermo eſt de morte ac funere Regis Aſſa ſub his verbis: *Mortuus eſt anno quadrageſimo primo Regni ſui, & ſepelierunt in ſepulcro ſuo, quod fecerat ſibi in ciuitate Dauid, poſueruntq; eum ſuper lectum ſuum, plenum aromatibus, & vnguentis meretricijs; quæ erant pigmentariorum arte confecta, & combuſſerunt ſuper eum ambitione magna*. hæc ibi. nobis verò non eſt immorandum in toto loco explicando: de quo alias redibit ſermo

My-

A Myrothec. 5. ſed tantum in illis verbis: *& vnguentis meretricijs, quæ erant pigmentariorum arte confecta*. vt verior autem interpretatio teneatur, & Spiritus ſancti ſenſus firmius percipiatur, hebraicè ſic legetur: וְזֹנִים מְרֻקָּחִים בְּמִרְקַחַת מַעֲשֵׂה *vçenim merchachxim bemircaxaht mangaſch*. in quo textu ſunt duæ dictiones, quæ ab eadem radice *raqachx* רָקַח ſignificante aromatizationem deriuantur: quamobrem ſi locus ille ad verbum reddendus erit: ita ex iam poſitis ad verbum inter-
B pretabimur. *Et meretricijs aromatibus, in aromatario opere*. Vt iam certum ſit pigmentarium à vulgato interprete ſumi debere pro vnguentario: ſi propriè & ſtrictè loquendum nobis fuerit; licet multoties apud Latinos etiam hæ voces confundantur. Nec præterire licet; quod quoties in ſacris literis de compoſitione vnguenti, aut alterius operis odorati tam in Exodo, quam alibi ſermo habetur; toties regulis & præſcripto eorum, qui circa compoſitionem vnguentorum
C verſantur, conficienda iubentur.

D

CAP.

CAP. XXI.

Vnguentorum ſacrorum ſpecies ex prophanis etiam recenſentur.

Ad loca Cant. 4. *Emiſsiones tuæ Paradiſus malorum punicorum cum pomorum fructibus, Cypri cum nardo.* Iſai. 57. *Et ornaſti te vnguento Regi, & multiplicaſti pigmenta tua.* Ezechiel 27. *Iuda, & terra Iſrael ipſi inſtitores tui in frumento primo, balſamum & mel & oleum, & reſina in nundinis tuis.* Et ad alia loca.

MIRVM eſt quantum voluptati, libidini, atque auaritiæ veteres ſtuduerint. Hæc enim vitia, diuerſitatem vnguentorum excogitarunt; dicam verius, hæc eadem vnguenta deturparunt. voluptas enim, & libido veterum ad vſum vnguentorum, ditiores, mollioresq; alliciebat; auaritia illa componere, noua excogitare, excogitataq; immutare, artifices compellebat. Hinc paupertas ipſa in Ariſtophane Plut. act. 2. ſcen. 5. ſui ipſius neceſſitatem oſtendit, ac inde probat, quod niſi paupertas eſſet; nec eſſent vnguenta.

ἔτι δ' οὐχ ἕξεις οὔτ' ἐν κλίνῃ καταδαρθεῖν· οὐ γὰρ ἔσονται.
οὔτ' ἐν τάπησιν. τίς γὰρ ὑφαίνειν ἐθελήσει χρυσίου γ' ὄντος;
οὔτε μύροισι μυρίσαι στακτοῖς, ὁπόταν νύμφην ἀγάγησθον.

Hæc enim doctrina Ariſtophanis conſentit opinioni illorum qui dixerunt; paupertati omnium artium inuentionem tribuendam fore. inde in loco allato ex Ariſtophane, dicit Paupertas:

Sed nec iam habebis, nec in lecto dormire, quia nullus erit,

Ne-

A *Neque in tapetibus; quis enim volet texere diues existens?*
Neque vnguentis stacteis vngi, quando sponsam deduxeritis.
Dicit enim Aristophanes, quod nec diuites diuitijs vti possent, vt neque in lecto dormire liceret, quod non existente paupertate, nemo foret qui lectum pararet, aut alia faceret ad hominum vsum cōmodissima. vt illa omnia paupertate suggerente excogitata censeantur, sicuti etiam vnguenta. Omnia autem vnguentorum genera, quibus veteres, tam Græci, quā
B Latini ad cutem consolidandam, ad speciem ori conciliandā, ad morbos pellendos, ad suauitatem naribus præstandam vtebantur, enumerare difficillimum foret. Infinita namque illa quodammodo fuisse Clem. Alex. lib. 2. Pædag. cap. 8. scribit: *In dies enim ab eis,* inquit, *noua excogitantur vnguenta; vt inexplebilem cupiditatem, boni odoris insatiabilitate expleant. quo circa nimiā quādam decori, pulchriq; curam redolent*. Et Athen. lib. 15. cap. 12. νῦν δὲ, *inquit,* οὗ μυρεψοῦ τινὸς ἐκπονήσαντος, τὸ γὰρ οὐ-
C δένι πω γεγονὸς ἐσκευάσθη τὸ λιβανώτι τὸν μύρον. hoc est, *Nuper à quodam vnguentario excogitatum, & confectum est vnguentum è thure incognitum antea*. Tot igitur vnguentorum genera, ac species tunc extitisse dicerem; quot vnguentarios apud eos extiterunt. Quid dixerim quot vnguentarios? dicam verius, quot fœminæ impudicæ fuerunt; quæ libidine actæ, noua voluptatum genera excogitare in dies curabant, varijsq; vnguentorū generibus, libidinis fœtorem arcere; ex quibus vnguento-
D rum generibus nonnulla tantum à nobis enumerabuntur; non quidem omnia quæ apud auctores leguntur, sed tantum ea quæ cum sacris stant literis, & ad earum intelligentiam faciunt.

Abstinendum verò nequaquam nobis erit, à simplici, & communi oliuarum oleo; dum vnguenta tractantur; atque de oleis aromatibus conditis agitur: hoc enim, quod vnguentis commiscendis deseruiebat, ab oleo luminaris, licet non genere,

saltem

ſaltem perfectione diſtingui, ex ſacris conſtat literis. ſic enim cap. 35. Exo. ſcribitur. vbi agitur de oblationibus Patriarcharum; quæ in cultum ſacri tabernaculi ad Moyſen attulerunt. *Oleum*, inquit ſacer textus, *ad luminaria concinnanda, & ad præparandum vnguentum*, ſupple, obtulerunt. Duplex igitur olei vſus innuitur; ad vnguentum videlicet conficiendum, & in vſum ſacri Candelabri; quod in Dei tabernaculo ſeptem diſtinctum lucernis, die, noctuq; lucebat; de quo oleo iam diximus, eiusq; apparandi methodum, ex ſacris literis difficultatibus enucleatis aperuimus.

Olei verò aromatibus conditi, ſiue vnguentorum ſpecies nunc aperire intendimus. nam teſte Athenæo, Polluce, Plinio, Clemente Alexandrino, alijsq; ſcriptoribus, vnguentorum nomina, aliquando non tam à varia aromatum compoſitione, ac commixtione ſumebatur; quam à Regionibus, in quibus vnguenta illa, ſiue olea, vel primo inuenta fuere; vel cum primis in vſu habebantur; vel denique præſtantiſſimè parabantur: quemadmodum *ſcemen ſaſon* שֶׁמֶן שׁוֹשׁן, hoc eſt, *Suſinum* à Suſa Metropoli Perſarum, & à lilio in Pſal. 44. & alibi, nominatur, vt infra videbimus. Interdũ verò ab vnguentarijs, ſiue fortaſſe melius dixeris, ab vngentarijs, qui ea excogitarũt, nomen vnguenta habebant. aliquando etiam, idq; frequentius, ab aromatibus præcipuis, quæ vnguentis odorem conciliabant, nomen accipiebant: interdum denique ab effectu dicebantur, vocabulumq; ſortiebantur.

Locus vnguento panathenaico, necnon etiam Ægyptio nomen dedit. de quo Acheus in Αθλοῖς, referente Athen. lib. 15. cap. 12. loquitur, dicens:

> Εἰσαργυρῶντες χεῖρα Κυπρίου λίθου,
> Δωσοῦσι κόσμον χρισμάτων αἰγυπτίων.

hoc eſt, *Argentata manu Cyprij lapidis*
Dabunt ornamentum vnguentorum Aegyptiorum.

Vel

A Vel vt transfert alius, *Vnguentum præbebunt ornatum Aegyptij.* An verò, vnguento Ægyptio, ſtactes accipiatur, ab Ægyptijs delata ad Græcos, vt docet Dydimus; an verò aliquod aliud vnguenti genus eo nomine ſignificetur, viderint alij.

Mendeſinum quoque à loco ſortitus eſt vocabulũ. huius meminit Plin. lib. 13. cap. 1. & Athen. lib. 15. cap. 11. appellabatur porro Mendeſinum, quod apud Mendeſium vrbem Ægypti præſtantiſſimum haberetur. Cyprinum dicebatur ex Plinio, B quod in Cypro inſula nobiliſſima, atque notiſſima, aliquando condiri cœperit; quod mox optimum fieri cœpit apud Sidonem, compoſitum ex oleo omphacino, cardamomo, calamo, aſpalato, & abrotano. Athen. verò lib. 15. cap. 11. nõ quidem in Cypro cœpiſſe ait, ſed apud Ægyptum inchoatum; migrauit illius compoſitio Cyprum, deinde apud Phœnices, demum apud Sidones manſiſſe: ſic enim Atheneus ſcribit: Κύπρινον δὲ προκέκειται τὸ ἐν Αἰγύπτῳ, δεύτερον δὲ ἐστὶ τὸ Κυπριακόν, καὶ C τὸ ἐν φοινίκῃ, καὶ ταύτης τὸ ἀπὸ σιδῶνος. hoc eſt, *Cyprinum*, ſupple vnguentum, *componebatur in Aegypto, deinde fuit in Chipia & Phenicia, & denique apud Sidonem.* Meminit huius etiam Plinius lib. 13. cap. 1. Sed & Sponſus in ſacris Cant. cap. 4. fragrantiam Sponſæ, cum domum egrederetur, deſcribens, Cyprini vnguenti meminit, dicens: *Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum, cum pomorum fructibus, Cypri cum nardo*, &c. vt ab eo vſque iam tempore hoc vnguentum Cyprinum in D pretio apud homines haberetur.

Sed licet interdum à loco vnguenta nomen acciperent, à peritia tamen artificis paſſim, & à materia illorũ vocabulum ſumebatur. nec id ſomniamus, ſed aliorum & veterum auctoritate fulti hoc affirmamus. Οἱ δὲ χορηγοῦντες, inquit Athen. idq; verè, καὶ ἡ ὕλη, καὶ οἱ τεχνῖται τὸ κράτιστον ποιοῦσι μύρον· ἀλλ' οὐχ οἱ τόποι. ideſt, *Præſtantia vnguenti à peritia artificis, & à materia, quæ ſuppeditatur illi, prouenit; non autem à locis.* Quam-

obrem ab inuentore vnguentariæ compositionis, sæpissimè A vnguenta præclarum sumpsere nomen; vt Megalium, quod præstantissimum habebatur apud Ephesum, teste Athenæo; & à Megalo Siculo, sic dicebatur; quod scribit etiam Pollux lib. 6. Onomast. cap. 19. Celeberrimum quoque Romæ fuit Nicerotianum à Nicerote Syro excogitatum. adeò enim pergratum hoc vnguentum erat; vt Laberius in laudem ferculorum dixerit referente Rader. pag. 460. & Calder. in Mart. lib. 10. Epigr. 38. B

Et quæcumque Syrus Nicerotes olet,
Et quicquid croci, cassiæq; cinamiq;
Vdus cesarie spirat delicatus Arabs,
Hoc totum vobis, nunc ad cœnam affero.

Ad scenam, non ad cœnam, legit Calderinus; priorẽ lectionem tenuit Raderus; quæ parum nostra intersunt; præstantia huius vnguenti ad rem nostram facit: quæ eò peruenit, vt vnguentarius Nicerotes numquam in hominum memoria sit C moriturus. ex Martiali enim pluribus in locis, præstantiã Nicerotiani vnguenti colligere licet. sic enim iocatur in Coracinum, qui vnguentis nimium madebat.

Quod semper cassiaq; cinamoq;
Et nido niger alitis superbæ
Flagrans plumbea Nicerotiana,
Rides nos Coracine nil olentes.
Malo, quam bene olere, nil olere. D

Alibi quoque Nicerotiani vnguenti, necnon etiam Cosmiani meminit; qui alter Romæ vnguentarius celeberrimus fuit. Syrophenix à Iuuenale celebratur. pari modo sumpsisse nomen arbitror, vnguentum illud, quod Poppeanum dixit Iuuenalis sat. 6. vbi fucum, & muliebrem luxuriam deridet Poppeæ fortasse Neronis vxoris, cuius lasciuia, turpiaq; studia, omnibus spurcitijs coniuncta orbem fœdauit. de eo sic Poeta:

riden-

A . . . . *ridendaq; multo*

Pane tumet facies; aut pinguia Poppeana

Spirat, & hic miseri viſcantur labra mariti.

In quo nō bene ſentit Domitius Cōmentator, Poppeano nimirū vocabulo ſignificari offas panis lacte aſinino oblitas, à Poppea excogitatas. de his enim iam dixerat, *pane tumet facies.* Sed de vnguento intelligendus eſt Poëta; propterea enim *Poppeana pinguia*, dixit: quæ nimirum vel à Poppea fuerāt excogitata, vel

B ipſi Imperatrici cum primis vſui fuerunt.

Regium vnguētum apud veteres aliud dicebatur, & in pretio habebatur: σφόδρα δὲ ἦν εὐδόκιμον τὸ βασίλειον μύρον. dixit Pollux lib. 6. cap. 19. ideſt, *valde autem præſtantiſſimum fuit vnguentū regium*, ſic dictum, vt puto, quod ab aliquo Rege delitiarum cauſa excogitatum fuiſſet; vel etiam quod alicui Regi cum primis in delitijs habitum fuerit. tanti æſtimatum apud Athenæum lib. 15. cap. 12. vt de eo dixerit, βασιλείου δὲ μύρου μνημο-

C νεύει Κράτης ἐν γείτοσι λέγων οὕτος.

Γλυκύτατον δ' ὦ ζεοῦ βασιλείου μύρου.

Σαφὼ δ' ὁμοῦ μέμνηται τοῦ τε βασιλείου, καὶ τοῦ βρενθίου λέγουσα οὕτως βρενθίῳ βασιλείῳ. hoc eſt, *Regij autem vnguenti meminit Crates in gitoſi*, ideſt, in opere quod ita inſcribitur, ſic dicens:

Præſtantiſſimum autem ò Iuppiter Regium vnguentum.

Et Sapho ſimiliter meminit Regij & Brenthij vnguenti, dicens Regio Brenthio. Lux hinc hauritur Iſaiæ cap. 57. hic enim Pro-

D pheta reprehendens Hieruſalem ſub metaphora meretricis dicebat ei: *Et ornaſti te vnguento Regi, & multiplicaſti pigmenta tua.* vetus lectio, *& ornaſti te vnguento regio.* nec vt puto, ab hebraica lectione diſſentit hæc interpretatio, vt ex eo iam tempore vnguentum hoc regium & in vſu, & in pretio haberetur.

Communi tamen vſu vnguenta ab aromatibus nomen ſortiebantur: ab his nimirum, quæ in illorum compoſitione oleo

commixtis præcipuum locum tenebant: odoremq́; eiſdem A vnguentis conciliabant. inde Roſaceum, Oenanthinum, Tellinum, Irinum, & alia plura; inde etiam Balaninum ab herba Balano, cuius ſucco vnguentum conficiebatur. hoc expeditiſſimum fuiſſe Plinius ſcribit; & glandem, ex cuius cortice iſta parabantur vnguenta, pretioſiſſimam reperiri in Arabia Trogloditica, & Thebaide, quæ Iudæam ab Ægypto diſterminat; qui de plantis Hiſtoriam ſcripſere, teſtantur. ab hoc vnguento Balanatos dicebantur, qui eo comam madebant. B vnde Perſ. ſat. 4.

Tu cum maxillis Balanatum gauſape pectis.

Barba nè an coma à Poëta gauſape per metaphoram dicatur? Cauſabonus, Britannicus, & Cornutus viderint, & digladientur: balanum cognouiſſe nobis ſit ſatis. de quo & Horatius ait:

Preſſa tuis balanus capillis,
Iam dudum apud me eſt. C

Fuit & opobalſamum, ſuccus diſtillans ex arbore balſami, ſoli Iudææ conceſſa: vt Theophraſtus, Trogus, & Plinius teſtantur. Opobalſamum autem vnguentum dicebatur; ad diſtinctionem arboris, quæ balſamum appellabatur. Licet apud ſcriptores, præſertim Poëtas, balſamum pro vnguento accipiatur: de quo Martial. in diſt. ait:

Balſama me capiunt; hæc ſunt vnguenta virorum,
Delitias Nini vos redolete nurus. D

Nini delitias Aſſyriorum vnguenta dicit; quorum mollities potius muliebris, quam virilis ab eo vſque tempore cenſebatur. balſami Spiritus ſanctus meminit Eccli. 24. cum Sapientia de ſeipſa ait: *Sicut cinnamomum & balſamum aromatizans odorem dedi, & quaſi balſamum non mixtum odor meus*. Meminit etiam Propheta Ezechiel. cap. 27. dicens: *Iuda & terra Iſrael ipſi inſtitores tui in frumento primo, balſamum, & mel,*

& oleum,

A *& oleum, & resinam proposuerunt in nundinis vestris.* Est etiam in sacris literis vnguentum ex myrrha; quod oleum myrrhæ in lib. Esther, iuxta sententiam aliquorum ab aromate sic appellatum; eo vsa est Esther in apparatu nuptiarum, & Sap. loco iam citato, Eccl. 24. in sui laudem ait: *Sicut myrrha electa dedi suauitatem odoris.* Erat autem myrrha electa, quæ stactes alio vocabulo dicebatur: de qua nos suo loco dicemus. Est etiam vnguentum nardinum à nardo sic dictum; quod qui-

B dem attulit peccatrix illa Maria, vt caput, & pedes Christi Seruatoris semel & iterum Bethaniæ vngeret: cum iam aliquando pedes tantum in domo Simonis leprosi inter lacrymas, & pocula perunxisset. De eodem nardino vnguento Sponsa Cant. 1. dicebat: *Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.* Martialis quoque in distic. hominem nimium nardo lasciuientem deridet, dicens:

Tinge caput nardi folio, ceruical olebit.

C *Perdidit vnguentum, cum coma pluma tenet.*

Hoc idem vnguenti genus foliatum à Iuuenale dictum censetur Saty. 6. dum mulierum illius sæculi lasciuiam, luxumq; reprehendit, dicens:

Ad mœchum veniunt lota cute: quando videri
Vult formosa domi: mœchis foliata parantur,
Emitur his, quicquid graciles emittitis inde.

Verum de vnguento nardino fuse à nobis agetur Myrothecio

D quinto, quod erit de Christo Sponso. nunc nomina tantum inquirimus. Vnguenta denique, quæ ab aliquo effectu nomen sortiebantur, id vel à speciali aliqua ratione, vel à generali quodam vsu accipiebant, nempe ab vngendo; qua ratione apud Latinos hæc odorata composita vnguenta à Latinis, χρίσματα à Græcis dicebantur. Licet enim vnguenta omnia, vngendi gratia instituerentur; & olea vnctionis merito appellari valeant; nihilominus in diuinis nostris oraculis, illud

quo Sacerdotes conſecrabantur; & Reges inaugurabantur, tum ratione præſtantiſſimorum aromatum; tum etiam ſanctificatione vaſorum omnium, quæ ad Dei, & tabernaculi cultum pertinebant per excellentiam, non ſolum rectè שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה *ſcemen hamiſchah*, ideſt, *oleum vnctionis* appellatum fuit; verum etiam à ſpecialiori, digniorique effectu שֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ *ſcemen haqodes*, ideſt, *oleum ſanctum*, dictum in diuinis reperitur oraculis: quia nimirum Reges, & Sacerdotes ſingulari quodam vnguento ſanctificabantur. ita Leuit. cap. 10. mortis cauſa à funere abſtinendum Sacerdoti iubetur: ratio verò in textu, quæ affertur, hæc eſt: *Oleum quippe ſanctæ vnctionis eſt ſuper vos*. Et communi quidem phraſi ſacrorum librorum, oleum vnctionis, vnguentum hoc appellatur: ſicut etiam in Pſalmo de vnctione Regia in Dauid effuſa dicitur: *Inueni Dauid ſeruum meum, oleo ſancto meo vnxi eum*. Quamobrem ab effectu denominationē quoque aliquando vnguenta, ſaltem ſacra, accepiſſe perſpicuum eſt.

Sunt & alia duo genera vnguentorum, ſiue oleorum in nouo teſtamento. aliud χρίσμα, ab Euangeliſta Ioanne in epiſtola canonica priori, aliud ἔλαιον, à Iacobo in ſua canonica appellatur. Conſiderentur igitur à nobis ἐλαιοχρίσματα vnguenta; quæ ſi vt par eſt, ab effectu nomen accipere debent; doctrinæ vnum apud Ioannem, ſanitatis aliud apud Iacobū dici debent. quamobrē oleū διδαχήγιον *didachigion* appelletur. prioris enim meminit Ioan. epiſt. 1. cap. 2. καὶ ὑμεῖς, *dicens*, χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου, καὶ οἴδατε πάντα, ideſt, vt in noſtris vulgatis codicibus legitur: *Et vos vnctionem habetis à ſancto, & noſtis omnia*. Vnctionem dixit noſter vulgatus Interpres, quod Chriſma Græcè appellatur, ideſt vnguentum; cuius ea eſt vis, ac natura, vt illuminando intellectum, ſuperiorum, inferiorumque homini præſtet cognitionem: quamobrem infra magis aperiens Ioannes effectus huius Chriſmatis, ſubdit: καὶ ὑμεῖς τὸ

χρίσ-

A χρίσμα ὃ ἐλάβετε ἀπ' αὐτοῦ ἐν ὑμῖν μένει; καὶ οὐ χρείαν ἔχετε, ἵνα τις διδάσκῃ ὑμᾶς. ἀλλ' ὡς τὸ αὐτὸ χρίσμα διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων, καὶ ἀληθές ἐστι, καὶ οὐκ ψεῦδος, καὶ καθὼς ἐδίδαξεν ὑμᾶς μενεῖτε ἐν αὐτῷ. Hoc eſt: *Et vos Chriſma quod accepiſtis ab eo, in vobis manet. & non habetis neceſsitatem vt quis doceat vos, ſed ſicut hoc Chriſma docet vos de omnibus, & verax eſt, & non eſt mendax. & ſicut docuit vos, manete in eo.* Itaque vnguentum doctrinæ merito hoc appellatur.

B Aliud ſanitatem reſpicit, & à ſanando nomen accipere poſſet, diciq; ὑγείας ἔλαιον. loquitur de hoc oleo Iacob. in canon. epiſt. cap. 5. cum de medela adhibenda infirmis in Eccleſia agit, dicens: *Infirmatur quis in vobis? inducat presbiteros Eccleſiæ, & orent ſuper eum, vngentes eum oleo in nomine Domini.* quod Græcè ſic legimus: Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· vt ad ſanitatem, & ad doctri-

C nam vncti ſani in fide, doctrinam teneamus Apoſtolicam in decretis ſacrorum Conciliorum, ſanctæq; Romanæ Sedis, cui nunc fœliciſſimæ præeſt VRBANVS VIII. vt ſub illius regimine, ac vigilantia in ſana doctrina perſeuerantes, reddamur aliquando Deo digni.

D

CAP. XXII.

Sacrorum vnguentorum componendorum ars oſtenditur.

Ad loca Exo. 30. *Facieſq; vnctionis oleum ſanctum, vnguentum compoſitum opere vnguentarij*. Eccli. 38 *In his curans, mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis, & vnctiones conficiet ſanitatis*. Et ad alia plurima loca.

VNGVENTARIOS, ac Vngentatios iam agnouimus: ratio componendorum vnguentorum, ex ſacris præſertim oraculis exquiratur. hanc componendorum vnguentorum artem ad vnguentarios pertinuiſſe, etiam ex ſacris literis perſpicuum eſt: quoties enim de vnguentis, aut ſuffitibus in his agitur; toties, vt diximus in fine cap. 19. vnguentario opere componenda vnguenta, & ſuffita iubentur: ita cap. 30. Exo. cum de vnguento ad conſecrandum tabernaculum, miniſtros diuini cultus, ac ſacrificiorum inſtrumenta ſermo eſt; dicitur: *Facieſq; vnctionis oleum ſanctum, vnguentum compoſitum opere vnguentarij*. & parum infra de thymiamate dicitur: *Facieſq; thymiama compoſitum opere vnguentarij, miſtum diligenter & puriſſimum, & ſanctificatione digniſſimum*. ita etiam Paralip. 2. cap. 16. agitur de odoribus funeri Regio Aſæ vita functo, ad vſtrinam paratis, & ita de hoc ſcribitur: *Et poſuerunt eum ſuper lectum ſuum plenum aromatibus, & vnguentis meretricijs, quæ erant pigmentariorum arte con-*

A *te confecta*. Pigmentarij hic appellantur, vt alibi adnotauimus, qui vnguentarij aliàs nominantur. In ſacris enim ſcripturis hæc duo vocabula promiſcuè ſumuntur, & vnguentarius facere pigmenta. Eccli. 38. his verbis dicitur: *In his curans*, ſupple Medicus, *mitigabit dolorem; & vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis, & vnctiones conficiet ſanitatis*. Alibi pigmentarius facere vnguenta ſcribitur; quemadmodum in loco ex Paralipomenon relato, vnguenta meretricia dicuntur

B pigmentariorum arte compoſita in funere Regis Aſſa.

Duplici verò arte, ac ſtudio aromatibus commixtis, vnguenta ex doctrina Plinij lib. 13. cap. 1. conficiebantur; odor enim quemadmodum & ſapor in quadam commixtione conſiſtit. ex doctrina Theophraſti in opuſc. de odoribus: vbi, αἱ ὀσμαὶ τὸ μὲν ὅλον ἐκ μίξεώς εἰσι, καθάπερ οἱ χυλοί. τὸ γὰρ ἄμικτον ἅπαν ἄοσμον, ὥσπερ ἄχυλον. διὸ καὶ τὰ ἁπλᾶ ἄοσμα οἷον ὕδωρ, ἀὴρ πῦρ ἡ δὲ γῆ, μάλιστα μόνη ὀσμὴν ἔχει, διὸ μάλιστα μικτή, inquit, hoc eſt, *Odores*

C *quidem omnino ex mixtione ſunt, quemadmodum ſapores; omne autem immixtum, in odorum*, ſupple eſt, *quemadmodum inſipidum, ideò & ſimplicia inodora*, ſupple ſunt, *vt aqua, aër, ignis, terra autem tantum odorem habet, quod magis mixta*, ſupple ſit, quam reliqua elementa. quamobrem vnguentarij aromatum commixtione ſuauitatem olfactui conciliare ſtuduerunt: aut ex ſolis aromatum ſuccis, aut ex eorumdem corporibus oleo commixtis; vt hoc ex natura ſua liquidum, & fluxibile con-

D denſaretur, atque in vnguenti corpus conuerteretur. *Ratio faciendi*, ſupple vnguentum, *duplex*, inquit Plinius, *ſuccus & corpus. ille olei generibus ferè conſtat: hoc odorum*. Senſus, me iudice, eſt: in faciendis vnguentis, duplici via procedimus: aut enim ex aromatibus ſuccos extrahimus, qui more oleorum liqueſcunt; aut ipſomet aromatum corpore vtimur. priori modo, ſubſtantiam aromatis in naturam olei conuertimur: poſteriori verò, aromata ipſa ſuccis, atque oleo imbibuntur.

Vn-

Vnguenta autem, quæ priori methodo componebantur, ἡδύσματα appellari Plinius tradit. cuius deriuatio eſt à verbo ἡδύω, quod *ſuaue reddo* interpretatur. quia videlicet aromatum ſuccis, fragrantia ſuauis, & iucunda, vnguento, ſiue oleo conciliatur. pinguedinem etiam, quãcumque ad naturam fluxibilẽ olei redactam, qua aromata afficiuntur, idiſmatis nomine veteres ſcriptores nuncuparunt. Quamobrem Galen. lib. 3. de alim. pinguedinem, & carnium adipem idiſmata dixit. ea fortaſſe de cauſa, quia potius ſuauitatem guſtui præſtant; quam in alimentum vertantur. Dioſcorides quoque in compoſitione vnguentorum, aromata quæ fluunt, & liquida exiſtunt; idiſmata fore appellanda voluit.

Vnguenta autem poſterioris generis, ea nimirum, quæ commixtis aromatum corporibus ad oleum inſpiſſandum, apparantur: quorum quoque aromatum efficacia, oleum adeò his aromatibus condenſatur; vt potius ſpiſſeſcat, quam fluat; στιμμάτα, auctore Plinio dicuntur: quaſi ſtibium, ſeu pigmentum dixeris. Quia enim oleis, ſuccis, aromatibusq; commixtis, ipſa quoque liquidiora odoramenta denſantur; & odorem, ſuauitatemq; non ſolum facilius admittunt, verum etiam tenacius corporibus humanis inhærent, propterea στιμμάτα appellantur. Cũq; non ſolum parandorum ἡδυσμάτων, ſed etiã στιμμάτων, vnguentariorum, ſiue vngentariorum ſit munus; qui dictione hebraica רקח ſignificantur; quam pigmentationem, ſiue aromatizationem ſignificare vidimus: vtrumque munus ſub ea dictione ſignificabitur. & tam pigmentarij, quam vnguentarij apud nos quoque dictione רקח appellabuntur.

Poſſet aliquis quærere cur ſuccis, & aromatibus; ſiue cur aromatibus, & oleo vnguenta conficerentur. ratio quæ ſatiſfaciat dubitationi, in promptu erit: petita à duobus his, quæ à veteribus in vnguentis expetebantur; ab vtilitas nimirũ coniuncta voluptati: hæc in odore poſita eſt, illa in defluxu eorum-

A rumdem per omnia corporis membra, vt per quoſcumque corporis poros penetrando vnguenta, ad intima quæq; humani corporis, aromaticæ qualitates transfunderentur. Primum aromata præſtabant, odoriferam qualitatem, iuxta propriam naturam, vnguento communicando; quod licet probatione non egeat; doctrinæ tamen gratia locus ex Plutarch. afferatur in dialogo quod inſcribitur, Bruta animalia ratione vti: apud quem Grillus abuſum vnguentorum hominibus ea ra-

B tione obijcit, quod odoribus præter rationem delectentur. τἄλλα δὲ, *inquit*, οὐκ ἐνοχλεῖ, καθάπερ ὑμῖν τὰ θυμιάματα, καὶ κινναμώμα, καὶ νάρδους, καὶ φύλλα, καὶ καλάμους ἀραβικοὺς, μετὰ δεινῆς τινος καὶ δυσοποιοῦ φαρμακίδος τέχνης, ἢ μυρεψικῆς, ἀνόμοια συνάγειν εἰς ταυτὸ, καὶ συμφυρᾶν ἀναγκάζουσα χρημάτων πολλῶν ἡδυπάθειαν ἄνανδρον, καὶ κορασιώδη, καὶ πρὸς οὐδὲν οὐδαμῶς χρήσιμον ὠνουμένοις. hoc eſt, *De cætero autẽ nobis moleſtus non eſt odoratus*, inquit, *ſicut vobis*, loquitur Vliſſi in perſona omnium hominum, *quos cogit ſuffitus cinnamo-*

C *ma, nardos, malobathra, calamos arabicos cum ſubtili quadam medicatrice arte, aut ſeplaſiaria conquirere; & vna vorare magnam pecuniam, parum virilem, ac potius muliebrem, nullaq; omnino vtilitate comitatam delectationem redimentes.*

Poſtremum verò, quod in vnguentis expectabatur; videlicet adhærentem defluxum; oleum ſua natura fluxibile cum tenacitate, ac liquidum præſtabat: non ex capite iſta comminiſcimur; ſed ratio ſuadet; Plutar. etiam lib. 6. Sympoſ. quæſt.

D 9. docet his verbis: τὸ δὲ ἔλαιον ὅλκιμον πανταχῆ, καὶ μαλακὸν, ἄγεται περὶ τὸ σῶμα χριομένοις, καὶ συνεπιρρεῖ πορρωτάτω δὲ ὑγρότητα τῶν μερῶν κινουμένων, ὥστε καὶ παραμένειν δυσεξίτηλον. hoc eſt, *Oleum*, inquit, *quia vſquequaque duci poteſt, ac molle eſt, corpori vngendo obducitur, & quam longiſsimè defluit: membraq; ſua humiditate imitatur, ijsq; ita adhæreſcit, vt non facile euaneſcat*. Quam etiam ob cauſam ſal, anchuſa, & reſina addebantur vnguentis, Plinio lib. 13. cap. 1. auctore: *Sal aſperſus*, inquit, *olei naturam coërcet;*

qui-

quibus anchuſa adiecta eſt, ſal non additur, reſina autem gummi adijciuntur ad continendum odorem in corpore. celerrimè is euaneſcit, atque defluit, ſi non ſint hæc addita. hæc ibi Plinius, cui ſubſcribit Dioſcor. lib. 1. cap. 94. dicens: εὔχρηστοι δὲ, καὶ αἱ κεκαυμέναι εἴς τε τὰ εὐώδη τῶν μαλαγμάτων, καὶ ἄκοπα, καὶ εἰς χρωματισμοὺς μύρων. hoc eſt, *Magnopere vtiles ſunt combuſtæ*, ſupple reſinæ, *odoratis malagmatibus, & acopis, & vnguentorum colorationibus*. Verum nil actum, puta, niſi ad ſacra redierimus. vt ex diuinis oraculis reſinā aromatibus coniungi monſtretur. B Lux enim à Plutarcho & Dioſcoride hauritur cap. 37. Gen. vbi reſinam nonniſi coniunctam aromatibus, & vnguentis tum hic, tum alijs in locis ſacrarum literarum legitur. agitur ibi de Iſmaëlitis in Ægyptum proficiſcentibus; vnde filij Iacob Patriarchæ occaſionem fratrem Ioſeph his vendendi ſumpſerunt: de quo crimine ibi leguntur hæc verba: *Et ſedentes vt comederent panem, viderunt Iſmaelitas viatores venire de Galaad, & Camelos eorum portantes aromata, & reſinam & stactem in Aegyptum*. Et ſæpe alibi, meminit ſacer textus reſinæ, vt plurimum verò aromatibus coniunctæ. quæris rationem? dic ex Plinio reſinam adiungi aromatibus in vnguentorum vſu.

Duo igitur ſunt; quæ in arte vnguentaria materiæ rationem tenent: oleum nimirum, & aromata, quibus duobus, vt vidimus, odor, & fluxibilitas vnguento conciliatur; necnon extenſio ad humani corporis membra, & qualitatis aromaticæ penetratio in corporibus hauritur. hinc Plutarch. olei meminit opuſc. de Iſid. & Oſir. hic enim cum philoſophicè de materia rerum naturalium diſputaret: eamq; carere omni actu, vt voluit noſtris temporibus ſchola Thomiſtarum, negaſſet; Scotiſtarum ſcholæ videtur ſubſcripſiſſe, dicens: ὅταν οὖν ὕλην λέγωμεν. οὐ δεῖ πρὸς ἐνίων φιλοσόφων δόξας ἀποφερομένους ἄψυχον τι σῶμα, καὶ ἄποιον ἀργόν τε, καὶ ἄπρακτον ἐξ ἑαυτοῦ διανοεῖσθαι· καὶ γὰρ

ἔλαιον

A ἔλαιον ὕλην μύρου καλοῦμεν, καὶ χρυσὸν ἀγαλμάτος, οὐκ ὄντα πάσης ἔρημα ὁμοιότητος. ideſt, *Ergo vbi materiam nominamus, non debes Philoſophorum quorumdam ſequutus opiniones corpus aliquod animæ expers, ac qualitatum, & ocioſum ſuapte natura, atque inefficax imaginari: nam & oleum vnguenti materiam vocamus, & aurum statuæ non omni planè carentia qualitate.* lib. etiam 4. Sympoſ. quæſt. 1. diſputans ſimplex ne cibus concoctu ſit facilior; tandem pro ſimpliciori ſtat, dicens: κρατεῖ δὲ καὶ βαφὴ

B τῶν ἁπλῶν χρωμάτων μᾶλλον, καὶ μυρεψικοῖς φαρμάκοις τρέπεται τάχιστα τὸ συνωδέστατον ἔλαιον. hoc eſt, *Sed & tinctura ſimplicium colorum facilius inhæret, & fragrantiſſimum oleum maximè ſeplaſiarijs medicamentis mutatur.* Seplaſiaria medicamenta, aromata vnguentaria manu pertracta dixit. quæ in ſeplaſijs, vt vidimus, negotiabantur, ſimulq; aperuit in vnguentaria arte oleũ materiæ rationem tenere. De vtraque verò vnguentorum materia, oleo ſcilicet, & aromatibus, præclarè ſacer textus lo-

C quitur Exo. 35. vbi de Principum oblationibus agitur, ſacri tabernaculi fabricandi, atque erigendi occaſione. *Principes verò,* inquit ſacer textus, *obtulerunt lapides onychinos, & gemmas ad ſuperhumerale, & rationale, aromataq; & oleum ad luminaria concinnanda, & ad præparandum vnguentum.* ita eo loco ſcribitur. ex quo non ſolum duplicem olei ex Dei præſcripto vſum habemus, ſed duplicatam etiam vnguentorum materiam, oleum ſcilicet, & aromata; vt iam vnguentariæ

D artis baſis, & materia ex diuinorum oraculorum præſcripto, & olei quoque ad hanc vſus, in ſacris, & ex ſacris clariſſima fiant.

Reliquum eſt, vt parandorum vnguentorum rationem ex arte aperiamus; cuius quidem methodus petenda erit ex præſcriptis à Dioſcoride, & Theophraſto regulis, & ab alijs, qui de his ſcripſere. omnium verò regularum hæc in arte vnguẽtaria primam ſedem obtinebit, vt in vnoquoque componen-

do

do vnguento vnum aliquod ex his, quæ in compoſitione veniunt, baſis rationem ſuſtineat; eiq; hoc munus demandandum erit. cuius vires, ac qualitates cum primis in eo vnguento ex intentione artificis deſiderantur: qui quidem artifex veluti voluntarium ac liberum agens, à fine dirigi debet. illud autem, quod baſis rationem ſuſtinebit, in dupla proportione ſuperare conuenit reliqua aromata, quæ vnguentariam compoſitionem ingrediuntur. Sunt autem aromata omnia præparanda, aut maceratione, aut tunſione in ordine ad cribrationem. quod, locum habet, quando ea, quæ ingrediuntur cōpoſitionem, fuerint in genere calami, iunci, radicum, foliorū, aut ſimilium, auctore Dioſcor. lib. 1. cap. 42. & 55. & 57. ſi verò fuerint gummi, diſſolutione, ſeu pulueriżatione parandi erunt; ex doctrina eiuſdem eodem lib. cap. 51. & 52. & 61. & hæc omnia non oſcitanter commiſceri debent, ſed ſeruata debita menſuræ proportione, à qualitate petita, quæ in vnguento deſideratur; ratione vſus, ad quem compoſitio dirigitur.

Methodus verò artis vnguentariæ requirit; vt calami, iunci, radices, & plantæ maceratæ iam per aliquod tempus, in oleum dimittantur; aut in aliud quodcumque ſuccū, cui odor conciliari debet. tandiu pariter ſpatula agitentur, quouſque oleum tantiſper inſpiſſetur, vel inſpiſſetur ſuccus; vbi περὶ τῶν σμιγμάτων agitur. Oleo denique iam inſpiſſato, ac torculari expreſſo; reliqua huic oleo infundantur aromata, quæ ſeruato ordine ex regulis artis infundenda erunt: ita tamen vt id vltimum ex aromatibus teneat locum, cuius odor cum primis in vnguento expetitur. Eſt enim regula aromatiferæ artis, in compoſitionibus odoratis, eius aromatis retineri odorem, qui poſtremo loco immiſſus fuerit, vt reliquis commiſceatur. eo tamen vſque agitari omnia aromata debent; quouſque perfectè commiſceantur; propriasq; odoriferas qualitates tum ſibi inuicem,

A uicem, tum ſucco, ſiue oleo communicent: hoc verò vi caloris, non prunis, aut flamma ſubminiſtrati, ne aut violentia ignis, qualitatem odoriferam euaporare faciat, aut fumo vnguentum inficiat; ſed per balneum maris cuncta decoquendo, odor ſuauiter vnguento conciliabitur.

Illuſtratur ex his locus ſacrarum literarum ex cap. 41. libri Iob, vt ex eodem artis vnguentariæ non ſolum antiquiſſima ratio, ſed methodus etiam in coquendis aromatibus ab eo vſque

B ſæculo hauriatur. de potentia Leuiathan Spiritus ſanctus in loco illo loquebatur; *Ferueſcere faciet*, inquit, *quaſi ollam profundum mare, & ponet quaſi cum vnguenta bulliunt*. ad cuius loci explicationem conſiderare neceſſe eſt, in quo nam comparationis energia poſita ſit. non enim comparatio ollam vnguentariam reſpicit; vas nimirum illud, in quo commixta aromata concaleſcunt, ad mutuum ſibi odorem conciliandum. falſa enim eſt huiuſmodi explicatio; & cōparationis

C vis eneruatur: quia oleum, atque vnguentum dum coquitur, nequaquam vi caloris agitatur: cuius rei ratio à ſincera olei humiditate petenda eſt, cum Plutar. lib. 6. Sympoſ. quæſt. 9. ἔτι δὲ κινούμενον ἥκιστα ψοφεῖ τῶν ὑγρῶν, ὑγρὸν γὰρ ἐστι δι' ὅλου. τῶν ἄλλων ἐν τῷ ῥεῖν, καὶ φέρεσθαι τὰ σκληρὰ, καὶ γεώδη μέρη προσκρούσεις λαμβάνοντα, καὶ πληγὰς ψοφεῖ διὰ βαρύτητα. hoc eſt, *Porrò*, ſupple oleum, de hoc enim diſputabatur, *in motu minus, quam vllus alius liquor ſtrepitum edit; vt nimirũ penitus humidum; reliquorum*

D *humorum dum fluunt & mouentur duræ, & terrenæ partes impingunt, atque reliduntur, eoq́ motu ſtrepitum edunt ob aſperitatem*. Et infra in eadem ſententia ſic dicit: ὕδωρ μὲν οὖν καὶ οἶνος, καὶ τὰ λοιπὰ, πολλοῦ μετέχοντα τοῦ θολεροῦ, καὶ γεώδους ἐμπίπτοντα τὴν φλόγα διασπᾷ, καὶ τῇ βραχύτητι, καὶ τῷ βάρει θλίβει, καὶ κατασβέννυσι. hoc eſt, *Aqua verò, & vinum, & reliqua*, ſupple humida, *habentia multum turbidi admixtum, & terrei, flammam illapſu ſuo diuellunt, aſperitateq́ ſua, & pondere opprimunt, atque reſtinguunt*.

guunt. Cum igitur oleũ ob ſuã naturalem pinguedinem, tenacemq́; humiditatem nequaquã ferueat, ebulliat, cõmoueatur, aut aliquid aliud agat, quod maris à ventis agitati imaginẽ retineat; atque mari fluctuanti comparari queat; apertè liquet comparationem non ferri ad vas olei, in quo infuſa forent aromata: nam ſi ad vas vnguentarium reſpexiſſet Iob, nimis inſulſa comparatio appareret; quia etiam irridenda foret in eo ſcriptore, in quo nihil non ſerium legitur; quinimo in comparationibus ſacris ſuauiſſimæ energiæ apparent. Spiritus igitur ſanctus in illis verbis ad caldariũ plenũ aqua reſpexit; in cuius aquæ medio, olla vnguentaria ex artis ratione collocatur; vt vi caloris agitata, calefactaq́; aqua, calor tunc fundatur ad vnguentariam ollam. cuius coquendi methodus balneum maris ab vnguentarijs appellatur. caldarium namque vndique ab igne circumdatum, feruet flamma, & igne: & vi humidi caloris, concoquentur ſucci; aromata commiſcentur; & odor non euaneſcit; ſed vnguento ſuauiter conciliatur. in ſupera enim aquæ ſuperficie caloris vi excitata aqua, ſurſum, deorſumq́; ſic agitatur, vt excitatis fluctibus iratum mare, flatis tumidum, ventis agitatum, te conſpexiſſe diceres. Qua ratione, & exemplo vis illius comparationis, ſuam elegantiſſimam retinet energiam: & ex hoc loco ſacræ Scripturæ, parandorum vnguentorum lucidior ars, ab eo vſque tempore vnguentarijs nota conſpicitur. hæ igitur ſunt regulæ, quas ad vnguenta componenda, pigmentario, ſiue vnguentario muneri, ſacræ præſcribunt literæ.

CAP.

A

CAP. XXIII.

Olei lætitiæ ac gaudij vocabula illuſtrantur.

Ad loca Pſal. 44. *Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ.* Iſai: 61. *Ut ponerem fortitudinem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu.* Et ad alia plurima loca.

B

APERVIMVS, quæ ad oleum, & vnguentum in vniuerſum ſpectabant: ad partium explicationem noſtra conuertitur oratio, & oleum lætitiæ ſtatim nobis ſeſe offert. hoc verò oleum lætitiæ, potius olei conditi ſpeciem, quàm vnguenti propriè ſumpti rationẽ tenuiſſe, nequaquam ambigendũ videtur: ni fortaſſe vocis שֶׁמֶן *ſcemen*, quæ ex hebraica phraſi vnguentum, vt diximus alibi valet, ſignificationem retinere velimus. Verum quæcumque illius vocis retineatur interpretatio, olei lætitiæ explicationem, atque tractatum ad noſtrum inſtitutum pertinere perſpicuum eſt; vt propterea in eo explicando non immerito nobis ſit immorandum. Quibus verò potiſſimum aromatibus hoc oleum condiretur, res eſt adeo perobſcura; vt in his coniectandis, diuinandum ſit potius, quam certò aliquid affirmandum: tum maximè quod nemo hactenus, quod ego nouerim, in hac re enucleanda tantiſper inuigilauit. quamobrem licet audaciæ fortaſſe hoc tentaſſe cenſeri poſſit; nihilominus tentaſſe iuuabit. aliorum enim ingenijs, hiſce cõiecturis, excitatis, fiet; vt noſtra hæc au-

C

D

dacia, ſtudioſæ Reipublicæ, non ſolum vtilitatem aliquam præſtitiſſe, verumetiam perſpicacioribus ingenijs decus attuliſſe videatur.

Nominum tantum, ac vocabulorum huius capituli ſit materia, vt de more exordiamur. nec enim aliquid de oleo dicendum ſupereſt; iam enim oſtenſum eſt ſupra primo huius Myrothecij capitulo, hac voce etiam vnguēta ſignificari, quorum vſus ad corporis vnctiones erat. Enucleandum igitur relinquitur; quid nam ſibi velit vox illa LÆTITIÆ, quæ ad olei ſpeciem explicandam additur à Propheta, cum ad venturum Meſſiam reſpiciens, ait: *Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ.* nec aliunde illius vim in ſignificando haurire licet, quatenus præſentis eſt negotij; quam ab hebraica dictione שָׂשׂוֹן *ſaſon*. ſic enim totius olei lætitiæ vis ex nomine perſpicua erit. etenim שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן *ſcemen ſaſon*, hebraicè in illo Pſalmi loco appellatur; quod Græca exemplaria ἔλαιον ἀγαλλιάσεως dixere, & hos ſequutus *oleum lætitiæ* noſter vulgatus eſt interpretatus. Illius verò dictionis energiam, diuinorum oraculorum loca alia in ſimili dictione inuicem collata, facile explicabunt.

Olei lætitiæ, vt video, duobus in locis tantum diuina meminere oracula. primò Dauid de Rege Meſſia verba faciens, eius meminit Pſalmo 44. iam allato, vbi dixere Septuaginta ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς, ὁ Θεὸς σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. hoc eſt, *Amaſti iuſtitiam, & odiſti impietatem, ideò vnxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis inter participes tui.* quod idem legitur hebraicè ſic: אָהַבְתָּ צֶּדֶק וְתִשְׂבָּא רְשַׁע עַל־כֵּן מְשָׁחֲךָ אֱלֹהִים אֱלֹהֶיךָ שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן Quæ reddita ad verbum ita interpretari poſſunt: *Amaſti iuſtitiam, & odiſti impietatem, propterea vnxit te Dij Dij tui oleo gaudij*, ſiue oleo lætitiæ, vt noſter habet interpres. hæc ſacri codices: in quibus prętereundū ex hebraico exēplari, quamuis

A uis obiter, nequaquam existimo; Deum hoc loco plurali numero, repetitis vicibus nominari dictione אֱלֹהִים, quod de Christi humana natura hypostaticè vnita diuinitati, à Propheta ageretur. Licet enim vnio humanæ naturæ (vt Scholasticis Theologis aliquid indulgeamus) immediatè terminata fuerit tantum ad personam Verbi diuini; quia tamen in eo descendit omnis plenitudo diuinitatis, & illa vnio fuit facta nō immediatè, sed mediatè, hoc est mediante persona Verbi etiam cum
B diuina natura, quæ identitate reali, vt loquamur cum Scholasticis, eadem est cum Persona Patris, & Spiritus sancti; vt propterea à Theologis dicatur in Christo eminentiori modo, quā in reliquis creaturis Personam Patris, & Spiritus sancti existere; ideò Propheta Regius, bis repetito nomine *helohim*, de hac Messiæ vnctione egisse putandum est; si in diuinis oraculis, mysteria quoque, vt par est, præ oculis sunt habenda.

Verum ad litterales sensus, & vocum energiam, nos trans-
C feramus, alia sacræ Scripturæ loca consideraturi in illo psalmi loco pro oleo lætitiæ, de quo agimus: est enim ex sacris oraculis locus alter Isai. 61. vbi Propheta ex persona Messiæ, munia enumerat, ad quæ à Deo mittebatur, dicens: *Spiritus Domini super me, eo quod Dominus vnxerit me, ad annuntiandum pauperibus misit me*. Cumq; alia nonnulla munia recensuisset; vt ab omni mœrore, atque tristitia, tandem ex Messiæ aduentu, ac munere subleuandos homines aperiret. *Vt pone-*
D *rem*, inquit, *fortitudinem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, & oleum gaudij pro luctu*. Qui locus hebraicè sic legitur: לָשׂוּם לַאֲבֵלֵי צִיּוֹן לָתֵת לָהֶם פְּאֵר תַּחַת אֵפֶר שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן תַּחַת אֵבֶל idest, *Ad ponendum lugentibus Sion; ad dandum illis thiaram pro cinere, oleum gaudij* שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן *scemen sasson, pro luctu*. Vtriusque autem loci intelligentia, antiquorum consuetudinem explicandam postulat; qui mœroris causa non solum ornamenta omnia deponebant; verum etiam ab vnctionibus quoque

cum primis abſtinebant; de quibus infra redibit ſermo. A

Vt verò quæ dicuntur magis perſpicua fiant; conſiderandum cenſui, duobus apud Latinos vocabulis animi noſtri voluptatem, hilaritatemq́; ſignificari, GAVDIO nimirum,& LÆTITIA: quæ duo vocabula diſtant, ac differunt, ſicut lætari & gaudere; Nonio ipſo auctore cap. 5.

Hæc enim vox LÆTITIA internam voluptatem animi ex ſuperabundantia geſtientis, & ad externa etiam ſigna profuſi indigitat. id ex Cicer. lib. 3. Tuſcul. quæſt. accepimus: *Immoderata lætitia,* inquit, *eſt voluptas animi elata, & geſtiens*. quod B etiam Varronis teſtimonio lib. 5. de lingua Latina confirmatur. *Lætari,* inquit, *ab eo quod latius gaudium propter magni boni opinionem diffuſum. itaque Terentius*, vel vt alij Codices, Iuuentius, *ait: Gaudia ſua ſi omnes homines conferant vnum in locum, tamen mea exuperat lætitia*. Et hoc profuſum, atque extenſum gaudium, quod lætitia dicitur à Latinis, à Græcis ἀγαλλίαμα, & etiam ἀγαλλίασις dicitur; quæ voces à verbo Græco ἀγάλλομαι deriuantur, quod *geſtio, & exulto* interpretatur. C eſt autem exultare extra ſaltare, quod ſignificat ſupra modum, & vltra terminum exilire. inde Virg. lib. 3. ait:

Exultantq́; vada, atque æſtu miſcentur arenæ.

Itaque Græcorum ἀγαλλίασις, geſticulationem magis ſonat lætantis, quam ipſum gaudium: ſonat id quod alio vocabulo χάρμα dicebatur. Quamobrem Homerus 13. Iliad. χάρμη animum geſtientem ad pugnam appellauit: quin etiam pugna, D ac prælium ipſum, ea voce à Græcis dicebatur: quod nimirum geſtiendo, atque exultando veteres cum hoſte congrederentur. Hunc etiam animi geſtientis motum, ex voluptatis nimia ſuperabundantia ad extra difuſi γαυρίαν à verbo γαυριάω à Græcis dictum fuiſſe, non immerito ſuſpicantur aliqui: ſignificat enim vox illa ſuperbiendo, & inſoleſcendo lætari. hinc corrupta, ſiue alterata tantiſper vocis ſignificatione, necnon

A etiam vocis ſono permutato, gaudium à Latinis deductum voluit Feſtus. non igitur probandi ſunt, qui συνεϱγτόνην Græco vocabulo hanc animi geſtientis lætitiam appellant.

Quoties verò animus ex bono concepto, internè exhilaratur; vt ad externa ſigna nequaquam præter rationem ſeſe effundat; neque corpore geſtiente internam voluptatem exterius aperiat; niſi quantum ratio ad prudentiæ præſcriptum conceſſerit: hanc animi hilaritatem GAVDIVM Latini propriè B dicere conſueuerunt: idq; ipſum græcè σωφϱοσύνη, & etiam εὐφϱοσύνη merito appellabitur; quaſi dixeris, hilaritas concepta ex bona, & prudenti mentis diſpoſitione. Eſt enim φϱὴν mens, & φϱενέω mente, atque ratione præditum; cui addita ſyllaba εὐ, quæ ſua ſignificatione, his vocabulis, quibus adiungitur, boni eſt ominis, εὐφϱοσύνη ſignificabit eam, quam diximus hilaritatem; quam præclarè expreſſit Dioſcor. lib. 4. agens de folijs bugloſſi dicens, φύλλον ἴχει ὅμοιον βοὸς γλώσσῃ, ὅπεϱ καθιέ- C μενον εἰς τὸν οἶνον εὐφϱόσυνον δοκεῖ εἶναι. hoc eſt, *Folium habet*, ſupple *bugloſſum, ſimile bouis linguæ, quod iniectum in vinum, hilaritatem videtur eſſe.* ita Dioſcorides ad verbum, à quo id cum accepiſſet Plin. lib. 25. cap. 8. illud idem ita expreſſit. *Bugloſſos bouum linguæ ſimilis; cui præcipuum quod in vino deiecta, animi voluptates auget, & vocatur euphroſynon.* ex quibus perſpicuum eſt euphroſinin internam animi voluptatem, ac delectationem ſignificari, quæ GAVDIVM appellari latinè docuimus, D voceq; χαϱὰ à verbo χαίϱω etiam à græcis dicitur. & ne quis nos ſomniaſſe putaret. Harum vocum diſcrimina ex lib. 4. Tuſcul. quæſt. parum poſt initium, auctore Cicerone, accipiuntur. ait enim: *Itaque cum ita mouemur, vt in bono ſimus aliquo, dupliciter id contingit. nam cum ratione animus mouetur placidè, atque conſtanter, tunc illud GAVDIVM dicitur; cum autem & inaniter, & effuſè animus exultat, tum illa LAETITIA geſtiens, vel nimia dici poteſt, quam ita definiunt; ſine ratio-*

ratione animi elationem: ita Cicero. Ab hoc igitur *lætitiæ* & *gaudij* diſcrimine, Stoicos ſumpſiſſe illud arbitror in eorum doctrina axioma: *Gaudium in ſapiente cadere poſſe: lætitiam non poſſe*.

Pari fœcunditate in lingua, & idiomate ſancto Hebræorum, quo ab orbis vſque exordio Deus vſus eſt, cum loqueretur ſanctis Patriarchis, in quo etiam ſacram tradidit legem, & tanto in honore habitum eſt ab ipſo, vt illi vni ante ſuum in carne aduentum, diuina cōmendarit oracula; in hoc, inquam, ſacro idiomate, bina ſunt in vſu vocabula; quibus in ſacris literis animorum hilaritas ſignificatur; nimirum שִׂמְחָה *ſcimchxa*, & dictio שָׂשׂוֹן *ſaſon*, quorum poſtremum vocabulum animi voluptatem, hilaritatemq; prudentis viri, atque iuſti ſignificat; qui in Domino Deo ſuo modeſtè, ac placidè, quacumque occurrente occaſione, intra limites rationis norma ſeruata, gaudet, atque lætatur. huius quam dicimus vocabuli ſignificationem nequaquam ex capite comminiſcimur, ſed ea diuinæ innititur auctoritati. ex Pſal. 77. locum afferre poſſumus in illis verbis: *Et iuſti epulentur, & exultent in conſpectu Dei, & delectentur in lætitia*. vbi hebraica lectio ſic habet: וְצַדִּיקִים יִשְׂמְחוּ יַעַלְצוּ לִפְנֵי אֱלֹהִים וְיָשִׂישׂוּ בְשִׂמְחָה Ex hoc verò textu in proprio idiomate allato perſpicua fiunt, quæ à nobis dicuntur. duo enim eius loci poſtrema verba וְיָשִׂישׂוּ בְשִׂמְחָה *Et gaudebunt in lætitia*, ſunt maximè obſeruanda. nam ſignificatum huius dictionis שִׂמְחָה *ſcimchxa*, quod extenditur vltra limites modeſtiæ, ad regulam rationis per antecedentem dictionem יָשִׂישׂוּ *iaſiſu* reuocatur. Cum igitur ab hoc verbo שָׂשׂ dictio illa שָׂשׂוֹן deriuetur ſaltem, vel Spiritu ſancto magiſtro, iuſtorū lætitia talis futura deſcribitur, qualis per verbum שָׂשׂוֹן ſignificari perſpicuum eſt. quapropter moderatam tantum, & ad rationis regulam coarctatam lætitiam ſignificari in eo loco perſpicuum erit.

Dictio

A Dictio altera eiuſdem loci erat שִׂמְחָה *ſcimchxa*, qua ſignificari Latinorũ lætitiam, animi nimirum geſtientis, corporeis ſignis expreſſum gaudiũ. præclarè hoc exprimitur cap. 6. lib. 2. Reg. Diuinis oraculis Dauid Regis internam animi voluptatem, externis expreſſam ſignis explicantibus; tunc cum Arca Dei de domo Obededom, ad lares Regios, Regis iuſſu deduceretur. his verbis loquitur textus: *Abijt ergo Dauid, & adduxit Arcam Dei de domo Obededom in ciuitate Dauid cum gaudio*, le-

B git noſter Interpres. at hebraicè apertius legitur: וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַיַּעַל אֶת אֲרוֹן הָאֶלֹהִים מִבֵּית עֹבֵד אֱדֹם בְּעִיר דָּוִד בְּשִׂמְחָה, ideſt, *Et abijt Dauid, & tranſtulit arcam Dei de domo Hobededom in ciuitate Dauid cum lætitia:* vbi perſpicuè Dauidis voluptatem dixit Spiritus ſanctus בְּשִׂמְחָה. & merito quidem, quod ſtatim ſubinferatur: *Et Dauid ſaltabat totis viribus ante Dominum. porro Dauid accinctus erat ephod lineo.* geſtientem, atque ſaltantem Dauid cum dicere vellet ſacer textus; in quo nihil oſcitanter di-

C citur, cuius etiam apiculi quamdiligentiſſimè ſunt obſeruandi; propterea dictione illa שִׂמְחָה *ſcimchxa* vſum fuiſſe, perſpicuum eſt. Quamobrem certo certius apparet, hac dictione ſignificari illud genus hilaritatis, externis expreſſæ ſignis; quam lætitiam Latini appellare conſueuerunt.

Quamuis verò tam voce *gaudium*, quam voce *lætitia*, & græci, & latini ſæpiſſimè promiſcuè vtantur, nulla habita diſcriminis inter hæc vocabula ratione: hoc tamen illarum vocum

D diſcrimen, eo conſilio à nobis allatum fuit; vt illarum cognita ratione dictione שָׂשׂוֹן *ſaſon*, Græcam εὐφροσύνην ſignificari demonſtraremus, Latinorum videlicet gaudium: & hac ratione vini, atque olei lætitiæ in conuiuio cum vſu, diſcrimen quoque effectuum pariter perſpicuum fieret: necnon etiam noſtrum oleum lætitiæ, cur שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן *ſcemen ſaſon* dictum fuerit potius, quam שֶׁמֶן שִׂמְחָה *ſcemen ſcimchxa* aperiretur. Vini etenim, cuius vſus cum primis in compotationibus ha-

betur, natura, atque proprietas eſt, adeò exhilarare bibentem; A vt inaniter, & effusè is geſtiendo, velit, nolit, in iocis, & ludicris liberè ſe transfundat: quod etiam in diuinis literis Propheta teſtatur, qui in Pſalmis dicebat: *Et vinum lætificat cor hominis*. Secus ſe habet natura olei: quamobrem ad geſtientem lætitiam temperandam, à veteribus ſapientioribus vino adiungebatur. nam cum oleum vim quandam habeat penetratiuam, ſeſeq; ad interiora facile tranſmittat, ſua virtute, cerebrum, atque cor confortat, ac roborat; ſenſumq; minimè obtundit; B vt propterea hominem vnctum in ſignum gaudij atque lætitiæ, nec indecorè, nec præter rationem ad externa ſigna lætitiæ oleum transfundere permittat, quin potius intra rationis limites detineat, atque moderetur.

Hac de cauſa, vt arbitror, oleum iſtud, quo veteres Iſraëlitæ vtebantur diebus feſtis, atque conuiuiorum, animi relaxandi gratia inſtitutis שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן *ſcemen ſaſon* potius, quam שֶׁמֶן שִׂמְחָה *ſcemen ſcimchxa* in ſacris appellatur; vt eo vtentibus diuina C indigitarent oracula, lætandum quidem, ſed non niſi ad præſcriptum rationis, illis quoque diebus gaudium regulandum fore. & ne myſteria præterijſſe videamur, dum verba penditamus. Oleo lætitiæ, ſiue gaudij, Chriſtum Seruatorem noſtrum vngendum, Propheta dixit; quia hypoſtaticæ vnionis gratia, & vera diuinitate vnctus, gratiæ quoque habitualis plenitudine, in omni perfectione ſanctitatis, ipſe à Patre cumulandus erat. Quamuis verò ſacrorum oraculorum interpres, D quo Romana vtitur Eccleſia, nulla habita diſtinctionis ratione, nunc oleum lætitiæ, nunc gaudij, illud idem, vt vidimus, ſit interpretatus; more Latinorum id fecit, qui promiſcue vtuntur his vocibus: & ad ſenſum potius, quam ad verba ipſa attendens, id ipſe in Pſal. 44. oleo lætitiæ; quod Hebræus Codex per שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן *ſcemen ſaſon* ſignificari voluit. neque à Græco exemplari ſibi recedendum putauit; quod ἔλαιον ἀγαλ-

λιά-

A λιάσεως illud appellauit; oleum nimirum exultationis: metaphora ſumpta ab oleo, quo Iſraëlitæ feſtiuis diebus vtebantur; eoq; oleo modeſtiam inter animi voluptates, hilaritatesq; ſuo more indicebant: ne præ aſſumpta pocula caput infeſtarent; vires exturbarent; ſenſus offunderent; hominem à ratione abalienarent.

CAP. XXIV.

B

Quodnam vnguenti genus, olei lætitiæ nomine ſignificetur.

Ad titulum Pſalmi 44. *In finem pro ijs qui commutabuntur filijs Chore, ad intellectum canticum pro dilecto.* Iudic. 12. *Nunquid Ephrateus es? quo dicente non ſum, interrogabat eum: dic ergo ſchiboleth, quod interpretatur ſpica.* Et ad alia.

C

AROMATA, quibus hoc oleum lætitiæ condiebatur, è latebris eruere, onus perquam difficillimum eſſe, nemo negabit: id enim quærere, eſt vento non cognito, rectius dicam, nec flante, humani intellectus cymba committere, in vaſtiſſimo ſacrarum literarum oceano. quod ſi dixero, me mare innauigatum, nullo duce, nullius aſtri fulgore, temerario fortaſſe auſu pernauigandum ſuſcepiſſe; à ſcopo certè non aberaſſe videbor. Dei tamen ope, probabilibus rationibus, atque coniecturis minimè contemnendis, lati huius Oceani, ſulci commonſtrabuntur: & vbi portum minimè attige-

D

tigerimus, alijs attingendum monstrasse, sat erit. A

Huius igitur olei naturam cognoscere nequimus: vt tamen apertiora fiant ea, quæ ex animi nostri sententia dicenda sunt, & firmiora appareant; meminisse oportet cõmuni illius regulæ, circa vocabula sacræ Scripturæ, quam tradũt peritiores linguæ sanctæ: nimirum vocabula, dictiones, atque voces, quibus sacra vtitur Scriptura, non casu, aut fortuito in diuinis oraculis explicandis assumpta fuisse; sed de industria, Spiritu sancto, scilicet verba dictante, amanuensisq; calamum dirigente, B in sacris Scripturis posita fuisse. quamobrem vocabula nulla, in sacra Scriptura misterio vacare certissimum esse debet. cumq; oleum istud de quo loquimur שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן *scemen sasson* potius, quam *scemen simchxa* שֶׁמֶן שִׂמְחָה à Propheta, & ab Isaia appelletur; vt cap. præcedenti monstrauimus; fortuito, aut casu id accidisse, nequaquam æquum est arbitrari: sed ea quidem ratione, vt mens auctoris in sacris literis assequeretur; & conditura olei lætitiæ diligentius inuestigata, facilius in po- C sterum caperetur.

Quam maximè porrò ad vnguentum hoc elucidandum, radicitusq; inuestigandum, conducit regula altera grammaticorum linguæ sanctæ, in characterum conformitate, aut diuersitate attendenda: communi equidem illorum consensu in dictionibus, atque vocabulis sacræ Scripiuræ, ex conformitate, atque similitudine characterum, & literarum, conformitatem quoque significationis eruendam traditur. ita docet Pagni- D nus in Dictionario, Isaac in sua grammatica, Auenar. reg. 4. in præfat ad lectorem sui Dictionarij; & alij plures, qui in suis Dictionarijs, pluribus adductis exemplis, in hoc demonstrando quam plurimum inuigilant. quarum diligentia cum suos apud auctores videri possit, nobis à locorum congerie supersedendum putauimus.

Est igitur inter hæc duo vocabula שָׂשׂוֹן *sason* & *sciuscian* שׁוּשַׁן

vo-

A vocum summa conformitas, & literarum similitudo quammaxima: hæcq; postrema vox, lilium, seu rosam interpretantur auctores; priorem verò gaudium significare ostensum cum fuerit; ex altera illarum, alterius significatio eruenda erit. tantum enim in apiculis illorum duorum vocabulorum discrimen positum est. quamobrem à ratione alienum nequaquam est existimare, quod antiquitus quando hebræorum codices punctis carebant, alij ששׂון *sciassion* pronunciarent, pro

B eo quod ששׂון *sasson* alij dixissent. Sicut etiam *sussan* שושן pro *sciuscian* שׁושׁן apud alios. quodq; vernacula, & rudiori lingua ששׁון *sciascion* dicebatur; elegantiori dicendi phrasi ששׂון *sasson* diceretur.

Huius varietatis vocabulorum in vna, & eadem gente, plurium sæculorum magistram habemus experientiam: vnam enim eamdemq; nationem alio, & alio accentu idem vocabulum effari solitã cognouimus. quin etiam vnius, eiusdemq;

C vrbis diuersæ tribus, diuersimodè eadem vocabula pronunciare, consueuisse accepimus ab alijs; nos ipsi vidimus; eamq; syllabam apud aliquos protrahi; quæ ab alijs corriperetur, passim Græcorum tum poëmata, tum historica scripta testantur: inde enim apud Græcos ortum duxere varietates linguarum; inde Dorica, Ionica, Æolica, Attica, & aliæ linguæ græcæ varietates originem, atque incrementa cum elegantia suscepere. Nec aliquod aliquando fuit idioma, quod diuersa

D pronuntiationis genera pro diuersitate locorum, ac regionum non admiserit.

Id verò Hebræis quoque contigisse, & in ipsa eademq; litera *scin* ש, à qua omnis pendet differentia illorum vocabulorum, de quibus à nobis agitur; ex sacris perspicuum est literis. Cap. enim 12. lib. Iud. Galaaditibus aduersus eos, qui de tribu Ephraim erant, pugnantibus, & victoribus Iordanis vada præoccupantibus, vt Ephrateis fugientibus aditus, & salutis spes

omnis

omnis clauderetur; (cogebantur enim Ephratei Iordanem transire) vbi ex ipsis aliquis, qui hostium gladios euasisset, ad vada Iordanis incolumis peruenisset; Galaaditæ custodes, fugienti occurrentes, eum interrogabant: *Nunquid Ephrateus es? quo dicente, non sum*, inquit sacer textus, *interrogabat eum: dic ergo sciboleth, quod interpretatur spica, qui respondebat sibolet, eadem litera spicam exprimere non valens*. Ex quo sacræ Scripturæ loco, auctore Spiritu sancto, perspicuum est, eiusdem gentis, ac linguæ, Ephrateos à Galaaditibus diuersa eiusdem literæ ש pronuntiatione distinctos, ac cognitos fuisse: his nimirum puncto in sinistro cornu literæ posito שִׁבֹּלֶת *scibolet* dicentibus, Ephrateis in dextro שִׂבֹּלֶת *sibolet* pronuntiantibus. Stemus iam in gradu, & pro his duobus vocabulis, ex quibus oleum lætitiæ nobis aperiendum superest, certamen instituatur; de quibus in apiculis tota est posita controuersia: nam *sciuscian* שׁוּשַׁן & *sason* שָׂשׂוֹן in punctuatione tantum literæ ש apice nimirum collocato in dextro, aut sinistro literæ cornu distinguuntur; nequaquam verò ex characteribus: certum igitur erit significatione quoque duo ista vocabula, non solum parum, vel nihil differre; sed etiam quammaximè conuenire; vt propterea à significatione vocis שׁוּשַׁן *sciusan*, significationem vocabuli שָׂשׂוֹן *sason* inquirere, non sit à ratione alienum.

Est autem *sciuscian* שׁוּשַׁן & *scioscian* שׁוֹשַׁן apud Hebræos, quod Græcis κρίνον, & Latinis *lilium* dicitur, flos odoratissimus inter omnes flores, & suauissimè olens. quare & rosa Iunonis dicebatur apud veteres. quod antem שׁוּשַׁן lilium significet. Sunt loca 3.Reg.7.vers.22.Cant.2.nu.16.cap.9.n.5. & pluribus alijs in locis. similiter & שׁוֹשַׁן 3.Reg.7.nu.19. Psal.60.nu.1.dicebatur verò lilium fortasse שׁוּשַׁן *sciuscian*, vel à candore; quamobrem, & byssus candidissimi lini genus שֵׁשׁ appellabatur apud Hebræos, vel etiam verius, vt docet

Rabbi

A Rabbi Dauid Chimchi, & Causabon. in Athenæum adnotauit lib. 12. cap. 2. à senario foliorum numero, quia שֵׁשׁ & שִׁשָּׁה valet sex; sex enim lilium habet folia, suauiterq; olentia. Quod verò lilium mutata *scin* in *sin* dicta fuerit *susan* & *suson*, colligere possumus ex Arabico idiomate proximè ab Hebræo deriuato, & in pluribus vocabulis omnino idem cum illo. Lilium enim *susen* in eo appellari ostendit Matthiol. in 3. lib. Dioscor. cap. 110. quin etiam & apud Græcos lilium σοῦσον appellatum B fuisse, testis est Athen. lib. 12. cap. 1. in fine, & princip. 2. quin etiam Persarum Regiam hac de causa sic appellatam docet: διαβόητοι δὲ, inquit, ἐπὶ τρυφῇ ἐγένοντο πρῶτοι πάντων ἀνθρώπων πέρσαι. ὧν καὶ οἱ βασιλεῖς ἐχείμαζον μὲν ἐν σούσοις, ἐθέριζον δὲ ἐν ἐκβατάνοις. κληθῆναι δὲ τὰ σοῦσα φησὶν Ἀριστόβουλος, καὶ Χάρης, διὰ τὴν ὡραιότητα τοῦ τόπου. σοῦσον γὰρ εἶναι τῇ ἑλλήνων φωνῇ τὸ κρίνον, &c. idest, *Celeberrimi omnium hominum in delitijs fuerunt primi Persæ. quorum Reges hiemabant in Susis, æstiuarunt in Ecbatanis. dixit autem Ari-* C *stobolus & Chares vocari Susan ob pulchritudinem loci. est autem suson græcorum voce lilium*. hæc ibi Athenæus. & licet quantum ad originem vocis *suson*, & cuius esset propria, aliter videatur sentire Causabonus in Athenæum; cum putet ex sententia Athenæi potius *suson*, ad Persarum dialectum referendam; quam ad Græcorum linguam & sensus sit, *suson* ipsorum Persarum lingua id appellari; quod Græcis κρίνον, idest, lilium. quod etiã Rhodigin. confirmat lib. 22. cap. 5. *Dictam verò vrbem*, D inquit, *à liliorum copia, quæ gentium earũ vocabulo dicuntur sussa*: parum tamen nostra interest, quod attinet ad vocem, & illius patronos; ex Athenæo nobis sufficiat *suson* lilium dici.

His igitur ita consideratis de vocibus *sciuscian* & *scioscian* & *susan*, deq; illarum significatione, iam me iudice, lucis cuiusdam radio significatio vocis שושן *susan* illustratur. quamobrem in explicandis sacræ Scripturæ locis ex psalmo & Isaia allatis, atque in condiendo oleo lætitiæ, à sussino antiquorum

vn-

vnguento. de quo Dioſcorides, Plinius, Theophraſtus, & alij meminere, recedendum nobis nequaquam putamus: quin potius hoc idem veteribus Iſraëlitis שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן *ſcemen ſaſon* fuiſſe arbitramur; quod vnguentum ſuſſinum veteribus Græcis, ac Latinis. illudq; ipſum à Dauide in Pſalmo, & ab Iſaia ſacris in literis *oleum lætitiæ* appellatum. A

Quamobrem, quemadmodum quod ex myrrha condiebatur oleum, myrrhinum dicebatur; quod ex amaraco amaracinũ, ſic etiam quod ex *ſcioſciam* שׁוֹשַׁנִּים, nimirum lilijs, oleum *ſaſon* שָׂשׂוֹן ab Hebræis, & à Græcis σουσίνον, mutata שׁ *ſcin* in שׂ *ſin* dictum fuiſſe, improbabile nequaquam videtur. Coniectura hæc titulo, & inſcriptione eiuſdem Pſalmi 44. iuuatur: ibi enim primo olei lætitiæ meminere ſacra oracula. Sunt enim Pſalmorum tituli; vt doctiſſimus Genebrardus in initio Pſalmi 4. præclarè adnotauit; non tam multoties ad argumentum dicendorum, quam ad genus modulationis, quo Pſalmi canendi fuiſſent; cuius modulationis, ac muſicæ tituli claues erant. Huius antiquæ modulationis pſalmorum, hebraicæq; muſicæ noſtro hoc ſæculo ars cum omnino antiquata ſit; nec aliqua eius extet cognitio; ipſorum quoque pſalmorum, plurimas inſcriptiones ignorari neceſſe eſt; atque etiam cum inſcriptione plurima quoque, quæ ad argumentum, & ad Pſalmi intelligentiam cũ primis iuuare poſſent, lateant neceſſe eſt. Fuere enim veteres tam Hebræi, quam Græci, Muſicæ plurimum ſtudioſi. nam Muſicæ apud Græcos laudes, pluribus proſequitur Rhodigin. lib. 9. cap. 1. ibi enim ex auctoritate Theophili, magnus, ſtabiliſq; Theſaurus muſica appellatur, *Mores enim*, inquit, *inſtituit, componitq;, ac mollit irarum ardores.* Quanti verò muſicam facerent Hebræi, ex pluribus, ac ferè innumerabilibus ſacræ Scripturæ locis perſpicuum eſt: tum carminibus, ac hymnis, quorum vndique ſacra ſcatent oracula; tum ex varijs inſtrumentis, de quibus illa vbique B C D

me-

A meminere. nam & Eliſęus concitaturus in ſe Spiritum Dei, ad prophetię vſum, vt habetur Reg.4. Pſaltem adduci iuſſit. & pſalte præcinente, ac pſallente diuino ſpiritu arripiebatur Propheta. quamobrem non tantum ad poeſis diuerſitatem, diuerſitatemq; effectuum, quos veteres intendebant, genus modulationis accommodabant; ſed etiam diuerſis inſtrumentis pro diuerſitate muſicæ vtebantur. quamobrem Caſſiodorus apud Rhodigin. lib.9. cap.2. *Dorius*, inquit, *pruden-*

B *tiæ largitor eſt, & caſtitatis effector. Phrygius verò pugnas excitat, votum furoris inflammat; Aeolius animi tempeſtates tranquillat; ſomnumq; iam placatis attribuit; Lydius intellectum obtuſis acuit; & terreno deſiderio grauatis, cæleſtium appetentiam inducit, bonorum operator eximius.* Cumq; & genus modulationis, & inſtrumenta muſicalia ad curam magiſtri Muſicę pertinerent; propterea ad illum Pſalmi dirigebantur.

Aggrediamur igitur Pſalmi titulum, in quo de oleo lętitiæ

C loquitur Propheta, illumq; diligentius quam fieri poſſit attendamus: *In finem pro his, qui commutabuntur filijs Chore, ad intellectum canticum pro dilecto*, inſcribitur apud noſtrum vulgatum; qui vbique in Pſalterio, Gręcorum exemplarium ſequutus eſt fidem. at verò hebraicè ſic habetur לַמְנַצֵּחַ עַל־שֹׁשַׁנִּים reliqua verba hebraica tituli dimittuntur, quod ad pręſens negotium minimè ſpectent. ſingula igitur iam allata perpendantur. dictio לַמְנַצֵּחַ oſtendit cuinam pſalmus dirigeretur;

D magiſtro nimirum muſicæ, pręceptori ipſo; cui illo ſęculo Muſicæ moderandæ cura demandata erat. ita Genebrardus, Marc. Marin. in Dictionario verbo נָצַח & alij cum his tradidere. quamobrem tam quoad genus modulationis, quam etiam quantum ad inſtrumenta, ſuper quibus Pſalmi canendi, ac pulſandi fuiſſent ſibi cogitandum erat; propterea Pſalmi ad illum in Scriptura ſacra diriguntur.

Quibus verò inſtrumentis canendi eſſent Pſalmi, tituli vtique

ape-

aperirent; ſi ratio inſtrumentorum minimè ignota eſſet. quoties enim in ijs legitur dirigi pſalmum ad præcentorem, toties & inſtrumenta, ſuper quæ canendus foret pſalmus, aliqua ratione aperiuntur: vel his verbis, בִּנְגִינוֹת, ideſt, *inneghinoth*, vel alijs ſimilibus vocibus. quemadmodum accidit noſtri pſalmi titulo illis verbis עַל שֹׁשַׁנִּים ſuper *ſcioccianim*. verum quid ſibi velint hęc verba, hoc opus, & hic labor. A

Aliqui ſuper roſas interpretantur, & quidem non rectè. quod ex dictione שׁוּשַׁן *ſciuſcian*, quę habetur in primo cap. libri Eſther verſ. 2. id perſpicuum eſt. ibi enim ſic appellatur Regia Perſarum, quæ Suſa Latinè dicitur, & *ſciuſcian* dicebatur, vt vidimus ex Atheneo, & Rhodigino, à copia liliorum, non autem à copia roſarum; vt propterea שׁוּשַׁן non roſæ, ſed lilium interpretari debeat. Huius interpretationis perſpicuum argumentum ſumitur ex ſacris literis 3. Reg. cap. 7. vbi ſermo eſt de fabricis Salomonis; deq; capitellis columnarum his verbis: *Capitella autem quæ erant ſuper capita columnarum, quaſi opere lilij fabricata erant in porticu quatuor cubitorum*; vbi verò nos legimus de capitellis, quod erant opere lilij, hebraicè legitur מַעֲשֵׂה שׁוּשַׁן *manghaſch ſciaſcian*. capitellum verò in forma roſæ nulla architecturæ ratio admittit, neque Etruſca, neque Ionica, neque Dorica, neque Corinthia, neque Compoſita, vt ex regulis, & libris Architectonicæ perſpicuum eſt: rectè verò forma lilij, & opus liliaceum capitellis columnarum adaptatur: vel ad formam compoſitam ex Corinthiaca permixta floribus, quam expreſſit Villalpandus in templo Ezechielis, ex antiqua templi Salomonis fabrica; vel ad normam & exemplar, quod à ſimplici Corinthiaca ratione ſumitur; vel ad exemplar ſumptum à ratione, quam dicunt compoſitam architectonici; in quibus omnibus capitella opere lilij præclarè diſpoſita conſpiciuntur. B C D

Dictio igitur שׁוּשַׁן per quam ſui templi capitella Salomon in

tertio

A tertio Regum præclarè descripsit; non rosam, sed lilium significare perspicuum est: & titulum pariter Psalmi עַל־שׁוֹשַׁנִּים non quidem super rosas, sed potius super lilia interpretari debere, certissimum erit.

Cognita verò significatione illius vocis, quid eo vocabulo velit Propheta in titulo Psalmi, dubitatur: rithmicæ nimirum cantionis genus, an instrumenta significentur, quibus modulandus esset Psalmus, in opinione est positum: nam in latebris B antiquissimæ musicæ hæc omnia reconduntur. Nec enim desunt qui prius teneant dictum, velintq; cum Vatablo, & alijs, genus poëticæ, siue rythmorum significari; ad cuius modulos Psalmus iste canendus esset; sumpta nimirum denominatione cãtilenæ, à principio alterius cantiunculæ, quæ per vocem *scioscianim* exordiretur. Hebræorum enim consuetudo fuit, inscriptionem librorum, & etiam cantionum à prima dictione sumere; vt in omnibus sacræ Scripturæ libris, & in C lamentationibus Hieremiæ Prophetæ, ac alijs videre licet. quemadmodum & hoc nostro seculo ad hymnos, quibus vtimur in Ecclesia, præscribitur aliquando ex alterius hymni principio modulationis rubrica. Nam & apud Græcos hac de causa Nomi musici dicebantur, auctore Rhodig. loco citato cap. 8. canones quibus qualitates moderandæ, acuendæ, siue grauandæ vocis indigitabantur. ratio autem nominis ea erat, quod veteres priusquam literas scirent, leges canere solerent, D ne eas obliuioni traderent. quod & Agathirsi adhuc in morem fuisse sua ætate Aristoteles tradit. hinc Terpandri nomos celebres apud Gręcos. A rythmis verò denominationem sumpsere orthium, & trochaicum carmen: quamobrem à materia veteris cantilenæ dicebantur Nomi musici; sicut hi auctores dicunt à genere modulationis, desumi titulum Psalmi 44. atque inscribi super *Soscianim*.

Quod si velimus cum pluribus alijs, musicæ instrumenta si-

P gnifi-

gnificari illo vocabulo *ſcioſcianim*, quod & Vatablo placuit, & me iudice ſatis conſonat alijs Pſalmorum inſcriptionibus; dicendum videbatur; non à genere poëſis, ſed modulationis ratione, à genere inſtrumentorum Pſalmum inſcribi: quemadmodum lyrodia, aulodia, cytharodia, quorum meminit epigrammatarius, dicens: λωτοὶ ἄχλυν, καὶ θαλάμων ἔπλατα γειῦτο θύραι. ideſt, *Inſonabant loti, & thalamorum perſtrepebant ianuæ.* quæ inſtrumenta, loti dicebantur fortaſſis à loto ligno, ex quo parabantur. ita à pari in noſtro Pſalmo inſtrumenta hæc, de quibus titulus loquitur, *ſcioſcianim* fuiſſe appellata affirmabimus, & ab eis pſalmum inſcribi dicemus.

Verum enimuero tot inuolucris res hæc abſconditur; vt adhuc inquirendum remaneat, qua ratione ſic appellata fuerint. & licet, quia roſarum, vel liliorum ſculptura, aut pictura inſtrumenta illa ornabantur; propterea ſic appellata plurimi arbitrentur; & à probabili ratione hæc non ſint aliena; nobis ad rem magis videtur dicendum ab vrbe Suſa Metropoli Perſarum, genus illud modulationis, & inſtrumenta ſumpſiſſe nomen. Illud enim certiſſimè conſtat apud veteres, muſicos modos, gentium vocabulis diſtinctos, deſignatosque. etenim quo vnaquæque pro motuum ratione gaudebat, eodem modus ipſe, cenſetur dicendus nomine. Hinc Phrygia, Lydia, Doria, Ionicaq; græcorũ modulatio; ſic & apud Hebræos inſtrumenta, quæ ab vrbe שׁוּשׁה *Sciuſcia* habebãtur *ſciuſcianim* denominata cenſentur: adeò, vt ſimul & ſemel genus modulationis, inſtrumenta, & omnium origo pro noſtro Pſalmo præcentori præſcriberetur, denominatione ſumpta à gente, à loco, & rythmica ratione.

Quibus ita conſtitutis pro explicatione vocabuli *ſcioſcianim*, & pro ratione inſtrumentorum, apertiora fient, quæ de oleo ſuſino diximus in שֶׁמֶן שׁוֹשַׁן. Propheta enim diuinarum laudum præco ſanctiſſimus, cum in Pſalmi progreſſu, vnguenti, ſiue

A ti, ſiue olei mentionem facere ſibi occurriſſet; ad Pſalmi titulum reſpiciens, quod erat עַל־שׁוֹשַׁנִּים *nghal ſcioſcianim*; ſimulq́; vel ad modulationis genus, quod eo nomine inſcribebatur; vel ad inſtrumenta, quæ *ſcioſcianim* dicebantur; ſiue etiam ad regiam Perſarum, vnde & genus illud modulationis, & inſtrumenta ipſa originem ducebant; olei *ſaſon*, ideſt, olei ſuſini, quod ab ipſa vrbe Suſis inuentionem, & originem traheret, potiusq́; quam alterius cuiuſcumque vn-
B guenti, aut olei mentionem fecit; quod nullum tunc olei conditi genus, nec præſtantius haberetur; nec ſibi occurrere poſſet; quod & nuptijs in epithalamio celebrando, & titulo Pſalmi, & generi modulationis, & inſtrumentorum ſpeciebus, ac temporum conſuetudini, elegantius reſponderet. propterea in laudibus Chriſti Seruatoris erumpens, dixit: *Dilexiſti iuſtitiam & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ.*

C

D

CAP. XXV.

Roſacei vnguenti, & roſarum præſtantia in oleo lætitiæ demonſtratur.

Ad loca 4. Eſdr. cap. 2. *Paraui tibi arbores duodecim, grauatas varijs fructibus, & totidem fontes fluentes lac & mel, & montes immenſos ſeptem, habentes roſam, & liliū, in quibus gaudio implebo filios tuos.* Eccl. 50. *Quaſi flos roſarum in diebus vernis.* Et ad alia loca.

SVSPECTOS nos fortaſſe aliquis haberet; nimisq; alienos à communi interpretum ſenſu, in titulo Pſalmi 44. & explicatione dictionis שׁוֹשָׁן, niſi olei lætitiæ nomine, roſaceum quoque ſignificari poſſe probabile exiſtimaremus; atque dum oleum lætitiæ explicare aggredimur; à roſacei vnguenti vſu abſtineremus. Cum enim in ſuperioribus *ſcemen ſaſon* שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן à *ſcemen ſcioſcian* שֶׁמֶן שׁוֹשָׁן deriuari coniecturis non contemnendis oſtenderimus; plurimiq́; linguæ ſanctæ peritiſſimi, cum M. Marino, & alijs dictionem שׁוֹשָׁן *ſcioſcian* roſam ſignificari conſtantiſſimè affirment: proculdubio olei lætitiæ nomine, roſaceum ſignificari poſſe vnguentum, non omnino improbandum erit: quapropter de olei roſacei vſu caput hoc inſtituere cogitauimus.

Inter voluptuarios, mollioresq; illius ætatis homines verſamur; quamobrem à roſa roſacei vnguenti præſtantia intelligenda erit. Roſæ verò dignitatem ex reliquis floribus accipiemus;

A piemus; quorum quidem fuere adeò molliores amatores; vt ſine admiratione id apud veteres ſcriptores legi nequeat. Scribit enim Lamprid. de Heliogabalo, ipſum ſtrauiſſe porticus, omni florum genere, lilijs, violis, hyacintisq́; , & narciſis, vt ſic per eos deambulando, eiſdem frueretur. & de eodem idem ait: *Oppreſſit in triclinijs verſatilibus paraſitos ſuos violis, & floribus, ſic, vt animam aliqui efflauerint; quum eripere ad ſummum non poſſent*. hinc hauritur lux. Sap. 2. in illis verbis voluptua-

B riorum: *Vino prætioſo & vnguentis nos impleamus; & non pertranſeat nos flos temporis*. Non enim hæc de flore temporis, ad humanam ætatem referenda ſunt; ſed ad copiam florum, quam aëris clementia, ſoliq́; vbertate, per anni circulum diſtincta tempora præſtant: quibus floribus peſsimi illi peccatores vti ad libidinem ſummopere concupiſcebant. Fauet huic noſtræ interpretationi lectio nonnullorum codicum ex Græcis, qui legunt flos ἀέρος, ideſt, *flos aëris*, nimirum veris:

C quamobrem ſubintulerunt; *Nullum ſit pratum, quod non pertranſeat luxuria noſtra*. quod addiderunt, non ratione loci, ſed florum de cauſa, quorum copioſiſſima prata extant.

Flores quoſcumque vbique ſemper roſa excelluit, primaq́; tenuiſſe ſubſellia, communi omnium conſenſu perſpicuum eſt. Quanto autem fuerit ſemper in pretio, tum odoris, tum venuſtatis gratia, roſa, elegantiſſimis ſuauiſſimisq́; carminibus ſuis Anacreon oſtendit; honorem, voluptatemq́; hominum,

D ac diuorum roſam appellans occaſione Choragum, qui coronam geſtabant, dicens:

Στεφανηφόρου μετ' ἦρος
Μέλπομαι ῥόδον θερινὸν
Συνεταιρεῖ αὔξει μέλπειν
Τὸ δὲ γὰρ θεῶν ἄημα
Τὸ δὲ καὶ βροτῶν τὸ χάρμα,

hoc eſt, *Geſtanti coronam in Vere*

Celebro rosam æstiuam, A
Sodalium augmentum cantando.
Rosa flos, honorq́ diuum
Hominum rosa est voluptas.

Et alibi in alia ode in eadem sententia plura alia dixit, quæ infra à nobis referentur. mos enim erat Thesmothetarum, & eorum qui choros ducebãt, coronatos apparere, rosa cum primis; ad honorem deorum, cum sacris operam darent: propterea Anacreon Deorum, hominumq; voluptatem & honorem dixit rosam. & merito quidẽ odoris, & coloris gratia. Nam licet Isid. lib. 17. orig. cap. 9. rosam à rubore à Latinis dictam velit: *Rosa à specie floris,* inquit, *nuncupata. Quod rutilante colore rubescat,* ab odore tamen εὐόμφαλον illam Arcades appellarũt; si credimus Athen. lib. 10. cap. 8. qui ex auctoritate Timachidæ hoc tradidit: Τιμαχίδας δ' *inquit,* ἐν τοῖς δείπνοις τὸ ῥόδον φησὶ, τοὺς Ἀρκάδας καλεῖν εὐόμφαλον ἀντὶ τοῦ εὐόμον, idest, *Timachides in cœnis, rosam dicit Arcades vocare Euomphalon à bono odore.* Communi verò vocabulo à Græcis ῥόδον appellatam esse à fluxu odoris, docet Clem. Alexan. lib. 2. pædag. cap. 8. ait enim: *Hinc etiam dicunt rosam græcè ῥόδον ἀπὸ τῆς ῥοῆς ὀδωδῆς, hoc est à fluxu odoris fuisse nominatam, quod odoris plurimum fluxum emittat, & ideò citò marcescit.* Quod & Rhodig. lib. 10. cap. 26. ex auctoritate Plutarchi affirmat: ὅτι ῥεῦμα πολὺ τῆς ὀδμῆς ἀφίησι, *inquit,* διὸ καὶ τάχιστα μαραίνεται. Nos vero, & à colore, & ab odoris fluxu, illius dignitatem ac præstantiam penes veteres intelligemus. D Anacreonte auctore ode 4. vbi de Rosa ita scribit:

ῥόδον ὦ φέριστον ἄνθος
ῥόδον ἔαρος μέλημα
ῥόδα καὶ θεοῖσι τερπνά.

hoc est, *Rosa honor, decusq́ florum,*
Rosa cura, amorq́ veris
Rosa numinum voluptas.

Plu-

A Plura etiam alia dicit, tum hic, tum in alijs odis, ex quibus necessario inter flores, rosis, dulcissimi huius Poëtæ testimonio, primam cogimur adscribere sedem.

Tantæ dignitatis fuit nepotinis, ac voluptuarijs rosa, vt maximis caruisse delitijs hi putarentur; si rosa caruissent. Nam de Ælio Vero ita scribit Spartianus, *nam lectum eminentibus quatuor anacliterijs fecerat, minuto reticulo vndique inclusum, eumq́; folijs rosæ, quibus demptum esset album replebat; iacensq́; cum* B *concubinis velamina de lilijs facta se tegebat, vnctus odoribus Persicis*. Super quem locum Casabonus ait: *Quod subdit eum lectum folijs rosæ fuisse repletum; nouum non est Veri inuentum, sed peruetus lasciuientium ζυφητῶν luxus; amabant enim delicatiores cubare in floribus, puta rosa, lilia, croco, violis, hiacynthis, & narcisis*. Et verissimè quidem id Causabonus asseruit; nam rosis & triclinia, & porticus, & lectos instrauerunt voluptuarij illi. Hinc Lamprid. in Heliogab. huius delitias referens, ait: *Stra-* C *uit & triclinia de rosa, & lectos, & porticus, & sic per eos deambulauit*. & Trebellius quoque in Galieno circa finem ait: *Veris tempore cubicula de rosis fecit*. & Claudian. ait:

Roseisq́; cubilia surgunt floribus.

Ouidius quoque de mensa rosis instructa pro luxu illius ætatis corruptissimæ dixit:

Tempora subtilibus cinguntur tota coronis,
Et latet iniectæ splendida mensa rosæ.

D Hæc quidem, & multo plura rosæ dignitatem testantur; rosæq́; insatiabilem cupiditatem in veteribus aperiunt. sed fidem excedit quod scribit Athenæus lib. 4. cap. 11. de luxu Cleopatræ in cœnis, quas apparauit Pompeo. de rosa enim ita scribit: τῇ δὲ τετάρτῃ τῶν ἡμερῶν ταλαντείους εἰς ῥόδα μισθοὺς δέδωκε, καὶ κατεστρώθη ἐπὶ πήχυια βάθη τὰ ἐδάφη ἐμπεπετασμένων δικτύων τοῖς ἄνθεσιν. hoc est, *Die quarto dedit*, supple Cleopatra, *mercedis talenta in rosis, & instrauit pauimentum ad altitudinem cubiti, curauit re-*

tium sinuosis maculis. quid plura? rosas aduehi curabant remotissimis ex regionibus. hinc illud Vopisci de Carino: *Rosis Mediolanensibus, & triclinia, & cubicula strauit.* Sed ex remotis pariter Insulis nomine Absirtides rosaria aduecta comperimus apud Suet. in Nerone cap. 27. si credimus Leuino Torentio in Suetonium. Huius verò auctoris verba hæc sunt: *Indicebat & familiaribus cœnas, quarum vni mellita quadragies H-S constiterunt, alteri plures aliquanto absyrtio rosaria.* quod verò ex Ægypto adueherentur, testis est Mart. Epigr. ad Cæsar. lib. 6. dicens, epig. 80. A B

Vt noua dona tibi Cæsar Nilotica tellus
Miserat hybernas ambitiosa Rosas.

Hyberno enim tempore ex Ægypto Romam delitiarũ causa attulit rosas Nauita; quod his Italia caruisse existimaret; quarũ apud Ægyptum copia erat maxima. caret quidem Italia rosis hiberno tempore, vel soli ipsius natura. Verum adeò in delitijs rosa Romanis fuit; vt per Saturnalia, quæ brumali tẽpore Romæ celebrabantur; vbique rosa arte nutrita cerneretur: propterea idem Poëta delusum Nauitam illum subintulit; qui cum ex Ægypto rosas aduexisset; & magnum aliquod, rarumq; se aduexisse putaret; vbi primum Romã ingressus est, noctuas ad Athenas se comportasse comperit. quamobrem Poëta elegantissimo Epigrãmate aperiens, quanta foret tunc temporis, Domitiano nimirum imperante, Romæ rosarum copia, ait: C

Nauita derisit Pharios Memphiticus hortos D
Vrbis vt intrauit limina prima tuæ,
Tantus veris honos, & odoræ gratia Floræ,
Tantaq; Pæstani gloria ruris erat.
Sic quacumque vagus, gressumq; oculosq; ferebat
Textilibus sertis omne rubebat iter.

Textilibus legere placuit cum Radero; non autem subtilibus, cum alijs. quo verò studio, artificioq; rosæ hiberno tempore habe-

A haberentur tunc Romæ, ac gignerentur, Senec. epist. 123. aperuit luxum sui sæculi cum reprehenderet. *Non viuunt contra naturam*, inquit, *qui hyeme concupiscunt rosam? Fomentoq; aquarum calentium, & calorum apta imitatione brumalium florem vernum exprimunt:* Florem vernum proculdubio appellans rosam, de qua immediatè dixerat, contra rationem appeti, contraq; naturam, calenti aqua foueri, vt florem è radice erumpere compelleretur. Diuersis artibus rosam adulterari,

B tradit Plin. lib. 21. cap. 4. Quin etiam ait Cartagine Hispaniæ rosa hyeme tota præcox. Iudæam quoque rosam habuisse toto anni tempore indigitant comparationes plurimæ in sacris oraculis à rosis desumptæ; nam lib. 4. Esdr. Deo bona plurima Ecclesiæ suæ promittente sub rosæ, lilijq; similitudine hæc promittit, dicens: *Paraui tibi arbores duodecim grauatos varijs fructibus, & totidem fontes fluentes lac & mel, & montes immensos septem, habentes rosam & lilium:* Sic etiam Eccli.

C 24. sermo est de sapientia, illiusq; pulchritudine, & rosæ assimilatur, *Quasi plantatio rosæ in Ierico*. Similiter Eccli. 39. quin etiam rosam Iudææ extitisse gratissimã, vel illa Spiritus sancti cõparatione Eccli. cap. 50. probatur, vbi sermo est in laudibus Simonis filij Oniæ Summi Sacerdotis, *Quasi flos rosarum*, inquit, *in diebus vernis*. Cũ enim eumdem Simonem Spiritus sanctus cõparasset cœlesti Iridi, dicens: *Quasi arcus refulgens inter nebulas gloriæ*, proximè rosam apponit his verbis: *Quasi flos ro-*

D *sarum in diebus vernis*. Quamobrem ni velimus Spiritus sancti rationes vilescere, negareq; argumentum à pari in illis verbis, ne dicamus à minori ad maius, præstantiam rosæ, ex Iride, cui hic æquatur intelligere licet. Videtur namque Spiritum sanctum indigitasse vnam aëris pulchritudinem in Iride, vnam terræ venustatem in rosa tantum haberi.

Dignitas & decor rosæ, auiditatem illius excitauit, cuius fragrantiam, vt quocumque tempore potirentur molliores, excogita-

cogitarunt roſei vnguenti vſum ; vſum dicam ne an abuſum? abuſus certè verius, quam vſus dicetur . roſacei vnguenti abuſus ſæpiſſimè meminit Athenæus lib. 15 . & alibi . antiquitatem verò probat Plin. lib. 21. cap. 4. Dicebatur verò roſaceum, ſiue roſeum à roſa, vt Iſid. quoque lib. 4. orig. cap. 12. adnotauit. eſt autem diſcrimen non contemnendum inter Roſeum, & Roſaceum apud Latinos ex Cornelij Frontonis auctoritate. *Roſeum per ſe*, inquit ille, *roſaceum mixtum*. Itaque quod inſolatum fit oleum ex roſis, per doctrinam Dioſcor. lib. 1. cap. 54. roſeum oleum dicetur: quod verò adiunctis alijs aromatibus componitur ; & vnguentum verè dicitur ; non roſeũ, ſed roſaceum dici debet. Quia verò apud Hebræos dictione *ſcemen* שֶׁמֶן vtrumque ſignificatur ; indiſcriminatim de his agimus; propriè verò de vnguento intelligi debet, id quod oleũ lætitiæ appellatur in Pſalmo , ſi vera ſunt quæ tradunt illi, qui שׁוֹשָׁן roſam interpretantur.

Roſacei, ſeu roſei vnguenti dignitatem, & præſtantiam ipſius roſæ præſtantia, iam demonſtrata, ſatis probaſſe videbatur: verum ab antiquis Scriptoribus ne recedamus, inter prætioſiſſima quæque vnguenta, roſaceum enumerari intelligat Lector ex Clemente Alexand. lib. 2. pedag. cap. 8. dicente: *Porrò vtuntur etiam vnguento ex lilijs & vnguento Cyprio, & nardus apud eos eſt in maximo prætio, vnguentum quoque ex roſis, & alia quibus vtuntur mulieres, & humida & ſicca, & quæ aſperguntur vnguenta*. Vnguentorum quæ ex roſis parabantur ; optimum affirmat Athenæus, quod Cyrenis conficiebatur. hoc autem ex roſarum excellentia, quæ illic gignuntur. Loquitur enim de roſis, & earum ſpeciebus lib. 15. cap. 8. & ait: τὰ δὲ πενταφύλλα εὐώδη μᾶλλον ἂν τραχὺ τὸ κάτω εὐοσμότατα δὲ τὰ ἐν κυρήνῃ, διὸ καὶ τὸ μύρον ἥδιστον. hoc eſt ; *Quæ autem habet quinque folia magis olet. quarum ſcaber eſt cortex inferior. Odoratiſſimæ autem ſunt*, ſupple roſæ, *quæ in Cyrene. ideo & vnguen-*

A *guentum præstantissimum*; vnguentum intellige rosaceum. de hoc enim loquebatur Athenæus loco iam allato. Porro ne Italicum solum dignissimo vnguento rosaceo caruisse videretur, & hoc saltem gloria Pœstani agri, qui rosis non solum copiosissimè abundabat; verum etiam fragrantissimas has habebat; propterea Martialis ad varia loca rosarum copia & fragrantia celeberrima dixit ad Sabinum lib. 9. epi. 61.

Seu tu Pœstanis genita es, seu Tiburis agris,
B *Seu rubuit tellus Tuscula flore tuo,*
Seu Prænestino te villica legit in horto,
Seu modo Campani gloria ruris eras.
Pulchrior vt nostro videare corona Sabino
De Nomentano te putat esse meo.

Vbi noster Epigrammatarius non tantum Pœstanum, sed etiam Tiburtinum, Tusculanum, Prænestinum, & Campanum solum gloria laudat rosæ. Athenæus quoque loco cita-
C to, postquam rosarum fragrantiã celebrasset, ad rosaceum vnguentum respiciens, subintulit cap. 11. ῥόδινον δὲ κράτιστον ἐν Φασήλιδι, καὶ τὸ ἐκ Νέας δὲ πόλεως, καὶ Καπύης. hoc est, *rosaceum autem optimum, quod in Phaselide*, supple componitur, *& quod ex Neapoli, & Capua*, supple aduehitur.

Satis, vt puto, perspicua videbatur rosacei olei, siue vnguenti præstantia ex his, quæ vsque modo allata sunt. Verum efficax argumentum desumendum duxi ab auctoritate Homeri, cu-
D ius viri dignitas nostra minimè indiget laudatione. Is enim quoties de oleo condito, aut vnguentis sibi agendum fuit; vel simplici olei nomine illa explicauit; aut ἔλαιον τὸν ῥόδινον, quod *oleum rosaceum* significat, eadem appellauit. quin etiam ad eius præstantiam aperiendam, non nisi è cœlo delapsum illud dixit. Veneris ipsius manu allatum cum aliquando cadauer Hectoris, ne protractum iussu Achillis vepribus atque saxis laceraretur; aut derelictum sub Dio à Canibus discerperetur,

ser-

seruandum, ac custodiendum vigilantia, rosaceoq; curabat. A
de qua Veneris in Hectorem pietatem Illiad. 23. Poëta ait:

> Α᾽λλὰ Κυύας μὲν ἄλαλκε διὸς θυγάτηρ Αφροδίτη
> Ἡ᾽μάτα, καὶ νύκτας ῥοδόεντι δὲ χρῖεν ἐλαίῳ
> Αμβροσίῳ ἵνα μήμιν ἀποδρύφοι ἑλκύσταζον.

idest, *Nam Canes quidem abegit Iouis filia Venus,*
Dies & noctes; rosaceoq; vnxit oleo
Diuino, vt non ipsum lacerarent trahens.

Rosaceum hoc oleum, siue vnguentum, non tantum ab ad- B
ministra Venere cœleste, Homeri auctoritate ostenditur; sed
etiam diuinum, incorruptibile, & immortale illud idem di-
xit. Hæc de oleo arte Chimica è rosis extracto, intelligit Spon-
danus. Verum non video, cur non de oleo arte medica, siue
vnguentariorum arte paratum intelligi queat; quam Plinius
& Dioscorides tradidere.

Quicquid verò sit de his, deq; Homeri rosaceo: de olei siue
vnguenti rosacei luxu insolentissimo, intelligi posse Lam- C
prid. in Heliogabalum planè constat; insolentes lasciuias,
nepotinaq; illius studia ex parte referens his verbis: *Oppressit in
triclinijs versatilibus parasitos suos violis & floribus; sic vt ali-
qui animam efflauerint: cum erepere, ad summum non possent.
condito piscinas & solia temperauit, & rosato, & absinthiato.
vulgus ad bibendum inuitauit, & ipse cum populo tantum bibit,
vt in piscina eum bibisse intelligeretur, viso quod vnus bibisset.*
Pro huius loci intelligentia quatenus rosaceum spectat, quid D
rosati nomine intelligatur; vinum nimirum, an oleum in
dubium reuocare ad loci huius intelligentiam alienum non
videtur: dummodo adnotauerimus primo ex Causabono viro
doctissimo, τελείαν στιγμὴν dictioni absinthiato adiungendam;
vt ibi periodi finis sit; & locus ita legendus. *Condito piscinas,
& solia temperauit, & rosato, & absinthiato. vulgus ad biben-
dum inuitauit,* reliqua iam semel supra è vicino allata relin-

quan-

A quantur. quo prænotato, quid Lampridius velit rosati nomine significari, quæritur. De vino condito locum intelligit Causabonus, & alij. Cur verò dictum fuerit rosatum, non aperiũt. à colore, vt arbitror, ita dici fortasse affirmarent ex Isid. lib. 20. etimol. cap. 3. *Roseum vinum*, inquit, *cum rubore, rosa enim rubet:* vel dicerent rosatum, ex rosis conditum, iuxta doctrinam Plinij lib. 14. cap. 16. modum aperientis vinum hoc parandi hac ratione. *Inter flores ex rosæ folijs tusis in linteolo, & in mu-*
B *stum colatis, cum ponduſculo vt sidat, quadraginta pondere denariorum in sextarios vicenos musti, nec ante tres menses vase aperto.* Ibidem meminit vini, quod dici potest absynthitis. de hoc etiam Dioscorides lib. 5. cap. 49. & de vino ῥοδίτον, idest rosato agit cap. 35. verum quid hæc vina amaritudine consperſa cum delitijs Heliogabali commune habeant, non video.

Propriam afferre in medium sententiam vereor, ne ineptire, somniareq; videar inter grauissimos, simulq; peritissimos vi-
C ros: quia tamen aliquando inter seria studia, somnia audire delectat, referam somnium meum; & potius *rosatum & absynthiatum*, ad vnguenta referendum puto, quæ in solijs post ablutionem, in piscina ad delicias adhiberi solebant, quam ad vina: arbitrorq; Heliogabalum non tantum piscinas vino condito aromatibus repleuisse, eodem & solia; verumetiã in solijs confidentibus, his nimirũ cum quibus delitiabatur, præstitisse vnguenta ex rosis præstantissimis. Fortaſsis etiam legendum
D fuit *rosato absyrthiato*; vt declaretur tanto rosarum luxu detentum Heliogabalum, vt in solijs præstiterit rosaceum vnguentum allatum ex absyrthidum insulis; vt ex Leuino Torrentio iam diximus. viderint alij meliora. Veteres enim quam longissimè rosas petere solitos coronarum de causa ex Tertull. de coron. milit. non obscurè colligitur. nam respiciens ad luxum coronarum illius sæculi, *Vti tunc laurea*, inquit, *& myrto, & olea, & illustriora quaque fronde, & quod magis vsui est centenarijs,*

narijs, quas ipsi ex horto Mydæ lectis, &c. dixit autem rosas ex hortis Mydæ lectas, quod fragrantissimæ præstãtissimæq; putarentur hæ rosæ. de quibus Herodot. lib. 8. ait: *Temnidæ in aliã Macedoniæ plagã transgressi habitarunt prope hortos, qui ferebantur esse Mydæ Gordio geniti, quibus in hortis sua sponte nascuntur rosæ sexagenum foliorum, fragrantiori odore quam cæteræ; & in quibus, vt fertur, à Macedonibus Silenus fuit exceptus.* vt ex his luxus veterum ex rosis apertior fiat; atque rosacei, seu rosei olei præstantiam ex vsu ostendisse sufficiat; quod nimirum fuerit in delitijs ipsis etiam summis Principibus Romanæ ditionis.

A

B

Non immerito igitur in Regio epithalamio, de quo agitur in Psalmo 44. liceat existimare, ex vi tituli & dictionis שׁוֹשַׁנִּים *Scioscianim*, nomine olei lætitiæ, quod שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן *scemen sason* hebraicè dicitur; hoc rosaceum significari à Propheta: necnon etiam ab Isaia cap. 61. atque in mysterio inter præclarissima Dei dona, Messiæ, & hominibus, ex Dei gratia præstita recenseatur. Hanc de rosaceo interpretationem in locum Prophetæ Psal. 44. nequaquam ex animi nostri sensu protulimus, sed antiquis monumentis firmatam cognouimus. est apud me nummus Gordiani, in cuius tergo conspicitur figura quædam in habitu muliebri. Deitatem aliquam monstrari, eaq; imagine significari perspicuum est. habet in manu dextera sertum rosaceum, & in gyro nummi verba hæc: LÆTITIA AVG. N.

C

D

Ex

A Ex quibus perſpicuum fit, ad lætitiam oſtendendam veteres illos, vſos fuiſſe cum primis roſea corona, cum hanc tanquam diuinitatis notam appenderent, illi deitati quam lætitiæ vocabulo ſignificari concipiebant. Quamobrem oleo lætitiæ ſignificari à Propheta roſaceum, ſatis rationi conſonum cenſetur. hæc interpretatio videtur etiam inniti Clementis Alexand. auctoritati lib. 2. pædag. cap. 8. cum ait: *Oportet autem viros in primis apud nos vnguenta non olere, ſed* B *vitæ probitatem. ſpiret autem fœmina Chriſtum, qui eſt regalis vnctio, non vnguenta, & diapaſmata: diuina autem ſemper vngatur pudicitiæ vnctione ſancta, delectata vnguento, nempe Spiritu. hanc ſuauis odoris victimam hominibus notis ſuis Chriſtus comparat, ex aromatibus cæleſtibus hoc vnguentum componens. hoc autem vnguento ipſe quoque Dominus vngitur, ſicut per Dauid meminit. Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis. Myrrha & ſtacte & caſſia à veſtimentis tuis.* C *Cæterum ne forte ſicut vultures vnguenta abhorreamus, aut ſicut ſcarabeos. hos enim roſaceo vnguento delibutos mori inquiunt.* De roſaceo igitur Clemens Prophetam intelligebat metaphoricè loquutum. vt propterea nos quoque minimè reprehendendos cenſuerimus, qui dictionem שׁוֹשַׁן *ſcioſcian* roſam interpretari, & שָׂשׂוֹן *ſaſon* roſaceum ſignificari contendimus.

D

CAP.

CAP. XXVI.

Rosaceæ coronæ vsus antiquissimus explicatur.

A

Ad loca Sap. 2. *Coronemus nos rosis antequam marcescant.* Ezech. 23. *Miserunt ad viros venientes de longe, ad quos nuntium miserunt: Itaque ecce venerunt, quibus te lauisti, & circumlinisti stibio oculos tuos, & ornata es mundo muliebri.* Et parum infra: *Posuerunt armillas in manibus eorum, & coronas speciosas in capitibus eorum.*

B

ROSACEI olei, rosarumq; præstantia, de quibus in superioribus capitulis egimus; ad roseas quoque nos aduocat coronas: quarum tanta fuit excellentia apud veteres; vt coronæ gestatio hilaris, iocundiq; animi præseferret notam. huius consuetudinis originem quærere, ac inuestigare, licet infelicissime, tentauit Plinius lib. 21. cap. 2. idq; factum ait post Olimpiadem centesimam. In eumdem pariter scopulum Clem. Alexand. lib. 2. pædag. cap. 8. impegit, dicens: *Cæterum nec apud antiquos quidem Græcos fuit vllus adhuc coronarum vsus, neque enim Proci, nec qui luxuriosam vitam agebant Phæaces, eis vsi sunt. in certaminibus autem primo fuit donum athletarum, secundo autem plausus, & tertio foliorum coniectio, vltimo autem fuit corona, cum Græciæ post tempora Medica, magna ad delitias facta esset accessio.* Verum falli hos scriptores de vsu, & antiquitate coronarum, vel ipsius roseæ coronæ in sacris literis antiquissimus vsus ostendit. Sapientiæ enim cap. 2. ita impios peccatores secũ colloquutos scribitur: *Exiguum, & cum tædio est tempus vitæ nostræ. Venite ergo, & frua-*

C

D

A *fruamur bonis quæ sunt, & vtamur creatura tamquam in iuuentute celeriter. Vino pretioso & vnguentis nos impleamus, & non pertranseat nos flos temporis: coronemus nos rosis antequam marcescant: nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra.* Librum verò hunc Sapientiæ, in quo ista narrantur, Salomonis esse doctissimè probat Sixtus Senen. tum lib. 1. vbi agit de canonicis scripturis, tum lib. 8. hæres. 9. vbi à calumnijs hæreticorum sacras vindicat literas. Quare habita tempo-B rum supputatione, multo ante medica tempora coronarum vsum ex rosis, & rosam in æstimatione fuisse apud veteres liquido constat.

Coronarum autem insaniam merito in antiquis illis, quis non irrideat? cum Clem. lib. 2. Pædag. cap. 8. eo cum primis argumento, quod neque visu, neque olfactu coronæ essent ad vsum illorum, qui illas gestarent. non aspectu quidem, quod coronam supra oculos reuinctam coronati deferant; *sed neque* C *odoris suauitate fruuntur*, inquit Clemens, *cum instrumentis respiratorijs sint flores superiores.* Odor enim secundum naturam sursum cum feratur, aërem inficit, quia aëreis spiritibus, qui sunt in corpore odorifero, per exhalationem tantũ gignitur: supra caput igitur corona gestata, respiratio quæ per nares ad cerebrum odorem fert, nulla delectatione fruitur. Tamen eousque hominum impudentia processit: vt non nisi coronati incederent, voluptatibus addicti; ita tamen vt non virorum, D sed mollium hoc iam esset ornamentum. Quamobrem Anacreon od. 46. dixit:

> Στεφάνους μὲν κροτάφοισι,
> ῥοδίνους συναρμόσαντες
> μεθυόμεθα ἁβρὰ γελῶντες.

Quæ sic conuertit doctissimus ille, qui Anacreontem est interpretatus.

Q *Ro-*

Roſeis comas corollis
Redimita turba molles
Sociat iocos Lyæo.

Coronarum plura genera extitiſſe apud veteres, certaminum atque virtutum ornamentum exoptatiſſimum, antiquitatum monumenta omnia demonſtrant: inter quæ præclarum habetur Archij epigramma in ipſo ſtatim initio Florilegij epigram. Græc. in hac ſententia:

Τεσσάρες εἴσιν ἀγῶνες ἐν ἑλλάδα, τεσσάρες ἱερὶ
Οἱ δύο μὲν θνητῶν, καὶ δύο δ᾽ ἀθανάτων
Ζηνὸς, λητοΐδαο παλαίμονος ἀρχεμόροιο
Αθλὰ δὲ τῶν κότινος, μῆλα, σέλινα, πίτυς.

Meminit enim Poeta certaminum celebriorum apud Græcos: ac etiam horum certaminum præmia recenſens, coronas habet in numero, quibus victores coronabantur. Eſt autem hæc carminum illorum interpretatio.

Quattuor ſunt certamina in Græcia, quattuor ſacra,
Duo quidem mortalium, duo verò immortalium,
Iouis, Apollinis, Palæmonis, Archemori,
Præmia verò illorum olea, poma, apium, pinus.

Ex quattuor igitur his arboribus coronabantur certatores: debile ſanè præmium, quod corruptibilem coronam acciperent; digniſſimum tamen, quod honoris, gloriæq; nota cenſeretur. nec ſolum pinea, appia, oleagina coronabantur; ſed etiam laurea, ex ea quæ ſacra erat Apollini: id enim ſignificari dictione μῆλα innuit Lucian. de gymnaſijs, dicens: μῆλα τῶν ἱερῶν τοῦ Απόλλωνος. quæ laurus, ſic dictam putat Brodeus; & rectè quidem, quod baccis maximis pomorum inſtar, atque è viridi rubentibus corona illa eſſet. his hæderacea, & quercina virtutis præmia erant. hoc veteres Nummi demonſtrant, quorum apud me eſt vnus præſtantiſſimus quidem albo metallo, quod nonnulli Corinthiacum putant: in quo duo viſuntur coro-

A coronata capita, quorum alter hæderacea cingitur, alter quercina cum glandibus. alio quoque coronarum genere vſi ſunt veteres, vt etiã arundineam geſtarent, quæ adoleſcentium erat præmium. ſic enim Iuſtus quidam loquitur cuidam adoleſcenti apud Ariſtoph. in Nepheles act. 3. ſcen. 3.

Στεφανωσάμενος καλάμῳ λευκῷ μετὰ σώφρονος ἡλικιώτου.

hoc eſt, *Coronatus incedes arundine hilari cum modeſto coetaneo*. Super quem locum ita habet Scholiaſt. λιτὸς γὰρ, καὶ ἀπειρόκαλος ὁ τοιοῦτος στέφανος. ἦν δὲ τῶν διοσκούρων στεφανοῦσθαι καλάμῳ. ideſt, *Simplex enim, & inornata erat talis corona. erat autem proprium Caſtoris & Pollucis arundine coronari*. hoc igitur coronæ genus, laudabile, appetendum, & honorandum cenſebatur; quod virtutis ſpecimen præſeferret. Quod autem in Diuorum cultum, coronati ſacra facerent; & Deos quoque ipſos coronis exornarent; pietatem redolebat. Quod etiam in nuptijs coronarentur veteres, ferendum videbatur. Verum quod voluptatis gratia corona roſea, & ex alijs floribus vterentur, inſolentis erat ingenij, legibus damnandum, pleno ore vbique vituperandum, ac denique fuſtibus coercendum.

Quia verò de coronis alij ſcripſerunt: nobis non niſi de roſea agendum erit; quod hæc ſummo, & primo in pretio haberetur apud voluptuarios. Stet pro ea Pollux lib. 6. cap. 19. τὰ δὲ ἐν τοῖς στεφάνοις ἄνθη, *inquit*, ῥόδα, ἴα, κρίνα, σισύμβρια, ἀνεμῶναι, ἕρπυλλος, κρόκο., ὑάκινθος, ἑλίχρυσος, &c. καὶ τ' ἄλλα ὅσα τοῖς ὀφθαλμοῖς τέρπειν ἢ ῥισὶν ἡδεῖαν ὀσφρησιν ἔχει. ideſt, *Quæ autem in coronis habentur flores*, ſupple ſunt hi, *roſæ, violæ, lilia, ſiſymbria, anæmonæ, ſerpillus, crocus, hyacinthus, elichryſios*, &c. numerat autem plures alios flores, ex quibus coronæ nectebantur, & tandem ſubdit, *& alij quot oculis delectant, aut naribus iocundum odorem offerunt*. hæc Pollux, qui roſæ primam ſedem in coronis concedit. Nam & roſea corona voluptatibus addictis tantum conceditur in ſacris oraculis, Sap. 2. dicentibus il-

 lis,

lis, *Coronemus nos roſis antequam marceſcant*, & rectè quidem dixiſſe videntur, *antequam marceſcant*: quod neque vnius diei integrum tempus roſa habeat. quam etiam ob cauſam Veneri ſacram voluerunt eſſe roſam; quoniam vt breui hæc tempore durat, ſic forma, & venerea voluptas cito pereant. iuxta illud Theocriti. A

καὶ τὸ ῥόδον καλόν ἐστι, καὶ ὁ χρόνος αὐτὸ μαραίνει.

Quod carmen pulcherrimo diſticho explicuit Hieronymus Angerianus ita dicens: B

Pulchra breui durat roſa tempore; forma, breuiq;
Tempore. ſic formæ, par roſa tempus habes.

Quamobrem nepotinis cum primis roſa veneranda fuit; quod omnem felicitatem conſtituerent in luxu, & voluptatibus vitæ præſentis. ea propter roſa neque in certaminibus, neque in ſacris, ſed tantum inter pocula, in conuiuio, inter veneres, cupidinesq; reperitur. inde Propert. lib. 3. eleg. dicebat:

Me iuuat, & multo mentem vincire Lyæo, C
Et caput in verna ſemper habere roſa.

Roſeis corollis adiungit vinum, cui & Venerem ſæpiſſime apud Poetas addi comperimus. multis probari id poſſet; ſatis ſit tamen precatio Anacreontis ode 5. hæc dicentis:

στέψον οὖν με, καὶ λυρίσω
παρὰ τοῖς Διόνυσε σηκοῖς·
μετὰ κούρης βαθυκόλπου
ῥοδίνοισι στεφανίσκοις D
πεπυκασμένος χορεύσω.

Quæ carmina ad verbum interpretata ſic ſe habent.

Corona igitur me, & modulabor
Apud tua, ò Dionyſie, templa;
Cum puella pulchra
Roſeis redimitus corollis
Choreas & ipſe ducam.

Quæ

A Quæ interpretatio ſenſu non differt ab ea, quam tenuit Stephanus, quo in Græca lingua nemo doctior, & in Latino quoque ſermone doctiſſimus: is etenim ſuauiori muſa Anacreontem interpretatus his carminibus reddidit, qui à nobis ex eo hic ptoximè allatus eſt locus.

Agedum ergo me corona
Pater ò Liæe, templis
Modulans tuis, vt adſtem
B *Roſeis, comasq; ſertis*
Redimitus, atque pulchra
Comitante me puella,
Choreas & ipſe ducam.

Roſaceæ verò coronæ vſum, neceſſarium illius ſæculi homines putabant; ne videlicet vinum meracius, quam par erat haustum, caput ſua fumoſitate infeſtaret: quapropter illud roſeæ coronæ frigiditate temperandum cenſuerunt: quod legere eſt apud Athenæum ſæpius. & ſunt in hac roſarum C proprietate, Anacreontis pulcherrima, ſuauiſſimaq; carmina, ait enim:

Δότε δ' ἀνθέων ἐκείνου
Στεφάνους δ' ὅσους πυκάζω
Τὰ μέτωπά μου πυκάζ
Τὸ δὲ καῦμα τῶν ἐρώτων.

hoc eſt, *Date autem flores illius,* ſupple Lyæi.
D *Et coronas, quia caleo,*
Frontem meam frigerare,
Et calor amorum.

Quibus planè ſenex Anacreon, & roſeum ſertum iungi conuiuio monſtrat; necnon etiam, ea cum primis de cauſa adhibitũ, vt fumoſitas vini, roſarum frigiditate temperaretur. ſed & Ammonius Medicus apud Plutarch. Simpol. lib. 3. quæſt. 1. in hanc ſententiam ita dicit: ἔνιωνδ' ἀνθῶν ὀσμαῖς ἄνω σπιδναμέναις

περὶ τὸν ἐγκέφαλον, οἵτε πόροι τῶν αἰσθητηρίων ἐκκαθαίρονται, καὶ λεπτύνονται τὰ ὑγρὰ πράως ἄνευ πληγῆς, καὶ σάλου τῇ θερμότητι διαχεόμενα, καὶ φύσει ψυχρὸς ὢν ὁ ἐγκέφαλος ἀναθάλπεται. διὸ μάλιστα τοὺς ἀνθινοὺς ἐκ τῶν τραχήλων καθάπτοντες ὑποθυμίδας ἐκάλουν, καὶ τοῖς ἀπὸ τούτων μύροις ἔχριον τὰ στήθη. hoc eſt, *Quorundam etiam florum odoribus ſurſum diſſipatis ad cerebrum, fit, vt meatus qui ſunt in inſtrumento ſentiendi, expurgentur, & humores incidantur ſenſim, abſque vehementi ictu, aut agitatione diſcuſſi, ſimulq; cerebrum natura frigidum refocilletur; itaq; ſerta è floribus texta, præcipuè à ceruice ſuſpendentes, hypothimidas appellabant, vnguentiſq; quibus ea erant delibuta, pectus inungebant.* Verum à neceſſitate ad voluptatem tranſiens libido, coronarum, & conuiuiorum vſum adeò coniunxit, vt vix conuiuium apud veteres legere contingat; in quo & corona roſea non appareat, etiam inter ſapientes, probatoſq; viros. Quamobrem in hac ſententia Plutarch. lib. 3. Sympoſ. quæſt. 1. ait: παντοδαπῶν γὰρ μετὰ τὸ δειπνῆσαι στεφάνων, περιφερομένων, ὁ Ἀμμώνιος ἐπέσκωψε τὰς ἡμᾶς, ἀντὶ τοῦ δαφνίνου τοῖς ῥοδίνοις· ὅλως γὰρ εἶναι τοὺς ἀνθίνους κορασιώδεις, καὶ παισθῆναι μᾶλλον ἐπιτηδείους παρθένοις, καὶ γυναιξὶν ἢ συνουσίαις φιλοσόφων, καὶ μουσικῶν ἀνδρῶν. hoc eſt, *Nam vt à cœna omnis generis ſerta fuerunt cumulata, Ammonius ſalſè quodammodo nos notauit, qui pro laurea, roſeam portaremus coronam: aiebat autem omnino floreas coronas pueriles eſſe, & magis ludentibus virginibus, ac mulieribus, quam philoſophis conuenire, muſicorumq; hominum congreſſibus.* Et licet hæc ab Ammonio exercitationis gratia, & diſputationis de cauſa in medium propoſita affirmet Plutarchus, non propterea diſputationem inſolutam dimittendam cenſuit; ſed Triphonem Medicũ compellans, ait: ὦ τὰν ἀκαταθέσθαι δίκαιος εἶ μετὰ ἡμῶν τουτονὶ τὸν καλὸν φλέγοντα τοῖς ῥοδίνοις στέφανον, ἢ λέγειν, ὥσπερ εἴωθας ἑκάστοτε πρὸς ἡμᾶς, ὅσας ἔχουσιν οἱ ἄνθινοι στέφανοι πρὸς τὸ πίνειν βοηθείας. hoc eſt, *Heus tu, inquam, aut vna nobiſcum deponenda eſt tibi pulchrè ardens roſarum floribus*

coro-

A *corona, aut dicendum, vt apud nos subinde solebas, quid adiumenti ad bibendum afferant floreæ coronæ.* Ex quibus sumpta occasione Medicus Triphon plura alia in laudem floreæ coronę protulit, cuius vsus erat in compotationibus atque conuiuijs. quæ ibi Plutarchus. Quibus addendum putaui, non minus conuiuiorum propriam extitisse roseam coronam, quam lasciuientium, muliebriumq; studiorum, vt vidimus supra ex Plutarcho, qui hoc genus coronarum puellis ac fœminis adscribit.
B & quamuis, vt ibi etiam accepimus, laurea quoque corona in modestiori conuiuio honesta putaretur, necnon etiam myrthea, rosearum tamen vsum ex effeminatis tradit quoq, Tertull. lib. de cor. milit. vbi ad spineam Christi Seruatoris nostri coronam respiciens, illiusq; mysteria peruestigans, ait: *Certè præter figuram contumelia in promptu est, & turpitudo, & dedecoratio, & his implexa sæuitia, quæ tunc Domini tempora & fœdauerunt & lacinauerunt: vti tunc laurea, & myrto, & olea,*
C *& illustriore quaque fronde, & quod magis casui est, centenarijs quoque rosis ex horto Mydæ lectis, & vtrisque lilijs, & omnibus violis coroneris.* vt iam non contenti molliores cõmunibus rosis, remotissimas peterent libidinis causa, pręsertim cũ de cõuiuio ageretur. & licet seruus tum apud Euripid. in Alceste. Peregrinum inurbanitate notãt, quod myrtheam in conuiuio adhibuisset, nequaquam verò rosea vteretur corona, dicens:

στέφει δὲ κρᾶτα μυρσίνης κλάδοις.

D hoc est, *& coronat caput myrthi ramis.*

Erat enim Hercules, qui peregrini habitu Admeti domum petierat: is verò quamuis ob defunctam Alcestem, vxorem sibi carissimam, in luctu versaretur; hospitio nihilominus libentissimè præter morem peregrinum susceperat. Cumq; inurbanus tunc eo sæculo censeretur, funestam domum hospitij causa petere, ac myrto caput coronare. me latet an coronæ tantum de causa Hercules à seruo carpatur, an potius

quod myrthea, nequaquam verò rosea vteretur corona, quæ conuiuis & Lyeo debitam fuisse iam agnouimus. videant hæc alij, nos doctioribus subscribere minimè indignamur; nobis verò coronam roseam pro lasciuioribus, effeminatisq; concedere non abhorreant.

In eodem argumento, Saturnaliorum occasione salsus noster Martialis affirmabat vbique Romam rubere rosis, cum Nauita Ægyptius eo aduenisset brumali tempore, rosas ex Ægypto ferens, quod raram rosam Romæ falso existimasset. Verum quam coniuncta conuiuio esset rosa, antiqui lapides testantur; vix enim inter ruinas, atque parietinas antiquæ Vrbis lapidem reperire contingit; virumq; in conuiuio in eo sculptum, siue ad pocula recumbentem, cuius tempora roseo serto non reuinciantur, vel cui non adsit puerulus seruus, qui roseam recumbenti adferat coronam, vel vtrumque simul. Sunt enim apud me duo delineati lapides, ex quibus ista perspicua sunt. alterũ ex Palatio ad Thermas Illustrissimi D. Card. quondam de Monte alto; visitur sub limen cuiusdam fenestræ, vbi ad dimidium scalarum conscenderis, quæ ad superiora, digniorać; conclauia ducunt.

Videas hic Augurem Gallinaceo Gallo insignitum recumbentem ad pocula; vt mensula & vas, quod manibus substentat; necnon etiam, & cistula commissaria certo certius rem aperiunt; cui tamen non solum seruus, vt puto, ad voluptatem, roseum defert sertum; sed etiam rosea serta pendent ipso in cœnaculo à capite recumbentis, vt vndique serta conspicerentur, quemadmodum Martialis noster Romam in Saturnalibus depinxerat in derisum Ægyptij Nauitæ Romæ aduentantis, sic dicens:

Sic quacumque vagus, gressumq; oculosq; ferebat
Textilibus sertis omne rubebat iter.

In alio verò lapide, quem in domo cuiusdam lapidicinæ comperi,

A peri, roſeum ſertum manibus geſtat ille qui recumbit; detra-ctum fortaſſe è capite; vt aliud recens recipiat à ſeruulo, qui illud defert.

Sic & alij plures poſſent afferri lapides, quos ego Romæ inter ruinas vidi, dum in Eccleſia noſtra ſancti Auguſtini anno Domini 1620. & 21. Concionatoris munus exercerem. quarum coronarum vſum paraſitica quadam ratione, ſalſe Martialis noſter lib. 13. epigram. 51. irridet, & quæ roſis ſit præferenda B corona, ex animi ipſius ſententia aperit, dicens:

Texta roſis fortaſſe tibi, vel diuite nardo,
At mihi de turdis facta corona placet.

Sed & eo deducta res eſt, vt ad ſacra nobis ſit redeundum oracula: nam & ab Hebræis hanc conſuetudinem roſearum coronarum profluxiſſe ad gentes, ſatis probabat locus iam ex cap. 2. Sap. allatus. ſed adhuc Ezechielem in cap. 23. de roſea corona intelligendum arbitror. alloquitur enim Samariam C & Hieruſalem ſub metaphora duarum meretricum: poſtquam verò meretricias artes deſcripſiſſet Propheta, quibus illæ vtuntur, vt amatores domi admittant; coronæ quoque cuiuſdam meminit, quam ipſe appellat coronam ſpecioſam, & ait: *Miſerunt ad viros venientes de longe, ad quos nuncium miſerant: itaque ecce venerunt: quibus te lauiſti, & circumliniſti ſtibio oculos tuos, & ornata es mundo muliebri. Sediſti in lecto pulcherrimo, & menſa ornata eſt ante te: thymiama meum, & vnguen-*D *tum meum poſuiſti ſuper eam. Et vox multitudinis exultantis erat in ea: & in viris, qui de multitudine hominum adducebantur, & veniebant de deſerto, poſuerunt armillas in manibus eorum, & coronas ſpecioſas in capitibus eorum.* In hebraico exemplari legimus וַעֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת *& corona ornamenti,* ſiue *decoris.* hoc autem nomine ſignificari roſeam coronam apertè colligitur: tum quod hæc eſſet propria voluptuariorum & mollium; cum primis verò illorum, qui laſciuientes adibant meretrices.

Con-

Conſueuerunt enim meretrices, voluptatis cauſa, roſeis coronis excipere amatores ſuos, hisq; reuincire eoſdē ad venerem excitandā, vt videre eſt in Apuleio lib. 2. Metamor. apud quē venerea pugna cum ſua Fotide concurſurus Lucius, ait: *Commodum cubueram, & ecce Fotis mea iam domina cubitum reddita; iacta proximat roſea ſerta; & roſa ſoluta in ſinu tuberante, ac me preſſim deoſculato, & corollis reuincto, ac flore proſperſo, arripuit poculum,* &c. Deſumptum totum hoc eſt ex Luciano in Dialogo Lucius, qui τῶν δὲ στρωμάτων ῥόδα πολλὰ καταπέπαστο τὰ μὲν οὕτω γυμνὰ, καθ᾽ αὑτὰ, τὰ δὲ λελυμένα, τὰ δὲ στεφάνοις συμπεπλεγμένα. hoc eſt, *Strata autem multa roſa conſperſa erant, aliæ quidem ſuis pecculis exutæ; aliæ verò ſolutæ; aliæ verò coronis complicatæ, & in ſerta diſpoſitæ.* Quamobrem de corona roſea locum Prophetæ intelligendum, à voluptatibus, meretriciaq; arte, à qua tota comparationis vis ſumitur, argumento ſumpto, videtur apertum: tum etiam quod hæc eſſet corona eorum, vt diximus, qui ad conuiuia excipiebantur, vinoq; madebant; quales hos fuiſſe, de quibus loquitur Propheta, certiſſimum eſt ex ipſo ſacro contextu, in quo de menſa ornata, & inſtructa poculis ſermo eſt, vel etiam ex Græcis codicibus. ſic enim legimus apud Theodoretum, *& ad viros ex multitudine hominum ebrios venientes de deſerto, & dederunt armillas,* &c. quibus colligitur apertè coronas ſpecioſas à Propheta appellari coronas roſeas; vt effeminatorum hominum in roſis ſtudium, & antiquiſſimam roſearum coronarum conſuetudo, ex his ſaltem perſpicua fiat.

CAP.

CAP. XXVII.

Olei lætitiæ compoſitio monſtratur:

Ad loca Pſalmi 44 *Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ.* Illuſtratur locus Cant. 5. *Labia eius ſicut lilia ſtillantia myrrham primam.* Et ad alia plura loca.

LICET dictio *ſciuſcian*, ab aliquibus roſa interpretetur, vt vidimus, ab alijs lilium, & ex communi doctiorum ſententia, vtrumque ſignificari cenſeatur; diximus tamen cap. 24. olei lætitiæ nomine, quod שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן hebraicè dicitur, oleum ſuſinum ſignificari potius, quam roſaceum: tum quod *ſuſon* lilium apud Perſas, Græcosq; etiam tunc temporis diceretur: tum quod Suſis vnguentum hoc excogitatum, ab vrbis nomine ſibi quoque nomen aſciuiſſet. Ad plenam verò Dauidici loci intelligentiam aſſequendam; quibus aromatibus componerentur hæc vnguenta, ſiue condirentur hæc olea, conſiderare opus eſt: ita enim olei lætitiæ compoſitio perſpicua fiet. Verum quia in interpretatione dictionis *ſciuſcian* nequaquam nobis digladiandum erit: nihilominus ne videamur omnino grauiſſimorum Doctorum ſententiam contempſiſſe, præſtat roſacei quoque olei ex veterum inſtitutis compoſitionem oſtendere; vt nihil lateat, quod olei lætitiæ condituram aperire valeat.

Vnguentum roſaceum componendum docent, qui de re herbaria ſcripſere: nam olei roſacei meminit Plinius lib. 15. cap. 7. Ga-

Galen. de hiſt.herb. Theophraſtus quoque lib. 6. cap. 6. modum apparandi hoc oleum oſtendit; Fuchſius in Hiſt.Plant. cap. 259. Meſue, & alij plures, apud quos qui huius rei experimentum quæſierit, habebit ſatis quæ ſibi ſatisfaciant: nobis tamen non erit recedendum à Dioſcor. lib. 1. cap. 54. quod inſcribitur περὶ ῥοδίνου σκευασίας. ideſt, *de præparatione roſacei*, ſupple vnguenti, ſiue olei. In huius compoſitione ſumi debere libras quinque, & nouem vncias iunci odorati præcipit; quibus aqua maceratis, in libras viginti olei, iunci malagma inijciendum iubet; quibus tandem decoctis, & oleo percolatis, atque expreſſis, adhibendas roſas mille mandat; per diem, & noctem, ad macerationem in oleo dimittendas: quibus expreſſis iterum, & tertio, atque olei libras octo, adhuc mille roſæ inijciantur, fiet vnguentum hoc, ſiue oleum roſaceum. Si verò expreſſo iam oleo, iterum, & tertio, ac vſque ſepties roſæ mille, vnguibus detractis, ſuperinijciantur, pretioſius futurum oleum Dioſcorides affirmat: ita tamen quod ἄχρι δὲ ἑβδόμης ἐμβροχῆς ἐπιδέχεται τὸ ἔλαιον τὴν ἐμβολὴν τῶν ῥόδων ἔπειτα δὲ οὐκέτι. ideſt, *Vſque enim ſepties roſarum infuſionem oleum ſpiſſatum admittit, deinde nequaquam*. admonet tamen diligentiſſimè ſuccum ab oleo ſeparandum, ne oleum corrumpatur.

Rectius שֶׁמֶן שׁשׁין *ſcemen ſaſon* interpretari oleũ Suſinum, hoc eſt liliaceum, iam ex noſtra docuimus ſententia; ac proinde in illius compoſitione rationabilius incumbendum erit, quod locis propheticis conformior ſit. Suſini vnguenti compoſitionem tradidit Clemens Alexand. lib. 2. pædag. cap. 8. dicens: *Suſinum quidem componitur ex lilijs, & lyrinis; eſt autem calefaciens, aperiens, attrahens, humefaciens, abſtergens, ſubtilium, tenuiumq; partium bilem mouens, & molliens*. Fuſè verò Suſini vnguenti præſtantiam in compoſitione docuit Dioſcor. lib. 1. cap. 63. in capitulo quod inſcribitur περὶ σουσίνου σκευασίας. ideſt, *de præparatione Suſini*, ſupple olei. τὸ δὲ σούσινον, ὃ ἔνιοι κρίνινον

καλοῦ-

A καλῦσιν, *inquit*, ὅυτωσκευάζεται, ἐλαίυ λίτρας θ, οὐγγίας ε. &c. ideſt, *Suſinum, quod alij liliaceum vocant, ſic componitur. Olei libras nouem, vncias quinque, &c.* Oleum præparat calamo, myrrha, & vino odorifero: quibus decoctis, & colatis adhibet Dioſcorides cardamomi tuſi, ac madefacti libras tres. ex oleo quoque iam dicto tribus aſſumptis libris, his mille lilia, decerptis folijs adhibet; quibus agitatis cum cardamomo iam dicto & aqua, ab aquaq; ſeparatis, iterumq; ſecundo, ac tertio eaB dem ratione adhibito oleo cum cardamomo, & lilijs, necnon etiam myrrha; parari hoc vnguentum, ſiue oleum Suſinum admonet Dioſcorides.

Verum plura liliorum genera apud Græcos cum haberentur, quodnam oleo lætitiæ vſui eſſet, inueſtigare, & aperire neceſſe eſt. Erant verò hæc κρίνον, λείριον, καλλείριον, κρινάνθεμον, κρινόρρδον. de quibus omnibus plantarum hiſtoriæ auctores. quod autem dicebatur λείριον, ſignificabatur commune quodam geC nus floris aliorum venuſtatem indigitans. nam λείριον valet blandum, ſuaue, venuſtum, ac concupitum, quamobrem non ad liliũ dumtaxat, ſed ad alios plures flores vis vocis huius extendi docet Dalechamp. in lib. 15. hiſtor. plant. cap. 1. ex editione Rouilij. Hoc verò mendum doctiſſimo viro indulgendũ erit, quod alibi ab hiſtoria protraheretur. Athenæum conſulāt qui volunt lib. 15. cap. 8. vbi Cratinus de floribus cum ageret, illa duo diſtinguit, λειρίνοις, dicens, ῥόδοις, κρίνοισι, κοσμοσανδάλοις. D ideſt, *Lyrio, roſa, lilio, coſmoſandalo*: vbi certè aperit aliud fuiſſe liriũ, aliud verò lilium: illud dicebatur λείριον, hoc κρίνον. negare verò minimè licet duo florum genera ibi agnouiſſe Athenæũ, quorum primum ſpeciali nomine λείριον diceretur, notiſſimũ eo ſæculo. nam ſententia Cratini ſuperflua quidem appareret, ſi quod in vniuerſum λείριον dixiſſet, alijs poſtmodũ vocabulis explicuiſſet. quamobrē hæc duo colore diſtinguerem, vt λείριον album eſſet, & à ſuauitate ſic diceretur. eſt enim λειριόεις dulcis, ſuauis,

ſuauis, appetendus. κρίνον verò eſſet lilium rubeũ. hoc aperuit Plin. lib. 21. cap. 5. dicens: *Eſt & rubens lilium, quod Græci κρίνον vocant:* quod alij legendum exiſtimant κρινόρροδον, ideſt, *lilium roſeum*, voce ad exprimendum rubentis cocci ſplendorẽ aptiore. Fulcitur illud Plinij, Athenæi auctoritate, loco proximè citato. ait enim: τὰ δὲ κρίνα φησὶν ὁ Θεόφραστος εἶναι, καὶ πορφυρανθῆ. & ſubdit: φιλῖνος δὲ τὸ κρίνον ὑφ' ὧν μὲν λείριον ὑφ' ὧν δ' ἴκιον καλεῖσθαι. hoc eſt: *Lilia dicit Theophraſtus eſſe, & purpurea.* & ſubdit: *Philinus autem lilium, ab aliquibus quidem lirion, ab alijs verò violam vocatam:* vt hinc quoque diſcrimen quidem inter lilium, & lirium agnoſcatur. licet enim colore nominibus diſtinguerentur: ab aliquibus tamen confundebantur: vt & rubrum *lirion* à Philino dictum fuerit, & album quoque lilium *crinon* diceretur. pro quo ſtat Anacreon in ode de puella, quam inuitat ad ſe amandum, quamuis ſenex videatur: pulcherrima namque florum alborum & rubicundorum propriæ canitici puellares genas rubicundulas ſibi iungendas rogat, dicens:

> ὅρα κἀν στεφάνοισιν
> ὅπως πρέπει τὰ λευκὰ
> ῥόδοις κρίνα πλακέντα.

hoc eſt,

> *Vide & in corollis*
> *Quomodo decenter alba*
> *Roſis lilia implicentur.*

Alba quidem lilia dictione *crina* ſignificans. nam & Dioſcorides vtrumque genus lilij eodem vocabulo complexus cum fuiſſet; fatetur tamen rubra quoque haberi lilia, dicens lib. 13. cap. 116. φασὶ δὲ τινες, καὶ πορφυρὰ ἄνθη κρίνου γεννᾶσθαι. hoc eſt, *Dicunt autem aliqui, rubrum quoque naſci florem lilij.* Quare quamuis & album, & rubeum lilium eodem vocabulo dicerentur, ſtrictiori tamen dicendi phraſi rubra lilia non *lirion*, ſed *crinon* dicebantur.

Hoc

A Hoc verò vnguentum Susinum præstantissimũ, non quidem ex folijs λείρια parabantur, vt puto; sed ex folijs illius lilij rubicundi, quod κρίνον dicebatur. Id legitur apud Dioscoridem, qui lib. 1. cap. 63. agens de compositione olei Susini, vt monstrauimus, κρίνα ἀριθμῷ χίλια, id est, *lilia mille numero*, supple accipiantur, non dixit λείρια sumenda, sed κρίνα dixit. ex genere nimirum liliorum, quæ chrina dicebantur: ex his namque parari præstantissimum vnguentùm docet lib. 3. cap. 16.

B dicens: φασὶ δὲ τίνες, καὶ πορφυρᾶ ἄνθη κρίνου γίνεσθαι, ἐναργέστατα δὲ γίνεσθαι ἐν τῇ συρίᾳ, καὶ πισιδίᾳ τῆς παμφυλίας πρὸς τὴν τοῦ χρίσματος κατασκευὴν, id est, *Dicunt aliqui, gigni & rubra quoque lilia; efficacissima verò generari in Syria, & in Pisidia Pamphyliæ ad parandum vnguentum.*

Illustratur his locus Cant. 5. vbi Sponsa formam speciosissimam sui dilecti, Hierosolymitanis puellis aperiens, cum venisset ad labia ait: *Labia eius lilia distillantia myrrham primam:*

C quæ si de lilio albo accipiantur, nihil deformius dici poterat, aut hac comparatione inconcinnius. quin etiam sibi ipsi contrarius sacer videretur textus. cum enim in superioribus laudaretur Sponsa à pulchritudine labiorum, quorum gratia in rubore posita est; ait Sponsus: *Labia eius sicut vitta coccinea.* Pulcherrima sanè comparatio sumpta à rubicunditate coccini, & labiorum. sponsa verò à candore ineptissimè laudasset dilecti sui Sponsi labia. Ne igitur ineptire Sponsam

D Spiritus sancti dicamus, stultissimeq; comparari labia Sponsi ad lilia: ad ruborem cogimur confugere: ea propter, quod hebraicè hic legitur שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים *scipthotau scioscianim:* transtulerunt aliqui, *labia eius rosæ*, decepti non quidem à vocabulo, sed à fœditate labiorum, si hanc lilijs candidis comparassent. verum quia rosa hebraicè dicitur חֲבַצֶּלֶת *chauazaleth*. & in hebræo loco allato habetur *scioscianim* שׁוֹשַׁנִּים nobis nequaquam erit recedendum à communi vulgati interpretis

trans-

tranſlatione : illamq; comparationem nequaquam à candore liliorum, aut à roſis deſumptam affirmabimus; ſed ab his lilijs, quæ κρίνα à græcis dicebantur: & rubra ac purpurea erant. vt à rubedine,& purpureo colore gratia labiorum Sponſi accipiatur.

Illuſtratur & locus Athenæi lib. 12. cap. 2. qui difficillimus adeò viſus eſt Caſaubono viro doctiſſimo, vt alibi à via, per campos rei literariæ illum errare loci difficultas coëgerit. σοῦσον γὰρ, *inquit Athenæus*, εἶναι τῇ ἑλλήνων φωνῇ τὸ κρίνον, vbi Caſaubonus recurrendum ait ad amphibologiam ſcriptoris. ait enim: *Suſum græca lingua, ideſt græcè loquentibus* κρίνον *eſſe. poteſt ſcribi* τῇ ἐκείνων φωνῇ, *ideſt, Suſum enim ipſorum Perſarum lingua eſſe* κρίνον. *ſed contra librorum conſenſum, nihil mutandum. nimis rudes ſunt harum literarum, qui ſimiles* ἀμφιβολογίας *inter legendum veteres non obſeruarunt interpretes, cui perſuadebunt* σοῦσον *lilium dici Græcis*. hæc ille ibi. Verum nullã hic amphibologiam nos dicemus haberi; ſed ſenſus eſt, ſuſum eſſe, quod voce græca crinon dicitur; & ſic locum Athenæi interpretabimur. *Suſum eſſe quod crinon græcorum voce,* ſupple *alia* dicitur. Quamobrem cum ex Plinio habeamus purpurea lilia κρίνα appellata fuiſſe; & hæc quoque dicemus Suſon à Perſis & Græcis quoque dicta, & ad vſum vnguenti Suſini adhibita; vt ſupra ex Dioſcoride monſtrauimus. Id verò quod dicimus de voce *Suſon,* apertiſſimo conuincitur argumento ſumpto ex Dioſcoride, qui Suſinum vnguentum deſcribens ex lilijs paratum, nequaquam *Crininon* illud, ſed *Suſinon* dixit. nec enim Græci ab exteris vnguentorum, ac rerum vocabula acceperunt, ſed ipſimet rebus medicis nomina indidere, & ab eis reliquæ nationes eadem retinere minimè veriti ſunt.

Quam igitur pretioſiſſimum foret apud veteres vnguentum hoc, ſiue oleum Suſinum, ex aromatibus, quibus parabatur, cognoſcere licet. calamo enim aromatico, cardamomo, & myr-

A myrrha parabatur; quæ pretiosissima quidem, ac præstantissima cum essent; eorum saltem de causa, vnguentum hoc plurimi æstimare veteres cogebantur. nam & alia quoque præter iam dicta aromata præstantissima de mente Plinij illius conditurani ingrediebantur: quæ explicatiora habentur apud Dioscoridem; qui tandem concludit: δοκεῖ δὲ διαφέρειν τὸ ἐν φοινίκῃ, καὶ ἐν αἰγύπτῳ γινόμενον. ἄριστον δὲ αὐτὸ τὸ ὄζον κρίνον, hoc est, *Videtur autem differentiari*, (hoc est eligi tamquam optimum) *quod*

B *in Phœnice, & in Aegypto,* vt puto, *conficitur, præstantissimum autem quod olet lilium.* de hoc pariter oleo Susino agit Plin. lib. 13. cap. 1. dicens: *Susinum autem tenuissimum omnium est; constat ex lilijs, balano, calamo, melle, cinnamomo, croco, myrrha, aspalatho.* ita Plinius. Qui plura desiderat de huius olei Susini compositione, consulat Theophrastum, Mesue, & alios, qui rem medicam, & corruptissimi illius sæculi voluptuarias artes aliqua ex parte insinuarunt.

C Nobis verò, qui sacra perscrutamur oracula, satis sunt ista attulisse; vt de quonam olei genere Propheta intelligendus sit; cum olei lætitiæ meminit, perspicuum fiat. Epithalamium quidem præcinebat Propheta, cum ait: *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ.* Et inde apertissimè intelligere possumus, quam præstantissimum tunc temporis hoc oleum Sason, siue Susinum esset. Nō enim alicubi in sacra Scriptura, hoc genus olei, hominibus ab

D aliquo Principe præbendum scribitur: sed vbique semper, tamquam singulare Dei donum cælitus, & à Deo solo expetendum dicitur. adeò vt summæ à Deo hypostaticæ gratiæ, gradus maximus, qualis futurus erat in Messia, hoc tantum genere olei in sacris oraculis significetur. ita Dauid loco iam citato, & similiter, cum apud Isaiam dicitur, Deum daturum Hierosolymitis *oleum gaudij pro cinere*, & sermo est de donis gratiarum, Christi sanguine hominibus præstandis; vtrobique

vt iam supra vidimus שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן appellatur. diximus Susinum A
potius oleum intelligi debere, quam rosaceum olei lætitiæ, si-
ue gaudij nomine: meliora vbi alij excogitauerint; nos pro ve-
ritate palinodiam recantare non verebimur.

CAP. XXVIII.

Susini vnguenti, liliorum, liliaceæq; coronæ vsus ostenditur. B

Ad loca Psalmi 44. *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ.* Illustrantur loca Cant. 5. *Labia illius lilia stillantia myrrham primam.* Isai. 61. *Ut ponerem fortitudinem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, & oleum gaudij pro luctu.* Et ad alia plura loca. C

OLEI lætitiæ nomine Susinum significari verius, quam rosaceum dicebamus: nec de rosaceo loquuti sumus nisi ex illorum sententia, qui dictionem *sciosciam* שׁוֹשָׁן ex qua *sason* שָׂשׂוֹן fieri diximus; rosam interpretabantur: cum potius lilium dicere debuissent; quoties in sacris oraculis dictio שׁוֹשָׁן *sciosciam* sese offert. Cum igitur satis olei rosacei, si- D
ue vnguenti, necnon etiam rosæ, ac coronæ vsus, & præstantia, in superioribus domonstrauerimus; Susini vnguenti præstantia, & dignitas vna cum vsu ostendi debere, ratio ipsa suadet. Est autem Susinum vnguentum vti diximus supra, quod ex lilijs componebatur. Est autem lilium nobilitate, rosæ proximum; vt loquamur cum Plinio lib. 21. cap. 5. & hoc non solum floris suauitate; sed etiam, vt idem ait, quadam cogna-
tione

A tione vnguenti, oleique, quod *lirinon* appellatur. Quod & Dioſcorides fatetur lib. 3. cap. 116. de quo ita: κρίνον βασιλικον τούτου τὸ ἄνθος στεφανωματικόν. ἐστὶ καλούμενον ὑπ᾽ ἐνίων λείριον ὑφ᾽ οὗ, καὶ τὸ χρίσμα κατασκευάζεται ὅ τινες λείρινον, οἱ δὲ σούσινον καλοῦσι. hoc eſt, *Lilium regium. hoc coronarium vti mos eſt: ab aliquibus vocatum lirium, ex quo & vnguentum paratur, quod aliqui Lirinon, alij Suſinon vocant*. Hoc autem vnguenti genus frequentiſſimum fuiſſe Hebræis, à ratione Syriaci ſoli, firmare poſſumus ex au-

B ctoritate Cælij Rhodigini lib. 25. cap. 25. illud enim Syrium vnguentum nominat, dicens: *Syrium verò eſt vnguentum Suſinum, à Suſo, ideſt lilio, quamquam & floris ſuccus Syrium item dicitur. quoniam præcellat in Syria lilium purpureum*: ſed & Dioſcor. loco citato in fine capituli, ait: ἐναργέστατα δὲ φύονται ἐν τῇ Συρίᾳ, καὶ Πισιδίᾳ, καὶ Παμφυλίας, πρὸς τὴν τοῦ χρίσματος κατασκευήν. ideſt, *efficaciſſima*, ſupple lilia, *gignuntur in Syria, & Piſidia Pamphyliæ ad præparationem vnguenti*, hoc eſt, ad componen-

C dum vnguenta, odoratiſſima ſunt lilia, quæ naſcuntur in Syria. Huius vnguenti vſum frequentiſſimum fuiſſe Hebræis, qui Syriam, & Palæſtinam habitabant; etiam ex Clem. Alexand. lib. 2. pædag. cap. 8. non obſcurè colligi poteſt. dum enim coronarum vſum, ac vnguentorum in conuiuijs, ad occurrendum temulentiæ, redarguit; ſic ait: *Non enim roſarum baccis, vel violis, vel lilijs, vel aliquibus alijs eiuſmodi floribus, comam, quæ ſe paret ad vinolentam petulantiam*, &c. Ex qui-

D bus ſatis, me iudice, colligitur, vſus tum liliorum, & quaſi ex conſequenti, etiam Suſini vnguenti, quod ex lilijs rubris conficiebatur.

Quod verò Suſinum hoc vnguentum viris primarij ordinis in vſu, & delitijs eſſet, cum primis verò Regibus; ex his, quæ habet Pollux lib. 4. cap. 19. confirmari poteſt. ait enim: ἐκ δὲ Κύπρου, καὶ κρίνου, μύρον ἀβδαλώνυμος ὁ σικυώνιος Ἀλεξάνδρῳ ἔπεμψε. hoc eſt, *Flore Cyprio*, quem aliqui liguſtrum interpretantur, *&*

ex lilio, quod crinon nimirum appellatur, *Abdelonimus Sicyonius vnguentum Alexandro miſit.* Cum igitur, auctore Polluce, Alexandro Magno Suſini vnguenti concha delitiarum cauſa miſſa fuerit; illeq; orbis totius primam tunc occuparet ſedem; meritò vnguentum etiam Suſinum, primam inter vnguenta tunc tenuiſſe ſedem perſpicuum fiet. Quamobrem cum Regius noſter Propheta in Pſalmo 44. iam ſæpius à nobis relato, Regium epithalamium, ſub metaphora nuptiarum Salomonis præcineret; vnguenti Suſini meminiſſe par erat, potius, quam alterius cuiuſcumque vnguenti; quod illud Regibus cum primis in delitijs eſſet.

A

B

Nec quod Regibus Suſinum vnguentum in delitijs eſſet, mirum eſſe debet: plurimi enim Veneris oblectamētum lilia appellauerunt. quin etiam & Ambroſiam, quod in delitijs Deorum putabatur, lilium dixerunt: ſi credimus Nicandro lib. 2. Georg. apud Athenæum lib. 15. cap. 9. ſic enim ibi ait:

C

ἃ κείνα, λείρια δ᾽ ἄλλοι ἐπιφθέγγονται ἀοιδῶν
οἳ δὲ καὶ ἀμβροσίην, πολέες δέ γε χάρμα ἀφροδίτης.

Hoc eſt, vt interpretatur Cauſabonus in Athenæum.

Lilia, quæ Lyria nuncupant alij Poetæ,
Ambroſiamq; alij, multi Veneris oblectamentum.

Illud idem alio etiam onerat argumento Athenæus cap. 8. cū enim ex teſtimonio Caryſtij meminiſſet floris cuiuſdā, qui dicebatur ambroſia; & ex auctoritate Nicandri apud Choos in capite ſtatuæ Alexandri retuliſſet; florem, quē vocant ambroſiam enatum fuiſſe, ſubintulit: *προείρηται δ᾽ ἄνω περὶ αὐτῆς ὅτι τὸ κρίνον ἔτι λέγουσι.* ideſt, *Diximus autem ſupra de ea*, ſupple ambroſia, *quod lilium ita nominant.* Fuiſſe verò lilium in delitijs etiam Iſraelitis, innumerabilia pene ſunt loca ſacrarum literarum, quæ hoc probant. nam 3. Reg. cap. 7. & 2. Paralip. cap. 4. pluribus in locis, cum agitur de columnis in ædificando templo, deq; vaſibus ad cultum eiuſdem; capita columnarum,

D

A narum, extremaq; ænei vasis, sub liliorum forma parari iubentur.

Quin etiam ad delitias conuiuiorum, festosq; dies lilijs vsos Israëlitas diuina oracula passim clamant. Cant. 2. Sponsus de seipso sic loquitur: *Ego flos campi, & lilium conuallium: sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias*. & ibidem infra respiciens Spiritus sanctus ad consuetudinem conuiuandi, iuxta morem antiquorum ad vesperam per noctes, ait: *Dilectus* B *meus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia, donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ*. Vbi minimè quidem sermo est, me iudice, de vsu liliorum in hortis, quin potius de liliacea corona, vel Susino vnguento, quorum vsus erat inter epulas. id verò ex eo sanè constat, quod de cœna loquitur textus, quæ iuxta veterum consuetudinem ab hora diei nona, ad mediam vsque noctem, & vltra aliquando protrahebatur: quo quidem tempore lilia hortorum, tenebris cum opprimantur, in delitijs C minimè sunt conuiuantibus: tantum enim visui & olfactui flores in hortis sunt ad delitias, quibus tenebris noctis tempore, nocturnoq; frigore oppressis, alterum omnino, alterum ex parte amittunt. De lilijs igitur, quæ decerpta fuerant ad coronarum, vel vnguentorum vsum, quibus conuiuæ in cœnis delitiarum causa vtebantur, ibi sermonem esse in Canticis perspicuum est. Quamobrem sic interpretabimur locum ex Hebræo exemplari: *Dilectus meus mihi & ego illi, qui pascitur in* D *lilijs*: idest qui cœnat in lilijs, vel cum lilijs; nimirum vnguentatus & coronatus lilio; ita Hebræus רוֹדִי לִי וַאֲנִי לוֹ הָרוֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים Est enim dictio הָרֹעֶה in coniugatione Kal actiua. pasci verò in lilijs, more antiquorum erat cœnare coronatum lilijs; siue Susino vnguento madidum; quod vt sæpè diximus, ex lilijs parabatur. & nullum est quodammodo capitulum in toto Canticorum libro, in quo sacer textus liliorum mentionem non fecerit.

Eſt & locus alter à nobis explicandus, prima ſtatim facie perdifficilis, in Cant. cap. 5. hic enim Sponſa cum labia Sponſi verbis, quantum poſſet celebrare, atque ornare vellet, ait: *Labia eius lilia ſtillantia myrrham primam*. qui locus, niſi ad coronarum vſum nos transferamus, inintelligibilis planè videbitur. Quæ nam, precor, ſunt lilia, quæ ſtillent myrrham? quonam ſunt horti, qui lilia, myrrham ſtillantia germinent? nullibi enim nec apud Theophraſtum, nec apud Dioſcoridē, neque Plinium, aut quoſcumque alios, qui de re herbaria ſcripſere, lilia ſtillantia myrrham cognouimus. perſpicua verò fient intelligentia loci allati, ſi ad coronas vnguentis in conuiuio madidas nos transferamus. Lilium namque in vſum coronarum extitiſſe apud veteres, licet pluribus poſſet probari teſtimonijs; vnus ſit ſatis ex Cratino apud Athenæum lib. 15. cap. 8. vbi ſermo eſt de coronarijs floribus, & ait:

λειρίοις, ῥόδοις, κρίνοισι, κοσμοσανδάλοις.

hoc eſt, *Lyrijs, roſis, lilijs, coſmoſandalis*.

Hæc, occaſione florum coronariorum, vt diximus, afferuntur. verum qua de cauſa doctiſſimus Dalemcampius duplici verſu locum ſit interpretatus, me latet; id enim inconſulto feciſſe ſummi ingenij virum, in dubium reuocandum non eſt. ipſe dixit in hac verborum forma, & hoc ſatis: *Coſmoſandali meminit ſic Cratinus in effeminatis*.

Omnigenis caput chamæmelis mihi paſcitur
Leirio, roſa, lilio, coſmoſandalo.

Nobis hoc loco vſum liliorum ad coronas probaſſe ſufficiat; quod & ex Anacreonte in Ode quæ inſcribitur εἰς κόρην ſuauiſſimo ioco roborare placuit. Cum enim Anacreon ſenex, canis vndequaque conſperſus, puellæ contemptui eſſet; quod amoribus, voluptatibusq; minus aptus cenſeretur; à coronis ſumpto argumento pulcherrimè iocatur, dicens:

A *ὅρα κἀν στεφάνοισιν*
ὅπως πρέπει τὰ λευκὰ
ῥόδοις κρίνα πλακέντα.

Vbi ab implicatione rosarum, & liliorum ad coronarum vsum, illarumq; decorem sumit argumentum; vt probet canitiei, quæ senectutem comitatur, non incongruè puellæ rubicundas genas aptari. id enim Anacreontis allata iam carmina sonant, & his verbis à doctissimo viro tranferuntur.

B *En aspice in corollis*
Rosis decenter alba,
Vt lilia implicentur.

Quod si Græcis scriptoribus, Latinum aliquem adiungere voluerimus, ad fauorem coronæ liliaceæ; aderit pro Latinis Tertull. de cor. milit. qui meminit liliaceæ coronæ, qua vtebantur veteres, dicens: *Vti tunc laurea, & myrto, & olea, & illustriore quaque fronde, & quod magis vsui est, centenarijs quoque rosis* C *ex horto Midæ lectis, & vtrisque lilijs, & omnibus violis coronarijs.* hæc ibi Tertullianus, qui *vtrisque lilijs* dixit ratione candidorum, & rubrorum liliorum, quibus ob colorum varietatem, & venustatem illi coronabantur. Tertulliano Lyricus noster Horatius aderit, qui ex reditu Numidæ lætitia gestiens, & ad pocula, conuiuiaq; amicos excitando, ait:

Neu desint epulis rosæ,
Neu viuax Appium, neu breue lilium.

D Coronis itaque liliaceis in conuiuijs veteres illos vti solebant: vt boni odoris voluptatem inexplebilem, si fieri posset, explerent. vnguenta coronis addere consueuerunt, & coronis vnguento madidis, capite reuincto cœnare. testatur hoc Plin. lib. 2. cap. 3. dicens de coronis: *Lautissimum quippe habetur è nardi folio eas dari; aut veste serica versicoloris, vnguentis madidas.* & lib. 7. Sympos. quæst. 8. tradit hoc idem Plutarch. referens Regis Persarum cum Antalcida Lacedæmonico humanita-

nitatem, dicens: *Admodum certè inepta, & ruſtica habetur Regis Perſarum aduerſus Antalcidam Spartanum magnificentia. quandam coronam è roſa, & croco confertam in vnguento intingens ei miſit, natiua pulchritudine extincta, factaq́ floribus iniurioſè contumelia.* Alia quoque poſſent afferri teſtimonia, ſed breuitatis nobis eſt habenda ratio. A

Potiſſimum enim myrrhinis vnguentis coronas, vt ita dicam, molliſſimi illi homines conſpurcabant: (quod rectè dictum puto de ijs, qui præter rationem voluptatem appetunt.) quamobrem Virgilius de corona myrrha madida ait: B

Nec mihi ſudabunt pingui iam tempora myrrha.

Sed & Athenæus pluribus in locis iſta ex veterum narrat conſuetudine. Ad conſuetudinem nuptialem igitur, coronarumq; vnguentis madidarum vſum reſpiciens Sponſa in loco iam allato, cum huiuſmodi coronæ rubicundis, ac purpureis, vt dicebamus, lilijs pararentur; myrrhaq́ madefierent; labia Sponſi à rubore, & fragrantia laudans, dixit: *Labia eius lilia ſtillantia myrrham primam.* hoc eſt myrrham præſtantiſſimam atque digniſſimam. C

Ex his quæ hic allata ſunt de coronis in vnguentis madidis, Iſaiæ Prophetæ cap. 61. ingenioſa antitheſis explicatur. ſermo ibi eſt de gratuitis donis, bonisq; plurimis quæ in mundum Seruator noſter hominibus erat allaturus. *Vt ponerem,* inquit Propheta ex perſona Seruatoris, *fortitudinem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu.* Cum enim mos eſſet Iſraëlitis, mœroris, & luctus cauſa cinere conſpurcari, caputq; cum primis cinere contegere; vt lacrymæ ex oculis mœroris cauſa defluentes cineribus conglomeratæ, humanam miſeriam, atque vilitatem publicè ea ratione teſtarentur; Deumq; ad miſericordiam prouocarent: Propheta volens oſtendere Meſſiam mœrorem omnem ablaturum ab hominibus, & lætiſſima cuncta præſtiturum, quod corona, & D

vnguen-

A vnguentis, vt diximus, ab antiquis attendi consueuerat; sumpto argumento, non quidem à simplici corona, sed à corona vnguentis madida, ingeniosissimè cineri caput operienti coronam opposuit; lacrymis verò vnguentum Susinum; in quo roseas fortasse cum primis coronas, immergere illi consueuerant; propterea dixit ex persona Messiæ: *vt darem eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu:* vt quemadmodum mœrentes homines cinere, & lacrymis dam-
B na, quæ peccatorum causa illis contigerant; necnon luctum ac mœrorem aperiebant; ita pariter in oppositum, Messia aduentante, gratiaq; remissionis à peccatis, hominibus proprijs meritis concedente, tristioribus iam sublatis, homines iam læti, coronati apparerent; corona circumquaque Susinum stillante vnguentum: vt corona cineri, Susini vnguenti stillæ, lacrymis oppositæ, hæ lacrymas, illa cineres auferrent.

C

D

CAP.

A

CAP. XXIX.

Explicatur cur oleum lætitiæ ſic appellaretur.

Ad loca Pſal. 108. *Genua mea infirmata ſunt à ieiunio, & caro mea immutata eſt propter oleum.*
2. Reg. 14. *Lugere te ſimula, & induere veſte lugubri, & ne vngaris oleo.*

B

Matth. 6. *Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum.*
Et ad alia plura.

CONSVETVDINEM hanc firmiſſimè tenuit ſacer noſter interpres vulgatus; vt in ſacris interpretandis ſcripturis, ſenſus magis, quam verba attenderet: quamobrem cum *ſcemen ſaſon* שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן oleum Suſinum, me iu-

C

dice interpretari debuiſſet: ab occaſione vſus Suſini vnguenti, ratione & argumento ſumpto, *oleum lætitiæ*; vt ſæpius vidimus, in Pſalmo 44. illud *ſcemen ſaſon* שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן ideſt, *oleum Suſinum* eſt interpretatus: oleum gaudij illud idem cap. 61. Iſaiæ ſimiliter ab eodem interprete fuit appellatum. Plurima enim veteres mœrorem vt indicarent, facere conſueuiſſe, prophanæ teſtantur hiſtoriæ. nam comam deponebant; candidam in atram commutabant veſtem; in reconditorio defuncti, luctus gratia mulieres ſe abdebant; abſtinebant à coronis, & à quibuſcumque alijs hilaritatis ſignis. Plutarch. enim in opuſculo, quod inſcribitur, *Conſolatio ad vxorem*, nonnulla inſinuat, dicens: *διὸ δεῖ μάχεσθαι περὶ θύρας αὐτῷ, καὶ μὴ προσίεσθαι φρουρὰν δι' ἐσθῆτος ἢ κουρᾶς, ἤ τινος ἄλλου τῶν τοιούτων ἃ καθ' ἡμέραν ἀπαντῶντα, καὶ δυσωποῦντα μικρὰν, καὶ στενὴν, καὶ ἀνέξοδον, καὶ ἀμείλικτον,*

D

καὶ

A καὶ ψοφοδεῆ ποιεῖ τὴν διάνοιαν, ὡς οὔτε γέλωτος αὐτῇ μετὸν, οὔτε φωτὸς, οὔτε φιλανθρώπου τραπέζης τοιαῦτα περικειμένῃ, καὶ μεταχειριζομένῃ διὰ τὸ πένθος. *Ergo*, inquit, *præ foribus ei repugnandum est*; ſcilicet luctui, *neque committendum, vt veſte, tonſura, aliave conſimili re nobis, quaſi præſidium imponat; quæ quotidie occurrentia, & fatuum incutientia pudorem, ita deijciunt, inq; anguſtias redigunt, & meticuloſum faciunt animum; vt luctus gratia ſic obſeſſus, neque riſum, neque lucem, neque menſam humaniorem participet me-*
B *rens*. Plura alia facere ſolitos infra oſtendemus Myroth. 5. cum de funebri vnguento noſter erit ſermo.

Ad ſacra igitur reuertendo, pauciora Iſraëlitas luctus, ac mœroris gratia feciſſe minimè conſtat; quin potius multo plura eos geſſiſſe, quam ethnicos, ſacræ Scripturæ paſſim teſtantur. non enim togam tantum, aut veſtem exuebant; ſed proprias incidebant carnes; comam radebant; cingulum militarem deponebant; arma, & gladios à ſe reijciebant; & ſi quæ erant
C apud illos, quibus militarem ac hilarem animum oſtendere conſueuiſſent; hæc omnia mœroris cauſa à ſe repellebant: vt etiam caput, quod ſertis, diadematibus, atque coronis feſtiuiſſimi animi notis ornare conſueuerant; cineribus conſpergerent, ac deturparent. loca plurima ex diuinis petita literis hæc probari poſſent: ſatis ſit tamen locus vnus ex cap. 7. Ioſue: vbi in expugnanda arce Hai populus Iſraeliticus dum occuparetur; terga non ſolum vertit, ſed & cæſus quoque cor-
D ruit: quamobrem Ioſue Iſraelitici exercitus Dux ſummus, mœrore affectus, vna cum reliquo ſenatu, qui in caſtris aderat; veſtimenta non ſolum ſcidiſſe; ſed etiam cinere capita propria eos aſperſiſſe legimus. *Ioſue verò ſcidit veſtimenta ſua*, ait textus, *& pronus cecidit in terram coram arca Domini vſque ad veſperam, tam ipſe, quam omnes ſenes Iſraël: miſeruntq; puluerem ſuper capita ſua*. hæc ibi. Verum quia nihil ad nos iſta, in præſentiarum; niſi quatenus ab oleo quoque, & ab

vn-

vnguento cum primis Hebræi, & aliæ gentes abſtinere con- A
ſueuerunt, mœroris atque triſtitiæ ſimiliter de cauſa; ad hæc
nos conuertamur.

Mœroris, ac luctus ratione ab vnctionibus, vnguentis, & oleis
abſtinere ſolitos veteres, Plutarchus loco iam citato oſtendit,
ſcribens ad vxorem, dicens: ἀμέλειας δὲ σώματος ἕπονται τῷ κακῷ
τούτῳ, καὶ διαβολαὶ πρὸς ἄλειμμα, καὶ λουτρὸν, καὶ τὴν ἄλλην δίαιταν.
Huic malo, inquit, nimirum luctui, *comitatur corporis neglectio,
& auerſatio vnctionis, lauacri, ac reliquæ victus rationes*. Ab B
his quoque vnctionibus mœroris cauſa abſtinere ſolitos He-
bræos, vel pœnitentium, ac ieiunantium ritus, qui ſacris in-
literis non raro referuntur; ſupra quam poſſit deſiderari, quod
diximus, oſtendunt; Propheta dicente in Pſalmo 108. *Genua
mea infirmata ſunt à ieiunio, & caro mea immutata eſt propter
oleum*. Quid eſt carnem immutari propter oleum? forſitan
propter ſuperfluum olei, ac vnguentorum vſum? nequaquam,
quin potius defectum olei conditi, Propheta reſpexit; inter- C
miſſam nimirum pœnitentiæ cauſa, vnguentorum, ac oleorũ
conſuetudinem. quapropter Græca exemplaria habent: τὰ γό-
νατά μου ἠσθένησαν ἀπὸ νηστείας, καὶ ἡ σάρξ μου ἠλλοιώθη δι᾽ ἔλαιον.
Eſt autem mutatio per ἠλλοιώθη in damnum. prouenit
enim ab aliqua re, quæ nullius fuerit voluptatis, ſed in de-
riſum. ita hunc Pſalmi locum, & præclarè quidem, me iu-
dice, Ianſenius paraphraſticè eſt interpretatus hac verborum
forma: *In his autem meis malis, ita in precibus, addito etiam per-* D
*petuo ieiunio fui ſedulus; vt genua mea debilitata ſint, & va-
cillent præ ieiunio, & caro mea ſuo vigore immutata ſit propter
deficientem eius pinguedinem, & propter neglectum & intermiſ-
ſum vſum vnguentorum: quæ ſicut & alias delicias corpori meo
ſubtraxi propter orationis ſtudium*. Hoc etiam præclarè expreſ-
ſit textus hebraicus his verbis: וּבְשָׂרִי כָּחַשׁ מִשָּׁמֶן hoc eſt, *Et
caro mea defraudata eſt ab oleo*. Eſt enim litera מ pro מִן pri-

uatiua;

A uatiua; vt norunt linguæ sanctæ peritiores. se verò & ab escis, & ab vnguentis ieiunij, ac pœnitentiæ causa abstinuisse tradit; & adeò abstinuisse, vt caro illius quæ vsu vnguentorum decorem, venustatem, ac soliditatem acquisiuerat, illorum abstinentia in rugas adeò abierit; vt in derisum haberetur his qui vnguentis, ac oleis operam de more dabant: ideò subintulit: *Ego autem factus sum in opprobrium illis, viderunt me, & mouerunt capita sua.* Quamobrem ex hoc loco psalmi ab vn-
B ctionibus abstinere pœnitentiæ causa Hebræos consueuisse, perspicuum est.

Probatur etiam Israelitarum abstinentia ab oleis, mœroris causa, ex cap. 4. lib. 2. Reg. cum enim Ioab Dauidici, regijq; exercitus Imperator, de muliere Thecuite ad Dauid mittenda cogitaret: vt prudentissimo quodam astu, Absaloni, fratricidij causa exulanti, reditum impetraret; mœrorem, orbitatis causa, simulare illam iubet: quem vt efficacius exprimeret; ab vn-
C guentis, vt abstineat monet. *Lugere te simula*, inquit, *& induere veste lugubri, & ne vngaris oleo.* itaque doctore Ioab didicimus in sacro textu, Israelitas luctus causa ab vnctionibus abstinere solitos. Quapropter ieiunia, & fictas pœnitentias, vt assimularent hypocritæ, inter conuiuia, occultasq; epulas, forinsecus ab vnguentis, & vnctionibus abstinendo, populis sanctitatem ex ieiunio & pœnitentia in seipsis ostentare conabantur. perspicua hæc sunt ex verbis Seruatoris nostri, qui
D hanc simulationem à nobis, vt remoueret; Matth. 6. ait: *Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum.* hoc est, *Nolite fieri sicut hypocritæ tristes.* hi enim cum ieiunant; vt animi candorem cum tristitia in ieiunio, ac pœnitentia simulent, atque secus quam verè sint, vt appareant; ab vnctionibus se abstinent. secus vobis faciendum doceo; ait sanctissimus Seruator: quamobrem vt populorum extrinsecum sanctiratis plausum declinetis, extrinsecamq; hilarilatem intra ieiunia, ac pœni-

tentias

tentias vt oſtendatis; oleo, & vnguento inter ieiunia vti vos A moneo, ac iubeo.

Nec ſolum mœroris cauſa, ac luctus abſtinebant ab vnctionibus veteres; verum etiam mœrorem deponentes, vnguentorum, oleorumq; aromatibus conditorum vſum repetebant: vt iam vnguenta reaſſumpſiſſe, mœroris ac luctus iam ſepoſiti nota foret. adeò vt ſerui etiam poſt verbera, ad deponendum mœrorem, balnea, & vnguenta peterent. Locus eſt apud Plutarch. in libro qui inſcribitur: *Non poſſe ſuau. viui. ſecum. epi.* reijciens enim Epicuri, & Metrodori ſententiam, qui beatitudinem in fuga mali collocabant. ita de hoc ait: ἐπίκουρος ἡγεῖται, καὶ μητρόδωρος, οὐσίαν τ' ἀγαθοῦ, καὶ ἀκρότητα τὴν τοῦ κακοῦ φυγὴν τιθέμενοι, καὶ χαίροντες ἀνδραπόδων τινὰ χαρὰν ἢ δεσμίων ἐξ εἱργμοῦ λυθέντων ἀσμένος ἀλειψαμένων, καὶ ἀπολουσαμένων μετ' αἰκίας, καὶ μάστιγας, ἐλευθέρας δὲ, καὶ καθαρᾶς, καὶ ἀμιγοῦς, καὶ ἀπουλώτου χαρᾶς ἀγευστων, καὶ ἀθεάτων. hoc eſt: *Epicurus errauit & Metrodorus, eſſentiam & ſummum gradum boni, fugam mali conſtituentes: gaudiumq;* C *gaudentes mancipiorum quoddam, aut captiuorum, qui è vinculis ſint dimiſſi; qui poſt contumelias & verbera, vngantur, & lauantur; cum quidem liberalem, puram, ſinceramq;, & vibicum expertem lætitiam, neque deguſtauerint vnquam, neque ſpectauerint.* Quibus planè verbis non ſolum Plutarchus noſter, ſeruos lætitiæ cauſa ad vnguenta confugiſſe oſtendit; verum etiam huic voluptuariæ ſeruorum lætitiæ, quam ingenuorum indignam exiſtimat, puram iſtorum, & ſinceram opponit. D nobis tamen ſit ſatis ex hoc loco, lætitiæ cauſa ſeruos etiam ad vnguenta confugiſſe.

Vſus etiam vnguentorum, ac oleorum tam apertam gaudiorum notam præſeferebat; vt lautiſſimos quoſque dies, ac ſolemniora gaudia non niſi oleis, atque vnguentis veteres, non ſolum Iſraelitæ, ſed aliæ etiam gentes potirentur. Locus erit ex Plauto in Bacchid. apud quem duæ meretriculæ, diu iam

mœro-

A mœrore fatigatos ſenes, quos ad gaudia fruenda inuitant; his verbis alloquuntur. Bacch.

I hac mecum intrò, vbi ſit tibi lepide victibus,

Vino atque vnguentis ſatis iam, ſatis vos triſtes.

Nobis de varia lectione loci huius, cum Lipſio, Pareo, & Taubmanno diſputandum non eſt, ſed ipſis dimittenda: ſatis habemus, Plauti teſtimonio, & muliebri impudentia, à mœrore ad gaudia probaſſe, vnguentis, & oleis veteres tranſire ſolitos. Quod etiã ab Hebræis hoc fieri ſoleret, ſacræ literæ aperiunt: vbi enim ſacer textus, Iudith mulierem præclariſſimam ad diuinam impetrandum clementiam, cilicio contectam, & cinere opertam, ſe coram Domino proſtrauiſſe aperuiſſet, cap. 10. ſubintulit: *Surrexit de loco in quo iacuerat proſtratã ad Dominum, vocauitq́; Abram ſuam, & deſcendens in domum ſuam abſtulit à ſe cilicium, & exuit ſe veſtimentis viduitatis ſuæ, & lauit corpus ſuum, & vnxit ſe myrtho optimo.* Hæc ibi ſacer textus, vbi Iudith à corporeis afflictionibus, & carnis maceratione in qua pœnitentiæ, ac placandi numinis cauſa ad illam vſque diem iacuerat, ad ſimulata gaudia, vnctionibus ſe aptauit: vt laſciuientem Holofernem ſine caſtiſſimi ſui animi labe, ad gloriam diuinæ omnipotentiæ, ſuiq́; Iſraëlitici populi honorem, deciperet. Dauid quoque ſimile quidpiam feciſſe legitur cap. 12. Reg. 2. ægrotabat enim infantulus, quem illi ex adulterino conceptu Betſabea pepererat: triſtabatur Rex de pueruli morbo; pro ſalute illius Dominum, quem offenſum nouerat deprecabatur; Rex à numine nequaquam exauditur, mortuus eſt puer. timebant ſerui hoc Regi aperire; ne magis, ac magis Rex triſtaretur, ac mœrore conficeretur: verũ ſtatim ac mortuũ puerum Dauid nouit, à luctu ſurrexit; luctum, ac triſtitiam ſe reieciſſe vt aperiret, vnctus eſt. *Num mortuus eſt puer?* inquit Dauid, *qui reſponderunt ei, mortuus eſt. Surrexit ergo Dauid de terra, & lotus, vnctusq́;*

eſt,

eſt, cumq́; mutaſſet veſtem, ingreſſus eſt domum Domini, & adorauit. A

Cumq́; olei Suſini frequentiſſimus eſſet illa ætate vſus, apud quoſcumque Iſraëlitas; (quod præſtantiſſimum putaretur, vt iam in ſuperioribus oſtēſum fuit) & in conuiuijs, nuptijs, purificationibus, & alia quacumque de cauſa; ad hilaritatem oſtendendam, oleo, ac vnguento vterentur: licet alia plurima eſſent vnguentorum genera, quibus pariter vngebantur nuptiarum, & conuiuiorum occaſione; antonomaſia nihilominus B quadam, hoc cum primis, oleum gaudij, & oleum lætitiæ dictum fuiſſe exiſtimamus. Ad quem frequentiſſimum vſum reſpicientes Septuaginta Interpretes, quos noſter ſequutus eſt vulgatus, potius quam ad ſonum verborum, non oleum Suſinum, ſed lætitiæ hoc genus vnguenti appellarunt, dicentes: ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν, διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. hoc eſt, *Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propter hoc vnxit te Deus,* C *Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis,* ideſt, inter eos, qui tecum partem habent; inter iuſtos nimirum, & Deo gratos, ipſe vnus oleo, quo reliquæ creaturæ cœlorum gaudia potiri poſſent, vnctus fuiſti. Similiter cap. 61. Iſaiæ, vt indigitaret Propheta, quam maximum gaudium Angelis, & hominibus Meſſias allaturus eſſet in Mundo, ſuorum meritorum excellentia, ac dignitate; triſtioribus opponit hoc oleum Suſinum, quod gaudij ab interprete eſt appellatum, dicens: *Vt* D *ponerem fortitudinem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu.* Hac enim ratione, ab vſu petita ratio nominis in oleo, de quo Propheta loquebatur; aperta, & perſpicua fiebat.

Vt verò cuncta dilucidè expediantur: qui nam apud Hebræos dies lætitiæ appellarentur, verbis luculentioribus, & pluribus ex ſacris literis aperiendum erit. inde enim, me iudice, facil-

limè

A lime olei lætitiæ vſus, nominisq; eiuſdem ratio, manifeſta erunt. has verò dum euoluimus ſacras literas, nuptiarum, conuiuiorumq; dies, lætitiæ, ac gaudij appellatos, ſacra tradidiſſe comperimus oracula. Conuiuiorum dies eo nomine inſignitos in lib. Eſther legitur; vbi Mardochæus ob liberatum ab vniuerſali cæde populum Hebræorum, quem Amanus in toto Perſarum Regno trucidandum iuſſerat; diem feſtum indixit: qua occaſione dies conuiuij, lætitiæ dies appel-
B latos accepimus. Sic enim legimus: *Et reuertente ſemper anno ſolemni celebrarent honore, eſſentq; dies iſti epularum, atque lætitiæ.* ita ibi. Vbi epulis, lætitiæ connectuntur, vt epularum dies, lætitiæ dies dicendos fore manifeſtum fieret. Quapropter quibuſcumque in regionibus, & apud quaſcũque nationes, vſu receptũ ſemper fuit antiquis illis temporibus; nullam dari lætitiæ, aut gaudendi occaſionem, abſque epulo: nec epulum ſine lætitia cordis, animiq; alacritate: & denique epulum ac lætitiæ
C dies vnctiones & vnguenta comitabantur.

Eo pariter nomine nuptialia feſta, lætitiæ dies appellata fuiſſe ex cap. 3. Cant. liquido conſtat. Sacra enim Sponſa Hieroſolymitanas adoleſcentulas monet, vt Regem Salomonem in diademate, & corona nuptiali contueantur; hunc autem nuptiarum diem, lætitiæ diem appellauit textus ſacer his verbis: *Egredimini & videte filiæ Sion, Regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater ſua, in die deſponſationis illius, & in*
D *die lætitiæ cordis ſui.* Quo certè in loco, nemo eſt, qui non videat; dies nuptiales non tantum dies lætitiæ appellatos, quin etiam dies lætitiæ cordis, hoc eſt ſummæ, maximæq; lætitiæ. Eodem pariter vocabulo appellari in ſacris literis dies feriatos, feſtorum de cauſa inſtitutos, conuiuiorum occaſione, manifeſtum eſt ex cap. 5. lib. 2. Paralip. & cap. 8 lib. 3. Reg. in quibus de dedicatione Salomonici templi agitur; & dies illos, dies lætitiæ ſacer appellat textus: quapropter & nobis merito licet

S conie-

coniectari, quod oleum istud Susinum, seu liliaceum velimus A illud dicere, quod præstantissimis, pretiosissimisq; aromatibus condiebatur; eo sæculo, lætitiæ oleum dictum fuisse ex antonomasia & excellentia, ab occasione vsus vocabulo sumpto: ad quem vsum Septuaginta interpretes, & cum his noster vulgatus respexit in illo vocabulo, quod nimirum illo oleo Hebræi, tunc ad quæcumque sacra, etiam nuptialia de more corrupti sæculi vterentur.

B

CAP. XXX.

Balnei aqua vti sanitatis putabatur; & amicitiæ ac fidei symbolum habebat.

Ad loca Gen. 18. *Et dixit, Domine si inueni gratiam in oculis tuis, ne transeas seruum tuum, sed afferam pauxillum aquæ, & lauate pedes vestros,* C *& requiescite sub arbore.* Act. 8. *Et iussit stare currum, & descenderunt vterque in aquam, & baptizauit eum.* Ioan. 2. *Ego debeo à te baptizari, & tu venis ad me? Sine modo, sic enim oportet nos implere omnem iustitiam.* Et ad alia plura loca.

VNGVENTORVM, ac oleorum vsum tollen- D dum omninò ab illo sæculo, in quo legales purificationes ex lege debebantur; aut exprobandum veteribus illis, nequaquam putemus. Vnguentis enim, ac oleis conditis in balneis licitè vtebantur; nec minori ratione ad exercitationes in lucta, in conuiuijs quoque his modestè vti, & sanitatis gratia, minimè vetabatur, balneorum vsum purificationum gratia introductum

A ductum arbitramur. ex lege enim Mosaica id constitutum cum esset apud Israelitas; vt nimirum impuri nequaquam numen adirent, orationis ac sacrificij de causa; balnea quoque frequentare Israëlitæ cogebantur. quia verò præter rationem culta Religio, facile in superstitionem dilabitur; quæ Religionis erant, voluptati dedere illius corruptæ ætatis homines; vt voluptatibus addicti inter ipsas voluptates, Deum, Deosq; colere putarentur.

B De balneis nobis agendum non erit. Andreæ Bacio has partes relinquimus: qui perdoctè quidem de his egit: nobis verò in balneis tantumdem commorandum erit; quantum ad vnctiones & vnguenta pertractanda necesse fuerit. In his enim adeò studiosi fuerunt veteres; vt præcipua ornamenta vrbium censerentur balnea: quamobrem inter publica ædificia, quæ & publico vsui erant, & ex publico ærario ad ornatum ciuitatum construebantur; balnea recensebantur. de qua re est epi-

C stolà 25. apud Plin. lib. 10. in qua de Prusensium balneo agit. scribens enim ad Traianum: *Prusenses, Domine, balneum habent,* inquit, *& sordidum & vetus; id itaque indulgentia tua restituere desiderant.* & infra: *Deinde, quam ipsi,* supple pecuniam, *erogare in oleum soliti, parati sunt in opus balnei conferre, quod alioqui & dignitas ciuitatis, & sæculi tui nitor postulat.* Epist. etiam 41. meminit Plinius balnei Claudiopolitanorum, quod minus apto loco construeretur, sibiq; tanquam Prouinciæ

D Proconsuli, architectum mitti à Traiano postulat, vt de loco opportuniori consulat, dicens: *Claudiopolitani quoque in depresso loco, imminente etiam monte, ingens balneum defodiunt, magis quam ædificant, & quidem ex ea pecunia, quam libenter addunt beneficio tuo, aut iam obtulerunt ob introitum, aut nobis exigentibus conferent.* Quamobrem æternitati commendabantur, qui balnea non solum ædificassent, verum etiam restaurassent. est de hac re lapis apud Manut. in dict. Fędare, hac verborũ forma.

FLAVIVS. PHILIPPVS. VIR. CLARISSIMVS PRÆFECTVS. VRBI. NYMPHÆVM. SORDIVM SQVALORE. FOEDATVM. ET. MARMORVM NVDITATE. DEFORME. AD. CVLTVM PRISTINVM. REVOCAVIT

A

Tanto equidem balneorũ studio veteres tenebantur; vt picturis, præstantissimis structuris, lapidibus pretiosis è longinquo petitis, balnea ornare curarent diligentissimè. Inde illud Papinij nostri de balneis Hetrusci lib. 1. Syluar. loquens de præstantia lapidum in structura ædificij.

B

Non huc admissæ Thasos, aut vndosa Caristos
Mæret onyx longè, quæriturq́; exclusus ophites,
Sola nitet flauis Nomadum decisa metallis
Purpura, sola cauo Phrygiæ, quam Synados antra
Ipse cruentauit maculis lucentibus Atys:
Quasq́; Tyrus niueas secat, & Sydonia rupes.

C

Vbi Poeta noster varias enumerat gemmarum species, quibus balnea Hetrusci decorabantur. quæ quidem suo decore ac structura rapuit etiam Martialem, vt de eisdem balneis ipse quoque lib. 5. nu. 42. dixerit:

Illic Taygeti virent metalla,
Et certant vario decore saxa,
Quæ Phryx, & Lybis altius cecidit,
Siccos pinguis onyx anhelat æstus,
Et flamma tenui calent Ophytæ.

D

Verum vbi cuncta deessent antiquorum scriptorum testimonia, Thermarum Diocletiani augustissimum ædificium suis ruinis, quantum veteres studuerint in his balneis, apertè ostendit. Quamuis verò multa de his dici possent; dimittenda duximus; hæcq́; claudenda hoc elegantissimo Cyri disticho de balneo Byzantino.

Κύ-

A Κύπρις σὺν χαρίτεσσι καὶ υἱεῖ χρυσοβελέμνῳ
Ἔνθα δὲ λουσαμένη ἔδωκε χάριν.

idest, *Cypris cum gratijs, & filio aurea tela habente,*
Hìc lauans pretium dedit venustatem.

Meritò igitur literatis quoque lapidibus commendantur non ſolum qui populo balnea ædificaſſent, & reſtauraſſent; ſed etiã qui aliquo modo præſtitiſſent. Eſt lapis Manutianus in dictione Balneum hac verborum forma.

B L. CLVVIANIVS. L. F. ANI
CILO
BALNEVM. ET. AQVAS. DEDIT

Commendantur etiam ibidem non ſolum qui balneum, & aquas dediſſent; ſed etiam qui prouentus deſtinaſſent, vt ad balneorum vſum miniſtri adeſſent, his qui illò ablutionis cauſa aduenifſent. cuius lapidis hæc ſunt verba.

TERENTIA. Q. F. POSTHVMINA
C SIBI. ET. C. VETVRI. IVCVMO
NIS. VIRI. SVI. ET. C. VETVRI. C.
F. POSTHVMINI. F. SVI. NOMINE
BALNEVM. ET. LAVATIONEM
SOLO. PRIVATO. GRATVITAM
IN. PERPETVOM. DEDIT

Dicebatur enim gratuita lauatio, ad quam nulla ſoluta mercede balneatori, homines admittebantur: quæ lauatio cum D perpetuo legata fuerit in noſtro lapide; perſpicuum eſt Terentiam hanc, quæ in lapide celebratur, cuiusq; memoria æternitati commendatur; vna cum lauatione in balneo, ſeruos quoque eidem adlegaſſe, prouentusq; adſignaſſe; quibus & viri illi ſuſtentarentur, & alij, his mortuis balnei miniſterio adſcriberentur. Nec mirum quod adeò commendentur, qui balnea conſtruxiſſent, populoq; aquam in ablutionum vſum dediſſent: nec enim tantum Vrbi ornandæ, ſed etiam

 publi-

publicæ ſaluti conſuluiſſe cenſebãtur. Vtebantur enim veteres balneis, tum corporalis, tũ etiam ſpiritualis ſanitatis cauſa: licet poſtmodũ ad voluptates balnei vſum tranſtulerint. de vſu ad ſanitatẽ meminit Clemens Alexan. lib. 3. pædag. cap. 9. *Balnei ergo quatuor ſunt cauſæ*, inquit, *per quas ad ipſum accedimus. vel enim cauſa munditiei, vel caloris, vel ſanitatis, vel poſtremò voluptatis. ſe ergo voluptatis cauſa lauare reijciendum eſt. ſumendum eſt autem lauacrum, mulieribus quidem mundationis cauſa, & ſanitatis; ſolius autem ſanitatis viris*. hæc ibi Clemens, qui minimè Chriſtianis balneum, corruptiſſimo etiam ſæculo interdixit. Nos verò attendentes ad inſtituta Moſaicæ legis, balneo vti licuiſſe dicemus Iſraëlitis; non ſolum ſanitatis de cauſa, ſed etiam vt homines purificati, & loti, ſacris operam darent.

Sanitatem in vſu balnei prius exquiramus; vt ſacra poſtmodũ purificati petamus. nã quod vires feſſæ, balneo refocillarentur, teſtis eſt vox ipſa *balneum*. putatur enim deriuari à Græca voce βαλανεῖον, quod balneum ſignificat, & deriuatur παρὰ τὸ ἀπὸ βαλεῖν τὰς ἀνίας. ideſt, *à depellendo anxietates*. quam etymologiam Auguſtinus quoque Pater noſter lib. 9. Confeſſionum cap. 12. à doctoribus ſuis ſe accepiſſe teſtatur. ſed & Tullius de his quæ ſunt ad valetudinem neceſſaria, ad Terentiam ſuã ſcribens; ait: *Labrum ſi in balneo non eſt, fac vt ſit*. Plato quoque Dialog. 6. de legibus, de vſu balnei adoleſcentioribus leges præſcripſit, dicens: πανταχῇ δὲ ἐν τοῖς τοιούτοις γυμνάσια χρὴ κατασκευάζειν τοῖς νέοις αὐτοῖς τε καὶ τοῖς γέρουσι, γεροντικὰ λουτρὰ θερμὰ παρέχοντας· ὕλην παραθέντας αὔλην, καὶ ξηρὰν ἄφονον, ἐπ᾽ ὀνήσει καμνόντων τε νόσοις, καὶ πόνοις τετρυμένα γεωργικοῖς σώματα δεχομένους εὐμενῶς ἰατροῦ δ᾽ ἕξιν μὴ πάνυ σοφοῦ βελτίονα συχνῷ. hoc eſt: *Vbique autem in his gymnaſia iuuenes, tam ſibi commoda, quam ſenibus præparent; calidis balneis conſtitutis, & copioſè ſiccis appoſitis lignis; vt & remedium ægrotantibus, & linimen labore defeſſis agricolis beneuolè*

A *neuolè afferantur. quæ ſanè curatio longè melior eſt quam medici parum periti medela*. Illuſtratur ex his Martial. lib. 5. in his quæ ſcripſit ad Oppianum de Hetruſci thermis, dicens:

Hetruſci niſi thermulis laueris,
Illotus morieris Oppiane,
Nullæ ſic tibi blandientur vndæ,
Nec fontes Apponi rudes puellis,
Non mollis Sinueſſa, feruidiq;
B *Fluctus Paſſeris*, &c.

Poetam autem ad ſanitatem petendam ex balneo Hetruſci ab Oppiano reſpexiſſe, liquido conſtat, ex enumeratione Patauinorum fontium, & aliarum thermarum, quarum meminere veteres & recentiores ſcriptores, quibusq; homines vſi ſunt, non quidem ad voluptates, atque delitias, ſed ad pellendos morbos. Pulchrè etiam illuſtratur Ciceronis locus ex 9. epiſt. fam. 22. Iocans enim ibi Cicero cum Peto, quod obſcena, mo-
C deſtis ſint explicanda verbis: ad verbum *Pedo* cum veniſſet, ait: *Quid ipſa res modo honeſta, modo turpis? ſuppedit flagitium eſt; iam eris nudus in balneo, non reprehendis. habes ſcholam Stoicam, ὁ σοφὸς εὐθυῤῥημον ἐστί*. hæc ibi Cicero. cuius ſenſus anxietatem non minimam pluribus præſtitit, cum enim *Suppedit*; componatur ex verbo *Pedo*, quod ſignificat crepitum ventris emittere; flagitium dicere, verbum *Peda*, inter familiares amicorum conſortium, nemo dubitabit; at in balneo *Suppedit*
D flagitio caret; quia valetudinis gratia itur ad balneum; qua etiam de ratione pedere nullum dicit crimen. Corrueret verò Ciceronis ratio, niſi balneo ſalutis ratio concederetur. ex Stoicorum verò ſententia oſtendit Cicero honeſtis verbis obſcena fore explicanda: ſapientem enim rectè loqui decet. hoc enim ſignificant verba illa græca. Nobis ſatis ſit balnea in ſanitatis vſum probari.

Nam ad laſſitudinem tollendam, viresq; refocillandas, balneis

vsos veteres, antiquorum scripta passim prædicant. nam Alexandrum quoque illum Magnum ex pugna iam lassum illico apud Issum ad balneum Darij iam fugati perrexisse scribit Plutarch. dicens: εὐθὺς οὖν ἀποδυσάμενος τὰ ὅπλα, πρὸς τὸ λουτρὸν ἐβάδιζεν, εἰπὼν ἴωμεν ἀπολουσάμενοι τὸν ἀπὸ τῆς μάχης ἱδρῶτα τῷ Δαρείου λουτρῷ. hoc est, *Ibi confestim armis exutis, ad balneum processit, dicens: Eamus ad abluendum Darij balneo contractum ex pugna sudorem*. Et hoc quidem ex veterum Græcorum instituto. nam & Vlysses quidem, ac Diomedes apud Homer. Illiad. lib. 10. cum inter tenebras ad castra Troianorum perrexissent, ibiq; pugnando nonnullos interfecissent; balneo lassitudinem atque sudorem curatos scribitur ab Homero his verbis:

> Αὐτοὶ δ' ἱδρῶ πολλὸν ἀπενίζοντο θαλάσσῃ,
> Ἐσβάντες κνήμας τε, ἰδὲ λόφον, ἀμφί τε μηρούς.
> Αὐτὰρ ἐπεί σφιν κῦμα θαλάσσης ἱδρῶ πολλὸν,
> Νίψεν ἀπὸ χρωτὸς, καὶ ἀνέψυχθεν φίλον ἦτορ
> Ἔς ῥ' ἀσαμίνθους βάντες ἐϋξέστας λούσαντο.

Itaque marina aqua, quod sudantibus salubris existimaretur, prius sudorem pugna abluerunt; deinde huic adhibuerunt etiam domesticum balneum, & vnctionem, de qua postmodum dicemus. sic enim illa Homeri carmina interpretantur.

> *Ipsi autem sudorem multum abluebant mare,*
> *Ingressi, surasq; & collum, circaq; fœmora.*
> *Sed postquam ipsis vnda maris sudorem multum*
> *Abluit à corpore, & refecti sunt dilecto corde*
> *In labra bene polita loti sunt.*

Plauti quoque loca plurima perdoctè hoc idem probant. Inde enim illud Plautini Achantij in Mercat. act. 1. scen. 2.

> *Numquam ædepol omnes balneæ mihi hanc lassitudinem eximerent.*

Illud quoque Apulei lib. 5. Metamorph. facit ad rem hanc: *Prohinc cubiculo te refer*, dixere Gratiæ inuisibiliter Psichem allo-

A alloquentes, quam ſibi Cupido ſponſam deſtinarat, *& lectulo laſſitudinem refoue; & ex arbitrio lauacrum pete. nos quarum voces accipis, tuæ famulæ, ſedulo tibi præminiſtrabimus; nec corpore curato tibi regales epulæ morabuntur.* vt nimirum curata iam corporis laſſitudine Pſiches cœnatum iret. Quamobrem in eadem ſentẽtia Artemidor. Daldian. lib. 1. Oneirocriti cap. 66. dicebat: ἀλλὰ ἢ πόλεμον καταστρεψάμενοι ἢ μεγάλον παυσάμενοι πόνου λούοντο ἦν οὖν αὐτοῖς ὑπόμνημα πόνου ἢ πολέμου τὸ βαλανεῖον δὲ λούεσθαι

B νῦν δὲ οἱ μὲν οὐ πρότερον ἐσθίουσιν εἰ μὴ λούσοντο. hoc eſt, *Sed vt à bello reuerſi, aut magno labore tranſacto digreſſi lauarentur. Erat igitur ijs balneum, laboris, aut belli monimentum, ſicut & ipſum lauari; nunc verò alij non prius edunt quam lauerint.* hæc ibi Artemidorus, quibus aperit vſum balnei, laſſitudinis tollendæ, morborumq; pellendorum cauſa.

Quod verò dicitur apud Apul. de cura corporis, nõ tam ad valetudinem, quam ad munditiam referas; quam quidem diligẽ-

C tiſſimè ex lege, immo ante legẽ, curabant Hebræi; apud quos ab antiquiſſimis vſque ſæculis ad laſſitudinem tollendam balnei vſum comperimus. Ex his enim illuſtratur Geneſ. 18. Abraham inuitante Angelos ſub ſpecie peregrinorum, vt ſecum conuiuarent; ſed non niſi poſtquam abluti fuiſſent. *Domine*, ait textus, *ſi inueni gratiam in oculis tuis, ne tranſeas ſeruum tuum: ſed afferam paxillum aquæ, & lauate pedes veſtros.* vbi licet ſermo ſit de pedum ablutione; quia tamen hæc to-

D tius corporis ablutionem præueniebat; numquam ad pedum lotionem peregrinos inuitaſſet Abraham; niſi illos vel iam totos lotos exiſtimaſſet; quod credendum minimè eſt de peregrinis; vel in deſerto vna cum lotione pedum in cœnaculo præſtanda, præſtare pariter cenſuiſſet, (quod verius eſt) balneũ, ad ablutionem totius corporis: quo & ipſe Abraham purificationum gratia vti par erat: niſi putare velimus Abraham illotum ſacra feciſſe; quod nefas eſſet dicere. Nec enim immerito

rito ſacer textus, horam indigitauit,quo hæc contigerunt, dicens: *Apparuit autem ei Dominus in conualle Mambre, ſedenti in oſtio tabernaculi in ipſo feruore diei*. Eſt autem feruor diei,me iudice, hora pomeridiana, nimirum poſt ſextam, & circa ſeptimã. duodecim enim horis dies tota diſtinguebatur: quamobrem feruorem merito poſt ſextam accipiendum duximus. quæ quidem erat balnei hora apud veteres. hinc illud poëtæ Græci in Epigrammat. lib. 4. cap. 12.

> Ἀθάνατοι λούονται ἀναγομένου βαλανείου,
> Πέμπτῃ δ' ἡμίθεοι, μετὰ ποῖα δὲ ἤματα πάντα.

hoc eſt, *Immortales lauantur aperto balneo,*
Hora quinta ſemidei, reliqua verò diei omnes.

Itaque diei hora ſexta, nimirum in meridie, vel parum poſt, vti balneis licebat. hoc verò præuenire tempus,hominis laſciuioris, molliorisq́; erat ingenij. nam licet in ipſa balnei apertione ijs, vt loquamur cum Poëta, liceret ad balnea ingredi, nimirum Regibus, atque Principibus ſummis, heroidibus quoque hora quinta; non tamen id reliquis permittebatur. inde Iuuen. ſatir. 11. in fine, dixit:

> . . . . *iam nunc in balnea ſalua*
> *Fronte licet vadas, quamquam ſolida hora ſuperſit,*
> *A ſexta* . . . .

Ab hora igitur diei pomeridiana, quam ſacer textus de induſtria declarauit; cum inuitauerit Abraham Angelos; qui peregrinorum ſpecie illum adierunt; pedum quoque ablutionem ſuaſit; hæc verò vt videbimus infra,totius corporis balneum,cũ prærequireret; non vili argumento coniectare inde liceat,eoſdem ſub peregrino aſpectu balnea quoque intraſſe; vt iam *lauate pedes veſtros*,phraſis eſſet illius ætatis,inuitãtis aliquem ad hoſpitium. Quemadmodum etiam dicendum videtur ad caput Gen. 19. Loth eoſdem compellente Angelos, vt ſecum domi cœnarent: *Obſecro Domini,declinate in domum pueri veſtri,*

ſtri,

A *ſtri, & manete ibi: lauate pedes veſtros, & mane proficiſcemini in viam veſtram*. Cœnam verò præiſſe corporis lauacrum, ſequens capitulum aperiet. Fuere enim aquarum ſtudioſiſſimi Hebræi, & balnea præ reliquis nationibus diligentiſſimè frequentauere. quamobrem dixerit Marcus de Phariſæis, quod toties abluebantur, quoties à foro redijſſent. & Ioanne ad Iordanem populum inuitando, vndique ex vicinis oppidis, ac ciuitatibus, circumcurſarent populi.

B Quærendum igitur ſupereſt; qui nam eſſet baptiſmus, quo Ioannes homines in pœnitentiam abluebat, & remiſſionem peccatorum. Certum enim eſt baptiſmum Ioannis nequaquam à peccatis quemquam ſoluiſſe: de nomine igitur dubitatur, & quæritur cur baptiſmus pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum diceretur: qui neque peccata remittebat; neque pro commiſſis culpis in earum ſatisfactionem ablueret homines. Non erit in hac re, me iudice, immorandum, ſed breuiter

C cenſeo, baptiſmum Ioannis, baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum dictum fuiſſe; quod apud Iordanem Iudæorum ſcelera ea ratione redargueret, vt ſimul etiam ad legales purificationes eoſdem hortaretur: ac poſt ablutionem, legalesq; purificationes minimè redeundum ad vomitum; aut in eadem prolabendum ſuaderet peccata; quæ iam ſuper Iordanis alueum planxiſſent, eiusq; aquarum virtute legalibus purificationibus, quatenus concedebatur, expiaſſent: vt ea

D ablutione, atque expiatione peccatorum remiſſionem conſequerentur. Iudæi enim illius ætatis Phariſaicam doctrinam, atque inſtituta cum retinerent, quotidie cum purificarentur, quotidie ad eadem crimina redibant; hoc deteſtabatur ſanctiſſimus præcurſor Chriſti. quamobrem cum de præteritis criminibus pœnitentiam minimè agerent, nec aqua abluti phariſaica expiabantur; nec peccatorum remiſſionem conſequebantur, iuxta illud Eccli. 34. *Qui baptizatur à mortuo, & iterum*

rum tangit eum, quid proficit lauatio illius? hoc eſt: qui adierit funus de more, & hac de cauſa immunditia legali fœdatus à ſacris remotus fuerit; ſi tamen lotus, atque purificatus, iterum redirit ad funus; nihil omnino egit, quod iterum immundetur, & à ſacris ſicut antea repellatur. ita qui peccatis ſordidus, expiari deſiderat; & ex inſtitutis Moſaycæ legis aqua purificabatur; vt verè purificetur doleat de præteritis, caueat poſtmodum à ſceleribus. hoc prædicabat Ioannes; hac ratione ad baptiſmum homines admittebat, atque ideò dicebatur prædicare baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum. A B

Nec ſolum has purificationes legales Ioannes ſuadebat, hominesq; ad peccatorum expiationem hortabatur; verumetiam ipſemet ſuis manibus eoſdem baptizabat; abluebat nimirum, immergebat, & ex aquis leuabat. hæc enim verbo βαπτίζω ſignificari perſpicuum eſt. Qui verò ad illum baptiſmi cauſa venientes acceſſiſſent, illotus ipſe in aluei ripa, in ſaxo, aut ſcopulo non excipiebat, aut baptizabat, quemadmodum pictores coloribus contemplandam baptiſmi Ioannis hiſtoriam præferunt; (licet hoc ſatis fuiſſet in aquæ, & ablutionis miniſterium) ſed vna cum baptizando ipſum quoque Ioannem in aquam deſcendere conſueuiſſe arbitror ad fidei, amicitiæq; ſymbolum. hæc enim eſt vis illius verbi actiui βαπτίζω, necnon etiam paſſiui βαπτίζομαι, *baptizo*, & *baptizor*, *immergo*, & *immergor*. Et pro noſtra coniectura ſtat Lucas Euangeliſta in Act. Apoſtol. cap. 8. ibi enim Philippus Diaconus baptizaturus Eunuchum Reginæ Candacis, vna cum illo in aquam deſcendiſſe ſcribitur. *Et iuſſit ſtare currum* (ſupple Eunuchus) *& deſcenderunt vterque in aquam*, Philippus nimirum & Eunuchus, *& baptizauit eum*. non igitur illotus quis; ſed lotus, & ipſe aqua, alterum baptizabat. quod etiam feciſſe Ioannem in alueo Iordanis, eiuſdem verbi energia non obſcurè oſtendit. C D

Dixi-

A Diximus non ſolum qui baptizabatur, ſed etiam qui baptizabat in aquam deſcendere conſueuiſſe: nonne ſatius, ac rationabilius fuiſſet, vnumquemque abſque alterius miniſterio in aquam deſcendere? ſiue vt is qui alterũ baptizabat, manu tantũ ablueret illum, qui baptizabatur? aquam nimirũ miniſtrando extra alueum ipſe baptizatis poſitus. Verumenimuero ita ſanè dicendum videbatur ſpectata ſolummodo aquæ, baptiſmiq; & ablutionis miniſtratio. Ea tamen erat boni viri alicuius B apud veteres ſanctitatis opinio; vt non ſolum aquam ſanctificari, illius contactu exiſtimaretur; ſed in ſymbolum fidei, & amicitiæ neceſſarius deſcenſus cenſeretur. quamobrem qui alterum baptizabat, in aquam deſcendebat; vt aquis ſanctificatis ſuo ipſius contactu, is quoque ſanctificaretur, qui baptizabatur. vetus hoc probat adagium: *A puro pura defluit aqua*, ſumptum ex Theognide in Elegiacis ſententijs dicente:

εἰμ' ἐθέλῃς πλυνεῖν, κεφαλῆς ἀμίαντον ἄπρης
C αἰεὶ λεῦκον ὕδωρ ῥεύσεται ἡμετέρης.

ideſt, *Rurſum aqua de ſummo mihi vertice defluet vſque*
Limpida ſi innocuum forte lauare pares.

Hoc adagium in hominem vſquequaque inculpatum & innocentem valere affirmat Cõmentariorum in adagijs auctor. Quod nimirum etiam ſi aliquando quis vocetur in crimen; tamen illius fama non ſolum minimè contaminatur; quin potius illuſtrior redditur. quamobrem illum ſi laueris nullatenus D aqua ſordeſcet, ſed limpida defluet. Hæc ex ſententia Cõmẽtatoris allata ſunt. At ſi quærimus de metaphora; adagium ſumptum arbitror à conſuetudine deſcendendi in aquam illius, qui baptizabat, cum eo qui baptizabatur; quamobrem à ſanctiori homine, ſanctiorem haberi credebatur baptiſmum. & is eſt ſenſus certaminis Chriſti Seruatoris noſtri, & Ioannis de baptiſmo; dum alterum ab altero baptizari poſtulat; alter alterum baptizare renuit. vt enim Ioannes Chri-

Christum ad Iordanem venientem, vt baptizaretur vidit; baptizari petijt, veritus Christi sanctitatem. *Ego*, inquit Ioannes, *à te debeo baptizari, & tu venis ad me?* *Sine modo*, inquit Christus, *sic enim oportet nos implere omnem iustitiam*, omnem nimirum sanctitatem. Quamobrem licet Hierosolymis, & in quacumque vrbe, ac pago quantumuis minimo, innumerabilia forent balnea ad Iudæorum legales purificationes, vt nullo labore, iuxta legis instituta Hebræi purificari possent: Ioanne tamen, Christo, discipulisq; illius baptizantibus, vndique exibāt homines ad Ioannem, Christum, & discipulos, vt ab illis, nondum adhuc instituto baptismi sacramento, baptizarentur. quia à puro pura putabatur defluere aqua; & à sanctiori ministro, sanctiorem quoque haberi existimabatur baptismum.

Illud etiam quod diximus de amicitiæ, atque fidei symbolo minimè prætereundum arbitror: nam eādem aquā in balneo vti fidei, amicitiæ, atque communionis symbolum extitisse probat ille, aquæ, ignisq; interdictus. Qui enim summis ac maximis flagitijs, criminibus, atque sceleribus adeò tenebantur, vt ab hominum consortio merito arcerentur; his ignis, & aqua interdicebatur ex veterum instituto: quod nimirum his duobus elementis homines expiari existimarentur. hæc igitur duo elementa, criminosis, quasi inexpiabilibus tenerentur flagitijs, interdicebantur. Minimè verò ad vsum potus aquā interdici solitam putes; sed in vsum balnei; quod hæc ad expiandum criminosum ex institutis sacrorum adhiberetur. & ne comminisci ex capite videamur hunc illius veteris adagij sensum, Sophoclis testimonium in Oedipo accedet, & pro nobis stabit, vbi homicidij auctorem inquirit, dicens:

Eum ego virum addicò, quicumque est, ne quis in terra
Hac, cuius ego Rex sum
Recipiat, neque in sermone,
Aut precationibus, aut sacrificijs

Quid-

A *Quidquam commune habeat, neque ſacram aquam illi tribuat,*
Sed omnes à domo illum arceant. nam ille homo nobis
Piaculum eſt.

Igitur de aqua in ablutionis vſum vetus adagium, & interdictum intelligendum erit. Verum ne quis putet ad ſacram tantum aquam, qua ſacra facturi lauabantur homines, vetus adagium atque interdictum referendum; minimè verò ad communem balnei aquam, pro hac etiam Plutarchi locus ſtabit B lib. de inuid. & odio, vbi miſerrimam illorum conditionem ſcribit, qui Socratem ſunt calumniati, & ad necem deduxerunt. τοὺς γοῦν Σωκράτη, *inquit*, συκοφαντήσαντας, ὡς εἰς ἔσχατον κακίας ἐληλακότας, οὕτως ἐμίσησαν οἱ πολῖται, καὶ ἀπεστράφησαν, ὡς μήτε πῦρ ἀύειν, μήτε ἀποκρίνεσθαι πυνθανομένοις, μὴ λουομένοις κοινωνεῖν ὕδατος, ἀλλ᾽ ἀναγκάζειν ἐκχεῖν ἐκεῖνο τοὺς παραχύτας ὡς μεμιασμένον. hoc eſt, *Eos igitur calumniatores Socratis, vt extremè malos ita oderunt; itaque auerſati ſunt ciues; vt neque ignem accenderent;* C ſupple eis, *neque interrogantibus reſponderent; neque in balneo aqua lauarentur eadem; ſed qua illi lauiſſent; eam tamquam pollutam iuberent à miniſtris effundi.* Vt cõmunes igitur hoſtes, ac ſceleratiores, à communi reijciebantur aqua; quod videlicet amicis tantum communem eſſe debere, cenſeretur. quam amicitiam volens Chriſtus ſtabilire penes ſacri Euangelij ſectatores, ſub vno Domino, vnaq; fide, vnum quoque baptiſma inſtituit, vt Paulus docuit. eapropter Seruator noſter, (cuius in Baptiſtam D amor fuit maximus,) ad fidei & amicitiæ ſymbolum, eadem cum ipſo voluit ablui aqua, ſimulq; deſcendere in Iordanem: ſicut etiã Philippus Diaconus, Eunuchum baptizaturus, deſcendendo in aquam, eidem, fidei, & amicitiæ ſymbolum præſtitit; vt amoris, atque dilectionis notam illi præſtaret expreſſam; cum quo communicata iam fidei doctrina, balneum pariter commune habere volebat.

CAP.

CAP. XXXI.

Veteres, lotione cœnam præueniebant:

Ad loca Luc. 11. *Et cum loqueretur, rogauit illum quidam Phariſæus, vt pranderet apud ſe: & ingreſſus recubuit: Phariſæus autem cœpit intra ſe reputans dicere, quare non baptizatus eſſet ante prandium.* 2. Reg. 12: *Surrexit ergo Dauid de terra, & lotus, vnctusq; eſt, petiuitq; vt ponerent ei panem, & comedit.* Et ad alia plura loca.

VIDIMUS capitulo præcedenti quantum veteres illi balneis ſtuderent: in amicitiæ verò, ac fidei ſymbolum balneo cœnam iungebant; nec prius accumbere conſueuerunt, quam balneo corpus recreaſſent, atque mundaſſent. paſſim id apud antiquiſſimum legimus Homerum. nam Iliad. lib. 10. Diomedes & Vlyſſes vbi res Troianas exploraſſent, atque in Caſtris ad ſuos redijſſent.

> Εἰς ῥ᾽ ἀσαμίνθους βάντες εὐξέστας λούσαντο,
> Τὼ δὲ λουσαμένω, καὶ ἀλειψαμένω λίπ᾽ ἐλαίῳ
> Δείπνῳ ἐφιζανέτην.

Dixit Poëta hoc militiæ ſummos Duces, Græcorumq́; primarios viros, nequaquam cœnatum iuiſſe prius, quam balneo corpus recreaſſent. ſic enim carmina allata interpretantur:

> *In balnea euntes bene fabricata loti ſunt,*
> *Hi autem loti, & vncti pingui oleo*
> *Cœnatum iuerunt.*

Sic etiam apud eumdem lib. 3. Odyſſ. Telemachus à Neſtore exceptus hoſpitio, in cœnaculum non prius admittitur, menſæ cau-

A ſæ cauſa, quam in balneo corporis mundandi rationem habuiſſet de more illius ſæculi. ſic ille de his ſcripſit:

ἐκ ῥ' ἀσαμίνθου βῆ δέμας ἀθανάτοισιν ὁμοῖος.

Πὰρ δ' ἄρα Νέστορ' κατὰρ' ἕζετο ποιμένα λαῶν.

hoc eſt, *Ex balneo exiuit corpore immortalibus ſimilis.*

Apud autem Neſtorem ſedit paſtorem populorum.

Accubuit videlicet apud Regem Neſtorem, qui iam cœnaculi ac menſæ priorem occupauerat ſedem. illud idem legi-B mus apud eumdem lib. 8. Odyſſ. Vlyſſe ab Areta hoſpitio excepto, opiparíq; conuiuio recreato: ratio enim balnei & lauacri vſus adeò cœnæ iungebatur apud veteres, vt in ratione victus, atque humanitatis quæ hoſpitibus debebatur, putaretur defeciſſe is, qui aliquem ad conuiuium, & ad cœnam admiſiſſet, non præſtito ante lauacro: quamobrem nullibi apud priſcos auctores inſtructum conuiuium legere, ferè contingit, cui lotio deſit. Apulei locus lib. 4. Metamorph. hoc ple-C nè ſuadet. quorumdam enim ſicariorum à latrocinijs, ad propria reditus in eo loco ſcribitur; quorum tabernacula in aſperis, ac deſertis locis erant conſtituta; vbi à turbis, ac populis inſequentibus, aut ab armato milite turbari minimè ſceleratiſſimi homines poſſent: hos ibi anus quædam eorumdem Ancilla, menſa iam inſtructa, atque appoſita cœna, his verbis alloquitur. *At vobis fortiſsimi, fideliſſimiq; mei hoſpitatores iuuenes, affatim cuncta ſuaui ſapore percocta pulmen-*D *ta præſto ſunt. panis numeroſus, vinum probe calicibus effricatis affluenter immiſſum, & ex more calida tumultuario lauacro veſtro præparata*; ſtatim cœnandorū etiam in balneo ingreſſum his verbis apertius proſequitur. *In fine ſermonis huius ſtatim ſeſe deueſtiunt, nudatíq;, & flammæ largiſſimæ vapore recreati, calidaq; perfuſi, & oleo peruncti menſas dapibus largiter inſtructas accumbunt.* hæc Apuleius: apud quem illa verba, *ex more*, prætereunda minimè erunt. his enim admonemur, ſicarios

illos ex conſuetudine infeliciſſimi illius ſæculi lauiſſe prius, quam ad cœnam accumberent. A

Quid multa? tantæ neceſſitatis lotione præuenire cœnam ab illis exiſtimabatur: vt ne quidem in arctiſſimis locis lauacro carere vellent; nec enim illi tantum, qui primi ad cœnam accubuere apud Apuleium; ſed & alij flagitioſiſſimi homines, qui eoſdem ſunt ſubſequuti, lauacro denique recreari, priuſquam accumberent, curarunt. de quibus ſic ille: *Commodum cubuerãt*, ſupple priores, *& ecce quidem longè plures numero iuuenes cum adueniſſent*. Et infra: *Hi ſimili lauacro refoti inter choros ſociorum ſeſe reponunt*. Accubuerant iam ſocij, inter epulas iam verſabantur; hi quoque cum illis cœnaturi accedebant; illoti tamen cœnare adeò verebãtur, vt anum illã propterea inſultarent; quod lauacrum proſcœnium, minus præſto putarent. B

Tanta autem in balneo, ac lotione voluptate capiebantur veteres illi mandones; vt ibi partem diei inſumere, atque carmina recitando, vel audiendo detineri minimè vererentur. hinc illud Iuuenal. Satyr. 7. irridentis vanitatem illorum, qui ſuperfluam pædagogorum doctrinam expetebant, in pueris inſtruendis; ſtudendo nimirum vt pueri memoriæ mandarent carmina Poëtarum, veterumq; hiſtorias, vt illas in balneo conſidentibus recitarent. ſic enim ille de his: C

Vt legat hiſtorias auctores nouerit omnes,
Tanquam vngues, digitoſq; ſuos vt forte rogatus
Dum petit aut thermas, aut Phœbi balnea dicat
Nutricem Anchiſæ, &c. D

Sicq; balneo, luxu, inter pueros, & mulieres, cœnam præirent; necnon etiam inter pocula, atque eſcas, perſuaſi à Medicis, quod cibi in ventriculo balnei calore concoquerentur; ſaturi iam, balneum repetere conſueuerint; vt iterum ad cœnam, ciborum voluptate capti redirent. tangit hoc Artemidor. lib. 1. cap. 16. dicens: οἱ μὲν ὖ πρότερον ἐσθίεσιν, εἰ μὴ λούσωντο. οἱ δὲ καὶ ἐμφάγον.

A φάγοντες, ideſt, *Alij non ante cibum capiunt, quam lauerint; alij autem & à cibo*, nimirum poſtquam comederint. Plutarchus quoque lib. de curanda valetudine, voluptuarios illius ætatis irridens, dicebat: οἱ μὲν ὑπὸ λαιμαργίας, καὶ φιληδονίας ἐμβάλλουσιν ἑαυτοὺς ἐπὶ τὰ βαλανεῖα, καὶ σπεύδουσιν ἐπὶ τὰς τραπέζας. ideſt, *Alij gulæ, & deliciarum cauſa proyciunt ſeipſos in balneo, feſtinantq; ad eſcas*, nimirum ad repotia. de repotijs autem intelligi patet, cum ſubiungit: ἀπεψίαν, καὶ βαρύτητα, καὶ πλησμονὴν σώματος,
B εἰς βαλανεῖον ἑλκόμενοι. ideſt, *Cruditatem, grauitatem, opletione corporis pertracti in balneum*; vt nimirum digerant cibum, quem manderunt. quod damnans Perſius Satyr. 3. dicebat:

> *Turgidus hic epulis, atque albo ventre lauatur,*
> *Gutture ſulphureas lente exhalante Memphites.*

Horatius quoque epiſt. 6. dicebat:

> *Crudi, tumidiq; lauemur.*

Iuuenalis pariter in eadem ſententia, gulæ voluptatem in-
C mandonibus illis dedignans dicebat Sat. 1.

> *Sed qui ferat iſtas*
> *Luxuriæ ſordes, quanta è gula, quæ ſibi totos*
> *Ponit apros, animal propter conuiuia natum.*
> *Pœna tamen præſens cum tu deponis amictum*
> *Turgidus, & crudum pauonem in balnea portas.*

Crudum pauonem dixit, pro non digeſto pauone: quod videlicet inconcocto cibo, ad repotia properantes, eſcarum vo-
D luptate capti, balneum repeterent. Quamuis verò hæc balnei repetitio ſolum penes voluptuarios vſu veniſſet; ablui tamen cum quis accubiturus eſſet, neceſſarium ex conſuetudine ab illis cenſebatur. quæ quidem conſuetudo pro natura adeò inoleuiſſe exiſtimabatur; vt non lotum cœnare, ſummum putaretur nefas. Quamobrem quod aliquando Chriſtus ad phariſaicam ſuperſtitionem reprehendendam, illotus accubuiſſet, ſcandalo fuit cuidam Phariſæo, qui illum ad pran-

T 2 dium

dium inuitauerat, vt dicitur Luc. 11. *Et cum loqueretur*, inquit Euangeliſta, *rogauit illum quidam Phariſæus, vt pranderet apud ſe; & ingreſſus recubuit; Phariſæus autem cœpit intra ſe reputans dicere: Quare non baptizatus eſſet ante prandium*. Nec enim illotum recumbere Phariſæo ſcandalum fuiſſet; niſi conſuetudo illius ætatis lauacrum ante prandium, quaſi gentium iure debitum, poſtulaſſet.

Verum à ſacris ex munere non recedamus. Fuere enim Iudæi in his religioſiſſimi. nam lib. 2. Reg. cap. 12. Sanctus Rex Dauid ieiunijs, ac carnis maceratione ſeipſum affligebat, Deumq; omnipotentem deprecabatur; vt puerulo qui ex adulterio Betſabeæ ei natus fuerat; ſalutem & vitam libens concederet. vbi verò pueruli mors ſibi renuntiata fuit; vt quam libens, diuino placito ſe conformaret, palam oſtenderet; luctu, mœroreq; depoſito, cœnare conſtituit. at non prius cœnaculum ingredi, menſamq; petere auſus eſt; quam de more ablueretur. ſic enim legitur: *Surrexit ergo Dauid de terra, & lotus, vnctusq; eſt: petiuitq; vt ponerent ei panem, & comedit*. hæc ibi. vbi cum panis nomine conuiuium optimè inſtructum ſignificari, ex ſacræ Scripturæ phraſi perſpicuum ſit; inde manifeſtè colligitur, quam religiosè balneum, & lauacrũ, cœnæ apud Hebræos iungeretur. Hæc verò tanta Hebræorum religio in ſuperſtitionem prolapſa iam erat, cum Seruator noſter in terris viſibiliter conuerſaretur. quamobrem dicitur Marc. 7. *Phariſæi enim & omnes Iudæi, niſi crebro lauerint manus non manducant; tenentes traditionem ſeniorum, & à foro niſi baptizentur non comedunt*. Quo in loco quidam adnotarunt; ideò Euangeliſtam vſum fuiſſe Græco verbo βαπτίζεσθαι, non νίπτεσθαι, vt ſignificaret totos conſueuiſſe, cum è foro redibant in aquam immergi; ne quid in corpore immunditiæ remaneret. id enim verbo Græco baptizandi declaratur; vbi Maldonatus ait: *Magis non improbo, quam probo*. Verum probaſſet

A baſſet quidem, illam illius loci interpretationem Maldonatus, veterum conſuetudinem ſi agnouiſſet, qui toti, vt iam diximus, abluebantur; quoties cœnaturi fuiſſent. De purificationibus verò, & ablutionibus, ſacrificiorum præludijs, vndique ſcatent ſacra oracula, cum primis in lib. Leuit. & Exodi, Numerorum, ac Deuteronomij. in quibus illoti vbique à ſacris arcentur. capitis etiam illata ſententia in tranſgreſſores. pro his loca congerere non eſt opus.

B

CAP. XXXII.

Aquam luſtralem purificationis cauſa Seruatorem noſtrum frequentaſſe oſtenditur.

Ad loca Leuit. 22. *Qui tangit reptile, & quodlibet immundum, cuius contactus eſt ſordidus, immundus erit vſque ad veſperum.* Num. 19. *Quicquid* C *tetigerit immundus, immundum faciet, & anima quæ horum quippiam tetigerit, immunda erit vſque ad veſperum.* Luc. 7. *Hic ſi eſſet Propheta ſciret vtique quæ, & qualis eſt mulier quæ tangit eum.* Ioan. . *Noli me tangere, quia mundus ſum.* Et ad alia plura loca.

D PLVRIMA nos attuliſſe conſtat ex ſacris, & prophanis literis, quibus vſum ablutionis, veluti ſacrorum, ac cœnæ præludium probabatur; reliquum eſt conſiderare, num & Chriſtus Seruator noſter lotionibus, balneo, atque purificationibus legalibus, de more illius ſæculi vſus fuerit. nemo quod ſciuerim, iſta ſubodorauit. plurimi, vt arbitror, partem negantem tueri tentabunt. decoris, modeſtiæ,

pudorisq; Christi, habita apparenti quadam ratione. Verum his nequaquam moueor, quin potius ab his consuetudinibus minimè abstinuisse Seruatorem nostrum existimem. Etenim balneo vsum Seruatorem, ratio obseruantiæ Mosaicæ legis, quam profitebatur; sacri quoque codices in nouo testamento aperiunt. & quamuis his nostris temporibus, quando lauacri vsus in desuetudinem abijt; dedecus in pudicissimo filio Dei, vsus iste præseferre videatur; minimè tamen hæc à pudicitia, & honestate filij Dei erunt aliena; si exemplaria sacra Mosaicæ legis peruoluerimus; atque in his distinctionem mundorum hominum, ab his, qui erant immundi, agnouerimus. Immundabantur equidē homines non tantū alicuius rei immundæ vsu; sed solo illarū contactu, stercoris nimirum, aut cadaueris cuiuscumque animalis, siue eius, quæ ad funus pertinebant; vt dicitur Leuit. 22. *Qui tangit reptile, & quodlibet immundū, cuius contactus est sordidus, immundus erit vsque ad vesperum*. etiam contactu hominis immundabantur, qui ob saniem, lepram, aut quamcumque plagulam, ab alijs secerneretur, siue etiam inuolūtario seminis fluxu laboraret. quamobrem dicitur Leuit. 22. *Qui tetigerit immundum super mortuo, & ex quo egreditur semen quasi coitus, immundus erit vsque ad vesperum*. Contactu quoque mulieris, quæ vel eisdem laboraret infirmitatibus, vel etiā menstruo afficeretur sanguine, immūdabantur. quamobrē Leuit. 18. dicitur: *Ad mulierem quæ patitur menstrua, non accedes, nec reuelabis fœditatem eius*. & infra subintulit: *Nec polluamini in his omnibus, in quibus contaminatæ sunt vniuersæ gentes*. Nec solum his, sed etiam immundabatur quocumque minimo contactu rei alicuius, aut personæ, quam immundus aliquis contigisset; etiamsi casu hoc, aut fortuito libens, aut nolens illa contrectasset. quacumque enim de ratione contactus ille contigisset, mundum hominem, immundum reddebat; & à sacris omnino illum repellebat. Conspersa sunt vndique exempla-

ria

A ria ſacrorum oraculorum, his regulis, cum primis in lib. Leuit.cap.22. & alibi, ſicuti etiam in lib.Num.19. in quo regula generalis habetur hac verborum forma: *Quicquid tetigerit immundus, immundum faciet, & anima quæ horum quidpiam tetigerit, immunda erit vſque ad veſperam.*

Ab his verò immunditijs purgari homines minimè poterant, niſi balneo, & aqua luſtrali mundarentur. Quamobrem, qui balneum adijſſet, vt mundaretur, ac templum peteret, vel ſa-B crorum, vel orationis gratia, depoſitis ibi veſtimentis prioribus, ne contactu eorumdem, quæ immunda erant, iterum immundaretur, ſi eadem reaſſumpſiſſet, alia aſſumebat; rectaq; via neminem attrectando, aut ab aliquo ſe contrectari permittens, templum adibat orationis cauſa, ſacriſq; operam dabat. Lux hinc hauritur phariſaico illo tumori toties frequentato, totieſq; repetito, ac reprehenſo à Chriſto, *Noli me tangere, quia mundus ſum*. ij etenim, qui legalem obſeruantiam C profitebantur; quoties redibant è foro, toties balneum petebant; & lauacro mundabantur. illi ipſi vbi balneum exiſſent; ſeſeq; direxiſſent ad Templum; quorumcumque hominum contactum declinabant: illorum cum primis, qui eiuſdem non eſſent ſcholæ: quod ſi alicui occurriſſent, qui illos alloqui vellent, eoſdem à ſe repellebant, dicentes: *Noli me tangere, quia mundus ſum*. ideſt, loquere quæ placent; caue tamen amice, ne propius acceſſeris; aut me pallio, aut manu tan-D gas, neve veſtimentorum extrema ora contrectes; quia ablutus iam mundus incedo, ſacrorum de cauſa. Quod loquendi genus frequens erat in ore Phariſæorum; qui legis obſeruantiam, & purificationem legalem ſtrictiſſimo rigore profitebantur.

Chriſtum Seruatorem noſtrum ſanctiſſimum, ſanctitate eſſentiali extitiſſe, quis dubitabit? ea enim erat vis vnionis hypoſtaticæ; vt quem gratia habitualis ſanctum, accidentali ſanctitate conſtituerat; illa ſubſtantiali ſanctitate ſanctum face-

ret. Quamobrem Seruator noſter ſanctiſſimus nulla reuera poterat pollui immunditia. certiſſimum id eſt. Verum quantum ad legalem obſeruantiam, & Moſaicæ legis decreta, in hominum opinione, vtique Chriſtum pollutum fuiſſe, Euangelicæ teſtantur hiſtoriæ: hùc enim tendebant Phariſæorum in Chriſtum calumniæ, *Quare cum publicanis, & peccatoribus manducat Magiſter veſter? hic homo peccator eſt*: & ſexcenta alia. hæc erat radix ſcandali Phariſæi Simonis, qui illum inuitauerat ad prandium. Videns enim Chriſtum peccatricis, atque immundæ mulieris contactum nequaquam reſpuiſſe in conuiuio, ſcandalizabatur: quamobrem dicebat: *Hic ſi eſſet Propheta*, ideſt vir ſanctus & mundus, munditiam quoque legis conſectaretur, *ſciret quæ, & qualis eſt mulier quæ tangit eum, quia peccatrix eſt*: quia nimirum immunda eſt. Cum enim quocumque coitu immundarentur vir & fœmina; & peccatrix eſſet mulier illa in ciuitate; immundam quoque fuiſſe perſpicuum eſt: inde Phariſæus exiſtimabat nequaquam Chriſtum mulieris peccatricis permiſſurum contactum, ſi peccatricem mulierem cognouiſſet. Ad funera Chriſtum acceſſiſſe, Euangelicæ teſtantur hiſtoriæ, tum quando filiam archiſynagogi ſuſcitauit, quam manu tenuit; tum quando filium viduæ Naim, necnon etiam Lazarum amicum reuocauit ad vitam. Erat enim lex lata Numer. 19. quod qui ingrediebatur domum, in qua aliquis defunctus iaceret, immundus cenſebatur. ſic enim legitur in textu: *Iſta eſt lex hominis, qui moritur in tabernaculo. Omnes qui ingrediuntur tentorium illius, & vniuerſa vaſa quæ ibi ſunt, polluta erunt ſeptem diebus*. Seruatorem igitur quoque pollutum legali immunditia dicendum erit. Ipſum quoque Seruatorem noſtrũ, ſacrificiorum & orationis cauſa Hieroſolymitanum templum adijſſe, pluries ſacra oracula affirmant: vt propterea lauacro purificatum, atque mundatum, ex decretis Moſaicæ legis, ne-

qua-

A quaquam verò aliter illò acceſſiſſe Saluatorem perſpicuum ſit. Nam de purificationibus ſic legimus Num. 19. *Hoc modo mundus luſtrabit immundum tertio & ſeptimo die, expiatusq́ die ſeptimo lauabit & ſe & veſtimenta ſua, & immundus erit vſque ad veſperam*. Adeo verò criminoſum erat non lotum expiationis aqua, ſacrum tabernaculum, ſiue templum adire, & ad ſacrificia accedere; vt dicatur ibidem: *Si quis hoc ritu expiatus non fuerit, peribit anima illius de medio Eccleſiæ, quia ſan-*
B *ctuariũ Domini polluit, & non eſt aqua luſtrationis aſperſus*. Quæ quidem luſtrationes, atque purificationes paſſim repetuntur in libris Moſaicæ legis, cõmendanturq́; in hiſtoricis: & apud ſanctos Prophetas negligentes in his, coarguuntur; probantur verò, qui in his purificationibus plurimum ſtuduiſſent.
Quamobrem purificationis iura, quæ ablutionem corporis indicabant, ſeruaſſe Chriſtum Dominum, Euangelici codices indigitant. dicebat enim, *Non veni ſoluere legem, ſed adim-*
C *plere*. & legis quidem obſeruantiã ita adamuſſim Chriſtus profitebatur, vt à Moſaicæ legis conſtitutis ne latũ quidem vnguẽ diſcederet. Quod ſi ab hoſtibus, atque Chriſti perſecutoribus pro eius in obſeruanda Moſaica lege argumentum ſumere licet; illud certè minimum non erit, quod infenſiſſimi illius perſecutores Scribæ, & Phariſæi, qui Chriſti geſta attendentes, eadẽ criminari non ceſſabant, vitæq́; illius inſidiabantur; nunquã, nec etiam coram Pilato legis tranſgreſſionem obiecerũt;
D niſi generali quodã aſtu dicentes: *Hic homo peccator eſt*. & licet paſſim illi obijcerent Sabati violationẽ, dicentes: *Sabatum non cuſtodit*, minimè verò quantum ad immunditiam, illi legis tranſgreſſionem obijcere auſi ſunt. Argumento etiam ſumpto à purificationibus, & legis munditia, quæ tota, vt diximus, in ablutionibus erat conſtituta, in Actibus Apoſtolorum Paulus ſeipſum à Iudæis coram iudice defendit: ſtatuerant enim illum coram Felice Præſide cap. 29. *In hoc & ipſe ſtudeo,*
inquit

inquit Paulus, *ſine offendiculo conſcientiam habere ad Deum, & ad homines ſemper. poſt annos autem plures eleemoſynas facturus in gentem meam veni, & oblationes, & vota, in quibus inuenerunt me purificatum in templo*. hæc ibi. Quam verò adamuſſim legales purificationes etiam poſt Chriſti aſcenſum in cœlum conſectaretur Paulus; legitur ibidem cap. 21. his verbis: *Tunc Paulus aſſumptis viris, poſtera die purificatus cum illis intrauit in templum, annuntians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro vnoquoque eorum oblatio; dum autem ſeptem dies conſummarentur, &c.* Hæc enim erat lex purificationis ex conſtitutis Moſaicæ legis, quoties quis immundus, ſacrificiorum cauſa templum adire vellet ſolemnioribus diebus; præſertim ſi celebranda fuiſſet Paſcha.

Adeò verò ſtrictè, lege purificationis tenebantur Hebræi in celebratione Paſchæ; vt minimè liceret manducare Paſcha his, qui purificati non fuiſſent. quamobrem cum in Synai anno ſecundo egreſſionis filiorum Iſraël ex Ægypto, filij Iſraël celebraſſent Paſcha; aliqui verò arcerētur ab illius celebratione, quod immundi eſſent, cauſa funeris, adiere Moyſen huius rei gratia; qui ne in aliquo erraret, oraculum cōſulere ſtatuit. *State*, inquit, *vt conſulam Dominum quid præcipiat vobis*. quo conſulto vt in menſe altero differretur Paſcha, Deus indulſit, dicens: *Homo qui fuerit immundus ſuper anima, ſiue in via procul in gente veſtra, faciat Phaſe Domino in menſe ſecundo, quarta decima die menſis ad veſperam, cum azimis, & lactucis agreſtibus comedent illud, non relinquent ex eo quidpiam vſque mane, & os eius non confringent, omnem ritum Phaſe obſeruabunt.* Nec alia ratione Paſcha celebrare alicui ex lege permittebabatur; niſi prius mundus, atque lauacro purificatus extitiſſet. Cumq; Chriſtus annuatim azima manducaret, ac Paſcha celebraret; purificatum quoque aqua luſtrali & balneo, liquido conſtat. hæc enim omnia ipſe ita adamuſſim ſeruauit, vt Iudæis

A dæis ipſe obijceret, dicens: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* ideſt, quis ex vobis de inobſeruãtia, ac tranſgreſſione legis me accuſare poteſt? quis ex vobis poterit me reprehendere, quod pollutus, minimeq; purificatus ſacrum Dei templum, ſacrificiorum, aut orationis cauſa adierim? nemo ſanè. Quamobrem Chriſtum Seruatorem noſtrum ſæpiſſimè lauacro purificatum de more Hebræorum ex conſtitutis Moſaicæ legis, atque temporum conſuetudini indulgendo, nobis affirman-
B dum erit.

Nec deſunt Euangelica loca, quæ id ſuadeant. nam vbi Chriſtus vna cum diſcipulis ſuis, & ſanctiſſima Virgine nuptias in Cana Galileæ adijſſet, meminiſſetq; Euangeliſta hydriarum, quæ ibi allatæ fuerant, addidit: *Erant autem ibi hydriæ ſex lapideæ ſecundum purificationem Iudæorum*, ideſt, iuxta ritum Iudæorum; quibus ex more illius ætatis minimè licebat adire conuiuium nuptiale, ſiue quamcumque cœnam, vt iam
C ſupra vidimus, niſi prius aqua & balneo loti fuiſſent; qua occaſione ſex in cœnaculo hydrias conſtituebant. non enim licebat ſponſis coire, & nuptias celebrare, niſi prius purificarentur. Quia verò ſanguine pollui ſe putabant, eam ob cauſam ſtatim ac ſponſam primo congreſſu ſubmiſiſſent viri, ab ea abſtinere Iudæi vſque hodie conſueuere; nec ſecundo ſponſam aggredi audent, niſi vterque prius balneo fuerit purificatus: quapropter hi quoque, qui cum ſponſo, & ſponſa nu-
D ptialium epularum cauſa ad conuiuium acceſſerant, purificari cogebantur; ne contactu manus, aut veſtimentorum, aut eorum, quæ ab illis contrectabantur, tam reliqui, quam ipſi quoque coniuges pollueréntur. Adeò enim ab immundis cauendum fuit Hebræis, vt ſi quando quis in ſuſpicionem alicuius impuritatis, lepræ, aut alterius morbi cauſa incidiſſet, Sacerdotis iuſſu alicubi claudebatur, vt dicitur Leuit. 13. nec cum reliquis hominibus conuerſari illi licebat; ne contactu

ſuo

ſuo reliquos immundaret. Quamobrem ſi quando aliquis lepra commaculatus aperta immundus fuiſſet,diſcoopertus capite, ſciſſoq; veſtimento cogebatur incedere, atque per viam ſe immundum clamare, quouſque & vrbem egrederetur, vt illius contactum reliqui declinarent: à reliquorum hominum communione ſecerneretur. ſic enim ibidem legitur: *Quicumque maculatus fuerit lepra, & ſeparatus eſt ad arbitrium Sacerdotis; habebit veſtimenta diſſuta,caput nudum, os veſte contectum,contaminatum ac ſordidum ſe clamabit*. & hoc quidem, quia lege cautum erat vitandum contactum hominis non mundi. cum igitur in nuptijs Canæ Galileæ purificati ac loti conuiuantes recumberent, propterea Chriſtum quoque Seruatorem noſtrum ſanctiſſimum purificatum ex ritu Hebræorum ad nuptias veniſſe perſpicuum eſt. aliàs conuiuantes non ſolum illum non admiſiſſent, ſed etiam in conuiuio contactum illius omnino declinaſſent.

Erit fortaſſe, nec immerito quidem, qui à pudore, Chriſtiq; modeſtia alienum putet, lauandi cauſa ſe denudari; atque denudandi gratia virilia detegere. pudenda enim diſcooperire omnibus ſemper viſum eſt horridum. vnde Auguſt. lib. 14. de ciuit. ait: *Omnes gentes adeò tenent in vſu pudenda velare, vt quidam barbari illas corporis partes, nec in balneis nudas habeant*. Quarumdam quoque mulierum honeſtatem,eam ob rationem,quam maximè commendat Clemens Alexan.lib.4. Stromat. ex auctoritate Dionis,ait enim: *Dion certè philoſophus refert quandam mulierem Lyſſidiſſam propter inſignem pudorem ſe lauaſſe cum ipſa tunica. Philoteram autem cum eſſet ingreſſura ſolium, paulatim contraxiſſe tunicam,quantum quæ nuda erant tegerentur ab aqua: deinde rurſus paulatim aſcendentem induiſſe*. hac ratione pariter aliquos commendat Ambroſ. lib. 1. Officiorum, dicens: *Plerique ſe & in lauacro quantum poſſunt tegunt; ne vel illic vbi nudum totum eſt corpus, huiuſmodi intecta*

portio

A *portio sit*. Quod igitur in omnibus commendandum omnes viderunt, non erit à Christo Seruatore nostro pudoris, atque modestiæ summa, ac suprema norma tollendum, vt contrarium affirmetur.

Verum denudatum Seruatorem nostrum purificationum ratio ex Decretis Mosaicæ legis ostendit cap. 14. & 15. Leuitici, vbi dicitur, lotis vestibus, & toto corpore in aquis viuentibus mundus erit, & passim dicitur hominem lauandum, &
B vestimenta, quoties quis purificaretur: nec aliter purificari poterãt Iudæi. Cõsuluisse pudori Seruatorẽ, sanctitas, & modestia illius nos dubitare nequaquam concedit. denudasse verò illum totũ corpus, purificandi lex requirit. Nam pudori quoque consultũ credere oportet modestioribus, eo tunc sæculo; vel tegumentis, atque linteaminibus, siue aulæolis, quibus is, qui in balneo lauabatur, adeò tegeretur; vt omniũ cõspectui subtraheretur; vel etiã secretioribus balneis id fiebat, in quibus solus is ver-
C saretur, qui purificationibus ex decretis antiquæ legis, & de more Iudæorũ operã dedisset. His igitur Christus quoque potuit vti balneis, in his nudari, absque immodestiæ, aut dedecoris nota: quod qua ratione ab eo actũ fuerit nos latet. Nõ enim omnia à Seruatore acta scripta extant: quod & Ioannes Euangelista in fine sui Euangelij inobseruatum nequaquam voluit. Ne verò quod affirmamus de Christi Seruatoris nostri nuditate argumento careat: Testantur Euangelistæ in funere à
D pijs viris aromatibus conditum, & vnctum sacrum Seruatoris nostri corpus: ablutum quoque fuisse dicemus Myrothec. 5. in qua quidem vnctione, atque ablutione detecta illius virilia ab his ipsis non negabitur. Christum Dominum in Iordane quoque baptizatum à Ioanne, Euangelistæ affirmant. hic verò denudatum coram Ioanne ingressurum Iordanem, (seruata tamen ratione pudoris, atque modestiæ) liquido constat. Nec enim licuisset illi linteo aliquo pudenda tegere; nedum

puri-

purificari ex lege quærit; lege immundaretur, contactu lintei non mundi. Nec etiam tegi poterat quis linteo aliquo mũdo: quod id contactu corporis illius qui mundabatur ab immunditia, immundum extitiſſet: propterea enim poſt ablutionem lintea, velamina, ac tegumenta munda aſſumebantur. Niſi forte dicere velimus, licuiſſe in balneo, mundo linteo pudenda cooperire, & eadem aqua mundari tam corpus, quam linteum, quo pudenda tegebantur: ſi quid immunditiæ ex corporis contactu linteum contraxiſſet. Sed quomodocumque iſta ſe habeant, ea ratione qua pudori Chriſti in Iordane conſultum fuit; potuit & in reliquis balneis & purificationibus eidem conſultum iri. & quod ibi illi obijciendum non fuit, nec alibi obijciendum erit: quæ quamuis nobis ignota ſint, pudori tamen, ac modeſtiæ Seruatorem noſtrum conſuluiſſe certiſſimum fore debet.

CAP.

A

CAP. XXXIII.

Domeſtica quoque balnea frequentaſſe Christum coniectatur.

Illuſtrantur loca Luc. 11. *Et cum loqueretur, rogauit illum quidam Phariſæus, vt pranderet apud ſe: & ingreſſus recubuit: Phariſæus autem cœpit intra ſe reputans dicere, quare non baptizatus eſſet ante prandium.* Luc. 7. *Intraui domum tuam, aquam pedibus meis non dediſti.* Ioan. 13. *Qui lotus eſt non indiget niſi vt pedes lauet.* Et ad alia plura loca.

B

C HÆC habuiſſe balnea Iſraëlitas, purificationum legalium ratio, ex conſtitutis Moſaicæ legis apertiſſimè ſuadet. ſacræ quoque Scripturæ loca plurima demonſtrant: licet ſub nomine piſcinæ ſuperioris, & inferioris, balnea hæc appellentur apud Iſaiam cap. 7. & cap. 22. nam & Seneca epiſt. 51. domeſtica balnea piſcinas dixit: damnans enim illorum ſuperuacaneos ædificiorum cultus, ait: *Niſi thaſius lapis quondam rarum in aliquo ſpectaculum templo, piſcinas noſtras circumdedit, in quas multa ſudatione corpora exinanita demittimus.* cap. verò 11. Leuit. ſermo eſt de his quæ domi contactu alicuius rei immundæ immundantur; & inter domeſtica domus, balnea quoque recenſentur; congregationesq; aquarum appellantur: *Fontes verò & ciſternæ, & omnis aquarum congregatio munda erit.* non enim hic ſermo eſt de fontibus, quæ ad vſum commune alicuius ciuitatis, aut oppidi excauabantur,

D

ſed

ſed de fontibus quæ domi ad vſum priuatum parabantur; & ideò tria illarum genera, tribus vocabulis diſtinguit. fons alter illorum dicitur, quo ſignificatur aqua ſcaturiens. ciſterna dicitur locus, in quo pluuialis aqua conſeruatur: denique verò congregatio aquarum recenſetur in ſacro textu, quæ hebraicè מִקְוֶה appellatur; in qua domeſtici alicuius familiæ purificabantur. toties enim baptizabantur omnes Iudæi, dixit Marc. cap. 7. quoties è foro redibant.

Hæc quæ de balneo domeſtico à nobis allata ſunt, contemnenda minimè erunt. illuſtrantur enim loca plurima ſacrarum literarum. nam Ierem. 17. vbi nos legimus, *Expectatio Iſrael Domine*. hebraicè מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל יְהוָה idèſt, *Balneum Iſraëlis Dominus*, quaſi dicat Propheta: emundentur reliquæ nationes quacumque aqua luſtrali; putent ſe à ſordibus animæ, & corporis emundari: noſtra parum intereſt. Deus eſt fons veræ aquæ Iſraelitis, quo ſanè emundantur verè, & illorum peccata lauantur. quamobrem ſubditur: *Omnes qui te derelinquunt confundentur. recedentes à te in terra ſcribentur: quoniam dereliquerunt venam aquarum viuentium Dominum*. Pulcherrima quoque anthitheſi tenebrarũ in lucem Spiritus ſanctus 1. Paralip. 29. iocatur. Dauid enim ſic de miſeria, fragilitateq; humana in Deo offendendo, loquitur: *Dies noſtri quaſi vmbra ſuper terram, & nulla eſt mora*. hebraicè וְאֵין מִקְוֶה ideſt *& non eſt congregatio aquarum*, nimirum balneũ: dixerat enim ſãctus Propheta adeò hominũ mores defectibus, criminibusq; ſubijci, vt nullum ſit opus, nulla ſit dies à ſcelere vacua. hæc autem ſub vmbræ metaphora ſignificauerat, idq; quam maximè doluerat: magis verò dolendum exiſtimat; quod nullum ſit balneum, quo turpitudo illa, ac macula poſſit ablui, quam vmbræ nomine explicauerat. Quamobrem his ſaltem metaphoris, ac ſacræ Scripturæ locis frequentiſſima fuiſſe apud Hebræos balnea monſtrantur. illud idem ex balneo Iudith, Suſannæ,

A sannæ, & Betsabeæ, alijsq; sacræ Scripturæ locis, quæ passim accurrunt, ostenditur.

Cum igitur capite præcedenti, Seruatorem nostrum sanctissimum legales purificationes, ex constitutis Mosaicæ legis frequentasse nouerimus; subdubitandum occurrebat, de balneis domesticis; quibus ex consuetudine corrupti illius sæculi plurimi voluptatis de causa, alij vt mundarentur à corporeis sordibus vtebantur: adeò vt promulsis cœnæ balneum mollio-B ribus esset. Hæc enim balnea Seruatorem nostrum abhorruisse videbatur apertum, ipsius saltem Euangelistæ Lucæ testimonio. is enim cap. 11. scribit Pharisæum quemdã Christum ad prandium inuitasse, atque scandalizatum quod ille recubuisset illotus; *Et cum loqueretur*, inquit, *rogauit illum quidam Pharisæus, vt pranderet apud se, & ingressus recubuit. Pharisæus autem cæpit intra se reputans dicere: Quare non baptizatus esset ante prandium.* Est autem hic sermo de ablutione totius C corporis. hæc enim baptismi nomine apud Euangelistas significatur; nisi per aliquod adiunctum specificetur. Enimuero præcedentis capituli doctrina hoc testimonio infirmari videbatur; nisi aduertissemus, de purificationibus legalibus Lucam nequaquam intelligendum fore; aliàs Seruatorem nostrum sanctissimum, quem & funera adijsse, & cum publicanis ac peccatoribus manducasse, contactumq; immundarum mulierum minimè respuisse ex Euangelistis cognouimus; legis trãs-D gressorem (quod absit) constituere cogeremur. non igitur de lustrali aqua loquitur Euangelista, sed de balneis, quæ conuiuium præibant, de quibus cap. 31. diximus.

Hæc autem licet non adeò frequentarentur à Christo, quemadmodum à Pharisæis, de quibus dicitur Marci 3. *Pharisæi enim & omnes Iudæi, nisi crebro lauerint manus non manducant, tenentes traditionem seniorum, & à foro nisi baptizentur non comedunt.* Omnino tamen illa eadem Seruatorem nostrum sanctissimũ

respuisse; historijs Euangelicis nequaquam consentit. Inde A
enim quod tunc quãdo à Pharisæo illo Christus inuitatus fuit,
nequaquam balneum adijsset; non euidenti colligitur argumento, nunquam aliàs Seruatorem balneis his vsum. tunc
enim non adijt, vt Pharisæo monstraret nihil ad morum sanctitatem, & ad virtutem conducere, toties balneum adire
quoties à foro redeuntes prandendum esset; quemadmodum
Pharisæi putabant. quamobrem abstinuit, vt veræ munditiei
doctrinam traderet, quod ex ipso capituli contextu perspicuũ B
est. Hoc enim in morem habuit Christus; nonnulla nimirum
facere, vt morum doctrinam traderet. dicebant Pharisæi, non
licere hominẽ sanare in die Sabati: inuitatus à Pharisæo aliquãdo, interrogauit, an liceret Sabato curare: tacuerunt illi; sanauit ipse hominem; & illico apud Marcum inter ipsa pocula
de diei festi celebratione sermonem habuit. ita apud Lucam
abstinuit à bal neo, vt virtutis munditiam aperiret: non verò
vt inde colligeretur, numquam aliàs Seruatorem nostrum C
balneo vsum fuisse.

Cum enim de more regionis, & corrupti illius sæculi toties
ferè abluerentur homines, quoties mensæ accumberent: atque in hoc superfluo lauacri vsu, nequaquam Christus adeò
frequens fuerit, vt toties lauacrum petierit, quoties sibi accũbendum fuisset: negare tamen non licet aliquando animarum
lucrandarum de causa, balnea petijsse; *vt omnibus omnia factus, omnes lucrifaceret.* atque hac ratione balneorum voluptuarium vsum redargueret; necessarium quidem vel sanitatis, vel D
purificationum de causa, hacq; tantum permittendum. quin
& multoties illum lauisse par est credere; præsertim cum ad
conuiuium à sacris pergeret; & suis ipse manibus cum discipulis homines abluendos susceperit. Quamobrem merito Christus inuitatus à Simone Pharisæo, vt secum conuiuaret; eumdem perquam asperè reprehendit; quod aquam pedibus illius

A lius minimè miniſtraſſet. *Aquam pedibus meis*, inquit, *non dediſti*.

Huius Euangelici loci intelligentia ad veterum inſtituta nos aduocat. veteres enim illi vbi balnea exiuiſſent, ſoleas, vel ſoccos accipere conſueuerant; vt à ſoli contactu, & ſordibus, pedes à balneo nudos contegerent, atque defenderent: inde enim ſoleam dictam putat Feſtus, quod pedis ſolo ſubijciatur; alij à ſolo, quod calcant, ita dictas putant. ſed quicquid ſit de no-B mine, has illi accipiebant, cum de balneo ad cœnaculum accubituri properarent. inde Martialis lib. 12. epigr. 84. carpit Menogenen, quod cœnæ cauſa paraſitica quadam arte; adeò officioſum ſe oſtenderet eis, cum quibus cœnare deſtinabat; vt detineretur in arena: etiam lotus, iam ſoleatus pila ludere, & folle non vereretur; quin etiam in puluere verſari, pedesq; fœdare officij de cauſa minimè dubitaret. quapropter ait:

Colliget, & refert lapſum de puluere follem;
C *Et ſi iam lotus, iam ſoleatus erit.*

Hinc illud etiam Petron. in ſenem, omnia inſolenter, & præter hominum morem facientem; qui cum in balneo ſoleas aſſumpſiſſet, vt ad cœnaculum iret, pilæ tamen ludo cum pueris adhuc in arena detinebatur. *Videmus ſenem*, inquit, *caluũ, tunica veſtitum ruſſea, inter pueros capillatos ludentem pila; nec tam pueri nos, quamquam erat operepretium, ad ſpectaculum duxerant, quam ipſe pater-familiæ, qui ſoleatus pila ſpartina exerce-*D *batur, nec iam amplius repetebat, quæ terram contigerat*. Soleatum dixit, vt intelligeremus etiam inſolentem ſenem exerceri iam ablutum, qui prius quam ablueretur, ad ſudorem excitandum exerceri de more debuiſſet.

Verum ingreſſi cœnaculum, ne ſtragula, atque ſtrata luto ac puluere fœdarent veteres antequam recumberent, ſoleas deponebant; ſeruorum atque puerorum miniſterio, teſte Plauto in Truculento:

Iam rediјt animus, deme ſoleas, cedo vinum. A

Martialis quoque noſter lib. 1. Epigram. num. 50. carpit Ligurinum, qui poëmata vt recitaret ſua, de induſtria eum ad cœnam inuitauerat: cumq; vix accubuiſſet, librum afferri iuſſit. librum porrò allatum in primo cœnæ, ac diſcubitus limine, Martialis, ſolearum depoſitione explicat, dicens:

Depoſui ſoleas, affertur protinus ingens
Inter lactucas, oxigarumq; liber.

Eſt etiam pro hac re perantiquus lapis, & quidē pulcherrimus B in vinea quondam Illuſtriſſimi D. Cardinalis de Montealto; quam vir omni honore dignus in Exquilijs, non tam arboribus, floribus, peregrinis plantis, præſtantiſſimis palatijs, natatorijs, piſcinis, ac fontibus perpoliuit; quam etiam antiquis, ac literatis lapidibus, ſtatuis ex vrbis parietinis conquiſitis, ſculpturis, & alijs antiquitatum monumentis exornauit. In eo igitur lapide, qui ſub porticu Palatij prioris ſubſtentat quandam lapideam, & perantiquam vrnam, Priapeium ſacrificium in- C ſculptum conſpicitur, in ea quam hic delineauimus forma; & in eo Sacerdoti iam accubituro, puer ſoleas de more detrahit antequam accumbat. quæ ſolearum depoſitio, præcedentis balnei eſt nota, veteriſq; conſuetudinis certiſſimum teſtimonium.

D

Pueri

A Pueri enim, vt diximus, calceos Dominorum accumbentium seruabant; Plutarcho auctore id probabitur, qui lib. 7. Sympos. quæst. 8. de conuiuialibus colloquijs agit; & in his meminit puerorum, qui calceos Dominorum seruabant: οὐκοῦν, ἔφην ἐγὼ, μῖμοί τινές εἰσιν, ὧν τοὺς μὲν ὑποθέσεις, τοὺς δὲ παίγνια καλοῦσιν ἁρμόζει δὲ οὐδέτερον οἶμαι, συμποσίῳ γένος τὰς μὲν ὑποθέσεις διὰ τὰ μήκη τῶν δραμάτων, καὶ τὸ δυσχορήγητον· τὰ δὲ παίγνια πολλῆς γέμοντα βωμολοχίας, καὶ σπερμολογίας, οὐδὲ τοῖς τὰ ὑποδήματα κομίζουσι παιδαρίοις,
B ἂν ἢ δεσποτῶν ἢ σωφρονούντων θεάσασθαι προσήκει. hoc est: *Sunt ergo dicebam mimi*, inquit, *quorum alij argumenta, alij ludicra appellantur; neutrum, vt ego arbitror, genus conuiuio conueniens; argumenta ob longitudinem actionum, & sumptuum difficultatem: ludicra quod ita scateant scurrilitate, & inanitate verborum, vt ne à puerulis quidem, qui dominis modestis calceos portant, spectari ea deceat*. hæc ibi Plutarchus: & cum Plutarcho stant varia veterum Poëtarum loca. carpit enim Martialis lib. 8.
C Epigr. 59. luscum quemdam furem furandi officio, ac studio suspiciendum, quod è cœnaculis, atque triclinijs vacuum abire puderet: quamobrem si nihil aliud furari potuisset, calceos conuiuantium, qui à pueris negligenter seruabantur, ipse furabatur; de quo sic ait:

Si nihil inuasit puerum, tunc arte dolosa
Circuit, & soleas surripit ipse suas.

Et in Cottam pariter hic idem Poëta lib.   . Epigram. negli-
D gentia pueri soleas perdidisse illum scribit, dicens:

Bis Cotta soleas perdidisse se questus,
Dum negligentem ducit ad pedes vernam.

Quamobrem propter sordes, quas à balneo, ad cœnaculum soleis calceati fortè accubituri contraxissent; statim cœnaculum ingressi, depositis iam soleis, conuiuis aqua pedibus porrigebatur. propterea ad conuiuium, sola interdum pedum ablutione inuitabatunr, quemadmodum Abraham fecisse

legimus cap. 18. Geneſ. quando Angelis in ſpecie peregrinorum occurrit. necnon etiam Loth ibidem cap. 19. ſimiliter etiam cap. 43. Ioſeph excipiente ad conuiuium fratres ſuos, qui venerant de Canahan, ſtatim ingreſſis cœnaculum, aqua pedibus porrecta ſcribitur. ſic enim legimus: *Introduc viros domum, & occide victimas, & instrue conuiuiū, quoniam mecum ſunt comeſturi meridie.* infra verò legitur: *Et introductis domum, attulit aqua, & lauerunt pedes ſuos.* vtque eſt phraſis ſacrarum literarum, vt ſola pedum ablutio dicat conuiuium. ita Iudic. 19. de ſene illo, qui Leuitam humaniſſimè in domum exceperat, his verbis ſcribitur: *Ac poſtquam lauerunt pedes ſuos, recepit eos in conuiuium.* & Reg. 2. cap. 11. Vria veniente ad Dauid, pedum ablutione cœnatum mittitur, ſic: *Vade in domum tuam, & laua pedes tuos.* ideſt, vade & epulare. quamobrem ſubditur ibi: *Et egreſſus eſt Vrias de domo Regis, ſequutusq́ eſt eum cibus regius.* Itaque ab antiquiſſimis vſque temporibus homines nonniſi loti accũbere conſueuerunt: ingreſſi verò cœnaculum ſtatim aqua pedibus porrigebatur.

In tãto tamen progreſſi ſunt luxu molliores, vt formoſiſſimis pueris præminiſtris aqua pedibus porrigeretur. de quibus ita Petronius: *Tandem ergo diſcubuimus pueris Alexandrinis aquam in manus niuatam infundentibus, alijsq́ inſequentibus ad pedes.* His præclarè illuſtratur Anacreontis locus, in ode quæ inſcribitur *de voluptate viuendi*. vbi poëta ſe operã vino, & Baccho daturum conſtituit; vt etiam inebriari optet; ea ratione vt mente ſopitus à ſenſibus omnino abalienaretur, dicens:

Δὸς ὕδωρ, βάλ' οἶνον ὦ παῖ
Τὴν ψυχήν μου κάρωσον.

hoc eſt, *Da aqua, proijce vinum ò puer,*
Animam mihi ſopito.

Verum qua fieri poteſt, vt is qui vino inebriari cupit, aquam à miniſtro petat, qua Bacchi robur extinguatur, ebrietas retar-

A tardetur? aquam enim hac ratione poſcere, non ſtat cum alienatione mentis, quam Anacreon cupere affirmabat: ſic enim ipſemet ſibi ipſi contraria poſtulaſſet. Ruit verò quæcumque ambiguitas, ſi aquam ad pedes abluendos popoſciſſe Anacreontem dixerimus, ad promulſidem cœnæ, vt dicebamus. Cum enim ſtatim in ſuperioribus ſibi voluptuosè viuendum ille ſtatuiſſet, quaſi furore illico actus, vt ab eo vitæ genere non remoretur; prandendum conſtituit: verum antequam B in ſtrato recumberet, ex conſtitutis cœnaculi, puerum aduocat, qui aquam pedibus porrigat; quæ conuiuis iam balneo lotis de more ſæculi, porrigebatur.

Hanc igitur cum Seruatori Phariſæus minimè iuſſiſſet afferri, reprehenditur apud Lucam cap. 7. his verbis: *Aquam pedibus meis non dediſti*; immeritò quidem illũ redarguiſſet Chriſtus, niſi balnea, conuiuiorum præludia, frequentare ipſe aliquando conſueuiſſet; vel tunc ſaltem balneum exiſſet, an- C tequam ad Phariſæi cœnaculum, prandendi cauſa fuiſſet ingreſſus. eſſet enim locus Phariſæo ſe excuſandi; quod nimirum aquam illius pedibus non præſtitiſſet; quod nequaquam de more illorum, qui conuiuium adibant, in balneo lauiſſet. Quamobrem vt Seruatoris noſtri reprehenſio vim habeat, ſuamq; retineat energiam, omniſq; excuſationis locus Phariſæo præcludatur; Seruatorem noſtrum humani generis vindicem, priuſquam in domo Phariſæi accumberet, ad D balnea perrexiſſe, rationabiliter affirmare cogimur: vt de more lotus, cœnaculum ingrederetur; ad menſamq; recumberet.

Illuſtrantur quoque ritus iſti; & Seruatoris noſtri balnea comprobantur, præclariſſimo eiuſdem humilitatis exemplo. Proprijs ipſe Deus, homo factus, voluit manibus, diſcipulorum pedes lauare. Vt verò cuncta apertiora fiant, non erit prætereundum, Hebræos duplici cœna ſacrum Paſchatis fe-

ſtum prima azimorum die celebrare, ex lege, & conſtitutis A
Moſaicis conſueuiſſe. quod etiam doctiſſimus vir Baronius in Tom. 1. Annal. ſub anno Chriſti 34. adnotauit. in priori enim cœna Agnum manducabant; quod fieri Deus iuſſerat, non quidem prima die azimorum, ſed ad veſperam diei huius, quæ erat quartadecima lunæ, in qua fermentatum veſci licebat: fermentatum itaque panem omnino in ea priori cœna conſumebatur. poſteriorem autem inſtituebant cœnam, vt azima ex Moſaicæ legis inſtitutis inchoarent: quamobrem cum de B
more balneo, & pedum ablutione cœnam præuenire ſolerent; ne tunc cœnaculum egrederentur; duplici ſaltem cœnæ, duplex pedum ablutio reſpondebat. nam & veteres illi molliores apud Romanos, duplicem cœnam, duplici lotione præibāt, ad repotia cœnæ properantes, vt diximus cap. 31. vt nimirum calore balnei, atque ſudore aſſumptū cibum decoquerent, iterumq; cœnarent. quæ quamuis alieniſſima forent à Chriſti ſchola, & ab Hebræis ſanctioribus, in ſacro Paſchatis feſto; quia C
tamen de more illius ſæculi, lotionem corporis, pedum ablutio, vt vidimus, ſequebatur; vel hæc ſaltem pedum ablutio, quaſi ex religione remanſerat apud illos, ad cœnarum in nocte Paſchatis diſtinctionem.

Conſumpto igitur iam Agno in priori cœna, quæ fuit poſtrema Chriſti, & diſcipulorum cum mundi Seruatore ac Magiſtro; cum poſterior cœna inchoanda, & aqua pedibus diſcipulorum de more porrigenda fuiſſet à miniſtris, vt illorum D
pedes abluerentur; ſanctiſſimus Seruator noſter *ſurgit à cœna*, vt loquitur Ioan. cap. 12. nimirum à priori cœna, *præcinxit ſe linteo, & lauit pedes diſcipulorum*. hoc autem ea ratione myſticè factum arbitror, ante inſtitutionem ſacramenti Euchariſtiæ; vt doceret nos Chriſtus, quanta cum puritate, pietate, ac animi, mentiſq; candore ad ſacrum illud, & auguſtiſſimum Euchariſtiæ ſacramentum accedere nos oporteat. Chriſtus autem

A tem Seruator noster, cũ pedes discipulorum lauisset, iterumq; discubuisset, humilitatis doctrinam præstantissimam, necnon etiam suprema, maximaq; Religionis nostræ arcana patefecit; quæ nonnisi lotis, ac corde candidis communicantur.

Vt verò in gradu stemus, ad ipsam pedum ablutionem reuertamur; in qua cum ad Simonem Petrum venisset Christus; Petrus verò pedes suos à Christo lauari minimè pateretur; illum compressit Seruator noster, terrificis illis verbis: *Si non* B *lauero te, non habebis partem mecum*. his territus Petrus subintulit, *Non tantum pedes, sed & manus, & caput*. Quæ nimis profusè à Petro dicta, Christi doctrina compressa fuere, simulq; ostensum, quibus nam in cœnis, atque conuiuijs pedes lauandi forent. quamobrem subintulit: *Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet*. Quibus sanè verbis admonemur, discipulos nequaquam accessisse ad manducandũ Pascha, nisi iam lotos, balneoq; ex legis Mosaicæ decretis iam purificatos. Ad- C monemur etiam, Christum Seruatorem nostrum lotum extitisse; ne in legis Mosaicæ decretis obseruandis minus studiosus, quam discipuli censeretur. Cognouimus quoque ex his de more illius sæculi apud Iudæos, aquam pedibus illorum præberi solitam, cum ad cœnam properarent; qui in balneo iam loti fuissent: vt propterea Christum Seruatorem nostrum coarguentem Pharisæum, quod illius pedibus aquam non porrexisset, balneo tunc illum præisse cœnæ, non debili argumento D à nobis affirmetur; si ex Euangelicis saltem historijs aliquando coniectari licet. quæ tamen doctiorum iudicio, si minus probata fuerint; in contrariũ nos quoque ire, minimè verebimur.

CAP.

CAP. XXXIV.

Balneum oleo,& vnctioni coniungebatur.

Ad loca 1. Paralip. 29. *Dies noſtri quaſi vmbra ſuper terram, & nulla eſt mora.* 1. Machab c. 1. *Et ædificauerunt gymnaſium in Ieroſolymis ſecundum leges nationum, & fecerunt ſibi præputia.* Pſalm. 108. *Et induit maledictionem ſicut veſtimentum, & intrauit ſicut aqua in interiora eius, & ſicut oleum in oſsibus eius.* Et ad alia plura loca.

BALNEVM præibat, & ſequebatur oleum. oleum præibat, & ſequebatur ablutionem. adeò iſta inuicem connectebantur, vt ni prius fuiſſent loti, minimè vngerentur; poſt vnctionem verò iterum abluerentur, iterũ vngerentur. Balneum præludebat vnctionem, poros corporis medio calore aperiendo: oleum corpus per poros penetrabat, ne humiditate ſuperflua corrumperetur. quod verò craſſioris ſucci, atque pinguedinis in corpore poſt vnctionem remanſiſſet; hoc aqua tergebatur; vt alterum ab altero minimè ſepararetur: quam etiam ob cauſam in eodem thermarum ædificio locus vnctioni deſtinatus iungebatur balneo. Nobis nunc non ſunt diſtinguenda balnea à thermis, ſed promiſcuè accipienda; licet balneum diceretur communiter cella, in qua lauandi cauſa ingrederentur homines, ſiue in his aqua vterentur calida, ſiue frigida: thermæ verò, quæ calidam tantum eadem de cauſa ſeruabat: quamobrem balneum quodammodo ex neceſſitate videbatur oleo coniungi in ratione viuendi

ex

A ex consuetudine veterum. Consueuere enim veteres, exercitijs quibusdam, & corporis agitatione sudorem excitare; & ideò luctam, pilæ ludum, ac follis etiã cursum, aliaq; plura instituére, quibus corpora fatigarentur: de quibus exercitijs ita Clemens Alexan. lib. 3. pædag. cap. 10. *Ex viris autem alij quidem nudi luctantur; alij verò paruo quoque globo ludunt, eo ludo qui phenis dicitur, maximè in sole.* & ibidem non longè ait: *Recta lucta certandum est, collis, manibus, & lateribus implicatis. Est enim* B *honestior, & virilior, quæ cum decore robore fit hoc modo exercitatio, quæ vtilis, & conducibilis sanitatis gratia assumitur.* hæc ille. Propterea igitur in thermis area, & gymnasia erant, de quibus ita Rossinus alterius auctoritate ductus loquitur: *In primo vndique ambitu, quæ mæniorum instar totum ædificium claudebat; erant gymnasia exercitationum vario ordine. in secundo longè, lateq; spatia platearum Xista, & Platanones ad exercitia sub dio, in medio tota ipsa moles thermarum, quæ sunt mem-* C *bra balnearum, atria simul atque Xisti & Palæstrarum amplissimæ porticus, vbi auctore Victoricio athletæ per hyberna tempora in tectis stadijs exercerentur, ac transirent statim ad balnea.*

Putabant enim veteres optimum, balnei aqua sudorem abstergere. vidimus enim iam supra cap. 29. Magnum Alexandrum apud Plutarchum victo Dario apud Issum, impedimentisq; illius potito dixisse: *Eamus in balneũ Darij, vt ibi contractum ex pugna sudorem abluamus.* similiter illud idem Homeri aucto- D ritate monstrauimus, apud quem Diomedes & Vlysses, vbi castris Troianorum exploratis, marina, sudorem contemperarunt aqua. hinc Epigramma illud Mariani Scholastici apud Epigram. in florileg. lib. 4. cap. 18. num. 34. vbi venustatem balnei, aquarumq; illius suauem fragrantiam Poëta admiratus, id sudori Cypridis tribuit, cum aliquando in illo se abluisset, Cupidine præministro, de quibus ita:

Μητί-

Μητέρα κύπριν ἔλουσεν ἔρως ποτὲ τῷδ᾽ ἐνὶ λουτρῷ A
Αὐτὸς ὑποφλέξας λαμπάδι καλὸν ὕδωρ.
Ἱδρὼς δ᾽ ἀμβροσίοιο χυθεὶς χροὸς, ἄμμιγα λευκοῖς
Ὕδασι, φεῦ πνοιῆς ὅσον ἀνῆψεν ἔαρ.
Ἔνθεν ἀεὶ ῥοδόεσσαν ἀναζείουσιν ἀϋτμὴν
Ὡς ἔτι τῆς χρυσῆς λουομένοις παφίης.

Rueret verò omnino Epigrammatis ſenſus, delicataq́; Poëtæ energia in laudem aquæ, ac ſuauitatis balnei, ni ſudorem aqua ablui in morem duxiſſent. ſic enim interpretantur illa. B

Matrem Cypridem lauit amor, quondam hoc balneo
Ipſe calefaciens lampade pulchram aquam.
Sudor ex immortali cute decidens, commixtus lympidis
Aquis. hei fragrantiæ quantam contulit ſuauitatem.
Vnde ſemper roſeum ſpirant odorem,
Quaſi adhuc auream lauarent Venerem.

Perſuaſi itaque veteres illi, optimum ad ſanitatem eſſe, ſudorem balneo, atque lauacro detergere. antequam balneũ ingre- C derentur, ſudorem fatigatione aliqua corporis extorquere contendebant: ideò qui militiæ nomen dediſſent, in campo diſcurrebant, ſaltabant, arma tractabant, ferream virgam iaciebant, exercebanturq́ue, atque in vicino Tyberi natabant. Nepotini verò, quiq́; minus apti ad exercitia cenſebantur; in ſudatorio, ſicco calore, ſudorem extorquere tentabant: quod abhorrebat Senec. epiſt. 51. dicens: *Omnis ſudor per laborem exeat.* & ibidem calorem aquarum vehementiſſimum deridens, di- D cebat: *Quid mihi cum iſtis calentibus ſtagnis? quid cum ſudatorijs? in quæ ſiccus vapor corpora exhauſturus includitur?* alijsq́; pluribus damnat caloris vehementiam in balneo, ad ſudorem excitandum.

In his ſtuduiſſe etiam Hebræos, Hieroſolymisq́; extitiſſe gymnaſia dicitur lib. 1. Machab. cap. 1. his verbis: *Et ædificauerunt gymnaſium in Hieroſolymis ſecundum legem nationum, & fece-*

runt

A *runt sibi præputia, & recesserunt à testamento sancto*. & 2. Machab. cap. 4. de Iasone, qui ambiebat Principatum, dicitur: *Super hæc promittebat & alia centum quinquaginta*, supple talenta, *si potestati eius concederetur gymnasium, & ephebiam sibi constituere*. erat autem ephebia *exedra amplissima cum sedibus; quæ tertia item parte longior, quam lata erat ad exercitia iuuenum dicata*, inquit Georgius Fabritius apud Rossinum loco citato. & in eodem libro Machabæorum parum infra dicitur: *Ete-*
B *nim ausus est sub ipsa arce gymnasium constituere, & optimos quosque epheborum in lupanaribus ponere*. Dicebantur enim gymnasia, quod nudi tam viri, quam adolescentiores exercerentur: vt ipsummet gymnasium puerorum amoris incitamentum esset, lupanarisq; præludium. quamobrem si Hierosolymis fuere gymnasia, erant & balnea quoque, & alipteria ad vsum vnctionum. nam exercitationis causa, sudandiq; gratia hæc instituta fuisse nemo non videt. Quamobrem Cornelius Cel-
C sus lib. 1. cap. 2. præclarè dicebat: *Exercitationem optimè sequitur modo vnctio, modo balneum*; quia non solum balneo sudorem compescebant, vt vidimus, sed etiam oleo, M. Seneca teste lib. 1. Controuersiarum in præfatione, vbi loquitur de Porcio latrone, dicens: *Nulla vmquam illi cura vocis exercendæ fuit; illum fortem, agrestem, & hyspanæ consuetudinis morem non poterat dediscere: vtcumque res tulerat, ita viuere, nil vocis causa facere, non illam per gradus paulatim ab imo, vsque*
D *ad summum perducere; non rursus à summa contentione, paribus interuallis descendere; non sudorem olei vnctione discutere; non latus ambulatione reparare*. Hac de causa, quoties, quis ludos instituisset; & oleum quoque præstare videbatur consonum; vt hi, qui ad luctam in arenam, vel in palæstram descendebant, oleum quo vngerentur non carerent. Sunt lapides veteres, qui id probent; ex quibus præclarissimus extat Comi, & habetur apud Grutterum pag. 376. sub hac verborum forma.

L. CÆ-

L. CÆCILIVS. L. F. CILO A
IIII. VIR. A. P.
QVI. TESTAMENTO. SVO. H-S. N. XXX
MVNICIPIBVS. COMENSIBVS. LEGAVIT
QVORVM. REDITV. QVOTANNIS. PER
NEPTVNALIA. OLEVM. IN. CAMPO. ET. IN
THERMIS. ET. BALINEIS. OMNIBVS. QVÆ
SVNT. COMI. POPVLO. PRAEBERETVR
T. F. I. ET B
L. CAECILIO. L. F. VALENTI. ET
L. CAECILIO. L. F. SECVNDO. ET
LVTVLAE. PICTI. F. CONTVBERNALI

Duos posteriores versus, qui habentur in eodem lapide apud Grutterum, prætermisimus, quod ad rem nequaquam faciant, ipso Gruttero auctore. nobis sufficiat ea attulisse, quæ oleũ iungunt Thermis atque balneis; vt vnctioni ablutio connectatur. Adeò verò oleum aquis in balneis copulabatur, ex institutis il- C lius sæculi, vt ipso in balneo cellæ ad vsum vnctionis construerentur, quæ alypteria dicebantur; vnctuaria Latinis dicentur. hæcq; in thermarum structura, inter balnei partes primarias, numerabantur. illud Alexis Comici in Carijs, apud Athen. quod diximus probat. sic enim ait:

ἐν τῷ βαλανείῳ μὴ τὲ τὸ πῦρ ἐσχάραις
ἐνὸν γεκλισμένον τὲ τ' ἀλειπτήριον.

hoc est, *In balneo neque ignis caminis* D
Aderat, clausumq; erat alypterium.

Sidonius quoque lib. 2. epist. 2. de balneo, ait: *Hinc aquarum surgit cella coctilium; quæ consequenti vnguentariæ, spatij parilitate conquadrat.* vnguentariam audis; intellige loca, in quibus loti ministerio alyptum perungebantur. vt Mercurial. lib. 1. gymnast. cap. 8. & Rhodig. lib. 30. antiqu. lect. cap. 20. ex veterum monumentis tradiderunt.

Elæo-

A Elæoterium has cellas dixit Rosinus ex auctoritate Georgij Fabricij. *Ad sinistram,* inquit, *elæotherium, quæ erat ad vnctiones faciendas cella olearia.* Si verò inter Elæotherium, & Alypterium discrimen excogitare; remq; coniecturis inuestigare nobis liceret: hoc ab vnguentis, illud ab oleo deriuatum putarem: vt elæotherium ἀπὸ τοῦ ἐλαίου, καὶ τίθημι deriuaretur; quod est oleũ imponere alicui: alypterium verò ἀπὸ τοῦ ἀλείφω, quod est vngo, idest vnguento linio, tractum censeatur. B quapropter, nisi fallor, in elæotherijs, certatores, luctatores, ac palæstritæ vngebantur: tantummodo enim vncti ludorum de causa, tunc temporis in arenam certatores descendebant; quamobrem Virgil. lib. 3. Ænead.

Actiaq; Iliacis celebramus littora ludis
Exercent patrias oleo labente palæstras
Nudati socij.

Nec solum in arenã, sed ad certamina quoque nautica descen- C suri veteres oleo præludebant pugnæ; hinc Virg. lib. 5. Æneid.

Tum loca sorte legunt: ipsiq; in puppibus auro
Ductores longè effulgent, ostroq; decori
Cætera populea velatur fronde iuuentus,
Nudatosq; humeros oleo perfusa nitescit.

Quapropter, qui in sacris quoque literis ad certamina, siue ludendi gratia, vt puto, siue cum hoste in pugnam congressuri essent, oleo vngebantur: Isaia teste, qui ad arma excitans, di- D cebat, *vngite clypeum*. sed & Ioseph Bengorion. lib. 3. histor. quas hebraicè scripsit cap. 9. aperiens quibus verbis Iudas Machabæus à patre in extremis vitæ liminibus, Imperatorem Iudaici exercitus fuerit declaratus, olei in vnctionem certaminis meminit, dicens: *Vocate mihi Iudam filium meum: cumq; vocarent eum, & ille staret coram patre suo, dixit ei; Iuda fili mi nomen tuum vocatur Machabæus propter fortitudinem tuam, scio enim fili mi, quod tu sis vir bellicosus: & Deus dedit tibi vires,*

res, & robur, & cor quaſi cor leonis; quod non diſſoluitur: & idcirco habes honorare Dominum de ſubſtantia tua, quam dedit tibi, & præliare prælia eius: geres autem bella abſque vlla deſidia; proficiſcerisq; ad omnes angulos terræ tuæ, & ſumes vltionem de hoſtibus incircumciſis, & eris populi huius in exercitu Dux; vngerisq; ad bellum. his dictis protulit cornu cum oleo; & effundens ſuper caput eius, vnxit eum ad prælia.

Quod etiam Græcis commune fuerit vngi oleo etiam ad pugnam, videtur ex Plutar. in Themiſtocle haberi, de quo ſcribit: ἐπὶ τοὺς ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἤλειφε. ideſt, *Ad obeunda certamina pro patria ſeipſum vnxit*: quaſi nec Græcis certamen, aut cum hoſte manum conſerere liceret, niſi iam vnctis. quamobrem qui ad publica certamina, ſiue ludos deſcendiſſent, in cella quæ dicebatur elæotherium vngebantur. idcirco in lapide antiquo ſupra iam poſito, oleum dandum dicitur per Neptunalia; cum nimirum in honorem Neptuni ludi celebrarentur: oleum dandum in campo, in thermis, in balneis omnibus; hoc eſt his qui deſcendebant ad certamina, & his qui ſanitatis, vel voluptatis tantum de cauſa balneum ingrederentur.

Alypterium verò ad vſum vnguentorum tantum in ædificio thermarum cellam extitiſſe puto. ſiue his ad vires refocillandas, ſiue odoris gratia ad voluptates, vnguentis vterentur. Vnguenta enim in balneis, ad perfectam balnei rationem ſpectare cenſebantur. extat de hoc præclarum Leontij Scholaſtici Epigramma in Florileg. epigr. lib. 4. nu. 32. dicentis:

Δείματό με ξυνοῖο παρὰ προθύροισι λοετροῦ
Ἀστὸς ἀνὴρ, ἀρετῆς εἵνεκεν, οὐκ ἔριδος.
Κεῖνο μέλοι πλεόνεσσιν· ἐγὼ δ' ὀλίγοις τε φίλοις τε
Εὐτύκτῳ προχοαῖς, καὶ μύρα, καὶ χάριτας.

Erat enim hoc balneum Byzantij ad vſum publicum ædificatum à quodam ciue, qui ne videretur contentionis de cauſa

illud

A illud ædificaſſe; quod ab alijs quoque ibi balnea ædificata conſpicerentur; literato lapide id voluit aperire, ac pariter, vna cum aqua, vnguenta quoque ingredientibus præſtitiſſe. propterea dicit:

Aedificauit me communis in veſtibulo lauacri
Ciuis vir, virtutis cauſa non contentionis.
Illud curæ ſit multis, ego verò paucisq; & amicis
Exhibeo lauacra, & vnguentum, & gratias.

B Cum igitur vnguenta in balneis ingredientibus præberentur, ac propterea quadam arte medica vnguenta miniſtrarentur; qui his ſtudijs operam dabant, ab hoc munere Alyptes, ſiue Ia traliptæ à Latinis, mutuato à Græcis vocabulo dicebantur: ideſt vnctores Medici; non Medicorum vnctores, vt male Turnebus, & alij. ita enim Plin. lib.29.cap.1. loquitur, dicens: *Prodicus Selymbriæ natus inſtituens, quam vocat Iatralypticen, reunctoribus quoque medicorum, ac mediaſtinis vectigal*
C *inuenit*: reunctorem Medicorum appellans, qui Iatralypticen exercebat, nimirum iatralyptam. Plutar. quoque Sympoſ lib. 4.quæſt.1. contra eos diſputans, qui ciborum varietatem in conuiuijs commendabant, ait: ὅλεος δὲ μοι δοκεῖ μᾶλλον, ἄν τις ὑπομεῖναι πολυχορδίαν μουσικὸν ἐπαινοῦντα, καὶ μυραλοιφίαν ἀλείπτην, ἢ πολυσιτίαν ἰατρόν. αἱ γὰρ ἐκτροπαὶ, καὶ μεταβολαὶ τῆς εἰς ὑγίειαν εὐθείας ἐκβιάζουσι. Vbi Plutarchus alyptam vnctorem dicit, qui corporum curandorum cauſa vnguenta commiſcet. ſic enim inter-
D pretatur locus allatus: *Denique facilius mihi videtur ferri poſſe muſicum, qui multitudinem neruorum, & alypta, qui vnguentorum compoſitorum vſum laudet: quam Medicum, qui ciborum varietatem commendet: vbi mutationes, & diuerticula, de recta ad ſanitatem via detrudunt.* Plutarchus à ſingulari medicinæ genere, quod ad alyptam pertinebat; ad generalius ſuo proceſſit argumento: nam & Alyptæ in numero Medicorum cenſebantur, auctore Plutar. de his qui ſero à num. pu-

niuntur. Hi enim eò artem vnguentariã dirigebant; vt corporis morbos curarent; cutis verò colorem, etiam infirmo corpore non inficerent; ſed vnguentorum virtute illum retinerent; quia vt infra oſtendemus, vi vnguentorum, cutis ea ratione conſolidabatur, vt neque rugas contraheret. Ciceronis auctoritate ad hæc moueor in epiſt. ad Lentul. fam. lib. 1. epiſt. 9. dicentis: *Vellem non ſolum ſalutis meæ vt Medici, ſed etiam vt Alyptæ virium, & coloris rationem habere voluiſſent*. in quo decipitur Manutius, qui nequaquam Ciceronem intelligendum putat de vnctoribus, ſed de præfectis gymnaſiorum, quia oleum vires, & colorem non auget. at non ita certè dixiſſet Manutius, ſi ad vnguenta odorata veterum confugiſſet; illorumq; virtutes cognouiſſet. Iuuenalis quoque artes, ac miniſteria diuerſorum hominum referens, quæ mollis Græcia Romam aduexerat, Alyptæ meminit, dicens: A B

. . . . quemuis hominem ſecum attulit ad nos
Grammaticus, Rhetor, Geometra, Pictor, Alyptes, C
Augur Scœnobates, Medicus, Magus, omnia nouit
Græculus eſuriens.

Horum hominum qui alijs erant ad vnctiones, inſolentiam Seneca epiſt. 16. deplorat; in balneario ſtrepitu, ac turba, dicens: *Cum in aliquem alypten inertem, & hac plebeia vnctione contentum incidi, audio crepitum illiſæ manus humeris, quæ prout plana peruenit, aut concaua, ita ſonum mutat*. Qui etiam cum mulieribus, veluti cum mollioribus, atque in contactu laſciuioribus, magis adhuc inſoleſcebant, pudendorum contactu, ſimulq; illiſæ manus in fœmore ſtrepitu, dicens: D

Callidus, & criſtæ digitos impreſſit alyptes,
Ac ſummum dominæ fœmur exclamare coegit.

Verum ne à ſacris diſcedamus, in diuinis quoque oraculis Alyptas inter Medicos Spiritum ſanctum recenſuiſſe conſtat. nam cap. 38. Eccli. ſermo eſt de Medico, & plantis, quæ ſunt in Me-

A Medicorum vſu, *In his curans mitigabit dolorem,* inquit textus, *& vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis, & vnctiones conficiet ſanitatis, & non conſummabuntur opera eius.* Pigmenta ſuauitatis ac ſanitatis dicuntur, commixtiones vnguentorum & aromatum, quibus vtebantur Alyptæ, & ad ſanandum corpora dirigebantur. & infra ſubdit: *Eſt enim tempus quando in manus illorum incurrat.* Vaticanum verò exemplar legit: *Eſt tempus cum in manibus eorum ſuauitas odoris.* Suis etenim mani-
B bus hi vngebant homines in alypterio. Quamuis verò neceſſitate humana id exigente, aliquando genus hoc artis excogitatum fuerit; tamen moribus hominum corruptis, Romani, & Græci ad expoliendam, curandamq; cutem Alypta vtebantur.

Alypterium verò, ac Elæotherium inter cellas balnei enumerantur; quia vetus introducta conſuetudo erat; vt qui loti fuiſſent, vngerentur; atque inter prima amicitiæ atque beneuo-
C lentiæ ſymbola alter alterum vngere, putaretur; necnon etiam inter præſtantiſſima Reipublicæ munia, alyptes quoque honorabiliſſimum locum tenerent. quamuis verò ex munere alyptes hanc profiterentur artem; non tamen indecorum, aut inhoneſtum erat, quibusq; nobilioribus etiã hanc beneuolentiæ, humanitatisq; notã viciſſim exhibere. Quinimmo laudabiliſſimum fuit ab altero amicorum, alterum perungi; quod mutui amoris, notam digniſſimam id præſeferret. hoc Ariſto-
D menem Socrati amiciſſimo præſtitiſſe narrat Apuleius lib. 1. Metamorph. cum enim aliquando illum ad ſummam egeſtatem redactum comperiſſet; ille ipſe eum ad thermas deduxit, eumdem perunxit. *Vnam ex lacinijs meis*, inquit, *exuo, eumq; propere veſtio; dicam an ne contego? & illicò lauacro trado, quod vnctui quod terſui, ipſe perminiſtro vtenſilia balnei.* Quæ mutui amoris ſymbola non tantum inter communis conditionis homines; ſed etiam in eos, qui prima ſubſellia oc-

 cupant,

cupant, præſtita aliquando, vel Homerus ipſe ſuadere debet, A apud quem primariæ Virgines hæc munera hoſpitibus exhibuiſſe comperimus.

Reliquum eſt nos ad caſtra redire; ac in ſacris oraculis perquirere vſum olei in balneis. quod frequentiſſimum fuiſſe probant veteris, ac noui teſtamenti ſacræ paginæ. Cum enim veteres Hebræi purificationum cauſa, balnea frequentarent; ne aquarum humore ſuperfluo corpora laxarentur; calorq; naturalis, frigiditate nimia aquarum extingueretur; oleo odo- B rato conſtipanda, ſimulq; fouenda, ac nutrienda eadem exiſtimarunt. quamobrem dicebat Spiritus ſanctus ad ablutionum vſum reſpiciens: *Omni tempore veſtimenta tua ſint candida.* ſubintulit; *& oleum capiti tuo non deficiat*; Oleorum odoratorum ratione habita. his conſuetudinibus illuſtratur pulcherrimus locus Pſalmi 108. in quo Propheta vſum ablutionum, & olei reſpiciens, necnon etiam habita ratione diſcriminis effectuum aquarum, & olei in humano corpore; ho- C minum* flagitioſorum criminoſum vitæ genus aperire volens, diuinarumq; vltionum contemptum, ait: *Et induit maledictionem ſicut veſtimentum ſuum, & intrauit ſicut aqua in interiora eius, & ſicut oleum in oſſibus eius.* Tria enim hæc erant in hominum vſu, cum thermas ablutionis gratia adirent, aqua, oleum, & veſtes. Oleum ab aqua ea ratione, quantum ad effectus diſtinguebatur; quod oleum fortius penetrabat corpus; atque maioris erat efficaciæ. quamobrē Dauid, vt habitus facti D in criminibus vim aperiret, penes flagitioſum hominē, quodq; tam intra præcordia, atque medullas, quam extra vndique conſuetudo peccati flagitioſum hominem dominaretur; oleo, aquæ, ac veſtimento, ſumpta metaphora ex balneis, peccandi conſuetudinem aſſimilauit. Oleum penetrare ait oſſa, *Intrauit*, inquit, *ſicut oleum in oſſibus eius*. aqua verò minoris cum eſſet efficaciæ, licet ſuo humore corpus inficeret; non tamen adeò

in præ-

A in præcordijs penetraret, propterea dixit Psaltes, *Intrauit sicut aqua in interiora eius:* quia denique cum quis iam lotus & vnctus fuisset, vestimenta assumebat, quibus ad extra corpus tegebatur, & vestimenta reliquorum hominum conspectui statim obijciuntur; ideò de homine omnium calculis flagitiosissimo, habita ratione illarum maledictionum, quas in vltimis suæ vitæ lineis, Moyses transgressoribus est comminatus in Deuteronomio dixit: *Et induit maledictionem sicut vestimentum.*

B Probat hunc ipsum aquarum & oleorum vsum locus apertissimus Ezechiel 16. in quo benedictus Deus beneficia, quibus Iudæam conciliare studuerat, eidem obijciens, sub meretricis nomine eamdem interpellat; sumpta metaphora, iuxta consuetudinem illorum temporum, ab vsu aquarum, ac olei in thermis, dicens: *Et laui te aqua, & emundaui sanguinem tuum ex te, & vnxi te oleo.* Seruator quoque noster temporum

C consuetudini quantum fieri poterat, sine decremento pietatis, indulgens, dicebat his, quos ad ieiunium hortabatur: *Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum, & faciem tuam laua*, vt de more illius ætatis oleum aquis, & aqua oleo coniungeretur.

D

CAP. XXXV.

Solium, ſtrigiles, linteaq́; ex ſacris oraculis aperiuntur.

Ad loca Pſalmi 59. *Iuda Rex meus, Moab olla ſpei meæ.* Idem Pſal. 107. Zachar. 14. *Et erunt lebetes in domo Domini quaſi phialæ coram Altari.* Leuit 11. *Et omne ſuper quod ceciderit cadauer illorum, immundum erit, clibanus, & chitropedes.* Et ad alia.

STRIGILES, vt ab his exordiamur, inſtrumenta notiſſima fuere, ad perfricationes corporum iam vnctorum in balneis. hinc ergo & Epictetus Ariani cap. 11. lib. 2. balneariæ ſupellectilis ſcenam exponens, ſtrigiles enumerauit, ſtrigilesq́; linteis iunxit. ὕδωρ, ἔλαιον χεῖρες ὀθόνιον ξύστρα, νίτρον. ideſt, *aqua oleum manus, lintea, ſtrigiles, nitrum.* Fuit & ſtrigil inuncta vitta, quam capiti induunt, apud Pollucem lib. 7. cap. 33. nu. 5. ἔστι δὲ, *inquit*, καὶ ἐπεὶ τι στλέγγις, δέρμα κεχρυσωμένον ὃ περὶ τὴν κεφαλὴν φοροῦσι. Verum de hac nihil à nobis, quæ dicitur στλέγγις. Sed de illa, quæ Græcis eſt ξύστρον, de quibus pudet hoc noſtro ſæculo aliquid dicere; quandoquidem antiquorum ritus, atque conſuetudines ſtudioſis adeò explicatæ ſunt, vt ferè nihil deſiderandum remaneat. in gratiam tamen illorum, qui ſacris incumbunt literis; quibus quidem hæc gentiliacæ antiquitatis monumenta, nequaquam adeò

A adeò nota videntur; nonnulla pauca à nobis de ſtrigilibus dicentur.

Strigile eſt lecythus, vel ampulla olearia, cuius vſus in balneis, in lychnijs erat. dixit ineptiſſimè quidam in Comment. Taubmanni ad Plaut. Perſa. act. 1. ſcen. 3. ver. 44. quod viro literarum profeſſori, in mentem veniſſe, non poſſum non mirari. Erat enim ſtrigilis, nonnullis inſtrumentum ferreum, iuxta illud Plautinum in Sticho act. 1. ſcen. 3.

B *Rubiginoſam ſtrigilem ampullam rubidam.*

Aurea alijs erat ſtrigilis, argentea alijs, arundinea etiam, atque ex ebeno Indis. Eius forma graphicæ delineatur ab Apuleio lib. 2. Floridorum, dicente: *Magno in cœtu prædicauit fabricatam ſibi ſemet ampullam quoque oleariam, quam geſtabat lenticulari forma, tereti ambitu, preſſula rotunditate, iuxtaq; honeſtam ſtrigileculam recta faſtigiatione clauſulæ, flexa tubulatione ligulæ; vt & ipſa in manu capulo moraretur, & ſudor ex*

C *ea, riuulo laberetur.* ita ille de forma, de qua etiam Martial. in apophor. ait:

Pergamus has miſit curuo diſtinguere ferro,
Non tam ſæpe teret, lintea fullo tibi.

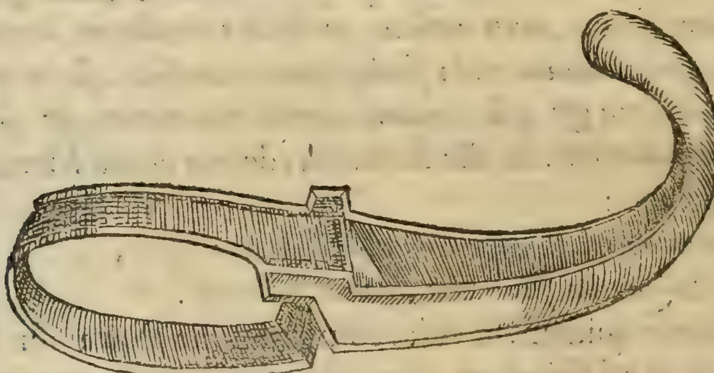
Digniſſima quidem, vt vides comparatione Poëta vſus fullonis, ac ſerui ad ſtrigilem, ſiue fullonici inſtrumenti, atque ſtrigilis. nam & balnea quoque, teſte Clem. Alexand. lib. 3. pædag. cap. 2. ἀνθρωπογναφεῖα, hoc eſt fullonicas hominum of-

D ficinas *Veteres appellarunt, quoniam citius, quam par erat pennoſa corpora efficiunt, & ante tempus cogunt conſeneſcere abſtergentia: dum non ſecus, ac in ferro caro mollificetur. hinc frigidi veluti tinctura, & temperatura opus habemus.* nam calore thermarum, ſudatorij atque alypterij poroſa corpora aperiuntur, quæ dum diſtringuntur, atque fricantur, ſpiritus qui exhalant è corpore, debilius idem reddunt, ſtrigilum potiſſimum confricatione. quamobrem in hac eadem ſententia doctiſſi-

mus noster Iuuen.satyr. 3. irridet diligentissimum balnearum apparratum, cum primis illorum, quorum vita cum in balneo exhauriatur; sæpissimè fit, vt repentina sublati morte, inter balnearium apparatum expirent; atque inter ipsos strigiles vitæ huius vltimam attingant metam, de quibus ita ille: A

Iam lauat, & bucca foculum excitat; & sonat vnctis
Strigilibus, & pleno componit lintea gutto:
Hæc inter pueros variè præparantur; at ille
Iam sedet in ripa. B

Quod nimirum strigilibus exinanita corpora facilè demittantur ad Orcum. Strigilum formam, vt apertius conspiciatur, ex antiquissimis monumentis, quæ hic Romæ visuntur, in hac danda icone ad viuum delineatam curauimus.

C

His enim vtebantur veteres ad desquamandum, fricandum, exsaniandum, purgandumq; corpus in balneis, postquam sudassent, lotione corpora abluissent, oleo, aut vnguento eadem liniuissent. Et apud Senecam epist. 123. distringere elegantissimè, est sudorem strigilibus siccare, & detergere: *Vt sudorem*, inquit, *quem mouerunt, potionibus crebris, & feruentibus subinde distringant.* Putabant enim veteres, sanitati quamplurimum conferre; sudorem excitare, & excitatum distringere; qua de causa non solum ante cœnam balnea petebant; sed etiam post cœnam, vt iterum cœnarent, balneum sudationis D

gra-

A gratia adire non verebantur. Tanto enim gulæ vitio tenebantur miſerrimi illi; vt excogitauerint, qua ratione ſatiati, atque pleno iam ſtomacho iterum eſurirent, iterumq; ſitirent, quamobrem duplex cœnæ excoquendæ in ventriculo, via mandonibus illis fuit; vt adnotauit Theodor. Marcill. in Perſ. ſat. 3. balneo nimirum, de quibus iam ſumus in ſuperioribus loquuti, & ſudatione aſſa, quæ ſine lotione fiebat, in ea cella quæ *laconicon* dicta fuit à Vitruuio lib. 5. cap. 10. & πυελατηρεῖον

B λακωνικὸν à Dione lib. 53. hoc eſt caldarium laconicum; de quo genere ſudationis Iunius Colum. in Proem. lib. 1. dixit: *Mox deinde vt apti veniamus ad ganeas, quotidianam cruditatem laconicis excoquimus, & exſucto ſudore ſitim quærimus*: de his etiam, qui ſudore ſitim excitabant, Seneca ait: *Deinde etiam iſti non videntur tibi contra naturam viuere; qui ieiuni bibunt, qui vinum recipiunt inanibus venis; & ad cibum ebrij tranſeunt? atque frequens hoc adoleſcentium vitium eſt, qui vires excolunt,*

C *in ipſo balnei limine inter nudos bibunt; imò potant, vt ſudorem quem mouerunt, potionibus crebris, ac feruentibus ſubinde diſtringant*. itaque ſudabant ad potum; & ſtrigilibus ſudorem diſtringebant; vt noui, ac ſitientes cœnam repeterent.

Diſtringi verò adeò pernecеſſarium veteres putabant, vt illorum ex ſententia ſtrigiles, lintea, & oleum balneo neceſſario deberentur. *Video Gytona,* inquit Petron. *cum linteis, & ſtrigilibus parieti applicitum triſtem, confuſumq; ſcires non libenter*

D *ſeruire*. Erant enim mollioribus illis, ſerui ad vſum ſtrigilum tantum, præſertim pueri, quibus maximè veteres delectatos, ex monumentis antiquitatum conſtat. eſt lapis perantiquus, qui id probat, quem ponit Guilelmus Choul in opere, quod de balneis ſcripſit. in eo puerulus deferens guttum olearium, atque ſtrigileculam conſpicitur, delineatus in eodem ſolio cum hero. ſtant quoque cum antiquo illo lapide veteres ſcriptores, atque Poëtæ. Iuuenalis enim inter ſeruulorum mu-

nia

nia strigilem ad balnea deferendam recensuit, Sat. 5. dicens: A

I puer, & strigiles Crispini ad balnea defer.

Et infra:

sed si intus, & in iecore agro
Nascantur domini, quin tu impunitior eris.
Atque hic quem ad strigiles scutica, & metus
Egit herilis.

Strigilum autem occasione, argutum dictum Theocriti non erit prætereundum: qui cum aliquando in balneo distringeretur, duoq; homines in eodem balneo, strigilem ab ipso mutuum, ad vsum tantum postulassent; quorum alter furtorum nota notus erat; alter verò peregrinus, ipsoq; Theocrito ignotus; vtrumque argutissimè, vt Plutar. de vitio. pud. refert, remouit dicens: *Te non noui, te vero noui.* vt alteri furta obijceret; alterum verò vt peregrinum, ad vsum propriæ strigilis minimè admitteret. B

Qui verò seruo, puero, aut amico ad strigilum vsum carerent, quasi necessario distringendi essent; parietibus ipsis apliciti distringebantur. Quamobrem Hadrianus apud Spartianum cōmiseratione commotus, in quemdam veteranum militem, qui penuria seruorum parieti distringebatur; eumdem seruis donauit: *Hadrianus publicè, & cum omnibus lauit,* inquit: *cum verò veteranum quemdam dorsum, & cæteram corporis partem vidisset sibi atterrere, percontans cur se marmoribus distringendum daret; vbi hoc idcirco audiuit fieri; quod seruum non haberet: & seruis eum donauit, & sumptibus.* quin & ad rationem virtutis commutatiuæ iustitiæ, alter alterum fricare redigit Clem. Alexand. lib. 3. pædag. cap. 10. *Est exercitium à fastu alienum. & ipsum sibi ipsi calceos inducere, & pedes lauare, & oleo vnctum seipsum confricare. porro autem ei quoque qui fricauit mutuam dare operam, id quoque est communicatiuæ iustitiæ exercitium.* Ad pietatem, religionemq; facere existimarunt superstitiosi C D

illi

A illi Idolorum homines, Ioui, atque Iunoni ſtrigiles afferre; quaſi Dijs gratum hoc eſſet. quod irridens Seneca epiſt. 95. dixit: *Deum colit qui nouit; vitemus lintea, & ſtrigiles Ioui ferre, & ſpeculum tenere Iunoni. non quærit Miniſtros Deus: quid ni? ipſe humano generi miniſtrat vbique, & omnibus præſto eſt.* Licet verò, vt iam diximus, in ſacris literis nullus expreſſe, quod ſciam, habeatur locus, ad ſtrigilum vſum: verum ſtrigilum quoque conſuetudinem, notam Iſraëlitis coniectari, vt

B puto licet; tum ex frequenti balneorum vſu; tum etiam oleorum, ac vnguentorum de cauſa: quorum ratione conſuetudinis, & vſus Hebræorum, ſacra ſæpiſſimè meminere oracula. Sed quicquid dicendum ſit de ſtrigilibus, non ita de linteis, quæ neceſſitatis cauſa balneo, & vnctioni præſtanda fuere. nec etiam de ſolijs ita dicendum erit, quorum vſus erat in balneo ad continendum aquas. Dicebatur vas iſtud labrum Ciceroni, Terentioq́; quaſi lauabrum, ſeu lauacrum; diceba-

C tur piſcina, nimpheum quoque eſt aliquibus in lapidibus, græcis ἀσαμινθος, πυελὸς, Δρῖτη Nicandro, λούτρον Xenophonti, πλυνὸς quoque dicitur; ſed de nominibus nihil, de re diſputandum. Erat enim ſolium ſella balnearis: vas nimirum in quo ſedebant, qui lauabantur, aqua ad genua, vel ſupra pertingente; quorum plura, eaq́; præſtantiſſima tam genere lapidis, quam magnitudine ac forma Romæ viſuntur, publicè expoſita in platea Farneſiana, & alibi, antiquiſſimi luxus, &

D magnificentiæ monumenta digniſſima. Ex porfido etiam pulcherrimum ſolium in platea Pantheon conſpicitur; quale nimirum delicatiſſimè deſcripſit Epigrammatarius ſolium Bizantinum, qui tantum tres ſimul capere poterat, dicens:

> Ο'ντως δὴ χαρίτων λουτρὸν τὸ δὲ οὐδὲ γὰρ ἄλλους
>
> Πλέους χωρῆσαι τοῦτο τριῶν δύναται.

Vult enim à præſtantia, atque pulchritudine poëta laudare illud ſolium, nec non etiam à venuſtate, quam ibi lauantibus

præ-

præstabatur. à ternario igitur numero illorum, qui in eo lauari A solum poterant; sumit argumentum, vt in eo tres gratias commorari affirmet, dicens:

Reuera Gratiarum est hoc solium. nec enim alios
Plures quam tres capere hoc potest.

Duo alia solia maxima, & ingentis magnitudinis foris ab ædibus in vinea Medicea prope Templum Trinitatis visuntur. in quibus circumcirca, prout de more illius ætatis plurimi sedere poterant, iuxta illud Petronij: *Nam & dum lauor, penè* B *vapulaui; quia conatus sum circa solium sedentibus, carmen recitare.* Hoc autem adeò frequens erat veteribus, vt Plinius in epistolis hoc de suo auunculo referat, quod dum strigili fricaretur, vel dictabat, vel aliquid audiebat. Iuuenalis quoque Satyra 7. parentum in filios educationis studium ad balneum dirigi irridet, dicens ad pædagogos.

Vt legat historias, auctores nouerit omnes
Tanquam vngues, digitosq; suos, vt forte rogatus, C
Dum petit aut thermas, aut Phœbi balnea dicat
Nutricem Anchisæ, &c.

Pluribus enim rumoribus, atque strepitibus, balnea, & solia hominum insolentiorum resonabant, tam illorum qui lauandi causa illò accedebant, quam seruorum qui ibi detinebantur in ministerium eorum, qui abluebantur. dolet id Seneca epist. 56. dicens: *Ecce varius clamor vndique me circumsonat, supra ipsum balneum habito.* & infra: *Adyce nunc scordalum, &* D *furem deprehensum; & illum, cui vox sua in balneo placet. adijce nunc eos, qui in piscinam cum ingenti impulsæ aquæ sono saliunt; præter istos, quorum si nihil aliud rectæ voces sunt; alipilum cogita, tenuem & stridulam vocem, quo sit notabilior subinde exprimentem, nec vmquam tacentem, nisi dum vellit alas, & alium pro se clamare cogit.* hæc ibi Seneca à Petronio saltem indigitata.

Fie-

A Fiebant hæc ſolia ex ligno aliquando; ſcripſit hoc Sueton. in Auguſto Cæſare, dicens: *Aut quoties neruorum cauſa marinis albulisq́; callidis vtendum eſſet; contentus hoc erat; vt inſidens ligneo ſolio, quod ipſe Hiſpanico verbo Duretum vocabat; manus, ac pedes alternis iactaret*. hæc ibi. Fuiſſe verò ex ligno ſolia ad priuatos, commodioresq́; vſus, vel etiam fortaſſe primis illis temporibus non dubitatur. Verum nobiliora ſolia ex lapide, præſtantiſſimoq́; marmore extitiſſe, quæ paſſim Romæ con-B ſpiciuntur, ac inter vrbis parietinas reperiuntur, antiquorum ſoliorũ maieſtatem referunt. Forma ſolijs erat ouata, nonnulli quadrata; qualis eſt pulcherrimum illud, quod in platea Pantheon ex porphirite viſitur, omni quidem admiratione digniſſimum. At Sidon. lib. 2. epiſt. 2. in formam hemicycli, ſi credimus Sauaro ſolium delineaſſe videtur. audiatur Sidonius. *Hinc aquarum ſurgit cella coctilium, quæ conſequenti vnguentariæ ſpatij parilitate conquadrat, excepto ſolij capacis hemicyclio,* C *vbi & feruentis vndæ per parietem foraminatum flexilis plumbi meatibus implicita ſingultat*. hæc Sidonius, ex quo Sauarus hemicyclicum ſolium accepit. Dicerem ego ex Sidonio, ſolium cuiuſcumque formæ, in cella non quadrata locatum fuiſſe; ſed in cella, quæ formam hemicycli teneret: qua ratione in noſtris templis Tribuna ea pars templi appellatur, quæ arcuata ad hemicyclum in ſacratiori oraculo conſtruitur. Itaque hemicyclum Sidonij non quidem ad ſolij, ſed ad ædificij formam referrem. Quia verò inter cellas balnearias, in quibus D nimirum aquarum vſus erat, recenſebantur caldaria, & frigidaria ablutionis de cauſa, ſolia pariter ad calidum balneum, necnon etiam ad frigidum fuere apud illos; de priori Coel. Aurel. tard. paſſ. lib. 3. cap. 5. *Et magis ſi æger ingrediens calidas cellas in feruens deſcenderit ſolium, cameras vocant caldariorum*. Hinc Lucret. lib. 6.

De-

Denique si callidis etiam cunctere lauacris, A
Plenior & fueris solio in feruentis aquai.

In his verò, & in reliquis solijs aqua per tubos transmittebatur. ita Sidon.lib.2.epist.2. *Excepto solij capacis hemicyclio, vbi & vis feruentis vndæ per parietem foraminatum flexilis plumbi meatibus implicita singultat.* Seneca quoque lib. 3. natural. quæst.cap.24. *Facere solemus,* inquit, *dracones & miliaria, & complures formas, in quibus ære tenui fistulas struimus per decliue circumdatas, vt sæpe eumdem ignem ambiens aqua, per tantum* B *fluat spatij, quantum efficiendo calori sat est. frigida itaque intrat, effluit calida.*

Ad solij supellectilem, plura vocabula pertinere, perspicuũ est. quamobrem neutro genere non incommode, soliarium dici posse puto; idem quod alijs soliaris cella; illa nimirum, in qua solia conseruabantur. De quo Spart. in Caracalla. *Reliquit thermas,* inquit, *nominis sui eximias, quarum cellam soliarem architecti negant posse vlla imitatione, qua facta est, fieri:* licet enim C solia maxima forent in publicis thermis, in caldarijs nimirũ, atque frigidarijs, quæ ad publicum, communemq; vsum erãt; quæ minimè hinc inde asportari poterant ratione materiæ, ac molis vastitatis; à ratione tamen alienum non erit Caracallam excogitasse cellam, in qua plura essent solia ad ablutionem, vel vnius tantum, vel nobiliorum hominum: quæ vel lignea cum essent, hinc inde facile asportari possent, vel si lapidea forent; minoris essent à communi solio formæ; propterea vni, quod tantum accommodata vnica seruarentur in cella, quæ soliaris diceretur. Fauet Salmasius dicens, *Nam à solium soliaris, vt à dolium doliaris.* Coopertorijs tecta solia perspicuum est. quod quidem operimenti genus soliar dicebatur ex auctoritate Varron. qui ait: *Phrygio qui puluinar poterat pingere soliar depingebat.* Soliar, idest quo solium tegitur, inquit Turneb. lib. 17. aduers. cap. 21. hinc etiam qui solia faciebat, D

siue

A siue custodiebat, soliarius dicebatur. pro quo stat lapis apud Grutter. pag. 643.

DIIS. MANIB
M. CAECILIO. SP. F. SVCO. RVFO
SOLIARIO. AB. LVCO. SEMELES
EX. TESTAMENTO. EIVS
CALVISIA. ZOSIME. ET
M. CAECILIVS. CALIPPVS
B HEREDES. FECER

Solium etiam in sacris literis agnouimus. diuersis enim vocabulis vasa ad ablutiones in diuinis literis significantur: sicuti etiam ad diuersitatem vsus distinguuntur. nam vas illud, in quo aqua ebulliebat, siue calebat, propter similitudinem ad ollas, in quibus carnes coquuntur dicebatur סִיר, quæ vox cõmuniter interpretatur *olla*. testes sunt loca plurima in sacris codicibus. 2. Regum 4. Exod. 16. & alibi passim. Ad vsum C quoque balnei, eadem vasa vsu extitisse; prophetam auctorem habemus Psalmo 59. nam vbi nos legimus: *Iuda Rex meus, Moab olla spei meæ*, hebraicè legitur מוֹאָב סִיר רַחְצִי hoc est, *Moab olla lauacri mei*. & idem repetitur Psal. 107. quam lectionem retinuerunt Sanctes Pagn. Arias Montan. Fœlix noster à Prato, Vatabl. & omnes alij. nec mireris nostrum interpretem dixisse, *ollam spei*, pro *olla ablutionis*. nam in omnibus Psalmis, noster interpres attendens magis sensum, quam D verba, sequutus est græca exemplaria; quæ cum aliquando fortasse legerent, Μωὰβ λέβης τῆς ἐλπίδος μου. idest, *Moab olla peluis meæ*, quod nimirum tunc temporis fortasse apud Israelitas seruorum Moabitarum maximus esset numerus, ijsq; vterentur Israelitæ ad aquam ferendam in vrnis, solijsq; balnearijs; quemadmodum aliquando constituerat Iosue Gabaonitis, vt legimus in lib. Iudic. ab his sumpta metaphora dixit: *Moab olla peluis meæ*. hoc est, Moab vas calefaciens aqua laua-

lauacri mei. ſiue Moab ſolium lauacri mei, quod nimirum ab his aqua in ſolijs miniſtraretur. mutata enim dictione κάλπις, quam fortaſſe nonnulli habebant codices, in dictionem ἐλπὶς, quæ ſpem ſignificat, & alij ita tranſcripſerunt, ad ſenſum interpretes reſpicientes, magis quam ad verborum ſonum; hanc retinuerunt lectionem, atque *Moab olla ſpei meæ* dixerunt: ſignificante ſacro textu, nemini licere ingredi ſanctum gloriæ tabernaculum, ad quod omnis ſpes noſtra dirigitur; niſi iam balneo purificatis, iuxta illud Seruatoris noſtri: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto, non intrabit in regnum cælorum.* A B

Eſt locus in diuinis oraculis pro Iſraëlitarum ſolio quam maximè reconditus. dicitur enim Zachar. 14. *Et erunt lebetes in domo Domini, quaſi phialæ coram altari.* ideſt, ollæ erunt quaſi inſtrumenta purificationis, quibus nimirum homines immundi à ſordibus purgabuntur. ſic enim legitur hebraice וְהָיָה הַסִּירוֹת בְּבֵית יְהוָה כַּמִּזְרָקוֹת hoc eſt, *Et erunt ollæ in domo Domini ſicut purificatoria.* nam dictione מִזְרָק ſignificantur vaſa illa ad formam pateræ, in quibus ſanguis victimæ, & aqua luſtralis ſeruabantur ad aſpergendum homines, vt à ſordibus, & criminibus purificarentur. Ex quibus perſpicuum eſt, dictione סִיר apud Zachariam ſignificari vaſa illa, quæ Sacerdotibus erant in vſu ad purificandos homines, qui vt ſacrum facerent altaria adibant; alijs verò in locis ſacrarum literarum ſimili voce pariter ſignificari vaſa ad hominum purificationem. Alia etiam voce eadem vaſa dicuntur כִּיּוֹר, ideſt lebes, ſeu luter: quod vas magnum, in quo aqua ſeruabatur ad ablutiones, ſignificari conſtat ex pluribus ſacræ Scripturæ locis. Exod. 30. & 40. Leuit. 8. 3. Reg. 7. lib. 2. Paralip. 4. in quibus ſermo eſt de conchis, ſiue luteribus à Moyſe ex Dei præſcripto, & à Salomone in tabernaculo, ac Templo ad ablutiones Sacerdotum conſtitutis. dicebantur verò, vt puto, כִּיּוֹר *chior* C D

huiuſ-

A huiuſmodi vtenſilia, à radice כור *chur*, quæ fornax interpretatur: non quidem quod ignem hæc vaſa exciperent; vt ex his quæ ſcribuntur de fabrica templi, ac tabernaculi perſpicuum eſt; ſed potius ſic dicebantur, quod ſupra hypocauſton, vt dicemus, eo ſtatim cõſtructo, locata forent, in cella caldaria, ſiue etiam in tepidario ad ablutionum vſum. Quarum ablutionum conſuetudinẽ, non tam ratione legis Moſaicæ, quam etiam voluptatis gratia, frequentiſſimam fuiſſe, ex iam dictis conſtat.

B Quod autem domi quoque haberentur huiuſmodi vaſa, vel his ſimilia ex lapide conſtructa, ex cap. 11. Leuit. non obſcurè, me iudice, colligitur. ſermo enim ibi eſt de vtenſilibus domeſticis, lexq; ibi pro illorum immunditia à Deo traditur, vt norint Iſraëlitæ quibus vti liceat, quibus verò non: quamobrem lex de vrnis aquarijs etiam loquitur hac forma verborũ: *Et omne ſuper quod ceciderit cadauer illorum, immundum erit; clibanus & chitropedes diruantur; quia immunda ſunt.* Qui nam C ſint chitropedes, ex Hebræo explicatur, vbi ſic legitur: תַּנּוּר וְכִרַיִם יֻתָּץ hoc eſt, *furnus & luteres diruantur:* dirui verò nõ dicuntur, niſi lapidea vtenſilia. dirui quidem furnum poſſe planè conſtat: eius enim ſtructura ex lateribus calceq; ruinam, reſtitutionẽ admittit: luteres verò domi ſeruati, diruẽdi nequaquam dicerentur, ſed confringendi lapidei, ſi extitiſſent. Quãobrem ex prophetæ Dauid teſtimonio, necnon etiam Leuitici auctoritate, luteres, ac domeſtica ſolia in ablutionum vſu D Iſraëlitas habuiſſe ſubodorantur. nam purificationum quoque ratio, domeſticaq; balnea, neceſſario vaſa hæc expoſcunt.

A

CAP. XXXVI.

Sudatorij, Calidarij, Tepidarij, Vnctuarijq; calor illustratur.

Ad loca Ierem. 1. *Ollam succensam ego video, & facies eius à facie Aquilonis*. Apocalyp. 21. *Timidis autem, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & omnibus mendacibus, pars eorum erit in stagno ardenti igne, & sulphure*. Et ad alia.

B

SACRA inquirimus; hæc explicanda suscepimus, propterea non erit nobis disputandum de architectura thermarum; auctoritate Plinij, Sidonij, & Vitruuij, qui eam ad proportionem humani corporis excogitarunt. Hæc enim Hieronymus Mercurialis, Andræas Bacius, Rosinus, & cum Rosino Dempsterus in Roman. antiquit. alij quoque plures, qui commentaria ediderunt in Persium, ac in Plinij epistolas, doctissimè pertractarunt. quapropter de thermarum conseruatione, illarumq; ædificio, illa tantum à nobis præ oculis habenda sunt; quæ sacræ Scripturæ oraculis lucem aliquam afferant. Vt enim sæpe alibi diximus, illarum de causa oleorum & vnguentorum materiam elucidandam suscepimus. quibus quidem in præsentiarum non minima præstabitur lux, si aperire tentabimus, quid hypocausti vocabulo in ædificio thermarum intelligi debeat, & qua ratione caldaria,

C

D

tepi-

A tepidaria, atque vnctuaria calorem haurirent. ne ab aëre frigido, nudata in balneis corpora læderentur, dum lauabantur, vngebantur, ſudoribusq; operam dabant.

Calefieri has thermarum cellas ab igne affirmabunt omnes, affirmamus & nos. verum qua in parte thermarum ignem accendere veteres conſueuerint dubitatur. in fornace igne accenſo, calorem excitari, communicariq; balneo dicent, nec nos negabimus. ſed de fornacis ſitu in ædificio thermarum B quæritur: cohæreret ne cellis nimirum, an verò ipſis ſubiaceret; hoc ambigitur. quis hoc explicauerit non video. nos aperire tentabimus; atque ab hypocauſto calorem ſuſcepiſſe eas omnes dicemus thermarum cellas, quæ vel ad ſudationis, vel vnctionum, vel ablutionum de cauſa calore indiguiſſent.

Erat autem hypocauſton, quod Ciceroni vaporarium: de quo ita ad Q. Frat. 3. lib. epiſt. 1. *In balnearijs aſſa in alterum apodyterij angulum promoui, propterea quod ita erant poſita; vt* C *eorum vaporarium, ex quo ignis erumpit, eſſet ſub tectum cubiculi*. Fallitur Manut. in Comment. dicens: *Aſſa pro hypocauſto*. Fallitur etiam in mutanda lectione; putat enim legendum *ſubiectum cubiculis*. Fallitur etiam Theſaurus linguæ Latinæ; accipit enim vaporarium, pro tepidario. verum ex Cicerone liquet, hypocauſton nihil aliud fuiſſe, quam furnũ, ſiue caminum ignis, vnde balneum calebat. vel potius locum in thermis concameratũ, & fornicatũ, habentẽ ante, præfurnium, propni- D geon nimirũ Plin. epiſt. 17. lib. 2. in quo igne appoſito ille calebat. Apertius dicamus hypocauſton fuiſſe fornaculam, ſiue caminatam ſtructuram, concamerationemve, in qua ignis ſuccendebatur, à quo aqua calefiebat ad vſum balnei, & cellæ thermarum omnes calorem hauriebant.

Dicebatur enim hypocauſton ὑπὸ τοῦ ὑποκέιμαι, quod eſt ſubiaceo; quod nimirum concameratio hæc in ædificio thermarum cellis reliquis ſubiaceret; quod & Cicero ibi aperuit, af-

firmans propterea ſe in conſtructione balnei, aſſam in alte- A rum apoditerij angulum remouiſſe; quod furnus inferior, ex cuius ore ignis erumpebat, ſubiaceret tecto cubiculi. nam eo igne qui à fornacis ore erumpebat; damnum nõ minimũ pati poſſe cubiculum merito dubitabatur. Plin. etiam lib. 5. epiſt. in ea quæ eſt ad Apollinarem, loquẽs de fabrica balnei, meminit hypocauſton: *Cubiculum hyeme tepidiſſimum*, inquit, *quia plurimo ſole perfunditur, cohæret hypocauſton; & ſi dies nubilus, immiſſo vapore, ſolis vicem ſupplet*. hoc eſt teporem illi affert. B Erat ergo hypocauſton, vnde in thermis Calidarium, Tepidarium, Vnctuarium, Sudatoriumq́;, quod πυριατήριον Græcè dicebatur, λακωνικὸν Vitruuio, & Celſo θόλος, ξηρὸς Aphrodiſeo, Aſſa Ciceroni, & Senecæ ſicca; vt varia etiã huius cellæ nomina cognoſcantur; quæ quidem ſudationis cauſa, ſicut etiam reliquæ thermarum cellæ, calidum ab hypocauſton recipiebant aërem: vt nudi in eo, aere frigido circumambiente, nulla ratione læderentur; ſi quando lauari, vngive, ac ſudare C in ea illi voluiſſent.

Plures enim in thermis cellæ cũ eſſent, quæ calore indigerent; nimirum ſudatoria, calidaria, vnctuaria, & tepidaria, vno, eodemq́; igne calorem omnibus communicari oportuit. non ſolum vt caloris, atque ignis cauſa, expenſæ leuarentur; ſed etiam vt calor vniformior ad eas omnes extenderetur. Nam aliàs cuilibet cellæ proprius fuiſſet adiungendus furnus; & cuilibet furno incendendus, ſingulari lignorum ſtrue, ſuus ignis D oportuiſſet; quod copioſiori lignorum materia fieri neceſſe erat. Præterea his etiam cellis, ſingulis cohærentibus furnis, calor nequaquam temperari potuiſſet ad rationem cellarum, atque ex indigentia vſus, vel balnei, vel vnctionis, vel ſudationis, vel denudationis illorum, qui balneo, vel vnctione recreari vellent. Si verò vnicum tantum furnum conſtruxerimus in æquali plano cum ſudatoria, calidaria, tepidaria, & vnctua-

A vnctuaria cellis: ea ratione, vt cohærens priori, calor communicaretur ſudatoriæ primum, dehinc calidariæ, & ita pariter reliquis, neceſſario à ſcopo aberraremus. Nam aqua ipſa balnei in calidaria, licet nequaquam difficile, ſaltem minus commodè calore iſto calefieri potuiſſet. quapropter, vt cuncta ad rationem vſus, indigentiæq; caloris, iuxta rationem architectorinæ diſtribuantur; hypocauſton ſubijci neceſſe eſt omnibus his cellis: & ab hypocauſto maior, vel minor calor, his vel B illis communicari cellis. quod etiam ex actis Cæciliæ virginis Romanæ confirmare poſſumus, in quibus ſic legimus: *Cum autem eſſet in aere calido balnei ſui incluſa, & ſubtus tota die, & nocte magna vis lignorum adhiberetur*, &c. minimè, ſupple, calore oppreſſam legimus.

Propnigeon alterum thermarum membrum erat; cohærebat hypocauſton: ſic autem dicebatur ἀπὸ τοῦ πρὸς, καὶ πνιγεὺς, quaſi dicas ante furnum; præfurnium hypocauſton illud dicere- C mus. Huic flammam & calorem propnigeon communicabat. in hoc enim ſeruabantur prunæ, & conſtipata ligna ſuccendebantur, vt ab eo flamma in fornace concamerata, atque caminata; nimirum in hypocauſton, extenſa, in eo diuagaretur. præfurnium hoc, ſiue propnigeon, os fornacis à Sidonio dictũ arbitror. lib. 2. epiſt. 2. *Balneum ab Aphrico*, inquit, *radicibus nemoroſæ rupis adhæreſcit, & ſi cædua per iugum ſylua truncetur, in ora fornacis, lapſu velut ſpontaneo, deciduis ſtruibus impingitur.* D illud idem os fornacis Sidonij, græco vocabulo retento Propnigeon Plin. lib. 2. epiſt. 17. dicitur: *Adiacet*, inquit, *vnctuarium, hypocauſton, adiacet propnigeon balnei.*

Lux hinc hauritur loco Ierem. cap. 1. in quo Propheta interrogatus à Spiritu ſancto quid videret, reſpondit, *Ollam ſuccenſam ego video, & facies eius à facie Aquilonis.* Qui nam fieri potuit, vt ollam inuerſam Propheta intueretur, & ex ea minimè prunæ, ac flammæ euerterentur? quærendum igitur ſupereſt,

quidnam faciei nomine, in viſione ollæ, intellexerit Propheta. A
nam ſi os intelligatur ollæ; quod ſtante illa cœlum reſpicit, cum ſurſum verſus aperiatur; nec Orientem, nec Occidentem, Auſtrum, aut Aquilonem reſpexiſſe à Propheta verè affirmari poſſet. non igitur dici poteſt ollam vidiſſe prophetam igne plenam, ex cuius ore flamma erumperet; & facies eius à facie Aquilonis. At ſi faciei nomine partem ollæ anteriorē intelligere voluerimus; cum inde nulla erumpat, aut erumpere queat flamma, Prophetæ argumentum euanuit. propterea B
enim ad Aquilonem ollam ſe reſpicere aſſeruit, quod ab Aquilone ventura eſſent mala omnia ſuper ciuitatem Ieruſalem.
Verum ſi ad hebraicum textum confugerimus, cuncta explicatiora fient. ſic enim in eo legimus סִיר נָפוּחַ אֲנִי רֹאֶה ſtante igitur huius textus ſacri lectione, aduertamus oportet vim vocabulorum, atque ab illorum ſignificatione Prophetæ ſenſum attendemus. nam vocabulo סִיר *ſir*, ſolium, ſiue ollam balnei ſignificari iam diximus. Prophetæ igitur ſenſus erit, argumen- C
to ſumpto per figuram ſynechdochen, parte nimirum pro toto poſita, ſe vidiſſe balneum, cuius hypocauſton, ſiue fornax ſuccenſa erat; illiusq; fornacis os, ex quo flamma erumpebat, Aquilonem reſpiciebat. Nam per os fornacis immittuntur ligna, vt per hypocauſton flamma ſpatietur, & ex ore fornacis flāmæ foris erumpunt. hinc à comparatione argumento ſumpto Spiritus ſanctus ſe concitaturum populos Aquilonares ad arma & bella affirmabat; qui veluti flamma ciuitatem Iero- D
ſolymitanam, omnemq; Iſraëliticam gentem perderet, ac vaſtarent.
Supra hypocauſton duo ad ſummum componebantur ſolia, vel ahena; alterum caldarium, quod in medio cellæ balneariæ collocatum exiſtimo, in quo ſatis erat vis caloris; altera in cella alterum tepidarium appellatum. hoc verò remotiori parti hypocauſton, vt puto reſpondebat, in quo calor tantiſ-

per

A per remittebatur. non enim vtraque cella pari caloris gradu affici debuit. Frigidarium nullam certè hypocauſton partem retinuiſſe certiſſimum eſt: aliàs nec nomini, nec ablutioni illorum, qui frigidam deſiderabant accommodatum extitiſſet. Tantus verò excitabatur calor in ſolio, cellisq́; ſupra illud conſtructis; quantum deſideraſſent hi, qui in cellis detinebantur, vel vnctionis, vel ſudationis cauſa. Veteres enim per quoſdam tubos & canales intra parietes ipſos immiſſos calo-
B rem ab hypocauſton ad cellas tranſmittere, atque diffundere cõſueuerunt. teſtatur hoc Seneca epiſt. 90. ad Luc. loquitur hic de thermis, dicens: *Et impreſſos parietibus tubos, qui ima ſimul & ſumma fouerent æquiter.* His tubis ſuis in locis adiungebantur claues, quemadmodum fiſtulis aquarum, vt foris exhalante vapore, ad voluntatem illorum qui vngebantur, vel lauabãtur, calor temperaretur. quod veterum thermarum ruinæ, quæ Romæ viſuntur, apertius quam deſideretur demonſtrant.

C Temperati caloris rationem habuiſſe in balneis prioris ſæculi homines, ſcribit Plutarch. Sympoſiac. lib. 8. quæſt. 9. dicens: ἐκεῖνοι γὰρ οὕτως ἀνειμένοις ἐχρῶντο, καὶ μαλακοῖς, ὥστε Ἀλέξανδρος μὲν ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ λουτρῶνι πυρέττων ἐκάθευδεν· αἱ δὲ Γαλατῶν γυναῖκες εἰς τὰ βαλανεῖα πόλτου χύτρας εἰς φέρουσαι, ὃ μετὰ τῶν παίδων ἤσθιον, ὁμοῦ λουόμεναι. hoc eſt, *illi*, ſupple noſtri maiores, *eiuſdem lenibus, atque tepidis vſi ſunt balneis, vt Alexander Magnus in balneo febricitans dormierit. Galatarum autem mulieres pultem cum*
D *ſuis pueris ederint.* Seneca quoque epiſt. 86. ait: *Nam hoc quoque nobiliſſimi ædiles fungebantur officio; intrandi ea loca, quæ populum receptabant, exigendiq́ munditias, & vtilem, & ſalubrem temperaturam.* Statius quoque lib. 1. Syluar. in illa quæ eſt de balneo Etruſci, ait:

Quid nunc ſtrata ſolo referam tabulata crepantis,
Auditura pilas, vbi languidus ignis inerrat,
Aedibus & tenuem voluunt hypocauſta vaporem.

Verum non ita, rebus poſtmodum ad luxum declinantibus agebatur: quod quam maximè dolet Seneca epiſt. 51. *Quid mihi,* inquit, *cum iſtis calentibus ſtagnis? quid cum ſudatorijs? in quæ ſiccus vapor corpora exhauſturus includitur.* De his etiam Plutarch. parum ſupra à citato loco dolet, quod nimis calido ſui ſæculi vterentur balneo, dicens:

ἔνθα μὲν εἰς Ἀχέροντα Πυριφλεγέθων τε ῥέουσι.

τοῦτο γὰρ ἄν τις εἰπεῖν μοι δοκεῖ τῶν ὀλίγον ἡμῶν ἔμπροσθεν γεγονότων, βαλανείου θύρας ἀνοιχθείσης innixus Plutarchus teſtimonio Homeri improbat caloris vehementiam in balneo ſui ſæculi, dicens:

Stagna Periphlegeton ſubit hic Acheroncia feruens.

Hoc enim dicere, quis mihi videtur ex his, qui paululum nos anteceſſere, ſi balnei porta aperta introſpexiſſet. Seneca quoque loco iam citato epiſt. 86. dolens ſuorum temporum luxum ex nimio balnei calore, addebat ad ea quæ iam retulimus. *Non hanc,* ſupple caloris temperaturam, *quæ nuper inuenta eſt ſimilis incendio; adeò quidem vt conuictum in aliquo ſcelere ſeruum viuum lauari oporteat; nihil mihi videtur iam intereſſe ardeat balneum an caleat.*

Monemur hic, auctore Seneca, conſueuiſſe veteres hoc genere mortis ſeruos interdum necare; vel illos viuos in balneo claudendo, vt caloris vi ſuffocarentur; vel calentium aquarum ardore in ſolio detinere tam diu, quam diu expilati expirarent: vel tandem venarum abſciſſione, vt ſenſim ſanguine effuſo illi extinguerentur.

Priori genere mortis tentatam nobiliſſimam Virginem Cæciliam, ac denique ceruicem dediſſe, vitamq́; cum vita in melius commutaſſe; in actis ipſius legitur, hac verborum forma: *Tunc valde iratus Almachius Iudex, iuſſit eam reduci in domum ſuam, & illic balnei calore conſumi.* Calor balnei hic dicitur; qui communis erat ſudatoriæ & calidariæ cellæ, quæ vt diximus, ſupra hypocauſton ædificatæ erant, ideò ſubditur:

Cum

A *Cum autem esset*, supple Cæcilia, *in aëre calido balnei sui inclusa, & subtus tota die, ac nocte magna vis lignorum adhiberetur, illic illæsa, tamquam in frigidario locata permansit; saluaq; Domini gratia: adeò vt nulla pars omnino ex eius membris fuerit, vel in minimo sudoris signo humefacta.*

Posterioris mortis genere Rufina & Secunda virgines tentatæ fuere; sed in alia thermarum cella, in ea nimirum, in qua solium ad ablutionem seruabatur. Cum enim ambæ hæ virgines in tenebricosum, & fœtidum carcerem inclusæ fuissent; & statim clarissima lux, suauissimusq; odor locum implesset; vt dicitur in actis ipsarum registratis in Breuiario Romano, sub die 10. Iulij *in ardente balnei solio includuntur*. suspicari quis posset nequaquam has Virgines inclusas fuisse solio ipso; sed dici in solio inclusas, quòd in cella illa in qua solium erat, ad mortem clausæ fuerint; quæ vt diximus, eodem calore cum sudatoria concalescebat; quapropter non minus, quam prior illa cella ad suffocandum homines apta erat: secus tamen historia tradit, illasq; in solio inclusas affirmat. quo etiam mortis genere Crispum à Constantino necatum ex Zosimo nonnulli referunt; necnon etiam vxorem, quæ Crispo necis causa fuerat.

Ab hoc etiam mortis genere, iuxta temporum consuetudinem sumpta metaphora Ioannes in Apoc. quoties de pœna criminosorum acturus fuit, toties ad stagnum ignis ardentis, ac sulphuris se contulit; habita, vt reor, ratione ad genus mortis, quo serui scelere aliquo conuicti puniebantur. Dixerat enim Seruator noster sanctissimus, *Qui facit peccatum, seruus est peccati*. Propterea Ioannes ad genus mortis quo serui afficiebantur confugiens cap. 21. Apocalip. ait: *Timidis autem, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus pars eorum erit in stagno ardenti igne & sulphure*: nam dictio Græca λίμνη, quæ habetur

betur in textu sacro, & stagnum interpretatur, non solum de A collectione aliqua aquarum copiosa, sub dio posita, verificatur, sed etiam de stagnis, atque piscinis domesticis: quamobrem in gymnasio quoque, ac balneo vocem illam valere, perspicuum est apud auctores. in his enim natare etiam veteres cõsueuere, propterea metaphora sumpta, à toto thermarum ædificio, nimirum à solio, & à piscinis aquarum calentium, & ab igne vnde calebant solia, in sulphure & igne hæreditatem criminosorum hominum Ioannes constituit: quibus non solum in B hac vita, sed etiam in futura, cruciatibus, ac pœnis in perpetua vita, perpetuo necarentur.

Huic cellæ caldariæ proxima erat, quæ tepidaria dicebatur; ab alijs media; quod nimirum inter frigidariam, & calidariam medium teneret locum. nam in priori ædificij parte, vbi calor vehementior fuisset, calidum erat balneum; in altera extrema ædificij parte extra hypocauston, frigidum habebatur solium; in hac media cella caloris vis tantisper remittebatur; C vt neque frigida, neque calida esset; tum ratione situs, tum etiam tubulorum, per quos calor communicabatur cellæ, per fistulas apertas ad calorem remittendum: quam propterea trepidariam dictam agnouimus.

Quia verò vngi aliquem cella non calida minus erat ad rem; inquirendum superest, in qua nam illarum cellarum vngi veteres consueuerint; in sudatoria nimirum, an in caldaria, an denique in tepidaria, vel etiam in alia quæ alypterium dice- D retur: siue potius confundendæ hæ cellæ sint, meminiq; distinguendum alypterium à sudatoria, aut sudatoriã à caldaria; sed promiscuè accipienda sint cuncta. Certum est enim illos veteres in ædificio thermarum locum vnctionibus destinatum habuisse; qui Alypterium diceretur: verum in sudatorio vnctos aliquando veteres, Celsi auctoritate probari potest, de re med. lib. 1. cap. 2. ait enim: *Sub veste primum in balneo insudare,*

A *dare, ibi vngi, tum transire in calidarium.* Cum igitur calidarium diceretur locus, in quo illi post sudationem lauabantur; & Celsus dicat, illos in eodem loco vnctos in quo sudassent, in eadem igitur vngebantur cella veteres, in qua sudassent: quamobrem alypterium, siue vnctuarium à sudatoria indistinctum hoc testimonio censebitur.

Sed si credimus Petronio, nequaquam in sudatorio, sed in calidario, vbi nimirum solium ad ablutionem constitutum erat, B veteres vngebantur. sic enim ille habet. *Itaque intrauimus balneum, & sudore calefacti, momento temporis ad frigidam exiuimus; iam Trimalchio vnguento perfusus tergebatur, non linteis, sed palijs ex mollissima lana factis.* non igitur Trimalchio in frigida aria, sed in priori calida, in qua balneum erat, ibi vngebatur. stat cum Petron. Plaut. in Poen. act. 3. scen. 3. in qua Lycus leno Collybiscum villicum decipere volens, deliciarum spondet chaos, vini nimirum & vnguenti, dicens:

C *Vbi tu Leucadio, Lesbio, Thasio, Coo,*
Vetustate vino edentulo ætatem irriges:
Quid multa verba? faciam vbi tu laueris,
Ibi vt balneator faciat vnguentariam.

Vt faciat nimirum balneum, in quo laueris, in vnguentariã officinam permutari. cũ igitur dixerit Plauti Lycus ibi vnguenta effluenda, vbi, ideſt in ea cella, in qua Collybiscus lauisset, planè insinuasse videtur calidarium ab alypterio minimè distingui.

D Sed Theodor. Marcil. in sat. 3. Pers. vnctuarium confundi cum tepidario putat, dicens: *Sic eadem tepidaria, & vnctuaria Epitecto & Plinio epist. 17. lib. 2. vnguentaria Sidonio epist. 2. lib. 2.* hæc ibi apud Marcilium. de his Sidonius ita. *Hinc aquarum surgit cella coctilium, quæ consequenti vnguentariæ, spatij parilitate conquadrat.* hoc est, *cellæ tepidariæ, & vnguentariæ*, inquit Sauaro. sed nihil in his, me iudice, neque pro Theodoro, neque

pro

pro Sauaro, vnguentariè quidem Sidonius meminit, nullibi te- A
pidariæ: stat certè pro Theodoro Epitectus in altercatione cũ
Adriano Augusto definiens hominem. *Quid est homo*, inquit,
*balneo similis; prima cella tepidaria, vnctuaria, infans natus perun-
gitur; secunda cella sudatoria, pueritia; tertia cella assa perferen-
taria iuuentus*. Fauet etiam Plinius loco iam citato. cuius qui-
dem sensus vt percipiatur, ab ordine in enumerandis cellulis
balnei accipiendus erit. incipit enim à frigidaria ad mediam,
ad calidam, dicens: *Inde balnei cella frigidaria, spatiosa, & effu-* B
*sa, cuius in contrarijs parietibus duo baptisteria velut eiecta sinuan-
tur, abundè capacia si innare in proximo cogites. adiacet vnctua-
rium, hypocauston; adiacet Propnigeon balnei, mox duæ cellæ ma-
gis elegantes quam sumptuosæ, cohæret calida piscina mirificè, ex
qua natantes mare aspiciunt.* hæc ibi Plinius. qui dum vnctua-
rium postponit frigidariæ cellæ, & hoc ipsum calidariæ præ-
ponit; tepidarium ab vnctuario minimè distinxisse videtur.
tamen in eo loco Plinij Catanæus commentator confundens C
vnctuarium, & hypocauston, legendum probat: *adiacet vn-
ctuarium immo hypocauston*. Sed verius Plinij sententiam intel-
lexisset, si accepisset hypocauston in dandi casu, & verbum
adiacet, pro *superiacet*, locumq; hac paraphrasi interpretatus
fuisset; superiacet hypocausto vnctuarium, superiacet vnctua-
rium propnigeon balnei; mox duæ cellæ magis elegantes,
quam sumptuosæ: cohæret vnctuario mirificè calida piscina,
etenim hypocauston & propnygeon subiecta fuisse reliquis D
cellis iam monstrauimus.

Nobis tamen non erit de numero cellarum balnei, illarumq;
distinctione digladiandum; sed veteres aliquando vnctos in
sudatorio, & id frequentius, vt propterea Martialis infra expli-
candus dixerit:

Siccos pinguis onyx anhelat æstus.

Aliquando etiam in calidario, frequentius forte etiam in te-
pidario,

pidario, tamquam in propria ſede; quamobrem licet alypterium, ſeu vnctuarium cum calidaria aliquando, interdum cum ſudatoria in thermis, nonnumquam etiam cum tepidaria, fuerit indiſtinctum; at non ita frequentius; ſed quamquam ab illis duabus cellis alypteriũ diſtingueretur; à tepidario certè ex cõmuni vſu non diſtinguebatur. Propterea enim qui apud Petronium, à calida ſtatim ad frigidam tranſierunt; amicum Trimalcionem vnguento perfuſum agnouerunt; quia per mediam tepidariam tranſeuntes, ibi illum inter vnguenta verſari compererunt. Non negarim tamen veteres illos adeò profuſos fuiſſe in ædificijs thermarum, de quibus iam diximus cap. 31. vt non ſolum maieſtatem exquiſitam, in his quæſierint; ſed etiam cellarum numerum, muneribus balnei diligentiſſimè accommodatum curarint. quapropter in illis aliquando alypterium etiam, ſiue eleotherium, & vnctuarium à reliquis cellis diſtinctum extitiſſe non ambigo. balnea tamen omnia hunc habuiſſe cellarum numerum non admitto. Quæ verò alypteriũ habuere, ſupra hypocauſton illud habuiſſe neceſſe fuit. ſaltem enim modeſtiores nequaquam abſque calore in thermis vngebantur. iuxta doctrinam Celſi lib. 1. cap. 2. dicentis: *Exercitationem rectè ſequitur, modo vnctio, vel in ſole, vel ad ignem; modò balneum, ſed in conclaui quam maximè & alto & ſpatioſo.* Seneca quoque epiſt. 56. alyptam intra balneum ſtatuit, qui verſetur cum his, qui nudi balneariam agunt; ac propterea inter calidas tantum cellas alypterium recenſeri poterit.

Nec ſolum cellarum rationem habuere nepotini illi in vſu balnei, atque vnguentorum, ſed etiam temporis atque horarum. vt etiam indigitauimus ſupra cap. 30 monet id Plutar. de defect. oracul. dicens: ἤδη δὲ πὼς ἀπὸ τοῦ νεὼ προϊόντες ἐπὶ ταῖς θύραις τῆς κνιδίων λέσχης ἐγεγόνειμεν παρελθόντες οὖν εἴσω, τοὺς φίλους πρὸς οὓς ἐβαδίζομεν εὕρομεν καθημένους, καὶ περιμένοντας ἡμᾶς ἦν δὲ τὴν ἄλ-

λον

λων ἡσυχία διὰ τὴν ὥραν ἀλειφομένων ἢ θεωμένων τοὺς ἀθλητάς. hoc A eſt: *Interea à templo progreſſi, ad fores Curiæ Chnidiorum venimus. ingreſſi igitur amicos, quos volebamus conuentos, ſedentes offendimus, & nos expectantes; erat autem aliorum conuentus, quieſcentibus tum reliquis, quod ea diei eſſet hora, vt vel vngerentur, vel athletas ſpectarent*. hæc ibi Plutar. de abluendi hora nos quoque admonet Seneca cap. 12. de breuit. vit. Qui luxum ſui ſæculi damnans, *nec illos quidem*, inquit, *inter otioſos numeraueris, qui ſella ſe & lectica huc, & illuc ferunt; & ad geſtationum ſua-* B *rum, quaſi deſerere illas non liceat, horas occurrunt; quos quando lauari debeant, quando natare, quando cœnare alius admonet*. Fuit verò vnctionis hora, eadem quæ ablutionis erat, nimirum pomeridiana ſub veſpera, de qua Vitruuius: *Tempus lauandi*, inquit, *à meridiano ad veſperum eſt maximè conſtitutum*. Quando videlicet accubituri fuiſſent ad cœnam. Huiuſce moris crebra in Plinianis epiſtolis fit mentio, vt lib. 3. epiſt. de Spurina. *Vbi hora balnei nunciata eſt. eſt autem hyeme nona* C *æſtate octaua, in ſole, ſi caret vento, ambulat nudus; deinde mouetur pila vehementer, & diuinum hoc quoque exercitationis genus pugnat cum ſenectute, lotus accubat, & paulisper cibum differt. interim audit remiſſius aliquid, & dulcius; paulopoſt apponitur cœna*. Præclarè his illuſtratur locus Cicer. ad Att. lib. 13. epiſt. 50. Ciceronem namque æſtatis tempore hoſpitem habuiſſe in proprijs ædibus Cæſarem, cum de Reipublicæ principatu cum Pompeio ille contenderet; ex hora octaua, quæ vt dixi- D mus, ablutioni erat accommodata, planè colligitur. ſic enim ait: *Ille*, ſupple Cæſar, *tertijs Saturnalibus apud Philippum ad horam VII: nec quicquam admiſit, rationes opinor cum Balbo: inde ambulauit in littore, poſt horam octauam in balneum. tum audiuit: de Mamurra non mutauit. vnctus eſt, accubuit*. balnei octaua hora erat, vt iam diximus æſtatis, non verò hyemis; vt meritò Cæſarem eo tempore ad Ciceronem veniſſe cenſen-

tur

A tur à nobis. tempus igitur lotionis, atque vnctionis erat ſub veſpera. inde Martial.

Sufficit in nonam, nitidis octaua Palæſtris.

Et lib. 10. inquit:

Nuntiat octauam Phariæ ſua turba iuuentæ,
Et pilata redit, iamq́ ſubit cohors
Temperat hæc thermas, prior hora vapores
Halat, & immodico ſexta Nerone calet.

B Octaua namque hora palæſtritarum erat, propterea dixit octauam nuntiari iuuentuti. Neronem verò in omnibus prodigioſiſſimi luxus nec horam, nec tempus habuiſſe oſtendit; cum tamen reliqui modeſtiores æs thermarum expectarent, ſicut apud eundem cognouimus.

C

D

CAP.

CAP. XXXVII.

A

Non ſolum ablutio, ſed & oleum ex inſtitutis veterum conuiuio debebatur.

Ad loca 2. Reg. cap. 12. *Surrexit ergo David de terra, & lotus, vnctusq. eſt: petiuitq. vt ponerent ei panem, & comedit.* Pſal. 141. *Corripiat me iuſtus in miſericordia: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Pſal. 23. *Paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus omnes qui tribulant me. Impinguaſti in oleo caput meum, & calix inebrians quam præclarus eſt.*

B

QVID oleum cum cœna, quid lotio cum oleo, rerum natura ſpectata, commune habeant; non video. nihilominus profuſi adeò fuere veteres in voluptatibus, tantoq; arripiebantur luxu; vt niſi loti vnctiq; fuiſſent, minimè cœnarent. lotionem vidimus; vnctionem quoque non negligamus; vt in cœna literaria, nos quoque aliquid deguſtemus; nec enim nobis timendum erit, quod auctore Plutar. in lib. an ſen. ſit ger. repub. Pompeius Lucullo obiecit, quod nimirum poſt rem domi, militiæq; geſtam, balneis, cœnis, ac quotidianis conuiuijs otio diſſoluto operam daret. nam quamuis in literario ludo ociemur; nobis in publicum bonum Vrbanus VIII. hæc otia fecit. quapropter quemadmodum Archimedi cœnaturo cōtigiſſe idē ſcribit; quod videlicet à tabula, cui geometriæ ſtudio detentus inhærebat, quodāmodo ſopitis ſenſibus, vi auulſus, atque veſtibus exutus à ſeruis, & vnctus cū eſſet; ille in vncto corpore figuras geometricas delineabat; vt nulla dies, nullum

C

D

A lum tempus, nullum locum ſine linea ſibi eſſet; ita pariter in menſa literaria nos cœnaturi, in balneis, in vnguentis, conditisq́; oleis dum verſamur; in vncto quoque corpore ſacrorum oraculorum characteres imprimere ſtudeamus. ne quid deſit, quo antiquorum vnctiones, & cœnæ nobis præſto ſint, & cognitæ.

Hunc oleorum cum balneo, & cœna coniunctum ritum abhorrebat Seneca epiſt. 123. *Aeſtimari non poteſt,* inquit, *quantam voluptatem capiam ex eo, quod laſſitudo mea ſibi ipſa acquie-* B *uit; non vnctiones, non balneum, non aliud remedium, quam temporis quæro. nam quod labor contraxit, quies tollit. hæc qualiſcumque cœna, adijciali iocundior erit.* Hæc à Seneca dicta, habita ratione conſuetudinis cœnandi; verum non ſine præludente vnctione. quapropter vix ferè in veterum monumentis legere contigerit cœnam; quam non præierit vnctio in balneo. Hincq́; illud Plutar. ἐπεὶ δὲ καιρὸς ἦν δείπνου, καὶ παρεσκεύασεν ὁ ναύ- C κληρος ἐκ τῶ παρόντων, ἰδὼν ὁ φαώνιος οἰκετῶν ἀπορίᾳ τὸν Πομπήϊον, ἀρχόμενον αὐτὸν ἀπολούειν, προσέδραμε καὶ ὑπέλυσε, καὶ συνήλειψε, καὶ τὸν λοιπὸν τῶ τούτου περιέπων, καὶ θεραπεύων, ὅσα δεσπότας δοῦλοι μέχρις νίψεως ποδῶν, καὶ δείπνου παρασκευῆς διετέλεσεν. ſcribit enim Plutar. de Pompeio iam victo, atque fugato à Cæſare in Pharſalico bello, deq́; illius abiecta fortuna, in qua nihilominus cœnaturus, à balneo, & vnctione abſtinendum non cenſuit. ſic enim locus interpretatur: *Cum cœnæ tempus* D *affuiſſet; & apparauiſſet Gubernator ex his, quæ tunc habebantur: videns Phaonius domeſticorum defectu, Pompeium incipientem ſeipſum abluere, procucurrit, eumq́; abluit, vnxitq́;. & in reliquo curans ipſum & inſeruiens, ſicut ſerui dominos, vſque ad pedum ablutionem, & cœnæ apparatus diſpoſitionem.*

Pompeium igitur ex temporum conſuetudine in ea conſtitutum fortuna, vnctum legimus, ne crimini fortaſſe daretur illi, ſi cœnaſſet inunctus. vel vt præludia cœnæ neceſſaria tunc

temporis minimè deeſſent. Inde Martialis noſter pulcherri- A
mè iocatur in Fabullum, qui eum nimis frugali cœna exceperat, non tamen vnguenta inter cœnandum, oleumq́; cœnæ præludium Fabullus prætermiſerat: ab oleis igitur & vnguentis Poëta ſumpto argumento ſalsè iocatur, dicens:

Res ſalſa eſt bene olere, & eſurire,
Qui non cœnat, & vngitur Fabulle,
Hic verè mihi mortuus videtur.

Eiuſdem conſuetudinis non intermiſſa ratio Petron. in Satyric. confirmat, dicens: *Itaque intrauimus balneum, & ſudore calefacti momento temporis ad frigidam eximus. iam Trimalchio vnguento perfuſus tergebatur non linteis, ſed palijs ex molliſſima lana factis.* Balnei verò vnguenta, Trimalchionis cœna ſequitur, eum, ſtatim ac vnctus fuit, geſtatum in cella ad cœnaculum ſcribitur. B

In eamdem ſententiam ſicariorum hominum miſerrimam cœnam cum ſcriberet Apul. lib. 4. Metamor. quorum viuendi genus leonibus, tigribusq́; ſimile, inter rupes ac ſaxa poſitum erat; ab oleo tamen cœnæ præludio abſtinere verebantur; ne quid in ratione victus neceſſarium dimiſiſſe viderentur. *In fine ſermonis huius*, inquit, *ſeſe deueſtiunt; nudatique, & flammæ largiſſimæ vapore recreati, calidaq́ perfuſi, & oleo peruncti, menſas dapibus largiter inſtructas accumbunt.* Sufficerent quidem iam huculque allata loca, ſatisq́; vt ſuſpicor, probaſſent oleum cœnæ coniungi; nec in re notiſſima hoc ſæculo probatione alia opus eſſet. Verum vt frequentia communis vſus, & antiquitas vnctionis in balneo ante cœnam magis, ac magis apertior fiat, allatis locis addantur antiqui quoque, ac literati lapides, in quibus epulum propinationem Dijs Manibus ſacram dandam ſtatuitur: non tamen ſine oleo, ne forte ab integra propinationis ratione teſtatorē defeciſſe viderentur. nomine autem propinationis totam cœnam, ſiue integrum con- C D

uiuium

A uiuium ſignificari, me iudice, procul eſt à dubio; niſi alij meliora excogitauerint. lapis eſt Bergomi, refertur à Gruttero pag. 753. ex quo ea tantum duximus tranſcribenda, quæ inſtituto noſtro deſeruiunt. ſub hac verborum forma:

ITEM. APPIVS. EVTYCHIANVS. MARITVS EIVSDEM. VALERIANAE. SCHOLAE VEXILLARIOR. LARGITVS. EST. HS. XXXX B N. EX. CVIVS. SVMMAE. REDITV. QVOD ANNIS. DIE. SS. NATALIS. EIVS. ANTE STATVAM. LECTIST. EX. -X. CCL. PONANT SPORT. -X. CCL. INTER. PRAESENT. SIBI DIVIDI. OLEVM. ET. PROPIN. PER ROSAM. PRAEBEANT

Vt verò antiquior adhuc olei vſus, in balneo cœnæ præludio C conſpiciatur apertior; nec tantum ex Romanorum inſtitutis oleum, atque vnctio conuiuio deberi perſpicuum ſit; ad Græcorum conſuetudines nos referamus, & ad Iliaca tempora in Troiana expeditione. ab eo enim vſque tempore oleum in balneo ante cœnam præberi ſolitum, probabit antiquorum omnium rituum nuncius, numquam ſatis laudatus Homerus, apud quem lib. 3. Odiſ. Telemachus à Neſtore ad iura hoſpitij admiſſus, non ante, ſed poſt balneum, & vnctionem, accu- D buiſſe ſcribitur his verbis:

Αὐτὰρ ἐπεὶ λοῦσεντε, καὶ ἔχρισε λίπ' ἐλαίῳ,
Αμφὶ δὲ μιν φάρος κάλον βάλεν ἠδὲ χιτῶνα,
Εκ ῥ' ἀσαμίνθου βῆ δέμας ἀθανάτοισιν ὁμοῖως,
Πὰρ δ' ἄρα Νεσορ κατὰρ ἕζετο ποιμένοι λαῶν.

Conuiuio excipiebatur hic Telemachus à Neſtore: iam iamq; in conuiuialibus ſtratis accubiturus erat; propterea vnguentis perungendus, ſiue oleo odorato, aqua prius abluitur; ſtatim

verò ac lauacrum, ſiue ſolium, vt vim Græcæ vocis teneamus, exijſſent; veſtem induiſſe ſcribuntur. quod de cœnatoria dictum arbitror; de qua alibi Myrothec. 5. nonnihil dicemus. vtebantur etiam nuptiali, quoties nuptiarum cauſa recumbēdum fuiſſet. Sabanum alijs veſtis illa dicitur, quæ poſt balneum cœnationis cauſa aſſumebatur. ita Theodor. Marcil. in Perſ. ſat. 3. ſed quicquid ſit genere veſtis, Olei vſum præclarè aperuit noſter Homerus in ſupra poſitis carminibus, ſic interpretatis.

Sed poſtquam lauitq́ & vnxit pingui oleo,
Circumq́ ipſum pulchrum pallium iecit, & tunicam,
Ex balneo exiuit corpore immortalibus ſimilis,
Apud autem Neſtorem iens ſedit paſtorem populorum.

Nec ab his diſſentiunt, quæ lib. 8. Odiſ. apud eumdem ſcriptorem habentur. hìc enim Vlyſſes, ab Areta iure hoſpitij exceptus, & ad opiparum conuiuium, vt par erat, admiſſus; non niſi poſt ablutionem, atque vnctionem in ſtratis accubuiſſe his verbis ſcribitur:

Τὸν δ᾽ ἐπεὶ οὖν δμῳαὶ λοῦσαν, καὶ χρῖσαν ἐλαίῳ,
Ἀμφὶ δὲ μιν χλαῖναν καλὴν βάλον, ἠδὲ χιτῶνα,
ἐκ ῥ᾽ ἀσαμίνθου βὰς ἄνδρας μετὰ οἰνοποτῆρας,
ἤιε, &c.

Ἀσαμίνθος, ſolium balneatorium Græcè, à ſordibus abluendis dicebatur; de hoc vaſe præcedenti capitulo loquuti ſumus. nobis hic, ſatis ſit Homeri teſtimonio probaſſe; quod vncti veteres cœnaculum adirent; & in eo recumberent. probauit hoc locus iam ſupra allatus; probat & hic alter ita interpretatus:

Hunc igitur poſtquam famulæ lauerunt, & vnxerunt oleo,
Circum autem ipſum pallium pulchrum iecerunt, & tunicā,
Ex ſolio exiens ad viros vini potatores.
Iuit, &c.

Hunc quoque balnei, & vnctionis cum cœnis, atque conui-

uijs

A uijs ex Græcorum, & veterum inſtitutis neceſſarium fœdus, eiuſdem auctoris teſtimonio ex Iliad. lib. 10. deſumpto, conſirmatur. Diomedes enim & Vlyſſes, qui res Troianas, Troiáq́; exploraturi iuerant; cum ad caſtra, puluere ac ſudore fœdati, cœnaculum ingredi, ac recumbere vellent; minimè id auſi ſunt, niſi prius loti, vnctiq́; fuiſſent. id Homerus his verbis retulit:

Εἰς ῥ' ἀσαμύνθους βάντες ἐϋξέστας λούσαντο,
B *Τῷ δὲ λουσαμένω, καὶ ἀλειψαμένω λίπ' ἐλαίῳ*
Δείπνῳ ἐφιζανέτην.

Mirum eſt enim Duces primarios exercitus totius Græciæ, in ea rerum anguſtia poſitos, vt marina aqua ſordes abluerent; nihilominus recumbere nulla ratione voluiſſe, niſi prius odorato vngerentur oleo, & lauacro cœnam præirent; vt hac illorum carminum interpretatione perſpicuum eſt.

In balneo euntes bene fabricata loti ſunt,
C *Hi autem loti, & vncti pingui oleo*
Cœnatum iuerunt.

Ne verò quid noſtro inſtituto deſit, à Græcis, & Romanis ad ſacra antiquitatum monumenta, in diuinis oraculis literis cõmendata, nos transferamus; apertumq́; maneat, etiam apud veteres Iſraëlitas, vnctionem præceſſiſſe conuiuium, ab antiquiſſimis vſque temporibus. locus ex cap. 12. lib. 2. Reg. hoc præclarè oſtendit. hic enim ſanctus Rex Dauid cum pueru-
D lum lethali morbo grauatum intelligeret, quem illi Betſabea ex adulterio pepererat; de vita pueruli ſollicitus, ſeipſum dolore affligebat; ieiunio macerabat; Deumq́; omnipotentem deprecabatur, vt puerulo ſibi iam nato ſalutem reddere dignaretur: verum fruſtra, Deo non exaudiente Dauidem. cum igitur eiuſdem infantuli mors illi renunciata fuiſſet, ſtatim à loco, in quo pœnitentiæ cauſa iacuerat, ſurrexit; cumq́; vt diuino placito, ad vtrumque conformem ſe oſtenderet ſanctus

Rex Dauid, cœna ndum censuisset; accumbere veritus est, nisi prius oleo odorato vngeretur; luctu, atque mœrore deposito. *Surrexit ergo Dauid de terra*, inquit Numen, *& lotus, vnctusq; est, petiuitq;, vt ponerent ei panem & comedit.* Panis autem nomine, ex sacrarum Scripturarum phrasi, absolutum, pleneq; instructum conuiuium intelligi iam alibi diximus: & norunt quidem periti omnes diuinorum oraculorum. In hac eadem sententia dixit quoque idem Propheta psal. 141. *Corripiat me iustus in misericordia, & increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Respiciens enim Propheta ad conuiuia veterum, qui oleo præficiebãtur; se magis amare viri iusti increpationes, ac reprehensiones ad correctionem suorũ criminum ostendit; quam flagitiosorum hominum lautitias vnguentorum, ac conuiuiorum: seq; magis in his, quam in illis delectari. Ex quibus certè locis, veterum consuetudo, ac nexus vnctionis, & conuiuij, ex sacris quoque literis perspicuum fiet. Nam & in psal. 23. gloriam ac beatitudinem, quam ex Dei gratia sibi futuram sperabat Propheta, laudibus celebrare volens, sub metaphora conuiuij dicebat: *Parasti in conspectu meo mensam, aduersus omnes qui tribulant me.* Hãc beatitudinem veritus Propheta sanctissimus exprimere absque vnguentis, ex consuetudine illius ætatis, propterea subintulit: *Impinguasti in oleo caput meum, & calix inebrians quam præclarus est?* Sacris tandem postrema imponatur manus, Seruatoris nostri testimonio, cuius ætate, ac sæculo adeò conuiuium, & oleum simul nectebantur; vt ab vnctione sumpto argumento, simulãdas epulas, atque celandum ieiunium monuerit discipulos, dicens: *Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum, & faciem tuã laua.* vt hinc saltẽ, vbi cuncta deessent, oleũ deberi conuiuio liquido cõstet, & non solũ ex consuetudine Græcorũ, atque Romanorum, sed etiam ex antiquissimis sacrorum oraculorum institutis, balnei vnctionis, & conuiuij nexus lucidissima appareant.

CAP.

A

CAP. XXXVIII.

Prophetas ad munus Propheticum obeundum aliquo genere olei vnctos suspicari potest.

Ad loca 3. Reg. cap. 19. *Reuertere in viam tuam per desertum in Damascum, cumq; perueneris illuc* B *vnges Hazael Regem super Syriam, & Iehu filium Namsi vnges Regem super Israel, Elisæum autem filium Saphat, qui est de Abelmeula vnges Prophetam pro te.* Isai. 61. *Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me.* Luc. 4. *Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, &c.* Reg. 1. cap. 10. *Ecce cuneus Prophetarum obuius ei, & insiluit super eum Spiritus Domini, & prophetauit* C *in medio eorum.* Et ad alia loca.

NIHIL vnquam serpens ille antiquus, ex quo Deo æquari cogitauit, aliquando prætermisit; quo hanc ipsam cum Deo æqualitatem diu æmulatam pro viribus non contenderit. Quapropter cum aliquos summi Dei familiares, & D amicos, diuino repletos Spiritu, futura prænũciare conspexisset: suo & alios impios homines spiritu replere conatus, euentura quæ coniecturis nouit, ipse quoque sub inuolucris, ænigmatibus, dubijsq; verbis præfari illis quoque donauit. Ridicula quidem sunt, quæ ambiguitatibus implicita ab illis vatibus Deorum auctoritate fultis prænunciabantur. vt de his vaticinijs pulchrum Nicharchi Epigramma ostendit in Florileg. Epigr. lib. 2. cap. 6. his versibus:

εἰς ῥόδον εἰ πλεύσοι, τὶς ὀλυμπικὸν ἦλθεν ἐρώτων
τὸν μάντιν, καὶ πῶς πλεύσεται ἀσφαλέως.
ὡ μάντις πρῶτον μὲν ἔφη, καινὴν ἔχε τὴν ναῦν,
καὶ μὴ χειμῶνος, τοῦ δὲ θέρεις ἀνάγου.
τοῦτο γὰρ ἂν ποιῇς ἥξεις κᾀκεῖσε, καὶ ὧδε
αἰ μὴ πειρατὴς ἐν πελάγει σε λάβῃ.

Quo quidem genere vaticinij quiſque vatis eſſe poterāt, quamuis ſtultiſſimus eſſet. rideamus in illorum carminum interpretatione.

In Rhodum an nauigaret aliquis, Olympicum venit rogans
Vatem, & quomodo numine nauigaret tuto.
Et vates, primo quidem, inquit, nouam habe nauem,
Et non in hyeme, ſed æſtate tranſuehere.
Si enim hoc facies, venies illuc & huc,
Ni fors pyratæ te in pelago capiant.

Sunt alia ſexcenta huiuſmodi. quia verò inter has ridiculas prædictiones, atque inter ambages, quæ in quocumque euentu ad vtrumque interpretari poſſent, dum verſarentur; vnum vel alterum fieri neceſſe erat; his fidem præſtandam diabolus ſuaſerat ſtultiſſimis illis, vt impiæ religionis miniſtris apertior pateret aditus ad falſa quæcumque voluiſſent dogmata hominibus ſuadenda; vt à vero Dei cultu eoſdem auerteret.

Futura verò prænunciare tāta fuit ſemper in æſtimatione apud omnes nationes, vt velut interpretes, internuntijq́; Deorum pro certo haberentur: adeò vt lege lata in Romano Senatu pro huius farinæ hominibus, Iouis opt. max. interpretes, appellati fuerint. Sic Euander Carmentam matrem fatiloquam, Deùm interpretem vocat apud Liu. lib. 1. Decad. 1. dicens: *Ioue nate Hercules ſalue, te mihi mater veridica interpres Deùm auctum cæleſtium numerum cecinit.* eodem nomine Virg. lib. 3. Æneid. Helenum augurem appellat:

Troiu-

A *Troiugena interpres Diuùm, qui numina Phœbi,*
Qui tripodes, Clarij lauros, qui sydera sentis,
Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ.

Floruere apud veteres Italos, in hac superstitiosissima peritia Hetrusci, apud quos Fesulis erat Augurum toto orbe celeberrimum collegiũ. Quamobrem proditum est, Romæ optimatum filios sex, Hetruriæ populis, vt augurandi artem ediscerent, ex Decreto Senatus in disciplinam tradi solitos, teste B Alexandro ab Alex. lib. 5. Gen. dier. cap. 19. sed & veteri lege sancitum fuit in hæc verba: *Prodigia & portenta ad Hetruscos Aruspices, si Senatus iusserit deferunto. Hetruriaq; Principum disciplinam discunto, quibus Diuis decreuerint procuranto, ijsdem fulgura & ostenta pianto. auspicia seruanto. auguri parento.* Quo antiqui iuris decreto, quæ de Hetruscis, & dignitate auguratus diximus, clarissima fiunt.

Quid multa? Dignitas vaticiniorum penes Romanos eò sub- C limata fuit; vt sola aruspicina apud eumdem Alexandrum ab Alexandro ad eum nobilitatis gradum quis eueheretur; vt in Senatum, qui toto Orbi venerandus erat, adscribi; & inter patres orbis totius, Principibus, ac Regibus spectabiles, ob solam diuinandi artem licuisset gradum tenere. Muneri augurali Consulatũ quoque coniunctum, lapides veteres testantur. Est lapis Aquini in Campania ante summũ Templum ad lacum, in basi marmorea quadrata sine vllo ornamento, tantum- D modo leuigata; habetur apud Grutter. pag. 433. his verbis:

C. MARCIO. L. F.
CENSORINO. COS.
AVGVRI. PATRONO. D. D.

Pontificatum quoque, & Sacerdotium dignitati auguratus adiunctum, quin & plurimas sacrorum dignitates eidem concessas, ex lapidibus quoque antiquis manifestum est. habetur lapis Romanus apud Grutterum pag. 27. hac forma.

DIS.

DIS. MAGNIS
VLPIVS. EGNATIVS. FAVENTINVS
V. C. AVGVR. P. V. B. P. R. Q.
PATER. ET. HIEROCERIX. D. S. I. M.
ARCHIBVCVLVS. DEI. LIBERI
HIEROFANTA. HECATAE. SA
CERDOS. ISIDIS. PERCEPTO
TAVROBOLIO. CRIOBOLIOQ
IDIBVS. AVGVSTIS. D. D. N. N.
VALENTE. AVG. V. ET. VALENTINIA
NO. AVG. CONSS. FELICITER
VOTA. FAVENTINVS. BIS. DENI
SVSCIPIT. ORBIS
VT. MACTET. REPETENS. AVRATA
FRONTE. BICORNES

Plurimi, vt nihil huius muneris dignitati deesset, Summo Pontificatui etiam Auguratum adiunxere; quemadmodũ de Q. Fabio Maximo Liu. lib. 10. Decad. 2. & de C. Cæsare, & Galba Imperatoribus Alex qui supra lib. 2. cap. 8. affirmant. quamobrem lex lata fuit sub pœna capitis in eum qui auguri non obtemperasset. est lex apud Cicer. lib. 2. de legib. in hæc verba: *Interpretes Iouis Opt. Max. publici Augures, signis & auspicijs postea vidento, disciplinam tenento, sacerdotesq́, vineta, virgetaq́, & salicta publica auguranto, quique agent rem duelli, quiq́ populare auspicium præmonento, illiq́ obtemperanto, diuorumq́ iras prouidento, hisq́ parento, cæliq́ fulgura Regionibus ratis denotanto, Vrbemq́, & Templa, & Agros, liberata, & efata habento; quæq́ augures iniusta, nefasta, vitiosa, dira dixerint, irrita, infectaq́ sunto, quiq́ non paruerit capitale esto.* Nec solum Diuorum prædictionibus Augures præficiebantur; sed & sacris ritibus, ac ceremonijs tam apud Romanos, apud quos ex constituto Romuli

A muli ſingulis tribubus,ſinguli Augures præficiebantur; vt dicit Alex. ab Alex.lib.5. cap.19. quam etiam Delphis, vt idem tradit lib.2. cap. 8, Pontifex Aphetor dictus, qui edebat oracula; diuinas quoque prædictiones, cæremonias, cultusq; ſacrorum prædicebat, atque cauebat.

Nec huius farinæ homines, penes impiæ Religionis ſectatores, ſuis caruere inſignijs; quibus à reliquis ſecernerentur, atque dignoſcerentur. nam vt idem auctor docet ibidem, In-B dorum vates corallium, quaſi rem ſacram deferebant; apud Græcos Augur, non trabea amictus, ſed toga candida velatus, auguria ſuſcipiebat: quod etiam Macedones tenuerunt: quin & aurea corona hi reliquos ſuperabant. Apud Romanos, Augur duplici toga augurali, quæ Lena dicebatur, ex purpura, & cocco contexta, indutus, lituum manibus tenebat; & precibus effatis auguria ſuſcipiebat, atque obſeruabat, vt nummi plures teſtantur. Verum an hi apud aliquas gentes aliquo genere C vnctionis ad vaticinia, & auguria initiarentur, incertum omnino eſt. nihil quod ſciuerim de hoc veteres ſcriptores, doctioribus ſæculi huius curandum hoc erit.

Quantæ verò Dei ſummi Vates apud Hebræos dignitatis, atque æſtimationis forent; enarrare longum eſſet. vel enim ad priſcos illos Patres, ac Reipublicæ Hebræorum progenitores, Abraham nimirum, Iſaac, & Iacob nos conferre volumus; quorum neminem prophetiæ dono caruiſſe comperimus; vel D ad Moyſen primum, ac ſummum illius Populi Ducem, reliquosq; illius ſucceſſores, ac Iſraëlitici populi per plura ſæculorum ſpatia Gubernatores. ex his certè nemo nobis occurret in ſacris hiſtorijs; qui dono prophetiæ caruerit. quin potius adeò Principatui, & publicè adminiſtrationi coniunctam prophetiam intelligemus; vt affirmare liceat, Regibus quoque, ac Principibus, tam iura dare, quam etiam diuinare, munus fuiſſe. nec deſunt ex ſacris oraculis loca. vt enim Sauli regium mu-

munus à Samuele prænunciatum fuit; omnium statim cum admiratione vaticinari cœpit. A

Saulis vaticinatio horrida & inculta visa est his, qui diuinas & veras audire, ac reddere obediendo voces nolunt; sed vna cum Deo illius quoque ministros negligunt; propterea qui prophetiæ spiritu agitabantur, ac diuinitatis quodam impulsu vera loqui cogebantur; stulti & insani ab illis censebantur. sacræ, prophanæq; historiæ id testantur: nam Paul. in Act. Apost. cap. 26. delirare existimabatur à Festo Iudice, quod Christum prædicaret. *Hæc loquente eo*, supple Paulo, inquit textus, *& rationem reddente, Festus magna voce dixit: Insanis Paule, multæ te litteræ ad insaniam conuertunt.* Oseas quoque cap. 9. hanc etiam dolens in populo Israëlitico mentis cæcitatem, dicebat: *Scitote Israël stultum prophetam, insanum virum spiritualem propter multitudinem iniquitatis tuæ, & multitudo amentiæ.* & lib. 4. Reg. Venit propheta Dei ad Iehu, qui sedebat cum reliquis Regni proceribus ad Regni consilia: alloquutus est ille Iehu, dixerunt reliqui: *Quid venit insanus iste ad te?* & tanta denique contumelia ab impijs afficiebantur prophetæ, vt Ieremias verbum Dei silentio tegere constituerit, ne populo in opprobrium esset: *Et dixi, non loquar vltra in nomine Domini, quia factum est in opprobrium mihi.* Hæc ex contemptu rerum diuinarum ab his dicebantur, qui à lege præfixos terminos transgredi cum primis præ oculos habent: cum tamen hi ipsi auium volatus, viscerum in hostijs dispositionem, ordinemq; obseruent: hi credant Aquilæ motum à Deo dirigi; minimè verò Prophetæ, aut pij hominis linguam & voces. quos quidem merito Seneca irridet lib. 2. nat. quæst. cap. 32. dicens: *Quomodo aues non in hoc motæ, vt nobis occurrerent, dextrum auspicium, sinistrum ve fecerunt? & illas inquit Deus mouit.* respondet ex Augurum sententia. *Nimis illum otiosum putas, & pusillæ rei ministrum facis, si alijs somnia, alijs exta disponit.* B C D

Ne ve-

A Ne verò quid contra diuinam affirmasset prouidentiã, addidit: *Ista nihilominus diuina ope geruntur, sed non a Deo pennæ auium reguntur, nec pecudum viscera sub ipsa securi formantur.* Hi certè insaniebant, quos irridebat Seneca, quos Christiana religio respuit, quos lex diuina damnauit, nugarum, & mendaciorum auctores. Qui verò diuina auctoritate fulti & pietatem colentes, à vitijs homines verbo reuocare contendunt, summa sunt quidem veneratione excipiendi, & audiendi.

B Tanta autem ex præscripto legis erat Vatum apud Hebræos dignitas; vt si bellum inire cogitarent Reges, id inconsulto Vate pertentare temerarium censeretur; quamobrem nonnisi ad Prophetarum nutum castra metanda erant, vt lib. 3. Reg. cap. 22. & alibi videre fas est. quod si de cultu, rituq; sacrorum difficultas exoriretur, Prophetam consulendum expectabant: quemadmodum lib. 1. Machab. cap. 4. legitur: *Et reposuerunt lapides*, supple altaris, *in monte domus in loco apto, quoadusque*

C *veniret Propheta, & responderet de eis.* Quamuis verò nos lateat, quo habitu vterentur prophetæ, quibus orationibus, atque precationibus numen euocarent: certum est tamen illos diuinæ voluntatis internuncios, atque interpretes fuisse. Sed quo ritu, atque ceremonijs Propheta quis initiaretur, in dubium reuocandum duximus; an nimirum ad propheticum munus obeundum, aliqua in sacris literis adhiberetur sacra vnctio; cuius sacratissimi Chrismatis perfusione charismata

D Spiritus sancti, ad prædicendum futura in illo, qui Propheta vnctus fuisset, conferrentur.

Nec desunt pro affirmatiua parte argumenta, ex antiquorum etiam ritibus petita: apud hos enim qui vaticinandi spiritu agitabantur, lymphati dictos fuisse, veterum scripta testantur. Seneca de terræmotu agens: *Itaque*, inquit, *leuissima ingenia ferè in tantum venere formidinis, vt sibi exciderent. inde inter bella errauere lymphatici, nec vsquam plura exempla vaticinantium*

tium inuenies, quam vbi formido mentes religione mixta percussit. A
vt iam Vatis, & Lymphatus minimè differre videantur. quod etiam Plinij senioris auctoritate firmare possumus in his, quæ de boue Api venerato ab Ægyptijs scribit, dicens: *Hi greges repente lymphati futura præcinunt.* & Plinius Iunior 6. lib. epist. 20. auunculi sui mortem in Æthneis scribens, quæq; spectra, ac terrifica illis in locis contigisset, ait: *Regressi Missenum, curatis vtcumque corporibus, suspensam, dubiamq; mentem, spe, ac metu exegimus: metus praualebat. nam & tremor terræ perseuerabat, &* B
plerique lymphati terrificis vaticinationibus, & sua, & aliena mala ludificabantur. Lymphati, inquit Ioannes Catanæus, qui nympham vidissent: furendi namque finem hi minimè facere putabantur. at ego lymphatos, Vates à lympha dictos putarem, ab aqua nimirum, quod ablutione alicuius aquæ dijs sacræ lustrarentur, qui in horum collegio adscribebantur. moueor ad id auctoritate Apuleij lib. 11. Metamor. qui propriam in Isidis vatibus scribens adnumerationem, *iamq; tempore id* C
postulante, inquit, *stipatum me religiosa cohorte, deducet ad proximos balneos, & prius sueto lauacro traditum eo:* vt propterea & oleum lauacro coniunctum existimem de more illius ætatis, falsæ religionis homines suos consueuisse vates oleo aliquo consecrare censeam.

Sed in castris nos recipiamus sacrorum oraculorum. sunt enim doctissimi viri, qui prophetas oleo inungi, ac initiari solitos fuisse arbitrentur. nec immeritò quidem, quod apertissimis D
quibusdam sacrarum scripturarum testimonijs id planum videatur. nam cap. 19. lib. 3. Reg. Dominus Eliæ stanti in cacumine montis Oreb, regredi illum in viam suam; vngere reges Israëli, & Syriæ, necnon & Eliseum prophetam iubet, dicens: *Reuertere in viam tuam per desertum in Damascum, cumq; perueneris illuc, vnges Hazael Regem super Syriam, & Iehu filium Namsi vnges Regem super Israel: Eliseum autem filium*

Sa-

A *Saphat, qui est de Abelmeula, vnges Prophetam pro te*. Cumq; id ſacer textus affirmet: Prophetas quoque oleo, quemadmodum Reges, & Sacerdotes inunctos negandum non erit.

Nec parum Prophetarum vnctiones confirmat locus alius in eodem ſacro textu ex cap. 61. Iſai. deſumptus, in quo Propheta de Chriſto Domino, quaſi de ſeipſo ſcribens: *Spiritus Domini*, inquit, *ſuper me, eo quod vnxerit me*: quam quidem prophetiam in ſeipſo adimpletā fuiſſe humanæ captiuitatis Vin-B dex teſtatur cap. 4. Lucæ. Nam cum Seruator noſter regnum Dei euangelizare cepiſſet; Nazaretq; pro conſuetudine ſua die Sabbati Synagogam ingreſſus, liber ad legendum ei à miniſtro ſibi tradito accepiſſet; eo aperto, allatus ex Iſaia locus cum occurriſſet, legit: *Spiritus Domini ſuper me, propter quod vnxit me*: hæc tamen loca germanum nequaquam retinere ſenſum videtur; niſi à ritibus propheticæ vnctionis ille ſumatur. Licet verò à ſcopo digredi tantiſper videamur; animaduer-C tendum hic tamen duximus, nequaquam fortuito locum illum Chriſto Domino occurriſſe; ſed de induſtria requiſitum ab eo, repertum fuiſſe. ex verbis ipſius Euangeliſtæ non ineptè hoc colligo; ait enim: *Et traditus eſt illi liber Iſaiæ Prophetæ; & vt reuoluit librum, inuenit locum vbi ſcriptum erat, Spiritus Domini*, &c. dictionem illam *reuoluit*, eiusq; verum ſignificatum ſi attendamus, ex vi huius dictionis profectò intelligemus, Seruatorem noſtrum inuolutum reuoluiſſe, & pli-D catum explicuiſſe librum; quouſque locus ille Iſaiæ ſibi occurreret. Clariora hæc fient, ſi veterum volumina conſiderantes, quæ amplo ac extenſo fiebant papiro, & inuoluto ſeruabantur. illius porrò ſæculi libros ea forma extitiſſe complicatos veterum monumentorum ſtatuæ Conſulum; quæ Romæ paſſim viſuntur, necnon etiam conſeruata ex veterum inſtitutis volumina plura in Vaticana Bibliotheca, & alibi rem aperiunt. At vbi cuncta deeſſent teſtimonia; vnum illud Apo-

calyp.

calyp. 6. sufficeret: cum enim Ioannes horruisse cælum, præ magnitudine diuini furoris, indigitare vellet; illudq; corio à Propheta in psalmis assimilari intelligeret illis verbis: *extendens cœlum sicut pellem:* Ioannes cæli horrorem ex cõplicatione eiusdem ad formam voluminis aperuit, dicens: *Recessit cœlum sicut liber inuolutus*. hanc autem voluminum, atque librorum formam in diuinis oraculis seruandis, tanta Religione tenuerunt Hebræi; vt ad hæc vsque tempora, sacram legem, non nisi in volumine seruent: atque nonnisi explicato volumine legant. Tale extitisse volumen illud Isaiæ, de quo ibi Lucas, Christumq; in eo legendo volumen euoluisse, clarius adhuc ex Græcis codicibus est manifestum: legunt enim in cap. illo 4. Isaiæ: καὶ ἀναπτύξας τὸ βίβλιον, *& expandit*, siue *explicuit librum*. Christus igitur hoc volumen Isaiæ cum accepisset, & locus ille neque in suprema, neque in infima totius voluminis parte haberetur: tantisper illud explicare à postrema voluminis extremitate cogebatur; quousque locus ille sibi occurreret. cumq; occurrisset, & legisset, subdidit: *Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris*. Quibus planè Seruatoris nostri verbis, Isaiam interpretantibus, ipsemet Christus declarauit; Prophetam minimè de seipso verba illa protulisse; sed ex persona illius, qui postea, & volumen apud Nazarenos explicuit, & scripturam illam interpretatus est.

His obiter dictis pro Euangelici testimonij explicatione; reliquum est considerare, num ex loco isto, consuetudo inungendi Prophetas aperiatur: quod certè nisi affirmaremus illa verba, *eo quod vnxerit me*, propria significatione carerent. verba enim illa, *eo quod vnxerit me*, sic erunt interpretanda: *Quia Dominus me in Prophetam vnxit; propterea super me Spiritus sanctus descendit*. quamobrem nisi verè Propheta aliquo olei genere, prophetiæ de causa initiatus fuisset, mendacio reijci posset, & in illum insurgi, dicendo Propheta, Quis nam te vnxit? quan-

A quando? vbi? quo ritu? quo oleo vnctus fuisti? immo quia Propheta ea ratione se Spiritum sanctum accepisse iactabat; quod vnctus fuisset; ni verè vnctus extitisset, tamquam non Prophetæ, sed somniatoris, pythonis, arioli, siue magi, meritò reijcerentur illius dicta, atque recensendus esset in albo illorum, qui dicebant: *Hæc dicit Dominus, cum Dominus nequaquam loquutus fuisset*. de quibus Ezechiel. Denique à falsitate vnctionis, falsitas spiritus, quem illi habere profitebantur, re-B ctè argumentaretur. Vt igitur incommoda hæc omnia declinentur; vtq; verè Propheta Isaias Spiritum sanctum se accepisse profiteatur; & verba illa Isaiæ, *eo quod vnxerit me*, veritatem teneant, necessario stabiliendum videtur, perantiquam fuisse consuetudinem inungendi prophetas, quoties aliqui in cœtu Prophetarum adscribendi forent.

Omittatur nihil, quo magis, ac magis vnctio prophetica suaderi valeat; ac propterea non incommodum, ex peruetusto C antiquorum Hebræorum in conuiuijs vsu, sumatur argumentum. tunc enim non solum in balneo, sed etiam inter ipsa pocula, oleo inungebantur; vt iam in superioribus ostendimus; legimus autem Eliseum statim, ac donum prophetiæ à Deo per ministerium Eliæ accepit: illico conuiuium præparasse; vt habetur lib. 3. Reg. cap. 19. nam postquam Elias cum Eliseo, quæcumque in diuinis habuerat decretis, persoluisset; hæc in sacro textu subinferuntur: *Reuersus autem ab eo, tulit par* D *boum, & mactauit illud, & in aratro boum coxit carnes, & dedit populo, & comederunt*. Nicolaus de Lyra, *præ gaudio*, inquit, *suæ vnctionis fecit conuiuium socijs suis, & vicinis*. Cum igitur illa tunc ætate vnctione cœnam præuenirent; haud improbabile videtur Eliseum iam ad prophetiæ munus obeũdum oleo vnctum, conuiuium instruxisse: quemadmodum Samuel ipse, quando & Saulem, & Dauid Reges, oleo inauguratus est; conuiuia instruxisse legimus: quamobrem Saul

Aa Re-

Regem populi Israëlitici à Samuele inaugurato, illico munus A propheticum obijsse scribitur 1.Reg.cap.10. *Ecce cuneus Prophetarum obuius ei*, supple Sauli, *& insiluit super eum Spiritus Domini, & prophetauit in medio eorum*. quasi vellent sacra oracula indigitare; illa vnctione prophetiæ donum Sauli collatum fuisse; ac pariter nos admonere, donum prophetiæ sacra vnctione conferri solitum.

Est & locus pro hac doctrina in nouo testamento apud Ioannem in 1.epist.cap.2. loquitur enim de falsis doctrinis, & ve- B ris; reijcit illos, qui falsa docebant; excusat verò se illa scripsisse; non vt illos doceret; & rationem assignat: *Quia*, inquit, *nostis omnia*, noscere verò omnia, ad vnctionem refert, dicens: *Sed vos vnctionem habetis à sancto, & nostis omnia. non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam*: & parum infra in eadem sententia subintulit: *Et vos vnctionem, quam accepistis ab eo, maneat in vobis, & non necesse habetis vt aliquis vos doceat, sed sicut vnctio eius docet vos de omnibus, &* C *verum est, & non est mendacium*. quod si illud Prophetæ dictum Amosi attendamus: *Non faciet Dominus verbum, nisi reuelauerit illud ad seruos suos Prophetas*; nec negligatur stupor ille Eliæ in amaritudine viduæ Sunamitidis, *Dimitte eam, quia anima eius in amaritudine posita est; & Dominus cælauit à me*; sexcentaq; alia huius generis, ex sacris petita literis; quibus quidem perspicuum videtur sanctis Prophetis innotuisse omnia; quemadmodum & hi ad quos scripsit Ioannes: quorum D tamen notitia, propheticusq; spiritus, vnctioni tribuit Ioannes, (vnguento dicemus nos, ex vi græcæ dictionis χρίσμα, quæ habetur in exemplari græco) iam igitur ad hanc notitiam mysteriorum præstandam, quæ prophetarum propria erat; aliquo oleo hi initiabantur.

Argumento aliquo sumpto à pari hanc affirmantem sententiam roboremus; illudq; à rebus sacris, sacrisq; ministris sumatur.

A matur. enimuerò non ſolum Sacerdotes, & Reges, ſed etiam ſacra vaſa diuino cultui deſtinata; vt diuinis miniſterijs eſſent accommodata, ſacro oleo inungebantur: rationi quoque igitur quammaximè conſonum videtur, immò rationabilius faciendum illud idem cum Prophetis, quoties ad prophetiæ munus initiandi fuiſſent; quia vaſa animata Spiritus ſancti futura erant; & in ſublimi, excellentiſſimoq; prophetiæ miniſterio, diuinorum arcanorum participes effecti, altiſſimo B Deo, altiſſimum atque ſublime obſequium præſtare tenebantur.

Verum ſub iudice adhuc lis videtur. nam adducta de vnctione adhibita conuiuijs de more veterum, etiam pro conuiuio Eliſei quid probent certi non video. quid etenim commune habet vnctio prophana cum ſacra, & eiuſdem generis conuiuia? nihil profectò: & ideò prædicta nihil officiunt, quo minus quis in contrariam poſſit ire ſententiam. conuiuia C enim habita in vnctione Salomonis, Saulis, Dauidis, & aliorum, ſacra fuere non prophana; quod nequaquam de conuiuio Eliſei certo affirmare poſſumus. Quod verò Saul ſtatim poſt vnctionem prophetaſſe dicatur; alicuius eſſet negotij, niſi efficaciam diuini Spiritus, animam Saulis ad intima quæque penetrantis tantum oſtendere in eo loco, ſacer textus cõtenderet, præterea nihil: munus laudandi Deum, ex vi diuini Spiritus illi communicatum demõſtrare textus vellet, & nihil quod D ad propheticum munus ſpectet. ibi enim prophetare non ſignificat futura vaticinari; ſed diuinas laudes cum alijs pijs viris, qui prophetæ eo in loco dicuntur, concelebrare. Quod vaſa ſacro oleo cõſecrarentur, efficaciter nequaquam oſtendunt; prophetas quoque ſacro aliquo oleo inunctos fuiſſe: vt propterea his victi rationibus, à communi Doctorum ſententia, recedere alicui minimè liceat.

A

CAP. XXXIX.

Prophetas nullo olei genere initiatos fuisse teneri potest.

Ad loca Psalmi 104. *Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari*. Isai. 21. *Surgite Principes, arripite clypeum*. 3. Reg. 19. *Vade reuertere per viam tuam, & venies in Damascum, cumq; perueneris illuc, vnges Hazaelem Regem super Syriam*. 4. Reg. 8. *Ostendit te mihi Dominus in Regem super Syriam*. Et infra: *Quid enim sum seruus tuus canis, vt faciam rem istam magnam?* Et ad alia loca.

B

C

SATIS pro parte affirmatiua nos dixisse putamus. res tamen in latebris iacet; vt eruere illam, & aliqua luce illustrare vires nostras superet; gloria hæc alijs reponitur. Licet enim rationibus non improbabilibus superiori capitulo Prophetas aliquo genere olei vnctos ostensum sit: allata nihilominus pro ea parte fundamenta, nequaquam adeò firma sunt; vt in contrariam sententiam quis ire non possit; atque negare, Prophetas ad prophetiæ donum obeundum aliquo genere olei sacri, aut prophani inunctos fuisse. nam psalmo 104. diuina auctoritate, distinguuntur vncti à prophetis, dicendo: *Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari*. Nomine verò *Christorum*, vt ita loquamur. Reges, Sacerdotes, & Principes Populi accipiuntur: qui oleo, & vnctione inaugurabantur. quod præclarè etiam Genebrar. in ex-

D

A in expositione Psalmorum aperuit: si enim ex institutis Israëliticæ Reipublicæ, prophetæ oleo aliquo, aut vnctione initiati fuissent; non erat auctori psalmorum, quamobrem distingueret vnctos à prophetis; sed vnica dictione, ac vocabulo *vnctorum* Reges, & Sacerdotes, necnon etiam prophetæ perspicuè significarentur.

Altera iaciantur fundamenta, radicitusq; res hæc enucleetur; & ab ipsomet vocabulo מְשִׁיחַ *mesciahx*, quo vtitur Propheta B in illo Psalmi loco, argumentum sumatur. Varia est significatio huius verbi מָשַׁח *masciahx*, propriè enim secundum communem vsum vngere significat; ac propterea de Tabernaculo, Altare, Regibus, Sacerdotibus, & his quæ ad Dei cultum attinebant, rectè in Scripturis sacris dicitur. (loca sacræ scripturæ afferre superfluum censui: cuilibet enim, qui vel primis labijs sacram Scripturam degustauerit, præsto sunt) quod hæc vasa ad sacra ministeria sola vnctione sacrarentur; ac Sa- C cerdotes summi Dei ministros, & internuncios, oleo tantum, ac vnguento inaugurari mos esset: propterea verbi huius significatio extensa fuit ad significandam quamcumque electionem, initiationem, & inaugurationem; quamuis etiam in electionibus huiusmodi, nulla vnctio adhiberetur: quod etiam Marc. Marin. in sua Arca Noë, in dictione מָשַׁח *masciahx* obseruauit, & ex pluribus sacræ Scripturæ locis perspicuum est. Communis quoque Rabbinorum consensus id tenere cogi- D tur. nam in cap. 1. lib. 3. Reg. cum agitur de vnctione Salomonis, cum quo de Regno frater eins Adonias decertabat; affirmant Rabbini Israelitas consuetudinem inungendi Regis ad Regnum non habuisse, nisi quoties de iure Regni inter successores aliqua suboriretur controuersia. Hoc Ioannes de Pineda lib. 2. de rebus Salom. & Marc. Marin. loco iam citato referunt; sit nec ne verum, quod Rabbini tradunt, præsentis non est loci: fides suos apud auctores maneat; nobis satis sit, quod

si tunc solummodo, cum de Regni successore controuersia erat; sedandæ controuersiæ de causa, solum ad declarandum verum Regem, vnctio adhibebatur, & nihilominus Reges omnes dicuntur vncti; vnctio in prædictis locis sacrarum literarum electionem, non verò vnctionem significabit: ill quoque dictio מָשַׁח *masciahx*, quæ vngere significat, eligere etiam aliquando significare constabit; sumpta metaphora à communi, & solemniori inauguratione, quæ, vt diximus, vnctione absoluebatur. A B

Idem vocabulum מָשַׁח *masciahx*, significat arripio, præparo, metaphora sumpta ab vnctione, quæ in tali præparatione adhiberi mos erat. Roborantur ista loco Isai. c. 21. in illis verbis: *Surgite Principes, arripite clypeum*. quæ hebraicè leguntur: קוּמוּ הַשָּׂרִים וּמִשְׁחוּ מָגֵן, idest secundum rigorosam verborum significationem: *Surgite Principes, & vngite clypeum*. Propheta enim aduersus Babylonem loquitur; illiusq; Regni ruinam, atque extremam deuastationem prænunciat; Medorum exercitu, atque Persarum, Cyro, & Dario Imperatoribus Babylonicum Regnum inuadentibus. Cum enim sicut in antiquit. Iudaicis apud Iosephum, & apud Danielem legimus, Balthassar in sero grande conuiuium Principibus suis instruxisset; & Danielis Cabalam, somniorum, atque oraculorum expositiones, satis irrisisset; sacraq; templi Hierosolymitani vasa, quæ Nabucdonosor illo asportauerat, in conuiuio, prophanasset; intempestæ noctis silentio Vrbem agressi, ingressiq; Medi, ac Persæ, Balthassare Rege occiso, Babylonicum Regnum in suam ditionem redegerunt. Propheta ergo Isaias aduersus Balthassarem in allato iam loco, quæ euentura erant vaticinatur, dicens: *Pone mensam, contemplare in specula comedentes, & bibentes: surgite Principes, arripite clypeum*. Propheta prænunciante ruinam Babylonici Imperij ex improuiso futuram; quodq; dum in conuiuio, & inter epulas noctem adhuc C D

insu-

A insumerent; ad arma clamandum esset, bellumq; canendum, speculatoribus vbique discurrentibus, & vociferantibus, *arripite clypeum*, siue *parate clypeum*, vt legunt Septuaginta: quia verò arma oleo poliuntur; & veterum consuetudo fuit, clypea odoratis vnguentis perfricare, quoties ad pugnam properandum esset; dixit Propheta, *vngite clypeum*, & dictio משׁח *masciahx*, significat arripere, disponere, atque parare.

Sed ne longius abeamus, aut diutius laboremus in ostendendo B משׁח *masciaxh*, non semper significare vngere, sed aliquando eligere, nobis discedendum nequaquam erit ab illo loco cap. 19. lib. 3. Reg. in quo cum primis, contraria innitebatur sententia; quapropter vt germana hauriatur intelligentia, verba ipsius textus diligenter perpendamus. sunt autem hæc: *Vade reuertere in viam tuam per desertum in Damascum: cumq; perueneris illuc, vnges Hazaelem Regem super Syriam, & Iehu filium Namsi vnges Regem super Israel, Elisæum filium Saphat,* C *qui est de Abelmeula, vnges prophetam pro te*. Duo hic aduertenda veniunt, iter nimirum Eliæ, & vis dictionis *vnges*; vt à ratione itineris perspicuum fiat, dictionem *vnges*, electionem, & nequaquam vnctionem fore interpretandam.

Vt diligentius igitur locum istum à primis peruestigemus elementis; attendatur obsecro, quid verba illa, *reuertere in viam tuam*, sibi velint. Sentiunt communiter omnes expositores, præcipi Eliæ sanctissimo viro, vt qua venerat, reuertatur via. D quam expositionem quotquot legi auctores, tenuisse comperi; non aduertentes, vt puto, quam male hæc interpretatio, locorum spatijs terræ Promissionis, locisq; desertis illius regionis, necnon etiam diuinis oraculis cohæreat; quæ vt apertiora fiant, ex carta geographica Israeliticæ regionis, & ex Eliæ peregrinatione, diuinorum oraculorum sensus in illis verbis expiscandus erit.

Ea enim si considerata fuerit, non erit prætereundum, in

monte Carmelo ad mare Eliam octingentos, & quinquaginta Prophetas Baal interfecisse: quod ibi sacris in altare impositis, ignis ipsius descensu, Deum Israëlis verum esse Deum, & adorandum miraculo comprobasset. inde vna cum Achabo Rege, Elias in Iezrael in finibus tribus Issachar, & dimidiæ tribus Manasse venit; vbi Iezabel Regina Eliam ad necem, suo nomine quæri iussit; quam veritus Elias, fugit, & venit in Bersabeam in finibus terræ Promissionis, in tribu Simeon; relictoq; hic famulo, quem in fuga comitem retinuerat, vt scribitur in principio cap. 19. iam citati, arreptaq; via deserti, itinereq; diei vnius illud ingressus, peruenit ad iuniperum in extrema parte terræ Chanaan, positum in finibus eiusdem tribus: hic denique laboribus fessus Elias, itinere, ac cibi defectu fatigatus, supremam vitæ metam attingere cogitauit; Deumq; de hac re precabatur. Locus distat à Bersabea itinere diei, teste Andricomio in theatro Terræ sanctæ in tribu Simeon num. 52. cumq; Angelus prophetam cibo, ac potu recreasset, & ad montem Dei Oreb proficisci illum iussisset, feliciter per campestria Pharan Elias illò peruenit. locus dierum vndecim itinere à iunipero distat; vt Andricom. loco citato, agens de deserto Pharan docet; quamuis Andricomius de distantia recta à monte Sinai vsque ad Cades Barneah loquatur; Elias verò fortasse flexuoso itinere illò perrexerit; ac proinde vltra vndecim dierum itineris, & laboris insumpserit, antequam ad montem Dei Oreb perueniret: quo cum peruenisset Elias, Deus illum alloquutus, *Reuertere,* inquit, *in viam tuam per desertum in Damascum: cumq; perueneris illuc, vnges &c.*

Dubitandum igitur occurrit, qua ratione fieri possit, vt Elias reuertatur via, qua venerat in Damascum, cum per Meridionalem terræ promissionis illò venerit; & Damascus extra fines terræ promissionis in regione, & plaga Aquilonari sit posita omnino ex aduerso itineris, quod Elias tenuerat. Cum

igitur

A igitur in Scripturis ſacris nullus appareat deſertus; per quem iter Damaſcum verſus aperiatur; de eadem via, per quam Propheta venerat, diuina illa iuſſio non erit intelligenda: niſi velimus appellare deſertum Damaſci, nonnulla alia loca ibi vicina, vt ſolitudo palmerana, vel deſertum ſuperius Arabiæ. Præterea qua de cauſa addidit Deus, ad explicandum qua via Propheta progredi deberet, illa verba *per deſertum*. iam enim per campeſtria Pharan, quæ loca, deſertum quoque Pharan B ſolet appellari, tranſierat; ſi ergo per deſertum venerat, ſatis fuiſſet dicere, *Reuertere in viam tuam*. Cogebatur enim Elias per deſertum regredi: aliquid aliud profectò, quam vt reuerteretur via qua venerat, cogitabat Deus. Attendatur etiam; Eliam cibo illo quo ſub iunipero recreatus eſt, quadraginta diebus, & quadraginta noctibus iter feciſſe: cum tamen viam quindecim dierum à iunipero mons Dei Oreb non excedat. Quo igitur quadraginta dierum itinere abijt Propheta? Quod C ſi dixerimus, & verè, eo cibo Eliam ad montem Dei Oreb perrexiſſe; & regreſſum etiam fuiſſe in Iſraël, quia alium cibum in deſertum habere nequiuit; hoc totum triginta, vt plurimum, dierum itinere, abſoluebatur: cum tamen textus ſacer tradat, quadraginta dies, & quadraginta noctes, Eliam ambulaſſe cibo illo roboratum. Quibus apertiſſimè monemur verba illa: *Reuertere in viam tuam*, aliter quam per viam, qua veniſti fore interpretanda.

D Poſſet his difficultatibus ſatisfieri, ſi diceremus, quod *reuertere in viam tuam* à Deo Eliæ dictum, idem valeret; ac reuertere ad tuos priſtinos mores; ad priſtinam conſuetudinem tuam, prædicandi nimirum Dei legem, & à via erroris homines reuocandi. nam Domino interroganti: *Quid hic agis Elias?* eò ſe veniſſe reſponderat, quia nullus iam amplius vir in Iſraël aderat, qui Deo debitum perſolueret cultum; omnibus iam Dei Prophetis ab Achabo, & Iezabelle interfectis. cui

Deus,

Deus, *reuertere in viam tuam*, inquit; ideſt Elias ad priſtinam conſuetudinem euangelizandi, & ſuadendi obſeruantiam diuinæ legis reuertere: quia non omnes errauerant; nec omnes ſequuti idola fuerant: ſed adhuc ſupererant in Iſrael ſeptem millia viri; qui genua Baalo minimè flexerant. Quamobrem ne qui Dei cultum firmum tenuerant; illi quoque deprauarentur, concionatore omnino deſtituti, Eliam iubet Deus reaſſumere conciones, vt qui in fide permanſerant ſtabilirentur, & alij quoque conuerterentur. Eſt enim ſacræ Scripturæ phraſis: vt abire in viam alicuius dicantur hi, qui mores alterius imitantur. quemadmodum ex pluribus ſacræ Scripturæ locis apertè conſtat. Et ne longius abeamus, in eodem 3. lib. cap. 22. agitur de Ochozia, qui regnauit pro Achabo, & mores illius imitatus idola coluit: id quidem his verbis ſcribitur: *Ambulauit in via patris ſui, & matris ſuæ, & in via Ieroboam filij Nabath, qui peccare fecit Iſrael*. vbi ambulare in via, nil aliud ſignificat, quam mores paternos, maternosve, & auitos, qui cultum idolorum in populo induxerant, imitari. quæ dicendi phraſis in ſacris oraculis retenta, ſenſus illorum verborum erit. *Reuertere Elia* ad priſtina munera tuæ prædicationis, vt homines ab idololatria retrahas; vt verò veneris in Abelmeula, inſtitues Eliſæum prophetam pro te; & cum veneris in Damaſcum, prænunciabis Hazaelem Regem ſuper Syriam; & deinde etiam Iehu filium Namſi eliges Regem ſuper Iſrael ſucceſſorem Acabo.

Quod ſi alicui interpretatio hæc non arrideat: dicamus Deum præcipere Eliæ, vt reuertatur per viam ſuam, ideſt vt arripiat iter, quod neceſſario facturus erat ad regrediendum in terram Iſraël. Eſt enim pariter phraſis ſacræ Scripturæ appellare viam alicuius, quam quis facere neceſſario debet; quocumque perrexerit; ſicut etiam dicuntur manſiones alicuius, loca in quibus, quis caſtra metare cogitur. Eſt textus in 1. cap. lib. 1. Reg.

quo

A quo id optimè probatur, vbi de Anna illa vxor Helcanæ dicitur: *Et abijt mulier in viam suam*. idest, reuersa est domi, siue id egerit via qua venerat, siue alia via redierit, parum interest, dummodo redierit domi. & cap. 26. de Dauide dicitur: *Abijt autem Dauid in viam suam*, cum tamen Dauid nequaquam qua venerat redierit via, sed alibi omnino ab itinere quod tenuerat. Quibus ita positis in allato loco, in quo Deus Eliam alloquitur, non præcipitur illi, vt reuertatur via qua

B venerat; sed vt reuertatur via, qua facilius, cõmodiusq; peruenire in Damascum valeat. ad aperiendum verò Eliæ, quam viã tenere debeat, subditur, per desertum; idest non via, qua venerat per campestriã Pharan, sed per superiorem partem deserti, quod cingitur tractu montium Amorrhæorum, desertumq; Sinai appellatur in Scripturis sacris, in quo filij Israel triginta, & octo annos habuerunt tabernacula. inde enim Elias versus Cadesbarne, Idumæam circumeundo, terram promissionis à

C superiori parte tribus Ruben adibat; deinde transuadato Iordane in regionem tribus Gad illico ingrediebatur, partemq; dimidiæ tribus Manasse citra Iordanem, vt ei statim Abelmeula occurreret. hoc erat natalitium solum Elisæi, in cuius agro illum reperit Elias, arantem; eumq; prout in mandatis acceperat, prophetam instituit.

Hanc tenuisse viam Eliam Angelicis ostenditur verbis 3. Regum 19. dictum ei fuerat: *Surge, & comede, grandis enim tibi*

D *restat via*. cibatus igitur ambulauit quadraginta dies sine alio cibo; detur itaque à Iunipero, vsque ad Oreb quindecim dierum tempus insumpsisse Eliam; totidemq; ad Cadesbarnæ regressum: iam ergo triginta dierum tempus eundo, & redeundo habetur; remanent dies decem; quo tempore vbi fuerit Elias commoratus, aut quo ambulauerit, quo steterit; sacra non aperiunt oracula. Si verò à parte superiori meridionali, versus Rubenitas perrexisse Eliã affirmabimus in terram

Israel;

Iſrael; eo certè itinere vſque ad loca habitata Iſraelitarum, decem dierum tempus Eliam inſumpſiſſe, ſacro textu roborabitur. Illico namque vt ad Eliam diuina iuſſio facta eſt, ſubinfertur: *Profectus ergo inde Elias reperit Eliſæum filium Saphat arantem in duodecim iugis boum, & ipſe in duodecim iugis boum arantibus vnus erat, cumq; veniſſet Elias ad eum, &c.* hebraicè habetur וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם *vaielexh miſciam*, ideſt, *& abijt ab eo loco.* ſi ergo Elias ſtatim atque diſceſſit à monte Dei Oreb, venit in terram Iſrael; & prius illi Eliſæus, quam Iehu, aut Hazael occurrit; igitur in Abelmeula primo venit. At ſi via qua venerat, redijſſet, primo veniſſet in Samariam, & Iehu Regem ſuper Iſrael inſtituendum illi occurriſſet; quam ad Eliſæũ arantem perueniſſet. cum igitur Elias prius venerit in Abelmeula quam alibi, per ſuperiorem profecto partem terræ promiſſionis illò acceſſit; nequaquam verò per viam, qua in Oreb venerat. Erit igitur ſenſus illorum verborum: *Reuertere in viam tuam, & venies in viam deſerti Damaſci*; vt habent Septuaginta, hoc eſt reuertere in terram promiſſionis, & quando veneris in viam deſerti Damaſci, ideſt in loca ſuperiora ad Montes Hermon; pro temporis, & loci opportunitate Eliſæum inſtitues Prophetam, vnges Hazaelem Regem ſuper Syriam, Iehu Regem Iſrael, & cætera tibi commiſſa perſolues. Cum igitur Elias Hazaelem vngere Regem ſuper Syriam non potuerit; dictio *vnxit,* non accipietur in ſignificatione propria; ſed eius ſignificatio extendenda erit ad inſtitutionem, prænunciationem, ſiue electionem alicuius ad aliquod munus.

Lucidiora fient quæ dicimus, ſi in allato loco attendatur dictionem תִּמְשׁוֹחַ *thimſcioahx* haberi, vbi nos *vnges* legimus. Licet verò tribus vicibus vngendum aliquem ibi iubeatur per verbum מָשַׁח, nullibi tamen Hazaelem vnctum oleo ſuper Syriam, ſed tantum prænunciatum Regem ſuper

Sy-

A Syriam fuiſſe legimus. Habetur 4. Reg.cap.8. in quo legimus non Eliam, ſed Eliſæum Hazaelem Regem ſuper Syriam inſtituiſſe, ſeu prænunciaſſe, & hoc fortaſſe de mandato Eliæ; nequaquam verò aliquo oleo illum vnxiſſe legimus. Similiter cap.9. eiuſdem libri ſcribitur non Eliam, ſed Eliſæum, vnum de filijs Prophetarum, ad vngendum Iehu in Regem ſuper Iſraelem miſiſſe. Cum igitur dictio משח, quæ *vnxit* interpretatur, propriè hanc non retineat ſignificationem; cum de B Hazaele, & de Iehu ponitur; nec illam retinebit, quando de Eliſæo dicitur.

Suſpicabitur fortaſſe aliquis, iam pridem Eliam in Regem ſuper Syriam Hazaelem vnxiſſe; poſtmodum Eliſæum eidem Regnum prænunciaſſe. Verum commentitiam fore ſuſpicionem hanc, ipſemet textus aperuit. tunc enim quando Eliſæus Regnum Hazaeli prænunciauit, etiam Iſraelitici Regni deuaſtationem, ipſo inaugurato iam Rege, exequendam ei- C dem aperuit: cui reſpondit Hazael, *Quid enim ſum ſeruus tuus canis, vt faciam rem iſtam magnam?* quæ verba ſic interpretanda erunt. Cum ego ſim viliſſimus homo, quo pacto fieri poteſt, vt adeò potens, ac magnus ſim futurus? vt quæ tu dicis exequi valeam? rationem reddens Eliſæus, ait: *Oſtendit te mihi Dominus Regem Syriæ*, hoc nequaquam ſubintuliſſet Propheta, quaſi noui aliquid illi prænunciaret; neque Hazaeli videretur nouum in Regem prænunciari, ſi pridem ab Elia D Rex inunctus extitiſſet. Quibus planè liquido conſtat, verbũ *vngere* cum à Deo de Hazaele, & Iehu dicitur; nõ vnctionem, quæ oleo fiebat ſignificari; ſed extenſa ſignificatione *eligere* interpretari poſſe: vt idem ſit, vnges Hazaelem, & Iehu; ac prænunciabis, inſtitues Hazaelem Regem Syriæ, Iehu Regem Iſrael, & ſimiliter Eliſæum prophetam pro te. nequaquam verò argumentũ ex his locis ſumere licet, quo probetur Prophetas vngi ſolitos ad munus propheticum obeundum. quamobrem

nisi

nisi verbo vngendi in Scripturis sacris, oleum aliquo modo fuerit adiunctum; ipsa dictio משח masciahx licet in sua rigorosa,& stricta significatione, vngere significet; tamen extẽditur etiam ad eligere, constituere, & destinare aliquid ad aliquod munus diuini cultus, siue illud munus Regium, siue Sacerdotale, siue alterius generis fuerit. A

Probetur adhuc validioribus rationibus. Elisæum nequaquam oleo vnctum fuisse ad munus propheticum; & hoc sumpto testimonio ex cap.48. Eccli. agitur hic de Elia, qui quidem pluribus encomijs à Spiritu sancto vir sanctus celebratur: tandem in laudem ipsius subditur, *Qui vngis Reges ad pœnitentiam, & Prophetas facis successores post te*. vbi notanda est phrasis sacræ Scripturæ; quia enim Regum consuetudo erat oleo inaugurari; *Eliam* Reges vnxisse dicitur: quia nimirum Dei nomine illos in Reges prænunciauit. quoniam verò Prophetæ non vngebantur, sed instruebantur ad gratiæ, & prophetiæ donum suscipiendum; propterea dicitur Eliam sibi successorem Elisæum declarasse, non verò vnxisse traditur. B C

Cõprobari adhuc ista possunt ex allato iam loco cap.19. lib.3. Reg. vbi Eliæ acta in institutione Elisæi ad munus propheticũ, narrãtur. *Profectus ergo*, inquit textus, *inde Elias*, hoc est à monte Dei Oreb, *reperit Elisæum filium Saphat arantem in duodecim iugis boum, & ipse in duodecim iugis boum arantibus vnus erat. Cumq; venisset Elias ad eum, misit pallium suum super illum, qui statim relictis bobus cucurrit post Eliam, & ait, Osculer oro patrem meum, & matrem meam, & sic sequar te. Dixitq; ei*, supple Elias, *vade & reuertere, quod enim meum erat feci tibi*; quasi dicat, nil amplius mihi faciendum restat. In institutione igitur Elisæi ad munus propheticum obeundũ, nihil aliud fecisse Eliam legimus, nisi pallium suum, quem mellotem appellant Septuaginta, super Elisæum superiecisse; & nihil amplius cum illo se acturum Elias declarat, dicens, *Quod* D

meum

A *meum erat feci tibi*.ac ſi vellet dicere,meum erat te inſtituere in Prophetã: iam functus ſum officio meo,pallio ſupra te iniecto. Ioſeph etiam lib.8.antiq.cap.7. de hac re verba faciens, Eliſæũ ab Elia oleo vnctum fuiſſe nequaquam ſcribit, ſed prophetam loco Eliæ ab eodem conſtitutum. Quibus concludere licet, Eliſæum nequaquam oleo vnctum fuiſſe, vt diuinam gratiam reciperet ad munus propheticum obeundum.Quamobrem non obſtantibus, quæ in anteriori capitulo ſunt alla-B ta probabiliſſimè negari poteſt, aliquo Hebræorum, aut Iſraelitarum ritu, aut cœremonia ſolitum in Scripturis ſacris oleum adhiberi in inſtitutione Prophetarum; deq; ſola inſtitutione, non verò de aliqua vnctione loca Iſaiæ, & Lucæ in anteriori capitulo allata, accipienda fore. Nec vim maiorem affert illi ſententiæ locus ex prima Canonica Ioannis allatus. illud enim, *noſtis omnia*,minimè probat,quod in ſacro Confirmationis ſacramento infunderetur fidelibus omnium C cognitio. ſed quod illi, quibus ſacramentum illud concedebatur, plenè prius in dogmatibus fidei inſtruebantur, iuxta exigentiam illorum,qui tunc temporis pro fide certaturi fuiſſent; nequaquam verò de aliqua prophetica vnctione, aut à ſimili, cum de ritibus propheticæ inaugurationis loquitur Ioannes.

D

CAP.

A

CAP. XL.

Vnguentorum inter pocula luxus aperitur.

Ad loca Luc. 7. *Oleo caput meum non vnxisti.* Ps 23. *Parasti in conspectu meo mensam, aduersus omnes qui tribulant me. Impinguasti in oleo caput meum, & calix meus inebrians, quam præclarus est.* Matth. 1. *Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum.* Et ad alia loca.

B

TANTA aromatum veteres tenebantur voluptate, vt non tantum in balneo, oleo, vt vidimus, condito vterentur, siue potius abuterentur; sed in mensa, ac cœnaculo quoque, tam in cõuiuij exordio, quã inter ipsa pocula, vnguenta afferrentur. Quid dixerim inter ipsa pocula? in secundis, ac postremis mensis, vnguenta adhibebãtur. si postrema dari his possunt, apud quos nullus voluptatũ postremus est finis, ac terminus. Liquidiora quidem olea in promulside cœnæ dabantur, solidiora dum cœnarent, solidissima denique vnguenta cum iam cœnassent in secundisq; mensis versarentur, caputq; recreandum esset à vino. Ne verò nobis desit ex antiquis scriptoribus testis aliquis, aderit Martialis noster apud Plinium iuniorem epistolarum lib. 3. epist. 20. qui timens ne carmina ipsius, Satyricaq; Musa minus gratè admitteretur in cœnis illius ætatis, ab his, qui voluptatibus operam dabant præscribit illi tempus secundæ mensæ, cum iam nimi-

C

D

rum

A rum cœnaſſent, & inebriati fuiſſent, & vnguento madidi, dicens:

Seras tutior ibis ad lucernas,
Hæc hora eſt tua, cum fuerit Liæus,
Cum regnat roſa, cum madent capilli,
Tunc me vel rigidi legant Catones.

Seras dixit Poeta lucernas, vt poſtremam cœnæ horam indicaret. Verum pro oleo conuiuij præludio, ſtat irrefragabilis teſtis, & antiquæ Eccleſiæ ſcriptor omni ratione proba- B tus Clem. Alexan. lib. 4. Strom. qui luxus conuiuiorum, præſertim Athenienſium meminit, ex quorum inſtitutis acclamare ſolitum apud illos refert.

Fert ficus pingues, & panes Iriſione,
Mella quoque in catino, & oleum quo te vngere poſſis.

Iungitur verò oleum ficubus, panibus ac melli, hora cœnæ atque conuiuij, quia oleum præmittebatur. Sed tam pro oleo, C quam pro vnguento, humanæ naturæ ſtat Saluator noſter, qui peccatricis mulieris laudat liberalitatem, vnguentiq; præſtantiſſimi profuſionem inter ipſa pocula. de illo libro quarto agetur. Quamuis verò licet profuſius à nobis eo libro hęc ſint pertractanda; nunc tamen obiter adnotabimus, quæ adhoc pertinent capitulum, in quo profuſus veterum luxus vnguentorum inter pocula, atque conuiuia explicatur. nam cap. 19. generaliter hunc vnguentorum abuſum conſiderauimus, in hoc au- D tem ad menſam nobis recumbendum exiſtimauimus.
Defectum olei aromatibus conditi Seruator obijcit Phariſæo; quod ei nimirum deberetur, ſtatim ac in cœnaculum aduenisſet: profuſum vnguentum à muliere propterea fortaſſe cõmendat; quod ditiores, ac molliores, qui omnia naturæ, & gentium iura peruertunt; vnguento præſtantiſſimo, etiam in promulſide conuiuij, loco olei adhibere conſueuerint. Nam vnguentorum conuiualium vſus, totum adeò inuaſerat orbem; vt ad

Indos vsque peruenerit: de quibus Philostratus lib. 2. de vita Apoll. Thyan. Regis Indorum conuiuium referens, dicit: *Mensa verò sicut Altare vsque ad hominis genu sublimis in medio struitur, quam in semicirculum compositam triginta homines, quasi chorus ad manducandum circum sistunt. in ipsa verò laurus sternitur, aliíq; rami similes myrtho, qui vnguentū stillant, quo vtuntur Indi.* Persas taliter peruasit vnguentorum inter ipsa pocula luxus; vt Plutar. in Artaxer. referat Antalcidam Spartiatam à Rege conuiuio exceptum, & corona vnguentata inter ipsa pocula honoratum. *Quare Artaxerses,* inquit, *qui à cæteris Spartiatis semper fuit auersus; homines numerans eos esse, vt ait Dion omnium impudentissimos; profectum in Persidem, impense à Rege complexus est, coronamq; vnam ex floribus factam, Rex in pretiosissimum demersit vnguentum, eamq; ex cœna Antalcidæ misit. quem fauorem omnes admirati sunt.* Mirabantur verò illi homines, Regis gratiam in Spartiatam; quam gentem summo Rex prosequebatur odio; coronam verò vnguento demersam, ac inter ipsa cibaria alteri missam, (quod de more id factum esset) minimè mirabantur: nos vtrumque mirando Persas, & Græcos vnguentis madidos, inter ipsa pocula intelligemus. alias nec Græco homini Persa coronam vnguēto madidam misisset: nec missum munus, à consuetudine alienum si foret, Spartiatæ gratum extitisset.

In his ipsis vnguentis conuiuialibus, profusi adeò fuere Sardiani, Athenienses, vnoq; verbo Græci omnes; vt conuiuium nullum sine vnguentis, & copiosis, & pretiosis exhiberetur. Plurima possent pro his afferri veterum monumenta, cum primis ex Athenæo: vnus tamen locus sexcenta obruat lib. 4. cap. 1. vbi cum in conuiuio Carani, tibicines, atque etiam sambucistriæ inductæ è cœnaculo abijssent: ἐπεισῆλθον ἄλλαι φέρουσαι ληκύθους μύρου ἑκάστη δύο, idest, *Introductæ sunt aliæ portantes lecythos vnguenti, singulæ duos.* & de eodem conuiuio

loquens

loquens infra, adhuc vnguentorũ meminit iterum, dicens: καὶ νιψάμενοι τὰς χεῖρας ἐστεφανώμεθα, καὶ πάλιν σλεγγίδας ἐλάβομεν χρυσᾶς διπλασίους τῶν πρότερον, καὶ ἄλλο διλήκυθον μύρου. hoc eſt, *Et manus abluentes coronamur, & iterum accepimus vrnas aureas duplo maiores priorum, & alios duos lecythos vnguenti.* Igitur non tantum in principio, ſed in ipſa compotatione, inter vina, in finem vſque vnguento illi perfundebantur; ne quid deeſſet voluptatibus, & inſatiabili odoris ſuauitati. Plurima alia ex ſcriptoribus alijs afferri poſſent; ſignẽtur tamẽ cuncta, & periodus finem admittat, eiuſdem Athenæi teſtimonio ex lib. 15. c. 13. vbi de vnguentis conuiuis profuſiſſimè præſtitis, dixit: Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ Ἀθηναῖοι οἱ πάντων τῶν καλλίστων εἰσηγηταὶ τοῦ τῶν ἀνθρώπων βίου γενόμενοι. τὰς οἷς ἀνυπερβλήτου τιμῆς, ὡς περιέρην. τῶν μύρων ὑπαρχούσης, οὐκ ἀπείχοντο τῆς χρήσεως, ὥσπερ οὐδὲ ἡμεῖς νῦν, οὕτω πολυτίμων, καὶ καλλίστων ὑπαρχόντων, ὡς λῆρον εἶναι τὰ ἐν τῷ Εἰδοικιζομένῳ, Ἀλέξιδος ταυτί.

Οὐ γὰρ ἐμυρίζετ' ἐξ ἀλαβάστρου πράγματι,
Γιγνόμενον περὶ Κρονικὸν ἀλλὰ τέσσαρας
Περιστερὰς ἀφῆκεν ἀποβεβαμμένας
Εἰς οὐχὶ ταυτὸν μὰ δία τὴν αὐτὴν μύρον
Ἰδίῳ δ' ἑκάστην· πετόμεναι δ' αὗται κύκλῳ
Ἔρραινον ἡμῶν θαἰμάτια, τὰ στρώματα,
Μή μοι φθονήσατ' ἄνδρες ἑλλήνων ἄκροι
Ἠλειφόμην θυόμενος ἰρίνῳ μύρῳ.

Πρὸς θεῶν φίλοι ποία ἡδονὴ μᾶλλον δ' ἐσταλακωνεία θαἰμάτια μολύνεσθαι ἐξὸν ταῖς χερσὶν· ὥσπερ ἡμεῖς νῦν ποιοῦμεν Ἀρυταμένους ἀλείφεσθαι πᾶν τὸ σῶμα, καὶ μάλιστα τὴν κεφαλήν. Hanc poſtrema pars huius ſententiæ proſa conſcribendam, docet Cauſabonus; in eoq; deceptum putat Dalecampium; quod vim vocis σαλακωνεία ignorauerit; non enim legit Cauſabonus ἐσαλακονεία, ſed ἢ σαλακωνεία. *Eſt autem* σαλακωνεία, inquit ille, *hoc loco* ἀπειροκαλία *quædam, & inepta opum oſtentatio, Philoſophus vocat ſolœciſmum*

hominis diuitis in opum suarum ostentatione decorem non seruantis. A
quam, Causaboni retenta lectione allata, sic interpretabuntur. *Sed & ipsi Athenienses omnium bonorum, quibus adiuta est hominum vita, inuentores: vt dictum est, vnguenta in summo honore habent; quamobrem semper his perfunduntur, quemadmodum & nos, adeo pretiosis, & excellentibus, vt præ illis nugæ sint, quæ in* Εἰσοικιζομένῳ. idest in libro qui inscribitur Isichisomenos, *Alexis ita scribit:*

Non enim ex vnguentario alabastro in rebus B
Antiquam simplicitatem retinendo, sed quatuor
Columbas emittebat tinctas
Non eodem per Deum omnes vnguento,
At proprio singulam. volitantes illæ in gyrum
Nostras irrorabant vestes, ac stragula:
Nec inuidamini, ò Græciæ Principes,
Et vnctus sum, & suffitus Irino vnguento.

Per Deum Amici qualis voluptas, nonne magis Salokonia, ad vestes inquinandas forinsecus, vt & manibus liceret; quemadmodum nos nunc facimus, vnguento sumpto, vngi totum corpus, magisq; caput. Hæc de Græcis Athenæus veterum testimonio probat; pluraq; alia affert, quibus idipsum ostendit. C
Græcis ne inuiderent Romani; vbique, & pocula, & cibaria quoque vnguentis coniungere curarunt. inde illud Propertij lib. 3. in eadem sententia dixit:

Sit mensæ ratio, noxq; inter pocula currat, D
Et crocino nares myrrheus vngat Onix.

Lucretius quoque lib. 4. de natura rerum, agens de conuiuio, apprime ad iura illius ætatis instructo, ei vt nihil deesset, vnguenta præstantissima addit, dicens:

Conuiuia ludi
Pocula crebra, vnguenta, coronæ, serta parantur.

Quem quidem conuiuiorum, ac vnguentorum luxum ab He-

A Hebræis ad Perſas, Græcos, atque Romanos profluxiſſe ex ſacris literis perſpicuum eſt. Non enim in pſalmis tantum, vt vidimus, diuina oracula, vnguentorũ meminere inter ipſa pocula, ſed paſſim in lib. Cant. præſertim in illo: *Dum eſſet Rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuauitatis*. hic namque inter pocula Rex verſabatur; inſtrato, atque inſtructo cõuiuio Rex accumbebat: cum verſato iam vnguento, ſponſa lætatur, quod voluptatem maximam ex fragrantia; vnguentum Regi

B attulerit. Sed & Amos Propheta hunc ipſum Romanorũ, atque Græcorum luxum, multo ante Iſraëlitis obijcit, dicens, cap. 6. *Veh vobis, qui opulenti eſtis in Sion, bibentes vinum in phyalis, & optimo vnguento delibuti*. vt propterea ab Hebræis tamquam à mollioribus, ad reliquas nationes, & gentes, vnguentorum luxum profluxiſſe pateat.

Ea autem lege vnguenta conuiuijs debita, atque conuiuis cenſebantur; vt non ſolum à iure conuiuij defeciſſe putaretur is,

C qui ea conuiuis minimè porrexiſſet; (quamobrem meritò Seruator noſter reprehendit Phariſæum, quod vnguentum minimè porrexiſſet, *Oleo caput meum non vnxiſti*); ſed nec gloriam, aut fœlicitatem excogitare inter ipſa pocula abſque vnguentis homines valerent. Ea propter Lucian. lib. 2. de veris narrat. in eam quam excogitauit beatitudinem, conuiuium quidem inſtruit; minimè verò abſque copioſa vnguentorum effuſione. dixerim melius profuſione: καὶ μὴν, καὶ μυρίζονται ὧδε, in-

D quit, νεφέλαι πυκναὶ ἀνασπάσασαι μύρον, ἐκ τῶν πηγῶν, καὶ τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἐπιστᾶσαι ὑπὲρ τὸ συμπόσιον, ἠρέμα τῶν ἀνέμων ὑποθλιβόντων ὕουσι λεπτὸν ὥσπερ δρόσον. hoc eſt: *Porro & ad hunc modum inunguntur. Nubes denſæ vnguentum ex fontibus, & flumine attractum conuiuio imminentes; ventis ſenſim exprimentibus tenuiſſimum quiddam velut rorem pluunt*. Nec beatorum igitur conuiuium apud veteres ſuauitatem habebat, ſi ei vnguenta deeſſent. Fuit enim ſacrarum quoque literarum conſuetudo, cæleſtem bea-

titudinem, beatorumq; gloriam conuiuio fidelibus contemplandam proponere. ita Seruator noſter in vltima cœna dicebat diſcipulis: *Non bibam amodo de hoc genimine vitis, donec bibam illud nouum in Regno Patris mei.* Et apud Ioannem in Apocal. ſæpiſſimè dicebat: *Vincenti dabo manna abſconditum, & dabo edere de ligno vitæ. cœnabimus cum illo.* & ſexcenta alia. quibus quæ in veteri teſtamento habentur, reſpondent, apud Iſaiam 21. apud quem abſque vnguentis non proponitur conuiuium beatitudinis: *In illa die,* inquit, *faciet Dominus omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defœcatæ:* à quo ratione ſuauitatis, pro more temporum ne deſint vnguenta, legendum erit *conuiuium vnguentorum*, ſic enim hebraice: וְעָשָׂה יְהוָה צְבָאוֹת לְכָל הָעַמִּים בָּהָר הַזֶּה מִשְׁתֵּה שְׁמָנִים מִשְׁתֵּה שְׁמָרִים שְׁמָנִים מְמֻחָיִם שְׁמָרִים מְזֻקָּקִים hoc eſt, *Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte iſto conuiuium vnguentorum, conuiuium ſeruatorum; vnguentorum medullatorum, ſeruatorum purorum.* Ad cuius loci lucidiorem explicationem, obſeruandum eſt, Prophetam loqui de liberandis fidelibus à moleſtijs præſentibus; deq; bonis futuris per aduentum Meſſiæ: ſumpta igitur metaphora ab vſu temporum, & illius ſæculi conſuetudinibus; quibus conuiuia minimè parabantur abſque vnguentis; & his præſtantiſſimis: nec in conuiuio Regali apponebantur niſi carnes animalium ſpeciali cibo nutritorũ, & ſingulari diligentia cuſtoditorũ; quæq; iuxta legem pura, atque munda forent: propterea dixit Propheta Deum conuiuium inſtructurum vnguentorum; conuiuium animalium cuſtoditorum: nimirum Altilium, iuxta illud conuiuij Euangelici: *Tauri mei, & altilia occiſa ſunt.* Explicans verò apertius Propheta excellẽtiam tum vnguentorum, tum carniũ, ſubintulit, *vnguentorum medullatorum:* nimirum illorum, quæ plena ſunt ſucci odorati. quia verò non licebat vti carnibus immundis, ſubdit,

alti-

A *altilium mundorum.* ideſt de carnibus illorum animalium, quæ munda erant, & inſuper purificata iuxta legem. hæc quantum ad ſenſum Prophetæ. nobis ſatis ſit Prophetam in conuiuio beatitudinis, ac æternę felicitatis meminiſſe vnguentorũ, quod & Septuaginta in Codice Vaticano ſingulariter expreſſerunt. ſic enim legunt: καὶ ποιήσει Κύριος Σαβαὼθ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἐπὶ τὸ ὄρος τοῦτο πίονται εὐφροσύνην, πίονται οἶνον, χρίσονται μύρον ἐν τῷ ὄρει τούτῳ παράδος ταῦτα πάντα τοῖς ἔθνεσιν. hoc eſt: *Et faciet Dominus Sa-*
B *baoth omnibus gentibus ſuper montem iſtum: bibent lætitiam, bibent vinum, vngentur vnguento in monte iſto, trade hæc omnia gentibus.* Ex metaphora igitur ab vſu illius tẽporis ſumpta, perſpicuum eſt, adeò frequentem apud Iſraëlitas fuiſſe vnguentorum in conuiuijs vſum, vt beatorum conuiuium abſque vnguentis comminiſci ſacra oracula verita videantur. Nec mirum quidem id eſſe debet: cum enim æternæ beatitudinis gloria, humanum captum excedat; ſolum à temporum conſue-
C tudinibus ſumptis metaphoris, à nobis ſubodorari valet.
Huius conſuetudinis ſeries, vt antiquior adhuc conſpiciatur, ad Pſaltem nobis recurrendum erit; qui beatitudinem ſub conuiuij metaphora ſcribens, ab vnguentis, quæ inter pocula conuiuio miniſtrari mos erat, non abſtinuit; ſed ait: *Paraſti in conſpectu meo menſam, aduerſus omnes qui tribulant me.* Et ne deſint vnguenta, ſubdidit: *Impinguaſti in oleo caput meum, & calix inebrians quam præclarus eſt.* De calice enim corona-
D to loquitur hic Propheta: hunc appellat calicem inebriantem כּוֹסִי רְוָיָה *chuſi reuaiah*, calix exuberans, quæ coronata dicebantur à veteribus, de quibus Virgilius:

& vina coronant.

Nec ab re Lyricum prophetam, vnguentorum inter conuiuium, & pocula meminiſſe arbitror, prius dicendo, *Paraſti in conſpectu meo menſam*, demum verò, *calix inebrians quam præclarus eſt:* ac inter eſcas poculaq; interponere vnguenta,

dicentem: *Impinguaſti in oleo caput meum:* Ea, me iudice, ductus ratione, quod ab eo vſque tempore, nõ tam in principio menſæ, quam inter ipſa pocula, atque in ſecundis menſis, miniſtrare vnguenta ſolerent molliſſimi illi homines, inter ipſa nimirum bellaria. Antiquiſſima nobis teſtimonia id probant ex Nicoſtrato apud Athenæum lib. 15. cap. 10. dicens: ἡ δὲ τῶν στεφάνων, καὶ μύρων πρότερον εἴσοδος εἰς τὰ συμπόσια ἡγεῖτο τῆς δευτέρας τραπέζης ὡς παρίστησι Νικόστρατος, ἐν ψευδοστιγματίᾳ διὰ τούτων. A

καὶ σὺ μὲν B

τὴν δευτέραν τράπεζαν σὺ πρεπῆ ποιεῖ,
κόσμησον αὖ τὴν παντοδαποῖς τραγήμασι,
μύρον στεφάνους λιβανωτὸν αὐλητρίδα λάβε.

hoc eſt, *Coronarum autem & vnguentorum miſſus ſecundæ menſæ præibat, vt conſtituit Nicoſtratus in pſeudoſtigmatia,* nimirum in libro qui ſic inſcribitur, *per hæc.*

ac tu quidem
Concinne, ſecundam menſam appara, C
Eamq́ omnifariis adorna bellariis,
Vnguenta, coronas, thus, tibicinam cape.

vt non tantum iam in ingreſſu cœnaculi, ipſo ſtatim in accubitu; nec ſolum cum accubuiſſent, inter ipſa pocula, atque inter cibaria; ſed etiam in fine vnguento inficerentur veteres illi; veterumq́; molliores. quod & Cœl. Rhodig. lib. 27. antiq. lect. cap. 24. affirmat; myrrhaq́; græcè appellata vnguenta docet, quaſi μῶρα, *Quoniam,* inquit, *vino madentibus, & planè delirantibus arrideant.* Hoc idem Euangelicæ aperuere hiſtoriæ, cum Seruatorem noſtrum obieciſſe Phariſæo tradunt; quod oleum capiti, ipſo ingrediente cœnaculum, minimè miniſtraſſet: quod etiam ipſo accumbente, dum inter pocula, aut inter bellaria verſaretur *Mulier, quæ erat in ciuitate peccatrix, attulit alabaſtrum vnguenti, & ſtans retro ſecus pedes eius,* illos vnguento vnxit: & quod aliquando Bethaniæ in domo D

Si-

A Simonis leprosi, Maria fracto alabastro, vnguentum super caput ipsius fudisset: & denique cum eadem sacra oracula Seruatorem iussisse Discipulis ostendunt, ad occultandum ieiunium, & conuiuia simulanda; vt caput vnctum ferrent. quæ potius de vnguento allato in secundis mensis, inter ipsa bellaria, quod postremò afferrebatur, intelligenda reor; quam de vnguento, quod in principio mensæ, vel inter ipsa pocula conuiuis porrigebatur. Hæc enim vnguenta inter pocula B allata facilius euanescerent à conuiuis, quod in strato versarentur, si allata fuissent multo prius quã è mensa assurgerent. Vnguentũ verò, quod in fine mensæ, inter ipsa bellaria, conuiuis fuisset præstitum, veluti recens fusum in capite cõuiuantium tamdiu ibi seruari potuit; quamdiu è stratis surgentes conuiuæ, in publicum progrederentur; eaq; capitis vnctione, conuiuasse omnibus indigitarent, atque ieiunium occultarent: vt propterea de hoc postremo vnguentorum genere Serua- C torem ad occultandum ieiunium dixisse: *Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum,* non immeritò à nobis censeatur.

D

CAP.

CAP. XLI.

Vnguenta pueris, puellisq́; præminiſtris, conuiuis porrigebantur.

Ad loca Iohel. cap. 3. *Et poſuerunt puerum in proſtribulo, & puellam vendiderunt pro vino.* Luc. 7. *Aquam pedibus meis non dediſti.* Et ad alia loca.

NVLLVM quidem eſt inter vitia monſtrum, quod fœda non ingeſſerit in mundo luxuries. hæc puerorum, ac puellarum miniſterium in conuiuijs Romanorum, atque Græcorum docuit, vt illorum pulchritudine, atque elegantia paſceretur viſus, epulis, iſtarumq́; condimentis, & vino paſceretur guſtus; ſambuciſtrijs delectaretur auditus; vnguentis tenerentur nares; puerorum ac puellarum miniſterio tactus quoque luxuriæ incitamenta ſentirent. quamobrem minimè ſatis duxere ex proprijs regionibus pueros accipere, ſed pretio maximo emptos, formoſiſſimos habere curarunt. qui etiam mollitie deprauati, vt moris eſt mulierum, in ipſa oris ſpecie plurimum ſuperbirent, quod Iuuenalis Sat. 5. reprehendit ac dolet, dicens:

tu Getulum Ganimedem
Reſpice cum ſities (neſcit tot millibus emptos
Pauperibus miſcere puer) ſed forma, ſed ætas
Digna ſupercilio, quando ad te peruenit ille,
Quando vocatus adeſt calidæ, gelidæq; miniſter,
Quippe indignatur veteri parere clienti,
Quodq; aliquid poſcas, & quod inſtante recumbas,
Maxima quæq; domus ſeruis eſt plena ſuperbis.

A Dixiſſe verò poëtam, puerum miniſtrum calidæ ac frigidæ aliqui tradunt, quod Neronis ſæculo voluptatibus cauſa nepotini illi excogitaſſent aquam prius calefacere, deinde niue eandem frigefacere, vt rigoris ac frigidi vi frigidior aqua fieret; quod etiam Plinij teſtimonio firmari poteſt dicentis de aqua, *Decoquunt alios, quas mox & illas hyemant*. Nec iſtorum auctorum ſenſum reprobo, ſed fortaſſe magis ad ſenſum poëtæ erit, puerum dici miniſtrum calidæ, gelidæq; aquæ, ratione duplicis vſus aquæ in cœnis, nimirum ad pedes, & ad pocula frigida ad hæc, calida verò in ablutione pedum. Licet enim in æſtate frigida etiam pedes abluere, nullum diceret incommodum; ea tamen frequenter vti inſalubre quidem eſſet: vt propterea ſanitatis ſaltem de cauſa, tam hyeme quam in reliquis anni temporibus, in ablutione pedum dum accumberent veteres, calida vſos fuiſſe aqua probabilius videatur; deq; hac calida aqua, & pedum ablutione, poëtam intelligendum putemus. quod eorum cum primis miniſterio ad id vterentur veteres, diximus id ſupra cap. 33. & locus ibi ex Petronio allatus, intentum præclarè probabat. Probat etiam illud idem Iuuenalis allatus locus, & Plautinus Toxilus in conuiuio ad Sagariſtionem; qui vna ſecum accumbebat; cui dicitur:

Locus hic tuus eſt, huc accumbe,
Ferte aquam pedibus, præben tu puer.

Locus etiam à nobis allatus cap. illo 33. illuſtratur, puerũ enim D vini & aquæ miniſtrum in conuiuijs monſtrabat. In ea verò porrigenda, ac miniſtranda tam indecorè veteres pueris abuſi ſunt; vt his nudis ad hæc vti, minimè illos puderet. quẽadmodũ lapis perantiquus à nobis ex vinea Card. de Mõtealto retro iam allatus perſpicuè aperit: pluresq; alij in parietinis Vrbis reperti, & ad lucem in dies reuocati. Si verò veſtiti in cœnaculum veniſſent pueri, illi ipſi fucati, vnguentis madidi, & compti apparebant. Frequens enim fuit puerorum illius ſæculi

ruli, mundo, non iam muliebri, sed potius puerili operam dace. passim scriptores id affirmant. de quibus Clem. Alex. lib. 3. Pædag. cap. 3. ait: *Qui enim à corporis cultu minimè puri sunt; ij nequaquam sani sunt; ad mollitiem autem declinantes planè effœminantur; illiberali quidem tonsu, ac meretricio se tondentes, subtilibus autem, ac perspicuis vestibus induti, gloriosi vndequaque obeuntes, mastychen rodentes, & vnguenta olentes*. Vitium hoc Phrygijs præcipuè, atque Troianis obijciebatur; teste Euripide in Oreste, quem infra citabimus. Et Virgil. Æneid. lib. 12. apud quem Turnus cum Ænea præliaturus propriam alloquitur hastam, eamq; de victoria precatur; eo argumento, quod sibi cum effœminato, & compto viro pugnandum sit, dicens: *da sternere corpus,*

Loricamq; manu valida lacerare reuulsam,
Semiuiri Phrygis; & fœdare in puluere crines,
Vibratos calido ferro, myrrhaq; madentes.

Quod verò hi ipsi Phryges, in mensis ministrarent pocula, Iuuenalem aperuisse mihi videtur. cum enim Satyr. 1. de numero seruorum, ac puerorum hoc dixisset.

Cliuosæ veheris dum per monumenta Latinæ
Flos Asiæ ante ipsum pretio maiore paratus,
Quam fuit & Tulli census pugnacis, & Anci.

Idem Poëta postmodum Satyr. 5. meminit serui ad pocula millibus empti, & Satyra 11. ad eadem pocula Phrygem seruum reponit: vt propterea comptos hos ipsos, & vnguentatos ministrare in conuiuijs certissimum esse debeat. non enim à specie, & forma florem puerum dixit Iuuenalis loco iam allato, sed à cultura, & vnguentorum copia, qua Asia abundat, illum sic appellauit. Habet id etiam Seneca epist. 123. vbi ait: *Turpe est neminem esse in comitatu puerorum, cuius sana facies medicamentum desideret*. Sed & M. Seneca lib. 1. controu. in præfat. in eadem sententia dixit: *Somnus, languorq;, ac somno, & lan-*

A *& languore turpior, malarumq; rerum industria inuasit animos; cantandi, saltandiq; nunc obscæna studia effœminatos tenent; & capillum frangere, & ad muliebres blanditias vocem extenuare, mollitie corporis certare cum fœminis, & immundissimis se excolere mundities, nostrorum adolescentium specimen est.* Capillum frangere, intelligas velim de more, & ex consuetudine illius perditissimi sæculi, cum primis apud Romanos, Seruatore nostro cum hominibus visibiliter agente. Auctor est Virgil.
B lib. 10. Æneid. apud quem Æneas Lausum à se percussum ad necem solatur, dicens:

> *Hoc tamen infelix miseram solabere mortem,*
> *Aeneæ magni dextra cadis. increpat vltro*
> *Cunctantes socios, & terra subleuat ipsum,*
> *Sanguine turpantem comptos de more capillos.*

Quæ iuxta rationem poeticam, mores sæculi, in quo hæc scribebantur, respiciunt: fuit verò Octauiano, ac Tiberio impe-
C rantibus dum hæc scriberentur; adolescentioresq; muliebrem imitarentur mollitiem. His igitur effœminatis pueris, his mollibus adolescentibus luxus veterum, & veterum lasciuiores, in conuiuio ad aquam, & oleum conuiuis porrigenda vtebantur, necnon etiam in ministerium vnguentorum conuiualium: vel potius affirmabimus pueros, puellasq; ad libitum dominorum, locorumq; consuetudines, conuiuis præstitisse olea & vnguenta. Stat pro pueris Athenæus lib. 15. cap. 39.
D his verbis: περιενεγκόντων δὲ τῶν παίδων ἐν ἀλαβάστροις, καὶ ἄλλοις χρυσοῖς σκεύεσι μύρα τὸν κυνούλκον θεασάμενος τις πολλῷ τῷ μύρῳ τὸ πρόσωπον ἐπέχρισεν. hoc est: *Circumferentibus autem pueris vnguenta in alabastris, & alijs vasis aureis, dormitantem Cynulcum intuitus aliquis vnguento faciem illexit.* Puerorum igitur erat, conuiuis recumbentibus, eisdem vnguenta ministrare, atque porrigere. In eamdem sententiam Euripidem in Oreste dixisse puto.

O. καὶ πῶς; ἐκεῖ γὰρ βαρβάρους ὁ πάοντα, A

Π. τίνας; Φρυγῶν γὰρ οὐδὲν αὖ τρέσαιμ' ἐγώ.

O. Οἵους ἐνόπτρων, καὶ μύρων ἐπιστάτας.

Agebatur enim inter Oreſtem & Pyladem de interficienda Helena, necemq; conſultabant. Pylades Oreſtis amicus erat, & in nece ſocius. Certam necem, & fugam meditabantur: vtrumque arduum putabat Oreſtes, quod Helena ſeruos Troianos præſto apud ſe haberet: vtrumque facilem cenſebat Pylades, quod fœminis molliores, ac viliores eſſent pueri, qui B ſpeculis, & vnguentis operam dabant; ſic enim interpretantur allata carmina.

Or. *Et quomodo? habet enim barbaros comites,*

Pyl. *Quos? neminem Phrygum, timeo ego.*

Or. *Quales, ſpeculorum, & vnguentorum curatores.*

Hæc de pueris. Verum pro puellis quoque vnguentarijs ſtat Athenæus lib. 4. cap. 1. Carani cœnam ſcribens: ἤδη δὲ ἡμῶν ἡδέως ἀπηλλοτριωμένων, τοῦ σωφρονεῖν ἐπεισβάλλουσιν αὐλητρίδες, καὶ C μυσούργοι, καὶ σαμβυκίστριαι τίνες ῥόδιαι. ἐμοὶ μὲν δοκῶ γύμναι, πλὴν ἔλεγόν τίνες ἔχειν χιτῶνας, ἀπαρξάμεναι τε ἀπῆλθον. καὶ ἐπεισῆλθον ἄλλαι φέρουσαι ληκύθους μύρου ἑκάστη δύο συνδεδεμένας ἱμάντι χρυσῷ τὴν μὲν ἀργυρᾶν τὴν δὲ χρυσᾶν κοτυλιαίας, καὶ ἑκάστῳ προσέδωκαν. hoc eſt, *Iam nos voluptate perfuſi minus temperantes exiſtentes. Ecce repente intromittuntur cantores, tibicinæ, & quæ ſambucam pulſabant Rodiæ quædam mulieres; mihi, vt arbitror nudæ, dicebant quidam tunicis indutas fuiſſe; cantus illæ, ac modos exorſæ ſtatim* D *abierunt, moxq; ſucceſſerunt aliæ, vnguentaria vaſcula geſtantes, vnaquæque duo, aurea faſcia colligata, aureum alterum, alterum argenteum, quæ cotilam caperent; conuiuarum ſingulis ea data ſunt.* hæc ibi de puellis, vnguentorum in conuiuio præminiſtris. In genere verò ſacra oracula puellas vnguentorum miniſtras tradũt, 1. Reg. vbi de iure Regio dicitur à Samuele ad populũ: *Filias quoque veſtras faciet ſibi vnguentarias.* Sed & pro pueris,

A ris, atque puellis ſtat Catullus noſter inter Romanos ſcriptores, qui ea lege carm. 13. Fabulum ad cœnam inuitat, cibos ille vt afferrat; ipſe verò vnguenta tantum ſe præſtaturũ ſpondet: quæ cum à pueris, atque puellis porrigentibus ſe habuiſſe affirmet; obiter nos quoque admonet his præministris vnguenta in conuiuium miniſtrari ſolita: ait enim:

Nam vnguentum dabo, quod meæ puellæ
Donarunt Veneres, Cupidinesq;
B *Quod tu cum olfacies Deos rogabis,*
Totum vt te faciant, Fabulle, naſum.

Veneres dixit puellas; Cupidines verò in plurali numero dixit pueros ad libidinem, de quibus iam in ſuperioribus loquuti ſumus. Ad quam pariter conſuetudinem fortaſſe Propheta Ioel loco citato reſpexit; cum puerorum, puellarumq; in conuiuijs vſum reprehendit. nec enim mulier peccatrix, cum vnguento, in conuiuio irruiſſet, Seruatoris noſtri pedes vnctura;
C niſi temporis illius conſuetudo, mulieres etiam inhoneſtas, ad vnguentorum vſum inter pocula admiſiſſet.

Quamuis verò certiſſimum, atque indubitatum ſit; Seruatorem noſtrum ſanctiſſimum, huius generis conuiuia horruiſſe; nec argumento aliquo permiſſurum ab his ſibi aquam, oleum, aut vnguentum, niſi conuerſionis cauſa, in conuiuio miniſtrari, cum defectum aquæ in Phariſaico conuiuio illi ipſi obijcit; ab hac tamen mollitie minimè alienos extitiſſe
D Iſraëlitas, ſacræ teſtantur literæ 2. Machab. 4. hic enim ſermo eſt de Iaſone, qui ambiebat Summum Sacerdotium: *Etenim auſus eſt*, inquit textus, *ſub ipſa arce gymnaſium conſtituere, & optimos quoſque ephæborum in lupanaribus ponere.* quod verò pueris, Iſraelitæ vterentur, ſiue abuterentur in conuiuijs, locus Ioelis cap. 3. demonſtrat: in quo licet mores gentium Propheta redarguat, innuit tamen quales illius ſæculi mores eſſent; & quid acciderit populo Iſraelitico, dicens: *Et poſuerunt*

pue-

puerum in proſtribulum, & puellam vendiderunt pro vino. hoc eſt, vſi ſunt puero & puella in conuiuijs ad meretricium. Fauet huic interpretationi hebraicum exemplar, in quo legimus: וַיִּתְּנוּ הַיֶּלֶד בְּזֹכָה וְהַיַּלְדָּה מָכְרוּ בַּיַּיִן וַיִּשְׁתּוּ hoc eſt, *Et dederunt puerum in meretricem, & puellam in vinum, & conuiuarunt*. vt iam, & fucum, & muliebrem mollitiem ab illis vſque temporibus, in pueris ad vſum conuiuiorum, ex diuinis oraculis perſpicua fiant. A

Oleum enim aromatibus conditum, quod apud molliores, pueris præminiſtris porrigebatur; quomodocumque tamen ab alijs ſimiliter conuiuis dabatur ex inſtitutis illius ſæculi, ſeruis eadem miniſtrantibus. propterea Seruator noſter, poſtquam defectum aquæ Phariſæo exprobraſſet; defectum quoque olei illi ipſi meritò quidem obijcit, dicẽs: *Oleo caput meum non vnxiſti*. habita verò ratione nobiliorum, qui etiam in his molliores erant, apud quos non tam olea aromatibus condita, quam præſtantiſſima vnguenta conuiuis præbere mos erat, ſubintulit. *hæc autem vnguento vnxit pedes meos*. B C

D

CAP.

A

CAP. XLII.

Aromatum, & vnguentorum in vino potandorum vſus illuſtratur.

Ad loca Sap. 2. *Vino & vnguentis nos impleamus.* Cant. 1. *Meliora ſunt vbera tua vino fragrantia vnguentis optimis.* Pſal. 23. *Paraſti in conſpectu meo menſam, aduerſus omnes qui tribulant me. Impinguaſti in oleo caput meum, & calix meus inebrians, quam præclarus eſt.* Et ad alia loca.

B

AROMATA vino commiſcuiſſe veteres, vel illud Plutarchi lib. 6. Sympoſ. quæſt. 7. probat; apud quem erat quæſtio, de vino percolando, an nimirum percolandum eſſet vinum; inde occaſione ſumpta, aromatum meminit; quæ vino commiſcebantur, dicens: *Proinde etiam qui vinum aloe, aut cinnamomo, vel croco inficiunt: ij quaſi mulierem comptam curioſè in conuiuio adducunt, & proſtituunt.* Nec ſolum eo transfuſi ſunt in voluptatibus, vt aromata vino miſcere non vererentur; ſed & pocula ipſa aromatibus pulueriʐatis componere ſtuduerunt. ſcribit hoc Athen. lib. 15. cap. 2. dicens:

C

D ἐγὼ δὲ εὖ οἶδα, ὅτι ἥδιστα πολλάκις ἐστὶ τὰ κεράμεα ἐκ πώματα, ὡς καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἐκ τῆς Κόπτου κατακομιζόμενα· μετὰ γὰρ ἀρωμάτων συμφυραθείσης τῆς γῆς ὀπτᾶται. καὶ Ἀριστοτέλης δ' ἐν τῷ περὶ μέθης. αἱ ῥοδιακαί φησι προσαγορευόμεναι χυτρίδες διά τε τὴν ἡδονὴν εἰς τὰς μέθας παρεισφέρονται, καὶ διὰ τὸ θερμαινομένας τὸν οἶνον ἧττον ποιεῖν μεθύσκειν, σμύρνης γὰρ, καὶ σχοίνου, καὶ τῶν τοιούτων εἰς τὸ ὕδωρ ἐμβληθέντων, ἕψονται, καὶ παραχεόντων, εἰς τὸν οἶνον ἧττον μεθύσκουσιν. κἂν ἄλλῳ δὲ μέρει φησίν. αἱ Ῥοδιακαὶ χυτρίδες γίνονται σμύρνης, σχοίνου ἄνθους, κρόκου, βαλσάμου, ἀμώμου,

κινναμώμου συνεψηθέντων, ἀφ' ὧν τι πνιγόμενον τῷ οἴνῳ παραχεῖσθαι ἐπὶ μέθας ἵστησιν, ὥστε καὶ τῶν Ἀφροδισίων παραλύειν, τὰ πνεύματα πέττον. hoc eſt, *Cognoui tamen iocundiſſima eſſe ſæpius fictilia pocula; velut apud nos ea, quæ ex Copto aſportantur: coquuntur enim ex terra cum multis aromatibus irrigata. Ariſtoteles quoque in libro de ebrietate, Ollulæ Rodiacæ, inquit, in conuiuio inferuntur tum ad voluptatem, tum ad ebrietatem ſedandam; & quod ex calefacto vino bibentes minus; vt inebrientur efficiunt. etenim myrrha, odorato iunco, & alijs eiuſmodi conectis in aquam coquuntur; ideoq́ vinum affuſum minus inebriat. & in alia parte,* ſupple eiuſdem libri, *dicit, Rhodiacæ ollæ fiunt myrrha, odorati iunci flore, croco, balſamo, cinnamomo, amomo ſimul coctis; qua de cauſa vinum affuſum, & potum tam valenter arcet ebrietatem; vt etiam cocto, diſcuſſoq́ vaporoſo ſpiritu, venerem extinguat.* Hinc nonnulli mecum putant murrhina vaſcula, ſiue pocula ortum duxiſſe: dictaq́; murrhina, quaſi myrrhina, hoc eſt coagmentata, atque compoſita ex myrrha. Fieri enim conuerſionem Græcè Y, in V, Latinorum perſpicuum eſt. Horum poculorum meminit Sueton. in Octau. Auguſt. cap. 71. dicens: *Ex quibus ſiue criminibus, ſiue maledictis, infamiam impudicitiæ facillimè refutauit, & præſentis, & poſteræ vitæ caſtitate. item lautitiarum inuidiam, cum & Alexandria capta nihil ſibi præter vnum murrhinum calicem ex inſtrumento regio retinuerit*, &c. Meminit Plin. lib. 37. cap. 2. referens Petronium virum Conſularem Neronis inuidia moriturum; vt menſam eius exhæredaret, trullam murrhinam CCC ſextertijs emptam confregiſſe. Tanto verò in pretio habebantur murrhina hæc vaſa, vt inter gemmas numerarentur. auctore Seneca epiſt. 123. id affirmamus. Romanorum quidem faſtum irridet, ac damnat, dicens: *Omnes iam mulos habent; qui criſtallina, & murrhina, & celata magnorum artificum manu portent.* & lib. 7. de Benef. cap. 9. ait: *Video murrhina pocula, parum ſcilicet luxuriæ magno fue-*

A *fuerat; nisi quod vomant, capacibus gemmis inter se propinarent.*
His igitur gemmis Senecæ, si addantur, quæ de trulla murrhina CCC sestertijs empta ex Plinio retulimus; quodq́, de murrhino calice ex apparatu Regio tradidit Suetonius iam relatus; sole clarius conspicietur, murrhina vascula quanto fuerint in pretio; sed & Lucan. de his intelligitur:

Non auro, murraq; bibunt.

De his quoque Martial. noster in Apophoretis, ait:

B *Si calidum potas ardenti murrha Phalerno,*
Conuenit, & melior fit sapor inde merò.

Et licet Plinius existimasse videatur murrhina hæc pocula, ex quodam genere terræ fieri, in vltimo natur. historiæ, cum ait: *Oriens murrhina mittit, præcipua tamen in Carmania. humorem putant sub terra calore densari. splendor est murrhinis sine viribus, nitorq; verius quam splendor. in pretio varietas est colorum, quando scilicet purpura rubescens, aut lac candescens, in his*
C *visitur. aliqua est etiam in odore commendatio.* nihilominus si murrhina vasa à myrrha dici velimus; Plinium interpretabimur, non de terra, siue de materia, ex qua solummodo pocula illa componerentur; sed potius de aliquo terræ genere, ad commixtionem myrrhæ, & reliquorum aromatum magis accommodatæ, ex qua vna cum aromatibus pocula murrhina conficiebantur.

Fuisse verò hæc murrhina vasa libidinis incitamentum maxi-
D mum, testatur Petron. in fragmentis ignotæ sedis, quæ apud illum habentur. Glico etiam meretrix apud Furium Comædiarum scriptorem, id probat, dicens: *Myrrhinum mihi adfer, quo virilibus armis occursem fortiuscula.*

Verum quid miramur adeò odoribus veteres captos; vt non solum vino aromata miscerent; sed ipsa quoque pocula ex aromatibus efficerent; miremur potius, non tam aromata, quã vnguenta vino miscuisse, & hæc commixta illos bibisse; vt vnico

vini hauſtu guſtui,olfatuiq́; voluptatem afferrent. ita Theoph. in lib. de odor. ratiocinatur : μίγνυνται δὲ τὰ μὲν αὐτῆς τῆς ὀσμῆς ἕνεκα, καὶ πρὸς ταύτην τὴν αἴσθησιν· τὰ δὲ ὥσπερ ἡδύνειν βουλόμενα τὴν γεῦσιν οἷον ὡς οἱ τὰ μύρα τοῖς οἴνοις ἐπιχέοντες ἢ τὰ ἀρώματα ἐμβάλλοντες, αἱ γὰρ αἰσθήσεις συνεγγὺς οὖσαι ποιοῦσι τινα ἀπόλαυσιν ἀλλήλων. hoc eſt, *Sed nonnulla miſcentur odoris ipſius gratia : & vt odoratus moueatur ; nonnulla guſtus ; velut condimenta quædam : vt qui vino vnguentum infundunt, aut aromata inficiunt, nam horum ſenſuum vicinitas mutuo quodam vſu fruitur. idcirco lautitijs odoris commendationem quærunt*. Hoc verò vnguentorum in vino vſum oſtendit in antiquis Luciani Nigrinus, & improbat : καὶ τὸν οἶνον, *inquit*, ἐν τοῖς συμποσίοις μετὰ κρότου, καὶ ἀρωμάτων ἐκχέονται. hoc eſt, *Et vinum in conuiuijs cum plauſu & aromatibus effundunt*. τούτους εἶναι τοὺς, καὶ τὰ μύρα πίνοντας, *& vnguenta hi bibunt*, inquit Lucianus, ὅτι μηδὲ χρήσασθαι ἴσασι ταῖς ἐπιθυμίαις. *quoniam neque voluptatibus vti nouerint*. teſtatur hoc Athen. lib. 2. cap. 25. dicens: ὅτι εἰς τὸ πρόπομα, καὶ ταυτὰ ἐνεβάλλοντο πέπερι φύλλις σμύρνα, κυπείρου μύρον αἰγύπτιον. hoc eſt, *Propomati iſta inijciebant, piper, malobathrum, myrra, cyperus, vnguentum Aegyptium*. Erat autem Propoma apud veteres, genus potionis, ſiue poculi ex vino, & melle commixti; mulſum fortaſſe Latinè dixerim; præludia hæc erant compotationis, & cœnæ. In hoc igitur poculo, præter iam dicta aromata, vnguentum quoque Ægyptium adhibebant. illud idem vnguentorum abuſum repetit Athen. lib. 3. cap. 35. auctoritate cuiuſdã Dexicratis in opere quod inſcribitur, A ſeipſo errãtes, dicens: Δεξικράτης δ' ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ ὑφ' ἑαυτῶν πλανώμενοι φησιν.

> εἰ δὲ μεθύω, καὶ χιόνα πίνω,
> καὶ μύρον ἐπὶ στόμματος κράτιστον
> Αἴγυπτος ποιεῖ.

Quo quidem in loco doctiſſimum Dalecampium falſum ſuſpicor. hic enim ſermonem haberi ab Athenæo putat de vnguen-

A guentis ad liniendam faciem; & per figuram ſynecdochen τοῦ ςόμματος, pro τοῦ προσώπου explicat. & quæ vnguenta, ori, ac guſtui fore vſui ſcripſerat Dexicrates; liniendæ faciei ipſe adhibuit. vſus enim potandorum vnguentorum ab eius captu deciderat; propterea ad faciem, non verò ad pocula rationem haberi, in illo loco putauit. Ab illius igitur interpretatione recedentes, locum allatum ſic interpretabimur.

Si autem ebrius ſum, & niuem bibo,

B *Et vnguentum in ore præſtantiſſimum*

Aegyptus facit.

Hoc enim vnguentum, quod Ægyptium appellabatur, præter odoriferam qualitatem digniſſimam, quã ob cauſam ſummo erat in pretio, cum primis præſtantiſſimum cenſebatur ad pocula, ſuauiſſimumq;, à veteribus illis Græcis: quemadmodum plurima Athenæi teſtimonia probant. Nec ſolum apud Græcos, bibendorum vnguentorum conſuetudo inualuit; ſed C Romani quoque illam admiſerunt; quamobrem aromatibus medicato vino, auctore Theophraſto, vtebantur: & illud etiam in dolijs ſeruabant. ex Plauto in milit. glor. act. 3. ſcen. 2. apertè id colligitur, apud quem puer quidam ſic loquitur:

Dimiſit nardini vini amphoram cellarius.

Mitto nunc illos, qui cum Taubmanno legunt *demiſit*, pro *dimiſit*; quod nimirum ex editiore loco, vini amphoræ demit- D terentur inferius. etenim cellarius poſtquam ex editiore loco vini amphoram demiſiſſet; inferius eamdem dimittere, hoc eſt non cuſtodire potuit. nec legendum probo *vnam amphoram*, pro *vini amphora*: quod voluit Taubmannus: illud enim de vnguento nardino intelligi potuit; hoc verò de quo noſter Plautus agit, clariori ſententia de vino nardino intelligendum fore, vox & nomen cellarij docet, vinariæ quidem tabernæ accommodatum magis, quam officinæ vnguen-

tariæ. ſed & Martial. lib. 13. num. 123. hac de cauſa vina Maſ- A
ſiliana laudat, dicens:

Fumea Maſſiliana ponere vina potes.

Fumea Maſſiliana dixit; quod vnguentis & aromatibus condita eſſent; ſi antiquis creditur Commentatoribus. ſentiunt aliter recentiores: verum ab illis ſine ratione recedendum non erit. Nec enim peſſimi illius ſæculi homines modeſtè ſe geſſerunt in vnguentis vino commiſcendis; quin potius adeò profuſi, vt copiam maximam vnguenti vino commiſce- B
rent. teſtatur hoc Iuuen. ſatyr. 6. hæc ipſa damnans, & dicens:

Quid enim Venus ebria curat?
Inguinis & caput quæ ſint diſcrimina neſcit
Grandia, quæ medijs iam noctibus oſtrea mordet,
Cum perfuſa mero ſpumant vnguenta Falerno,
Cum bibitur concha, cum iam vertigine tectum
Ambulat, & geminis exurgit menſa lucernis.

Vnguenta dixit ſpumare Poeta, à copia illorum; ſicut etiam C
concham bibi aſſeruit, vt copiæ vnguentorum vini quoque copiam adiungeret; luxumq́; illorum in cœnis reprehenderet. quamobrem quoties de conuiuio ſermo eſt in monumentis veterum; toties vnguento, vinum illis iungentibus, vino quoque vnguenta coniungere ſcriptores illius ætatis coëgerunt. hinc illud tam ſæpè repetitum, *vinum, & unguentum.* quamobrem Plutarch. lib. 7. Sympoſ. quæſt. 6. quam gratus ſit amicus conuiua referens; quamq́; præclarum illud conuiuium, D
in quo amicus cum amico recubuerit. hanc animi, mentisq́; ſuauem inter amicos tranquillitatem, obſonijs, vino & vnguēto commixtis comparat. οὔτε γὰρ ὄψιν, οὔτε οἶνος, οὔτε μύρον, *inquit,* οὕτως ἡδέως διατίθησιν, ὡς σύνδειπνος εὔνους, καὶ προσηνής. ἀλλὰ τὸ μὲν ὄψοις, καὶ πέμμασιν οἷς ὁ μέλλων ἐσθιᾶσθαι μάλιστα χαίρει, καὶ περὶ οἴνου διαφορᾶς, καὶ μύρου ἐρωτᾶν, καὶ διαπυνθάνεσθαι, φορτικὸν κομιδῇ, καὶ νεόπλουτον. hæc ibi Plutarchus, quæ ſic interpretari poſſunt:

Non

A *Non enim obſonium,* inquit, *non vinum, non vnguentum, tantam voluptatem adfert; quantam vnà accumbens amicus, gratusq́ conuiua. enimuero quibus obſonijs, quibus bellarijs maximè delectetur futurus conuiua, & quo vini genere, & quali vnguento, quærere, & percontari nimis eſt importunum, atque inſolens.* hæc Plutarch. apud quem conſtantiſſimè vinum adhæret vnguento; & vnguentum iungitur vino. Eadem ſimul iungit Seneca epiſt. 121. irridens huius farinæ homines, qui nepotinis ſtu-
B dijs ſeipſos dicarunt; qui cum noctem inter epulas deducerent, iuſta ſibi ipſis perſoluere, non epulum parare indicabant. *Et hi mortem timent,* inquit, *in quam ſe viui condiderunt; tam infauſti ominis, quam nocturnæ aues ſunt. Licet in vino, vnguentoq́ tenebras ſuas exigant; licet epulis, & in multa quidem fercula diſtinctis totum peruerſæ vigiliæ tempus deducant; non conuiuantur, ſed iuſta ſibi faciunt.* Si quis verò vini, vnguentiq; affinitatis rationem quæreret, non alia melior, vt puto, illi occur-
C reret; quam veterum nepotina ſtudia; qui cum non ſatis putaſſent corpus exterius, in cute tantum vnguentis infeciſſe; inteſtina quoque vt aromatibus inficerent, vnguenta vino commiſcere cogitarunt: vt intus, & in cute mollitiem præſeferrent; vnaq; cum vino, vnguenta bibentes, fœtidam voluptatem odoratam, ab ano in vſu illarum expirarent narium, quæ tales voluptates excogitarant.

At ne à ſacris longius abeamus; ſtemus cum Sponſo in ſacris
D Canticis, ad hanc conſuetudinem reſpiciente, cum ait: *Meliora ſunt vbera tua vino fragrantia vnguentis optimis.* Inepta namque comparatio illa videri poſſet; ſimplicis ſi fieret vini ad vbera Sponſæ, quæ præſtantiſſimis vnguentis madida forent: perpulchra verò eadem comparatio ad vinum aromatibus, & vnguentis cõditum ſi referatur: quod quauis ſuauitate licet redoleat; vbera tamen Sponſæ, eidem à Sponſo præferuntur: quamobrem dicit: *Meliora ſunt vbera tua vino fragrantia*

vnguentis optimis. ideſt, Meliora ſunt vbera vino fragranti vnguẽto præſtantiſſimo. Pulcherrima ſanè ſacri Sponſi antitheſis ad illud Lenæ Plautinæ in Curculione. hæc enim vino ſe adeò delectari affirmabat, vt quibuſcumque aromatibus vinũ præferendum arbitraretur. propterea vinum alloquebatur, dicens: A

Nam omnium odor vnguentum præ tuo nauſea eſt,
Tu mihi ſtacte, tu cinnamum, tu roſa,
Tu crocum, & caſſia es, tu bdelium: nam vbi
Tu profuſus, ibi ego me peruelim ſepultam. B

Secus omnino ſentiebat Sponſus, tum allatis iam verbis, tum alibi, dicens: *Memores vberum tuorum ſuper vinum*. Quin & adeò commiſcendorum vnguentorum cum vino vſus Iſraëlitas peruaſerat; vt Sponſa ad Sponſum, quem deperibat diceret: *Apprehendam te, & ducam in domum matris meæ, ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & muſtum malorum granatorum meorum*. מִיַּיִן הָרֶקַח *de vino aromatizato* dixit hebraicum exemplar; de vino vnguentato Septuaginta dixerunt. Nam Chriſto quoque Seruatori noſtro in cruce agendo, vinum vnguentatum, ſiue myrrha conditum propinatum in Caluariæ locum, dixit Marcus cap. 15. *καὶ ἐδίδουν αὐτῷ πιεῖν ἐσμυρνισμένον οἶνον, & dederunt illi bibere myrrhatum vinum*. Et licet aliqui putent cum P. Auguſt. lib. 3. de conſenſu Euangeliſtarum, quem ſequitur Beda, & Strabus, hoc vinum illud idem fuiſſe, quod felle mixtum dixit Matthæus, vel ratione amaritudinis, quibus non contradico; vel quod idem vinum myrrha, & felle infectum eſſet; & hoc ſcripſerit Matthæus, illud verò Marcus: verius tamen puto cũ Euthymio duplicem vinum Seruatori exhibitum in extremis vitæ mortalis liminibus: aliud felle commixtum; & hoc ab inimicis: aliud myrrhæ adiunctum: dictio enim ἐσμυρνισμένον myrrha conditum, vel myrrha redolens interpretatur: oblatum quidem Chriſto à mulieribus, pijs charitatis viſceribus, vt nonnulli C D

nulli

A nulli putant; quæ Christum lamentabantur, & sequebantur: quod tormenta, cruciatusq; crucis subituri, dari soleret, vt vini conditi ardore, alienatis sensibus, dolorem, aut nullum, aut minorem paterentur. Sed quicquid sit de his, nostra non interest; nisi quatenus perspicuum fiat vsus myrrhati vini ac vnguenta, ad ea vsque tempora, non solum apud molliores, sed etiam ad mortem damnandos, ad ipsosmet suffigendos peruenisse. Cui consuetudini, vnguentorumq; luxui attendentes B peruersi homines, criminibus vndequaque obnoxij dicebant ad inuicem: *Venite fruamur bonis quæ sunt, vino pretioso & vnguentis nos impleamus*. Impleamus nimirum intestina vino cum vnguentis epoto. vt iam ex diuinis oraculis petita loca, ab Hebræis ad Græcos, & Romanos, reliquasq; nationes abusum potandorum vnguentorum, profluxisse nequaquam dubitandum appareat.

C

D

CAP.

A

CAP. XLIII.

Crosſi, Trullæ, oleariæ, aliaq; vnguentorum vaſcula declarantur.

Ad loca 3. Reg. 17. *Viuit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, niſi quantum pugillus capere poteſt farinæ in hydria, & paululum olei in lecytho*. Ibid. c. 19. *Reſpexit, & ecce ad caput ſuum ſubcinericius panis, & vas aquæ*. Et ad alia plura loca.

B

PERDIFFICILEM ſanè prouinciam aggredimur, ad ſacrorum vnguentorum vaſcula noſtrum dirigentes ſermonem, eorumdem materiam, formamq; pro poſſe explicare tentantes. munus profectò adeò perdifficile, & arduum, vt à nemine in ſacris literis pertentatum hucuſque agnouerim. Propitius ſit nobis ille Chriſtus Ieſus, quem quoties in ſacris Euangelijs vnctum legimus; ſiue in domo Phariſæi apud Lucam cap. 7. ſiue apud Marcum, & Matthæum Bethaniæ, toties ferè in vaſe alabaſtrino vnguentum illud allatum reperimus. Lucas enim dixit: *Et ecce mulier quæ erat in ciuitate peccatrix, attulit alabaſtrum vnguenti*. Sacrorum igitur textuum occaſione, ſacra vaſcula vnguentaria explicanda ſuſcepimus, in explanatione quidem diuinorum oraculorum, tam noui, quam veteris Teſtamenti.

C

D

Enimuero varia, atque diuerſa apud veteres extitiſſe vaſa vnguentaria, ſiue olearia, diuinæ, ac humanæ literæ, ſacri, ac propha-

prophani ſcriptores paſſim teſtantur. Iulius Pollux in 6. ita ſcribit: τὰ δὲ ἀγγεῖα, inquit, τῶν μύρων λήκυθος μυρηρὸν, καὶ ἀλάβαστρον, φερεκράτης δὲ ἐν λύραις εἴρηκε, καὶ κυάθιον δὲ ἀργυροῦ ᾧ τὸ μύρον ἐγχέομεν. ideſt, *Vaſa autem vnguentorum*, ſupple ſunt hæc, *lecythus vnguentarius, & alabastrum. Pherecrathes verò in lyricis etiam cyathum argenteum dixit, id quo vnguentum infundimus.* Et ex his Pollucis verbis iam nonnulla vaſorum genera ad vnguentorum vſum manifeſtantur: quibus eodem auctore nonnullis quartum addere placuit, quod ἐξαλείπτρον nominant; cuius etiam formam deſcribit, dicens: τὸ δὲ ἀγγεῖον ἐν ᾧ τὸ μύρον ἐν τῷ φιάλῃ προσεοικὸς ἐξαλείπτρον ἐκαλεῖτο. hoc eſt, *Vas verò, cui vnguentum inerat, phialæ ſimile, exaliptron vocat.* Iſidorus lib. 20. Ethymolog. cap. 7. Alabaſtri & lecythi meminit, quod alio nomine lenticulam appellatum refert: pixidem quoque nominat. de qua etiam Quintil. lib. 8. cap. 9. Celſus lib. 6. Emicadium etiam tradit, & aliud vas quod ſcortia nominat. inter vaſa vnguentaria, Guttum plures antiqui Poëtæ, & Iuuenal. ſat. 3. repoſuerunt: ſimiliter etiam trullam oleariam inter hæc vaſorum genera adſcripſit Plutarch. Croſſi pariter ampullæ & pelues numerantur eiuſdem auctoritate à Lazaro Baiſio in eruditiſſimo tractatu de vaſculis. hæc à prophanis literis accepimus.

A ſacris verò, atque diuinis, habemus cornu olei 1. Reg. cap. 16. & 3. Reg. cap. 1. quod hebraicè dicitur קֶרֶן *qheren*, accepimus lenticulam. 1. Reg. 10. & 4. Reg. cap. 9. cuius etiam meminerunt humanarum literarum ſcriptores; hebraicè verò dicitur פַּךְ *pachx*. Lecythũ quoque ſacræ literæ nobis tradiderunt 3. Reg. 17. vbi illa mulier Sareptana dixit ad Eliam, ſe non habere niſi pugillum farinæ in hydria, & parum olei in lecytho, & pro lecytho in hebraico textu eſt dictio צַפַּחַת *zapachxath*, quæ an lecythum ſignificet, necne, infra explicabimus. & tandem in veteri Teſtamento 4. Reg. cap. 4. vbi illa mu-

mulier ad Eliſæum dixit, ſe non habere niſi parum olei, quo vngeretur: pro illis verbis noſtri interpretis *quo vngar*, eſt in hebraico dictio אָסוּךְ *haſuchx*, quam, vas ſignificare omnes dictionariorum ſcriptores ex Rabinis tradiderunt. Quibus vaſorum generibus ex veteri Teſtamento acceptis, alabaſtrum ex nouo addere placuit. ſacra enim, & non prophana explicanda cum ſuſceperimus; de prophanis non alia de ratione à nobis agitur, niſi vt ex veterum inſtitutis ſacra explicentur.

Ceterum de Lenticula olearia, in qua ad vſum ſacri Candelabri oleum ſeruabatur, iam ſupra cap. 11. egimus. neque de Scortia, aut Emicadio ſupereſt aliquid dicendum; quod ſcortia mihi omnino ignotum ſit; tam quo ad formam, quam etiam quoad nominis etymologiam; nihil enim de eo vaſe habetur; niſi quæ Iſidorus tradidit, dicens: *Scortia vas olearium, eo quod ſit ex corio dictum*. Celſi verò, qui pro eo vaſe citatur; & pro Emicadio mihi copia non eſt. Emicadium puto dictum à ſplendore, & præſtantia illius; vt Emicadium ſit idem quod ſplendidum. hæc an ita ſint, alij me doctiores viderint; in arduis enim incœpiſſe ſat eſt. Studioſi me diligentiores, atque in ſacris, & prophanis literis doctiores, meis vigilijs grauiora, & doctiora certè dabunt.

De alijs igitur vaſculis vnguentarijs agamus: inter quæ à Lazaro Baifio in eruditiſſimo tractatu de vaſculis, Croſſi enumerantur græco vocabulo retento, quin & græcis characteribus ſcripto; vt hac ratione, me iudice, planè fateretur ſe ignorare, quod nam genus vaſis apud Latinos ea voce ſignificaretur. Vt autem probet inter vnguentaria vaſa, croſſos quoque enumerandos fore, duo affert Plutarchi loca; alterum in Ariſtide ἐλαίου τε dicentis, καὶ μύρου κρωσσοὺς νεανίσκοι κομίζοντες ἐλεύθεροι. hoc eſt, *Olei quoque, ac vnguenti croſſos liberi adoleſcentes ferentes*. & ad illud vocabulum *croſſos* Franciſcus Barbarus in Ariſtide interpretando addit hanc parentheſim (*id enim vaſis*

nomen

A *nomen est)* Alterum locum affert in Alexan. ex Plutarch. his verbis: ὡς δὲ εἶδε ὑδρόλκια, καὶ κρωσσούς, καὶ πυέλους, καὶ ἀλαβάστρους πάντα χρυσοῦ ἠσκημένα περιττῶς ὠδώδει δὲ θεσπέσιον οἷον ὑπὸ ἀρωμάτων, καὶ μύρων. hoc est, *Caterum aquarum ductus, crossos, pelues, & alabastros cuncta auro lita plurima conspicantur, & velut vnguenta, atque aromata diuinum quemdam spirabant odorem.* Hæc duo loca perdoctè ſanè, & eruditè Baifius attulit; vt croſſos vaſa vnguentaria fuiſſe inſinuaret. cui ſententiæ tanti viri eruditione, & auctoritate impulſus, ego quoque certè B ſubſcripſiſſem, ni re attentè conſiderata, & æqua lance librata, ratio me aliò expuliſſet.

Croſſos igitur non magis vnguentaria, quam aquaria, & vinaria quoque vaſa fuiſſe puto. nam vinaria hæc extitiſſe probat Pollux lib. 6. cap. 2. dicens: ἵνα δὲ ὁ οἶνος λαγυνὸς πιθάκνη, ἀσκὸς, κρατὴρ, προχοΐδιον, κάδδος, κάδισκος, κρωσσος, &c. ideſt, *Sunt autem ad vinum reponendum lagena, oppa, vtris, crater, trulla, cadus, vrna, crossus, &c.* inter vaſa etiam aquaria, quibus vtuntur C ianitores ad perirrigandum, & verrendum cubiculum reponuntur croſſi à Polluce lib. 10. cap. 5. cui conſonat lauacri vſus. nam inter vaſa balneatoria connumeranda fuiſſe accepi à Ioāne Scapula, qui in eo genere ſupellectilis prædictam vocem in ſuo Græco dictionario interpretatur. illi quoque ſubſcribit Guarin. Veron. qui in Alexan. Plutarchi croſſos per hydrias interpretatur. quemadmodum Rodulphus Gualterius in in-D terpretatione Pollucis. vbique enim dictionem κρωσσος per hydriam interpretatur: & re vera ipſemet Plutarchi textus clariſſimè id aperit. ibi enim auctor magnificentiam balneariæ ſupellectilis refert, quam in ſpolio Darij reperit Alexander. hunc enim Dario fugato, *Eamus,* dixiſſe refert, *in Darij balneo sudorem pugnæ loturi,* & ſtatim illius balnei opulentam ſupellectilem deſcribens, ſubdit: *Caterum aquarum ductus, hydrias, pelues, & alabastros cuncta auro lita plurima conspicantur,* & cætera,

tera, quæ iam retulimus ex Guarini interpretatione. ibi enim aquarum ductus appellantur vaſa ad miniſtrandam aquam; inter quę primo enumerantur Croſſi: non igitur teſtimonium ex Plutarcho allatum, oſtendit Croſſos olearia fuiſſe vaſa, aut vnguentaria, vt volebat Baifius: licet ad vſum balnei, vaſa illa recenſeantur; in balnearia enim ſuppellectili tam vaſa ad ablutionem, quam etiam ad vnctiones reponuntur. A

Neque locus ex eodem Plutarcho in Ariſtide, hanc quam docuimus interpretationem eneruat: nec enim aquario vaſi, aut hydriæ contradicit; quod interdum his ipſis vnguenta miniſtrarentur. non quidem ex munere vaſis, ſed occaſione profuſionis vnguentorum; quoties ſcilicet vnguentum, non ad linienda, ſeu corpora vngenda porrigeretur; ſed ad vias conſpergendas guttatim excutiendum in pompa alicuius ſacrificij fuiſſet; vel quoties ſacrorum de cauſa, eo vnguento populi adſtantes conſpergi debuiſſent. ad quod quidem miniſterium accommodatiſſimos extitiſſe Croſſos, Pollux lib. 10. cap. 5. perſpicuè aperit. Eſt enim hic ſermo de ſupellectili ianitoris, cuius erat muneris domum purgare, & aſpergere. cumq; iam de inſtrumentis ad verrendú Pollux egiſſet; de his quæ ianitori debebantur ad perirrigandam domum agit, dicens: τὸ δὲ ῥαίνειν, καὶ διαρραίνειν, καὶ καταρραίνειν, καὶ ψεκάζειν, καὶ ῥανίζειν ἔξεστι λέγειν. τὸ δὲ ἀγγεῖον ἐν ᾧ τοῦτο κρωσσὸν, ὑδρείαν, &c. ideſt, *Rigare autem, & perirrigare, & humectare, & aſpergere, & inſpergere dicere licebit, illud autem vas in quo id fit, Croſſum, hydriam*, &c. ſupple dices. Erat igitur Croſſus vas ad irrigandum, & aſpergendum accommodatum, foraminibus fortaſſe plurimis perforatum ab ea parte, per quam emittebat liquorem, ad irrigandam domum, vel viam: vt re vera contingit in loco Plutarchi ex Ariſtide, vbi Plutarchus ſcribit ſolemnem parentationem, quam Plateenſes quot annis agebant, his qui in expeditionem Græcorum contra Xerſem pro totius Græciæ libertate occubuerant. B C D

rant.

A rant. τοῦ μαιμακτηριῶνος μηνὸς (ὅς ἐστι παρὰ Βοιωτοῖς ἀλαλκομένιος) τῇ ἕκτῃ ἐπὶ δέκα πέμπουσι πομπήν, ἧς προηγεῖται μὲν ἅμ' ἡμέρᾳ σαλπιγκτὴς, ἐγκελευόμενος τὸ πολεμικὸν, ἕπονται δ' ἅμαξαι μυῤῥίνης μεσταὶ, καὶ στεφανωμάτων, καὶ μέλας ταῦρος· καὶ χοαὶ οἴνου, καὶ γάλακτος ἐν ἀμφορεῦσιν, ἐλαίου τε, καὶ μύρου, κρωσσοὺς νεανίσκοι κομίζοντες ἐλεύθεροι. hoc est, *Memacterionis mensis (qui est apud Beotes Alalkomenius) sextodecimo emittunt pompam; vt primum quidem dies illuxit, cui tubicina bellicum canens dux est, vehicula mirtho, & coronis passim* B *completa, taurus deinceps colore fusco, subsequuntur lactis, & vini libationes in amphoris; olei quoque, ac vnguenti crossos liberi adolescentes deferunt.* Ex quibus intelligere licet de vnguento loqui Plutarchum, cuius vsus erat ad sacrificij pompam; in qua quidem vnguentis, tam viæ, quam adstantes conspergi consueuerant; teste Apuleio lib. 11. Metamorph. qui solemnem Isidis pompam scribens, sic inquit, *Illæ etiam*, supple mulieres, *sequebantur, quæ cæteris vnguentis, & geniali balsa-* C *mo guttatim excusso conspergebant plateas.* his quoque consonant, quæ tradit Athen. lib. 5. cap. 4. cum narrat solemnem pompam sacrificiorum Antiochi, quem reliquos omnes Principes in profusa vnguentorum effusione superasse testatur, deq; vnguentorum aspersione, ait: Βασιλικοὶ δὲ παῖδες παρῆλθον ἑξακόσιοι χρυσώματα ἔχοντες· εἶτα δὲ γυναῖκες, ἐκ χρυσῶν καλπίδων μύροις ἔῤῥαινον εἰς διακοσίας. idest, *Regij pueri sexcenti sequebantur* (supple reliquam pompam) *habentes aurea vasa, mulieres postea du-* D *centæ vnguenta ex vrnis, siue lauacris aureis aspergebant.* Hæc à nobis allata ex Athenæo argumenti fundamentum nobis præstant; vt crossos vasa ad inspergendum liquorem peraccommoda, interdum ad vnguentorum vsum pertinuisse, non quidem ex instituto, & formæ ratione, sed casu tantum, & ex aliqua occasione, nimirum cum vnguenta ipsa profundenda, inspergendaq; forent. Dicemus ne ex Athenæo vrnam, siue peluim, quæ à peluuio, siue pedum ablutione nominabatur,

fuisse

fuiſſe vas vnguentarium; propterea quod mulieres vnguēta in peluibus detuliſſe ſcribantur? minimè certè. ſed quia vnguentaria vaſa ad vnguentorum aſperſionem, atque profuſionem tunc minus idonea cenſebantur; ideò hic apud Athenæum in peluibus, ibi apud Plutarchum vnguenta in croſſis delata ſcribuntur: vt pro maieſtate ſacrificij, & aſperſionum munificentia, vnguenta quoque magnificè profunderentur. quamobrem hydriæ illæ, quæ Croſſi dictæ fuere apud Græcos, & ea occaſione ſolemnioris pompæ in ſolemniori ſacro vnguenta ſuſcepere; inter vaſa vnguentaria minimè, me iudice, propriè reponenda erunt; de quibus in hac noſtra vnguentaria officina, ad vſum ſacrorum oraculorum ſermo habendus eſt. A B

De trulla olearia agere magis ad rem videtur, dum olearia, ac vnguentaria recenſentur vaſcula. Hāc in numero vaſorum ad vſum olei, aut vnguentorum repoſitam à veteribus non video. recentiores tamen Latini ſæpè in interpretatione Græci λήκυθος, quem Latini lecythum appellant; trullam dicunt Græcorum λήκυτον. ita interpres Plutarchi loco infra citando; necnon etiam interpres Athenæi, & Pollucis. Fuiſſe trullam genus vaſis, conueniunt omnes, ſaltem auctore Athenæo in verbo ξύβλιον: nam iuxta Varronem lib. 4. de lingua Lat. vt infra videbitur, idem vas eſt trulla Latinis, quod Græcis ξύβλιον. & vocum conuenientia, ſiue verius ſimilitudo quædam, non contradicit. de hoc verò vaſe Athen. lib. 12. ait: κεράμεον ἄγγος ἐπιδεχόμενον ὡ εἴκοσιν ἀρτάβας. Si verò quaſi viginti artabas capiebat trulla; non quidem inter minora, ſed inter grandiora vaſa reponenda erit. Suidæ idem eſt ξύβλιον, quod ὀξυβάφιον. cui verò miniſterio dicatum eſſet hoc vas, quod trulla à Latinis dicebatur, ſcriptores diſputant. Ad proluuiem corporis recipiendam, trullam ſic dictā ſentiunt nonnulli cum Calderino in ſatyr. 3. Iuuen. affirmantes eo luxui deueniſſe corrupti illius C D

ſæculi

A ſæculi homines, auctore Antonio, vt aureis vaſis ſordes ventris excipere minimè vererentur. Negat hoc Alex. ab Alexan. lib. 3. cap. 10. Stat tamen pro Calderino Plinius lib. 34. cap. 2. de Corinthio ære cum loqueretur, dicens: *Sunt ergo vaſa tantum Corinthia: quæ iſti elegantiores modo in exculenta transferunt, modo in lucernas, aut trullas, nullo munditiarum reſpectu*; vbi cum Plinius dicat trullis vſos veteres immundiſſimè, ac propterea eoſdem damnet; liquet pro ſcaphio, ac laſano ad al-
B uum mundandum trulla fuiſſe vſos veteres: adſtipulante Calderino & Plinio, Martiali quoque in Baſſam, dicente:

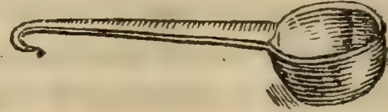
Ventris onus miſero, nec te pudet, excipis auro.

Trullam aquarium fuiſſe vas ex Varrone lib. 4. de lingua Lat. habetur: *Trulla à ſimilitudine truæ,* inquit, *quæ quod magna, & hæc puſilla vt trulla. hinc Græci τρύβλιον, nos trullam. trullæ, quæ à culina in lauatrinam aquam fundunt, trua quod trauolat ea aqua ab eodem eſt appellatum trulleum. ſimile enim figura, niſi*
C *quod latius concipit aquam, & quod manubrium cauum non eſt, niſi vinaria trulla acceſſit.* hæc Varro. Satis quidem obſcura, vbi Scaliger nequaquam legendum *vt truula*, ſed *vt troula* putat; idemq́; vas iſtud cum græca τορύνη exiſtimat, vt idem ſit trulla, quod τορύνη græcorum, & coclear latinorum, quo ollæ deſpumantur; idq́; non ignobili argumento probat ex Titinij poëtæ Comici ſententia, dicentis:

Sapientia Gubernator nauita torquet non valentia,
D *Cocus magnum ahenum quando feruet paula confutat trua.*

Verum nobis nec à Varrone recedendum erit, nec à Titinio Scaligeri, ſed cum ambobus ſtandum; & ex vtroque formam trullæ inueſtigare, quæ cum primis cognoſcere neceſſe eſt. Etenim trullā à trua in eo diſtinguit Varro; quod hæc magna, illa parua: quapropter truam ad modum coclearis, excauatam in rotundum fundum affirmabimus; dariq́; maiorem, & minorem truam ad aquam hinc inde transfundendam, & ab

vno in alio transportandam vase, sicut Varro docuit; necnon etiam ad comprimendum feruentis aquæ motum accommodatissimam, paruam truam dicemus cum Titinio Scaligeri, cuius paruulæ truæ forma, hac icone à nobis repræsentabitur. A

Verum trullæ nomine non aliud vasis genus, quã græcorum τρυβλίον accipimus, quod à Latinis dicitur *catinus*; qui cum amplo dilatetur in ore, in angustum desinens exteriorem fundum, intus in rotundum cauatur; cuius formam hac icone repræsentare constituimus ad maiorem rei explicationem. B

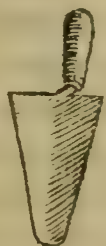
C

Hoc Græcorum τρυβλίον à Polluce inter vasa mensaria ad offam intingendam accommodata reponitur lib. 6. cap. 12. quod inscribitur de mensis, & mensarum vasis, vbi sic dicit de τρυβλίον, latinè dicemus de trulla. ἐμβάφια δὲ, καὶ πελάθεια, καὶ λεκάνια, καὶ τρυβλία, καὶ ὀξύβαφα ἐν οἷς τὰ ἡδύσματα ἢ βρώματα. hoc est: *Intinctoria verò*, supple vasa, in quibus offæ intinguntur, sunt hæc, *celaria, pelues, catini, & acetabula, in quibus condimenta, & cibi*, supple continentur. hoc idem repetit lib. 10. cap. 23. quod inscribitur de mensa, & eius vasculis: in qua sententia ad rem nostram sic dicit: ἐμβάφια, λεκάνεια, τρυβλία, ὀξίβαφα. hoc est, vasculis mensarijs adnumerare oportet *intinctoria, lebetes, triblia, acetabula*. & vbi græcè habetur dictio τρυβλία, in- D

terpres

A terpres Pollucis Rodulphus Gualterus vertit vbique catinos. inter fictilia lib. 7. cap. 33. eadem vaſa reponit, dicens: πίνακες, κεράμιδοι, τρυβλία, χύτραι. hoc eſt, *patellæ fictiles, triblia, ollæ.* Vt verò à nomine, forma inueſtigetur; & à forma quoque cementarij inſtrumenti, huius vaſis etiam, de quo quærimus ratio nominis aperiatur; non videtur prætereundum, quod cœmentarium inſtrumentum, quo fabri murarij, fabricis liniendis, complanandisq́: vtuntur, trulla à Latinis dicitur. B quamobrem trullæ cementariæ forma noſtra proculdubio de forma vaſis explicatur ſententia. de ea Iſidor. lib. 19. Origen. cap. 18. ait: *Trullæ nomen factum, eo quod trudit, & detrudit,* ideſt includit calce, vel luto lapides, cuius inſtrumenti hæc eſt forma.

C

Hoc vtuntur cœmentarij, non ſolum vt parietes pulchritudinem accipiant; ſed etiam firmitatem contra aëris imbrium, ac frequentium tempeſtatum iniurias, vt vel hinc perſpicuum maneat, à forma huius cementarij inſtrumenti, trullam in ge- D nere vaſorum idem eſſe, quod nobis hodie Latinis catinum, quo etiam nomine lingua vernacula idem vas dici ſolet. Quapropter licet potui ob ſuam magnitudinem minus aptum vas eſſet: nepotini tamen illi veteres, Baccho, ebrietatiq; operam dantes, etiam ad potum his vti minimè verebantur. de his, deq; illorum hominum inſolentia Iuuenalis ſatyr. 3. ait:

Si bene ructauit, ſi rectum minxit Amicus,
Si trulla inuerſo crepitum dedit aurea fundo.

Non erit nobis modo cum Turnebo, ſeu Beroaldo, Calderino, & alijs diſputandum; quid ſit trullam inuertere; quid inuerſo fundo crepitum dare; ſed tantum inter potoria repoſitam trullam etiam Horatij teſtimonio affirmabimus, qui redarguens ebrietatem illius ſæculi ſerm. 2. ſat. 3. dicebat: A

Qui Veientanum feſtis potare diebus,
Campana ſolitus trulla, rapamq; profeſtis;

Hinc ludus Martialis lib. 9. cap. 38. in Medicum qui ægroto ſurripuerat trullam argenteam. deprehenſus ab ægroto Medicus, ad potum ipſe confugit: vt videretur, non quidem ſurripuiſſe argenteam trullam, ſed de ſalute ægri ſollicitum, trullam in manibus accepiſſe, de quo ſic Martialis: B

Clinius Herodes trullam ſubduxerat ægro
Deprehenſus dixit; ſtulte quid ergo bibis?

Locus etiam Plinij lib. 37. cap. 2. probat trullam menſarium fuiſſe vas: meminit enim trullæ murrhynæ CCC ſeſtertijs emptæ à Petronio Neronis malitia interficiendo, quam ille fregit, vt menſam eius exhæredaret. pariter etiam lib. 3. de legat. ff. de auro & argento leg. l. Seiæ, dicitur: *Seiæ dulciſſimæ poculum aureum, quod elegerit fidei hæredum commiſſo, vt darent; quæro cum in hæreditate non ſint niſi trullæ, ſcyphi, modioli, phyalæ, an Seia de his ſpeciebus eligere poſſit. reſpondi. cum omnia potui parata, pocula dicantur, poſſe*. trulla igitur hac lege inter vaſa vinaria, atque potoria recenſetur. C

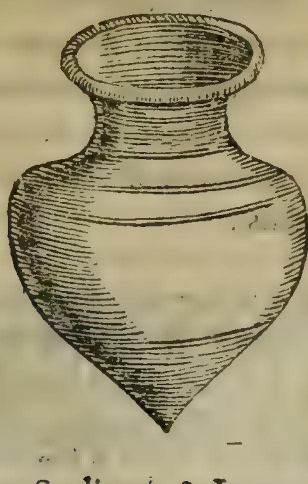
Trullam inter vaſa olearia quoque recentiores omnes reponunt, vt diximus, cum primis ex Plutarcho repoſita videtur ad vſum balnei: inſurgens enim aduerſus illos, qui varijs vaſculorum generibus afficiuntur, lib. de ira cohib. monet ne nos in his alterum præ altero diligamus, dicens: ἐθιστέον δὲ καὶ σκεύεσιν εὐκόλως ὁμιλεῖν ἅπασι, καὶ μὴ τῷ δὲ μᾶλλον ἢ τῷ δὲ χρῆσθαι, καθάπερ ἔνιοι πολλῶν παρόντων ἓν ἐξελόμενοι κανθάρειον (ὡς Μάριον ἱστοροῦσι νήρυτον) οὐκ ἂν ἑτέρῳ πίοιεν· οὕτω δὲ καὶ πρὸς ληκύθους ἔχουσιν, καὶ D

πρὸς

A περὶ στλεγγίδας ἀγαπῶντες ἐκ πασῶν μίαν. vbi quamuis vas iſtud olearium græcè dicatur lecythus, tamen Guarinus interpres trullam dixit: ſic locum iſtum interpretando: *Condocet faciamus etiam nos, vt vaſis facilè quibusuis, non vno aliquo præ reliquis vtamur: ſicut nonnulli, multis ad manum prope vnum deligentes cantharum, vt Marius, aut certæ formæ poculum, ex alio nolunt bibere: ſimiliter etiam de trullis olearijs ſentientes, & ſtrigilibus, de omnibus vnam deligunt.* hæc Plutarchus, ſaltem de B mente Interpretum; qui trullam oleariam ſtrigili coniungentes, illud vas potius ad vſum oleorum & vnguentorum in balneis, quam ad vnguenta domi ſeruanda, vel etiam ad vtrumque fuiſſe oſtendunt.

Si verò adhuc trullæ oleariæ ex antiquis monumentis formam coniectari licet; eam ex auctoritate Scaligeri in adnotationibus ad Petronium accepit quis ſub hac forma. In cuius vaſis medio circulo, quo hæc icon cingitur, legitur OLEVM; vt C propterea minimè dubitare liceat, vas iſtud, olearium fuiſſe, catinoq; Latinorum, ac cementariæ trullæ non abſimile: conforme etiã quammaximè his, quæ ex Athenæo iam retulimus de trullæ magnitudine, atque amplitudine ad viginti artabas.

D

Lecythi formam hanc Scaliger, & Ioannes exiſtimarunt: ſed

eos falli, quæ de forma trullæ iam diximus, apertè conuincunt. A
etenim ad vsum balnei, hoc quoque quod attulimus vas extitisse, tam forma, quam olei, quam fert, inscriptio ostendit. latitudo namque illius, manibus intromittendis accommoda, indigitat alyptis in vsum illud extitisse, cum primis pro his qui ad luctam vngebantur: sic enim manibus intromissis, & vndequaque inunctis, citius, faciliusq; alyptæ perunxissent certaturos: necnon etiam manibus ea ratione vnctis, ac in tergore illorum, qui vngebantur percussis, crepitum, strepitumq; edere B
intra balnei cellulas poterant; quod Seneca noster refert, ac damnat epist. 56. *Ecce varius clamor*, inquit, *vndique me circumsonat: supra ipsum balneum habito: propone tibi nunc omnia genera vocum, quæ in odium possunt aures adducere, cum fortiores exercentur, & manus plumbo graues iactant: cum autem laborant, aut laborantem imitantur, gemitus audio; quoties retentum spiritum remiserunt, sibilos, & acerbissimas respirationes; cum in aliquem alyptem inertem, & hac plebeia vnctione contentum incidi, audio* C
crepitum illisæ manus humeris, quæ prout plana peruenit, aut concaua ita sonum mutat. confer nunc verba Senecæ cum manibus alyptæ, in eam quam posuimus trullæ oleariæ formam, intro vnctæ, & in humeros luctaturi extensæ cum oleo, in iocum, & ludicra plebeiorum hominum; & certò oleariæ trullæ eam extitisse formam ex antiquis etiam monumentis non immeritò suspicabimur. verum ex sacris nihil, quod nouerim, de hoc vase adnotandum habuimus, posteris hæc inuestiganda, atque D
enucleanda relinquimus.

CAP.

CAP. XLIV.

Vnguentaria Pyxis ex ſacris literis explicatur.

Ad loca 3. Reg. 17. *Viuit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, niſi quantum pugillus capere poteſt farinæ in hydria, & paululum olei in lecytho.* 1 Reg. 26. *Tulit igitur Dauid haſtam, & ſcyphum aquæ, qui erat ad caput eius.* Et ad alia plura loca.

AMPVLLAS & Pyxides inter vaſa olearia reponendas fore negat nemo. diſtinguantur ne iſta ab inuicē dubitant aliqui. Baifius in tractatu de vaſc. diſtinctionem inter pyxides, & ampullas nequaquam agnouiſſe videtur. ſed proculdubio fallitur. nam Pyxis propriè vas erat ex buxo, de quo Iſid. lib. 20. orig. cap. 7. ait: *Pyxides vaſcula vnguentaria ex buxo facta, nam quod nos buxum, Græci πύξον vocant.* his ex Iſidoro allatis, addatur Italicum nomen *boſſolo*; quod quidem Græco vocabulo πύξον, & plantæ conſonat, quæ *boſſo* Italicè dicitur. licet enim ea vaſa ex alijs conficerentur materijs: quemadmodum tamen apud Græcos varia inſtrumenta, ac vaſcula ex diuerſis compacta materijs, πύξις, & πυξίδιον appellabantur; vt apud Pollucem videre licet, deducto nomine à materia illa, ex qua primo fortaſſe vaſa illa parari ceperunt; ſic Romanis quoque contigit; qui pyxidis vocabulo vaſa plurima acceperunt; ſicut etiam vox hæc *boſſolo* apud nos Italos. Id probat locus Petronij in deſcriptione domus Trimalchionis. *Præterea grande arma-*

rium, inquit, *in angulo vidi, in cuius ædicula erant lares argentei positi, Venerisq́ signum marmoreum, & Pyxis aurea non pusilla, in qua barbam ipsius conditam esse dicebant*. Hoc barbæ studium scribit etiam Sueton. in Neronem, qui inter buthisiæ apparatũ, barbam primò posuit; *conditamq́ in aurea pyxide, pretiosissimisq́ margaritis adornatam, Capitolino Ioui consecrauit*, inquit Sueton. cap. 14. ex quibus perspicuum est, pyxides aureas habuisse, quæ iuxta nominis etymon, ligneæ fieri debuissent. A

Etenim ex buxo huiusmodi vasa ab antiquis primum fieri cœpta, deinde ex alijs quoque materijs factas fuisse Pyxides, docet Quintil. lib. 8. cap. 6. Est autem ad omnia medicamentorum, ac vnguentorum genera seruanda Pyxis accommodatum vas. Hinc illud Petronij, *Plura volebat proferre credo, & ineptiora præteritis, quum Ancilla Triphenæ Gnitona in partem nauis inferiorem ducit, corymbioq́ dominæ pueri adornat caput, immo supercilia etiam profert de Pyxide, scitæq́ iacturæ liniamento sequuta, totam illi formam suam reddidit*. hæc Petronius, quæ nequaquam de veris supercilijs intelligenda sunt, quod seruarentur in Pixide; sed de calliblepharis, quibus supercilia ad ornatum denigrabant mulieres. Quod verò vnguenta in ea seruarentur, tam Quintil. ibi. quam Cels. lib. 6. tradiderunt: *Liquidum collyrium*, inquit Celsus, *pyxidicula seruat*: quod quidem liquidum collyrium vnguentum fuisse, dicunt aliqui, & propterea in pyxide seruatum. erat autem Pyxis eius formæ, quam nunc habet scyphus, seu vas illud, quod scutella communi vocabulo nominatur. B C D

Liceat, quæso, tantisper digredi à vasis olearijs, & pyxide, ad pocula, & scyphos, tum vt sacra aperiantur loca, tum vt oleariæ Pixidis forma explicatius aperiatur. Summa enim poculorum religione tenebantur veteres; quamobrem religionis de causa scribit ex doctrina Homeri Athenæus lib. 1. cap. 11. à principio vsque conuiuij singulis conuiuis apposita fuisse pocula:

A καὶ ταῦτα ἔπρασσον πρὸς οἰωνοῦ τιθέμενοι, inquit Athenæus: ideſt, *boni ominis gratia hæc faciebant*. qua ratione Rex Amphictyo apud Athenienſes legem promulgauit; vt ad conuiuium ſedentes in ſolo, meri aliquid effluеretur, δεῖγμα τῆς δυνάμεως τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ. *virtutem, ſeu poteſtatem boni genij demonſtrandi cauſa:* necnon etiam biberent προσεπιλέγειν δὲ τούτῳ τὸ τοῦ Διὸς σωτῆρος ὄνομα, διά τε τὸν οἰωνόν, corrigit Caſaubonus. hoc eſt, *Vt præferret primum poculum nomen Iouis ſeruatoris, boni ominis gra-*
B *tia*. ac propterea, Deorum characteribus, atque imaginibus huiuſmodi pocula inſignita ab his fuiſſe, nequaquam dubito. nam poculi Priapo dicati meminit Iuuenal. ſatyr. 2. quo vtebantur in menſa, ſacriſq; eiuſdem infamiſſimæ deitatis: ex quo nauſeam modeſtiores quique proculdubio hauſiſſent. ſic enim Iuuenalis, illius ſæculi impudicam mollitiem deridens, ait:

Ille ſupercilium madida fuligine tinctum,
C *Obliqua producit acu, pingitq; trementes,*
Attollens oculos, vitreo bibit ille Priapo.

Hac religione ac impia pietate veteres tacti, in menſam Dijs libare, & aliquid vini leuiter in menſam, vel in terram, vel etiam in mari, (ſi quando in eo cœnaſſent) ex patera effundere conſueuerunt. huius ritus teſtis eſt illud Virgilij:

In menſam læti libant; Diuoſq; precantur.

Quamobrem in ſacris faciendis libamina primam tenebāt ſe-
D dem. nam & Euripides quoque in Hecuba Polyſſenam manibus Achillis ſacrificatam ſcribens, Polyſſenæ interfectionem præiſſe libamina affirmat, dicente Taltybio Hecubæ:

Πλήρες δ' ἐν χεροῖν λαβὼν δέπας
Πάγχρυσον ἔρρει χειρὶ παῖς Ἀχιλλέως
Χοὰς θανόντι πατρί.

Quamuis enim hic ſermo ſit de libationibus, quæ in ſacris fieri ſolebant; nobis tamen argumento ſunt quanta religione libatio-

libationes à gentibus venerarentur. ſic enim Euripidis carmina interpretantur. A

Plenum verò in manibus accipiens poculum,
Totum aureum fundebat manu filius Achillis
Libationes mortuo patri.

Idem quoque Euripides in Iphigenia in Tauris, cum illa fratrem Oreſtem mortuum ſomniaſſet, ſacra eidem parat; quibus anteponit libamina in terra effuſa, dicens ad famulum.

Ἀλλ' ἔνδος μοι πάγχρυσον B
Τεῦχος, καὶ λοιβὰν ἅδα.

Cum enim Iphigenia fratris, quem mortuum credebat, fatum lamentata eſſet, dixiſſetq; ſe inferias parare mortuo fratri, vt ſuper terram illas effunderet, inter quas vinum & mel recenſuerat, ſacrificium inchoatura dixit:

Verum da mihi totum aureum
Vas, & libationem inferis.

hoc eſt, vinum & mel, quæ libanda inferis dixerat, grataq; mortuis. Plura alia loca ex Homero, Virgilio, Plauto, & Dione Caſſio affert Lipſius lib. 3. antiq. lect. vbi videri poſſunt; nobis ſufficiat inſinuaſſe quàm religioſa eſſent apud veteres libamina, ac propterea aliquid Religionis in ſcypho illa habuiſſe, & ideò apud eoſdem venerandũ extitiſſe vas hoc potorium, quo in menſa, & in ſacris vinum libabatur, proptereaq; religiosè ſeruatum. hinc illud Virgil. lib. 1. Æneid. vbi Didon cum ad conuiuium Troianos admiſiſſet, ac ad iura hoſpitij Tyrijs Troianos adiunxiſſet, primo in menſa libandum Dijs, in ea quam à Belo Tyrij acceperant patera, duxit. de quo ita Virgilius. C D

Hic Regina grauem gemmis, auroq; popoſcit,
Impleuitq; mero pateram, quam Belus, & omnes
A Belo ſoliti, &c.

Libro quoque ſeptimo, Regi Latino, Troiani munera deferunt;

A runt; pacem & amicitiam cum illo ſupplicantes, inter quæ Anchiſis libatoria patera recenſetur.

Hoc pater Anchiſes auro libabat ad aras.

Quibus certè monemur Reges, ac Magnates pateras habuiſſe ſingulares, gemmis & auro cultas; quibus ſacrorum libaminũ occaſione ſolummodo vtebantur. De hoc igitur ſcypho libatorio locum Gen. 44. intelligendum reor; vbi de Ioſephi ſcypho ſermo eſt, quem furatum à fratribus dicebatur ab his qui B de induſtria illum in eorum ſaccis abſconderant; eoſq; vt furto comprehenderent, Ioſephi iuſſu, inſequebantur: *Scyphus quem furati eſtis, ipſe eſt, in quo bibit Dominus meus; & in quo augurari ſolet*. Neque enim mihi in animo eſt, ſanctum virum Ioſeph, ſacris literis adeò commendatum, ſuperſtitionis, aut idololatriæ redarguere; ſed quæ religionis apud Iſraëlitas erant, ſiue id à patribus accepiſſent illi, ſiue quomodocumque hauſiſſent, ad diuini cultus propagationem; gentes à dæmone ſe-C ductas in ſuperſtitionem, ſacros eoſdem ritus permutaſſe non ſemel diximus: atque propterea libamina, quæ in terram in principio menſæ Ioſeph fundebat; vt Deo grates in menſæ exordio redderet; hoc idem in cultum dæmonum gentes exſoluere minimè verebantur; & ſcyphum, qui Ioſepho religioſus erat; illud idem potorium vas gentes ſuperſtitioſè venerabantur.

Tantaq; diligentia, ac religione ſeruatum hunc ſcyphum le-D gimus, vt in morem Principum, & Prophetarum poſitum fuiſſet; vaſa hæc potoria ſub puluino ſeruari. ita Philippum Macedonem facere cõſueuiſſe, ſcribit teſtimonio Duris Athenæus lib. 4. cap. 14. dicens: ὡς καὶ Δοῦρις ἱστορεῖ; ὅτι καὶ Φίλιππος ὁ τοῦ Ἀλεξάνδρου πατὴρ ποτήριον χρυσοῦν ὁλκὴν ἄγον πεντήκοντα δραχμὰς κεκτημένος τοῦτο ἐλάμβανε κοιμώμενος ἀεὶ, καὶ πρὸς κεφαλὴν αὐτοῦ κατετίθετο. ideſt, *vt Duris Hiſtoria* ſcribit, *quoniam Philippus Alexandri pater aureum poculum, quinquaginta drachmarum pondere dor-*

re, dormiens hoc ſubijciebat ſemper, & ſupponebat proprio capiti. A
Quod idem repetit lib. 6. cap. 4. vbi quam gratum eſſet Græcis vſus auri oſtendens, docet Philippum Alexandri patrem, ſub puluino phialam auream aſſeruare ſolitū; quod ſcribit per hæc verba. Διὸ καὶ Φίλιππον τὸν τοῦ μεγάλου βασιλέως Ἀλεξάνδρου πατέρα φησὶ Δοῦρις ὁ Σάμιος φιάλιον χρυσοῦν κεκτημένον ἀεὶ τοῦτ' ἔχειν κείμενον ὑπὸ τὸ πρὸς κεφάλαιον. hoc eſt, *Quo circa Philippum quoque illum, qui Regem Magnum Alexandrum progenuit; refert Duris Samius cum auream phyalam haberet, ſemper illam habuiſſe repoſitam ſub* B *puluino ad caput.* Hanc autem phyalam auream Philippi, poculum aureum dixit Plinius lib. 33. cap. 3. idem referens his verbis: *Summæ apud exteros licentiæ fuerat poculo aureo puluino ſubdito Philippum Regem dormire ſolitum.* hactenus Plinius, vt iam ex his duobus ſcriptoribus non ſolum poculum, & phyalam idem vas fuiſſe cognoſcamus; verum etiam his vnus & alter ſacrarum ſcripturarum locus explicetur; pateatq́; qualis fuerit ſcyphus, quem 1. Reg. 26. à capite Saulis abſtulit Da- C uid, de quo ſic ſcribitur: *Tulit igitur Dauid haſtam & ſcyphum aquæ, qui erat ad caput Saul, & abierunt.* ideſt ſcyphum potorium. aquæ enim nomine, quodcumque potum ſignificatur, ex phraſi ſacrarum literarum: illud autem ad caput Saulis extitiſſe reor religionis cauſa, ſcyphi nimirum illius, quo ad libamina vini in menſa vtebatur, quoties illo recumbente, Deo redditurus gratias in exordio menſæ, arrepto ſcypho, minime haurire potum ſibi licere putabat, ni Deo bonorum omnium D auctori aliquid libaſſet. Quamobrem Angelum quoque, qui deficienti Eliæ ſub iunipero ſuccurrit 3. Reg. 19. nequaquam ſcyphum Eliæ attuliſſe arbitror; quando illum ad montem Dei Oreb direxit; ſed ſcyphum, quem Elias religionis cauſa ſecum detulerat, & prope puluinum dormiturus depoſuerat, Angelum aqua impleuiſſe, illoq́; excitato ad montem Dei Oreb impuliſſe. de hoc enim ſic dicitur in ſacro textu: *Et ec-*

ce An-

A *ce Angelus Domini tetigit eum, & dixit illi: Surge & comede. respexit, & ecce ad caput suum subcinericius panis, & vas aquæ.* cuius vasis formam statim aperiemus. Hunc igitur scyphum ab Elia ferri, ac sub puluino de more illius sæculi religiose seruari solitum arbitramur; quo ad libamina Propheta vteretur; cum sibi discumbendum fuisset, cibumq; sumendum. Atque de eodem, dispensator Ioseph dixisse, dominum suum auguria à Deo capere consueuisse; & bonum sanè omen ab eo
B cœpit Elias, qui *ambulauit in fortitudine cibi illius*, & potus *vsque ad montem Dei Oreb quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.*

Sumamus augurium nos quoque iam ex sacris literis ad explorandam formam lecythi Sareptanæ mulieris, eamdemq; illum cum Eliæ vase, & pixide vnguentaria habuisse formam ostendatur. Est enim scyphus, seu poculum, vas ore patens, & apertum perfectæ peripheriæ, intro excauatum in testudi-
C nem perfectam, suis hinc inde manubrijs, quibus prehendi possit; & ad potum quidem accommodatissimum: cuius fortasse formæ fuit dempto inferiori pede, vas illud potorium, quod calicem dixit Iuuen. Satyr. 5. quattuorq; ansas habebat, de quo sic ille:

Tu Beneuentani sutoris nomen habentem,
Siccabis calicem nasorum quattuor; ac iam
Quassatum, & rupto poscentem sulphura vitro.

D Hunc enim calicẽ, de quo Iuuenalis & Martialis quoque, scyphi tenuisse formam, inde colligitur, quod quattuor rostra haberet; non verò calicis pedem, qui minimè se compatitur cum rostris, si pulchrioris formæ ratio aliquando habenda fuerit. Pyxides verò antiquorum, scyphi quem descripsimus tenuisse formam, argumento mihi sunt in ossibus animalium, illa quæ per similitudinem ad vasa eius nominis, sic dicuntur: illæ nimirum ossium concauitates, quas in rotundum natura

exca-

excauauit, ad recipiendum alia ossium extrema protuberan- A
tia; quæ similitudinariæ Pixides si suo prototypo conformari debent, vtique pyxis vas in rotundum excauatum erit. sed Plinius quoque lib. 18. cap. 11. vbi agit de panis faciendi ratione, nobis ad formam pyxidis explicandam, pręsto erit. Cum enim ex alica panis faciendi methodum ille tradit, cuius inuentum Picenis populis tribuit; quo pacto ex alica farina haberi possit, docet his verbis: *Tunditur granum eius in pila lignea, nam lapidis duritia conteritur; nobilius, vt notum est pilo, vinctorum pœnali opera; primori inest pyxis ferrea.* Appellatur autem à Plinio hic pyxis ferrea, dimidiata illa ferrea sphæra, quæ circum abit, & operit pilum ligneum, quo in pila lignea alicæ grana tunduntur. propterea Iuuenalem Satyr. 2. pyxidem à forma turgidam dixit, cum ait: B

Turgida non prodest in Pyxide condita Lide.

Non enim cum Commentatoribus ad mulierem Lydiam ventriculosam vnguentariam respexisse poëtam arbitror; quasi velit vnguentis illius nequaquam iuuari posse ad mulierum fœcunditatem: sensusq; sit, *turgida*, idest ventriculosa *Lides*, *condita in pyxide*, nimirum suis vnguentis, *non prodest*, supple, ad fœcunditatem: de fœcundandis enim mulieribus loquebatur Iuuenalis: sed respexisse poëtam puto ad Arachnem Lydiã, quàm in araneam conuersam. quia verò genus illud aranearũ, quod phalangium nominatur, trecenos fœtus edere vno partu credebant mulieres, (quod etiam Plin. lib. 11. cap. 24. prodit) mulieres Romanæ iuuari fœcunditatem, & tolli sterilitatem aranea in pyxide gestata arbitrabantur. quæ ne corrupta gestantium nares inficeret; eamdem vnguento in pyxide suffocabant. sensus igitur Poëtæ erit *Lydes*, idest aranea, Lydia dicta ob Lydiam Arachnem in araneam permutatam, *condita in pyxide turgida*, idest, vnguentis suffocata, & condita in pyxide protuberante, *non prodest*, nimirum fœcunditatem C D

tatem

A tatem nequaquam iuuat. Inſuper ſacrum illud vas, in quo augustiſſimum Euchariſtiæ ſacramentum in Eccleſia Chriſti aſſeruatur, pyxis communi vocabulo appellatur; quod communi forma dimidiatæ ſpheræ ſpeciem præſeferat. Pyxidis ſchema ad dilucidationem illorum, quæ diximus, hic proponimus.

B

Verum ad ſacra nos transferamus, diuinorumq; oraculorum ſacram Pyxidem inueſtigemus, eiuſdem enim extitiſſe formæ cum ſuperiori vaſe, Pyxidemq; appellandum vas illud, quod
C lecythus olearius dicitur lib. 3. Reg. cap. 17. ex diuinis fiet planum oraculis. nam Eliæ, & potum aquæ, & fruſtum panis petenti illa mulier Sareptana reſpondit: *Viuit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, niſi quantum pugillus farinæ capere poteſt in hydria, & paulukum olei in lecytho*, וּמְעַט שֶׁמֶן בְּצַפַּחַת *vmenghath ſeemen bezapachxath*; vbi quod noſter Interpres lecythū dixit צַפַּחַת *tſapachxath* dixit hebraicus textus: de cuius dictionis radice, & etymologia, ſi aliquid opinari licet: deriuari ab
D hac צָפָה *tſaphax* affirmabimus, quæ apertis oculis aliquid ſpeculari ſignificat; & ab hac alia dictione פַּחַת *pachxath*, quæ foueam, & locum excauatum interpretatur. ex quibus duabus dictionibus צָפָה & פַּחַת fieri צַפַּחַת *tſapachxath*, liquido conſtat; qua quidem vocis etymologia, perſpicuum eſt eo vocabulo ſignificari vas excauatum, in ore apertum, & in fundo rotundum ad ſimilitudinem oculi aliquid intuentis, iuxta ſchema pyxidis, quod poſuimus.

Aper-

Apertiora hæc fient; cum ſcyphum potorium in ſacris literis eo vocabulo ſignificatum monſtrabimus. ſtatq; pro eo locus in eodem 3.Reg.cap.19. in quo Eliæ fugienti à facie Iezabelis, vt loquamur cum ſacris, & in via deficienti, vt ſupra iam diximus, ſubcineritio pane, & aquæ vaſe occurritur. *Reſpexit* inquit textus, *& ecce ad caput ſuum ſubcinericius panis, & vas aquæ*. hoc verò vas hebraicè dicitur וְצַפַּחַת מָיִם *vezapachxath maim*, ideſt, *& ſcyphus aquarum*. & cap.26.lib.1.Reg. vbi refertur Dauid tabernaculum Saulis in caſtra dormientis intraſſe; & inde de vicino capitis illius lanceam, & ſcyphũ potorium abſtuliſſe his verbis: *Tulit igitur Dauid haſtam, & ſcyphum aquæ qui erat ad caput Saul, & abierunt*. וְצַפַּחַת הַמַּיִם *vezapachxath hamaim*, vbi noſter habet, *& vas aquæ*. Quibus planè locis liquido conſtat, ſcyphum potorium dici צַפַּחַת *tſapachath*; quemadmodum, & vas olearium mulieris. 3.Reg.17. Vt cæcutiant certè, qui non vident, ibi lecythi nomine ſignificari vas olearium ad ſchema ſcyphi potorij, qui & phiala dicebatur apud Græcos, teſte Athenæo loco iam citato: qui etiam phialæ formam ſcribit lib.11.cap.18. in lebetis ſpeciem, quodq; duas habeat aures in vtriſque partibus, ait enim ex Homeri auctoritate.

Χρύσην φιάλην, καὶ δίπλακα δημόν,

Οὐ τὸ ποτήριον λέγει ἀλλὰ χαλκεόν τι καὶ ἐκπέταλον λεβητῶδες ἴσως, δύο ὦτα ἔχον ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν. hoc eſt,

Auream phialam, & dupliciter pinguem.

Non poculum dixit, ſed æneum vas patulum, lebeti ſimile ex vtraque parte fortaſſis auritum. vt intelligamus iam ſcyphum Saulis, vas potorium Eliæ, phialam auream Homeri, quam explicauit Athenæus, lecythum viduæ Sareptanæ, & pyxidem vnguentariam Romanarum mulierum, eiuſdem omnia extitiſſe formæ; cum eo vaſe, vel ſimili, cuius hic ſupra poſuimus ſchema, pro intelligentia, explicationeq; tam ſacrarum literarum,

A rum, quam etiam plurimorum locorum, quæ ex prophanis ſcriptoribus iam ſupra allata fuere.

CAP. XLV.

Ampulla, lecythus, & lenticula, ſacra vnguentorum vaſa explicantur.

B Ad loca 4. Reg. 4. *Quid habes in domo tua? at illa reſpondit, non habeo Ancilla tua quidquam in domo mea, niſi parum olei quo vngar.* 1. Reg. c. 10. *Tulit autem Samuel lenticulam olei, & effudit ſuper caput eius.* Et ad alia loca.

C VNGVENTARIAS pyxides, ab olearijs ampullis minimè diſtinctas, capite præcedenti nonnullos ſuſpicaſſe cognouimus. Secus nos ſentire diximus, atque inter olearia vaſa recenſendas ampullas, cum Baifio & alijs affirmamus: aliàs enim in hoc noſtro libro, loco ſanè caruiſſent. vtq́, probati alicuius auctoris teſtimonio ampullas reponendas fore inter vnguentaria vaſa monſtretur, Mart. lib. 11. aderit. D queritur is ibi de amica Phyllide, quod nihil ei afferret, quin potius ab eo meretricijs artibus ſemper aliquid auferret: onyches quoque vnguentarias vacuas de induſtria coram illo apponeret, ſi quando ad eam ipſe acceſſiſſet; vt ex quodam beneuolentiæ, amorisq́; debito, meretricio aſtu excitato, Coſmiano empto vnguento vaſa vacua replere ipſe compelleretur. Erat is Coſmus percelebris tunc in Vrbe vnguentarius; qui plurimum ex ſua arte vnguentaria lucrabatur, auctore

Mart.lib. 3 .in Gell. hæc autem vaſa vnguentaria ampullas ipſe appellat lib. 3. in Zoilum, dicens: A

Et Coſmianis ipſe fuſus ampullis.

Verum de forma horum vaſorum dicturi, illam è latebris mutato nomine eruere tentabimus. Vnguentarias enim has ampullas Latinorum, ab eiſdem alio nomine, à Græcis mutuato, lecythos dictas puto: idemq́; vas omnino ampullam & lecythum dictum arbitramur: ni fortaſſe rectius cenſeatur ampullæ nomen, genericum extitiſſe, tam ad lecythum, quam B etiam ad lenticulam, & ad quodcumque aliud vas protuberans, ſeſeq́; extendens in collum anguſtioris exitus. moueor ad id apertiſſimo quidem argumento. loquens namque Pollux lib. 4. de paraſitica ſupellectili, lecythum in ea recenſuit, dicens: τοῖς δὲ παρασίτοις πρόσεστι, καὶ στλέγγις, καὶ λήκυθος ὡς τοῖς ἀγροικοῖς λαγωβόλον· ideſt, *Paraſitis autem conuenit ſtrigil, lecythusq́, vt ruſticis lagouolon*, hoc erat inſtrumentum ad capiendas lepores. verum de eadem ſupellectili loquens Plau- C tus, eiſdem tribuit cum ſtrigili ampulla olearia. locus eſt in Stycho talis:

Aut perierantiunculas paraſiticas,
Rubiginoſam ſtrigilem, ampullam rubidam
Paraſitum inanem, quo condas reliquias.

Et in Comedia quæ inſcribitur Perſa, in eadem ſententia in paraſitico apparatu ampullam oleariam recenſuit, dicens:

Cynicum eſſe egentem oportet paraſitum probe D
Ampullam, ſtrigilem, ſcaphium, ſoccos, pallium.

Quod igitur lecythum dixit Pollux; repoſuitq́; in paraſitica ſupellectili; hoc idem vas, ampullam appellaſſe Plautum, perſpicuum eſt. quam obrem lecythi forma ampullarum quoque ſpeciem, nobis abſque dubio aperiet.

De lecytho igitur agamus: formam illius inueſtigemus, vt vnica forma ampullæ, & lecythi ſpeciem agnoſcamus. Sunt enim

A enim qui putent, lecythum à lenticula minimè distingui; verum hæc illorum sententia, merito toto conuellitur pede ab eruditissimo Rhodig. lib. 14. cap. 15. erroris verò ratio fuit; quia dictio hæc *lecythus*, si per simplicem E scribatur, lentem cui sunt decussa putamina significat. cumq; à lente lenticulam vas olearium deriuari perspicuum sit, nonnulli, vt diximus, sono vocis delusi, idem esse lecythum & lenticulam putauerunt; in Græcis dictionibus confundentes λήκυθος cum λεκύθω:
B in quo lapsi nequaquam fuissent; si lecythum per E breue Latinorũ, quod Græco ε correspondet; dictionem cognouissent scribendam, ad Græcorum lentem significandam; siue verius edulium ex leguminibus fractis; quod alio vocabulo ἔτνος dicebatur. de quo Galenus lib. de bono, & malo succo, & Paulus lib. 3. cap. 80. ποίει, *inquit*, καὶ λέκυθος κυαμίνη μετ᾽ ὄξους ἑψηθεῖσα. hoc est, *Facies & edulium fabæ cum aceto coquens*. Lecythum verò sumptum pro vase vnguentario, per E longũ, quod
C η græcorum respondet, per ypsilon & th, scribendum illi aduertere poterant. Cuius vocabuli etymologiam si quæramus scholiastes Aristophani, lecythum dici ἀπὸ τοῦ λακέω, idest, *à sonitu* affirmabit; sed Eustathio quasi ἐλαιόκυτος, idest, *oleum occultans* lecythum dici placuit.

Lecythum vnguentarium fuisse vas, communi scriptorum tam Græcorum, quam Latinorum consensu aperta res est: vnum vel alterum adduxisse sufficiat. ita Aristophanes in
D Pluto:

αἱ δὲ ληκύθοι μύρου γέμουσι.

idest, *Hi autem lecythos vnguento implent.*

Et in Auib. ait:

ἔλαιον οὐκ ἔνεστιν ἐν τῇ ληκύθῳ.

idest, *Oleum non est in lecytho.*

Athenæi loca sunt innumera. sed & Homer. lib. 6. Odiss. meminit lecythi vnguentarij, dicens:

Δῶκε δὲ χρυσέῃ ἐν ληκύθῳ ὑγρὸν ἔλαιον
Εἵως λούσαιντο σὺν ἀμφιπόλοισι γυναιξίν.

Nauſicaa enim Alcinoi filia, viſis quibuſdam in ſomno, ad eius nuptias ſpectantibus; ſomnia vt expiaret, & numina propitiaret; de ſeipſa luſtranda cogitauit: propterea ad propinquum fluuium properat; vt à linteaminibus ſordes detergeret; & ſeipſam quoque cum alijs virginibus ablueret: cui pater, vt pro more poſt ablutionem vngeretur; lecythum vnguentarium aureum dediſſe, ſcribit Homerus in allatis carminibus, quæ ſic interpretantur.

Dedit autem aureo in lecytho humidum oleum,
Vt vngeretur cum ancillis mulieribus.

Quin & adeò propriè vnguenta lecytho, lecythumq; vnguentis debebatur; vt ſuauitas, pulchritudo, & quodcumque ornamentum cuiuſcumque rei, ab vnguenti ſuauitate, ad vas, tranſlata metaphora, in lecytho poſita, diceretur lecythum habere in malis, de ſpecie mulieris diceretur, teſte Rhodig. lib. 14. cap. 15. Orationis ſplendor, dicendiq; elegantia, Cicerone ad Atticum auctore, lecythizare dicebatur. μοῦσαν ληκύθιον tragœdiam Callimacus appellauit. θέσεις ληκυθίζειν, eſt Græcis poſitiones elegantes lucubrare. trochaicum carmen, dimetrum, catalecticum, lecythium vocatur. quas dicendi metaphoras ſumptas fuiſſe à ſuauitate lecythi, ſiue verius ab vnguento, quod lecythi nomine inſinuabatur, norunt omnes ex Rhodigino loco citato, & alijs pleriſque ſcriptoribus.

Satis hæc probant lecythum vas vnguentarium fuiſſe: qua ratione de illo à nobis hic agitur: eumdemq; cum ampulla olearia. à materia autem argumento ſumpto, non probatur idem vas dictum ampullam fuiſſe & lecythũ: aurum enim Homerus lecythi materiam poſuit. ſed nihil nobis de hac diſputandum, cum ex quacumque materia, lecythos, & ampullas fieri potuiſſe, & factos fuiſſe plurimorum teſtimonio conſtet. forma

igitur

A igitur inquirenda erit; ab ea enim ampullæ quoque oleariæ forma expiſcabitur. Hanc rotundam extitiſſe affirmabimus: eo ducti argumento, quod lecythum ſi ſcribatur per ε loco η, vitellum quoque oui, & non ſolum pulmentarium ſignificare doceant Græcorum lexica ex Artemidori lib. 5. dicentis: ἔδοξε τὶς δοῦλος παρὰ τῆς πατρώνης ᾠὸν λαβὼν ἑφθὸν, καὶ τὸν μὲν λέκυθον ἀποῤῥίψαι, τὸ δὲ ᾠὸν καταχρήσασθαι. Cælius pariter Rhodigin. lib. 27. cap. 17. oui vitellum lecythum dici monſtrauit; in quo B etiam ſenſu lecythum accipit lib. 13. cap. 28. An verò oui vitellus à vaſe, an vas à vitello oui, lecythi nomen ſumpſerit, ignotum eſt: & noſtra parum intereſt. Verum ad rem noſtram redeamus: duo hinc præclariſſima pro lecythi forma intelligimus, lecythum nimirum extitiſſe vas protuberans, circumquaque rotundum, quod oui vitellum inſinuaſſe videtur, & Cæl. Rhodig. lib. 14. cap. 25. atque alij quoque Dictionariorum ſcriptores affirmant; magnitudinis quidem non C excedentis, potiusq; paruum, quam amplum, quibus ſubſcribit Cel. lib. 14. cap. 11. qui à paruitate vaſis lecythum olpim piſcatorem dictum autumat. dixit olpim piſcatorem, ad differentiam olpis vnguentariæ; quæ eſt lecythus: cum tamen olpis piſcatorius ſit ſquamma piſcis, ſiue aliquod aliud piſcatoriũ inſtrumentum apud Theocr. Idil. 3. Huic rotundo vaſculo, additum os, & collum in ſuperiori ambitu, per quod immitti, & fluere vnguenta valeant; ad vaſis proportionem ſi di- D ſponatur; non nimis certè amplum, ſed potius anguſtum efformandum erit, vt inuerſo quoque vaſe crebris, quaſi ſingultibus vnguenta ſit daturum.

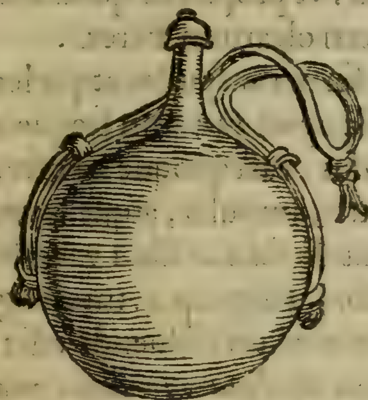
Hac ratione lecythos, & ampullas olearias à pyxidibus diſtingui perſpicuum eſt. ratio quoque ſumpta à forma vaſis id planè manifeſtat. nam pyxidem vas in ore patentem intro excauatum per modum dimidiatæ ſpheræ iam cognouimus: ſecus verò omnino de lecytho & ampullis ex Plin. lib. 4. epiſt.

 in fi-

in fine nobis sentiendum erit: quarum quidem os in ipso gutture, quod reliquum supereminet vasis, taliter perstringitur, atque coangustatur; vt materia intro clausa perdifficilem habeat exitum. ita ex Plin. ad C. Pub. Licin. colligimus; qui dum cuiusdam fontis, qui & dabat, & subtrahebat aquam, rationem quærit, ac illum perdifficilem aquarum exitum fluxum, atque refluxum cum ampullis confert, ait: *Spiritus ne aliquis occultior os fontis, & fauces modo laxat, modo includit, prout in latus occurrit, aut decessit expulsus? quod in ampullis, cæterisq; generis eiusdem videmus accidere, quibus non hians, nec statim patens exitus? nam illa quoque quamquam prona atque vergentia, per quasdam obluctantes animæ moras; crebris quasi singultibus sistunt, quod effundunt*. Liquido igitur iam constat, quantum ampullæ, & lecythi forma à pyxidibus distingueretur, cum hæ neque sistant quod effundunt; neque exitum non hiantem, aut non patentem habeant. Quin si pyxides inuergantur, vna tantum inuersione totum effundunt, quod continent: lecythi verò & ampullæ etiam inuersæ, *per quasdam obluctantes animæ moras*, inquit Plinius, *crebris quasi singultibus sistunt quod effundunt*, ac propterea guttatim potius, quam profusè vnguenta à lecytho, & ampullis effunduntur. Hac de causa eiusdem formæ lecythum diximus, cum ampullis vnguentarijs Colmianis; de quibus supra ex Martiale meminimus. In icone igitur lecythi, ampullarum quoque forma, quam in hoc lecythi schemate conspiciendam damus, intelligatur necesse est: quam ex antiquis monumentis accepimus lapidis illius, in quo puer cum strigili, & vase oleario, huius vel similis formæ conspicitur, vt videre est apud Guilelmum Choul, in libello de balneis. Ampulla quoque olearia in hanc similem formam habetur in lapide perantiquo Priapei sacrificij, quem excepimus ex vinea Alexandri Cardinalis quondam de Montealto, & supra cap. 33. à nobis fuit allatus. In eo quidem

visitur

A visitur mulier, quasi violenter rapta ad concubitum, è cuius manu dextera vnguentaria ampulla pendet. (vt enim alibi diximus vnguentis in promulsidem Veneris vtebantur) rapiebatur mulier ad concubitum, quæ iam vnguentis ad venerem se parauerat; voluntarium certè raptum ampulla designat. Ex his igitur monumentis ampullæ oleariæ, atque lecythi vnguentarij forma, in hanc quam damus iconem repræsentandam censuimus: dummodo gurgitis os in collo adeò constrin-B gatur, vt singultet in effusione vnguenti, atque olei.

C

Lecythi, ampullæq; oleariæ forma iam posita, gutti quoque forma aperitur: quam eiusdem cum lecytho, & ampulla olearia extitisse in dubium minimè reuocare licet. Guttum enim inter vasa olearia reponendum & scriptis, & parietinis ruinis D antiquitas tota clamat: inter hæc vasa Gellius guttum reposuit lib. 17. cap. 8. cum Gellio quoque stat Iuuenal. Satyr. 3.

Et sonat vnctis

Strigilibus pleno componit lintea gutto.

At si Varroni lib. 4. de lingua Latina credimus, Guttus inter vasa vinaria potius, quam olearia reponendus erit: non ad mensæ, sed ad sacrificiorum vsum, in quibus vinum minutatim fundebatur, à guttis Guttum vas appellarunt, & in eisdem

ſacris illud vas, quo ſumebatur minutatim aliquid, à ſumendo Simpulum veteres nominatum volunt. vt propterea à modo aſſumendi aliquid, & effundendi liquorem, vtrumque vas nomen aſſumpſiſſe videatur. Illud idem vas Gutturnium eadem de ratione dictum comperimus apud Feſtum: eademq; de cauſa lecythus, & ampulla olearia, Guttum quoque abuſiuè à Gellio dici potuit: quod guttatim vnguenta funderet; & quod vinario ſacrorum debebatur vaſi; oleario tribuit. vel etiam eadem vaſa, nunc ad vina fundenda, nunc ad aquas, nunc ad olea deſeruiebant: vt propterea quod vinarium, aut aquarium vni fuiſſet, alteri olearium fieret. A B

Cognita igitur iam forma ampullæ, atque lecythi, ad ſacra nos transferamus oracula, apud quæ cum frequens oleorum, & vnguentorum fuerit vſus; vaſa quoque hæc frequentiſſima fuiſſe conſtat. Et ne à gutto, ampulla, atque lecytho longius abeamus; lecythinæ extitiſſe formæ illud vas arbitror, de quo meminit mulier illa lib. 4. Reg. cap. 4. interrogata ab Eliſeo quid ſibi domi haberet, vt creditori ſoluendo eſſet: reſpondit enim, *Non habeo ancilla tua quidquam in domo mea, niſi parum olei, quo vngar*, hebraicè כְּאִם אָסוּךְ שֶׁמֶן *chihim aſuchx ſciamen*. niſi *haſuchx* olei. eſt enim illa dictio אָסוּךְ *haſuchx* nomen vaſis vnguentarij ex duobus coagmentata verbis, ex verbo סוּךְ quod fundere oleum ſignificat; quin & vnguentum ad vngendum corpora, vt ex cap. 3. Dan. liquido conſtat. & lib. 2. Reg. cap. 12. vbi Daniel & Dauid ſe vnxerunt: & ex verbo סָכַךְ quod tegere, & operire ſignificat: quod corporibus vnguento vnctis contigit; quodammodo enim dum vnguento perliniuntur, eodem teguntur: itaque אָסוּךְ erit vas vnguentariũ, quia tamen guttatim, vt diximus, vaſa hæc oleum, ac vnguentum effundebant, & forte etiam mediocris erãt magnitudinis: propterea ad vaſis paruitatẽ reſpiciens noſter Interpres, nomine vaſis *haſuchx* omiſſo, dixit, *non habeo niſi parũ olei quo vngar*. C D

Ad

A Ad lenticulam nos dirigamus; quam quidem diminu tiuè à lente dictam nemo non videt: & ex lente nominis etymologia in olearia lenticula plenè dignoſcetur. nam & græci φακὸς eodem vocabulo tam legumen, quam hoc vaſis genus nominarunt. Cuius materiæ fuerit lenticula, ſuperfluum eſt diſquirere; cum & lignea, & fictilia, & aurea, & argentea, & alia quacumque ex materia lenticulam fieri potuiſſe non ambigatur: potius tamen fictilem, & metallicã, aut vitream lenticulam B factam puto; quod hæ conſeruandis, & retinendis odoribus propter illarum frigiditatem aptiores ſint. Nam à frigiditate odoratus ſpiritus conſtrictus, & condenſatus retinetur. Lenticulæ meminerunt prophani, & diuini ſcriptores. ex prophanis habemus Cæl. Rhodig. Apuleium, & alios plures. at diuini ſcriptores lenticulæ meminerunt 1. Reg. cap. 10. & 4. Reg. cap. 19. hic enim Eliſeus mittens vnum de Prophetis ad vngendum Iehu Regem ſuper Iſraël, refertur ei dixiſſe, *Tolle* C *lenticulam hanc olei in manu tua, & vade in Ramoth Galaad, & vnges Iehu, &c.* ibi verò Samuele vngente Saul Regem omnium tribuum, his verbis illa vnctio ſcribitur: *Tulit autem Samuel lenticulam olei, & effudit ſuper caput eius*, vt ab eo vſque tempore huius vaſis vſus innoteſcat.

Nec ſolum huius vaſis fuit vſus, ſed etiam conſueuiſſe veteres Philoſophos, Principes, & Prophetas ſecũ lenticulam vnguẽtariam deferre, ex ſacris & prophanis literis nobis manifeſta- D tur. hoc enim de quodam Philoſopho Hyppia nomine, Apuleius lib. 2. Florid. teſtatum reliquit his verbis: *Nondum eius omnia* (Hyppiæ) *commemoraui. etenim non pigebit me commemorare, quod illum non puditum eſt oſtentare; qui magno in cœtu prædicauit, fabricatum ſemet ſibi ampullam quoque oleariam, quam geſtabat lenticulari forma, tereti ambitu, preſſula rotunditate.* Huius lenticulæ oleariæ frequentatam geſtationem, ſacra quoque oracula cõſuluiſſe videntur in Eccleſiaſtico cap. 39. Spiri-

tus

tus ſanctus illis verbis: *Oleum capiti tuo non deficiat*. Hoc autem Sapientis conſilium quotidiano certè, & frequenti vnguentorum vſui; vſuiq; habendi ſemper, olei lēticulam ſecum reſpondet. Eliſeum quoque geſtaſſe lenticulā ſuſpicari eo poſſumus argumento, quod miſſurus vnū de Prophetis ad vngendum Iehu Regem in Iſrael, lenticulam vnguentariam ad manus habuiſſe, illis verbis indigitatur: *Tolle lenticulam olei hanc in manu tua, & vade in Ramoth Galaad*, &c. Quamobrem Samuel, cum Saul Regem populi futurum, clam vngere vellet; non obſtitit, quo minus id faceret, olearis lenticulæ defectus; quam niſi ſecum ſemper geſtare conſueuiſſet; clandeſtinæ vnctioni obſtitiſſet, ſuſcepta præter conſuetudinem olei lenticula. nec Gen. cap. 28. Iacob oleum ad ſacrandum illum lapidem præſto habuiſſet; cum diuina illa ſcala cœlum pertingens ei oſtenſa fuit; niſi ſecum oleariam lenticulam ex conſuetudine ad manus habuiſſet. quamobrem mane iam facto, minimè oppidum adire compulſus eſt olei quærendi cauſa; ſed vt vt ſurrexit, illico lapidem quem ſuppoſuerat capiti ſuo, oleo conſecrauit: *Surgens ergo Iacob mane*, inquit textus, *tulit lapidem quem ſuppoſuerat capiti ſuo, & erexit in titulum fundens oleum deſuper*. Nec præterire oportet vocem illam *mane*, quæ iuxta phraſim hebraicam, vim primi diluculi tenet: quaſi diceret, valde mane; hæc eſt enim vis hebraicæ dictionis. quod ſi Iacob valde mane erexit, vnxitq; lapidem; oleum profectò ſecum deferebat. quia verò cap. 12. formam lenticulæ fusè aperuimus ad explicandam viſionem Zachariæ prophetæ; & in viſione Candelabri, necnon etiam vtenſilium omnium formas; nihil nobis in præſentiarum de lenticula dicendum ſupereſt; præter ea quæ ibi docuimus.

CAP.

A

CAP. XLVI.

Alabaſtrum indigitatur, & Onyx vnguentarius explicatur.

Ad loca cap. 7. Luc. *Et ecce mulier quæ erat in ciuitate peccatrix, attulit alabaſtrum vnguenti*. Et ad alia plura loca.

B

QVAE hactenus pertractata ſunt de vaſculis vnguentarijs, ad alabaſtrinum vas explicandum nos impellunt: cuius miniſterio non tantum in domo Simonis Phariſæi, ſed etiam Bethaniæ bis Seruatorem noſtrum vnguento perfuſum fuiſſe legimus. Alabaſtrum quoque vnguentarium, de quo agitur in nouo teſtamento, explicantes, cornu quoque veteris teſtamenti, ſacri vnguenti repoſitorium aperiemus. ex onyche enim & lapide alabaſtrite vaſa hæc vnguentaria conficiebantur. quamobrem iuxta Dioſcoridem lib. 3. lapis alabiſtrites eſt idem quod onyx; & onyx vnguentarius, idem quod alabaſtrum vnguentarium. De onyche igitur vnguentaria cum primis agemus, acturi poſtmodum de vnguentario alabaſtro.

C

D

Piſciculi cuiuſdam genus onychem appellari affirmat Plinius lib. 37. cap. 11. ſed hæc non ſunt ad rem noſtram, nec ad vaſa vnguentaria piſcium genera accommodantur. Lapidum genera magis deſeruiunt noſtro inſtituto, deq; lapidis genere *inuenio*, inquit Plinius ibi cap. 10. *apud quoſdam oſtracium vocari, quod aliqui onychem vocant*. eſt autem oſtracium genus lapidis teſtacei. Nominis etymon, nec non etiam dignitatem lapidis, qui onyches dicebatur, oſtendit Iſidor. lib. 16. ethym. cap.

cap.8. dum, *Onyx appellata*, inquit, *quod habeat in ſe permixtum candorem in ſimilitudinem vnguis humanæ*. Græci enim vnguem ὄνυχα dicunt. hanc India & Arabia gignit. diſtant autem inuicem, nam Indica igniculos habet albis cingentibus zonis. Arabica autem nigra eſt cum candidis zonis. Sed qua ratione nigra onyx cum humano vngue conueniat, non video. In Germania quoque onychem repertam, ſcribit Plin. lib.37.cap.7.& hoc apud Sudines. Hæc de dignitate onychis ſpectato illius natali ſolo attulimus. Verum adhuc digniora cenſeri debent hæc vaſa; ſi circa illorum materiam aliorum ſcriptorum ſpectetur ſententia. A B

Eſt autem onyx iuxta Dioſcoridem lib. 2. cap. 10. conchilij operculum, ſimile operculo purpuræ; quamobrem & purpuræ operculũ onychem Galen. nominauit apud Cæl.lib.8.cap. 11. & lib.4. cap. 3. qui docet ex auctoritate Æginetæ conchilium ipſum, condylion dictum, reperiri apud Indos in his paludibus, quæ nardum ferunt; ſuauiſſimosq; odores propterea ſpirare, quia nardo veſcitur. Huius conchylij teſtam onychem dictam fuiſſe Cæl. lib.8. cap. 11. ſcribit. Quæ omnia deſumpta ſunt ex Dioſcoride loco citato: ὄνυξ ἐστὶ πῶμα κογχυλίου, inquit, ὅμοιον τῷ τῆς πορφύρας εὑρισκόμενον ἐν τῇ ἰνδίᾳ ταῖς ναρδοφόροις λίμναις, διὸ καὶ ἀρωματίζει γενομένων τῶν κογχυλίων τὴν νάρδον. Iſtud eſt: *Onyx eſt tegumentum conchylij ſimile purpuræ. reperitur in India in paludibus nardiferis*, hoc eſt in paludibus quæ nardũ ferũt. *& ideò quæ fiunt ex conchilijs, flagrant nardũ*. ita Dioſc. apud quẽ fortaſſe, illud idẽ, cõchyliũ dicitur, quod Plin. eſt piſciculi genus. C D

Eſt etiam aliud genus lapidis Onychini, qui alabaſtrites dicitur, quod ex mineris orientalibus excauatur; vt habet Plin.lib. 37.cap.10. qui affirmat alabaſtritem gemmam naſci in Thebe Ægypti, & in Damaſco Syriæ: cuius qualitates, & colores ſcribit, aſſerens prædictam gemmam, candoris interſtincti varijs coloribus eſſe. & lib. 36. cap. 8. *Onychen*, inquit, *aliqui ala-*

A *alabastriten vocant*. hoc lapidis onychini genus, quod ex lapidicinis varijs habebatur, ad varia opera excauatum arbitror. itaque ex hoc lapide columnas triginta, duorũ pedum longitudine à ſeipſo viſas Cornelius Nepos retulit; tantaq; in æſtimatione fuiſſe apud Romanos Onyches, ſcribit Plinius; vt pro miraculo inſigni, quatuor modicas columnas in theatro ſuo, Cornelius Balbus poſuerit. *Nos ampliores triginta vidimus*, inquit Plinius loco iam citato, *in cœnatione quam Calixtus Cæ-* B *ſaris Claudij, libertorum potentia notus ſibi exædificauerat*. de onyche, quam inter gemmas recenſet Iſidorus, vaſa vnguentaria facta, Plinius lib. 36. cap. 8. ſcribit: Nec ſolum ad vaſa vnguentaria; verum etiam ad parandos annulos, veteres Orientales onyche vtebantur: cuius rei plurima teſtimonia ex his, qui de gemmis ſcripſerunt cũ afferri poſſent; ſufficiat tamen teſtis vnus pro omnibus; & omni quidem exceptione maior. Papinius noſter lib. 1. Syluar. in Epithalamio Stellæ, & Violantil- C læ: eiuſdem Violantillæ ædium ornamenta, ſuperboſq; apparatus hiſce verſibus deſcribens:

Digna Deæ ſedes, nitidis nec ſordet ab aſtris
Hic Cylicus, Phrygiusq; ſilex. hic dura Laconum
Saxa virent, hic flexus Onyx, & concolor alto
Vena mari, &c.

Flexum dicit onychem, quoniam in varia opera flectebatur, Domitius Commentator inquit, *in vaſa nimirum potoria, pedes* D *lectorum, ſellasq; vt Nepos tradit. quamobrem miraculo fuiſſe maximo affirmat, cum Publius Lentulus Spinter amphoras ex eo, & vrceos oſtendit Cadorum magnitudine*. At verius dictum putauerim ego flexũ onychem à flexu eiuſdem in annulos: quem vſum, vbi cuncta antiquitatis teſtimonia deeſſent, B. Virginis annulus, omnium antiquiſſimus, Peruſiæ religioſè, pièq; aſſeruatus, ſufficientiſſimè probaſſet.

Huius annuli hiſtoriam doctiſſimè, bono publico natus Ioannes

nes Baptiſta Laurus Peruſinus, nunc à Secreto S. D. Noſtri Vrbani VIII. Cubiculo, & à Secretis Sacri Collegij Illuſtriſſimorum DD. Cardinalium, eſt proſequutus. Eloquentiſſimus is vir, cum hæc in noſtro auctographo, aliquando legiſſet, ac probaſſet hæc quæ de anulo onychino, à nobis nondum edito opere, dicebantur in quarto Sacrorum Elæochryſmatων libro; in ſuo de Annulo pronubo doctiſſimo opere transferre placuit. noſtro, ad ea quæ dixerat confirmanda, infirmo vt vteretur teſtimonio. verum cum ſuaſu doctiorum virorum noſtras lucubrationes publicare compulſi fuerimus, prædicta de annulo hic reponenda duximus. bene ſit viro, de re literaria plurimum merito. A B

Flexos autem lapides ad vſus annulorũ, lapidei quoque annuli oſtendunt, qui ex antiquis monumentis in parietinis Vrbis quotidie excauantur; atque in vſum annuli, Papinianam onychem flexam, vt diximus, apertiſſimè probant. Pauimenta etiam præſtantiſſima ex onyche in ſtructuris, ac ædificijs fieri ſolita à veteribus Lucan. lib. 1. docet, vbi de conuiuio Cleopatræ agens, dixit: C

totaq; effuſus in aula
Calcabatur onyx.

Locus Martialis lib. 12. num. 50. apertè idem demonſtrat:

Calcatusq; tuo ſub pede lucet onyx.

De his igitur operibus nihil ad nos, ſed de vaſis onychinis agimus. Hæc autem vinaria fuiſſe tradit Plin. lib. 36. cap. 7. *Potorijs primum vaſis*, inquit, *inde factis, dein pedibus lectorum, ſelliſq; Cornelius nepos tradit fuiſſe magno miraculo, cum P. Lentulus Spinter amphoras, ex eo*, ſupple onyche, *Chiorum magnitudine Cadorum oſtendiſſet.* Athenæus quoque lib. 11. cap. 13. ſcyphi onychini in vſum menſæ meminit, auctoritate Poſſidonij, dicentis: Παμφίλος ἐν Ἀθηκοῖς λέξεσι τὸ ὀνύχινον ποτήριον ἀποδίδωσι παναθηναϊκόν. ποσειδώνιος ὁ φιλόσοφος ἐν ἕκτῃ, καὶ τριακοστῇ τῶν ἱστοριῶν, ὡς D

οὕτω

A οὕτω καλουμένων τινῶν ποτηρίων, ὁ μέμνηται γράφων οὕτως, ἦσαν δὲ, καὶ ὀνύχινοι σκύφοι, καὶ συνθέσεις τούτων μέχρι δικοτύλων; καὶ παναθηναϊκὰ μέγιστα, τὰ μὲν δίχοα, τὰ δὲ καὶ μείζονα. ita corrigendam lectionem hanc censui satis antiquatam apud Dalecampium, & Casaubonum, sensus est: *Pamphilus in Atticis dixit, poculum onychinum panathenaicum tradiderunt Possidonius Philosophus in trigesimosexto historiarum, quorumdam calicum qui sic dicebantur meminit, ita scribens: Erant autem & pocula onychina,* B *& congesta. huius pars duarum cotilarum*, supple capacia, *& panathenaica maxima, alia quidem duorum congiorum, alia verò maiora*. In his eisdem vasis minxisse Heliogabalum, scribit Lampridius, *Onus ventris auro excepit*, inquit, *in myrrhinis, & onychinis minxit*.

Vnguentis verò dicata vascula onychina, communi ferè veterum scriptorum consensu demonstrare possumus; vt solius onychis nomen vnguentarium indigitaret vas. Fauet nostræ C huic sententiæ illud Propertij lib. 3.

Et crocino nares murrheus vngat onyx.

Nec desunt alij plures scriptores, qui hoc passim aperiunt. Mart. pluribus in locis, ita ad Papilum lib. 7. num. 93.

Vnguentum fuerat, quod onyx modo parua gerebat,
Olfecit postquam Papilus, ecce garum est.

Is etiam Poëta onychem appellat vas vnguẽtarium; quod ampulla Cosmi alibi dixerat. hoc verò lib. 11. Epigr. 50. vbi Phyl- D lidæ meretriculæ mores damnat; quæ à petendo aliquid ab eo numquam satis dicebat:

Nunc furtiua lucri fieri bobicina poscit
Refertur Cosmi, nunc mihi siccus onyx.

Hæc à nobis ex Martiale, alijsq; scriptoribus accepta, perdifficilem locum Papinij declarant; illumq; cum Martiale conciliant; quem perdifficilem locum Martialis de balneo onyche incrustato Raderus interpretatur: locus est lib. 5. Epig. 42.

vbi

vbi de excellentia, & superbo apparatu thermarum Ethrusci A
scribens, ait Poëta:

Illic Taygeti virent metalla,
Quæ Phryx, & Lybis altius cecidit,
Et certant vario decore saxa;
Siccos pinguis onyx anhelat æstus.

Raderus, *Sensus est*, inquit, *Onyx pinguis, seu sudans, anhelat æstus siccos, idest Solem perinde, ac si hominis more æstu balnearum laboraret*. nec aliud hic docet, nisi in thermis Ethrusci, B
etiam inter alia marmora onychem reperiri. itaque de onyche lapide ad vsum structuræ thermarum, intelligendum putat Martialem: quod etiam repetit lib. 12. nu. 50. Duo verò sunt quæ doctissimi Raderi expositionem infirmant, suspectamq; reddunt: primo Papinij elegia, quæ thermis Ethrusci, illarũq; thermarum structuræ onychinum marmorem negat, dicens:

Mæret onyx longe, quæriturq; exclusus Ophytes.

Cum enim de eisdem Thermis, deq; eodem thermarum C
ædificio vterque Poëta scriberet; fuerintq; ambo contemporanei, Ethrusco quoque familiares, & has thermas vtrumque frequentasse procul sit ab omni dubio; qui nam fieri potuit, vt Papinius neget, quod Martialis de illorum structura affirmat? Hæc enim Poëtarum scribendi varietas, expositorum omniũ animum torsit, suspensumq; dimisit. Expositionem quoque Raderi debilitat vox illa *pinguis*, quam habet Martialis; nec enim ille aperuit, cur pinguem onychem dixerit Poëta. quam- D
obrem nec rectè siccos æstus, pro solares æstus, nec pinguem onychem, pro sudans onyx, Raderum explicasse puto.

Illustrantur verò loca Poëtarum, & ad concordiam eorundem discordiam redigere conantur aliqui; quod vterque Poeta in laudibus ædificij profusus, nulla habita ratione marmorum, pretiosiora in onyche, & ophite Martialis descripserit; per eorundem marmorum negationem thermarum illarum magnifi-

A gnificentiam extollere voluerit Statius. *Illic*, ſupple apud Martialem, *à copia marmorum*, ait Calderinus in Statium: *Hic*, ſupple Statius, *à præſtantia laudat*, ſupple thermas. Quæ ſanè quam libentiſſimè admiſiſſẽ, niſi ſingulariter vnus genus marmoris appoſuiſſet, quod alter negauit: atque vterque deſcribere tentaſſet, quæ in ædificio, & illarum thermarum ſtructura, ex magnificentia Ethruſci, proprijs viderat oculis.

Verum facillimè, vt puto, Poetas concordare poſſemus; ſi Martialis loquutus intelligatur de onyche vnguentario; de quo Plinius lib. 36. cap. 8. *Onychen*, inquit, *aliqui alabaſtriten vocant, quem cauant ad vaſa vnguentaria*. Hoc igitur genus marmoris, quod vnguentario vſui cõceſſit Martialis, ab ædificio thermarum, à porticibus, à columnis, à pauimento, ab incruſtatura parietum ſummouit Papinius. Martialem verò de vnguentario vaſe verba feciſſe, aperit vox illa *pinguis*. Pinguem enim onychem, hoc eſt vas vnguentarium, dixit ratione vnguenti. Quia verò in cella ſudatoria, de qua iam ſupra ſumus loquuti, aptius veteres vngebantur; quamobrem Celſus ait; *Sub veſte primum in balneo inſudare, ibi vngi, tum tranſire in calidarium:* Sudatorijq; calor ſiccus erat; propterea Martialis dixit pinguem onychem, ideſt vas vnguentarium; appetere ſiccos æſtus, ideſt ſiccos calores: ſudatoriam nimirum cellam. quæ ratione ornatus & decoris eximij, à quouis præſtãtiſſimo, ac digniſſimo vnguento, expeti quodammodo videbatur. loca igitur poetarum inter ſe diſcordantia, hac ratione conciliari poſſe mihi videntur. De ſudaroria verò cella loquutum Martialem aperiunt, quæ ſtatim ſic infert:

Et flamma tenui calent Ophytæ,
Ritus ſi placeant tibi Laconum.

Laconicon enim dicebatur, vt iam alibi oſtendimus, cella, in qua aſſo & ſicco calore ſudabatur. Duo ſunt, quæ huic noſtræ expoſitioni, & concordiæ pugnare videntur: dictio nimirum

anhelat, & *ophytes* in his thermis à Martiale poſitus: qui pari ratione, ac onyx, à Statio excluditur. Dictio enim *anhelat*, expirare ſignificat ex communi interpretatione: ſed expetere, & ardenter cupere aliquid non reſpuit. Calepini omnes in dictione *Anhelo* affirmant: & in hac quoque ſignificatione voce illa vtitur Cicer. in Catil. dicens: *Catilinam furentem audacia, ſcelus anhelantem, peſtem patriæ nefariè molientem.* vtitur eadem in ea ſignificatione Auguſt. ſerm. 14. de Sanct. dicens de Saulo, qui fuit Paulus: *Ibat ſpirans, & anhelans.* ſic etiam Gregor. Magnus hom. 12. in Euang. *Sunt namque plerique continentes*, inquit, *qui ab exteriori ſe appetitu cuſtodiunt, & ſpe ad interiora rapiuntur; carnem macerant, & toto deſiderio ad ſupernam patriam anhelant, æterna præmia expetunt.* Ex qua quidem dicendi phraſi à Martiale, anhelat, poſitum pro expetit, perſpicuum fit.

Sed ophytis difficilior eſt cauſa; atque profundiori videtur egere indagine: cum hoc marmoris genus videatur negaſſe Statius ibidem dicens:

Mæret onyx longe, queriturq́ exclufus ophytes.

Quod tamen admiſit Martialis, dicens:

leni calent Ophyte.

Nec alia ratione conciliare hos nouerim; niſi Martialem ibi loquutum de ſudatoria, lapide ophyte incruſtata, ad caloris ſuauitatem, & in huius cellæ deſcriptione ſtudium maximum poſſuiſſe: Statium verò magis in balnearijs, ac natatorijs cellis deſcribendis ſtuduiſſe; à quibus onyx, & ophytis longè aberãt. Hanc verò conciliationem ex contextu poetarum expiſcari poſſe puto: nam Statius parum, vel nihil de Laconico ſcripſit: parum etiam Martialis de piſcinis earundem thermarum. alij igitur doctiora afferant; nos vlterius nequaquam attingimus. Ad onychem redeamus, cuius lapidis genus adeò accommodatum ad vnguenta ſeruanda ab vnguentarijs cenſebatur; vt præ-

præstantia, & dignitas vnguenti solius onychini vasis vocabulo aperiretur. Quæ quidem vasa quamuis fieri etiam solerent ex onyche, proprijs ex fodinis excauato; præstantiora tamen extitisse vascula onychina, quæ arte fictili componebantur; in dubium minimè reuocabitur. Si enim loquamur de vasis ex conchilijs his factis, de quibus supra cum Dioscoride diximus, quæq; nardo, vt vidimus, vescebantur; profectò iam illa vascula à materia, ex qua conficiebantur, nardi spirabant odorem: quapropter etiam ad omnia vnguentorum genera accommodatissima cum essent; ad nardinum certè vnguentum seruandum aptiora profectò censebantur: propterea enim vas onychinum nardino vnguento passim iungitur; deq; illo ode 12. lib. 4. dixisse constat Horatium.

Nardi paruus onyx eliciet cadum.

Nec est quod miremur, veteres in parandis vnguentarijs vasculis, adeò studiosos extitisse; vt Indicas conchiliorum testas ad hæc aduehi curarent; nam in poculis, fictilibusq; quorum vsus erat in mensa, hoc studium veteres posuisse iam supra monstrauimus: multo magis igitur in quibusq; alijs fictilibus, quibus in balneis vtebantur. Probat hoc illud Plutarchi in Alexandro de fictilibus, & vasis balneatorijs Darij, cum ait: ὡς δὲ εἶδεν μὲν ὅλκια, καὶ κρωσσοὺς, καὶ πυέλους, καὶ ἀλαβάστρους, πάντα χρυσοῦ ἠσκημένα περιττῶς, ὠδώδει δὲ θεσπέσιον, οἷον ὑπὸ ἀρωμάτων, καὶ μύρων ὁ οἶκος. hoc est: *Cæterum, vt vidit aquarum ductus, crossos, pelues, & alabastros, cuncta auro lita exterius, & diuinum spirabant odorem, vt domus ab aromatibus & vnguentis.* vel vt Guarinus dicit: *Et velut vnguenta, ac aromata diuinum quemdam interius spirabant odorem.* Spirabant odorem interius aromaticum, dixit Plutarchus: non quidem quod ea vasa vnguento plena forent; non enim dixisset, *velut vnguenta, ac aromata:* sed quod mirabile erat, vnguento vacua illa vascula, aromaticum spirare odorem; velut domus aromatifera, siue aro-

mataria officina; quia ex aromatum commixtione ea vasa compacta erant. Aromaticum odorem interius ea vasa spirasse, non exterius, dixit Plutarchus, quod hic auro lita, & tecta forent. Cum igitur aromatica voluptate adeò tenerentur veteres, vt hydrias, pelues, pocula, ampullas, & reliqua mensæ, ac balnei vtensilia, aromatibus componere studerent; minimè mirum esse debet, quod etiam seruandorum vnguentorum, eorumdemq; augendi odoris gratia, vnguentaria quoque vascula, testis onychinis ex India allatis componi curarent. A

B Nihil de his vasculis ex Indicis testis compositis, quod nouerim, in sacris literis veteris Testamenti habetur; sed in nouo tantum testamento de alabastro meminit sacer textus, de quo in capitulo sequenti noster erit sermo. Formam onychis vnguentarij ex antiquis monumentis non habeo, præsertim si nobis de onychinis sit sermo; quæ ex Indicis testis ad vnguentorum vsum parabantur.

C Minimæ extitisse magnitudinis vascula hæc onychina, quæ erant ad vnguentorum vsum, ex monumentis antiquis perspicuum videtur; quoties enim de onyche agitur, toties paruum vas dicitur. ita Horat. loco citato lib. 4. Ode 12. vbi cœnam symbolicam Virgilio vnguentario instituit, ea conditione, si vnguentum attulerit, dicens:

Nardo vina merebere,
Nardi paruus onyx, eliciet cadum.

D Cadum vini Horatius se in conuiuio daturum spondet, pro paruo onyche vnguenti; quem propterea paruum dictũ puto, quod paruula hæc vasa minimè grandiora haberentur. cum quo stat Martial. quoque ad Papilum lib. 7. epigr. 93. qui pariter paruum onychem appellat vas vnguentarium, cui Papilus cum nilinguus nares adhibuerat; suisq; naribus non solum vnguentum, sed etiam vas præstantissimum, & odoratissimum infeceret adeò, vt vnguentum in garum mutauerit; nec Indi-

cæ

A cæ testes sui natura nardum fragrantes, vnguentorum suauitatem iuuerint.

Vnguentum fuerat, quod Onyx modo parua gerebat,
Olfecit postquam Papilus, ecce garum est.

Lib. 10. Epigr. 48.

Paruus onyx vna ponetur cœnula mensa.

Quem paruum onychem licet pro Salino accipiendum dixerit Calderinus, falsò tamen id asseruit: verius pro vase vnguen-B tario accepisset, si illi occurrisset vnguenta dapibus, ac cœnis adhiberi; vnguentorumq; paruum onychem in mensa domestica: vt ex Horatio parum supra retulimus. Nec fuisset Radero, Griffio, atque alijs immutanda lectio *in his*, pro *Onyx*, cuius onychis Indicis paruula extitisse vasa ob præstantiam testarum Indicarum, ex quibus conficiebantur, ratio ipsa suadet. Maiora his extitisse, quæ ex lapidicinis ad vina parabantur, loca iam supra allata ex Plinio, & Athenæo de colu-C mnis onychinis, & vasculis cadorum magnitudine, quæ duas caperent cotylas, & duos congios manifestè aperiunt.

D

A

CAP. XLVII.

Alabaſtri vnguentarij forma, & vſus illuſtrantur.

Ad loca Luc. 7. *Et ecce mulier attulit alabaſtrum vnguenti.* Et ad alia.

B

ALABASTRVM Græca vox eſt, quæ cum ρ communiter græcè ſcribitur ſic ἀλάβαςρος, cum tamen ſine illa ſic ἀλάβαςος ſcribendum eſſet. λαμβάνει δὲ τὸ ρ, inquit magnum etymologicon, ἀλάβαςος οὖσα, interdum ſumitur in genere maſculino ἀλάβαςρος, interdum in genere neutro ἀλάβαςρον, quod etiam Pollux lib. 10. cap. 26. auctoritate Euphemij adnotauit, dicens: καὶ γὰρ Εὐφήμιος ἐν τοῖς στεφανηπλόκοισι τοῦτο μὲν ἀναδίδα τοὺς δὲ ἀλάβαςρους, ἀλαβάςρια εἴρηκε. hoc eſt: *Etenim Euphemius in coronatoribus hunc*, ſupple ſtrigilem ἀναδίδα *appellauit*, ideſt rudiculam, *alabaſtros vero* generis maſculini, *alabaſtria dixit* in genere neutro. vox igitur, illa ſiue ſit in genere maſculino, ſiue in genere neutro ſignificat, vt loquamur cum etymologicon, ληκύθιον λιθινὸν πρὸς μύρον ἀποθέσιν. hoc eſt, *Vnguentarium lapideum, ad reponendum vnguenta*. Igitur pro eodem genere vaſis accipiuntur apud Heſichium, & Menandrum, ſiue in genere maſculino, ſiue neutro illæ voces accipiantur. quamobrem dictionem ἀλαβαςίτης pro lapide alabaſtrino poſuit Athenæus lib. 5. vt nihil diſcriminis agnouiſſe auctores inter illas duas voces, iam apertè conſtet; ſiue cum litera ρ, ſiue ſine hac ſcribantur.

C

D

Argumento igitur ſumpto à forma ſcribendi vocem hanc ἀλάβαςος, ſine litera ρ, nonnulli vaſa hæc vnguentaria ἀλάβαςρα dicta autumant, quod anſulis carerent. Quædam namque

A que vnguentaria vasa ansulis caruisse certissimum est: id namque de lecytho tradidit Suidas, dicens: *Lecythus est vas lapideum carens ansulis.* quod de lecytho minimo non esset abs re credere: ni fortasse interpretis errore alabastrum fuisset dicendum, vbi ille lecythum dixit. Græcum id exemplar aperiret, cuius mihi non est copia. Alabastrinũ verò vas eo nomine appellatum fuisse, Methodius docuit à dictione λάβειν, quod est prehendere, siue λάβίς, quæ ansam ad aliquid apprehendendum significat, cui si præponatur literra α priuatiua, fiet ἀλάβαστος, quasi sine ansa: & ab ea postmodum formatam dictionem ἀλάβαστρος tradunt alij; qua significaretur vas illud vnguentarium, de quo in Euangelijs fit mentio.

B

Verum siue hac, siue alia de ratione, eo nomine vasa hæc vnguentaria alabastra dicta fuerint: à vasis forma, materiam lapidis, ex qua illa fieri consueuerant, Alabastriten nominatam putauit Cæl. lib. 24. cap. 25. alij à materia alabastrite, vasa vnguentaria nomen sumpsisse dixerunt. ita Isidor. lib. 2. etymol. qui ait: *Alabastrum est vas vnguentarium à lapide sui generis cognominatum, quem alabastriten vocant, qui incorrupta vnguenta conseruat.* Ex qua Isidori doctrina, non tantum habemus alabastrum genus lapidis esse; verum etiam non materiam à forma vasis dictam alabastritem fuisse; sed vasi à materia nomen inditum: quorum neutrum nostra interest: dummodo alabastri materiam, ex qua vnguentaria parabantur vascula, lapideam extitisse probatum maneat.

C

D

Quantæ verò præstantiæ, ac dignitatis lapis alabastrites à veteribus censeretur, ex Plin. lib. 37. cap. 10. satis, me iudice, mõstratur; inter gemmas enim alabastrinum quoque lapidem habet in numero cum Statio & Martiale. Pausanias in Atticis de quodam lacunari verba faciens, auro & alabastro ornatum illud scripsit: cumq; alabastrum auro in rebus ornandis iungatur; tacitè saltem alabastritis præstantia insinuatur. Theo-

critus quoque citatur; qui vasa hæc vnguentaria, aurea alabastra dixit. vel quod aurata essent, vt puto, vel quod auri maculis alabastrum thebaicum conspergeretur: vel denique, quod illud genus alabastri supra aurũ æstimaretur: aut tandem quod vnguentaria alabastra in hominum opinione; quodcumque prætium excederent. Quamobrem Herodotus in Thalia, munera referens, quæ Cambises Rex ad Æthiopum Regem misit, alabastri vnguentarij quoque meminit: qui solo nomine excellentiam, præstantiamq; lapidis alabastrini, satis probasse videbatur. Ex sacris addamus testem omni exceptione maiorem; vt inconcussa alabastrini lapidis dignitas persistat; is Lucas Euangelista sit: qui accessum peccatricis mulieris ad Christi pedes vngendos referens cap. 7. satis, vt opinor, vnguenti, & vasculi excellentiam se monstrasse putauit, à materia vasis argumento sumpto, his verbis: *attulit alabastrum vnguenti*. cuius etenim generis illud vnguentum foret, non aperuit, excellentiam tantum, & præstantiam ex vase alabastrino se patefecisse existimauit.

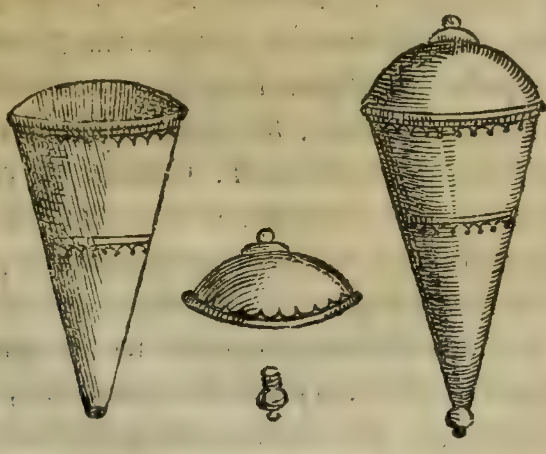
Materiam, nomenq; vnguentarij alabastri ab illius vsu argumento sumpto, satis explicauimus; nos ad formam transire ratio postulat: quæ eo gratior, studiosis futura est, quo occultior. Cum enim passim à pictoribus, sculptoribusq;, Christianis populis tabulæ exponãtur, in quibus pietas peccatricis mulieris fidelibus contemplanda proponitur; in quibus lacrymarum imitandarum, culparum luendarum modus facilis & certus ostenditur: vas quoque vnguentarium alabastrinum exhibetur; non alterius, quam ex capite commentæ formæ. De huius igitur vasis alabastrini forma, dicere aliquid pergratum erit. quam quidem subodoratus est quidam lib. 3. antiquit. conuiu. cap. 11. vbi de ea sic loquitur: *Alabaster vasis vnguentarij genus, longitudine fastigiata in pleniorem orbem desinens, vt ex Plinio constat, vel forma turbinata sine ansulis, vt alij*

A *alij docent:* ita ille. Verum vnde acceperit non affert, neque Plinij locum tradit: at si diuinare liceret, à magno Etymologicon in dictione alabastron, hæc illum accepisse dicerem: nam in dictione ἀλάβαστρον sic ibi ex auctoritate Methodij, σκεῦος τι ὀξύτλυ ἢ μυρεψικὸν, *Vas quoddam acutum, & vnguentarium vas:* & quia dictio ὀξύλυ significat aliquid acutum ad modum pugionis, siue mucronis, inde expiscatur forma alabastrini vasis, fastigiatæ longitudinis, atque turbina-

B tæ, vt tamen ansulis omnino careret: sic enim dicitur ibi: λαμβάνεται δὲ τὸ ρ, ἀλάβαστος ὤν. hoc est, *assumitur autem illud ρ, cum dicendum sit alabastos:* & ratio assignatur infra his verbis: παρὰ τὸ λήβω μετὰ τοῦ στερητικοῦ ἄλφα, ἀλάβαστον, καὶ πλεονασμῷ τοῦ ρ, ἀλάβαστρον οὐ λαβέσθαι διὰ λειότητα ἀδυνάτον. hoc est, *deriuatur à verbo* λήβω, quod est accipio, *per appositionem* ἀ *fit alabaston, & per pleonasmum* addita ρ, *fit alabastrum, quod non sit apprehensibilis propter leuorem:* ita ibi de forma alabastri vnguentarij,

C quam nos hac icone delineandam, ac conspiciendam dari curauimus.

D

Hanc alabastri iconem nobis probatam scias, non tam auctoritate anonymi, aut Ioãnis Scapulæ in suo Dictionario græ-

co,

co, in dictione ἀλάβαστρον, quo vocabulo intelligit vas vnguentarium eius quam exhibuimus formæ; quam Methodij in etymologicon relati: magis tamen adhuc auctoritate Plinij lib. 21. cap. 4. in eam alabastri formam ducor. Is enim de rosa agit, & roseos chorymbos his verbis describit: *Germinat omnis*, supple rosa, *primo inclusa granato cortice, quo mox intumescente, & in virides alabastros fastigatos paulatim rubescens dehiscit.* Roseos corymbos, qua precor ratione, virides alabastros dixit Plinius? non quidem ex aliqua similitudinis illorum ad alabastritem lapidem; sed certè proportione eorumdem ad alabastrina vasa. Stat etiam pro hac alabastri forma Iuuen. sat. 6. superbum ac vanum mulierum lasciuientium in vsu vnionum, ac margaritarũ spectandæ magnitudinis, dicens:

Cum virides gemmas collo circumdedit, & cum
Auribus extensis magnos commisit elenchos.

Elenchi autem nomine dicuntur apud Plinium proceriores margaritæ, quæ nequaquam in rotundum afformantur; sed ad modum piræ ex aliquo capite protrahuntur in turbinatam, fastigatamq; piramidem. sic enim ait lib. 9. cap. 35. quod est de margaritis: *Et procerioribus*, supple margaritis, *sua gratia est, elenchos appellare, fastigata longitudine, alabastrorum figura in pleniorem orbem desinentes. hos digitis suspendere, & binos ac ternos auribus fœminarum gloria est.* Cumq; hæ vniones grandiores alabastrorum figuram tenere dicantur, illę verò sint piramidales, ac turbinatæ; turbinatam quoque, ac piramidalem sine ansulis, alabastri vnguentarij formam extitisse necesse est. Ea propter superam partem propositæ iconis, qua vas tegitur, in similitudinem rosei corymbi formauimus, qui vniones in piram efforment. ab imo nimirum inchoatum vas paululum crescens, ac surgens in acumen, formam piramidalem non quadratam, sed turbinatam retinendo: vt quoties quis vngi vellet, vase inuerso, sublatoq; instrumẽto metallico striato ad

A to ad modum cochleæ, quod torcular fortaſſe dici poſſet Latinè, & vernaculè, *la vite,* inde ſubtiliter ſtillans vnguentum, quocumque vellet per corporis membra deferretur. aliud verò extremum, quod pleniori peripheria circumambiebatur; ſupera alabaſtri pars cenſeretur; à qua vnguentum immittebatur, quoties vas vnguento vacuum implendum fuiſſet: quo quidem impleto, cooperculo diligentiſſimè obſignabatur, ne vnguenti odor aliquo pacto expirare poſſet. niſi forte

B velimus operculo alabaſtrum caruiſſe, eodemq; foramine immiſſum, ſtillatumq; vnguentum. quæ omnia in iconibus iam poſitis, intelligi poſſunt; in quibus & alabaſtrum clauſum, & apertum ſuis diſtinctum partibus exprimere ſtuduimus.

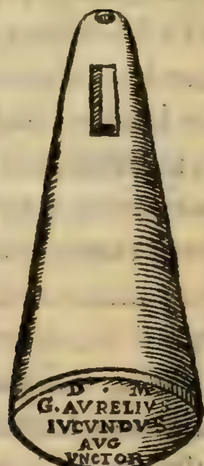
Acceſſit tandem his noſtris laboribus, atque vigilijs, eruditiſſimi viri Hieronymi Aleandri diligentia; cuius laus ſuburbicariæ regiones defenſæ in laudem Sedis Apoſtolicæ, monumentaq; vetera explicata in publicum bonum, vbique in æuũ

C prædicant. huic ego viro cum ea, quæ de alabaſtri vnguentarij icone commentus eram, communicaſſem; in Petri Ciacconij antiquis monumentis manu delineatis, & apud Perilluſtrem, ac Reuerendiſſimum Sacratum Comachienſem Epiſcopum aſſeruatis incidit, ibiq; delineatam iconem vnguentarij vaſis, in eam quam diximus formam reperit: ab ipſo igitur monitus, cum Perilluſtrem ac Reuerendiſſimum Dominum Epiſcopum Sacratum conueniſſem, rogaſſemq; de euol-

D uendis Ciacconij antiquorum monumentorum voluminibus, in his agnoui vnguentarium vas; illudq; quam diligentiſſimè delineandum curaui ſubſequenti icone; vt in bonum literariæ Reipublicæ poſteris vnguentarij alabaſtri forma traderetur. cui vaſculo ſic Ciacconius ibi ſcripſerat: *Pixis vnguentaria Romæ apud Ioannem Franciſcum Garimbertum.* Cui de vaſis nomine quamuis minimè aſſentiar, negare tamen nequaquam licet, iſtud vas vnguentarium extitiſſe; quin etiam

ad

ad Principis vſum. hoc, me iudice, indicat inſcriptio illa quæ in fundo vaſculi legitur: D. M. C. AVRELIVS IVCVNDVS. AVG. VNCTOR. Conſueuerant enim veteres, vt Myrothec. 5. dicemus, in ſepeliendis cadaueribus cariora defuncti, necnon etiam ſigna eius, quam profeſſus fuerat artis, dum viueret claudere: conſueuere etiam, vt iam diximus, ſeruos ad vnctiones habere. Is vnum fuiſſe vaſculi inſcriptio aperit; ac propterea ad lacrymas ſeruandas in ſepulchro vnguentario vaſe vſi parentes; illud idem manibus illius ſacrauere: quod poſtmodum lucem vidit, vt nobis alabaſtrini vaſis forma fieret manifeſta.

Sunt viri doctiſſimi, qui putent huiuſmodi vaſa, vnico tantum foramine in acumen excauata fuiſſe, ſubtiliſſima quidem diligentia; ita vt ſupera, & ampliori parte nullo tegeretur operculo, aut aliqua ratione aperiretur. Ægrè huic ſententiæ adhæreo: difficile enim vnguenta infunderentur, aut effunderētur; niſi aliqua ratione aëri aditus præberetur. Præcluſo enim foramine ab vnguenti influxu, ac effluxu, vt expirare nequeat; ſtare vnguentum neceſſe eſt. quod, & aquæ contingit, (quamuis vnguento quouis fluxibilior ſit) quoties aëri aditus, omni ex par-

A ex parte præcluditur. ni forte velimus, vbi in supra posita icone lineola quædam conspicitur, metallicum aliquod instrumentum extitisse, quo aeri patefacto aditu, vnguento quoque cum respiratione influxus, & effluxus præberetur: cuius stillatitij fluxus mulier Euangelica, quæ in domo Simonis, Bethaniæ Seruatorem vngebat, forte impatiens, vase fracto, ab vnctione, quamprimum se expediuit: *Et fracto alabastro fudit super caput eius*, inquit Marcus Euangelista.

B Alabastra ad vini vsum, veteres aliquando adhibuisse, apertè cognouimus ex Clem. Alexan. lib. 2. Pædag. cap. 2. vbi mulierum lasciuientium damnat impudentiam, quod corporis membra denudare quammaximè studeant, etiam in conuiuio cum bibunt; vt hac potissimum causa, specialibus vtantur poculis: quamobrem coactæ ceruicem attollere, gutturis formā ostentent; ideoq; in alabastris bibere velint. sic enim dicit: *Porrò autem mulieres id quod honestum est, ac decorum vtique* C *suscipientes, ne labra latis calicibus diffundentes, dilatato ore disrumpantur, admodum angustis in ore alabastris indecore bibentes, capita quidem reflectunt, colla autem non; vt mihi quidem videtur, inhonestè denudant, & iugulum extendentes potum ingurgitant, conuiuis ea quæ possunt, veluti denudantes*. Et parum infra de eisdē meminit, dicens. *Neque verò alabastris bibere prohibuerimus, sed studere in ijs solum bibere, vt superbum & arrogans resecamus*. Ex quibus vsum alabastri ad potum, liquido D constat. Frequentius tamen ad vnguenta vsos fuisse veteres alabastris; communis auctorum consensus demonstrat. quinimò frequens vsus alabastrini lapidis, in vnguentarijs parandis vasculis, fecit; vt solius alabastri nomen vas vnguentarium intelligatur: quamobrem nullibi ferè alabastrum apud scriptores legere contingit, vbi de conuiuijs, de nuptijs, de balneis, de mulieribus, de muneribus, deq; alijs huius generis agitur; quin eo vocabulo, vas vnguentarium intelligere

quo-

quodammodo cogamur. Euangeliſtas quoque, nunquam vnguenti ferè meminiſſe cognouimus, quin alabaſtri meminerint. quamobrẽ adnotator ad Syriacum textum Euangelicum in dictione illa *ſciathiphtho*, quæ reſpondet dictioni *alabaſtrum* noſtri Codicis; ſemper tam Lucæ 7. quam Marci 14. illius Syriacæ vocis ſignificatũ interpretatus eſt aliquando per hæc verba חוא כֵּלִי לַשְּׁמָן *huh cheli laſcemen*, ideſt, *illud eſt vas vnguentarium*, vel per hæc alia apud Ioannem הוא בֵּית שְׁמָן *huh beth ſcemen*, ideſt, *illud eſt domus vnguenti*. Phraſi Syriaca, domum vnguenti appellans, vas vnguentarium.

Prophani quoque ſcriptores ſolo nomine alabaſtri, vnguentarium vas ſignificari, admiſerunt. Phyloſtr. enim lib. 3. de vita Apollonij, vbi agit de piſcatione margaritarum apud Indos, & Arabes Indo mari vicinos, vnguento fuſo in mare, eos oſtrea piſcari tradidit, è quibus margaritæ habentur. *Indi ad oſtrea*, inquit, *capienda ingrediuntur ita inſtructi, paratiq́ ſicut qui ſpongias colligunt. Eſt autem his*, ſupple qui piſcantur, *ferreus later, & alabaſtrum vnguenti, atque ita prope oſtrea conſidentes Indi vnguento quaſi eſca ad fallendum vtuntur; illo namque perfuſa oſtrea ſeſe aperientia inebriantur*. hæc Philoſtratus: in quibus per alabaſtrum vas vnguentarium intellexiſſe perſpicuum eſt. Græcis autem commune fuiſſe, alabaſtri ſolius vocabulo, vnguentarium vas intelligere, ſcribit Cæl. lib. 27. cap. 27. Agathias quoque in Epigram. lib. 1. cap. 70. num. 2. Troiæ ruinam deplorans, ſolius alabaſtri nomine vnguentarium vas intelligit, dicens:

πῆ παφίης ἀλάβαστρα, καὶ πάγχρυσος ἐφέστρις.

Latinè diceres:

Vbi Veneris alabaſtra, & totæ aureæ veſtes?

Sed & Luciani Aſinus, referens mulierem quamdam, Venerem in ſe excitantem, vnguentis vſam, ait: ἡ δὲ λύχνον ἔνδον ἔκαιε μέγαν, τοῦ περὶ λαμπόμενον ἔπειτα ἀποδυσαμένη παρέστη τοῦ λύχνῳ γυμνὴ

A γυμνὴ ὅλη, καὶ μύρον ἔκ τινος ἀλαβάστρου προχεαμένη τούτῳ ἀλείφεται. hoc eſt: *Illa lumen intulit permagnum igni ſimile, exutaq; veſte prope lumen ſtetit tota nuda, deinde ex alabaſtro proferens vnguentum eo vncta eſt.* vbi quidem, ſolius alabaſtri nomine, vas vnguentarium intelligere voluiſſe, perſpicuum eſt.

Vſus verò alabaſtri vnguentarij inter pocula, nos auctoritate plurium oſtendimus, dum vnguenta inter pocula monſtraremus, necnon etiam eorundem profuſum vſum & abuſum.

B Cum primis verò id monſtrauimus ex Athenæo pluribus in locis; ſingulariter verò lib. 15. cap. 14. vbi effuſam, & profuſam ſanè vnguenti effuſionem refert in conuiuio quodam factam, dicens: περιεισενεγκόντων δὲ τῶν παίδων ἐν ἀλαβάστροις, καὶ ἄλλοις χρυσοῖς σκεύεσι μύρα. hoc eſt: *Circumferentibus autem pueris in alabaſtris, & alijs vaſculis aureis vnguenta.* Similiter etiã cap. 13. eiuſdem libri prodigaliſſimi cuiuſdam hominis vnguentorũ ſuperfluum vſum narrat, qui cum propter ſummam in vn-

C guentis luxuriam, non in alabaſtris vnguenta conuiuis præbere ſoleret; ſed quatuor columbas diuerſis perfuſas vnguentis dimittere in triclinio; vt circumuolitantes veſtes, ſtrataq; conuiuarum vnguento perfunderent: alabaſtri, cum meminit, frequentem ſanè in triclinijs, & conuiuijs vnguentarij alabaſtri vſum, apud homines eius ſæculi aperit. Et quamuis nobis veterum ſcriptorum teſtimonia deeſſent; ſatis quidem apertè alabaſtri in conuiuio vſus Euangeliſtarum firmiſſimo te-

D ſtimonio aperiretur. Quoties enim Chriſtum Seruatorem noſtrum conuiuio exceptum, & in conuiuio vnguento perunctum illi tradiderunt; toties vaſe alabaſtrino, & vnguento in eo ſeruato id factum ſcripſerunt: tam Luc. cap. 7. quam Marc. cap. 14. & Matth. cap. 26. vt quanto amore Seruator noſter ab illa muliere proſequeretur, declararent. Id verò non tam ex eo quod ipſamet ſuis manibus eum vngere voluerit, quam etiam ex præſtantia, & excellentia vnguenti, quo ipſum

perun-

perungebat: quæ quidem vnguenti præſtantia, ſolius alabaſtrini vaſis nomine Euangeliſtæ declararunt.

CAP. XLVIII.

Sacrum vnguentarium cornu explicatur.

VNGVENTARII alabaſtri icone propoſita, faſtigiatæ, turbinatæq́, formæ, ad cornu vnguentarium veteris Teſtamenti nos ratio aduocat: in quo quidem præſtantiora, ſanctioraq́;, ex diuinis oraculis aſſeruata vnguenta, ex ſacris, diuiniſq́; litteris perſpicuum eſt. certiſſimum igitur ſit vaſa, quæ vnguentaria à nobis dicta fuere, & de quibus vſque modo loquuti ſumus; non ſemper ad vnguenta, ſed ad alios quoque vſus, etiam ad potum adhibuiſſe veteres. vidimus iam in ſuperioribus. nam inter inſtrumenta luſoria pyxidem recenſet Pollux lib. 10. cap. 40. Tabella quoque, in qua ſcribi conſueuerant antiqui πύξιον & πυξίδιον dictam, docet cap. 2. lib. 4. cum tamen pyxidem vnguentarium vas fuiſſe, ſupra oſtenſum ſit. Idem de cyatho, deq́; lecytho, & lenticula ſæpè apud auctores videre licet. hoc idem contigiſſe alabaſtro, & croſſis, certiſſimum eſt ex eodem. minimè igitur mirũ videbitur ſi cornibus idem contigiſſe conſtet; vt non ſolũ olearium, ſed etiam potorium vas fuerit, ad pecuniam cuſtodiendam, ad menſuram liquidorum, necnon etiam & ad vnguenta ſeruanda, cornu frequens fuerit apud veteres vſus.

Cornu à curuore dici putat Varro de lingua Lat. *quod pleraque curuamus*. Fuit verò adeò frequens vocabuli huius metaphoricus vſus in ſacris, prophaniſq́; literis vt ad militiam tranſlatum, cornua dicerentur exercitus, agmina hinc inde extenſa à media acie, vt Terent. in Eunuch. & alij paſſim.

Tu

A *Tu Simalio in ſiniſtro cornu, tu Syriſce in dextrum.*

Quod intorta ſint, ait Iſid. lib. 9. cap. 3. extremæ quoque partes antemnarum in nauigijs cornua dicebantur *per tropum ab animali ad inanimale*, dicit Iſid. lib. 19. cap. 2. etiam & inſtrumenta ad canendum claſſicum, quæ cornicinæ dicuntur, cornua appellantur. Varr. lib. 4. de ling. Lat. *Quod ea quæ nunc ſunt ex ære, tunc fiebant ex bubulo cornu*, inquit ille. Sic etiam quæ erant Græcis, ac Latinis alabaſtra, diuinis oraculis fuiſſe cornua, B ipſa alabaſtrini vaſis forma, necnon etiam & ſacræ vbique clamant literæ.

Cornuum vſus in aſſeruanda pecunia, antiqui probant nummi; vbi de congiario præſertim agitur. Vnum habeo Hadriani; in quo, Conſule ſedente in eminentiori loco, alter è cornu nummos effundit in ſacculum alterius, qui illum apertum tenens, nũmos excipit, cum ſubſcriptione liberalitatis Auguſtæ. Verum frequentiſſimum in menſa cornuum vſum ad pocu-C la, vini de cauſa perſpicuum eſt, vel ipſiuſmet poculi nomine teſte Athenæo lib. 11. cap. 8. confirmatur. hoc enim craterem, quaſi cerater, quod cornu interpretatur, dictum cenſet, ab eodem nomine vaſis genere vini & aquæ, κεράσαι dictam putat. ſic enim ait Athenæus: ὅτι δὲ τοῖς κέρασιν ἔπινον δῆλον ἐκ τοῦ, καὶ μέχρι νῦν, λέγεσθαι ὅταν συμμίσγωσι τῷ οἴνῳ τὸ ὕδωρ κεράσαι φάσκοντες, καὶ τὸ ἀγγεῖον ἀπὸ τοῦ συγκιρνᾶσθαι ἐν αὐτῷ τὸ ὕδωρ ἀπὸ τοῦ κέρατος οἷον κεράτηρ, ἀπὸ τοῦ εἰς τὸ κέρας ἐγχεῖσθαι τὸ πόμα. διαμένει δὲ, καὶ D ἔτι νῦν ἡ τῶν κεράτων κατασκευή. ideſt: *Quoniam bibebant in cornibus, liquet hoc ex eo, quod adhuc dum aqua vino commiſcent,* κεράσαι *quaſi corneare dicunt, & vas in quo vinum miſcetur, crater dicitur à commiſcendo in illo aquam à voce* κεράς, *quaſi cerater, ab eo quod in cornu potio fundatur; manet autem & nunc quoque cornuum ad hunc vſum fabrica.* ita Athenæus. inde illud Anacreontis de Satyris, qui diſcumbentes, vt vt guſtarunt vinum, lac omnino repulerunt.

Ἀνδροδαμάντ' ἐπὴ φῆρες
Δάεν ῥιπὰν μελιηδέος οἴνου,
Ἐσσυμένως ἀπὸ μὲν λευκὸν γάλα
Χερσὶ τραπέζας ὤθουν
Αὐτόματοι δ' ἐξ
Ἀργυρέων κεράτων πίνοντες ἐπλάζοντο.

Indomitas feras dixit interpres illorum carminum, quas ἀνδροδαμάντ' dixerat Poëta. Sunt verò Satyri, qui hominis effigiem in ſuperiori retinent, reliquum autem corporis hircinum effingitur, ob luxuriæ vim; propterea enim vini ſuauitate captos dixit Poëta. ſic enim illa interpretantur:

Poſtquam indomitæ feræ
Odorem perceperunt ſuauis vini,
Concitati quidem, album lac
Manibus repulerunt à menſa,
Ipſoq; ſtatim vltro vino ex
Argenteis cornibus bibentes laſciuierunt.

Sic etiam Licurgus Rector in oratione ſua contra Demadem, tradit Philippum Regem cornu ſolitum ijs præbibere, quos exciperet amicè & benignè. Xenophon quoque Paphlagones ſcribit, decumbentes in lectis ex palea, fronde, & gramine ſtratis cœnare, & cornibus potare ſolitos. Illud idem affirmat de Thracibus, & Sophocles in Pandora ait:

Καὶ πλήρες ἐκπίοντι χρύσεον κέρας,
Τρίψει γέμοντα μαλθακῆς ὑπ' ὠλένης.

ideſt, *Et plenum bibentes aureum cornu,*
Teret rurſus mollibus ſub vlnis.

Qui cornuum vſus in compotationibus adeò inualuit, vt apud Athenæum ſcribitur, pluribusq; teſtimonijs probatur; vt ditiores quique non ſolum ſibi pocula aurea, & argentea in forma cornuum fieri curarent; ſed etiam bouinis cornibus labro æreo, vel aureo, vel argenteo exornatis, ad potum vteren-

A rentur. Nec ſolum veterum ſcriptorum teſtimonio, ſed etiam antiquorum lapidum auctoritate oſtenditur; vbicumque triclinia, aut diſcubitus, inter veterum ædificiorum ruinas reperiuntur. Nam in peruetuſto triclinio marmoreo Patauino ex ædibus Rhamnuſianis, poſito à Mercuriali lib. 1. Gymnaſ. cap. 11. vnus ex recumbentibus conuiuis, brachio extento ſuſtinet cornu potorium. Sunt quoque apud me alij peruetuſti lapides ex Romanis ruinis, & parietinis, in quibus vſus cornuum B in compotationibus perſpicuè cernitur; & in hoc vſu alia plura poſſent afferri, quæ breuitatis cauſa omittuntur; vt ad oleum, & vnguentum nos transferamus.

Etenim in vendendis oleis cornuum vſus, hisq; pariter aſſeruandis cornibus veteres fuiſſe vſos, Horat. lib. 2. ſerm. ſat. 2. ſequentibus verſibus teſtatur. Inuehitur enim in quemdam Auidienum, illiusq; auaritiam, atque ſordidum inſectatur vitæ genus cum primis in menſa, atque compotationibus, etiam C feſtiuis, de quo Poëta ait:

Ac niſi mutatum parcit diffundere vinum, &
Cuius odorem olei nequeas perferre (licebit
Ille repotia nataleis, aliosve dierum
Feſtos albatus celebret) cornu ipſe bilibri
Caulibus inſtillat veteris non parcus aceti.

Dumq; Poëta noſter cornu bilibri meminit; in his tum vendi, tum aſſeruari ſolitum oleum demonſtrat. Quod verò eo- D dem vaſis genere vnguenta aſſeruarentur, vaſculaq; ex auro, argento, onyche, alabaſtro, aut alia materia in forma cornuum ad horũ vſum facienda veteres curarent; rationi, & vſui quammaximè accommodatum videtur, ex ea quam ſupra deſcripſimus forma alabaſtri vnguentarij: quodq; mulier Euangelica ad Chriſtum perungendum attulit. Nec deſunt prophani ſcriptores, qui nobis vſum cornuum, vnguentorum cauſa nobis aperiant. ſic enim Iuuenalis Sat. 7. ait:

Sic Pedo conturbat, Matho deficit, exitus hic est A
Tongilli magno cum Rhinocerote lauari
Qui solet, & vexat lutulenta balnea turbas.

Sunt qui intelligant per Rhinocerotem, solium balneare; sed falso quidem, cum nulla ratione ex cornu Rhinocerotis balneum fieri posset. hi verò decipiuntur in dictione *lauari*: non enim poëta dixit, Tongillum in Rhinocerote lauari, *sed cum Rhinocerote*, hoc est in balneo vti Rhinocerote. Quamobrem verius reliqui per Rhinocerotem vas olearium intelligunt, B vt Calderinus, Bernardus Autumnus, Grangeus, & alij. & in Martiale Rader. quoque, & merito quidem; nam Martialis id expresse dixisse videtur lib. 14. num. 52. in quo distichon illud inscribitur Guttus corneus, & ait:

Gestauit modo fronte me iuuencus;
Verum Rhinocerota me putabas.

Quamuis enim gutti vsus in ministerio aquarũ, mensis concederetur; non tamen in balneis concedendus videtur; in quibus C nequaquam guttatim, sed effuse ministratur aqua. quamobrem de gutto oleario Martialem intelligendum liquidò constat. Ex quo etiam perspicuum est, cornu formam tenuisse hoc vas, qua ratione Rhinocerota verius æstimari potuit. hæc enim forma effusioni, quæ guttatim fit, magis accommodata est. Hæc enim olearij vasis, & vnguentarij forma iam ex dictis capite præcedenti antiquorum monumentis, & auctoritatibus, perspicua est. D

His accedant testimonia etiam sacrarum literarum: nam 1. Reg. 16. Deus de vngendo Dauid ad Samuelem dixit: *Imple cornu tuum oleo, & veni, mittam te ad Isai Bethlehemitem.* & 3. Reg. cap. 1. ad vngendum Salomonem cornu olei dicitur productum de Tabernaculo. *Sumpsitq; Sadoch Sacerdos cornu olei de Tabernaculo, & vnxit Salomonem.* hoc hebraicè קרן *qheren* dicebatur, quod cornu, & radium quoque interpretatur.

A tur. quamobrem Piramides, quæ in quatuor angulis Altaris ſancti ex Dei præſcripto erigebantur; vel vt alijs placet, exterius protendebantur, ad inſtar quatuor radiorum, à forma turbinata, eodem vocabulo nominantur; & cornua dicuntur. vt iam ſacra vnguentaria vaſa, quibus in veteri Teſtamento Reges inaugurabantur; & alabaſtra noui Teſtamenti, quo Rex noſter Chriſtus, à muliere vnguento fuit vnctus; eiuſdem omnino formæ extitiſſe ſciamus. ac propterea idem alabaB ſtrum, quod cornu vnguentarium; & cornu vnguentarium veteris Teſtamenti, idem cum alabaſtro noui Teſtamenti fuiſſe, conſtanter teneatur.

CAP. XLIX.

Cultus & vnguenta pro mundo muliebri illuſtrantur.

C Ad loca Eſther. cap. 2. *Expletis omnibus, quæ ad cultum muliebrem pertinebant, menſis duodecimus vertebatur*. Geneſ. 20. *Concluſerat enim Dominus omnem vuluam domus Abimelech propter Saram vxorem Abrahæ*. Iſai. 3. *In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, & lunulas, & torques, & monilia, & armillas,* D *& mitras, & diſcriminalia*. Et ad alia.

OCEANI magnum ſpatium, atque immenſum in cultu & mundo muliebri ſulcandum ſuſcepimus. In dies enim illarum libidinē noua excogitaſſe ornamenta, ſacræ, prophanæq; literæ teſtantur. Tiraquellus in ſuo de lege connubiali opere, alphabeticè mulierum ornamenta numerare

tentauit; at incassum laborem suscepit; quod licet nobis pariter futurum intelligamus, haud ægrè feremus. Sacras enim literas explicandas suscepimus: & nostro hoc in opere, quæ his explicandis deseruiunt ex prophanis, testimonia afferentur. Nec enim ignoramus fuisse, qui discrimen agnoscant, inter mundum muliebrem, & ornamentum mulierum; inter quos Tertul. lib. de habitu mulieb. dixit: *Cultum dicimus, quem mundum muliebrem vocant, ornamentum quod immundum muliebrem conuenit dici. Ille in auro, & argento, & gemmis, & vestibus deputatur: iste in cura capitis & cutis, & earum partium corporis, quæ oculos trahunt. Alteri ambitionis crimen intendimus; alteri prostitutionis.* Quibus eruditissimus Tertul. illud certè inter mundum, & cultum discrimen statuit; vt ornamentum muliebre de extrinsecis ornamentis, nimirum de vestibus, & gemmis dicatur: cultus verò, siue mundus muliebris de cultu cutis, capitis, & illarum partium, quæ corpus ipsum respiciunt, intelligatur. Tertulliano subscribit Vlpian. in l. argumento, §. mundus, ff. de auro & argento legat. Dicit enim quod *mulier potest esse munda, non tamen ornata; vt solet contingere in his, quæ se mundauerunt lotæ in balneo, neque se ornauerunt; contra verò est aliqua ex somno statim ornata, non tamen emundata. mundus muliebris est*, inquit, *quo mulier mundior fit.*

Nos alijs disputatione hac relicta, vtrumque confundimus; mundiq; muliebris vocabulo, tam cultum, quam ornamentum significari putamus. Quod autem mundi muliebris nomine, vtrumque genus cultus muliebris, tam intrinseci, quam extrinseci significetur; est Valerij Tribuni Plebis testimoniũ, huic nostræ interpretationi accommodatissimum apud Liu. lib. 24. cum ait: *Munditiæ, ornatus, & cultus fœminarum insignia sunt; his gaudent, & gloriantur; hunc mundum muliebrem appellauere maiores nostri.* Et Beroald. in Comment. lib. 4.

Apul.

A Apul. *Mundo muliebri*, inquit, *mundior fit fœmina, ſed ea quoque quibus ornatior fit ſignificatur*. nam vt ſcribit Plin. lib. 2. cap. 4. *Quod coſmon Græci, nomine ſuo ornamentum appellauerunt: cum nos à perfecta, abſolutaq́ elegantia, mundum vocamus. quod nihil ſit eo mundius, pulchrius, atque ornatius.* Feſtus etiam Pompeius huic noſtræ interpretationi ſuffragatur, cum dixit: *Mundus etiam dicitur ornatus muliebris*. Vno igitur nomine vtrumque amplecti perſpicuum eſt. In hoc tamen adeò auidæ, in-
B ſtabilesq́; fuere, vt diximus, mulieres; vt numquam ſatis comptæ, nunquam abundè mundæ, nec ornatæ, nec cultæ ſibi videantur; quapropter ſcientiſſimè ſcripſit Plaut. in Pœnulo, act. 1. ſcen. 2.

Negotij ſibi qui volet vim parare,
Nauem & mulierem hæc duo comparato.
Nam nullæ magis res duæ plus negotij,
Habent, forte ſi occeperis exornare.
C *Neque vmquam ſatis hæc duæ res ornantur,*
Neque eis vlla ornandi ſatis, ſatietas eſt.

Seneca quoque in lib. quem inſcribit, in ſapien. vir. non cad. iniur. cap. 14. Mulierem, impudens, ac ferum in ſe ornando animal, eam appellat, neque ornamentorum abundans. *Quid refert quot habeat lacticarios*, inquit, *quam oneratas aures laxam ſellam? æquè impudens animal eſt, ac niſi ſcientia acceſſerit, ac multa eruditio, ferum cupiditatum incontinens*. Inſaniã, publicum dam-
D num, dixit M. Senec. lib. 2. in controu. 5. id quod ferociam alter Seneca dixerat. *Quid eſt quod vxorem dimiſeris? numquid premit te oneroſa ſumptibus, & vt ſacculi mos eſt, in deterius luxu fluente; muliebris ambitio, certamine mutuo, vſque in publica damna priuatim inſanit?* A quo quidem damno immunes nequaquam erant Iſraelitæ: ex ſacris hoc liquet literis; quæ numquam ſatis dedignantur mulierum inſaniam, libidinemq́; in ſe comendo; necnon etiam ſæpiſſimè ornamentorum me-

minerunt;quibus mulieres Hebrææ vtebantur.& prætérquam A quod ex hoc libro Cantic. necnon & Prouerb. ſatis apertè id cognoſci poteſt; audiatur quæſo locus Iſai. cap. 3. vbi Dominus commotus muliebrium ornamentorum ſuperfluitate; ruinam, ac deuaſtationem Hebræis prædicens, ornamentorum genera enumerat; quibus tunc mulieres vti conſueuere, dicens. *In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, & lunulas, & torques, & monilia, & armillas, & mitras, & diſcriminalia, & periſcelidas, & murenulas, & olfactoriola, &* B *inaures, & annulos, & gemmas in fronte pendentes.* His Propheta illa ornamentorum genera recenſet; quæ ad caput, collum, & vbera pertinebant; denique meminit illorum quæ attinent ad reliquum corporis cultum, dicens. *Et mutatoria, & palliola, & linteamina, & acus, & ſpecula, & ſindones, & vittas, & theriſtra.* Sed & comminatus illis vaſtationem, vnguenta indigitat, dicens. *Et erit pro ſuaui odore fætor, & pro zona funiculus, & pro criſpanti crine caluitium, &c.* Quibus C equidem reprehenſionibus Iudæarum mulierum in cultu, ornamentis, ac mundo muliebri vanitatem reprehendit. Ab extrema verò, infimaq; corporis parte ſuam inchoat Propheta in mulieres reprehenſionem; quod huic ornamenta minus deberentur; atque propterea in pedibus ornandis grauius illæ peccarent: ornando nimirum calceos, illisq; lunulas argenteas ſupponendo, quod & Romani nobiles tenuerunt, auctore Mart. lib. 2. ad Liciam cum proficiſceretur ad Hiſpa- D nos. ſic enim ait lib. 2. num. 50.

Lunata nuſquam pellis, & nuſquam toga.

Hanc autem geſtabant ſub calceis, vt ſcribunt aliqui, vt poſt mortem Lunam ipſos habituros ſub pedibus indicarent. Plutarchus in quæſtion. dicit, fuiſſe hoc inſtitutum Euandri, & Arcadum; qui cum à Luna ſe oriundos profiterentur, calcei figura, originem aperiebant. quorũ inſtituta nobiliores etiam

Roma-

A Romanorũ ſequuti ſunt, vt ab Euandro, ipſi quoque originem trahere profiterentur; quamobrem Iuuen. dixit:

Nobilis, & generoſus
Appoſitam nigræ lunam ſubtexit alutæ.

Verum à quo mulieres Hebrææ id acceperint; & qua ratione lunulas calceis ſupponerent, me penitus latet. ad laſciuiam id poſſet referri: eo enim laſciuia veterum peruenit, vt & ſoccis aurum ſupponerent, teſte Plauto in Bacchid. vbi ſermo B eſt inter Nicobolum ſenem, & Criſtallum ſeruum, de quodam Theotimo, de quo hæ Plautinus Nicobolus:

Sed diues eſt ne iſte Theotimus? (Nic. *Etiam rogas?*
Qui ſoccis habeat aurum ſupactum ſolum.

Torques, monilia, armillas, diſcriminalia, murenulas, inaures, annulos, gemmas in fronte pendentes, ſexcentaq́; alia recenſet Propheta, quæ ad ornamentum mulierum pertinebant; quæ *ſolis auribus, locupletis domus, cenſum gerebant*; vt cum C Seneca loquamur cap. 16. de vita beata. De quo etiam inauriũ abuſum lib. 7. de Benefic. cap. 9. ait: *Video vniones non ſingulos, ſingulis auribus comparatos, iam enim exercitatæ aures oneri ferendo ſunt; iunguntur inter ſe, & inſuper alij alijs ſuperimponuntur. non ſatis muliebris inſania viros ſubiecerat; niſi bina, ac terna patrimonia auribus ſingulis pependiſſent.* His addidere mulieres veſtimentorum ſtudium, quibus illa teguntur, quæ minimè tegi vellent. Propheta de his loquitur: *Mutatoria,* D *palliola, linteamina, ſyndones, vittæ, theriſtra*: quæ omnia, vt perdoctè Clem. lib. 2. Pædag. cap. 10. nihili mulierem valere oſtendunt. *Porro autem opportet,* inquit, *vt mihi quidem videtur, id quod tegitur ex tegumento oſtendere ſe eſſe eo melius; vt templo imaginem, & corpore animam, & veſte corpus. nunc autem contra omnino, ſi corpus quidem earum venundetur numquam mille drachmas Atticas inuenerit, vnam autem veſtem mille talentis ementes, ſe eſſe veſtibus inutiliores, & viliores arguunt.*

Nihil

Nihil valere mulierem, non tam pretiosarum vestium præstantia, me iudice, ostendit; quam crinium, capitisq; cura: in quo cum primis ornando totum posuisse studium mulieres, perspicuum est. non enim vittis varijs solum, ac gemmis exornare illud, variaq; intortura crinium se comere student; verum etiam vnguentis varijs illud vndique perfundunt, quo fit, *vt ne sua quidem tangant capita, ne capillos confundant permiscentes; quin etiam non sine metu eas inuadit somnus, dum timent, ne texturæ figuram inprudentes spolient*, inquit Clem. lib. 3. Pædag. cap. 11. quẽ laborẽ omnino superuacaneũ in sua Pholoen demonstrat Tibullus lib. 1. Eleg. 8. ipsam enim pulcherrimã, & absque cultu ornatam ostendens, mulierum in hoc genere cultus, & studium recenset ad rem nostram, dicens:

Quid tibi nunc molles prodest coluisse capillos,
Sæpeq; mutatas disposuisse comas?
Quid fuco splendente comas ornare? quid vngues
Artificis docta subsecuisse manu?

Vbi Tibullus de capillorum cultu, deq; variata crinium colligatura meminit: vnguentum etiam, quo mulieres caput perfundebant, vt elegantiores apparerent, in numero habet: de quo etiam cultu Propert. lib. 5. Eleg. 2. suadens suæ Cinthiæ à fucata pulchritudine abstinendum, vnguenta ad crines minimè prætermisit, dicens:

Aut quid Oronthea crines perfundere myrrha,
Teq; peregrinis vendere muneribus?

Sed & Sapho apud Ouid. seipsam laudans; cum ab ornamentis, & fucata pulchritudine, iuxta communem mulierum morem abstineret: ab vnguento crines quoque abstinuisse affirmat, dicens:

Non Arabo noster rore capillus olet.

Hac fortasse de causa, sancta illa peccatrix Euangelica ad meliorem frugem conuersa, peccatorum pœnitens contemptum om-

A omnium ornamentorum, totiusq; mundi muliebris aperire volens; ad Christi pedes, non aurum, non gemmas, non vestes sericas auro contextas, quibus proculdubio abundabat; sed attulit alabastrum vnguenti nardini, attulit & comam capitis pulcherrimam: illo Seruatoris nostri pedes vngebat; hac tergebat: vt hæc calcanda Christo exhiberet: & quæ primam sedem in mundo muliebri habent, afferendo ad Seruatoris pedes, omnia contempsisse censeretur. Earumdem pariter vani-

B tatem in pretiositate vestium, & palliorum suppellectili, pro vsu illius sæculi recensuit Tibullus. ac denique ne pedes suo carerent ornamento, fibularum recordatur ad calceos constringendos, dicens:

Frustra iam vestes, frustra mutantur amictus,
Ansaq; compressos alligat arcta pedes.
Illa placet, quamuis inculto venerit ore,
Nec nitidum tarda compserit arte caput.

C Vt omnia quæ ad cultum muliebrem attinent, his breuiter ille absoluat; quæ breuiori explicuit sententia sacer textus in Esther. cap. 2. dicens: *Cum autem venisset tempus singularum per ordinem puellarum, vt intrarent ad Regem. Expletis omnibus quæ ad cultum muliebrem pertinebant, mensis duodecimus vertebatur. ita dũtaxat vt sex mensibus oleo vngerentur myrrhino; & alijs sex, quibusdam pigmentis, & aromatibus vterentur.* Offendet fortasse aliquem, quod in libro Esther, mulieres in-

D tegrum annũ in mundo muliebri insumpsisse dicantur: sed nõ est, quamobrem tantum temporis spatium quemquam offendat; cum nobis negotium sit cum mulieribus, deq; illis ornandis: mulieres enim ornamentis numquam satiari diximus. nam & pluribus in hac re consumptis annis, numquam satis sibi fecisse arbitrabuntur; quamobrem Terentius in Heauth. perpulchrè, ac satis peracutè damnauit temporis spatium, quod inutiliter mulieres in hac re insumunt, dicendo:

No-

Nostin mores mulierum,
Dum molliuntur, dum comuntur anus est.

Legunt alij *annus est,* reliqui videant. hoc pariter mulierum studium, & frustra insumptum temporis spatium, elegantissimè indicauit vnico verbo Tibullus lib. 1. Eleg. 8. cum ait:

Nec nitidum tarda compserit arte caput.

Vbi satis quidem ingeniosè Poëta ad illam mulierum curam ostendendam in nitido capite, idest splendido, vnguentorum de causa, tardam artem adiunxit, temporis nimirum spatium, quod in pectendo crine, in colligandis capillis, in perungendo capite mulieres frustra insumunt: tardam igitur appellauit artem Tibullus, quod annum Terentius, & textus sacer; atque propterea mirum in sacra historia hoc esse non debet. Regi enim magno Assuero parabatur Sponsa. nam & de mulieribus, quæ ad sacrificia parabantur apud Sybaritas illud idem scripsit Athen. lib. 12. cap. 46. Σιβαρῖται, inquit, ἐξωκείλαντες εἰς τρυφὴν, ἔγραψαν νόμον, τὰς γυναῖκας εἰς τὰς ἑορτὰς καλεῖν, καὶ τοὺς εἰς τὰς θυσίας καλοῦντας, πρὸ ἐνιαυτὸν τὴν παράκλησιν ποιεῖσθαι· ἵνα ἀξίως ποιούμενοι τοῦ χρόνου τῶν θ' ἱματίων, καὶ τοῦ λοιποῦ κόσμου παράγωσιν, οὕτως εἰς τὰς κλήσεις. hoc est: *In delitias soluti Sybaritæ, legem sanxerunt, vt mulieres ad festa vocarentur,* inquit, *atque illæ quæ vocabantur ad sacrificia, oportebat per annum priorem apparatum comparare, quo vestes, aliumq; mundi muliebris ornatum facientes in conuentum adducerentur.* Quod si dignitatem sacrificiorum, & conuiuantium respicientes Sybaritæ mulieres, annum in mundo muliebri insumere volebant; nemini erit quamobrem offendatur, quod mulieres Regibus nupturæ, annum in mundo muliebri insumerent.

His, locus ex sacra Genesi, & quidem perdifficilis illustratur; nemini, quod agnouerim, adhuc peruius. scribitur enim ibi cap. 20. Abimelech Regem Geraris iussisse assumi sibi in Regiam, Saram vxorem Abrahæ, quam dixerat is sororem suam, ne pro-

A ne pulchritudinis eius causa occideretur: dicitur verò in fine capituli: *Concluserat enim Dominus omnem vuluam domus Abimelech propter Saram vxorem Abrahæ.* Eaq; ratione, cuncta quæ ad Abimelech pertinebant, Deus sterilizauerat, vt nec ancillæ, neque illius vxor parerent. quia enim veteres illi felicitatem omnem in copia ac multitudine familiæ constituerant, ita pariter sterilitatem summum malum putabant. Quamobrem Propheta Osee peccata populi Israelitici indi-B gnans; Deumq; vt illa vindicaret deprecans, ad sterilitatem sese conuertit, dicens: *Da eis vbera arentia, vuluam sine liberis.* Verum in loco relato ex sacra Genesi; qua ratione fieri potuit, vt Abimelech, & reliqui illius familiares, vnico, vel altero dierum spatio agnouerint sterilitatem ancillarum, vxorisq; Regis Abimelech? non enim intelligi potuit, nisi anni saltem vnius spatio, cum nouem menses mulieres conceptum ferant; & partus nomine in sacra Scriptura tam conceptus, C quam natalis dies significentur; vuluaq; conclusa ibi dicitur, tam ad concipiendum, quam ad edendum iam conceptum fœtum: vt mihi iam minimè in dubium reuocare liceat; toto eo tempore ancillas Abimelech, quæ conceperant, mortuos edidisse fœtus; quæq; nondum conceperant, ad conceptum inhabiles extitisse: cuius infortunij rationem attulit Deus, dicens: *En morieris propter mulierem quam tulisti, habet enim virum.* Quamobrem Saram per annum commoratam in pala-D tio Abimelech, vel circa id tempus, liquido ex his constat: cum tamen Rex pulchritudine mulieris captus, per annum ab illius concubitu abstinuerit, licet in regia iam Saræ locus esset. Nec mirum id videre debet; cum de regijs nuptijs ibi ageretur; ad quas mulieres per anni spatium parabantur; in mundo muliebri aromatibus, ac vnguentis cutem expolientes: quod etiam Reginæ Esther contigit, cuius pulchritudine quamuis Rex captus esset, ab eius tamen concubitu per an-

num

num abstinuit, vt iuxta sæculi consuetudinem, thalamiq; Re- A
gij maiestatem mundo muliebri pararetur. Nam & nunc quoque Hebræi per annum abstinent ab his quas desponderint puellas; quamobrem Abimelech nequaquam pellicem, sed ad legitimum torum nuptialem Saram in Regiam admisisse certissimum ex his fiet.

CAP. L.

B

Smigmatum ad cutem expoliendam, ablutionum, ac vnguentorum vsus penes mulieres explicatur.

Ad loca Esther 2. *Vt sex mensibus oleo vngerentur myrrhino, & alijs sex quibusdam pigmentis.* Daniel 3. *Dixit ergo puellis, afferte mihi oleum, & smigmata, &* C *ostia pomarij claudite, vt lauer.* Et ad alia plura.

HAC libidine se comendi actas quoque mulieres Hebræas, atque Assyrias ab Abrami vsque sæculo ex loco Genesis allato nos satis agnouisse intelligo. Verum quisnam fuerit proprius, D ac germanus vnguentorum, aromatumq; vsus in mundo muliebri, enucleatius aperiendum remanet; in lib. enim Esther sic legimus. *Cum autem venisset tempus singularum per ordinem puellarum, vt intrarent ad Regem; expletis omnibus, quæ ad cultum muliebrem pertinebant, mensis duodecimus vertebatur, ita dumtaxat, vt sex mensibus oleo vngerentur myrrhino, & alijs sex quibusdam pigmentis, & aromatibus vterentur.*

A *rentur*. Huius quidem cultus muliebris qualitatem, aromatum, & vnguentorum vſum, ſacer textus nequaquam expreſſit; ſed tantum *expletis omnibus, quæ ad cultum muliebrem pertinebant, dixit*. quæ verba his in hebraico textu reſpondent: מִקֵּץ הֱיוֹת לָהּ כְּדָת הַנָּשִׁים *miqhez heioth laha chedath hanaſcim*. quæ ſi ad verbum interpretari velimus, ita dicendum erit: *A fine eſſendi illi ſecundum decretum mulierum*. hoc eſt: poſtquam ſecum (*ſcilicet cum Eſther*) iuxta legem mulierum, quæ B thalamum nuptialẽ Regium ingreſſuræ erant. ex ſæculi illius luxu intelligi hæc poſſunt; vel de aliquo Regio decreto conſtituto pro puellis Regium torum ingreſſuris, iure Regni ſtatuto. forma non exprimitur in noſtro vulgato interprete: non ita textus hebraicus, ſubdit enim, כִּי כֵּן יִמְלְאוּ יְמֵי מְרוּקֵים *chi chem imlehu ieme meruqhim*. quæ ſic interpretari poſſunt: *Quoniam ſic implebantur dies abſterſionum illarum*. qua ratione verò fieret hæc abſterſio aperiens, ſubditur in textu: *Ita dum-* C *taxat, vt ſex menſibus oleo vngerentur myrrhino, & alijs ſex quibuſdam pigmentis, & aromatibus vterentur*.

Vt autem omnis in interpretationibus ſacrarum litterarum ambiguitas auferatur, non erit, me iudice, huius loci interpretatio probanda, quã habet Vatabl. *Sic abſoluebantur dies quibus ſe comebant*. nam hæc vox, cultum tantum, & ornamentum capitis reſpicit: quia verbum *como comis*, ſignificat pectendo crinem, aut aliqua alia ratione, comam colere, ac or- D nare. quamobrem Tibullus eo vſus verbo lib. 1. Eleg. 8. inquit:

Nec nitidum tarda compſerit arte caput.

Dictio quoque hebraica מְרוּקֵי *meruqhe*, à radice *marahq*, מָרַק formata; quæ abſtergere, ſeu fricare ſignificat, de coma, & capillatura, (ſi rectè tantum, ac propriè accipi debet) nequaquam dici poſſe perſpicuum eſt. Capitis enim ornamẽtum in lotione, atque ſordium abſterſione, nequaquam ponitur,

tur; sed *in tortis crinibus*, vt loquamur cum Diuo Petro. Ad comam pariter componendam, duodecim mensium spatium requiri, quis asserere audeat? Legem quoque iubentem mulierem annum insumere debere in se pectendo, quis non irrideret? ea propter illam pariter interpretationem quisque irrideat, necesse est.

A

Neque magis probanda erit interpretatio, quam habet Sanctes Pagninus, & Vatablus in adnotationibus ad prædictum locum; habent enim, *& sic explebant dies purificationis suæ:* nimirum quo mulieres se purificare solebant. nam si sermonem hic esse velint de purificationibus legalibus à menstruis, profluuio sanguinis, vel ab alijs legalibus immunditijs, quis illos cachinnis non excipiat? Purificationes enim istæ iuxta ritum Hebræorum, singulo quoque mense persoluebantur; & tunc purificabantur, cum ad sancta accedendum illis fuisset. at in textu duodecim mensium spatio ista persoluenda fuisse dicuntur. præterquam quod Esther, genus suum hebraicum Regi subticuisse asseritur: neque enim Rex ipse Assuerus Israelita fuit; quamobrem Esther purificationibus legalibus operam dare non valuit; ne suum aperiret genus. neque ex Regis decreto purificationes ex instituto Mosaycæ legis mandari potuerunt, vt de his locus sit interpretandus.

B

C

Magis verò mihi arridet interpretari, *dies absterfionum*, quam interpretationem habet Arias Montanus: accommodatissima denique illa, quæ habet, *dies cultus*, vel *dies cultus muliebris*, vel *dies mundi muliebris*. Quamobrem & interpres Vatabli dictionem תַּמְרוּקֵי *tamruqhe*, inferius à loco citato positam, quam noster Interpres per dictionem *pigmentis* vertit, & venit ab eadem radice מָרַק *maraqh*, interpretatus est per mundum muliebrem, dicens: *Et sex mensibus odoribus, & mundo muliebri, &c.* Hæc enim interpretatio energiam illius dictionis מְרוּקֵי *meruqhe* maximè explicat. vnico enim verbo

D

illa

A illa complectitur omnia, quibus sponsæ ad Regium thalamum præparabantur: siue de ornamento vestium, siue capitis, siue faciei, totiusq; corporis sermo fuerit; quod tam fuco, & stibio, quam vnguentis, & oleis odoratis, vna cum gemmis, & margaritis, nec non etiam ablutionibus fiebant de more mulierum veteris sæculi, tam apud Hebræos, quam Græcos.

Quamobrem Homerus lib. 14. Illiad. Iunonem se summo B studio ornantē scribit, vt elegantia speciei Iouem capiat. Troianis enim, ac Græcis præliantibus, contendebat ipsa Iouem in Troianos concitare. primum igitur se abluisse, ac aromatibus corpus à sordibus cunctis clauso cubiculi ostio purgasse scribit: oleo denique se totam perfudisse; cuius odore cælum, terramq; vbique suauitate perfusam affirmat. capitis ornamētum in variata capillorum textura, pectinationes, reticulos, inaures summa arte elaboratas, nō omissis ab Homerica C Iunone pretiosissima veste induitur. vtq; nihil desit, quod ad ornandum reliquum corporis conducat, vestem fibulis aureis supra pectus obstringit, præcingitq; cingulo centum fibris, ac gemmis consperso: his addit calceos, vt nihil relinqueret Homerus in ornamento Iunonis, ex his quæ ad mundum muliebrem, de more illius ætatis, spectabant. de quibus ita ille:

Βῆ δ' ἴμεν εἰς θάλαμον τὸν οἱ φίλος υἱὸς ἔτευξεν
Ἥφαιστος πυκινὰς δὲ θύρας σταθμοῖσιν ἐπῆρσε,
D Κληῗδι κρυπτῇ τὴν δ' οὐ θεὸς ἄλλος ἀνῷγεν,
Ἔνθ' ἥγ' εἰσελθοῦσα θύρας ἐπέθηκε φαεινάς,
Ἀμβροσίῃ μὲν πρῶτον ἀπὸ χροὸς ἱμερόεντος
Λύματα πάντα κάθηρεν. ἀλείψατο δὲ λίπ' ἐλαίῳ
Ἀμβροσίῳ ἑδανῷ τό ῥα οἱ τεθυωμένον ἦεν
Τοῦ, καὶ κινυμένοιο Διὸς ποτὶ χαλκοβατὲς δῶ
Ἔμπης ἐς γαῖάν τε, καὶ οὐρανὸν ἵκετ' ἀϋτμή,
Τῷ ῥ' ἥγε χρόα καλὸν ἀλειψαμένη ἰδὲ χαίτας,

Πεξαμένη χερσὶ πλοκάμους, ἔπλεξε φαεινοὺς
Καλοὺς ἀμβροσίους ἐκ κράατος ἀθανάτοιο.

Hæc Homerus, quæ ad verbum reddita ab Andræa Iuftinopolitano, & alijs; vt infra erunt interpretanda. non enim tanta eft apud me linguæ Græcæ cognitio, vt valeam Homerum, aliosq́; Græcorum poetas interpretari: quamobrem non me pudet ignorata fateri, & ab alijs difcere, quæ didiciffe hominem ornant.

Perrexit autem ire in thalamum, quem ei carus filius fecerat
Vulcanus, folidas autem ianuas poftibus aptauerat
Claui arcana, quam nec Deus alius aperuiffet.
Illuc hæc ingreffa ianuas claufit fulgentes,
Ambrofia quidem primum à corpore amabili
Sordes omnes purgauit. inuncta eft autem pingui oleo
Diuino, fuaui quod quidem ei odoriferum erat,
Huius, & agitati Iouis ad folidam domum,
Tamen in terramq́; & cælum peruenit odor,
Eo hæc fanè corpus pulchrum vngens, & crines
Pectens manibus capillos nexuit fulgidos.

Hunc ipfum vnguentorum, ablutionum, aromatumq́; ad abftergendum corpora vfum, fuiffe etiam apud fanctas mulieres, efficaciffimè probat vis dictionis מְרוּקֵי *meruque* hebraici exemplaris in loco iam à nobis allato ex cap. 2. Efther, quæ à verbo מָרַק venit, & fignificat abftergere. Teftatur id quoque Spiritus fanctus pluribus in locis. nam Ruth cap. 3. Noemi Ruth confulit; qua ratione fibi de viro prouideat, dicens: *Lauare & vngere, & induere cultioribus veftimentis*. Pariter & in lib. Iudith. cap. 10. fanctiffima æquè, ac caftiffima fœmina periculofum illud certamen cum Holoferne initura, illumq́; cum ad necem nouo certandi genere aggredi, proftrareq́; vellet; ablutione, vnguentis, ac veftimentorum præ-

tiofi-

A tiositate ad certamen se apparasse scribitur. *Abstulit à se cilicium*, inquit textus, *& exuit se vestimentis viduitatis, & lauit corpus suum, & vnxit se myrrho optimo, & discriminauit crinem capitis sui.* His enim armis captus Holofernes, suæ in Deum nequitiæ pœnas, capite dedit. Daniel quoque cap. 13. Susannæ historiam scribens, ingressam pomarium illam, scribit, abluendi, abstergendi, atque se vngendi causa, dicens: *Dixit ergo puellis, afferte mihi oleum, & smigmata, & ostia pomarij claudite, vt lauer:* vbi obserua, precor, amice lector, Danielem meminisse olei ad corpus vngendum post abstersionē, & fricationem, quæ smigmatibus ad corpus emundandum à sordibus fieri mos erat: quemadmodum etiam Sponsa in Canticis ad Sponsum dicebat. *Exui me tunica mea, quomodo induar illa: laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Et ne vnguenta his deessent, subintulit. *Manus meæ distillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatissima.* Hæc verò omnia C in tanta clausura, vt nec vi Sponsus portam reserare potuerit. Quæ loca quam præclarè respondeant Homero, vbi supra perspicuum est. nam ablutionis, olei ad vnctionem corporis, aromatum ad vsum abstersionum, meminit Spiritus sanctus in Canticis, & Daniel; de ijsdē omnino meminit Homerus in sua Iunone: nec aliter differunt, nisi quod hæc vtitur vnguentis, & reliquo mundo muliebri, vt Iouem decipiat: illæ verò ex lege, vt Deo, viroq; placeant.

D Nec erit aliqua ratione prætereundum tam apud Homerum, quam etiam Danielem, Susannam, atque Iunonem, non ab aliqua alia muliere, sed sibimetipsis vnguenta, aromata, & aquam ministrasse. hanc thalamo primum clauso, illas verò pomarij, atque cubiculi ostia prius firmata, ne cuiquam patere possent, οὐ θεῷ ἄλλῳ, *nec etiam alteri deitati*, dixit Homerus. cùm tamen Romanarum mulierum luxus eo peruenisset, vt non solum cinifiones, ac cinerarios, qui acu & verutis

calefactis crinibus crispandis operam darent. De his fœminis mollioribus Plaut. in Aulular. act. 3. scen. 5. sic appellati à flando in carbonibus, vt instrumenta crispationis calerent: habuerunt etiam mulieres ornatrices, de quibus lib. 65. in Ornatrices. ff. de legatis tertio, pro quibus etiam stat lapis vetus cum hac inscriptione: A

CINERIBVS. HAMILLÆ. ALPIONIÆ
QVINTÆ. ORNATRICI. FESTVS
M. SEPTIMI. GALLI. DISPEN.
CONTVBERNALI. B. M. F. B

Dicebantur verò ornatrices à studio ornandi capita mulierum, quæ mundo studerent supra decorem, ac fœmineam modestiam. græcè dicebantur à mundo muliebri κοσμώζιαι, siue etiam κοσμήζιαι, de quibus Iuuen. Græco retento vocabulo, dixit Satyr. 6.

Ponunt Cosmetæ tunica. C

Nec vnam, aut alteram adhibuisse mulieribus sat erat: nisi artifices ad vngues scindendas, aptandas, æquè disponendas etiam addidissent. de quibus Tibullus iam supra allatus, ait:

Quid vngues
Artificis docta subsecuisse manu?

De quibus artificibus Petronium loquutum arbitror, cum de pueris, quos Alexandrinos vocabant, dixit quod paronychia cum ingenti subtilitate tollerent. & de his etiam fortasse loquutus est Iuuenal. Satyr. 2. vanam illius sæculi mollitiem describens per hæc verba: D

Ille supercilium madida fuligine tinctum,
Obliqua producit acu, pingitq; trementes
Attollens oculos.

Quibus denique Romanæ mulieres non verebantur addere ornamentorum consultrices, vt videre est in Mostellaria

A Plauti act. 1. scen. 3. in qua Scapha consulitur à Philematio de cultu, & statu capitis.

Phil. *Suo quicque loco, viden? capillus satis compositu'st cõmodè?*
Scap. *Vbi tu commoda es, capillum commodum esse, credito.*

Adeoq; cupiditas se ornandi mulieres inuaserat; vt non vnam tantũ, aut alteram adhiberent ornamẽtorum consiliatrices, sed plures; quod meritò Iuuen. Satyr. 6. damnat in hæc verba:

Est in consilio materna, admotaq; lanis
B *Emerita; quæ cessat acu, sententia prima*
Huius erit: post hanc ætate, atque arte minores
Censebunt; tamquam famæ discrimen agatur,
Aut animæ tanta est quærendi cura decoris.

Non ita mulieribus sacris accidisse putandum est, vt tanto luxu defluerent. Susannam enim castissimam, simulq; honestissimam fœminam, solam inter pomarij claustra se lauisse, perspicuum est ex sacris oraculis, quæ testantur illud idem de C Bethsabea nobilissima fœmina: non enim aliquam adduxerat suæ nuditatis testem, cum captus Dauid scribitur. *Sed vidit,* supple Rex, *mulierem lauantem se,* dicitur in textu.

Reliquum est, qua de causa siccis, atque puluerizatis aromatibus vterẽtur, videre; quæ pigmentum dicitur in cap. 2. Esther, quarum vsus erat ad sordes abstergendas, voce ἀμβροσίᾳ ab Homero significatum, dicente loco iam allato:

Ἀμβροσίῃ μὲν πρῶτον ἀπὸ χροὸς ἱμερόεντος
D Λύματα πάντα κάθηρεν.

Quam vocem ἀμβροσίῃ, aliqui *ambrosiam* interpretantur, alij *immortalitatem* vertunt: sed melius obseruat Eustath Homeri fidelissimus interpres significari aromata suauissimè olentia, quibus sordes à corporibus auferebantur. Quæ quidem aromatum genera, propria, græcaq; voce smygmata dicebantur. Nam rectè quidem obseruasse nonnullos puto, smygma deriuari à verbo græco σμήχω, quod est abstergo, exter-

go; detergo, & ſmygma id omne vocatur, quod purgat, abſtergit, & emaculat, vnde Suidas inquit, σμῆγμα καθαρτικὸν τὸ ἀποσμῆχον, ideſt, *Smygma, quod eſt purgatiuum, & abſterſiuum.* Et cum frequens ſit hæc dictio apud Plinium, vocabulo generali ſemper accipitur, pro medicamento, quod valet ad faciem emaculandam, & ad abſtergendum corporum dehoneſtamenta: quamobrem Medici hoc nomine appellant pulueres ſiccos aromatum, qui iaciebantur in cute iam lota, ſed non vncta, ad illam expoliendam, ac emaculandam, vt poſtea vngeretur, atque perfricaretur. hæc ſmigmata Suſannæ ad vſum fuiſſe, Daniel ſcribit. dicit enim ancillis Suſanna, *Afferte mihi oleum & ſmigmata.* Mulieres ſmigmatibus vtebantur in balneo; vt his pulueribus aſperſæ, cutem manu purificante, ſordes tollerentur; cutisq; ante vnctionem expoliretur; proptereaq; dixiſſe Sponſam in Canticis: *Digiti mei pleni myrrha probatiſſima.* In quo ſanè aromatum vſu, ſeu verius abuſu, quam profuſæ fuerint mulieres laſciuiores, nobis auctor eſt Plutar. in Demetrio, cuius flagitia, & ſcelera libidinoſa dum memorat; illud vnum cum primis Athenienſibus doluiſſe tradit; quod ingentem pecuniæ ſummam à populo exactam, meretricibus ſuis ad ſmigmata dari iuſſerit. de quo ſic Plutarchus: ἐκεῖνο μάλιστα λυπῆσαι τοῖς Ἀθηναίοις, ὅτι διακόσια, καὶ πεντήκοντα τάλαντα πορίσαι ταχὺ, καὶ δοῦναι προσταχθὲν αὐτοῖς, καὶ τῆς εἰσπράξεως συντόμου, καὶ ἀπαραιτήτου γενομένης ἰδὼν ἠθροισμένον τὸ ἀργύριον ἐκέλευσε Λάμιᾳ, καὶ ταῖς περὶ αὐτὴν ἑταίραις εἰς σμῆγμα δοθῆναι. ideſt, *Illud potiſſimum momordit Athenienſes, quod cum ducenta quinquaginta talenta ipſi propere imperata à Demetrio fuiſſent; præcipitataq; exactio, & acerbè exercita; vbi coactum argentum vidit, Lamiæ iuſſit id, cæterisq; meretricibus, quæ circa eam erant, ad ſmigma præberi.* hæc Plutarchus. cuius pecuniæ ſumma, ſi ad monetam noſtram redigatur, fortaſſe attinget ſummam, quæ vulgariter dicitur, *vn millione, e mezo*; ex

qua

A qua pecuniarum ſumma, impietas Demetrij, ſimul & luxus quoque mulierum in vſu ſmigmatum nobis apertiſſimum fiet. Hæc eadem fuiſſe in vſum Eſtheris, vis hebraicæ dictionis מְרוּקֵי *meruqhe*, & alia תַּמְרוּקֵי *thamruqhe*; quæ pigmenta interpretantur à noſtro vulgato, apertè demonſtrant: componuntur enim dictiones illæ ex verbo מָרַק, & voce רָקַח, quarum prior abſtergere ſignificat; altera aromatizare interpretatur: adeò vt מְרוּקֵי *meruque* idem ſit, quod aroma odoratum pulerizatum ad abſtergendum ſordes; & illud idem ſit hebræis מְרוּקֵי *meruque*, quod Græcis, ac Latinis ſmigmata: quorum vſum Græcos ab Hebræis accepiſſe, ipſa ſaltem antiquitatis ratio demonſtrat, ac ſuadet.

B

C

D

A

CAP. LI.

Mari amaraci, myrthiq; vſus vnguentarius in mundo muliebri Eſtheris non improbatur.

Ad loca Eſther. cap. 2. *Vt ſex menſibus vngerentur oleo myrrhino*. Cant. 1. *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi*. Prouerb. 7. *Aſperſi cubile meum myrrha, & aloe, & cinnamomo*. Pſal. 44 *Myrrha, & gutta, & caſsia à veſtimentis tuis*. Et ad alia plura loca.

B

C

REGIVS mulierum apparatus ad nuptias Aſſueri, de quo in cap. 2. Eſther; varia aromatum, & vnguentorum muliebrium genera, nos aperire compellit: dicitur enim in ſacro textu; *quod ſex menſibus oleo vngerentur myrrhino, & alijs ſex quibuſdam pigmentis, & aromatibus*. cui vſui pigmenta, & aromata deſeruirent agnouimus. quo genere vnguenti vterentur, videndum remanet: quod enim oleum myrrhinum noſter interpres dixit שֶׁמֶן הַמּוֹר *ſcemen hamor*, hebraicus textus ſcripſit. huius dictionis radix, & variata ſcriptio, in varias interpretationes auctores diſtraxit; aliquando enim cum *vaù holem* ſcribitur ſic מוֹר, aliquando tantum cum *holem* ſic מֹר reperitur, interdum cum ״ *cametz chateph* ſic, מָר: quamobrem non deſunt, qui diſcrimen agnoſcant maximum inter illas duas voces; affirmantes, quod ſi quando cum

D

vaù

A *vaù holem* ſcribitur ſic מוֹר *mor*, propria radice regi; & nequaquam myrrham ſignificari, ſed marum; quæ quidem herba ſurculoſa eſt, & odorifera, haud abſimilis ab amaraco; de qua etiam tractat Dioſcor. lib. 3. cap. 74. & Plinius lib. 12. cap. 24. & græcè dicitur *μάρον*; quamobrem Cant. 1. vbi nos legimus: *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi*, legunt illi: *Faſciculus mari eſt amicus meus mihi:* myrrham verò ſignificari contendunt, quoties prædicta dictio ſcribitur ſine *vaù*, ſic
B מֹר, quam dicunt deriuari à radice מָרַר *marar*, quæ amaricare ſignificat: quia verò iuxta doctrinam Dioſcor. myrrha commendatur, ſi fuerit amara, acris, & odorata; propterea ab ea radice deriuata dictione מֹר, myrrham interpretandam fore cenſent.

Hac ratione ducti hi auctores, & eam lectionem tenacius forte quam par eſſet retinendo; marum, ſiue amaracum pro myrrha in pluribus ſacræ Scripturæ locis interpretantur. &
C in cap. 5. Cant. legunt: *Meſſui marum meum:* marum enim, & amaracum perſimiles fore plantas, docet Matthiolus in cap. 42. lib. 3. Dioſcor. qui de hac planta ita cap. 49. ſcripſit: Μάρον, ἢ ὑσσώπειον πόα γνώριμος φρυγανώδης ὁμοία τῷ ἄνθει ὀριγάνῳ τὸ μὲν τὰ φύλλα τούτου λευκότερα πολλῷ, καὶ τὸ ἄνθος εὐωδέστερον. hoc eſt, *Marum eſt herba vulgariter, ſurculoſa flori origani ſimilis, folia quidem huius multo albiora, flore verò odoratior.* Amaracum verò idem quod ſampſucum dixerunt aliqui apud
D Athenæum lib. 15. cap. 8. Iſid. lib. 7. tradit, regium quemdam puerum Amaracum nomine, quamplurima vnguentorum genera ferentem, caſu prolapſum eſſe, & maiorem ex cōmixtione odorem creaſſe, indeq; optima vnguenta amaricina dici: is poſtea in herbam Samſucum verſus eſt. Amaracum adeò gratum fore mulieribus affirmat Matthiolus, vt perpaucæ ſint mulieres, quæ ſuis in hortulis, penſilibus, aut fictilibus vaſis marum non ſerant, vel mari plantas in hijs tranſ-

plan-

plantatas diligenti cultura non foueant: imò inde *maioranam* A
Italicè appellatum marum, cenſet Matthiol. cap. 40. eiuſdem lib. quod maiori cura, quam reliquæ plantæ ſeratur, ac diligentiori ſtudio colatur. & re vera quidem apud Ethruſcas mulieres, id ego ipſe cognoui, cum aliquando diſſeminaturus verbum Dei Ethruriam petiuiſſem. Eſt autem hæc planta per quam iucundi odoris in omnibus ſuis partibus, nimirum in caule, in radice, in folijs, ac floribus; planta eſt tota odorata, & in medicamentis admodum vtilis. Marum verò odora- B
tiorem eſſe amaraco ex Galeno in lib. de antidot. ſcribit Matthiolus; affirmat enim marum multum redolere, & has duas plantas viciſſim conferens, amaracum ſe vidiſſe teſtatur, quæ odore multum à maro ſuperaretur, denique marum inter peregrinas plantas ex Ægypto in Italiam allatas recenſendum docet Plinius lib. 12. cap. 24. & Matthiolus ex Galeno hoc idem tradit.

Amaraci autem vſus probat corona amaracina, quam eam- C
dem quidam putabant cum Naucratite. ita Athæneus lib. 18. cap. 6. παμπόλλους δὲ οἶδα λέγοντας, τὸν ἐκ τῆς σαμψύχου στέφανον εἶναι τὸν ναυκρατίτην, πολὺ δὲ τὸ ἄνθος τούταις κατὰ τὰν Αἴγυπτον. hoc eſt, *Multos autem cognoui, dicentes coronam ex ſampſuco eſſe naucratitem, plurimum autem floris his*, ſupple eſſe, *qui circa Aegyptum*. Coronabantur etiam veteres occaſione nuptiarum; quamobrem amaracus erat cum primis in coronando coniugum capita, vt docet Catullus Eleg. 62. in Epithal. ad nuptias D
Iuliæ & Manlij, dicens:

Cinge tempora floribus,
Suaue olentis amaraci.

Quod etiam ad delitias vſus amaraci apud eoſdem extiterit tam in folijs, & floribus, quam ramuſculis ad ſuffumigationes, & ad componendum vnguenta, quæ amaracina dicerentur, teſtis eſt Plinius lib. 13. cap. 1. affirmans hoc genus vn-

guenti

A guenti plurimi æstimatum fuisse apud insulam Coum, deq; illo Lucretius ait:

Postesq; superbos

Vngit amaricino.

Et iterum.

Sicut amaricini blandum, stactiq; liquorem.

Huius vnguenti nobilissimus odor locum fecit prouerbio, *Nihil cum amaricino sui*. quod elegantissimè dicitur, in quosdam ingenio pinguiores homines; qui elegantiores literas, quas non assequuntur, miro supercilio contemnunt: & quidem suauissimum hoc extitisse vnguentum plurima Athenæi loca demonstrant.

B

Nil minus de maro affirmare possumus: ad suffumigationes nimirum in conuiuijs adhibitum fuisse; cum primis in nuptijs, cuius testis est Athenæus lib. 9. cap. 15. ex Menesimacho in carminibus allatis, per hæc verba:

C

ὀσμὴ σεμνὴ μυκτῆρα δονεῖ λιβάνου μάρου
σμύρνης, καλάμου, στύρακος, καὶ βαρυλίνδου,
κίνδου, κίσθου, νάρδου, μίνθου.

hoc est, *Nares procul multus odor quatit thuris, mari*
Myrrhæ, calami, stiracis bdelij.
Cinnamomi, nardi, mentæ.

Quod autem vnguenta pariter ex maro parata fuerint; Plinius loco proximè citato ostendit; affirmans, & in Cypro, & in Mytilene insula optima hæc vnguenta parata fuisse. quod denique & ad nuptialia gaudia deseruierint; præter testimonium allatum ex Catullo & Athenæo, multis etiam alijs argumentis probari posset: idem de amaraco diximus. confundimus enim vsum mari & amaraci, quod ferè idem arbitremur; sed breuitati studentes, alijs reliqua inuestiganda relinquimus.

D

His ita constitutis de suauitate mari & amaraci à scopo aberrasse nequaquam videntur illi, qui marum significari dictione

illa

illa מוֹר *mor*, affirmarunt, locumq; illum: *Fasciculus mari dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur*, interpretati sunt Cant. 1. & Cant. 5. *Messui marum meum*, necnon etiam & illud Prou. 7. vbi nos legimus, *Aspersi cubile meum myrrha, & aloe:* dixerũt, *aspersi cubile meum maro*, siue, *agitaui cubile meum maro*, interpretantur. nam hebraicè sic legitur נַפְתִּי מִשְׁכָּבִי מֹר *naphthi miscaui mor*. vbi dictio *naphthi* rectè interpretatur, *agitaui*: vel illo nimirum genere agitationis, quæ hinc inde dextrorsum, vel sinistrorsum, sursum & deorsum in suffumigationibus linteaminum fieri solet. quod consueuisse mulieres lasciuiores, illud Clem. Alexan. lib. 2. Pædag. cap. 8. probat; illarum in his mollitiem damnans his verbis: *Atque eæ quidem*, supple mulieres, *& sua vestimenta, & vestes stragulas, domosq; suas suffumigant, & aspergunt; atque adeò, vel ipsas propemodum matulas olere cogunt vnguenti delitiæ*. Dixit *propemodum*, quia ex vi suffumigationis, non quidem vnguentum olent; sed aromatum combustorum retinent odorem, eũdem cum vnguento, si ob hoc tollas humiditatem quam habet: siccumq; expiret odorem; quẽ matulæ suffumigatæ fragrant, de quibus ibi loquitur Sponsa. Si verò locum hunc interpretari velimus aspersi, in genere liquidorum, hæc intelligentia ad rem minimè facit. Est enim præter rem, linteamina, seu etiam coopertoria, in quibus homines cubare solent, liquidis humoribus aspergere; quamobrem nobis non probatur Ariæ Montani interpretatio, dicentis, *Perfudi lectum meum*. nam perfundere liquida respicit. Si verò aspergere sit idem quod floribus, ac folijs odoratæ plantæ, mari videlicet, vel myrrhæ lectum cooperire; hac ratione accipienda erit lectio nostræ vulgatæ, quæ stat cum lectione Theodotionis, qui legit ἐκαλώπισα, idest, *ornaui*, vel *compsi lectum meum*. est namque amantis, floribus odoratis lectum conspergere, vt declarant verba illa Sponsæ Cant. 1. *Ecce tu pulcher es dilecte mi, & lectulus*

A *Flulus noster floridus*. Vestimenta etiam odoribus afficiebantur, vt locus Psalmi epithalamici probat, in quo vestimẽta regia ex odoribus laudantur. *Myrrha, & gutta, & cassia à vestimentis tuis*. Maro, seu amaraco delectatas mulieres, illiusque floribus, probabilissimum videtur. quamobrem eo pariter vnguento Esther, ac reliquas puellas ad Regium thalamum, regalesq; nuptias se parasse, à ratione alienum minimè putandum erit.

B Sunt qui vtramque dictionem deriuari ab vna, & eadem radice putent. quamuis in ea assignanda differant. nam Pagninus vtramque dictionem ab hac radice מור *mor* deriuatam docet. alij ab hac radice מָרַר easdem deriuatas volunt: sed quid denique eo vocabulo significetur: siue scribatur cum *vaù holem*; siue sine illo, omnino ignorari affirmant. ita Marc. Marin. in lingua sancta peritissimus docet in sua arca Noë. Quamuis verò cum cõmuni Doctorum sententia, myr-
C rhã ea vox significari censeat: quod tamen genus aromatis in veteri Testamento esset illud, quod myrrha Latini interpretãtur, ignotum esse docet. Etenim re vera si loca diligẽter attendere velimus: dictione מור significari videtur aliquando aliquod genus herbæ, quæ meti possit; quamobrem in Canticis dicitur: *Messui myrrham meam:* aliquando denique dictione illa significari videtur genus aliquod gummi combustibilis; cuius combustione suauissimus, atque fragrantissimus odor
D euaporetur; quemadmodum ex incenso, & alio quocumque genere pulueris pigmentarij. Pro qua interpretatione illud habemus Cantic. 3. *Quæ est ista quæ ascendit sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij?* Aliquando denique genus aliquod plantæ significari videtur, quæ in ramusculis præcisa, in fasciculis alligetur. quamobrẽ de myrtho, loca iam allata intelligere quidam non sunt veriti: ea propter Vatablus in adnot. ad cap. 2. lib.

Esther:

Esther: *Rectius*, inquit, *legi prædictum locum in oleo myrtheo, quam in oleo myrrhino*. myrthum quidem arbusculam esse odoratissimam experimento comperimus: cum primis verò myrthum Ægyptiam; & hoc auctoritate Theophrasti. sub tutela Veneris myrthum positā fuisse testis est Virg. Eglog. 7. referens enim quæ cuique Deo plantæ dicatæ forent, Veneri dat myrthum, laurum Apollini, dicens:

Populus Alcidæ gratissima, vitis Iaccho,
Formosæ myrthus Veneri, sua laurea Phœbo.

Erat enim vitis dicata Baccho; vel si mauis, Iano Deorum omnium antiquiori apud veteres Romanos, quem Noa arbitrantur communiter: quia igitur myrthus Veneri dicata erat; myrtho hanc Deitatem placabant; illiusq; suffumigationibus in sacris eiusdem vtebantur. quia iuxta regulam Iambl. lib. de myster. Ægypt. seg. 5. cap. 24. illa suffumigationum genera falsis illis Deitatibus adhibebantur; quæ cum ipsis, quibus sacra fiebant, affinitatem haberent. Propterea Virgilius pro Iulio Cæsare, qui ab Ænea originem trahere putabatur; maternam myrthum hanc arborem appellasse dicitur. & in 2. Georg. ait:

Solido Paphiæ de robore myrthus.

Paphiam myrthum dixit, hoc est Veneri dicatam, quæ Paphia dicebatur, quod in Papho insula coleretur. quamobrem qui Veneri operam dabant, myrtho coronabantur; præsertim in sacris Priapi; de quo ita Petron. *Premebat illa resoluta marmoreis ceruicibus aureum thorum, myrthoq; florenti quietum verberabat; itaque vt me vidit paululum erubuit, externæ scilicet iniuriæ memor; deinde vt remotis omnibus, secundum inuitantem consedi, ramum, super oculos meos posuit, & quasi pariete interiecto audacior facta; quid est, inquit, paralytice; ecquid hodie lotus venisti?* affirmant porrò veteres myrthum Veneri amicam, quod hæc plāta gaudeat marinis littoribus. inde Martial. lib. 4. in Epigram. de nuptijs Pudent. & Claud. dixit:

Nec

A *Nec plus lotus aqua, littora myrthus amat.*

Nec id tantum propter naturalem plantæ calorem, vt dicunt Commentatores, rerumq́; naturalium indagatores; ſed etiam quia Venerem fabulantur ſpuma maris procreatam fuiſſe; vel vt dicunt Medici, eo quod myrthus ſit apta plurimis mulierum neceſſitatibus.

Tria verò myrthi genera tradiderunt Plinius & Cato; nimirum myrthus candida, myrthus nigra, myrthus coniugalis, B quæ ἁγία à Græcis dicebatur, ideſt *ſancta*, quod coniugijs dicata foret. Per illam enim mutuũ amorem viri & mulieris ſignificari, ac conciliari veteres credebant in coniugio; quapropter Plinius lib. 15. cap. 29. ſcribit, Romanos & Sabinos, verbena, ac myrtho conciliatos, dum Sabinas illi ad coniugium rapuiſſent. Cumq́; homines illi vndequaque ſuperſtitioſi, in nuptijs auſpicia obſeruarent; boni ominis arbitrabantur in coniugijs, myrtheis vti coronis. hinc Catullus in Epithalamio C Iuliæ, & Manlij, bona illis ex nuptijs auſpicatus, ramuſculos myrtheos illis dat. non quidem ex alia myrthi ſpecie, vt puto, quam ex ea quæ coniugalis, & hagia dicebatur.

Florido velut enitens
Myrthus hagia ramulis,
Quos Amadriades Deæ
Ludicrum ſibi roſcido
Nutriunt humore.

D Sunt qui hic legant myrthus Aſia; quaſi ad Aſiam paludem, vel ad regionem illam, quæ Aſia dicitur, reſpexerit Poëta: in quo Paſſeratium deceptum conſtat: nam coronis quoque myrtheis coronari ſolitos veteres, multa antiquitatum teſtimonia probant: earum in cœnis vſum tradit Anthipanis, auctoritate Athenæi lib. 3. cap. 2. dicens:

πρώτιστα δὲ
τῶν μυῤῥινῶν ἐπὶ τὴν τράπεζαν βούλομ' ἂς

δία-

διαμασῶμ᾽ ὅπαν τὶ βυλεύειν δέη,
τὰς δὲ φιβάλεως πάνυ καλὰς στεφανωτρίδας.

hoc eſt, *Primum autem*
Myrthos volo ſuper menſam, quas
Mandam, ſi quid conſulere oportebit,
Illas autem phibaleas, pretioſas, coronarias.

Stat etiam Plato lib. 2. de Repub. dicens: *κατακλίναντες ἐπὶ στιβάδων ἐστρωμένων μίλακί τε, καὶ μυρρίναις.* & infra: *μυρρίναις ἐστεφανοῦντο οἱ ἄρχοντες.* hoc eſt: *Recumbentes ſuper ſtrata, inſtrata mylace & myrthis.* Et infra: *Myrthis coronabantur Principes.* Quod etiã amore capti myrtho coronarentur, ex Tibullo probare poſſumus.

Et gerit inſigni myrthea ſerta coma.

Et Ouid. lib. 2. de arte amandi, inquit:

Sertaq; odoratæ myrthea ferte comæ.

Quod ſi veteres coronis myrtheis vtebantur, quod etiam vnguento myrtheo vſi fuerint; cum myrthus odorata arbuſcula ſit, ex qua etiam vnguentum parabatur, à ratione alienum non erit. quin etiam teſtimonio, & auctoritate Athenæi lib. 15. cap. 12. probatur. neque igitur inconſideratè dixiſſe videbitur Vatabl. in cap. 2. Eſther, rectius legendum *oleum myrtheum*, quam *oleum myrrhinum*: niſi à ratione alienum putandum ſit, vt re vera eſt, recedere à ſacro vulgato exemplari, decreto ſacri Concilij, & Romanæ Eccleſiæ auctoritate firmato. Ego quidẽ vulgati exemplaris retẽta lectione, ex Græco exemplari *myrrhinum* legendum puto: nec tamen propterea à myrtho recedendum volo omnino, cum myrthus, *μυρσίνη* græcè, & *μυρρίνη* dicatur: quamobrem *ἀπὸ τοῦ ἐλαίου μυρρίνου*, *oleum myrrhinum* vulgatus eſt interpretatus, & Eſtheri ad vſum nuptialem adſcripſit; quod Vatablus *myrtheum* dicere potuit, non variata eiuſdem vocabuli ſignificatione.

CAP.

A

CAP. LII.

Vnguentum Esther, myrrhæ verius conceditur, & vsus illius explicatur.

Ad loca Esther 2. *Ita vt sex mensibus oleo vngerentur myrrhino.* Cant. 3. *Quæ est ista quæ ascendit sicut*

B

virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ, & thuris. Cant. 5. *Manus meæ stillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatissima.* Ibid. *Labia illius stillantia myrrham primam.* Et ad alia plura.

OLEVM myrrhæ potius quam myrtheum ad vsum cutis Esther adhibuisse, interpretum communis consensus tradidit. Non enim illud

C

olei genus sacer textus dixit; שֶׁמֶן חֲרֵשׁ *scemen hadas*, quod *oleum myrthi* interpretatur; sed *scemen hamor* שֶׁמֶן חֲמֹר, quæ sanè dictio, seu sine *vaù holem* scribatur, siue cum illo, quam optimè interpretari per vocem latinam, *myrrha*, satis in præcedenti capitulo declarauimus. Sunt enim inter se permutabiles *holem* cum *vaù*, & *holem* sine illo, vt norunt periti linguæ sanctæ. quamobrem ne-

D

mo iam amplius ambigere debet de significato illius dictionis, cuius interpretatio ab etymologia vocabuli rectè accipitur; ab acritudine nimirū, siue ab amaritudine, verbo מָרַר *marar* significata: à qua radice formari dictionem illam *mor* מוֹר mihi cum alijs certissimum est.

Myrrhæ nomine ipsa quoque arbuscula, quæ pretiosissimum hoc aroma stillat, appellatur. cuius talis, ac tanta est dignitas, vt etiam ramusculi ipsius igne combusti, gratissimum de se

præstent odorem: quod reliquis quoque omnibus arboribus piceis commune est: vt pino, quæ picem stillat; abieti, ex qua genus quodam termentinæ fluit; & denique omnibus thuriferis plantis, quæ vtique ad naturam, ac qualitatem aromatis ex ipsis stillantis, ac profluentis, odorem exhalant. A

Fuit autem omni sæculo, atque ætate adeò pretiosum, & odoratissimum hoc genus aromatis; vt nonnulli posterioris sæculi doctissimi viri arbitrentur; illud aroma, myrrham apud veteres fuisse, quod hodie pharmacopolis est Benzoinum: cuius opinionis meminit Bauhin. in lib. 1. Matthiol. cap. 7. & Matthiol. ipse lib. 3. in Dioscor. cap. 77. quamuis hanc sententiam reijciat. Alij etiam eius fuerunt opinionis; vt myrrha id genus gummi præstantissimi, atque odoratissimi apud veteres esset; quod anime appellatur à Lusitanis; & nos gummam amineam rectè appellare possumus. refert hoc Bauhin. loco iam citato. & quamuis infra lib. 2. vbi de vnguento sacro, quod myrrham in sui compositionem requirebat; de myrrhæ præstantia fusius à nobis agendum sit; ex allatis etiam nunc, varijs Doctorum suspicionibus, quam pretiosum, quamq; odoriferum genus aromatis esset myrrha; non leui argumento, vt puto, colligitur. B C

Myrrhæ præstantia atque dignitas, ad vsum suiipsius homines inuitauit, tam ad vnguenta, quam ad suffumigationes, quæ pulueribus aromaticis supra ignem iniectis in cultum numinis fieri consueuerant. Tibullus lib. 2. Eleg. 2. dixit, cum de sacris ageret prophanis. D

Vrantur pia thura focis, vrantur odores,
Quos tener à terra diuite mittit Arabs.

Quo quidem generali verbo Arabicum odorum, & myrrham comprehēdi nemo ibit inficias. sed Athenæus quoque lib. 12. cap. 8. damnans Alexandri Magni arrogantiā, qua Deum credi volebat; & quid ille sibi Deificato permitteret. *Conspergebat,*

inquit,

A inquit, *pretioſo vnguento, vinoq́ odorifero pauimentum Alexander, myrrhaque, & alijs ſuffimentis ſibi ſuffumigare volebat.* ἐῤῥάνε δὲ, ὁ Ἀλέξανδρος, καὶ μύρῳ σπουδίῳ, καὶ οἴνῳ εὐώδει τὸ δάπεδον. ἐθυμιᾶτο δὲ αὐτῷ σμύρνα, καὶ τὰ ἄλλα θυμιάματα. Sed & myrrhæ ſuffumigationes ex Mneſymacho in hypotropho, meminit Athenæus lib. 9. cap. 15. dicens in apparatu cœnæ poſt epulas:

> κούραν κασίας ἀπὸ γαῖ ἀσίας,
>
> B ἀλίας συρίας.
>
> ὀσμὴ σεμνὴ μυκτῆρα δονεῖ λιβάνου
>
> μάρου, σμύρνης, καλάμου, στύρακος,
>
> καὶ βαρυλίνδου, κίνδου, κίσθου, μίνθου,
>
> Τοιὰ δὲ δόμοις ὀμίχλη κατέχει παντῶν ἀγαθῶν ἀνάμεστος.

hoc eſt, *Caſſiam vrunt adductam ab Aſiatica terra,*

Aliter Syria. hæc ſunt Athenæi.

> *Nares procul multus quatit odor thuris,*
>
> C *Mari, myrrhæ, calami, ſtyracis,*
>
> *Et bdelij, cynnamomi, coſti, menthæ,*
>
> *Qualis autem domos caligo habet omnium bonorum plenæ.*

Apud quem ſi attenderimus caliginem ex combuſtis aromatibus, inter quæ myrrha quoque recenſetur à Mneſymaco, myrrhææ ſuffumigationis vſus, ex veterum monumentis perſpicuus erit. Sed etiam apertè habetur Cantic. 3. in illis verbis: *Quæ eſt iſta quæ aſcendit ſicut virgula fumi, ex aromatibus* D *myrrhæ, & thuris, & vniuerſi pulueris pigmentarij?* Vbi ex diuinis oraculis vſum myrrhæ pulverizatæ ad ſuffumigationes, perſpicuum, ac manifeſtum eſt: ea propter tranſlatio Pagnini legentis, *Sicut virgula ſuffita, ſiue ſuffumigata myrrha,* nulla ratione probanda videtur: quaſi ſermo ibi eſſet de virgula alijs aromatibus coagmentata, myrrhaq; demum ſuffumigata. rationabilius igitur lectio Aquilæ & Symmachi, in interprete apud Theodor. admittenda erit. hi enim legunt: *Sicut*

similitudo fumi, ex suffimento myrrhæ, & thuris. ita vt suffi- A
mentum hoc, de quo loquitur textus, myrrha, & thure confe-
ctum esset: quod fieri nequaquam posset; nisi pulueriz aretur
myrrha; & ad suffumigationes, etiam illius vsus admittere-
tur. Concordant hæc his, quæ habet Dioscor. lib. 1. cap. 78.
καὶ πέσματα δὲ ἐξ αὐτῶν, inquit, γίνεται ἀπὸ μὲν τῆς λιπαρᾶς εὐώδη
καὶ λιπαρά. ἀπὸ δὲ τῆς ξηρᾶς ἄλιπη, καὶ οὐκ εὐώδη. hoc est; *Ex
myrrha pastilli fiunt; ex pingui, odorati & pingues; ex sicca, sic-
ci, & minus odorati*. Pro suffumigationibus myrrhæis, stat B
etiam Vatablus in adnot. ad illum locum: respiciens enim ad
consuetudinem inijciendi myrrham super ignem, & ad suf-
fumigationes dixit: *Myrrha, & thus non effundunt odorem, ni-
si in igne*. Quod licet de thure rectè dictum videri posset; cum
parum, aut nihil odoris ex se præstet, nisi in igne; myrrha ta-
men in vnguentis, ac etiam in suffumigationibus ex se fra-
grantissimum, & suauissimum odorem emittit. quæ tamen
nobis parum interest; modo ex his verbis, & sacrarum Scri- C
pturarum locis, myrrhææ suffumigationes liquido constent.
vltimam attingent metam, quæ auctoritate cap. 30. Exodi af-
ferentur, cum thymiama Moyses componere iubetur ad suf-
fumigationis vsum, de quo, *Sume*, inquit, *tibi stacten, & ony-
cha, & galbanum boni odoris, & thus lucidissimum: æqualis pon-
deris erunt omnia*. Est autem stactes myrrha præstantissima,
vt omnibus perspicuum est.

Vsum myrrhæ apud veteres in compositionibus vnguento- D
rum, & fluxibilium oleorum, non minori auctoritate, veterum
monumenta tradunt; cum primis ad nuptialia festa, & conui-
uia, vt nihil voluptatibus deesset; cumq; ob illius præstantiam
myrrha summo haberetur in pretio; factum est, vt Æoles
vnguenta omnia myrrham appellarent, seu smyrna; quæ vox
græcè myrrham significat, vt ipsa myrrha stactes dicta, ob
illius præstantiam vnguentum ex se conficeret. hæc ab Athe-

næo

A næo traduntur lib. 15. cap. 11. dicens: *μύῤῥα, καὶ σμύρνα παρ' αἰολεῦσι ἐπειδὴ τὰ πολλὰ τῶν μύρων διὰ σμύρνης ἐσκευάζετο, καὶ ἥγε στακτὴ καλουμένη διὰ μόνης ταύτης.* Quamobrem minimè mirum esse debet, quod præ omnibus aromatibus vsui esset, hominibus illius corrupti sæculi, qui non tantum corpora, sed etiam crines, coronas nuptiales, conuiuiales, floresq; ipsos quos deferebant, quibusq; serta intexuerant, vnguentis, potissimumq; myrrha perfundere consueuerunt; & hoc adeò copiosè, vt B non tam caput, quam genæ coronatorum myrrha irrigarentur; hinc Virgil. huius consuetudinis ratione habita in odium coniugij ait:

Nec mihi sudabunt pingui iam tempora myrrha.

Et Cant. cap. 5. Sponsa in laudem Sponsi dicebat: *Labia illius lilia stillantia myrrham primam.* solius enim myrrhæ vsus, hominem amore captum indigitabat. quamobrem Archilochus apud Athenæum loco iam citato dixit:

C *ἐσμυρισμένας κόμας, καὶ στῆθος ὡς ἂν, καὶ γέρων ἠράσατο.*

hoc est, *Vnguentatas comas & pectus; vtique & senex amat.* Et ipsa denique Sponsa amoris impatiens dé se dicebat: *Manus meæ stillauerunt myrrham:* & sexcenties in sacris literis, præstantia, vsusq; myrrhæ ad vnctiones ostenditur. qui adeò fuit frequens Hierosolymitis, & omnibus qui Syriam incolunt; vt propterea, Orontæa, myrrha apud Propertiū dicatur:

Aut quid Orontæa crines perfundere myrrha,
D *Teq; peregrinis vendere muneribus?*

Orontæa verò dicta ab Oronte Syriæ fluuio: non quidem quod myrrha in Syria gigneretur; sed quod camelis ibi delata, illis gentibus cum primis vsui esset; quamobrem Tibul. quoque lib. 3. Eleg. 4. dixit:

Stillabat Syrio myrrhea rore coma.

Verum satis ex prophanis ad sacra nos conferamus, nec omittamus illud Sponsæ in Canticis, quæ postquam vsum myrrhæ

in corporis cultum aperuisset, subintulit: *Et digiti mei pleni myrrha probatissima.* Amore capta erat Sponsa hoc loco, amantem deperibat. is ad eam nocte accessit, ianuã pulsauit; ingressum deprecabatur, admitti expetebat. renuit amica, illũq; his rationibus repellit: *Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos.* Quã friuola hæc videntur? nã impediebatur Spõsa, ne tunicam assumeret? quænam à socco, & soleis illam retrahebat, quo minus illos assumeret; sicq; calceata, atque tunicata, dilecto quem deperibat, ostium aperiret? cur nam dicit, venter meus intremuit? quia dilectus manum miserat per foramen ostij, vt vi illum aperiret: quasi Sponsum, ac amicum nequaquam admittere voluisset. Rationem perobscuram, & alijs quod nouerim, minimè peruiã, ex his quæ subdidit, colligendam puto. *Surrexi vt aperirem dilecto meo, manus meæ stillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatissima.* Cantic. cap. 5. non equidem, quod myrrha impedimento esset coniugali copulæ: quin potius vnguentis vtebantur ad Venerem excitandam; sicuti etiam alibi diximus. quamobrem Chremillus ditatus apud Aristophanem act. 2. scena 5. dicit:

A B C D

> μὴ δὶ' ἐγὼ γ' οὐ ἐθέλω πλουτῶ,
> εὐωχεῖσθαι μετὰ τῶν παίδων
> τῆς τε γυναικὸς, καὶ λουσάμενος
> λιπαρὸς χωρῶν ἐκ βαλανείου
> τῶν χρεωπεχῶν,
> καὶ τῆς πενίας καταπαρδεῖν.

Quæ sic interpretantur:

> *Per Iouem igitur ego volo ditatus*
> *Portare, vna cum pueris*
> *Et muliere, & vnctus*
> *Impinguans pellem ex balanino*

Ipso-

A *Ipsorum artificum,*
Et paupertati pedere.

Non igitur myrrha Veneri, & coniugio impedimento erat; maximè amanti adoleſcentulæ, adoleſcentiq́ue. verum impedimento erat ex vſu illius ſæculi, nondum plenè curatam mulierem vnguentis, atque aromatibus, iuxta regionis cõſuetudinem, nuptiales Sponſi admittere congreſſus. Hoc aperuit dicens, adhuc manus verſari inter vnguenta; nimirum in tingẽ-
B da cute, vt loquamur cum Latinis. quia verò id potiſſimum fiebat digitis, fricando cutem ipſam, propterea ſubintulit, *Et digiti mei pleni myrrha probatiſsima*. Qua etiam ratione nec ſoccos, nec tunicam reaſſumere licuiſſet, cum tota vnguentis madida cogeretur corpus curare, & mundo muliebri ſtudere: qua de cauſa venter contremuit; timens nimirum ne Sponſus amoris impatiens illam dedecoraret, atque infamia notaret, ſi nondum plenè paratam aggredi vellet; præter fas regionis, &
C conſuetudinis. tamen vbi Sponſus declinaſſet ab oſtio, atque diſceſſiſſet; ipſa quoque amoris impatiens eundem præter fas ſequi, ac inter tenebras quærere non eſt verita.

Myrrham probatiſſimam dixit, vt explicaret quonam genere vnguenti voluptatibus de more ſæculi & regionis conſulens vteretur; quoq́; vnguento cutem coleret; quod tingere à Latinis dicebatur. eſt enim tingo idem quod inficio, madefacio, leuiter imbuo: hinc lux Martiali Epig. 59. lib. 2.

D *Frange toros, pete vina, roſas cape tingere nardo.*

Tingere, hoc eſt vngere nardo, quemadmodum Perſius Sat. 3. in eadem ſententia dixit:

Sæpe oculos memini tingebam paruus oliuo.

Tingebam oliuo, id eſt vngebam vnguento. dicebatur porrò vngere, verbo tingendi; quia coloris gratia, cutisq́; excolendæ cauſa, in ſole veteres illi, vnguenta, vel ad ignem adhibebant: propterea Cicero lib. 1. Epiſt. fam. epiſt. 9. *Sed vellem,*

inquit, *non solum salutis meæ, quemadmodum medici, sed etiam vt alyptæ virium, & coloris rationem habere voluissent.* Erant enim alyptæ, qui vnguentis corpora curabant: dicuntur coloris rationem habuisse, quia vnguentis cuti colorem, soliditatemq; conciliare studebant. inde Martialis in Charinum lib. 1. num. 78. dixit: A

Sole vtitur Charinus, & tamen pallet.
Tingit cutem Charinus, & tamen pallet.

Hoc est, vnguentis vtitur Carinus, & insolatur tam ad cutem solidandam, quam vt eidem colorem conciliet; nihilominus præter rationem artis, contra rationem etiam vnguentorum à pallore nequaquam liberabatur. Locus alter Cicer. ad Att. lib. 12. epist. 6. explicatur aliter quam Manutius. sic enim Cicero ad Atticum. *Sed longa oratio est, & tu occupatus in meo fortasse aliquo negotio, & pro isto asso sole, quo tu abusus es in nostro pratulo, à te nitidum solem, vnctumq; repetemus.* hæc Cicero. vbi Manutius: *Scripserat Atticus se, cum domum Ciceronis, quæ erat in palatio, venisset; in sole per pratulum, quod domui adiacebat, satis, superq; inambulasse.* respondet Cicero per iocum: *Domi meæ dum fuisti, præter siccum solem nihil habuisti; at ego à te nitidum, vnctumq; solem repetam. idest, cum ad te domum veniam, non sole tantum contentus ero. non mihi idem quod tibi satis erit, in sole inambulare; sed cœnam etiam cum sole exigam. Solem assum vocat, quem cœna non sequatur, quasi sine succo, vt obsonia sunt assa. nitidum autem, & vnctum, qui cum cœna sit.* hæc Manutius non rectè. Nam qua ratione probat assum solem dici, quo cœna non sequatur? quid nitidum esse cum cœna? nitidum enim caput, nitidum capillum, nitida facies dicuntur, quæ vnguentis madent. Loca congerere poëtarum non est opus. plurima in hoc libro supra afferruntur. Assus enim sol dicebatur, qui vnguento non consociabatur. quia igitur Atticus in pratulo Ciceronis inambulando sole vsus fuerat, B C D

soliq;

A soliq; non adhibuerat vnguenta, dixit Cicero, illum asso sole vsum. non ita secum agendum vult, cum Attici domum petierit; sed in sole, vnguenta quoque sibi porrigi velle affirmat, dicens: *à te nitidum solem, vnctumq; repetemus*. quod sole & vnguentis coloris gratia vti veteres solerent. Solidandæ igitur cutis, & cuti conciliandi coloris de causa, ad thalamum Regis Assueri cap. 2. Estheris, mulieres per sex menses oleo vnctas myrrhino legimus. teste enim Matthiol. in Dioscor. locis iam

B citatis; vsus myrrhæ, vel illius olei penes mulieres est, ad consolidandam carnem, & impediendum ne cutis erugetur: non enim solum, ne cutis erugetur impedit myrrha; sed etiam iam erugatam consolidat, pristinoq; nitori restituit. Hoc autem, vt planè fieri posset à mulieribus regium thorú ingressuris, duodecim mensium spatia, vnctionibus ac vnguentis, & aromatibus occupabantur. Locus perdifficilis sacræ Genesis his illustratur. Fierine potest mulierem nonagenariam sua pulchri-

C tudine ac forma cepisse ad amorem Reges potentissimos? & nihilominus id legitur contigisse Saræ vxori Abrahæ cap. 20. propterea enim dicitur misisse Abimelech Rex Geraris, eamq; tulisse in palatio, vt sibi vxorem assumeret. quam etiam ob causam dixit Abraham, Saram sibi sororem esse. ita scribitur cap. 12. *Noui quod pulchra sis mulier, & quod cum viderint te Aegyptij dicturi sunt, vxor ipsius est, & interficient me, & te reseruabunt*. Quod autem nonagenaria ferè esset Sara; iisdem

D pariter locis perspicuum est. etenim in eo anno quo ista acciderunt, euersio Sodomæ euenerat. nam à conualle Mambre, in quo Angeli prædixerunt Saræ conceptum ad annum sequentem, descendit Abraham Ægyptum. nonagenariam verò peperisse Isaac liquido constat; de pulchritudine tamen atque speciositate Saræ nonagenariæ omnis omnino ambigendi locus tollitur: vbi myrrha & vnguentis in curanda cute locus erit mulieribus, quibus sanè iuxta sæculi illius con-

suetu-

suetudinem, operam dedisse Saram; coniugium ipsum, ab Abimelech cum illa intentatum; & quæ de mundo muliebri supra iam diximus, apertè manifestat. Myrrha enim & vnguenta, ne cutis erugetur efficiunt; erugatam quoque pristino nitori restituunt, soliditatem cutis firmant; colori speciei, formæq; consulunt; vt propterea puellarem pulchritudinem, ac speciem ad senectutem vsque in mulieribus conseruet. Hac igitur de causa Esther, & reliquæ puellæ Regium thalamum ingressuræ, aromatibus, & vnguentis operam dare per annum cogebantur.

CAP. LIII.

Veteris Testamenti oleum sanctum illustratur.

Ad loca Exo. 30. *Faciesq. vnctionis oleum sanctum.* Cap. 37. *Composuit & oleum ad sanctificationis vnguentum.* Psal. 88. *Inueni David seruum meum, oleo sancto meo vnxi eũ.* Isai. 6. *Et clamabant alter ad alterum, & dicebant, Sanctus, Sanctus, Sanctus.*

VLTIMA manus nostri huius Myrothecij primi, oleum considerabit, quod *Sanctum* in Scripturis sacris appellatur. hoc non solum ratio nostri instituti, sed primi huius Myrothecij, & partium quoque reliquarum consideratio merito postulat. illud quidem, quod circa totum versetur; ac reliquis Myrothecijs præludat. partes verò, quod singulæ, olea, quæ sancta dicuntur elucidare conentur. Quod enim

A enim hoc ſequitur Myrothecium, circa oleũ cõſecrationis verſatur; alterum poſt illud oleum regiæ inaugurationis conſiderabit; hoc denique, cuius nunc metam nos attigiſſe putamus, *Sacroprophanum* inſcripſimus. propterea in oleo, & vnguento ſancto ſtandum erit.

Equidẽ Feſto innitimur. Is enim vt *Sanctum* explicet; hæc vocabula, *Sacrum, Sanctum*, ac *Religioſum*, auctoritate Ælij Galli, diſtinguit, confunditq́;, dicens. *Inter ſacrum autem, & ſan-*B *ctum, & religioſum differentias belliſſimè refert*, ſupple Ælius: *ſacrum ædificium conſecratum Deo; ſanctum murum, quod ſit circa oppidum, religioſum ſepulchrum, vbi mortuus, ſepultus, aut humatus ſit, ſatis conſtare ait: ſed iſta portione quadam, & temporibus eadem videri poſſe; ſiquidem quod ſacrum eſt, idem lege aut inſtituto maiorum ſanctum eſſe putat, vt violari id ſine pœna non poſſit, idem religioſum quoque eſſe, quoniam ſit aliquid, quod ibi homini facere non liceat: quod ſi faciat, aduerſus Deorum* C *voluntatem videatur facere. Similiter de muro, & ſepulchro debere obſeruari; vt eadem, & ſancta, & ſacra, & religioſa fiant, ſed eo modo quo ſupra expoſitum eſt*. Igitur in noſtro Myrothecio *Sacroprophanum* de oleo Sancto meritò agitur, quod in diuinis oraculis commune fuit vnguento quo Sacerdotes initiabantur; & quo Reges inaugurabãtur. De priori Exodi cap. 30. agitur, cum à Deo regula Moyſi præſcribitur, de componendo vnguento pro conſecrando tabernaculum, & vtenſilia D illius, atque ſacerdotes; & concluditur: *Facieſq́; vnctionis oleum ſanctum*. & in eodem cap. verſ. 31. ſubditur: *Hoc oleum vnctionis, ſanctum erit mihi in generationes veſtras*. & cap. 37. eiuſdem libri, dum opera ſpiritui diuino, diuinaq́; ſapientia, constructa à Beſeleel, & Oliab recenſentur, harum occaſione ſacer textus. *Compoſuit*, inquit, *& oleum ad ſanctificationis vnguentum*. In poſteriori etiam ſignificatione, nimirum pro oleo quo inaugurabantur Reges, ſumitur Pſal. 88. in quo ſacra

Scri-

Scriptura meminit Dauidis, illiusq; vnctionis, & ait: *Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo vnxi eum*. Ex quo quidem vnico loco satis apertè constat, oleum etiam, quo Reges vngebatur, oleum sanctum in sacris Scripturis appellatū fuisse. A

Vt verò ab etymologia vocis exordiamur, Latinorum vox *Sāctus* ab hac voce *Sagum* dictam aliqui putant, quæ vt ex Beroso tradunt, idem quod nobis Sanctum significabat antiquis, vel idem quod Sacrum: quamobrem herbæ illæ, quæ Legatis Populi Romani dabantur à Consule, vel à Prætore, vt tuti redderentur, si quando ad hostes, vel alibi fuissent mittendi, sagmina dicebantur, Festo auctore, & Alexand. ab Alex. lib. 5. cap. 3. Martian. quoque l. sanctum. ff. de rer. diuis. B

Sanctus Græcis dicitur ἅγιος, cuius vocabuli etymon, vel erit, vt aliqui dicunt, à verbo ἅζω, quod est *veneror*; vt propterea sanctus idem sit quod venerandus, ac colendus: vel erit ab α litera priuatiua, & dictione γῆ, quæ terram significat, vt idem sit ἅγιος, quod sine terra, siue à terrenis separatus. quamobrē propriè, ac primario Sāctus significabit id, quod puritatem, ac sanctitatem sibi intrinsecā habet; cui sit adeò cōnaturalis sanctitas; vt nihil terreni habeat; sed natura ipsa sanctus; innocens, purus, & sine macula sit. Propterea igitur propriè Sanctus, verèq; de solo Deo affirmari potest: vt præclarissimè insinuarūt beatissimi illi cælorū spiritus, quos Isai. cap. 8. vidit, diuini amoris igne eousque inflāmatos, vt idem nomen Seraphicū meruerint obtinere. Hi enim Deū cōtemplantes, sanctitatemq; illius admirātes, alter ad alterum clamabant, קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ *qhados, qhados, qhados*, Sanctus, Sanctus, Sanctus. quasi dicere vellent: solus Deus propriè, & primario Sanctus est. Intrinsecè, & ex natura sua solus Deus sanctitatem alijs rebus communicare, & impertiri potest. quamobrem licet nonnullis videri posset sanctos hos Spiritus voluisse, eminentem gradum diuinæ sanctitatis in illis verbis explicare; quia nimirum lingua C D

sancta

A ſancta, quæ ſuperlatiuum gradum, vocis eiuſdem duplicatione format. vt in pluribus ſacræ Scripturæ locis videri poteſt, ac peritis linguæ ſanctæ perſpicuũ eſt. In cæleſti tamen gloria, Seraphici illi Spiritus diuinam excellentiam, ac maieſtatem cum vellent ſignificare, idq; quod Latinè nos dicimus ſanctiſſimus, exprimere volentes קדוש קדוש, *qhados, qhados*, ideſt; Sanctus, Sanctus dixiſſent. Vt igitur beatiſſimi illi Spiritus vltra gradum ſuperlatiuum, diuinam excellentiam acclamarent, illiq; ſoli propriam, & connaturalem ſanctitatem aperirent; vocem illam triplicarunt.

B Et in hac etiam eiuſdem vocis triplicatione, hominum mentes ſubleuari cupiebant; vt intelligerent in Deo triplicatam ſanctitatem, in vna ſanctitate. Deumq; tripliciter ſanctum in perſonis, vnicè ſanctum in natura profitebantur; & quod in ſolo Deo triplicata ſanctitas coaleſcit in vnica ſanctitate; adeò vt eſſentialis ratio ſanctitatis, in ſolo Deo eſſentialiter reperiatur.

C Niſi enim ita Seraphicæ voces accipiãtur; nequaquam pro debito alter Seraphinorũ diuinas concelebraſſet laudes. Quod enim alter, duplicata voce Sanctus, Sanctus, ſuperlatiuum ſanctitatis gradum Deo tribuerat; alter qui ſemel tantum Sanctus clamauerat, poſitiuum gradum non exceſſiſſet: præter fas diuinæ Maieſtatis. Vt igitur perfectam ſanctitatem, & hanc triplicatam in vna ſanctitate, in myſterio Trinitatis profiterentur beatiſſimi illi Spiritus; eandem vocem Sanctus triplicabant, & ab eiuſdem vocis triplicatione numquam ceſſarunt.

D Verum ad oleum reuertamur, quod *ſanctum* dicebatur; nec recedamus à doctrina Feſti, quam paſſim omnes tam ex recentioribus, quam ex antiquioribus grammaticis acceptarunt: illud erit *Sanctum, Sacrum*, ac *Religioſum*, quod ab hominum iniuria fuerit tutum & defenſum. quidquid verò tutum fuerit conſecratione *Sacrum* dicetur. quod verò lege & ſanctione aliqua tutum erit ab hominum iniuria, pietate, ac religione ali-

qua

qua dicetur *Religiosum*. Itaque quod sanguine fuso, alijsq; ceremonijs adhibitis, in Dei cultum destinabatur; sacrum & consecratum dicebatur; cui opponitur prophanum. Religiosum dicebatur, quod intactum erat ab his, quæ communis erant iuris: vt arare, ædificia construere, & alia similia facere. Quamobrem religiosum opponitur puro, & à relinquendo religiosus dicebatur; vt locus, in quem illatus fuisset mortuus. de his nihil à nobis, sed tantum de Sancto, quod ratione, lege, pœnaq; imposita fiebat. ita Cicer. pro Corn. Balbo: *Primum enim*, inquit, *sacrosanctum nihil esse potest, nisi quod populus, plebsve sanxisset, deinde sanctiones sacrandæ sunt, aut genere ipso, aut obtestatione, & consecratione, aut pœna, cum caput eius, qui contra facit consecratur*. Quamobrem dicebantur sancta mœnia ciuitatis. nec solum mœnia, sed & pomerium ipsum sic dicebatur. licet verius religiosum fuisset dicendum, quod nec coli, nec arari posset. illa quidem quod nemini transgredi liceret; hoc quod tam intra, quam extra, omnes ab eo arcerentur; nec cuique illi admouere ædificia fas esset: vt præclarè docet Alex. ab Alexan. lib. 6. genial. dier. cap. 14. iuxta quam rationem leges quoque sanctæ dicuntur; teste Vlpian. quod nemini illas transgredi liceat. Plebis Tribunitiæ Magistratus sanctus dicebatur apud Romanos, vt affirmat Alex. ab Alexan. lib. 6. cap. 24. quod nemini liceret in eum mittere manum: vt constat ex lege, quæ ibi habetur sub hac forma: *Tribunum, inuitum tamquam vnum è multis nemo cogito agere, neque verberato, neque alteri vt verberet imperato; neque occidito, neque occidi iubeto; si quis autem prohibitorum horum quid fecerit, impius, execrabilisq; esto*. Ex eo igitur, quod homines constituti in hoc, vel illo Magistratus honore, essent tuti, & immunes ab omni hominum iniuria, dicebantur Sancti. in qua etiam significatione hanc vocem Sanctum accepit Iuuenalis Satyr. 3. cum ait:

Præ-

A *Præterea sanctum nihil est ab inguine tutum.*

Loquitur enim de Græcorum insolentia, quorum in vrbe aduentu nullarum mulierum castitas tuta videbatur. In hac igitur significatione, Sanctum dicitur; tam de rebus animatis, quam inanimatis. nam & altaria, & vasa sacra Sancta dicebantur; quod his præterquam ad sacros vsus; vti nefas esset, quo etiam pacto oleum, quo Sacerdotes consecrabantur; & Reges inaugurabãtur Sanctum dicebatur; quia vsus illius, om-B nibus, præterquam in consecrationibus, atque Regum inaugurationibus, hominibus vetitum fuerit: vt sequenti libro, & tertio fusè ostendemus.

Nunc ad oleum, de quo nunc à nobis agitur. Religiosum quidem dici nequit; vt ex traditis perspicuum est; Sacrum, & Sanctum dici potest. quamobrem hebraicè שֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ dicitur, dictio autem ista הַקֹּדֶשׁ venit à verbo isto קָדַשׁ *qhadas*, quod interpretatur *sanctificare:* quod potius sanctare dicẽdum esset; C si ita loqui liceret: quia est verbum in coniugatione Kal, quæ habet significationem lenem; retinendam quidem, si verbum latinum significationis lenis haberemus; per quod vtique vox illa interpretanda esset. Duæ dictiones ad rem nostram facerent, quæ ab illo verbo deriuantur, videlicet קָדוֹשׁ *qhados*, quæ *Sanctus* latinè interpretatur in concreto adiectiuo; & intellectui formam quandam proponit per modum adherentis subiecto, vt aliquando cum Scholasticis loquamur; & hæc alia D dictio קֹדֶשׁ *qhodes*, quæ substantiuè *Sanctitas* in abstracto interpretatur; formamq; aliquam per modum per se stantis intellectui repræsentat, vt dicunt Dialectici. Quoties verò sermo est de sacro hoc oleo in sacris literis; toties vulgati codices in concreto de illo loquuntur: vt in Psalmo 88. de Dauide dicitur: *Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo vnxi eum*. & sic alibi pluries: cum tamen textus hebraicus vbique retineat dictionem קֹדֶשׁ *qhodes*, & loquatur in abstracto.

Quam-

Quamobrem interpretari deberet *Sanctitas*, *Sanctitudo*, *Sanctimonia*, *Sanctificatio*; pro forma aliqua nimirum, quæ alijs sanctitatem impertiri, & communicare potest. Quia tamen iuxta phrasim sacræ Scripturæ, sæpè abstractum pro concreto ponitur; in dictione קֹדֶשׁ concretum latinum ponitur pro abstracto hebraico: vt exempli gratia, cum sacratior & secretior locus sacri Tabernaculi קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים *qhodes haqhodascim* appellatur: vbi cum aliqui *Sanctitas Sanctitatum* in abstracto interpretentur; nihilominus alij *Sanctum Sanctorum* in concreto dixerunt. Enimuerò loca diuino cultui, & religionis ministerio dicata, sunt quidem sancta, eo sanctitatis gradu, vt sanctitatem etiam alijs rebus communicare possint: quamobrem sacrificia, altaria, thura, odorata vestimenta ad sacra obeundum munera, ignes ad comburendum victimas, & alia quæcumque religionis aliquo signo insignita הַקֹּדֶשׁ idest, *Sanctitas* dicuntur per nomen formæ. Sacrum Latinè, me iudice, rectè dicerentur. qua ratione tam templum, quam etiam oleum, quo Reges inaugurabantur; quam etiam illud quo Sacerdotes consecrabantur; sacrum dicebatur: quia sanctificatio, & consecratio rebus quæ his inungebantur, communicabantur: vt habetur Leuit. *Qui tetigerit eam sanctificabitur*. Quod tanta nimirum esset sanctitas rerum, quæ Deo consecratæ per olei vnctionem erant; vt solo contactu sanctitatem alijs rebus conferre possent. Dicebantur etiam Sancta, siue verius Sacrosancta, vtensilia omnia diuino cultui dicata; quatenus religioni, atque Deo hostijs, victimis, sanguine, & sanctis ceremonijs consecrata erant. Qua ratione fortasse dixerunt aliqui nomen istud *Sanctum* à verbo *sancio* deriuari, quod est sanguine sancire, idest sacrare. Nam sanguine victimarum, ostendemus in sequenti libro Tabernaculum, Altaria, & Sacra vasa consecrata fuisse: quin etiam ipsos Sacerdotes tam minores quam maximos, sanguine victimarum, & sacro oleo initia-

A initiatos, atq; sanctificatos fuisse videbimus. Hoc igitur oleum de quo agimus, quo Reges inaugurabantur; & illud quo Sacerdotes consecrabātur, SANCTVM dicetur, lege pro eo firmata. Nam legibus, plebisve scitis, pœnis adiectis, res sanctificatas fuisse etiā apud Romanos, testis est Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 14. hac ratione oleum hoc sanctum fuisse, probat lex pro eo lata à Deo cap. 30. Exodi, sub hac verborū forma: *Filijs quoque Israel dices; hoc oleum vnctionis sanctum erit mihi in generationes ve-*
B *stras. caro hominis non vngetur ex eo, & iuxta compositionem eius non facietis aliud, quia sanctificatum est, & sanctum erit vobis. homo quicumque tale composuerit, & dederit ex eo alieno, exterminabitur de populo suo.* De oleo verò, quo Reges inaugurabantur, licet lex sancita pro illius sanctificatione non habeatur, Doctores tamen illi, qui idem oleum pro Regibus & Sacerdotibus statutum fuisse affirmant; hoc nequaquam in difficultatem vocabunt. nec nos etiam, qui licet aliter sentiamus,
C sanctum quoque dicemus oleum Regiæ inaugurationis, tum quia hanc dignitatem dat illi Deus Psalmo 88. dicens: *Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo vnxi eum:* tum quia in tabernaculo seruabatur, vt Reg. 2. cap. 1. scribitur: in quo quidem tabernaculo sacrosancta solummodo custodiebantur. Verum quia in nouo argumenti genere, ac in diuinis oraculis interpretandis versamur; in quibus ne tantillum quidem à recto declinare conceditur; & lapsus est facilis humani inge-
D nij imbecillitati: propterea hic doctos viros interpellare constitui; vt si quæ explodenda censuerint, illa omnino deleant: ita enim vnguentariæ nostræ officinæ suauitas, decor, fragrantia, & odor conciliabitur. Si quem verò fructum ex his nostris studijs studiosi ceperint, D. N. VRBANO VIII. Pontifici Optimo Maximo se debere illum intelligant; qui Sacrario Apostolico me præfecit: & pro sua in studiosos omnes benignitate, lucubrationibus his lucem videre præstitit;

aliàs enim Religiosa paupertas, & Scholastica studia, Myrothecia nostra omnino oppressissent. Cum igitur de oleorum, & vnguentorum generibus, quæ ad singularium personarum destinabantur vsum, vt his Sacerdotes consecrarentur, Reges inaugurarentur, nuptiæ celebrarentur, & cadauera condirentur; plurima supersint arcana explicanda, pro vnoquoque sequentes instituemus libros. His igitur, quæ de prophanis mulierum vnguentis diximus in superioribus, deq; nepotinis studijs corrupti sæculi tradidimus, addantur, quæ in hoc capitulo de oleo SANCTO, & alibi de nutrimento sacrarum lucernarum aperuimus; & his limitibus Myrothecium hoc primum SACROPROPHANVM omnino claudatur.

MYROTHECII PRIMI FINIS.

INDEX LOCORVM,

Quæ ex Sacris Oraculis, & Veterum monumentis ſingularibus explicationibus in hoc primo Myrothecio illuſtrantur.

EX SACRIS LITTERIS.

Ex

INDEX

INDEX LOCORVM OMNIVM,

Quæ ex Sacris Oraculis tam veteris, quam noui Testamenti, in hoc Myrothecio primo citantur, vel explicantur.

Numerus paginam indicat; littera verò Alphabetica illius loci sedem ostendit.

Si

Ex lib. Leuitici.

Qui

Ex

Ex quarto Regum.

Ex primo Paralip.

No-

Ex libro Sapient.

Ex libro Ecclesiastici.

Ex Isaia.

Ex Ieremia.

Ex Baruch.

Ex Ezechiele.

Ex Daniele.

Ex Osea.

Ex Ioele.

Ex Amos.

Et

INDEX RERVM ET SENTENTIARVM,

Quæ in Myrothecio Primo, notatu digna visa sunt.

Ama-

D

Ha-

Ignem

Iu-

Lo-

M

Oleo

Rosæ

T

Te-

in

Vn-

FINIS.

REGESTVM.

⁂ A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm.

Omnes ſunt Quaterniones, præter ⁂ Sexternionem, & Mm Duernionem.

R O M AE;
Apud Heredem Bartholomæi Zannetti.
M. DC. XXV.